جاسارەت جاپپار

باغاج قولاق

(بالىلار رومانى)

شىنجاڭ ياشلار-ئوسمۇرلار نەشرىياتى

باغاج قولاق

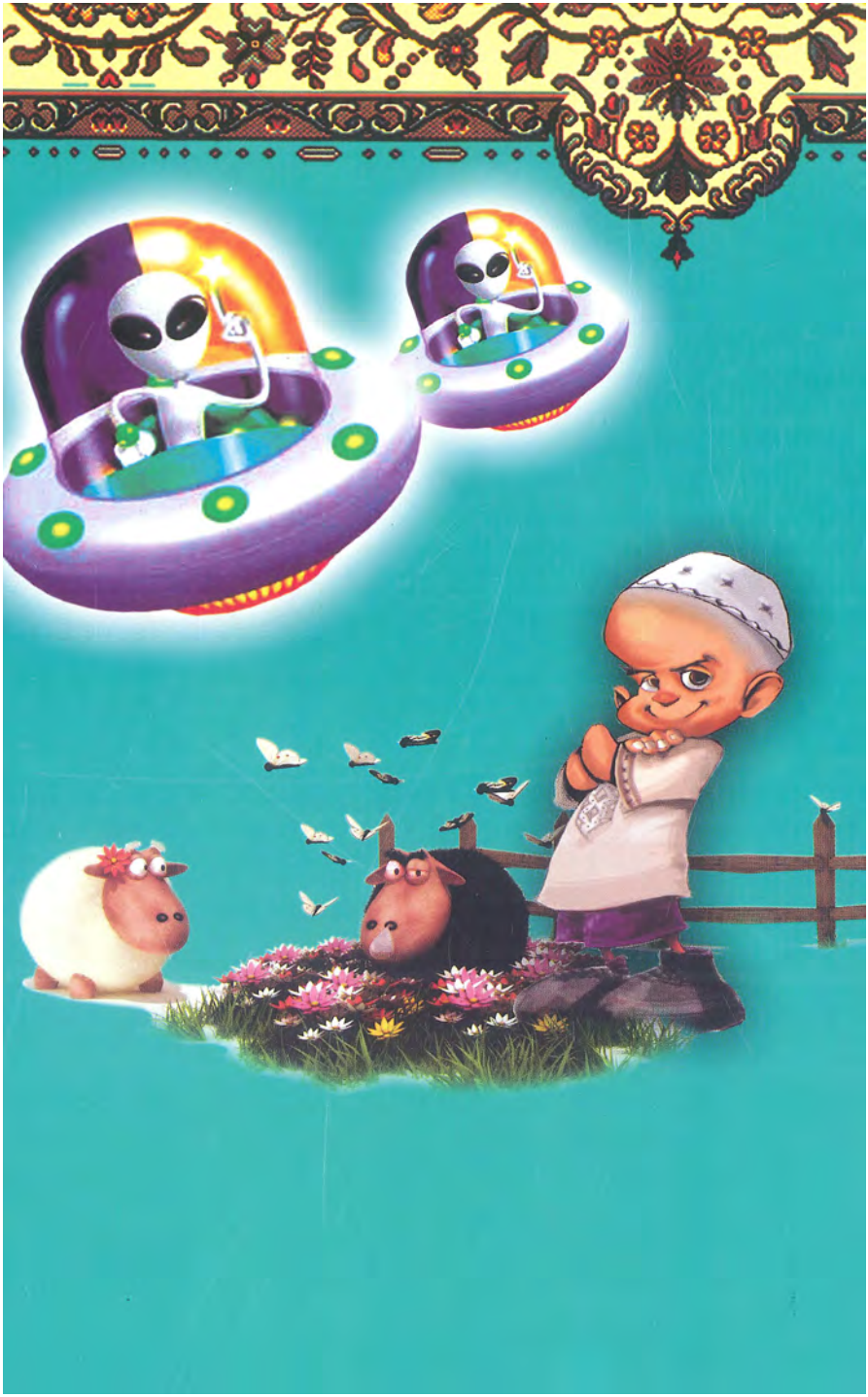
شىنجاڭ ياشلار-ئوسمۇرلار نەشرىياتى

مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: غالىب شاھ

باغاج قولاق

ISBN 978-7-5371-5710-0

جاسارەت جاپپار

ياغاچ قولاق

(بالىلار رومانى)

شىنجاڭ ياشلار-ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى

مەسئۇل مۇھەررىرى: ئەنۋەر ھەسەن
مەسئۇل كوررېكتورى: ئىبادەت ياسىن
مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: غالىب شاھ
قىستۇرما رەسىم سىزغۇچى: تۇرسۇن ئىسھاق

ياغاچ قۇلاق

(بالىلار رومانى)

ئاپتورى: جاسارەت جاپپار

*

شىنجاڭ ياشلار ـ ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى شىمالىي بېيجىڭ يولى 29 ـ نومۇر، پ: 830012)
ئېلخەت سانduقى: xjyashlar@126.com
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
ئۆلچىمى: 1168×850 م م، 32 كەسلەم، باسما تاۋىقى: 13.875
2007 ـ يىلى 6 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
2016 ـ يىلى 3 ـ ئاي 5 ـ بېسىلىشى
ISBN 978 – 7 – 5371 – 5710 – 0
باھاسى: 28.00 يۈەن

بېسىلىشتا، تۈپلەشتە خاتالىق بولسا نەشرىياتىمىزغا ئەۋەتىڭ، تېگىشىپ بېرىمىز

جاسارەت جاپپار

نەشرىياتتىن

جاسارەت جاپپار دېگەن بۇ ئىسىم ئۇيغۇر بالىلىرىغا نىسبەتەن ناتونۇش بولمىسا كېرەك. چۈنكى، بالىلار ئۈنىڭ نۇرغۇن ھېكايە - چۆچەك، شېئىرلىرىنى ئوقۇغان. ئۈنىڭ ئۆزگىچە دۇنياسىدا سەيلە قىلغان.

جاسارەت جاپپار 1972 - يىلى 12 - ئاينىڭ 27 - كۈنى قاراقاش ناھىيىسىدە تۇغۇلغان. 1995 - يىلى غەربىي شىمال پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتىنى پۈتتۈرۈپ خوتەن ۋىلايەتلىك پېداگوگىكا مەكتىپىگە تەقسىم قىلىنغان. ھازىرغىچە شۇ مەكتەپتە ئىشلەپ كەلمەكتە.

جاسارەت جاپپار قولىغا قەلەم ئالغاندىن بېرى ئىزچىل تۇرده بالىلار ئەدەبىياتى بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلگەن ۋە بۇ ساھەدە سەمەرىلىك ئەمگەكلىرىنى ۋۇجۇدقا چىقارغان تالانتلىق بالىلار يازغۇچىسى.

جاسارەت جاپپارنىڭ يېڭى دەرسلىك ئىسلاھاتى بويىچە تۇ-زۇلگەن باشلانغۇچ مەكتەپ ئەدەبىيات، مۇزىكا دەرسلىكلىرى ۋە پېداگوگىكا مەكتەپلىرى ئەدەبىيات دەرسلىكلىرىگە 30 پارچىدىن ئارتۇق ھەر خىل ژانىردىكى ئەسەرلىرى كىرگۈزۈلگەن. «كېپە-نەك قىز»، «قونچاق بالا»، «بالىلىق ئەسلىمىسى»، «تىنچلىق كەپتىرى» قاتارلىق ئون نەچچە تېكىستىگە مۇزىكا ئىشلىنىپ بالىلار ياقتۇرۇپ ئاڭلايدىغان ناخشىغا ئايلانغان. «سىگنال» دە-گەن شېئىرى «خانتەڭرى ئەدەبىيات مۇكاپاتى»غا ئېرىشكەن. «قۇشقا ئايلانغان بالا»، «چوغباش بىلەن شوخباش»، «سالام، مۇئەللىم» قاتارلىق بالىلار كىتابلىرى شىنجاڭ ياشلار -

ئۆسمۇرلەر نەشرىياتى ۋە قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان.

قولىڭىزدىكى بۇ رومان مۇئەللىپنىڭ بالىلار ئۈچۈن سۈنغان تۇنجى بالىلار رومانى بولۇپ، ئۇنىڭ بىرىنچى بېتىنى ئاچسىڭىز ئۆز تەسەۋۋۇرىڭىزدىكى گۈزەل ئەپسانە ـ رىۋايەت، چۆچەك ۋە فانتازىيىلىك ۋەقەلىك دۇنياسىغا شۇڭغۇيسىز. رومان ئىچىدە سىزنىڭ گۈزەل ئارزۇ ـ ئارمانلىرىڭىز چېچەك ئاچىدۇ؛ رومان ئىچىدە ئاندەك مېھرى ئىسسىق تەبىئەت سىزنى ئۆز قوينىغا چاقىرىدۇ؛ رومان ئىچىدە نۇرغۇن بالىلار دوستانە قولىنى سىزگە سۇنىدۇ...

ئۇشبۇ رومانىنى ياقتۇرۇپ ئوقۇشىڭىزغا تىلەكداشمىز.

مۇندەرىجە

بىرىنچى باب ئىناق بالىلار 1
ئادىشىم، سەن نەدە؟ 1
بىزنىڭ گۈزەل مەھەللە 4
خوش، بىز يايلاققا كەتتۇق 9
سەمى مۆكۈڭلۈپ بىزنى «ئىزدەتتى» 14
كۆل بويىغا يىغىلدۇق 22
ئىككىنچى باب يالغۇز توغراق 26
قاپتالدا قارا بوران چىقتى 26
توغراق زۇۋانغا كىردى 32
توغراق تۇۋىدە بىر كېچە 45
بوران مېنى قەيسەر قىلدى 48
يۇلغۇننىڭ كۈندىلىك خاتىرىسى 52
ئۈچىنچى باب قوم ئاستىدىكى تىلسىم ماكان 56
خاسىيەتلىك بۇلاق 56
گۈللەرنىڭ ھېكايىسى 63
ئورماندىكى توي 67
بالىلار تويغا كەلمىدى 69
قورقمايمەن، مەن باتۇر بالا 71
تۆتىنچى باب دۈۋە غارىدىكى قانلىق جەڭ 76
يامغۇرلۇق گۈگۈم 76
جىلغىدىكى چايخانا 82
دۈۋە غارىغا ماڭدىم 89
دۈۋىنى قانداق بابلايمىز؟ 101

دۇە، بىز يامانمىكەنمىز؟ 106
بەشىنچى باب پاپىلار دۆلىتىدىكى كۈنلىرىم..... 121
غۇر - غۇر شامال..... 121
يېڭى تاڭ ئاتتى 127
ھەرەباغدىكى ھېكايە 139
تەبىئەتكە تۇتاشقان مەكتەپ 156
قول بېرىشكەن دوستلار..... 168
ئالتىنچى باب دېڭىز ئاستىدىكى دۇنيا 177
بامبۇكزارلىقتىكى پاراڭلار..... 177
دېڭىز كىرپىسى بىلەن سۆھبەت 191
پۇلتايكۆز بېلىقنىڭ ئۆيىدە 202
مەن مارجانتاش ئارىلىدا قالدىم..... 214
چۆكۈپ كەتكەن پاراخوت 224
يەتتىنچى باب شىمالىي مۇز ئوكيانىدا..... 236
نېمانچە سوغۇق جاي بۇ؟ 236
قارلىق دالىدىكى ناخشا 248
ھايۋانات سېرىك ئۆمىكى..... 263
مايمۇن شاھزادە 274
مەن مۇئەللىم بولدۇم 285
سەككىزىنچى باب ئۈچار تەخسە شەھىرى..... 297
ئۈچار تەخسە ئىچىدە 297
شەھەر باشلىقى مېنى قارشى ئالدى 307
ئانتېننىغا ئايلانغان چاچ..... 315
ئۈچار تەخسە ياسىغۇدەكمەن 323
بالىلار يەر شارىغا ساياھەتكە بارىدۇ 331
توققۇزىنچى باب ئاي شارى سەپىرى 342
پاراڭلاشقاچ ماڭايلى 342
دادام مېنى «ياغاچ قۇلاق» دەيدۇ..... 349
ئەنە، ئاي - يۇلتۇزلار كۆرۈندى 357

بىز ناخشاڭلارغا بەك ئامراق 365
ھەممىڭلار يېنىمىزغا كېلىڭلار 374
ئونىنچى باب قۇياش بوۋام كەپسىدە 386
مەن مۆكىمۆكىلەك ئويناىمەن 386
يېشىل قۇياش بولايمۇ؟ 397
خەير - خوش، چاڭگا ساقال بوۋا 406
بۇلۇت ئاداش 416
شۇش - ش، چوڭلار بىلمىسۇن! 427

بىرىنچى باب ئىناق بالىلار

ئادىشىم، سەن نەدە؟

گۈزەل بالىلىق كىملەرنىڭ قەلبىدە ئۇنتۇلغۇسىز ئەسلىمىلەرنى قالدۇرمىغان دەيسىز؟ بۇلاق سۈيىدەك شوخ بالىلىق تۇيغۇ تەبىئەت قوينىدىن هامان ئۆزىنىڭ يارقىن شولىسىنى ئىزدەپ تاپىدۇ ...

باهاردا ئېچىلغان رەڭگارەڭ گۈللەرنىڭ خۇش هىدى ئەتراپقا گۇپپىدە تارالغاندەك چاقماق تېزلىكىدە مەھەللىگە تارالغان بىر خۇشخەۋەر هەممەيلەننى هەم خۇش قىلدى، هەم هەيران قالدۇردى.

— ئاڭلىدىڭلارمۇ سەمى پادىلىرىنى هەيدەپ مەھەللىگە ساق - سالامەت قايتىپ كەپتۇ.

— شۇنچە ۋاقىتتىن بېرى نەلەردە يۈردىكىنە؟

— ئۇنىڭدەك ئاتا - ئانىسىنى زار - زار قاقشاتقان ياغاچ قۇلاقنى تازا ئەدەپلەش كېرەك.

— ئۆيىدىكىلەر نەزىرىنى بېرىپ بولغاندا ئۇ قانداقمۇ قايتىپ كېلەلىسۇن، بەلكىم ئۇنىڭغا ئوخشايدىغان بالىدۇ.

— خاتا كۆرۈپ قالمىغانسىلەر - هە؟

— ئۇنىڭ دېيىشىچە، قارا بوران ئۇنى ئۇچۇرۇپ يىراق بىر جايغا ئاپىرىپ جاهاننى ئايلاندۇرۇپتۇدەك ... كېيىن بۇلۇت ئۇنى يايلاققا ئەكېلىپ قويۇپتۇمىش ...

— سەن ئۇنداق يالغان گەپلىرىڭ بىلەن ئۆيۈڭدىكى قورچىقىنى ئالدا.

— تولا يىغلاپ قاقشال دەرەخ بولۇپ قالغان سالىكام بىلەن گۈلەم ھەدەمنىڭ ئەمدى خۇشاللىقتىن يۇرىكى يايراپ كەتەر؟ ...

— ھېلىلا ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشتۇم، كېكەچلىكى نەدە، شۇنداق راۋان سۆزلەۋاتىدۇ، چىرايىدىكى تۈكۈچتەك سەپكۈنمۇ يوق، ئاق ئالمىدەك پارقىراپ تۇرىدۇ.

— ياۋاللا، ئەمدى بۇ نېمە كارامەتتۇ؟

— ...

ئۇچ تەرىپى ئېگىز تاغلار بىلەن ئورالغان بۇ مەھەللىنىڭ ئوتتۇرىسىنى بىر دەريا كېسىپ ئۆتىدۇ. ئېگىز تاغلار مەھەللىنى يىل بويى سۇرۇلۇپ كېلىۋاتقان قۇم زەربىسىدىن توسىماقچى بولۇپ قول تۈتۈشۈپ تۇرغان پالۋانلاردەك مەغرۇر قەد كېرىپ تۇرىدۇ. تاغ ئوستىنى نۇرغۇن كەچمىشلەرگە گۇۋاھ بولۇپ ئاقارغان بوۋايلارنىڭ چېچىدەك قېلىن ئاپئاق قارلار قاپلىغان. قىشتا تاغلارغا ئىسسىق يوتقان بولغان قارلار بەشىنچى، ئالتىنچى ئايلاردا تاغلارنىڭ ئىسسىق ھارارىتىدىن ئېرىپ دەريانىڭ سۈيىنى تېخىمۇ ئۇلغايتىدۇ، دەريانىڭ بۇرۇنقى شاۋقۇنىغا شاۋقۇن قوشۇپ سىرلىق تىلدا قىرغاق بىلەن مۇڭدىشىدۇ، پەس ئۇندە پىچىرلىشىدۇ، بۇزغۇنلىرىنى قىرغاقلارغا مارجاندەك چاچرىتىپ مەھەللىنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى بىپايان ئىسسىق قۇم باغرىغا ئېقىپ كىرىپ كېتىدۇ. بەلكىم ئۇلار قۇملارنىڭ ئاستىدىمۇ ئوينىقلاپ توختىمايۋاقىدىغاندۇ. سۇدىكى ئاق، يېشىل، قىزغۇچ قاشتېشى ئارىسىدا قۇيرۇق سىلكىپ ئۇزۇۋاتقان بېلىنجانلار تولىمۇ ئەركىن، تولىمۇ غەمسىز كۆرۈنىدۇ، ئۇلار دەريانىڭ بېشىغا بولامدۇ، ئايىغىغا بولامدۇ، نەگە بارغۇسى كەلسە ئاداشلىرى بىلەن دۇررىدە يىغىلىپ بېرىپ قانغۇچە ئويناپ كېلەلەيدۇ.

كۈن نۇرى چوغدەك تاراپ سۇنىڭ يۈزى ئىسسىغان كۈنلىرى تېخى ئۇلارنىڭ سۇ يۈزىدە پىلتىڭ ـ پىلتىڭ قىلىپ سەكرەپ

توختمای موللاق ئېتىشلىرىچۇ؟ بۇنداق چاغدا تەبىئەت بارلىق شوخلۇقلارنى دەريادىكى مۇشۇ بېلىقلارغا بەرداشلىكىن دەپ قالىدۇ كىشى.

دەريانىڭ ئىككى قاسنىقىدا كۆكلىگەن تەتۇر سۆگەت، ئار-چىلار مەيدان شامالدا يەڭگىل تەۋرىنىپ دەريانىڭ شاۋقۇنىغا ئەگ-شىپ ئۇسسۇل ئويناتسا، سۇغا چىلىشىپ قالغان شاخلىرى «مەن تال چۈشۈق، مېنى ئات قىلىپ چاپتۇر» دېگەندەك سىلكىنىپ تۇرىدۇ.

بۇلۇتسىز كۆپكۆك ئاسمان تولا چاغلاردا ئاستا ـ ئاستا تاغ چوققىسى تەرەپكە پەسلەپ ئارام ئېلىۋاتقاندەك كۆرۈنىدۇ. ناگان ـ ناگاندا دەريا بويىدىكى بۇككەن ئورمانلىق ئۈستىگە تەكشى يېيىلىپ تەسۈرلىگۈسىز ئاجايىپ گۈزەل مەنزىرىنى ھا-سىل قىلىدۇ. نەمخۇش ھاۋادا شوخلۇقى تۈتۈپ قالغان چىرىل-داق، پاقىلار ئۆزى بىلگەن پەدىدە نەغمە قىلىپ كېچە ـ كېچىلەپ ئۇخلىمايدۇ.

مەھەللىدىكى بالىلارنىڭ غەمسىزلىك ئىلكىدىكى توپا ـ چاڭ توزۇتۇپ ئويىنغان چاغدىكى بالىلىق شاۋقۇنلىرى مەھەللە-نىڭ تاغ ـ دەريا، باغۇ بوستانلىرىنى زىل ـ زىلىگە سالىدۇ.

— قاراڭلار، كۆڭۈللۈك ئويىنغان ئويۇنلىرىمىزغا ھەۋىسى كېلىپ دەرەخلەرنىڭ ياپراقلىرىمۇ چاۋاك چېلىۋاتىدۇ.

— شاختا قۇشقاچلارمۇ ۋىچىرلىشىۋاتىدۇ.

— بەلكىم، بىزمۇ ئاشۇ بالىلاردەك جىق ئويۇنلارنى بىلسەك بالىلىرىمىزغا ئۆگىتىپ قويااتتۇق ـ ھە، دېيىشىۋاتقاندۇ.

— غۇر ـ غۇر شامالار شاۋقۇنىمىزنى يىراقلارغا ئەكېتىۋا-تىدۇ.

— پاراڭلىرىمىزنى ئاڭلىسا كېچىمۇ ئۇخلىماي چىقىدۇ ـ دە، — دېيىشىدۇ بالىلار.

— بالىلىرىمىزغا قاراپ ئەتىمىزدىن خاتىرجەم بولۇۋاتىمىز

جۇمۇ، ئىلاھىم ئۇلارغا كۆز تەگمىسۇن، — دەيدۇ چوڭلارمۇ ساقلىنى ئويناپ تۇرۇپ بالىلىقىنى ئەسكە ئالغاندەك.

مەھەللىنىڭ نەمخۇش ھىدىنى پۇراپ ئويناۋاتقان ئاشۇ بىر توپ بالىلار ئىچىدە مەنمۇ بار.

بىزنىڭ گۈزەل مەھەللە

چوڭلارنىڭ قولى ئېتىز - ئېرىق ئىشلىرىدىن بوشانغان چاغلاردا مەھەللىدە ھەپتىلەپ، ئايلاپ مەشرەپ قىزىپ كېتىدۇ. مەشرەپنىڭ گېپىنى ئاڭلىساقلا پۇت - قوللىرىغا قايتىدىن جان كىرىپ تېتىكلىشىپ كېتىمىز. مويسىپىتلار لاۋۇلداپ يانغان گۈلخاننى چۆرىدەپ ئولتۇرۇپ قايسىدۇر بىر زامانىنىڭ جەڭ-نامە - قىسسىلىرىنى راۋاب - ساپايگە تەڭكەش قىلىپ ئادەمنىڭ باغرىنى ئۇندەك ئېزىپ مۇڭلۇق ئاۋازدا سۆزلەيدۇ. مۇڭلۇق ئاۋازىدىن گاھ توسۇۋالغىلى بولمايدىغان كەلكۈن يامرىسا، گاھ تاغلار ئۇۋۇلۇپ تالقان بولىدۇ. ئارقىدىن جانبازلار ئېيىقتەك ھۆركىرەپ مەيدانغا چۈشۈپ كۈچكە تولۇپ كەتكەن بېلەكلىرىنى كۆپتۈرۈپ، ئۆز ئورنىدا قىرىق - ئەللىك تەتۈر موللاق ئېتىپ كۆزلىرىمىزنى ئالاچەكمەن قىلىۋېتىدۇ. يەرنى ھەر دەسسىسە يەرلەر لەخمىدەك ئويۇلۇپ تىترەپ كېتىدۇ. ئۆرلىگەن ئاسمانپە-لەك توپا - چاڭدىن بۇرنىمىز ئېچىشىپ، قولىمىز بىلەن توسۇۋېلىپ ئاران ئۇلگۈرىمىز.

بېلىگە چىت پوتا باغلىغان، تەلپەكنى قىستۇرۇپ كىيىۋالغان بۇقىدەك كۈچلۈك چېلىشچىلار بىر - بىرىگە تەن بەرمەي چامدىشىدۇ، قايسى بىرى سەللا بىپەرۋالىق قىلسا يىلتىزىغا پالتا ئۇرۇلغان تېرەكتەك ئۇچۇپ چۈشىدۇ.

— بالاڭنى مەشرەپكە بەر، مەشرەپ بولمىسا مەكتەپكە، دەپتىكەن، — دەيدۇ مويسىپىتلار، — بالىلارغىمۇ سورۇن بېرەيلى.

شۇنىڭ بىلەن بىزمۇ ئارىلاپ سورۇنغا كىرىپ قالىمىز، چار خورىزىمىزنى قولتۇقىمىزغا قىستۇرۇپ كېلىپ چوقۇشتۇرۇپ ئۇلارنى كۈلدۈرىمىز.

مەھەللىدە توي - تۆكۈنلەرمۇ كارامەت قىزىپ قويىدۇ. تويدا بىردەم ناغرا - سۇنايىنىڭ يېقىملىق ئاۋازىنى ئاڭلىساق، بىردەم خۇددى ئۆزىمىزنىڭ تويى بولغاندەك شادىيانە ئۇسسۇلغا چۈشۈپ كېتىمىز، بىردەم تويغا ئاتلىق كەلگەنلەرنىڭ ئېتىنى باغلاقتىن ئېلىپ قېچىپ ۋەخپىلىكتە هارغۇچە چاپتۇرۇپ ئەسلىي ئورنىغا باغلاپ قويساق، بىردەم «گۈگۈمدا كېلىنچەكنى ئايلاندۇ- رىدىغان گۈلخاننى ئۆزىمىز ياقمىز» دەپ تۇرۇۋالىمىز.

مەشرەپ، توي - تۆكۈنلەردە مويسىپىتلار دادامدىن: «ئوغ- لۇڭ يارى نەچچىلەرگە كىردى؟» دېسە، دادام: «ئۇجمە پىشقاندا ئون ئىككىگە كىرىدۇ» دېگەنىدى، ئۇجمە پىشقىلى نەۋاق، ئاق قۇشقاچلار جېنىدا ئۇجمىلەرنى قانىتىدا پالاقشىتىپ ئۇرۇپ يەرگە تۆكۈپمۇ بولدى.

مەھەللىنىڭ قويىنى كەڭ بولغاچقىمۇ بىز تۆت پەسلىنىڭ هەممىسىدە ئۆزىمىزگە لايىق ئويۇننى ئىزدەپ تاپالايمىز. كۈزدە ئالتۇن رەڭ غازاڭلاردىن هارۋا ياساپ ئويىنساق، قىشتا پىرقىرد- غۇچ، تەپكۈچلىرىمىز بار. قار يېغىپ قالسىغۇ ئويۇنىمىزنىڭ قىزىغىنى شۇ. بىر كۈنى ئۇيۇشۇپ قالغان قوللىرىمىزنى هورداپ تۇرۇپ قار بوۋاي ياسىساق، بىر كۈنى چانا تېيىلىپ ئويناىمىز. ئەتىياز پەسىللىرىدە بۈركۈت، كېپىنەك شەكىللىك لەگلەكلىرد- مىزنى توقايلىققا ئاپىرىپ ئۇچۇرۇپ ئويناىمىز. لەگلەكلىرىمىز كۆپكۆك ئاسماندا ئۆرلەپ ئۇچقانسېرى بىزنىڭ شېرىن خىياللىرد- مىزمۇ قاناتلىنىدۇ. بۇنداق چاغلاردا سەمى:

— قول ... قوللىرىمىز قانات بولسا، بىز ... بىزمۇ يىراق- لارغا بېرىپ كە ... كەلسەك، — دەيدۇ كېكەچلەپ تۇرۇپ.

ياز پەسلىدە ئويۇنلىرىمىز بەك كۆپىيىپ كېتىدۇ.

مەكتەپتىن كەلدۇقمۇ بىر سىنىپتا ئوقۇيدىغان مەمەش، بەگتاش، زىلەي، سارەم، سەمى بەش - ئالتىمىزنىڭ بوغچىلىرىمىزنى پىرقىرىتىپ تاشلاپ مەھەللىدىكى ۋەخپىگە يىغىلغىنىمىز يىغىلغان. بۇنداق چاغلاردا ئويۇنغا ئېپىم بارلىقىنى بىلگەن ھەممە ئاداشلىرىم: «ياري، ئويۇننى سەن قىزىتىپ بەر» دەپ تۇرۇۋالاتتى. مەن ئويۇنلارنى گۇل - گۇلىگە كەلتۈرۈپ ئاداشلىرىمنىڭ ھەممىسىنى خۇش قىلاتتىم. «قارا - قارا قۇشلارىم» نى ئويناغان چاغلىرىمىزدا سەمى بېشىغا قەغەزدىن ياسىۋالغان تاج كىيىۋېلىپ قۇش ئانىسى بولاتتى. مەن بۇركۇت بولۇپ ئۇنىڭ «چۇجە» لىرىنى قوغلىسام - قوغلىسام تۇتالمايتتىم. ئۇ مايمۇندەك چاققان ھەرىكەت، بۇرنىدەك چەبدەس قەدەملىرى بىلەن خۇددى كۇرۇك توخۇ قاناتلىرىنى كېرىپ ساردىن ئۆز چۇجىلىرىنى قوغدىغاندەك «بالىلىرى» نى قوغدايتتى. بەزىدە بۇ ئويۇننى باشلىغان چېغىمىزدا تەييارلىقى پۈتمىگۈدەك بولسا:

— يا ... يا ... ياري، بىر ... بىر ... بىردەم ساق ... ساقلا، — دەيتتى. جاھاندا كىمنىڭ كېكەچ، سەپكۇن يۇز يارالىغۇسى بار؟ ھېچكىمنىڭ. بىز كىچىكىمىزدىن بىللە ئويناپ ئۇنىڭ بوغۇق، كېكەچ ئاۋازىغا كۆنۈپ كەتكەچكە ئەسلا مازاق قىلمايتتۇق. ئويۇنلىرىمىز شۇنداق قىزىپ كېتەتتىكى، قورساقلىرىمىز كوركىراپ ئېچىپ كەتسىمۇ كەچ كىرگەننى سەزمەيلا قالاتتۇق.

— خوش، ئەتە كۆرۈشەيلى.

— خوش، ئامان بولۇڭلار.

— خەيرلىك كەچ، دوستلىرىم ...

چۈمۈلىدەك ئىناق بىر توپ دوستلار شۇنداق دېيىشىپ بىر - بىرىمىزدىن كۆزىمىز قىيمىغان ھالدا قول پۇلاڭلىتىپ خوشلىشاتتۇق.

بىز تەتىلگە تارقىغان چاغدا چوڭلار: «ئېغىلدىكى قوي -

كالىلارنى يايلىتىپ كېلىڭلار» دەپ بىزگە تاشلاپ بېرەتتى. ناش-
تىدىن كېيىن بىر ئىسقىرىتسام مەمەش، بەگتاش، زىلەي، سا-
رەم، سەمى پادىلىرىنى ھەيدەپ چىقاتتى. قوي - كالىلىرىمىز
بىر - بىرىنى پۇرىشىپ، مەرىشىپ، ئويناشىپ مۇڭگۈزلەشكەچ
قۇيرۇقلىرىنى شىپاڭلىتىپ ماڭغۇدەك بولسا توپىلىق يولدا ئاس-
مانپەلەك چاڭ - توزان كۆتۈرۈلەتتى. بىز ھېچنېمىنى ئىلغا
قىلالماي قالاتتۇق. ئاچچىق توپا دىماغلىرىمىزنى ئېچىشتۇرسا،
بۇرنىمىزنى بۆكىمىزدە توسۇپ (سارەم بىلەن زىلەي ياغلىقى
بىلەن توسۇۋالاتتى) قومۇشلۇق يولدىن ئېزىپ كەتمەي ماڭساق
بىر چاغدا بولۇق چۆپ ئۆسكەن يايلاققا كېلىپ قالاتتۇق.

تەبىئەتنىڭ قوينى ھەقىقەتەن كەڭرى - دە! ئۇ قانداق ۋا-
قىتتا قايسى قولى بىلەن بۇ بىپايان يايلاققا گۈل - چۆپ ئۈرۈقلە-
رىنى چاچقاندۇ؟

— مەن سەنچىلىك چېغىمدىمۇ بۇ يايلاق مۇشۇنداق گۈزەل
ئىدى، — دېگەندى دادام بىر قېتىم. چۆپ بەرگىدە كۆمۈشتەك
يالتىراپ تۇرغان بىر تامچە شەبنەم بىر تۇپ چۆپنىڭ جېنىنى
قۇتۇلدۇرالايدۇ - دە، بىر تامچە شەبنەم بىلەن ياشارغان بىر تۇپ
چۆپ نۆۋەتتىدە بىر پاقلاننىڭ خۇشاللىقىنى ئاۋۇندۇرالايدۇ. گۈل-
لەر ئۈستىدە ئۇچۇۋاتقان ئالىچىپار، قىزىل كېپىنەكلەر، گاز
شارىدەك كۆككە ئاستا ئۆرلەۋاتقان ئالتۇن رەڭ مامكاپلار ...

يايلاقنىڭ غۇر - غۇر شامىلى جانىنىڭ راھىتى - دە، را-
ھەت. ياز پەسلى بولسىمۇ تاغ تەرەپتىن كەلگەن سوغۇق شامال
بەدەننى قورۇپ قويىاتتى. گاھى خۇشلۇقسىز تۇتۇپ قالسا يايلاققا
يانداش تاغ چوققىسىغا چىقىپ قويىدىغان چاغلىرىمىزمۇ بولاتتى.
قارنىماققا باغنىڭ سوقما تاملىرىدەك پاكار كۆرۈنگەن تاغقا نەچچە
سائەت يامىشىپ ھاسىراپ - ھۆمۈدەپ ئاران چىقاتتۇق.

— تاغ دېگەن يوغان بىر تاشكەنغۇ؟ دېگىنە ياري، مۇشۇ
تاغنىڭ كەينىدە نېمە بار؟

مەن بۇنداق چاغدا زىلەي بىلەن سارەمنىڭ سوئاللىرىغا دە-
ماللىققا جاۋاب بېرەلمەي بېشىمنى تاتىلاپ قويايتتىم.
— مەن ھا ... ھامان بىر كۈنى مۇ ... مۇشۇ تاغ كەي ...
كەينىگە ئۆتۈپ با ... باقىمەن، شۇ چاغدا دە ... دەپ بېرەي ...
سەمى مېنى تەڭقىسلىقتىن قۇتۇلدۇرماقچى بولغاندەك ئۇلار-
غا شۇنداق جاۋاب بېرەتتى. چوققىلاردىكى ئاپئاق ئېچىلغان تاغ
لەيلىلىرى بىزنىڭ بۇ گەپلىرىمىزدىن سۆيۈنگەندەك يەڭگىل ئىر-
غاڭلاپ تۇراتتى.
— قور ... قورساق ئېچىپ كەت ... كەتتى.
سەمىنىڭ بۇنداق دېگىنى «تاغدىن چۈشەيلى» دەپ بەرگەن
بېشارىتى ئىدى. تاغقا چىقساقلا ئۇ ھەر دائىم قورسىقىنى ناغرى-
دەك چېلىپ تۇرۇپ شۇنداق دەيتتى.
بىز تاغدىن چۈشۈپ ئېرىق بويىغا كېلىپ چىت پوتىمىزغا
تۇگۇۋالغان زاغرا، ئارپا نېنىمىزنى ئېقىنىنىڭ يۇقىرىسىغا ئۇچار
تەختىسەك پىرقىرىتىپ ئاتاتتۇق. يۇز - قوللىرىمىزنى يۇيۇپ
بولغۇچە ئەكچىگەن نان ئېقىپ ئالدىمىزغا كېلەتتى. ئىشتىها
بىلەن يەپ قورساقنى تويدۇراتتۇق. بىرەدەم قوغلىشىپ، بىرەدەم
موللاق ئېتىپ ئوينىغاندىن كېيىن، ئالقىنىمىزنى ياستۇق قى-
لىپ ئوڭدا يېتىپ كەڭ بىپايان سۇزۇك ئاسمان گۈمبىزىنى
تاماشا قىلغاچ ھاردۇق چىقىراتتۇق. گەپدان مەمەش، بەگتاش
نۇرغۇن قىزىق چۆچەكلەرنى دەپ بېرىپ بىزنى تېلىقتۇرۇپ كۈل-
دۈرەتتى. كۆزىمىز ئۇيقۇغا ئىلىنگۈدەك بولسا زىلەي، سارەم
نەدىن تاپاتتىكىن، ئىنچىكە قىياق ئۈچىنى بۇرنىمىزغا، قۇلىقى-
مىزغا سىلىق تەگكۈزۈپ چۈمۈلە ماڭغاندەك ھەركەت قىلىپ
ئۇيقۇمىزنى قاچۇراتتى. ئىشقىلىپ قاچانلا بولمىسۇن ھەييارلىق
قىلغىنى قىلغاندى.
بوۋامنىڭ بوۋىسىمۇ، مومامنىڭ مومىسىمۇ ئىلگىرى مۇشۇ
دەريا بويىدىكى توقايلىقنى بويلاپ بېسىلغاق، بايۇتە، چاكاندا

غۇچچىدە ئۆسۈپ يېشىللىققا پۈركەنگەن كەڭ دالىدا پادىلىرىنى يايلىتىپ كەپتىكەن. ئۇلارنىمۇ قارا بوران ئۇچۇرۇپ كەتمەپتىكەن، قارا قۇيۇننىڭ بىزنىمۇ ئۇچۇرۇپ ئەكەتمەي سەمىنىلا ئۇچۇرۇپ ئەكەتكىنى قىزىق - دە.

خوش، بىز يايلاققا كەتتۇق

ئۇ كۈنىمۇ ھاۋا ئىنتايىن ئوچۇق بولۇپ ئاسماندا ئالىقانچە-لىك بۇلۇت كۆرۈنمەيتتى. مەن دەرسلەرگە بىر قۇر قارىغاندىن كېيىن چېيىمنى ئىچىپ پادىلارنى يايلاققا بىللە ئاپىرىش ئۈچۈن سەمىنىڭ ئۆيىگە چاپتىم.

— كەلدىڭمۇ، بالام، — دېدى ھويلىدا كەتمەن دەستىلەۋاتقان سالىكام، — سەمى، قېنى سەن، تايغاننى ئەگەشتۈرۈپ يايلاققا ماڭ.

— ماڭاي دادا، ماڭاي!

سەمى ھويلىدىكى سۇپىدا ئەتۈركە بىلەن بىر سايمانىڭ سىمىنى ئۇلاپ قۇراشتۇرۇۋاتاتتى.

— نەۋرە ئاكامنىڭ ئادىشىنىڭ رادىئوسىكەن، ياساپ بەر-دىم، — سەمى پەس ئۈندە ماڭا شۇنداق دەپ قېشىنى ھىمىرىپ كۈلۈمسىرەپ قويدى.

— ياغاچ قۇلاق، كۈن چىققىلى نەۋاق، يايلاققا ماڭ!

سەمى قولىنىڭ دۈمبىسى بىلەن پېشانىسىدىكى تەرلىرىنى سۈرتكەچ ئېغىل تەرەپكە ماڭدى.

— سەمى، بەگتاش، زىلەيلەرنىمۇ چاقىرىۋالايلى.

— ئۇلار بىز ... بىزنى دوقمۇشتا ساق ... ساقلاپ تۇر ... غىلى نەۋاق ...

— ئەمىسە، چاپسان بول.

سەمى ئىككىمىز مالىلىرىمىزنى قوشۇپ ھەيدەپ مەھەللە

دوقمۇشىغا كەلگەندە مەمەش، بەگتاش، زىلەي، سارەملەر بىزنى ساقلاپ تۇرغانىكەن.

— ئادەمنى شۇنداقمۇ ساقلىتامسىلەر؟ — دېدى زىلەي قاپقىنى تۇرۇپ.

— چاقىرىڭالساك بولمامدۇ؟

— ھەر كۈنى مۇشۇنداق چاغدا يىغىلىدىغانغا كېلىشكەنغۇ؟

— رەنجىمىگىنە بولدى ...

ئۇ - بۇ گەپلەر بىلەن زىلەينىڭ كۆڭلىنى كۆتۈرۈپ پاكار كۆك قومۇشلۇق يوللارنى بېسىپ يايلاققا كەلدۇق. قوي - قوزا، كالا - موزايلار بولۇق چۆپلەرنى كۆرۈپ «دىك - دىك» سەكرەشىپ يېپى ئۈزۈلگەن مارجاندەك بىپايان يايلاققا چېچىلدى.

— ياري، قارا ئاۋۇ پاقلانلارغا، قىن - قىنىغا پاتماي سەكرىشىۋاتىدۇ. يايلاقنى كۆرۈپ جېنى ياشىرىپ كەتتى - دە، بۇ جانىۋارلارنىڭ.

زىلەينىڭ بۇ گېپى مەن ئەڭ ئامراق بوز پاقلىنىم ھەققىدىكى كەچمىشلەرنى ئېسىمگە سالدى. بۇلتۇر قۇربان ھېيتتا ئۆيدىكى لەر ھەم ئۈرۈق - تۇغقانلار بەرگەن ھېيتلىق پۇلۇمغا چۈجلىك بىر توخۇ سېتىۋالدىم.

— ياخشى قىپسەن، ئوبدان باقساڭ پۇلىغا بىر پاقلان كېلىدۇ، — دېدى دادام، — پارچە خىراجەتلىرىڭنى مۇشۇ يول بىلەن ھەل قىلمامسەن.

دادامنىڭ گېپىدىن بىر ئەقىل تاپتىم. مەكتەپتىن كەلسەملا چۈجىلەرنى سانايتتىم. يەم - سۇيىنى كەم قىلمايتتىم. كۆڭۈل قويۇپ بېقىشىم بىلەن چۈجىلەر ئەتلىنىپ گۆش كەپتىرىدەك بولدى. توققۇز چۈجىنى ئانسى بىلەن بازارغا ئاپىرىپ سېتىۋەتىم، دادام دېگەندەك پۇلىغا راستتىنلا بىر پاقلان كەلدى. كەلگەندىمۇ دەريادىكى قوڭۇر قاشتېشىدەك بۇدرۇققىنە بىر بوز پاقلان كەلدى. بۇ سودىنىمۇ ئۆزۈم يالغۇز قىلدىم. ئەلاچى بولۇپ

مەكتەپ سەھنىسىدە مۇكاپات ئالغان چېغىمدىكىدەك ھاياجانلاندىم. بۇ ئۆز ئەجرىمنىڭ مېۋىسى تۇرسا نېمىشقا ھاياجانلانمىغۇدەكمەن! ؟

بوز پاقلاننى ئېغىلدىكى قويلار ئارىسىغا قوشۇۋەتكەندىم، نېمىنى نېمە قىلدىكىن غارال ئارىسىدىن بېشىنى تىقىپ بىردەمدە ھويلىغا چىقىۋاپتۇ. ئېغىلغا بىرنەچچە قېتىم سولاپ قويغان بولسامۇ ئۇ سېرىكچىنىڭ قولىدىكى قارتىدەك يەنە ھەيىرانلىق قىلدى.

— ھويلىدا ئۇ پاقلىنىڭ بۇزۇپ - چاچقىنىغان بىرنەرسە بولمىغاندىكىن مەيلى، كارىڭ بولمىسۇن، — دېدى ئانام.

بەزىدە «ھايۋانلارغۇ ئادەملەردەك مېھرىبانلىقنى سېزىدۇغان تۇيغۇ بارمىدۇ» دەپ ئويلاپ قالىمەن. مەكتەپكە ماڭقىسام پاقلىنىم خۇددى مەن بىلەن بىللە مەكتەپكە بارغۇسى كەلگەندەك مەرەپ پۇتۇمغا سۈركىلىپ تۇرۇۋالاتتى. مەن چېت پوتامغا تۇگۇۋالغان زاغرىدىن بىر چىشلەم ئوشتۇپ بېرىپ بېشىنى سىلاپ قويايتتىم. ئۇ مېنىڭ تىنىقمىنى پۇراپ قالغىمكىن مەكتەپتىن كېلىپ ھويلا ئىشىكىدىن كىرمەي تۇرسامۇ خۇددى مېنى پايلاپ تۇرغاندەك «دىك - دىك» سەكرەپ ئالدىمدا پەيدا بولاتتى. تاپشۇرۇقلىرىمنى ئىشلىسەم خەت تونۇيدىغاندەك كىتاب - دەپتەرلىرىمگە ئۇزاققىچە قاراپ تۇراتتى. ئاخشىمى مەن يوتقانغا كىرە - كىرمەي ھۇجرام ئىشىكىدىن تارتىنچاقلىق بىلەن بېشىنى تىقىپ مەرەپ قويۇشلىرىچۇ تېخى. راستىنى دېسەم، بوز پاقلاننىڭ بۇ خىل شوخلۇقلىرىغا قەۋەتلا ئامراق بولۇپ قالغانىدىم.

ئەمما، ئۇ خۇشاللىقلىرىم ئۇزۇنغا بارمىدى. بىر كۈنى مەكتەپتىن كەلسەم، ئامراق پاقلىنىم پۇتىنى تەستە سۆرەپ يۈرىدۇ. كۆزلىرىدە بۇلاق ياش، چاقىرسامۇ يېنىمغا كەلگۈدەك ھالى يوق. تۇيۇقسىز سىنىپىمىزدىكى توكۇر قىز گۈلقىز ئېسىمدىن كەچتى. كىچىكلىكىدە تۇگمەن تېشى بېسۋېلىپ توكۇر

بولۇپ قالغان بۇ قىز ھاسا تاياقنى «توك - توك» توكۇلدىتىپ ماڭسا، «ئەنە، توكۇر خانىش كەلدى، قانىتىغا ئوق تەگكەن كەپتەر كەلدى» دەپ مازاق قىلاتتۇق. قولتۇق تايىقىنى تارتىۋېلىپ يىغلاتقان چاغلىرىمىزمۇ بولغان، تېخى ئۇنىڭغىمۇ قانائەت قىلماي:

توكۇر ئايىم
گۈلقىز كەلدى،
تايىقى بولغاچ
تېز - تېز كەلدى.

ئاقساق كەپتەر
پالاق - پالاق
گۈلقىز دېگەن
ياغاچ ئاياغ.

توك - توك ماڭساڭ
بىز قورقمىمىز،
جىن كەلدىمۇ،
دەپ قالمىمىز.

تايىقىڭنى
تاشلىغىنە.
بىز قوغلايلى
قاچمىغىنە.

دەپ قوشاق قېتىپمۇ يۇرۇپتىمىز. پاقلىنىم ياش تۆككەن يەردە گۈلقىز چاقچاقلىرىمىزغا يىغلىماي، يەنە شەمشادتەك تىك

تۇرۇپتۇ. بەلكىم ئۇنىڭ قەلبى يېغلىغاندۇ، تېلىقىپ يېغلىغاندۇ، «بىر دەملىك ئويۇن» نى دەپ قىلغان چاقچاقلىرىمىز ئۇنىڭ باغرىنى ئېچىشتۇرۇپ تىلغاندۇ. ئۇنىڭ قولتۇق تايىقىنى تاشلىغۇسى يوقمۇ؟ ئەلۋەتتە بار. بىز قوغلىساق بالىلىق ئويۇنىڭ ھۇزۇرىنى سۇرۇپ شوخلۇق قىلىپ قاچقۇسى يوقمۇ؟ ئەلۋەتتە بار. بەلكىم ئۇ بۇلۇتسىز كۆپكۆك ئاسماندىكى قۇشلارغا قاراپ «قولۇم قانات بولۇپ قالسىچۇ» دەپ خىيالغا چۆككەندۇ؟ ئاقساق كەپتەرنى كۆرگەندە ئۇنىڭغا ھېسداشلىق قىلىپ يېغلىغاندۇ، كىملەردىندۇر نەپرەتلىنىپ قالغاندۇ؟ گۈلقىز ئاقساق پاقىلىنىمنى كۆرگەن بولسا يەنە پاكىزىدە يېغلىۋېتىشى مۇمكىن ئىدى.

— پاقىلىنىمنىڭ پۈتىغا نېمە بوپتۇ؟

— قوشنىلارنىڭ بېغىغا كىرگەن ئوخشايدۇ، پۈتىنى سۇندۇرۇپ قويۇپتۇ.

— قايسى قوشنىمىز ئۇرۇپ سۇندۇرۇپ قويۇپتۇ؟ ئۆزۈم بىر دېيىشەيچۇ؟

— قوشنىلار ئەمەس، ئۆزى سۇندۇرۇۋاپتۇ. كېچىكىكىدە سەنمۇ شوخلۇق قىلىپ قولۇڭنى سۇندۇرۇۋالغانغۇ؟ تاختاي بىلەن ئوگىلىرىنى ئۇدۇللاپ تېڭىپ قويساق ساقىيىپمۇ قالار.

بېچارە پاقىلىنىمنىڭ كۆزلىرىدە ياش مۆلدۈرلەيتتى. دادام بىلەن تاختايلارنى جۇپلەپ پاقىلىنىمنىڭ پۈتىنى تاڭدۇق. خۇددى مېنىڭ پۈت ـ قوللىرىم تېڭىلغاندەك بىئارام بولدۇم. ئۇ كۈنلەردە ئويۇنلىرىمۇ ئازلاپ كەتتى. مەكتەپكە ماڭغۇچە پاقىلىنىمنىڭ بېشىنى سىلاپ خوشلىشاتتىم. سىنىپتا ئولتۇرساممۇ خىيالىم پاقىلىنىمدا. مەكتەپتىن كېلىپلا سومكامنى پىرقىرىتىپ تاشلاپ قېشىغا يۈگۈرەيمەن. تاختاي بىلەن پۈتى تېڭىلغان پاقىلىنىم ماڭالماي قېينالغاندا گۈلقىزغا ئىچىم ئاغرىدى ھەم بۇرۇنقى قىلمىشلىرىمغا مىڭ پۇشايمان قىلدىم. پاقىلىنىمنىڭ پۈتى ئاستا ـ

ئاستا ئەسلىگە كېلىۋاتاتتى. ئىككى ئاي بولغاندا تاختايلارنى ئېلىۋېتىۋىدۇق، ئاغرىق پۇتىنى ئاۋايلاپ دەسسەپ بارا - بارا شوخلۇقلىرىنى كۆرسىتىشكە باشلىدى. زىلەي گېپىنى قىلغان پاقلانلار ئىچىدە مېنىڭ ئامراق بوز پاقلىنىمۇ بار ئىدى...

— مە ... مەن پادىلىرىمنى ئا ... ئاۋۇ تا ... تاغ يېنىدا بې ... بېقىپ كېلەي، — دېدى سەمى بىر چاغدا قوي - كالىلىرىنى تاغ قاپتىلى تەرەپكە ھەيدىگەچ.

قاپتال بىلەن بىز تۇرغان يەر ئونچە يىراق بولمىغاچقا، ئۇنىڭ ئۈستىگە سەمىنىڭ جاھىل مىنجەزىنى بىز ئوبدان بىلگەچكە ئارتۇقچە گەپ قىلمىدۇق. پەقەت سەمى پادىلىرى بىلەن بىزدىن يىراقلاشقاندا زىلەي يەنە شاقىلداقتەك شاقىلداشقا باشلىدى:

— ئاداشلىرى بۇ يەردە تۇرسا نېمە قىلىدىغاندۇ تاغ قاپتىلىدا، ياۋايى ...

— ئۇنىڭ جىمىغۇرلۇقنى خالايدىغانلىقىنى بىلىسەنغۇ، — دېدىم مەن، — ئەتىگەندە ئۇ قوينىغا بىر كىتاب سېلىۋالغاندەك قىلغان، بەلكىم جىمجىت يەردىن بىرنى تېپىپ كىتابىنى ئوقۇي، دېگەندۇ ...

گەرچە مەن زىلەيگە ئاشۇنداق چۈشەنچە بەرسەممۇ، ئەمما سەمىنىڭ يېقىندىن بېرى تاغ قاپتىلى تەرەپكە يالغۇز كېتىۋېلىشىلىرىغا كۆڭلۈمدە مەلۇم گۇمان بار ئىدى. ئالدىنقى ھەپتىدىمۇ پادىلىرىنى ھەيدەپ تاغ قاپتىلى تەرەپكە ماڭغاندا، «مەنمۇ بىللە بارىمەن» دېسەم ئەسلا ئۇنىمىغانىدى.

زىلەي يەنە نېمىدۇر دېمەكچى بولۇپ ئېغىزىنى ئۆمەللەپ بولۇپ بېشىنى چايقاپ توختاپ قالدى. بىزمۇ پادىلىرىمىزغا قارىغاچ ئۆزىمىزنىڭ پاراڭلىرى بىلەن بولۇپ كەتتۇق. پېشىن بولغاندا ھاۋا بىردىنلا تۇتۇلدى.

سەمى مۆكۈۋېلىپ بىزنى «ئىزدەتتى»

ھاۋا تۇتۇلۇپ ئۇزۇن ئۆتمەي ئاسمان گۇمبىزى قازانداەك قارىيىپ سىم - سىم يامغۇر يېغىپ، بىر ھازادىن كېيىن يەنە

ئاۋۇالقىدەكلا سۇزۇلۇپ قالدى. بىز ئۆز ئويۇنلىرىمىز بىلەن بولۇپ گۈگۈم پەردىسى يېيىلىشقا باشلىغانلىقىنىمۇ سەزمەي قاپ-تۇق.

— پادىلار ھېلى يولدىن ئېزىپ قالمىسۇن، مەھەللىگە يانايلىمۇ، — دېدى مەمەش.

— سەمىنى چاقىرىۋالايلى.

سارىم دېمىگەن بولسا ئېسىمىزدە يوق مېڭىۋېرەتتۇقكەن. مەن سارىمنىڭ گېپى بىلەن قولۇمنى كانايچە قىلىپ بار ئاۋازىم بىلەن تاغ قاپتىلى تەرەپكە قاراپ توۋلىدىم:

— سەمى، قايتىپ كەل! مەھەللىگە يانمىز.

— سەمى، قايتىپ كەل، مەھەللىگە يانمىز ...

مېنىڭ ئاۋازىم تاغ باغرىدا ئەكس سادا پەيدا قىلىپ جاراڭ-لاشقا باشلىدى.

— سەمى چوقۇم قاپتالغا مۆكۈۋېلىپ بىزنى ئىزدەتمەكچى.

— كىم بىلىدۇ، ھەييارلىق قىلىپ ئۆيىگە ېپرىپ بولدىمۇ تېخى ...

بەگتاش، سارىم ئۆز قىياسلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ تالىشىپ كەتتى. مەن تاغ قاپتىلى تەرەپكە قاراپ توۋلاپ ئاۋازىم پۈتۈپ كەتسىمۇ سەمىدىن ھېچبىر سادا چىقمىدى. بۇ ھال مېنى سەل جىددىيلەشتۈرۈپ قويدى:

— سىلەر پادىلارغا قارىغىلا، مەن شامالدەك ېپرىپ كېلەي.

مەن شۇنداق دېگەچ تاغ قاپتىلى تەرەپكە قاراپ ئوقتەك يۇگۈردۈم. مەھەللىدىكى مويسىپىتلار «كۆرۈنگەن تاغ يىراق ئەمەس» دېيىشكەندەك قىلغان. نەدىكىنى، يىراقكەنغۇ؟ كۆز ئالدىمدا كۆرۈنگەن قاپتالغا ئالاھازەل بىر ئاش پىشىم يۇگۈرگەندە يېتىپ كەلدىممىكىن، بار كۈچۈمنى يىغىپ تېز يۇگۈرگەن بول-سام كېرەك، پۈتۈن بەدىنىمدىن چىلىق - چىلىق سۇ قۇيۇلۇپ كەتتى. ھارغىنلىقىمغا قارىماي تاغ قاپتىلى ئەتراپىنى نەچچە ئاختۇردۇم. ئاپتاپتا قالغان ئۆچكە تېرىسىدەك قۇرۇپ گەز باغلاپ

كەتكەن لېۋىمنى نەمدەپ تۇرۇپ، «سەمى، ھەييارلىق قىلماي تېز چىق، مەھەللىگە يانمىز» دەپ توۋلىدىم. مەن تاغ قاپتىلى ئەتراپىنى شۇنچە ئىزدىسەممۇ بىر دۆۋە قورام تاشتىن بۆلەك ھېچنېمىنى ئۇچرىتالمىدىم.

— بىزنى تاشلاپ ئۆيگە كېتىپ قالغان گەپ، — دېدى زىلەي مەن يالغۇز سالپىيىپ يېنىپ كەلگەندە.

— تاغ قاپتىلى تەرەپتە مەھەللىگە يانداغان يول بولمىسا، مەھەللىگە ئۇچۇپ قايتقانمىدۇ ئۇ؟ ھەئە، بوپتۇ. سەمىنى قانات چىقىرىپ ئۇچۇپ كەتتىمۇ دەيلى، پادىلىرى بىلەن تايغىنىچۇ؟ ئۇلار قانداق قىلغاندۇ؟

— گۇگۇم چۈشۈپ كەتتى، مەھەللىگە يانايلى.

بىز شۇنداق دېيىشكەچ پادىلارنى ئوپۇل - توپۇل يىغىپ ھەيدەپ مەھەللىگە كەلگەندە، يۇلتۇزسىز ياز ئاخشىمىنى ئاللىقاچان قاراڭغۇلۇق قاپلىغانىدى.

سەمى توغرىسىدىكى خىياللار يول بويى كاللامدىن نېرى كەتمىدى. تاغ قاپتىلىدا يا ئۇ مۆكۈۋالغىلى ئۆڭكۈر بولمىسا، «سىيرىلىپ چۈشۈپ كەتتىمىكىن» دەپ دېسەم، ئەتراپتا جىلغا ياكى ھاڭ كۆرۈنمەيتتى. يا ئۇ سېھىرگەرلىك قىلىپ بىزنىڭ كۆزىمىزنى باغلاپ يېنىمىزدىن غىپپىدە ئۆتۈپ كەتكەنمىدۇ؟

كېچىسى ھاردۇق يېتىپ لايەك ئېزىلىپ ئۇخلاپتىمەن، تېخى چۈشمۇ كۆرۈپتىمەن. چۈشۈمدە سەمى: «ئەتىگەن ئۆيدىن ئېلىۋالغان كىتابىم يوق تۇرىدۇ، كۆردۇڭمۇ؟ ...» دەۋاتقۇدەك. مەن: «ئۇ نېمە كىتاب ئىدى سەن شۇنچە جىددىيلەشكۇدەك؟» دېگۈدەكمەن. سەمى: «ئۇ «كائىنات سىرلىرى» دېگەن كىتاب ئىدى، مەن تېخى تولۇق كۆرۈپ بولالمىغان» دېگۈدەك. مەن ئەتراپنى سىلاشتۇرغۇدەكمەن، ئىزدىگۈدەكمەن. ئەمما كىتاب قولۇمغا ھېچ ئۇچرىمىغۇدەك. «سالىكام سېنى بىكارغا «ياغاچ قولاق» دېمەيدىكەن. گەپ ئاڭلىمىغانىدىكىن ئۆزۈڭمۇ يوق،

پادىلىرىڭمۇ يوق، ئەتىۋارلىق ھېلىقى كىتابىڭمۇ يوق، خوپ بولدى ياغاچ قۇلاق ...»

مەن چۈشۈمدە سەمىدىن ئاغرىنىپ شۇنداقراق گەپلەرنى دەپ-گۈدەكمەن.

— قۇ - قۇ - قۇق ...

تاڭ ئاتقان ئوخشايدۇ، ئەنجان خورىزىنىڭ سوزۇپ - سوزۇپ چىللىشىدىن ئويغىنىپ كەتتىم. ئەتراپىمدا گۈڭگۈر - مۇڭگۈر ئاۋازلار ئاڭلانغاندەك بولدى. كۆزۈمنى ئۇۋلاپ بېشىمنى كۆتۈرۈپ قارىۋىدىم، دادام، ئانام، ئاندىن سالىكام، گۈلەم ھەممىنىڭ غەزەپلىك چىرايىنى كۆردۈم.

— سەمى قېنى؟

سالىكامنىڭ تىترەك ئاۋازىدىن بىر ئەندىشىنى خىرە - شىرە ھېس قىلغاندەك بولدۇم.

— تۈنۈگۈن كەچ ئۆيگە كەلمىدىمۇ؟ ...

— ئۆيگە كەلسە بىر كېچە ئۇخلىماي مەھەللىنى كېزىپ يۈرگىلى ساراڭمۇ بىز؟

سالىكام سوئالىمغا سوئال بىلەن جاۋاب بەردى. يۈرىكىم ئەنسىزلىك ئىچىدە «قارتتىدە» قىلدى. ئەسلىدە بەگتاش زىلەيىنىڭ گەپلىرىگە قۇلاق سالماي، چوڭلارغا ۋاقتىدا خەۋەر بېرىپ قاپتال ئەتراپىنى چالا قويماي ئىزدەيدىغان ئىشكەن ئەمەسمۇ، ھەي، ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق؟

— سەمىنى تۈنۈگۈن ئەتىگەن سەن چاقىرىپ يايلاققا ئەكەتكەنىدىڭ، نېمىشقا بىللە يېنىپ كەلمىدىڭلار؟ ... جېنىم بالام، نەلەردە تېنەپ يۈرىدىغانسەن ...، — گۈلەم ھەدەم شۇنداق دېگەچ توختىماي مىشىلداپ يىغلايتتى. ئانامنىڭ گۈلەم ھەدەمگە بەرگەن تەسەللىسىمۇ گۈلەم ھەدەمنى يىغدىن توختىتالمىدى. كاللامنىڭ ئىچى قۇپقۇرۇق. بۇ ئىشنىڭ يۈز بېرىشىدە خۇددى مەن گۇناھكاردەك بېشىم تۆۋەنگە چۈشۈپ كەتتى.

سەمىنىڭ يوقىلىپ كەتكەنلىكى ھەققىدىكى بۇ خەۋەر چاقماق تېزلىكىدە مەھەللىگە تارىلىپ ھەممىمىز يايلاققا — تاغ قاپتىلى تەرەپكە سەلدەك ئاقتۇق. زىلەي، سارەم، مەمەش، بەگتاش سەمى خۇددى بىر يەرگە مۆكۈۋېلىپ بىزنى قەستەن ئىزدىتىۋاتقاندەك، ئۈيۇقسىز ئالدىمىزدا پەيدا بولۇپ «مۆ ... مۆكۈۋالسام تا ... تاپالمىدىڭلارغۇ؟ ...» دەپ كۈلۈمسىرەپ تۇرىۋىغاندەك ئەتراپقا تاقەتسىزلىك بىلەن بويۇنداپ قارايتتى.

— ئېزىقىپ باشقا مەھەللىگە كەتتىمۇ - يە؟

— بۇ تاغ باغرىدا بار - يوقى بىزنىڭ مۇشۇ مەھەللە تۇرسا، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئەتراپىنىڭ ھەممىسى تاغ، ئېزىقىپ نەلەرگىمۇ كېتەر؟!

مەھەللىدىكىلەرنىڭ شۇنچىلىك كۆچەپ ئىزدىگىنىگە سەمى ئەمەس، دېگۈز ئاستىدىكى يىگىنە بولسىمۇ تېپىلارىدى. مەھەللىدىكىلەر نەچچە كېچە - كۈندۈز ئۇخلىماي، نان يېمەي، سۇ ئىچمەي ئىزدىگەن بولساقمۇ يا سەمىنى، يا پادا، تايغاننى تاپالماي ئۈمىدسىز قايتتۇق. سەپكۈن يۈز بولسىمۇ، كېكەچلەپ سۆزلەسىمۇ مېھرى ئىسسىق يېقىن بىر ئادىشىمدىن ئەسلا ئايرىلىپ قالغۇم يوق ئىدى.

كۆرگەن چۈشلىرىمنى ئەسلەپ ئۆزۈمنى تۇتالماي تېلىقىپ يىغلاپ تاشلىدىم. گەرچە مەمەش، بەگتاش، زىلەي، سارەم سالىكام، گۈلەم ھەدەمگە سەمىنىڭ شۇ كۈنى بىزنىڭ توسۇغىنىمىزغا ئۇنماي قاپتال تەرەپكە كەتكەنلىكىنى سۆزلەپ مېنى ئاقلىغاندەك قىلسىمۇ «ئۇنىمىغىنىغا ئۇنماي بىللە بارسام بوپتىكەن» دېگەن خىيال باغرىمنى مىجماقتا ئىدى. ئەمدى «قارا - قارا قۇشلارىم» نى ئويىنىساق كىم قۇش ئانسى بولۇپ بېرىدۇ، كىم كېكەچلەپ سۆزلەپ ئويۇننى قىزىتىدۇ.

ئارىدا بىزمۇ ئىزدىدۇق. گۈلەم ھەدەم يىغلاپ «ئوغلۇم سەمى يايلاقتا بار، ئىزدەيلى» دەپ تۇرۇۋېلىپ سالىكاممۇ يايلاققا

نەچچە بىرىپ ئىزدەپ بۇرۇنقىدەكلا قۇرۇق قول قايتىپ كەپتۇ-دەك.

— بىر قايغۇنىڭ ھامان بىر خۇشاللىقى بولىدۇ، — دەيتتى مەمەش بىزنىڭ پەرىشان ھالىتىمىزگە قاراپ تەسەللى بېرىپ، — بۇرۇنقى زاماندا بىر بوۋاي بارکەن. ئۇنىڭ ئىغىلدا كۆزلىرى جامدەك، ئۆزى تامدەك كۈمۈش يالىلىق بىر ئېتى بارکەن. بوۋاي ئوغلى بىلەن بۇ ئاتنى ئۆكۈز ئورنىدا ساپانغا قېتىپ يەر ئاغدۇ-رۇپ، زىرائەت تېرىپ تىرىكچىلىك قىلىدىكەن، قوشنىلىرى بو-ۋاينىڭ ئۆيىگە كىرىپ: «بۇ ئېتىڭ ساپانغا بىكار كەتتى، ئون ئۆكۈزگە تېگىشىپ بەرسەڭ» دېسە بوۋاي ئۇنىماپتۇ. ئەتىسى مەھەللىدىكى ئەڭ مۆتىۋەر باي كېلىپ «مىڭ تىللا بېرەي»، «ئون مىڭ تىللا بېرەي» دېسىمۇ بوۋاي يەنىلا ئۇنىماپتۇ. بىرنەچ-چە كۈندىن كېيىن ھېلىقى ئات باغلاقنى ئۈزۈپ قېچىپ كېتىپ-تۇ.

— كارامەت ئېسىل ئات ئىدى. يا بىزگە بەرمىدىڭ، يا بايغا. مانا ئەمدى ئۆكۈزمۇ، تىللامۇ يوق، ئاتمۇ يوق. خوپ بولدى، — دېيىشىپتۇ قوشنىلىرى.

— بىر قايغۇنىڭ ھامان بىر خۇشاللىقى بولىدۇ، — دەپلا قويۇپتۇ بوۋاي.

دەرۋەقە، بىر ھەپتىدىن كېيىن ھېلىقى كۈمۈش يالىلىق ئات كەينىگە بىرمۇنچە ئاتلارنى ئەگەشتۈرۈپ كەپتۇ. بۇنى كۆر-گەن قوشنىلىرى:

— ئاتنى بىزگىمۇ، بايغىمۇ بەرمەي توغرا قىپتىلا. مانا ئەمدى ئۆكۈزمۇ، تىللامۇ بار بولدى، — دېيىشىپتۇ.

— بىر خۇشاللىقنىڭ ھامان بىر قايغۇسى بولىدۇ، — دەپتۇ بوۋاي قىسقىلا قىلىپ.

بوۋاينىڭ ئوغلى كۈمۈش يالىلىق ئات ئەگەشتۈرۈپ كەلگەن ئاتلارنى كۆندۈرىمەن، دەپ مىنىپ يۈرۈپ ئاتتىن يىقىلىپ پۇتى

بىلەن قولىنى سۈندۇرۇۋاپتۇ. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان قوشنىلىرى «دۇررىدە» يىغىلىپ يەنە بوۋاينىڭ ئۆيىگە كىلىپ دەپتۇ:

— ھېلىقى ئاتلىرىنى ئۆكۈزگە تېگىشەيلى، دېگەندە ماقۇل دېگەن بولسىلا ئوغۇللىرى بۇنداق پالاكەتكە يولۇقماس ئىدى. خوپ بوپتۇ.

— بىر قايغۇنىڭ ھامان بىر خۇشاللىقى بولىدۇ، — بوۋاي يەنە شۇنداق دەپتۇ.

ئاشۇ ئىش بولۇپ ئۇزاق ئۆتمەي پادىشاھ يېشىغا توشقان - توشمىغانلارنىڭ ھەممىسىنى ئەسكەرلىككە تۇتۇپ قوشنا ئەلگە ئۇرۇشقا ھەيدەپتۇ. بوۋاينىڭ ھېلىقى ئوغلىنىڭ پۇت - قوللىرى سۈنۈق بولغاچقا ئەسكەرلىكتىن ئامان قاپتۇ. شۇڭا، دەيمەنغۇ باللار، قايغۇنىڭ ھامان خۇشاللىقى بولىدۇ، ئۇمىدۋار بولايلىچۇ ...

بىز تەقدىرگە تەن بېرەيلى دەپ تۇرغاندا، سەمىنىڭ سەپكۈنسىز چىرايىنى پارقىرىتىپ، راۋان سۆزلەپ پادا - تايغانلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ مەھەللىگە ساق - سالامەت كەلگىنى ھەقىقەتەن ھەيران قالارلىق ئىش - دە. ئاداشلىرىمىنىڭ ئېغىزىدىن بۇ خۇشخەۋەرنى ئاڭلاپ قەۋەتلا خۇش بولدۇم. مەن بۇ ئاي، بۇ كۈنلەردە سەمى خۇددى چىتلاق تۇۋىدە تايغانىنى دوراپ «ھاۋ - ھاۋ - ھاۋ» دەپ مېنى قورقۇتۇپ چىقىپ قالىدىغاندەك، تۇيۇقسىز كەينىمدىن كىلىپ كۆزۈمنى ئېتىۋېلىپ گەپ قىلماي تۇرۇۋېلىپ «قېنى تېپىپ باق، مەن كىم؟» دەيدىغاندەك تۇيغۇدا بولغانىدىم. ئەسلىدە تۇيغۇم مېنى ئالدىماپتىكەن - دە. ئەمدى بەك ياخشى بولدى. سەمى بىلەن ھەر كۈنى بىللە ئويناپمىز. ئەمدى سالىكاممۇ ماڭا قاپاق تۇرمەيدۇ. گۈلەم ھەدەممۇ ئالىپىپ قارىمايدۇ.

مەن سەمىنىڭ ساق - سالامەت قايتىپ كەلگەنلىك خۇشخەۋىرىنى ئاڭلاپ ئىشلەۋاتقان تاپشۇرۇقۇمنى تاشلاپ سەمىنىڭ

ئەھۋالىنى بىلىش ئۈچۈن ئۇنىڭ ئۆيىگە چاپتىم.

ھەي سەمى، ھەييار سەمى، ياغاچ قۇلاق شەيتان سەمى. سېنىڭ مۆكۈۋېلىپ بىزنى ئىزدىتىشىڭنى كىم ئويلىغان؟ پۈتۈن مەھەللىدىكىلەرنى ساراسىمىگە سېلىپ يىغلىتىشىڭنى، مەھەللىنى قار ياغقاندەك ئاق چېچەكلىككە ئورىشىڭنى يەنە كىم ئويلىغان؟ سەن بىزنىڭ جېنىمىزنى ئېلىپ جاڭگالدا قويدۇڭ ئەمەسمۇ؟ ھەممىمىز يېلى چىقىپ كەتكەن توپتەك بوشاپ كەتتۇق. مەكتەپتە يا دەرس كاللىمىزغا چۈشمىدى، ساۋاقداشلار سېنى سورىۋىدى، بىز ھېچنېمە دېيەلمىدۇق. پاختىنىڭ ئىچىدە چوغ ساقلىغىلى بولمىغاندەك سېنىڭ ئۈن - تىنسىز يوقاپ كەتكىنىڭنى ساۋاقداشلارمۇ بىلدى. ئۇلار خېلى بىر مەھەل جىمىپ كېتىشتى.

مەن ھويلا ئىشكى ئالدىغا كەلگىنىمدە، مەشرەپكە چۈشكەن ئۇسسۇلچىدەك جىم تۇرالمايدىغان شوخ تايغان ئاچا قۇلاقلىرىنى دىڭگايتىپ ئەتراپقا سېغىنىشلىق تۇيغۇدا تويماي قاراۋاتقانىكەن. ئۇ مېنى كۆرۈپ كۆرۈشمىگىلى ئۇزاق بولغان يېقىن ئادىشىنى تۇيۇقسىز ئۇچرىتاندەك ھاياجاندا قۇيرۇقىنى شىپاڭلىتىپ ئالدىمغا يۈگۈرۈپ كەلدى. پۈتلىرىمغا سۈۋۈشىپ يېقىملىق غىڭشىشقا باشلىدى. پادىلارنى تەجرىبىلىك ساقچىلاردەك قوغداپ يايلاققا ئاپىرىپ - ئەكېلىدىغان بۇ شىر يۈرەك تايغانغا مەنمۇ قەۋەتلا ئامراق ئىدىم. ئۇنىڭ بېشىنى مېھرىم بىلەن سىلىدىم، ئاستا ئېڭىشىپ قوي مېيى سۈركىگەندەك پارقىراپ تۇرىدىغان يىرىك تۈكلىرىگە ئېڭىكىمنى ياقتىم.

مەن ھويلىغا كىرگەن چېغىمدا سالىكام، گۈلەم ھەدەم ھايا-جانلىق ياشلىرىنى تۆكۈشۈپ چوڭلار بىلەن مۇڭدىشىۋاتقانىكەن. سۈپىدا بەگتاش، مەمەش، زىلەي، سارەم بىلەن نېمىلەرنىدۇر دېيىشىپ قىزغىن كۈلۈشۈپ ئولتۇرغان سەمى مېنى كۆرۈپ ئالدىمغا ئوقتەك يۈگۈرۈپ كېلىپ بېلىمدىن قۇچاقلاپ كۆتۈرۈپ چاقپەلەكتەك پىرقىراتتى.

— سېنى سېغىنىسىپ ئۆلەي دېدۇق. نېمىدە يۈرىدۇك هوي؟...

— كائىنات مېنى ئويناتتى، جىق يەرلەردە يۈردۈم.

— بىزگە يا ئۆيدىكىلىرىڭگە خەۋەر بېرىپ قويۇپ ئاندىن بارمامسەن بارىدىغان يېرىڭگە. سەندىن ئەنسىرەپ جېنىمىز چىقايلا دېدى.

— مەن ئۇ يەرلەرگە ئۆزۈمنىڭ رايى بىلەن بارمىغان تۇرسام. مانا، ساق ـ سالامەت قايتىپ كەلدىمغۇ. خۇش بولمامسىلەر؟

— بىزنى شۇنچە ئەنسىرىتىپ نەلەردە يۈردۈك، دېگىنە بىر ئاغىلايلى.

— شۇش ـ ش،— دېدى سەمى كۆرسەتكۈچ بارمىقىنى لېۋىگە بېسىپ، ئۆز پارىڭىنى قىلىشىۋاتقان چوڭلارغا قاراپ قويۇپ،— بۇ سوئالنى بايانىن بەگتاش، مەمەش، زىلەي، سارەمەلەرمۇ سوريدى. بىردەمدىن كېيىن كۆل بويىدا كۆرۈشەيلى، شۇ يەردە سىلەرگە هەممىنى دەپ بېرەي.

كۆل بويىغا يىغىلدۇق

ئورداكۆل دېسە بۇ كۆلنى بىلمەيدىغان ئادەم يوق. چوڭلارنىڭ دېيىشىچە، بۇ كۆلنى ئۇلارنىڭ بوۋىسى كولىغانىكەن. شۇ چاغلاردا ئوردىدا تېۋىپلىق قىلىدىغان بىر ئۆلىما «كۆل كولاش ساۋابلىق ئىش» دەپ هەر كۈنى ئات، تۆگە سويۇپ ئۇلارنى مېهمان قىپتۇدەك. كۆل پۈتكەندە خالايىق بۇ كۆلنى «ئوردا-كۆل» دەيلى دېيىشىپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ ئورداكۆل دەپ ئاتىلىپ كەپتۇ. كۆلنىڭ چوڭلۇقىدىن نەچچە مىڭ تۇپ قۇچاق يەتمەس سۆگەتلەرمۇ كۆلگە ئاران سايە تاشلايدىكەن.

بۇ كۆل بويىدا بىزنىڭ نۇرغۇن گۈزەل بالىلىق ئەسلىمىلىرىمىز قالغان. تومۇزنىڭ دىمىقىنى ئىسسىقىدا چوڭلار ئورما

ئورۇپ ئۇسسىغاندا ئېتىزغا دوغاپ ئېلىپ بارساق، ئۇلار: «بۇنى ئىچىپ ئۇسسۇزلۇقىمىز قانمىدى، دوغاپ قىلىمىز دەپ ئاۋارە بولغۇچە ئاشۇ كۆلنىڭ جانغا راھەت مۇزدەك سۈيىدىن بىر قاپاق كۆتۈرۈپ كەلسەڭلەرچۇ» دەيتتى. بىزگە تېتىغان دوغاپ نېمىشقا ئۇلارغا تېتىمايدىغاندۇ، دەپ بېشىمىزنى چايقىغانچە ئۇلارنىڭ دې-گىنى بويىچە كۆلدىن قاپاقتا سۇ كۆتۈرۈپ كەلسەك، ئۇلار گۈ-پۈلدىتىپ ئىچىپ، «مانا ئەمدى تومۇرىمىزغا تەپتى» دەپ قولد-نىڭ دۈمبىسى بىلەن جاۋغىيىنى ئېرىتىپ، ئورغاقلىرىنى ئويند-تىپ ئورما ئورۇشقا باشلايتتى. كۈن نۇرىدا ئىتتەك بىلەنگەن ئورغاقلار «يالت ـ يۇلت» قىلىپ پارقىرايتتى. ھەش ـ پەش دېگۈچە ئەنجۈلەر تاغدەك دۆۋىلىنىپ كېتەتتى.

— نېمىگە ھاڭۇېقىپ تۇرىسىلەر؟ سىلەر يېگەن يۇمشاق نان مانا مۇشۇ ئېتىزدىن چىقىدۇ. باشاقلارنى تېرىڭلار، بولۇڭلار!

بىز ئېڭىشكىنىمىزچە باشاق تېرىشكە باشلايتتۇق. بىردەمدە چوڭلارنى قوغلاپ يېتىشۇالاتتۇق. ئۇلار كەينىگە قاراپ ئورۇلۇپ بولغان ئېتىزلارغا ئىنچىكىلىك بىلەن سەپسېلىپ بىزگە كايىپ كېتەتتى:

— ئۇماچنى چالا ئىچكەندەك ئىش قىلماي پاكىز تەرمەمسە-لەر؟ بىر تال دان بىزنىڭ چېكىمىزدىن تامغان بىر تامچە تەر جۇمۇ ...

بىز «ماقۇل» دېگەن مەنىدە بېشىمىزنى لىڭشىتىپ قويۇپ ئىشىمىزنى داۋام قىلاتتۇق. باشاق تېرىۋېتىپمۇ ئۆزىمىزنىڭ كۆ-ڭۈللۈك ئويۇنىنى تېپىۋالاتتۇق.

كۆل بويىدىكى قۇچاق يەتمەس يوغان، ئېگىز سۆگەتلەرنىڭ ئاچا شاخلىرىغا قۇشلار ئۇۋا سالاتتى. كۈندۈزى ئۇلار بالىلىرىغا ئوزۇق تۇتۇش بىلەن ئاۋارە ئىدى. كەچ كىرگەن ھامان ئۇلار خۇددى ئالدىن كېلىشىۋالغاندەك ۋېچىرلىشىپ بۇ جايىنى ئاۋات بازارغا ئايلاندۇراتتى.

— ھەرقاچان ئۇلار: «مەن بۇگۈن بالامغا مانچە دانە سازاڭ ئەكېلىپ بەردىم، سەنچۇ؟ بالاڭنى نېمە بىلەن باقتىڭ؟ ...» دېيىشىۋاتىدۇ، — دەيتتى سەمى بۇنداق چاغدا ئۇلارنىڭ گەپلىرى. نى بىزگە تەرجىمە قىلىپ، بىز ئۇنىڭ كېكەچلەپ تۇرۇپ دېگەن گەپلىرىدىن كۇلمەيلى دېسەكمۇ، ئىختىيارسىز كۇلۇپ سالاتتۇق.

— ماۋۇ گاچا قۇشلارنىڭ تىلىنى بىلىدىغاندەك ۋېچىرلاپ كەتتىغۇ، — دەيتتى سارەم ئۇنىڭ چىشىغا تېگىپ، — سەن ئاشۇ قۇشلار بىلەن بىر ئۇۋدا سازاڭ يەپ چوڭ بولغان ئوخشىمامسەن؟

— ۋەيت ...

— مە ... مەن قۇ ... قۇ ... قۇشلار تىلىنى بى ... بىلمەن.

— ھەي، ئاڭلاڭلار، — دەيتتى زىلەي سارەمگە بولۇشۇپ دەرەختىكى قۇشلارغا قاراپ، — سىلەرنىڭ جەمەتىڭلاردىن بىر گاچا قۇشقاچ چىقتى ...

— ئەھۋالىنى بىلەيلى، دېسەك ئەجەب چىقمايدىغۇ ما گاچا؟ — دېدى زىلەي تىت - تىت بولۇپ.

— سەمى راۋان سۆزلەيدىغان بولۇپ كەپتۇغۇ، ئەمدى ئۇنى گاچا دېمە، رەنجىپ قالمىسۇن.

— رەنجىسە رەنجىمەمدۇ؟ نەچچە ئايدىن بېرى ئۇنىڭ غېمىنى ئاز يېدۇقمۇ بىز؟ مەن ئۇنى گاچا دېگىلى ئامراق.

— باشقىلارغا ئازار بېرىش ياخشى ئىش ئەمەس...

— مەن مۇنداقلا دەپ قويدۇم.

— سەمىنىڭ يۈزىدىكى سەپكۇنلەرنىڭ يوقۇلۇپ، تىلىنىڭ راۋان بولۇپ كەلگەنلىكى بىر سىر جۇمۇ؟ ئويلىسام - ئويلىسام ھېچ ئەقلىم يەتمەيدۇ. ھاتىتا - شاتىتا دەپ يۈرىدىغان كېكەچ تۇيۇقسىز بېجىرىم بالىغا ئايلاندى، دېسە كىم ئىشىنىدۇ؟

زىلەي بىلەن مەمەش ئۇنى - بۇنى دەپ بىر - بىرىگە گەپ بەرمەي بىردەم چېقىشتى.

بىز سەمىنى كۆل بويىدا ساقلاپ — ئۆيى تەرەپكە بويۇنداپ قاراپ كۆزىمىز تېشىلەي دەپ قالدى. چوڭلار سەمىدىن ئۇنى - بۇنى سوراپ كاشىلا قىلغان بولسا كېرەك، كۆل بويىغا ئۇ خېلى ئۇزاقتا چىقتى.

— چوڭلارنىڭ يېنىدا سەندىن جىق گەپ سورىمىدۇق، ئەمدى راستىنكىنى ئېيت، بولمىسا بۇگۈن سېنى يا چالما - كېسەك قىلىمىز، يا يالىڭاچلاپ كۆلگە تاشلايمىز.

— سىلەرگە راست گېپىمنى دېمىسەم كىمگە دەيمەن، ئۇ كۈنلەردە مەن مۇئەللىم سىنىپتا سۆزلىمىگەن نۇرغۇن نەرسىلەرنى بىلىۋالدىم، — دېدى سەمى، — كائىنات دېگەن كاتتا مەكتەپكەن. بىز تېخى بىپايان دۇنيانى مۇشۇ بۆكۈمچىلىك مەھەللە، دەپ يۇرۇپتىمىز.

— تولا گەپ يورغىلاتماي دېگىنە زادى، ئۇ كۈنلەردە نەلەردە يۈردۈڭ؟ — دېدى زىلەي، — مەن سېنى ئۇ كۈنى مەھەللىگە بۇرۇن يانداپمىكىن، دەپ قويۇپتىكەنمەن، «سەن ئۇنداق دېمىگەن بولساڭ ئىزدەيتتۇق، سەن مۇنداق دېمىگەن بولساڭ تاپاتتۇق» دەپ كۈندە پېشانەمگە تاش - توقماق تەگدى. تەنە - كىنايىلەردىن قۇتۇلالمىدىم، — زىلەي شۇنداق دېگەچ بەگتاش بىلەن مەمەشكە ئالىيىپ قويدى.

— ئۇنداق گەپلەرنى مەنمۇ تولا ئاڭلاپ قۇلىقىم پاك بولۇپ قالاي، دېدى. بولۇپمۇ يارىنىڭ كۈندە كوتۇلداشلىرى مېڭەمنى ئىلەشتۇرۇپ ساراڭ قىلىۋەتتى. مۆئۆ، — دېدى سارەم زىلەيگە ئەگىشىپلا تىلىنى چىقىرىپ.

— پاراڭنى بۆلمىسەڭلەرچۇ، — دېدى بەگتاش، — سەمىنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلىساق.

سەمىنىڭ كۆزلىرىدە چاقنىغان شادلىق نۇرلىرىدىن هاياجانلىق تۇيغۇسى هېچ بېسىقىدىغاندەك ئەمەس ئىدى، هەممىمىز سەمىنىڭ ئەتراپىغا ئولاشتۇق. سەمى چوڭقۇر بىر نەپەس ئېلىۋېلىپ گېپىنى باشلىدى.

ئىككىنچى باب يالغۇز توغراق

قاپتالدا قارا بوران چىقتى

— ئۇ كۈنى يارىنىڭ ئېسىدە بار، ئۆيدىن چىقىپ پادىلارنى ھەيدەپ، تايغاننى ئەگەشتۈرۈپ بولۇق چۆپ ئۆسكەن يايلاققا كەلدۇق.

— زىلەي بىزنى ساقلاپ باتناپ قالغان كۈن شۇغۇ؟

— دەل شۇ كۈنى. تەبىئەتتە سىرلىق ئىشلار ئاجايىپ جىق بولىدىكەن. سىلەرنىڭ كۆزۈڭلەرگە كۆرۈندىمۇ - كۆرۈنمىدىمۇ بىلمىدىم. يايلاققا كەلسەملا كاۋا يوپۇرمىقىدەك يوغان قۇلاق، كۈمۈش رەڭ بىر تۈلكىنىڭ تاغ قاپتىلى تەرەپكە يۈگۈرۈپ كېتىۋاتقانلىقىنى ئۆچرىتىپدىغان بولۇپ قالدىم. سىلەرگە دەي دېسەم، كۈمۈش رەڭ تۈلكىنى چۆچۈتۈپ قويارمىكىن، دەپ ئەنسىرىدىم.

ئۇ قوغلىسام قاچاتتى، جىم تۇرسام يېقىنلىشاتتى. ھەر كۈنى خۇددى مېنى ئاڭلىسۇن دېگەندەك:

مەن چىرايلىق تۈلكە
چىرايىمدا كۈلكە،
پاراسەتتە ھەممىگە
بولالايمەن ئۈلگە.

ماڭدىم باغۇ ئېرەمگە
يۈمران چۆپلۈك بىنەمگە.
تاغ قاپتىلى ئوبدان جاي
پاتماي قالدىم تېرەمگە.

دەپ ناخشا ئېيتاتتى.

ئۇ كۈنىمۇ يايلاققا كېلىپ تاغ قاپتىلى تەرەپكە نەزەر سېلىۋدى، ھېلىقى كۈموش رەڭ تۈلكە كۆزۈمگە چېلىقتى. بارلىق قىزىقىش بالىلىق ئېتىزىغا كۆمۈلگەن ئەمەسمۇ؟ قەلبىمدىكى قىزىقىش ھەممىدىن ئۈستۈن كەلدى. يارى: «مەن بىللە باراي» دېسىمۇ ئۇنىمىدىم. مەن قوي ـ كالىلىرىمغا يۈمران چۆپ يېگۈزۈشنى باھانە قىلىپ ئۇلارنى قاپتال تەرەپكە ھەيدەپ ماڭدىم. خىيالىم، بىر ئامال قىلىپ كۈموش رەڭ تۈلكىنى تۈتۈۋالسام ئاراڭلارغا ئەكېلىپ ئۆزۈمنىڭ قالتىس كارامىتىم بارلىقىنى سىلەرگە بىلدۈرۈپ قويۇش ئىدى. كۈموش رەڭ تۈلكە باشتا سۈپۈرگىدەك قۇيرۇقىنى شىپاڭلىتىپ پىلدىرلاپ ماڭغاندا ئارىلىق يېقىنەك قىلغان. پادىلىرىم بىلەن قاپتال تەرەپكە كېتىۋاتىمەن. تايغانمۇ بىردەم پادىلارنىڭ ئالدىدا، بىردەم كەينىدە بوينىدىكى قوڭغۇرىقىنى جىرىڭلىتىپ يۈگۈرۈۋاتىدۇ. ھېلىقى كۈموش رەڭ تۈلكە كۆزۈمگە ھېلى يوغىناپ سۈت ئۆچكىسىدەك كۆرۈنىدۇ، تۇرۇپ كىچىكلەپ بۆجەنچىلىك قالىدۇ.

— جاھاندا تېخى شۇنداق ئىشلارمۇ بولامدىكەن؟

— بولمايچۇ؟— دېدى سەمى زىلەينىڭ ھەيران بولۇپ سورىغان سوئالىغا جاۋابەن،— مەن بىر چاغدا ھېلىقى كۈموش رەڭ تۈلكىنى قوغلاپ سىلەردىن ئۈزاپ كېتىپتىمەن. بارا ـ بارا سىلەر كۆزۈمگە ماشتەك كۆرۈنۈشكە باشلىدىڭلار. قاپتال تەرەپتىكى بولۇق چۆپلۈكتە قوي ـ كالىلارمۇ تاشتەك تويۇپ ئېغىناشقا باشلىدى. قوينۇمغا سېلىۋالغان كىتابىمنىمۇ ئوقۇيالمىدىم.

— ھېلىقى كۈموش رەڭ تۈلكىچۇ؟ تۈتالىدىڭمۇ؟

— دەپ كەلسەم گەپ تولا، نېمىسىنى دەي. قاپتالغا يېقىنلاشقاندا ئۇ كىچىكلەپ قاپتالنىڭ بارماق پاتمايدىغان تاش يېرىقىدىن ئۆتكەندەكلا قىلىپ غىپپىدە يوقالدى.

— ئۇ تۈلكە سىياقىدىكى جىنمۇ نېمە؟

— مەن نېمە ئىشلىقىنى ئاڭقىرىپ بولغۇچە ھېلىقى تاش يېرىقىدىن ياز ئاخشىمى پاشىدىن پاناھلىنىش ئۈچۈن سامان كۆيۈدۈرگەندەك سېسىق پۇراق تارىدى، ئاندىن ئاسماندا گۈلدۈر — قاراس چاقماق چېقىلغاندەك قىلىپ قارا بوران چىقىپ كەتتى.

— كۈن پېشىندىن ئاشتى، كەلمەيسەن، قاپتال تەرەپكە نەچچە بويۇنداپ قارىدىم. بىر چاغدا قاپتال تەرەپتە قويۇق قارا ئىس كۆتۈرۈلگەندەك قىلغان،— دېدى سارەم.

— شۇ چاغدا مەن ئاشۇ قويۇق قارا ئىس ئىچىدە بار ئىدىم، — گېپىنى داۋاملاشتۇردى سەمى، — پادىلىرىمغا، تايغىنىمغا قاراشقا ئۈلگۈرەلمىدىم. بىرى قولۇمنى تۈتۈۋېلىپ يۇقىرىغا تارتقاندەك پۈتۈم بىردىنلا يەردىن ئاجراپ كەتتى، ھېچنېمىنى ئىلغا قىلالمىدىم. بوران دېگەننىڭمۇ شۇنچىلىك زور كۈچى بولىدىكەن. بوران ئىچىدە تۇڭمەن تېشىندەك توختىماي پىرقىراپ كەتتىم. «ئاداشلىرىم، مەن بۇ يەردە ...» دەپ توۋلىغان ئاۋازىمنىمۇ جىنىدەك ھۇۋلاپ تۇرغان قارا بوران يۇتۇپ كەتتى. كۆزۈمنى ئېچىش ئەسلا مۇمكىن ئەمەس. پۈت — قولۇمنىڭ ئۆزۈمگە بوي سۇنمىغىنىغا قاراپ بەلكىم ئەڭ ئېگىز ئاسماندا ئۇچۇپتىمەن، دەپ ئويلىدىم. بىردەم ئۆزلەيمەن، بىردەم پەسلەيمەن، خۇددى لەگلەك ياساشنى يېڭىدىن ئۆگىنىپ توقايلىققا ئاپىرىپ قويۇپ بەرگەن لەگلىكىمدەكلا. ئىلگىرى مەن ئۇچار گىلەمگە ئولتۇرۇپ دېڭىز — ئوكيان، تاغ — دەريا، باغ — ئورمانىنى ساياھەت قىلغان چۈشلىرىمنى سىلەرگە كۆپ قېتىم دەپ بەرگەنغۇ، شۇ چاغدا زىلەي مېنى «خىيالپەرەس ...» دەپ مازاق قىلاتتى، ئېسىڭلاردا باردۇ؟ بىر تۇرۇپ بۇ ئاشۇ چۈشلىرىمنىڭ رېئاللىقتىكى بېشارىتىمىكىن، دەپ قالدىم. قارا بوران مېنى نەچچە كۈن ئۇچۇردىكىن، بىلمىدىم. بىر چاغدا قارا بوراننىڭ كۆك بۆرە ھۇۋلىغاندەك «ھۇۋ، ھۇۋ» قىلغان ۋەھىمىلىك ئاۋازى يوقىلىپ تېنىم يۇمشاق يەرگە تەگكەندەك قىلدى. كۆزۈمنى

ئېچىپ قارىسام، بىپايان قۇملۇق ئوتتۇرىسىدىكى قۇچاق يەتكۈسىز بىر تۈپ توغراق تۈۋىدە ئولتۇرۇپتىمەن. توغراقنىڭ يوغان لىقىنى بىر دېمەكلار، ئالتىمىز قول تۇتۇشساقمۇ يەتمەيدۇ. بۇ توغراق ماڭا خۇددى قۇملۇقنىڭ كۈنلۈكىدەكلا تۇيغۇ بېرەدى. شاخ - پۇتاقلىرىنىڭ كۆپلۈكىچۇ تېخى. قىزىق قۇمغا پوكىنىنى يېقىپ ياتقان پاتمىچۇقلار تولىمۇ غەمسىز ھەم ئوماق ئىدى. بىزمۇ يازنىڭ پىژ - پىژ ئىسسىقىدا بۇغداي ئورۇپ چىلىق - چىلىق تەرلەپ كەتسەك سۇغا چۆمۈلۈپ، قۇمدا ئاشۇنداق راھەت لىنىپ ياتاتتۇق - دە.

بىپايان ئالتۇن قۇملۇق ئوتتۇرىسىدىكى قۇچاق يەتكۈسىز بۇ توغراقنى كۆرۈپ بىردىنلا تۇگمەن بېشىغا بىزنى يىغىپ چۆچەك سۆزلەپ بېرىدىغان ئاسىم بوۋاي ئېسىمگە كېلىپ قالدى. ئۇنىڭمۇ چاچ - ساقاللىرى ئاشۇ توغراق شېخىدەك ئۆسۈپ چاڭگا بولۇپ كەتكەن ئەمەسمۇ؟ ئوخشىمايدىغان يېرى، ئاسىم بوۋاي نۇرغۇن كەچمىشلىرىنىڭ گۇۋاھچىسى بولغان چاچ - ساقاللىرىنى ياستا لايدۇ؟ بىراق يالغۇز توغراقچۇ؟ ئۇنىڭ ئۆسۈپ كەتكەن «چاچ - ساقال» لىرىنى مەن ياساپ قويالمايمەن - دە، ياساپ قويساي دېسەممۇ بويۇم يېتەمدۇ؟

ئاسىم بوۋاي بىر چۆچىكىدە «بۇرۇنقى زاماندا بىر ئىشچان، ۋاپادار بالا بولغانىكەن. بىر كۈنى جاڭگالغا ئوتۇن كەسكىلى بېرىپتىكەن. قوڭۇر ئېيىق ئۇنى ئاقىچىپ ئۆڭكۇرگە ئەكىرىپ كېتىپتۇ ...» دېمىگەنمىدى؟ مېنى ئېيىق ئاقاچمىدى، بەلكى بوران ئاقاچتى. ئاقاچقاندىمۇ ئۆڭكۇرگە ئەمەس، بىپايان قۇملۇق ئوتتۇرىسىدىكى يالغۇز توغراق تۈۋىگە. قايسىبىر كىتابتىن «توغراق ياشىرىپ مىڭ يىل، قۇرۇپ مىڭ يىل، يەنىلىپ مىڭ يىل ياشايدۇ» دېگەن ھېكمەتنى ئوقۇغىنىم ئېسىمدە. توغراقنىڭ يىلتىزى بۇ قۇرۇق قۇم دۆۋىسى ئىچىدە نەدىن سۇ ئىچىدىغاندۇ، ئەقلىم يەتمىدى. يۈرەكسىمان يوپۇرماقلىرى زىلەپ بىلەن سارىم پات - پات قېشىغا قويۇۋالىدىغان ئوسمىدەك ياپيېشىل، ھېچبىر

سولاشقاندەك ئەمەس. ئەمما، ئۆزۈمچە مېنى ۋەھىمە باستى. ئىسسىق شامالدا كانىيىم قۇرۇپ، كالپۇكلىرىمنى گەز باغلاپ ئۇسساپ كەتتىم. مۇئەللىم سىنىپتا ئادەمدىن باشقا جانلىقلار سۆزلىيەلمەيدۇ، دېمىگەنمىدى. ئەمەلىيەتتە، كائىناتتىكى ھەممە نەرسە سۆزلىيەلەيدىكەن ئەمەسمۇ؟ مەن شۇ ئەسنادا قۇملارنىڭ شىر ـ شىر سۈزكىلىپ پىچىرلاشقان ئاۋازىنى ئاڭلاپ قالدىم:

شىر ـ شىر ئاۋاز دېگىزنىڭ
شاۋقۇنىغا ئوخشايدۇ.
ئاق بۇلۇتلار بۇ يەردە
سۇ ئىچكىلى توختايدۇ.

يالغۇز توغراق ئۆزىگە
سۆزلەر كۈندە رىۋايەت:
تەكلىماكان ئىزى بۇ
تەكتىماكان ئىدى بۇ
شەھەر ئىدى كارامەت.

يېشىل ئورمان قوينىدا
سايراۋاتقان قۇشقاچلار.
چەكسىز كەتكەن يايلاقتا
يايلاۋاتقان پادىلار.

ئېكىنزاردا زىرائەت
ئوخشىغان — بەك ئاينىغان.
ئوغلاق تارتىش، چېلىشىش ...
كۈندە مەشرەپ قاينىغان.

— بالىلارچۇ؟
— بالىلار

ئات چاپتۇرۇپ هارمىغان.
قىلىچ ياساپ ياغاچتىن،
نەيزە ياساپ قومۇشتىن،
ئوقيا ئېتىپ ئويىنىغان.

بىر تال ئوقتا ئون غازنى
ئوڭلىغانۇ ئوڭلىغان.
قىلىچىدا دۈشمنى —
يەجۇجى - مەجۇجىنى
قوغلىغانۇ قوغلىغان.

كېيىن قۇملار يامغۇردەك
نەچچە ئون يىل ياغقان گەپ؛
گۈزەل شەھەر قۇملارنىڭ
ئەڭ ئاستىدا قالغان گەپ.

قۇم ئاستىدا بالىلار
ئوقيا ئېتىپ قالغان گەپ؛
قۇم توسۇشقا ھەممىسى
يەڭنى تۇرۇپ ماڭغان گەپ.

سان - ساناقسىز بۇ دۆڭلەر،
ئاشۇلارنىڭ قەبرىسى.
يۇلغۇن، توغراق شاخلىرى
ئاشۇلارنىڭ نەيزىسى.
قىزىپ قالار بىر كۈنى
ئاشۇلارنىڭ بەيگىسى.

ئاق بۇلۇتلار چۈشىدە
سېغىنماقتا دېگىزنى.
(سېغىنغاندەك بالىلار
ئۇسسىغاندا قىمىزنى.)

ئاق بۇلۇتلار چۈشىدە
«سۇ، سۇزۇك سۇ» دېمەكتە.
توغراق، يۇلغۇن بۇ يەرنى
ئورار هامان چېچەككە.

مەن قۇملارنىڭ شىر - شىر سۇركىلىپ نېمە دېيىشكەنلىكىنى تۇزۇك ئاڭقىرالمىغان بولسامۇ، ئەمما قۇملارنىڭ پارىڭىدىن توغراقنىڭمۇ ئەسلىدە ماڭا ئوخشاش بىر بالا ئىكەنلىكىنى هېس قىلدىم. ئاڭغىچە توغراق كۆڭلۈمدىكىنى بىلىۋالغاندەك سۆزلەشكە باشلىدى.

توغراق زۇۋانغا كىردى

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم سەمى.

مەن داڭ قېتىپ قالدىم. هېلىلا قۇملار پىچىرلىشىۋاتاتتى. ئەمدى توغراق زۇۋانغا كىردىغۇ.

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، سىز مېنىڭ ئىسمىمنى بىلەمسىز؟

— ئەلۋەتتە بىلىمەن.

— قانداق بىلىۋالدىڭىز؟ مەن سىزگە دەپ بەرمىگەن تۇرسام؟

— ئاداشلىرىڭنىڭ سېنى ئىزدەپ توۋلىغان ئاۋازى مۇشۇ يەرگىمۇ ئاڭلانغان تۇرسا، نېمىدەپ بىلمىگۈدەكمەن؟

— سىزنىڭ قوللىقىڭىز بارمۇ؟
— بار.
— قېنى، مەن بىر كۆرەيچۇ؟
— شاختا پىچىرلىشىۋاتقان يوپۇرماقلارنىڭ ھەممىسى مېنىڭ قوللىقىم.
— ئۇلار ئاۋازنى قانداق ئاڭلايدۇ؟
— غۇر ـ غۇر شامالىلار ئۇچۇرۇپ ئەكېلىدۇ.
— ئۇنداقتا، بۇ يەر بىز كۈندە پادا باقىدىغان دەريا بويىدىكى يايلاققا يېقىنكەن ـ دە.
— ياق، يىراق، ئىنتايىن يىراق. ئەگەر يېقىن بولغان بولسا بۇ يەردە نۇرغۇن توغراق نوتىلىرى بۈككىدە بىخلىغان بولاتتى.
— ھازىر ماڭسام مەھەللەمگە نەچچە كۈندە بارالارمەن؟
— سەن بۇ يەردىن ئۈدۈل مېڭىپ مەھەللەڭگە مەڭگۈ يېتىپ بارالمايسەن. مەن كۆرسەتكەن يول بىلەن ماڭساڭ ئاندىن بارالايسەن.
— قوي ـ كالىلىرىم يايلاقتا قالغان تۇرسا ...
— بوران ئۈنى ئاللىبۇرۇن قورام تاشلارغا ئايلاندۇرۇۋەتتى.
— ئەمدى ئۇ ئەسلىگە قايتالمامدۇ؟
— نېمىدەپ قايتالمىغۇدەك؟ سەن سەپىرىڭنى تاماملاپ بولغاندا قوي ـ كالىلىرىڭ ئەسلىگە قايتىدۇ.
— ئاچاقۇلاق تايغىنىمچۇ؟
— ئۇمۇ ئوخشاشلا قورام تاشقا ئايلاندى.
— ئۈنى سىز ئەسلىگە قايتۇرۇپ بېرەمسىز؟
— ياق، ئاسماندا ئۇزۇپ يۈرگەن ئاق بۇلۇتلارنىڭ شاھزادىسى.
— ئۇ نېمىشقا قوي ـ كالىلىرىمنى قورام تاشقا ئايلاندۇرۇپ قويىدۇ؟

— مەھەللىگە سەن بىلەن بىللە قايتسۇن، دەپچۇ؟

— ھېلىقى كۇنى قارا بوران نېمىشقا مېنى ئۇچۇرۇپ بۇ يەرگە ئەكېلىدۇ، زادى نېمىشقا؟

— ئۇ ساڭا زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزمىگەندۇ؟

— ياق.

— سەن ھەمىشە: «قولۇم قانات بولسا، يىراقلارغا ئۇچۇپ كەلسەم» دەپ ئويلايتتىڭغۇ؟

— سىز بۇنى قانداق بىلىۋالدىڭىز؟

— مەنمۇ ساڭا ئوخشاش بالا تۇرسام، بالىنىڭ خىيالىنى بالا بىلمەمتى؟

— ئەمىسە، قارا بوران بىراقلا قولۇمنى قانات قىلىپ قويسا بولماميتى ...

— بۇ ئەقىل ئۇنىڭ كاللىسىغا كەلمىگەن چېغى.

— ئەمىسە ھېلىقى كۇمۇش رەڭ تۇلكىچۇ؟ ئۇ كىم؟

— بىر دەم ئۇچكىگە، بىر دەم بۇجەنگە ئايلانغان تۇلكىمۇ؟

— ھەئە.

— قارا بوران ئاشۇ شۇ.

— سىز تېخى سوئالىمغا جاۋاب بەرمىدىڭىز؟ ئۇ نېمىشقا مېنى بۇ يەرگە ئۇچۇرۇپ ئەكېلىدۇ؟

— كەڭ تەبىئەت، چەكسىز كائىناتنى سەيلە قىلسۇن، دەپ-چۇ، قوينۇڭدىكىمۇ دەل سەن سىرلىرىنى بىلىشكە ئىنتىلگەن كائىنات توغرىسىدىكى كىتابقۇ.

— ھەئە.

ماڭا يالغۇز توغراقنىڭ گەپلىرى ھەم سىرلىق، ھەم قىزىقارلىق تۇيۇلدى.

— قايسى كۇنى قاپتالدا ئۇچرىغان بىر دۆۋە قورام تاشلار ئەسلىدە سېنىڭ پادىلىرىڭ ئىكەن ـ دە، — دېدى مەمەش بۇ گەپلەرگە بىر ئىشىنىپ، بىر ئىشىنەلمەي.

— گېپىمنى بۆلمىگىنە، قىزىقىنى ئەمدى ئاڭلايسەن، — گېپىنى داۋاملاشتۇردى سەمى، — شۇنىڭ بىلەن يالغۇز توغراق ئۆزىنىڭ ھېكايىسىنى باشلىدى:

— بۇ جاھان چوڭ دېسە كۆپچىلىك، كىچىك دېسە بۆكچىلىك. ئاسىم بوۋاي تۇغمەن بېشىدا سىلەرگە سۆزلەپ بەرگەن ئوتۇنغا جاڭگالغا بارغاندا ئېيىق ئېلىپ قاچقان بالا دەل مەن شۇ.

— جاھاندا ئاجايىپ ئىشلار بولىدىكەنغۇ؟ مېنى قارا بوران ئېلىپ قاچسا، سىزنى ئېيىق ئېلىپ قاچسا.

— مەن توغرۇلۇق بۇ ھېكايە بەلكىم ھەممە بالىلارنىڭ ئېسىدە باردۇ؟

— ئەمىسە، نېمە بولۇپ توغراقتا ئايلىنىپ قالدىڭىز؟

— سۆزلەپ كەلسەم گەپ جىق. ئۇ كۈنى كۆچ - ماغدۇرىدىن قالغان ئاغرىقچان دادامنىڭ دورىسى تۈگەپ قالدى. دورا ئەكېلەي دېسەم پۇل يوق، ساتاي دېسەم ئۆيدە پۇلغا يارىغۇدەك ھېچنەرسە چىقمىدى. دېھقان خەقنىڭ ئۆيىدە بىر كۈلۈڭ، تۆت بۇلۇڭدىن باشقا يەنە نېمە بار، دەيسەن. دادامنىڭ ھالسىز ھالىتىگە قاراپ ئىچىم سىيرىلدى. بېشىمنىڭ ئىچىمۇ، تېشىمۇ قاتتى. شۇنىڭ بىلەن جاڭگالدىن ئازراق ئوتۇن كەسلەپ ئەكېلىپ بازاردا پۇل قىلاي، دەپ سۇر تەخەيگە ئارغامچا - توقۇناق، پالتا - كەكىنى ئارتىپ سەھەردىلا جاڭگالغا ماڭدىم.

مەن ئوتۇنچى بالا
ماڭدىم جاڭگالغا؛
سالپاڭ قۇلاق سۇر تەخەي
ھەمراھتۇر ماڭا.

سۇر تەخىيىم، سۇر تەخەي،
ھارمىغىن، ھارما.

ئىچىڭ ئاغرىپ قويسۇنچۇ
ئاغرىق دادامغا.

ئېلىپ بېرىپ ئوتۇننى
سېتىپ بازاردا.
ئالايلى دادامغا
شىپالىق دورا.

دورا ئىچىپ دادام
دەس تۇرۇپ ماڭسا،
چارەك قوناق مۇكاپات —
بېرىمەن ساڭا.

قونىقىمغا تويماستىن —
دەپ تۇرساڭ «هام — هام»،
تويغۇزىمەن بىر كۈنى
شاھزادە بولسام ...

سۇر تەخىيىم بىلەن مېڭىۋاتىمىز. ئۇ خۇددى مېنىڭ تىلىمىنى بىلمىدىغاندەك ئۇيناقشىپ ھاڭراپ قويىدۇ. قەپەسدىكى قۇش، باغلاقتىكى قوزىمۇ ئۆزى خالىغان ئاسماندا ئۇچۇشنى، ئۆزى خالىغان يايلاقتىن چۆپ يېيىشنى ئويلايدۇ — دە. بەلكىم سۇر تەخەيمۇ قىغ پۇراپ تۇرىدىغان ئېغىلدىن قۇتۇلۇپ خۇشلۇقىنى ئىچىگە سىغدۇرالمىغان بولۇشى مۇمكىن.

چۇش پېشىنگە يېقىن تۆگە ئۆركەشلىرىدەك ئېگىز — پەس دۆڭ كۆرۈنۈشكە باشلىدى. «ئۇھ!» دېدىم مەن. چۈنكى، ئاشۇ دۆڭلۈك كەينىگە ئۆتسەكلا دادامنىڭ بارمىقىدەك قۇرۇپ قاقشال بولۇپ كەتكەن ئوتۇن — تەمەچ، شاخ — شۇمبىلار ئىنتايىن جىق

ئىدى. ئوتۇنلارنى بىر دەمدە يېغىپ ئېشەككە تۆشلەپ ئارتىپ بازارغا ئاپىرىپ سېتىپ، چاچ ـ ساقاللىرى قاردەك ئاقارغان خىزىر سۈپەت تېۋىپلاردىن شىپالىق دورىلارنى ئېلىپ ئۆيگە بار-سام، دادام «بالامنىڭ قولى ئىشقا تېگىپتۇ» دەپ ئەلۋەتتە خۇش بولىدۇ ـ دە.

مەھەللىمىزدە «كېرىم كىنو» دەيدىغان ئوتتۇرا بوي، ياغاق يۈز، قولىدىن موخۇركا چۈشمەيدىغان بىر ئادەم بولىدىغان، يېشىنىڭ قىرىقلاردىن ئېشىپ كەتكىنىگە قارىماي مايمۇندەك چەپ-دەس ئىدى. «كېرىم كىنو» دېگەن بۇ نام ئۇنىڭغا ئەتراپتىكى كىنوچىسى بولغاچقا سىڭىپ قالغانىدى.

— مەن كىچىك چېغىمدا خەسىدىن كىنو چىقىدىغان ئىش نەدە؟ سىلەر بولسىڭلارمۇ كۆرۈڭلار، بالىلار، — دەيتتى كېرىم كىنو.

«بۈگۈن كىنو قويۇلىدىكەن» دېسە قولىمىزدىكى ئىش، يەۋاتقان گۆشىنىمۇ تاشلاپ ئەتراپتىكى بېغىغا چاپاتتۇق. كېرىم كىنوغا يارەملىشىپ كىنو ئاپپاراتىنى قۇراشتۇرۇش، ماتورنى ئوت ئالدۇرۇش، خەسىنى تەكشىلەپ دەرەخ شاخلىرىغا تار-تىش ... دېگەندەك ئىشلارنى قىلىشىپ بېرەتتۇق.

— باشقا مەھەللىدىكى بالىلارمۇ سىلەردەك يارەملىشىپ بەرسىچۇ؟ هاردۇقۇم لەپپىدە چىقىپ قالاتتى، — دەيتتى كېرىم كىنو پېشانىسىدىكى تەرلىرىنى قولىنىڭ دۈمبىسى بىلەن ئېرىتـ-قاچ.

— دائىم توخۇ باقىدىغان، يايلاقتا ئات چاپىدىغان كىنولارنى ئەكېلىدىكەنسەن؟

— ئۇ كىنولار سىلەرگە ياقمىدىمۇ؟

— ياقمىدى.

— قانداق كىنو بولسا ياقاتتى؟

— بۇلۇت شاخ ئۈچىدا ئۇخلايدىغان، يۇلتۇزلار ئاسماندىن

چۈشۈپ توپىلاڭ يوللاردا ئويناۋاتقان، بىز كۆلسەك گۈللەر ئېچىلىدىغان، يېغلىساق يامغۇر ياغىدىغان، مۇشۇك ساقچى، ئىت چاقچى كىنولىرىڭ يوقمۇ؟

— بولمامدىغان، بولمامدىغان؟ كىنونى بىكارغا قويۇپ بەرسەم، بىرسىڭ:

نىنو، نىنونى
قويسۇن كىنونى.
قويمىسا كىنونى
بەرسۇن بىر مونى.

دەپ قۇلاقلىرىمنى پاڭ قىلساڭ، بىرسىڭ: «ئۇنداق كىنونى ئەكەل، مۇنداق كىنونى قوي» دەۋاتساڭ. بىر كىنونى شەھەردىن مۇشۇ تاغلىق يېزىغا ئەكېلىمەن، دەپ قانچىلىك جاپا تارتىمەن، بۇنى بىلىشەمسەن؟

— بولدى قاقشىما، كېرىمكا، — دەيتتى ئاڭىمىزدىن بىرى بۇنداق چاغدا، — ئاشۇ جاپالىرىڭنى چۈشەنگەچكە ياردەملىشىپ بېرىۋاتىمىزغۇ مانا، ئەكەلگۈدەك بولسا ئۇرۇنۇپ باقمامسەن؟

— شەھەرلەردىغۇ ساپلا جىن ـ ئالۋاستى، شەيتان ـ شايا-تۇنلارنىڭ كىنولىرىنى قويىدۇ. ئاشۇنداق ۋەھىمىلىك كىنولار بولسىمۇ بولامدۇ؟

— ئەلۋەتتە بولىدۇ ـ دە.

— بىز ئاشۇنداق كىنوغا ئامراق.

— ياق، مەن ئادەم قورقىدىغان كىنونى كۆرمەيمەن.

— ...

گۈگۈمغا يېقىن مەھەللىدىكى چوڭلارنىڭ گۈڭگۈر ـ موڭگۇر-لىشىپ باغقا كىرىپ كىنو خەسىسىگە قاراپ ئولتۇرۇشى بىلەن پاراڭلىرىمىز ئۈزۈلۈپ قالىدۇ.

— يولداشلار، تىنچلىنىڭلار، كىنو هازىر باشلىنىدۇ.

كېرىم كىنونىڭ بۇ گېپى بىلەن قاياۋاتقان قازانغا بىر چۆمۈچ سوغۇق سۇ قۇيغاندەك ھەممەيلەن تىنچلىنىدۇ. بۇنداق چاغدا بىزمۇ «چوڭلارنىڭ ئارىسىدا ئارامخۇدا كىنو كۆرەلمەيمىز» دەپ ئۆرۈك، شاپتۇللارنىڭ ئەپلىك ئېگىز شاخلىرىغا قونۇپ بولىمىز. كىنو تۈگىسە چوڭلار يەنە گۈڭۈر ـ موڭۈرلىشىپ پېشىنى قاققانچە ئۆيلىرىگە ئالدىرايدۇ. بىز بولساق ئۇنى ـ بۇنى جايلاشتۇرۇپ، لاقا ـ لۇقىلارنى كۆتۈرۈپ ماڭىمىز.

— ئاپپاراتنى ئاۋايلاڭلار.

— بىلىمىز، ئاۋايلىمىساق كېيىن كىنو كۆرەلمەيمىز.

— بۇ دورەم سىلەرگە نوچى كىنو ئەكېلىپ قويۇپ بېرەي ...

بىرنەچچە كۈندىن كېيىن كېرىمكام دېگەندەك بىر كىنو ئەكەلدى. ئۇ قۇرت ـ قوڭغۇز، پاشا ـ كۆمۈتىلار بىلەن ئالۋاستى، يەكچەشمىلەرنىڭ ئارىسىدىكى ئۇرۇش تەسۋىرلەنگەن كىنو كەن. ئۇ ئالۋاستى، يەكچەشمىلەر شۇنداق قورقۇنچلۇقەكەنكى، كىرپىدەك تۆگۈلۈپ كەتتىم. ماڭسا تاغلار تىترەيدۇ، چوڭلۇقدىن كىنو ئېكرانىغمۇ پاتماي قالدى.

— قورقماڭلار، بالىلار، ئۇ دېگەن كىنو. ھەممىسى يالغان نەرسىلەر.

كېرىمكام شۇنداق دېگەندىلا ئاندىن ئۆزۈمگە كەلدىم...

مەن بەك بۇرۇن خۇش بولۇپ كەتكەن ئوخشايمەن. سۇر تەخەينى يېتىلەپ چوڭ بىر دۆڭ كەينىگە ئۆتكەندە تەخەي كەينىگە داجىپ ماڭغىلى ئۇنىمىدى. ئالدىمغا قارىسام توپتەك سېمىز چوڭ بىر قوڭۇر ئېيىق چىشلىرىنى ھېڭگايتىپ ماڭا ئېتىلغىلى تەييار تۇرغانكەن. ئەسلىدە سۇر تەخەينىڭ ماڭغىلى ئۇنىمای تۇرۇۋېلىشى شۇ ۋەجدىنكەن. كېرىمكام بىزگە غەلىتە مەخلۇقلارىنىڭ كىنولىرىنى قويۇپ بەرگەندە قورقۇپ ھوشىدىن كەتكەن

ئاداشلىرىمۇ بولغان. مەنمۇ قوڭۇر ئېيىقتىن قورقۇپ هوشۇمدىن كەتمىدىم، ئەمما نېمە قىلىشىمنى بىلەلمەي داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدىم. ئاڭغىچە سۇر تەخەي كەينىگە بۇرۇلۇپلا قاچتى. بۇ بەلكىم تەخىيمىنىڭ مېنى قوتۇلدۇرۇش ئۈچۈن ئىشلەتكەن ھىيلىسى بولسا كېرەك. قوڭۇر ئېيىق ئىشلارنىڭ شۇنداق بولۇشىنى ئالدىن پەملىگەنىدەك تەخىيىم بىلەن كارى يوق ماڭا ئېتىلدى.

— قورقتىڭىزمۇ؟

— ئېيىقنىڭ مېنى يەۋېتىشىدىن قورقمىدىم، ئەمما ئەتراپتا باشقا ئېيىق بولسا تەخىيمىنىڭ ھاياتىغا خەۋپ يېتىشىدىن قورقتىم. ئەگەر تەخىيىم ئامان قالالىسلا چوقۇم ئۆيگە ئۇدۇل بېرىپ خەۋەر يەتكۈزەلەيدۇ. مەندىن ئەنسىرىگەن دادام، مەھەللىدىكىلەر مېنى ئىزدەپ بۇ يەرگە كېلىدۇ.

— ئۇ ئېيىق سىزنى يەۋەتمىدىمۇ؟

سوئالىمدىن يالغۇز توغراق كۈلۈپ كەتتى.

— يەۋەتسە مەن مۇشۇ چاغقىچە ياشىيالامدىم؟ ھېلىقى ئېيىق ماڭا قەھرى بىلەن ئېتىلغاندا «نۇرغۇن گۈزەل ئارزۇ ـ ئارمانلىرىم بار ئىدى، ھاياتىم مۇشۇ يەردە ئاخىرلىشىدىغان ئوخشايدۇ. ئەلۋىدا» دەپ بار كۈچۈم بىلەن ئېلىشماقچى بولدۇم.

— ئۇ سىزگە زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزمىگەندۇ؟

— ئېيىق مېنى كاپپىدە تۇتۇپ كۆتۈرۈپ دۇمبىسىگە مىندۇرۇپ بار كۈچى بىلەن ئۆزى بىلىدىغان بىر نىشانغا بوراندەك چاپتى. بۇ ئىش كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە يۈز بەردىكى، مەن ئېيىقنىڭ دۇمبىسىدىن سىيرىلىپ چۈشۈۋېلىشقىمۇ ئۈلگۈرەلمىدىم. ئۇ ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ بىر چاغدا قويۇق چاتاللىق ئارىسىغا كەلگەندە توختاپ، كۈچلۈك بىر سىلكىنىپ مېنى دۇمبىسىدىن چۈشۈرۈۋەتتى.

— مەن سىزنىڭ چىشىڭىزغا تەگمىسەم، نېمىدەپ مېنى

ئەپقاچىسىز؟ مېنى قويۇۋېتىڭ. دادام ئاغرىقچان ئىدى. «ئوغلۇم ھېچ كەلمەيدىغۇ» دەپ كۆزى ئىشىكتە قالغاندۇ ھەرقاچان؟

— توغرا، سەن چىشىمغا تەگمىدىڭ، ئەمما ساڭا ئوخشاش ئادەملەر مېنىڭ چىشىمغا تەگدى، — دېدى ئۇ ئادەم تىلىدا زۇۋانغا كېلىپ، ئۇ شۇنداق دېگەچ مىس لېگەندەك كەڭ قوللىرى بىلەن چاچلىرىنى يۇلدى، تۇمشۇقىنى يەرگە سۈركەپ چاتقال ئۈستىدە كىچىك بالىدەك يۇمۇلىنىپ ھۆركىرەپ يىغلىدى. ئۇنىڭ شۇ چاغدىكى ھەسرەتلىك يىغىسىدىن مېنىڭمۇ ئىچىم سىيرىلىپ كەتتى. گەپلىرىدىن بىلدىمكى، ئۇ بىر ئانا ئىپتىقكەن.

— مەن ئادەمئىپتىق نەسلىدىن. شۇڭا، ئادەملەرگە كۆڭلۈمنى يېقىن تۇتاتتىم. بىزنىڭ ئەجدادلىرىمىزمۇ بىزگە شۇنداق قىلىش ھەققىدە تەكرار تەربىيە بەرگەن. مەن ئادەملەردىن بىزگە ھەرگىز يامانلىق كەلمەيدۇ، دەپ بىلەتتىم. بىر كۈنى ئوماق بالامنى ئەگەشتۇرۇپ، تەبىئەتنى كۆرسۇن، ياشاشنى ئۆگەنسۇن، دەپ جاڭگال ئەتراپىدىكى چاتقاللىققا ئاپاردىم. بالامنىڭ شوخلۇقىغا جاھان تار كېلەتتى. بىردەم دۇمبەمگە مىنۋالاتتى، بىردەم قۇيرۇقۇمنى چىمدىيتى، بىردەم سوئال سورايتتى:

— ئاپا، بىز نەگە كېتىۋاتىمىز؟

— جاھان كۆرگىلى.

— مەن تېخى مەكتەپكە كېتىۋاتامدۇقمىكىن، دەپ ئويلىغان.

— چوڭ بولغاندا مەكتەپكە چوقۇم بارىسەن.

— ھازىر بارسام نېمىشقا بولمايدۇ؟

— سەن تېخى كىچىك تۇرساڭ.

— كىچىك بولسام نېمە بوپتۇ؟

— ئۆيىنى تېپىپ كېلەلمەيسەن.

— ماڭا يولنىڭ خەرىتىسىنى سىزىپ بەرسەڭ بولىدىغۇ؟

— گەپ ئۇنىڭدا ئەمەس.

— گەپىڭنى چۈشىنەلمىدىم، ئاپا.

— يـاشاشنى ئـۆگەنمەي تـۇرۇپ قانداق مەكتەپكە بارـسەن؟ ...

بىز چاتقاللىقتا شۇنداق كۆڭۈللۈك ئويناىدۇق. تۇيۇقسىز بالام ئەنسىز چىرقىراپ كەتتى. باشتا مېنى ئەنسىرىتمەپ ئويناـغان ئويۇنى بولسا كېرەك، دەپ ئېرەنشمىدىم. ئېچىنىشلىق چىرقىرىغان ئاۋاز بارغانسېرى كۈچەيدى. كۆڭلۈم بىر ژەھمىنى تۇيۇپ بالامنىڭ قېشىغا ئوقتەك يۈگۈرۈپ بېرىپ قارىسام، بالام چوڭقۇر، تىنىك كولانغان لەخمە ئىچىدە قانغا مىلەنگەن ھالدا ھالسىز تېپىرلاۋاتىتۇ ... بۇنى كۆرۈپ ئاسمان ئۆرۈلۈپ چۈشـكەندەك قاراڭغۇلۇق ئىچىدە قالدىم. مويلىرىمدىن ئارغامچا ئېشىپ لەخمىگە ساڭگىلاتتىم، بويلىمىدى. چىرقىراپ، ھۇۋلاپ باشقا ئېيىقلارنى يارەمگە چاقىرغان بولسامۇ ئارىلىق يىراق بولغاچقا ئۇنۇمى بولمىدى. بارلىق ئامالالارنى قىلىپ باقتان بولـسامۇ بالامنى قۇتۇلدۇرالمىدىم. ئوماق بالام كۆز ئالدىمدا ئۆلۈپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن «بىز ئادەملەرگە گۇزەل دالىلارنى تاشلاپ بېرىپ چاتقاللىقتا ياشىساقمۇ يەنە ئادەملەر نېمىشقا چاتقالـلىقتا ياشىشىمىزنىمۇ چەكلەيدۇ، بىزنى پاتۇرمايدۇ. خـەپ، جـانغا جـان، قانغا قان ئالمىسام ...» دەپ قەسەم ئىچتىم.

— سىز بۇنى ئادەملەردىن كۆردىڭىزمۇ؟

— ئەلۋەتتە. ئادەملەردىن باشقا يەنە قانداق جانلىق ئاشۇنداق لەخمىنى كولىيالايدۇ؟

— ئۇ بەلكىم يىرتقۇچ ھايۋانلاردىن مۇداپىئەلىنىش ئۈچۈن كولانغان لەخمە بولغىيدى ...

مېنىڭ بۇ گېپىم ئېيىقنىڭ كاللىسىدىكى خاتا تۇگۈنلەرنى يېشىۋەتتىمۇ قانداق، ئۇ بىردەم جىمىپ كەتتى ۋە:

— مەن شۇ ئىشتىن كېيىن قەسەم ئىچىپ دۆڭلۈك كەينىدە ئادەم بالىسىنى ساقلاپ ياتقىلى خېلى بولغان. گەرچە ئاردا

ئوتۇنغا جاڭگالغا كەلگەن نۇرغۇن چوڭلار ئۇچرىغان بولسىمۇ «بالامنىڭ جېنىنى بالىنىڭ جېنى بىلەن قايتۇرۇۋالىمەن» دەپ ئۇلارغا چېقىلمىغانىدىم. گەپلىرىڭنى ئاڭلاپ باغرىم يۇمشاپ قالدى. بوپتۇ سېنى قويۇۋەتتىم، تەقدىرگە تەن بېرەي. ئۆتكەن ئىشلارغا سالاۋات. كەتسەڭ بولىدۇ، — دېدى.

مەن گەرچە لەخمىنىڭ كىم تەرىپىدىن، نېمە ئۈچۈن قېزىلغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى ئېنىق بىلمىسەممۇ، قوڭۇر ئېيىققا شۇنداق تەسەللى بەردىم. قوڭۇر ئېيىق مېنى كېتىشكە ئۇندىگەنىدى. ئەمدىكى تۇگۇچ قوزۇقلا سانجىلىپ لەختە - لەختە بولۇپ قان ئىچىدە تېپىرلاۋاتقان ئوماق ئېيىق بالىسى كۆز ئالدىمغا كېلىۋېلىپ تولىمۇ بىئارام بولدۇم.

مەن ئېيىق بىلەن خوشلىشىپ چاتقاللىقتىن چىقىپ گۈزەل باغلارنى ئايلىنىپ، ياپيېشىل توغراقلىقلار ئارىسىدىن كېلىۋاتقان «شىر - شىر - شىر»، «شار - شار - شار» قىلىپ بىر نەرسە يېغىشقا باشلىدى. يېغىۋاتقىنى ئوماق ئېيىق بالىسىنىڭ كۆز يېشىغا ئايلانغان يامغۇر، قار، مۆلدۈر ئەمەس، بەلكى قۇم ئىدى. كىچىككىنە قۇم زەررىچىسى كۆزنى ئېچىشتۇرالمىغانىدەك قۇم دۆۋىسىمۇ نۇرغۇن نەرسىلەرنى كۆمۈۋېتەلەيدىكەن. مەن نەگە بېرىشىمنى، نېمە قىلىشىمنى بىلەلمەي ئورنۇمدا يەرگە قاققان قوزۇقتەك بىردەم گاڭگىراپ تۇرۇپ قالدىم. ئاڭغىچە ياغقان قۇملار تىزىمنى كۆمۈپ بوپتۇ. ئەمدى بۇ يەردە تۇرۇۋېرىشكە بولمايتتى. ماڭىمۇ جان لازىمىدە، پۇتۇمنى قۇمدىن مىڭ تەستە سۇغۇرۇۋېلىپ جېنىمنىڭ بارىچە يۇگۇردۇم. قارىسام ئەڭ ئېگىز توغراق مۇشۇكەن. ياماشتىما - ياماشتىم. ئەڭ ئۈستىدىكى تۇم پۇتاقتا ئۆتۈۋالاي دېۋىدىم، كىم بىلسۇن ئېھتىياتسىزلىقتىن پۇتۇم سىيرىلىپ كېتىپ ...

— يىقىلىپ چۈشتىڭىزمۇ؟

— يىقىلىپ چۈشمىدىم، پۈتۈم سىيرىلىپ كېتىپ توغراق-نىڭ كاۋاك غولىدىن پەسلەپ تۆۋىگە كېلىپ قالدىم. ئۇستىدە شامال چىقىپ، قۇم يېغىۋاتقاچقا، توغراقنىڭ بۇ كەڭ كاۋاك غولى ماڭا ئوبدان پاناھلىق جاي بىلىندى.

— قۇم نەچچە كۈن ياغدى؟

— نەچچە كۈن؟

— ھەئە، نەچچە كۈن.

— نەچچە كۈن ئەمەس نەچچە يىل ياغدى.

— سىز چۈ؟

— مەن مۇشۇ توغراق غولى ئىچىدە تۇردۇم.

— قورسىقىڭىز ئاچمىدىمۇ؟

— ئاچتى.

— ئاچسا نېمە يېدىڭىز؟

— توغراق يوپۇرمىقىنى.

— ئۇسسىسىڭىز چۈ؟

— سۇ ئىچتىم.

— بۇ قۇملۇقتا سۇ بولمىسا؟

— كىم سۇ يوق دەيدۇ؟ توغراقنىڭ غوللىرىدا جىق سۇ بار. ئۇسسىسام ئاشۇ توغراق سۈيىنى ئىچىتىم. شۇنداق قىلىپ ئاستا - ئاستا توغراققا ئايلىنىپ قالدىم. بۇ ئىشلارغىمۇ ئۇزاق يىل بولدىغۇ دەيمەن.

— ئادەم ئاشۇنداق ئۇزۇن ياشىيالامدۇ؟

— توغراق ياشىرىپ مىڭ يىل، قۇرۇپ مىڭ يىل، يىقىلىپ مىڭ يىل ياشىيالايدۇ، دەيدىغان گەپ بار. سۈيىنى ئىچىۋەرگەچكە بەلكىم ماڭا توغراقنىڭ روھى سىڭگەن بولسا كېرەك. ھەي ... بىر گۈزەل باغۇ بوستانلىق قۇم ئاستىدا قالدى - دە، — دەپ ئۇھسىندى توغراق.

— سەن قۇم ئاستىدىكى ئاشۇ باغۇ بوستانلىققا قانداق

بارغىلى بولىدىغانلىقىنى سوراپ باقمىدىڭمۇ؟ — دېدى بەگتاش سەمىنىڭ گېپىنى بۆلۈپ، — راستىنى دېسەم مېنىڭ شۇ تاپتا ئۇ سىرلىق باغۇ بوستانلىقنى ئوتتەك كۆرگۈم كېلىۋاتىدۇ.

— سورىماي قالامدىمەن، سوردىم. يالغۇز توغراق ماڭا: «ئەگەر سېنىڭ قۇم ئاستىدىكى ئاشۇ گۈزەل، سىرلىق باغۇ بوستانلىقلارنى راستىنلا كۆرگۈڭ بولسا، بېشىڭدىكى شاپاق بۆكۈڭنى ئاسمانغا قارىتىپ ئات، بۆكۈڭ چۈشكەن يەرنى كۆچەپ دەسسىسەڭ قۇم ئاستىدىكى ئاشۇ باغۇ بوستانلىققا بارىسەن» دېدى.

— توغراق دېگەندەك قىلغانسەن؟ — بەگتاش، مەمەش، مەن، سارەم، زىلەي تەڭلا چۈرقىرىشىپ كەتتۇق.

توغراق تۇۋىدە بىر كېچە

ئاشۇ كۈنى توغراق بىلەن مۇڭدىشىپ كەچ كىرگەنىنمۇ سەزمەپتىمەن. ئۇ كۈنىمۇ بۇگۈنكىدەك گۈگۈم پەردىسى ئەتراپقا تەكشى يېيىلىپ بولغان چاغ ئىدى. نەچچە كۈن بوران بىلەن ئۈچۈپ يۈرگەچكە ھاردۇق يەتتىمىكىن كۆزۈم ئۇيقۇغا ئىلىنىپ قاپتۇ ...

مەن يۇگۇرۇپ - يۇگۇرۇپ يايلاققا باردىم. تىمتاس يايلاقتا بىرمۇ قوي يوق. قوي باققاچ ئولتۇرۇپ كوكاتلاردىن سېۋەت توقۇيدىغان زىلەيمۇ، سىلەرمۇ يوق. مەھەللىگە كەلسەم خەۋەرچى سېغىزخان «ھەممەيلەن باغدا مەشرەپ ئويناۋاتىدۇ» دېدى. مەشرەپنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ تاپىنىم قىزىپ تۇرالمايلا قالدىم. مەشرەپتە بىر - ئىككى پەدە چېلىپ بېرەرمەن، دەپ ئۆيگە قويچى راۋابنى ئالغىلى كىرسەم ئانام چوغقا كۆمگەن كۆمەچنى پۈۋلەپ تۇرۇشكەن، مەززىلىك كۆمەچنى راسا يېدىم. مەن كۆمەچنى

ئىشتىها بىلەن يەۋاتسام، ئانام كۆز جىيەكلىرىدىكى ياشنى ئاق ياغلىقىنىڭ گىرۋىكى بىلەن ئېرتىۋاتىدۇ.

— ئانا، نېمە بولدۇڭ؟

— ھېچنېمە بالام.

— ئەمىسە، نېمىگە يىغلايسەن؟

— سېنى كۆرگەن خۇشلۇقۇمدا. قورسىقىڭنى تويدۇرۇپ مومائىنى يوقلاپ كەل، جۇمۇ؟!

— مەشرەپتىن يېنىپ ئۇدۇل بېرىپ كېلەي.

راۋابنى كۆتۈرۈپ ئۆيدىن سۈغۇرۇلۇپلا چىقتىم. دوقمۇشقا كەلسەم سارەمنىڭ بەش ياشلىق سىڭلىسى مىس ھالقىلىق داپ گەردىشىنى كۆتۈرۈپ ئالدىمغا كەلدى.

— سەمى ئاكا، ماڭا داپ كەرىپ بېرە ...؟

— تېرە بولمىسا قانداق كەرىيمەن ئۇ داپنى.

— رەختتە كەرگىلى بولامدۇ؟

— ئۇنىڭدىن ئاۋاز چىقمايدۇ.

— ئۆچكە تېرىسى بولامدۇ؟

— ئۆچكە تېرىسى بولسا تېخى ياخشى.

ئۇ نەدىن تاپتىكىن بىردەمدە ئالدىمغا بىر تېرە كۆتۈرۈپ كەلدى. ئۇنىڭغا داپنى كەرىپ بېرىپ بىللە مەشرەپكە باردىم. مەشرەپتە ئىككى پەدە چېلىۋىدىم، ھەممەيلەن، «ئەسلىدە تاشۇاي بىزنىڭ مەھەللىمىزدىكەن ئەمەسمۇ، بارىكاللا ...» دەپىشىپ كەتتى. شۇنچە بويۇنداپ قارىساممۇ ھېچقايسىڭلارنى ئۇچرىتالمىدىم. شۇ ئەسنادا ئانامنىڭ گېپى ئېسىمگە كېلىپ مومامنىڭ ئۆيىگە چاپتىم. مومام بىردەم تىنىم تاپمايدىغان ئىشچان ئايال ئىدى. ھويلا ئالدىدىكى ئۇچ توپ قاپاق تېرەكنى ھېسابقا ئالمىغاندا باغنىڭ ھەممىسى چىلانلىق ئىدى. مومام رايىمغا بارغاچقا مەن تولا چاغلاردا ئۇنىڭ قېشىغا بېرىۋالاتتىم.

— چالما ئاتسام ئاسمانغا، قىزىل مۆلدۈر تۆكۈلدى، ئۇ نېمە؟

— چىلان.

— بۇ زامانىنىڭ بالىلىرى كارامەت ئەقىللىق جۇمۇ. بۇ سوئالنى داداڭدىن سەنچىلىك چېغىدا سورىسام تاپالمىغانتى. داداڭ بالا ۋاقتىدا ھويلا ئالدىدىكى ئاۋۇ قاپاقتېرەككە مولۇندەك يامىشىپ چىقىۋېلىپ مېنى شۇنداق قورقۇتاتتى. بۇڭا رەھمەت. لىك بولسا دەرەخ شاخلىرى ئارىسىدا مايمۇندەك سەكرەپ ئويناپ ۋاقتىدا داداڭغا قاراپ: «يارايسەن، بالام» دەپ قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىدىغان. بۇ خېلى بۇرۇنقى ئىشلار. توۋا، يىللار ئەجەب تېز ئۆتىدىكەن دېسە ...

— لېكىن، دادام مېنى «ياغاچ قۇلاق، گەپ ئاڭلا، تامغا، دەرەخكە ياماشما» دەپ توسىدۇ.

— مەن چوڭلارنىڭ مۇشۇ ئىشىغا بەك ئۆچ. چوڭ بولۇۋېلىپلا بالىلىقىنى پاك - پاكىز ئۇنتۇپ كېتىدۇ. بالىلىرىنىڭ نېمە ئويلايدىغىنى بىلەن ئەسلا كارى يوق. داداڭمۇ ئەينى ۋاقىتتا كارامەت شوخ بالا ئىدى. بىر كۈنى داداڭ تالاغا «رېزىنكە ئويۇنى ئوينايمىز» دەپ چىقىپ كەتتى. بۇڭا نامازشام بىلەن مەسچىتكە ئالدىراپ، ئىزدىسە كالىچىنى تاپالماپتۇ. بىر چاغدا داداڭ كۆزلىرىدىن خۇشاللىق نۇرلىرى پارلىغانچە كىرىپ كەلدى. كالاچنى سورىسام، خادىغا چىگىپ كۆيدۈرۈپ ئوينىغانلىقىنى ئېيتتى. ئۇ تېخى ئالدىنقى كۈنى بۇڭا سەككىز چارەك گۈلىگە تېگىشكەن كالاچ ئىدى. «بوپتۇ، بالىلىق ئەمەسمۇ» دېدۇق. ئارىدىن تۆت كۈن ئۆتە - ئۆتمەيلا «تەپكۈچ ياسايمەن» دەپ قويلارنىڭ يۇڭىنى تارتىپ يۇلۇپتۇ. قويلار مەرىشىپ جىم تۇرماپتۇ. داداڭنىڭ كالىلىسىغا قانداق كەلگەن يۇگۇرۈپ كىرىپ بۇڭا سالۇا تەلپىكىنى سۆكۈپ ئاداشلىرىغا تەپكۈچ ياساپ بېرىپتۇ. ئۇ ئۇلۇغ بۇڭا داداڭدىن بۇڭا قالغان ئەتىۋارلىق تەۋرۈك ئىدى. بۇڭا داداڭنىڭ كۆزلىرىدىن تارىلاپ ياش قۇيۇلدى، لېكىن داداڭغا ئالىيىپمۇ قويمىدى. بۇنداق ئىشلار جىق بولغان.

— سالىكام بۇرۇن راستتىنلا شۇنداق قىپتىكەنمۇ؟ — سورىدى مەمەش.

— نەدىكىنى. كۆزۈمگە نۇر يېگىنلىرى سانجىلغاندەك بولىدى. كۆزۈمنى ئاچسام توغراقا يۆلىنىپ ئولتۇرۇپتىمەن. يۈقىرىقىلارنىڭ ھەممىسى ئۇيقۇلۇقتا كۆرگەن چۈشلىرىمكەن. ئۇنىڭ چۈشۈم ئىكەنلىكىنى ئويلاپ يەنە كۆڭلۈم بۇزۇلدى. مەھەللىدە سىلەر بار كۆڭلۈم توق ئىدى، سىلەر بىلەن كۆڭلۈم ياشىراتتى. بېشىمىزغا كەلگەننى تەڭ كۆرەتتۇق. ئاشۇ چاغلاردا مېنى سېغىنىدىكىلارمۇ؟

— سېغىندۇق. سېنىڭ تۇكرۇك چاچرىتىپ كېكەچلەپ تۇرۇپ گەپ قىلغاندىكى تۇرقۇڭنى بەك سېغىندۇق.

— ئۆيدىكىلىرىممۇ مېنى بەك سېغىنىپتۇ.

— راستىنى دېسەك، مەھەللىدە سېنى سېغىنمىغان، سەندىن ئەنسىرىمىگەن بىرمۇ ئادەم يوق. سېنى ئىزدەپ بارمىغان يايلاق، چېمىغان تاغ، كىرمىگەن باغ قالمىدى. سېنىڭ دەردىڭدە سالىكام، گۈلەم ھەدەم ھېلىمۇ سارىڭ بولۇپ قالمىدى. ئامالسىز نەزىرىڭنى بېرىپ قەبرەڭنى قاتۇرۇپ بولغاندا، سېنىڭ قايتىپ كەلگىنىڭ راستتىنلا بىر مۆجىزە بولدى جۇمۇ؟!

بوران مېنى قەيسەر قىلدى

— مەن شۇنچە تىرىشقان بولساممۇ سىلەرگە خەۋەر بېرىشكە ئامال قىلالمىدىم، — دېدى سەمى، — سىلەر مېنى سېغىنغاندەك مەنمۇ سىلەرنى ھەرقەدەمدە سېغىنىپ تۇردۇم. پارىڭ ئارىسىدا مەن قارا بوراننىڭ مېنى ئۇچۇرۇپ قامغاقتەك پىرقىرىتىپ ئويناتقىلىقىدىن قاقشىغانىدىم، يالغۇز توغراق كۆلۈپ كەتتى.

— نېمىگە كۆلىسىز؟ — دېدىم ئۇنىڭ كۆلكىسىگە بىر مەنىنىڭ يوشۇرۇنغانلىقىنى بىلمەكچى بولۇپ.

— مەن بورانغا رەھمەت ئېيتىمەن.
— مەن بىلەن سىرداشقىلى بالا بار بولدى دەپمۇ؟
— ئۇمۇ بار. ئەڭ مۇھىمى بوران مېنى باتۇر، قەيسەر قىلدى. دەھشەتلىك غۇرقىرىغان ئاۋاز بىلەن تەڭ پەيدا بولغان بوران غوللىرىمغا ئۇرۇلسا مەن تېخىمۇ مەزمۇت تۇرۇش ئۈچۈن كۈچىدىم، بوران كۈچلۈك قوللىرى بىلەن يىلتىزىمدىن تارتىپ قومۇرۇۋەتمەكچى بولسا مەن قۇملۇق باغرىغا شۇنچە يېپىشتىم.
— بوران نېمىشقا چىقىدۇ؟
— ئۆزىنىڭ كۆڭلى تارتقانلارنى چېنىقتۇرۇش ئۈچۈن، بوران كۆرگەن بالىلار باتۇر، قورقۇمسىز بولىدۇ.
— بوران بالىسى بولىدىكەن — دە؟
— شۇنداق.
— بوران كۆرگەن بالىلار بورانەك پىرقىرايدىغان بولۇپ قالمىسىلا بولاتتىغۇ؟
— مانا، مەنمۇ پىرقىرايدىغان بولۇپ قالمىدىمغۇ؟
— مەن ئۆزۈمنى دەۋاتىمەن.
— ئۇنداق بولۇپ قالمايسەن.
— ...

غۇر — غۇر شامال قۇملۇق دالىدا ئېرىنچەكلىك بىلەن غۇرقىراپ پاراڭلىرىمىزغا ھەمراھ بولماقتا. بوران چىقسا توغرىقانىڭ تېنى يايراپ كېتىدىكەن.
— مەن ئون مېتىر چوڭقۇرلۇقتىكى سۇنى سۈمۈرەلىگەچكە يىلتىزىم شۇ قەدەر زىچ ئۆستى، — دەپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى يالغۇز توغراق، — مېنى نەچچە مىڭ قۇشقاچ، قارىغۇجا ماكان قىلدى. شاخ — يوپۇرماقلىرىم بۈك — باراقسان ئۆسۈپ كۈن نۇرىنى توسۇپ ئۇلارغا كۈنلۈك بولدى. ئۇلار باغرىمدا شۇنداق ئۆم — ئىناق ياشايدۇ. ئۇلارنىڭ كۆڭۈللۈك پاراڭلىرىنى ئاڭلاپ تېنىم يايراپ كېتىدۇ. ھايات مۇشۇنداق كۆڭۈللۈك ئۆتىدىغان

بولسا مەن بۇ قۇملۇقتا يەنە نەچچە ئون مىڭ يىل ياشاشقا رازى.

سەن نۇرغۇن بۇركۇتلەرنى كۆرگەن بولۇشۇڭ مۇمكىن. ئەمما قۇملۇق بۇركۇتىنى كۆرمىگەن. مانا، ئۇستۇمدىكى نەچچە ئون ئاچىدا ئۇنىڭ ئۇۋىسى بار. ئۇلار قورسىقى كوركىراپ ئېچىپ بىر تېرە، بىر ئۇستىخان بولۇپ قالسىمۇ يىراقلاردىن چۆل بېلىقى تېپىپ كېلىپ بالىلىرىنى ئوبدان باقىدۇ. بالىلىرىنىڭ قەيسەرلىكىنى دېمەيسەن؟ ئېھتىياتسىزلىقتىن ئېگىز شاخلاردىن چۈشۈپ كەتسىمۇ بىر ئېغىز ۋايسىغان، ئىگىرىغان ئاۋازىنى ئاڭلىغىلى بولمايدۇ.

— چۆل بېلىقى دەپمۇ بېلىق بولامدۇ؟

— بولىدۇ. ئۇلار قۇملۇق ئويمانلىرىدا يېغىلىپ قالغان سۇدا ياشايدىغان بېلىقلار.

— بۇركۇت بالىلىرى تىمەن چوڭ بولسا يەنە مۇشۇ قۇملۇقىنىڭ شادلىقىغا شادلىق قوشىدۇ ـ دە!

— شۇنداق.

— بۇ قۇملۇقتا جانلىقلار كۆپ ئوخشىمامدۇ؟

— ۋاي، ئۇنى بىر دېمە. ياۋا تۆگە، تۆگىقۇشتىن تارتىپ قۇرت ـ قوڭغۇزغىچە ھەممىسى بار. بەزىدە ئۇلارنىڭ جېدەللىرىنى ئايرىپ بولالماي ھالىمدىن كېتىمەن.

— ئۇلار نېمە تالىشىپ جېدەللىشىدۇ؟

— ياشايدىغان زېمىنىنى بولمامدۇ؟

— مەھەللىدىغۇ بىزنىڭ بەزىدە ئويۇنچۇق تالىشىپ ئۇرۇشۇپ قاش ـ قاپاقلىرىمىز كۆكىرىپ قالىدىغان چاغلار بولىدۇ. ئەتىسى، ئۆگۈنى يەنە ھېچ ئىش بولمىغاندەك ئەپلىشىپ قالىمىز. ئۇلارمۇ جېدەللىشىپ بولۇپ ئەپلىشەمدۇ؟

— ھەي، قولۇمدىن كېلىدىغان ئىش بولغاندىكىن ئۇلارنى ئەپلەشتۈرۈپ قويسام بوپتىكەن؟

— كىملەرنى؟

— ياۋا تۆگە بىلەن تۆگىقۇشنى.
— ئۇلارغا نېمە بوپتۇ؟
— سەن بۇ قۇملۇققا كېلىشتىن بىر كۈن بۇرۇن چۈشتە ئاپتاپسىنىپ ئولتۇرسام، ياۋا تۆگە بىلەن تۆگىقۇشنىڭ پارىڭى قۇلىقىمغا كىرىپ قالدى.
— ئۇلار نېمە توغرۇلۇق پاراڭلىشىۋېتىپتىكەن؟
— ئۆزلىرى توغرۇلۇق بولمامدۇ؟
— ئۇلار نېمە دېيىشتى؟
— ھەي، تۆگىقۇش، — دېدى ياۋا تۆگە زەردە بىلەن، — نۇرغۇن جانلىقلار مېنى سەن بىلەن بىر جەمەت دەپ بىلىدىكەن. سەن زادى تۆگىمۇ، قۇشمۇ؟
— بىلمەيمەن، — ياۋا تۆگىدىن ئۆزىنى قاچۇرۇش ئۈچۈن تۆگىقۇش ئاۋازىنى پەس چىقىرىشقا تىرىشىپ شۇنداق دېدى.
— تۆگە بولساڭ قېنى مەندەك بوي - بەستىڭ؟ قېنى سېپىل تېمىدەك ئۆركەشلىرىڭ؟
— مەن ئۆزۈمنى تۆگە دېمىدىمغۇ؟
— قۇش بولساڭ قېنى كۆك ئاسماننى لەرزىگە كەلتۈرۈپ قانات قېقىپ ئۇچقىنىڭ؟ سەن بۇگۈندىن تارتىپ يا تۆگە بول، يا قۇش!
— تۆگە بولسام نېمە بولماقچى؟
— بۇ چەكسىز بايا‌ۋاننىڭ ھەممىلا يېرىدە كۆن بويى دېگۈدەك قۇم ئۇچۇپ تۇرىدۇ، يامغۇر ياغمايدۇ. نەگىلا قارىساڭ كۆزۈڭگە تاش، قۇم كۆرۈنىدۇ. بۇ يەردە تاتلىق سۇ ئىنتايىن كەمچىل، پەقەت ئۇ يەر - بۇ يەرلەردە سۇيى قىرتاق، تۇزلۇق بۇلاقلار بار. يېپىنچا ئۆسۈملۈكلەر يوق دېيەرلىك. تۇزلۇق بۇلاقلارنىڭ ئەتراپىدا ئانچە - مۇنچە ئۆسۈپ قالغان يوپۇرماقسىز تىكەنلەرنى ئۈچراتقىلى بولىدۇ. سەن شوخ، كەپسىز بوتىلاقلىرىم بىلەن بىللە ئويناپ يۈرسەن - دە.

— ئەگەر قۇش بولسامچۇ؟

— بۇلۇتلارنى يېرىپ كۆك ئاسماندا ئۇچ! ھەرقانداق بىر جانلىق خاسلىقى ئاساسىدا مەۋجۇتلۇقىنى ساقلاپ قالالايدۇ. سېنى تۆگە سۈرىسا «مەن تۆگە»، قۇشلار سۈرىسا «مەن قۇش» دەپ يۈرگىنىڭ ئۆزۈڭنى ئالداشتىن باشقا نەرسە ئەمەس. جېنىم تۆ-گىقۇشۇم، سەن بۇنداق كېتىۋەرمە، ئۇيقۇڭدىن ئويغان! ...

تۆگىقۇش نېمىندۇر دېمەكچى بولۇپ گېپىنى يەنە ئىچىگە يۇتۇۋەتتى. بەلكىم ياۋا تۆگىنىڭ ئورۇنلۇق گەپلىرىنى ئاڭلاپ خىجىل بولغان بولسا كېرەك، دەپ ئويلىدىم.

— بۇ جەدەل ئەمەس، ئورۇنلۇق نەسىھەت بوپتۇ. مېنىڭچە، ياۋا تۆگىنىڭ گەپلىرىدىن تۆگىقۇش ئاغرىنسا توغرا بولمايدۇ. سىزنىڭچىچۇ؟

— شۇنداق. شۇ چاغدا تۈيۈقسىز بوران چىقىپ ئۇلارنىڭ پارىڭنىڭ ئاخىرىنى ئاڭلىيالمىدىم.

— سىز ئامراق بورانمۇ؟

— ھەئە.

يۇلغۇننىڭ كۈندىلىك خاتىرىسى

— ئۇلارنىڭ پارىڭنىڭ ئاخىرىنى مەن ئاڭلىدىم، — دېدى يۇلغۇن سانجاق ـ سانجاق قىزغۇچ چېچەكلىرىنى ئىرغاڭلاتقاچ.

— ئۇلار نېمە دېيىشتى؟ — دېدى يالغۇز توغراق پاراڭغا قىزىقىپ.

— رەھمەت، تۆگە ئاكا، — دېدى تۆگىقۇش قاناتلىرىنى ئالدىغا تاشلاپ تۇرۇپ، — سەممىي نەسىھەتلىرىڭدىن بەكمۇ تە-سىرلەندىم. سەن دېگەندەك قۇشلار يېنىغا بارسام قۇش بولۇۋې-لىپ، بوتىلاقلار يېنىغا بارسام مەن تۆگە، دەپ يۈرگەن چاغلىرىم بولغان. نەسىھەتلىرىڭدىن ئۆزۈمگە قايتىشىمنىڭ زۆرۈرلۈكىنى

تونۇپ يەتتىم. تۆگە ئاكا، سەن ماڭا ياردەم قىل، مەن ئۆزۈمنى تېپىۋالاي، — دېدى.

— مانا، ماۋۇ ئورۇنلۇق گەپ بوپتۇ، — دېدىم مەن، — ئۇلار چوقۇم ئىتتىپاقلىشىشى كېرەك. ئىتتىپاقلىق بولغاندىلا ئاندىن قەلبىمىزدىكى نۇرغۇن گۈزەل ئارزۇلارنى چېچەكلەتكىلى بولىدۇ.

ھاۋا ئوچۇق بىر كۈنى مەن يۇلغۇنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسىدىن كۆرۈش پۈرسىتىگە ئېرىشتىم. يۇلغۇن كۈندىلىك خاتىرىسىگە مۇنداق يازغانىدى:

بىز يۇلغۇنلار ھارارىتىدىن ئوت پۈركۈپ تۇرىدىغان قىزىق قۇملۇقتا ياشايمىز. مەن ئەسلىدە پىشىپ يېتىلگەن يۇلغۇن ئۇرۇقى ئىدىم. بىر قېتىم تاراسلاپ يامغۇر يېغىپ مېنى ئانامنىڭ قۇچىقىدىن ئايرىپ مېھرى ئىسسىق تۇپراقتا دومىلاتتى. مەن بۇنىڭدىن ئىنتايىن خۇشال بولدۇم. چۈنكى، بىز يۇلغۇن ئۇرۇقلىرى يامغۇر سۈيى بولغاندىلا ئاندىن بىخلىنىپ، باراقسان شاخلاپ ئۆسەلەيتتۇق.

مەن بەك يېنىك بولغاچقا بەدىنىمدىكى تۆكلەرگە تايىنىپ شامالغا ئەگىشىپ دومىلاپ كېتىۋاتاتتىم. توساتتىن بىر تامچە يامغۇر تۆكلىرىمگە چاپلىشىپ مېنى يالغۇز توغراق يېنىدىكى نەمخۇش قۇمغا پاتۇرۇپ قويدى. مەن بارا - بارا ئىرماش - چىرماش يىلتىز تارتىپ كۈندىن نۇر، قۇملۇقتىن سۇ سۈمۈرۈپ تىمەن چوڭ بولدۇم.

باشقىلار بىز يۇلغۇنلارنىڭ قاقاس قۇملۇقتا نەچچە مىڭ يىللاردىن بېرى قۇرۇپ قالماي مەغرۇر ياشاپ كەلگەنلىكىمىزنىڭ سىرىنى بىلمىسە كېرەك. بۇنىڭدىكى ئەڭ مۇھىم سىر: مەۋجۇت-لۇق ئۇچۇن جاپادىن قورقماي ئۇزلۇكسىز كۈرەش قىلىش روھىمىزنىڭ بولغانلىقىدا. قاتتىق چىققان بوران، ئۇزلۇكسىز كۆچەكەن قۇم، يوپۇرماقلىرىمىز، چېچەكلىرىمىزگە قونغان توپا -

توزان بىزنى باتۇر، قەيسەر قىلىپ تاۋلايدۇ. قاسىراقلىرىمىزنى يېرىۋەتكۈدەك چىققان سوغۇق شامالدىمۇ بىز مەغرۇر كۆلۈمسىرەشكە ئادەتلەنگەن. بىز توغراق يېنىدا بولغاچقا ئۇنداق بوران، شامالدىن قورقۇپ قالمايمىز. ئۇنداق چاغدا بىز يىلتىزلىرىمىزنى تېخىمۇ ئۇزارتىشنىڭ مۇھىملىقىنى تونۇپ يېتىپ قۇم باغرىغا شۇنچە چوڭقۇر چۆكىمىز.

بوران - چاپقۇنىنىڭ يىلتىزلىرىمىزدىن تارتىپ قومۇرۇۋەتمەسلىكى ئۈچۈن يىلتىزلىرىمىزغا: «بىر - بىرىڭلارنىڭ قولىنى مەھكەم تۇتۇپ تۇرۇڭلار» دەيمىز.

قۇم ئاستىدا ئۇزارغان يىلتىزلىرىمىزنىڭ بىزنى كۆرگۈسى كېلىدۇ. ئۇلار باشقا بىر يەردىن بىخلاپ قۇم دۆۋىسى ئۈستىدە بىزگە كۆلۈمسىرەيدۇ ھەم ئۇزۇن ئۆتمەي توم نوتىغا ئايلىنىدۇ. بۇ نوتىلارمۇ قۇملارنىڭ يېقىملىق ناخشىسىنى ئاڭلاپ ئۆزىنىڭ قانچە ياشقا كىرگەنلىكىنىمۇ تۇيماي قالىدۇ. ھەر يىلى يازدا شامال چىقىپ يۇلغۇن دۆۋىسى ئەتراپىغا يەنە قۇم دۆۋىلەيدۇ. بۇنىڭ بىلەن بىز يەنە ئۆسۈشكە ئىنتىلىمىز. كۈز پەسلى بولغاندا ھاردۇق يەتكەن يوپۇرماقلىرىمىز غازاڭغا ئايلىنىپ تۇۋىمىزدە پۈشۈلداپ ئۇخلايدۇ.

يېنىمىزغا پات - پات ئارغامچا - توقۇناق كۆتۈرگەن ئوتۇنچىلار پەيدا بولۇپ قالىدۇ. ئۇلار بىزنىڭ قۇرۇپ قاقشال بولۇپ قالغان شاخ - شۇمبىلىرىمىزنى كەسلەپ تېڭىپ يۈدۈگىنىچە ئەكېتىدۇ. سەل ئىنساپسىزلىرى تېخى يىلتىزىمىزغا پالتا ئۇرىدۇ. بۇنداق چاغدا بىز ئۇن چىقارماي يىغلاپ كېتىمىز. ئاھ، نادانلىق. ئىسىت، كۆزى ئوچۇق ئەمالىق. بىز نېمىدەپ بۇ قاقاس چۆلدە يېشىل ھاياتلىق بەرپا قىلدۇق؟ نېمىدەپ سۇسىز قۇملۇقتا يېشىل قەلئە ياساۋاتىمىز؟ بۇلارنىڭ ھەممىسى چاڭ - توزانىنى ئازايتىش، ئىنسانلارنىڭ ساغلام ياشىشى ئۈچۈن ئەمەسمۇ؟

بىز كەك گەۋدىلىرىمىز بىلەن شامالنى توسىمىساق توپىلار ھاۋاغا ئۆرلەيدۇ. ھاۋاغا ئۆرلىگەن توپا كىملەرنىڭ بۇرنىنى ئېچىشتۇرىدۇ، كىملەرنىڭ كۆزىگە، يۈزىگە ئۇرۇلىدۇ، يەنە ئاشۇ ئادەملەرنىڭ.

بىر تۇغقىنىم ھېلىقى ئوتۇنچىلاردىن: «بۇ شاخ - شۇمبىلارنى ئەكېتىپ نېمە قىلىسىلەر؟» دەپ سورىسا، ئۇلار: «تونۇر قىزىتىپ نان ياقمىز، سىلەر پاراس - پاراس ئاۋاز چىقىرىپ كارامەت كۆيىسىلەر ...» دەپتۇ. ئەمما، ئۇلار شۇ چاغدا بىز كۆيگەن تونۇردا ئۆزىنىڭمۇ بىللە كۆيىدىغانلىقىنى ئېسىدىن چىقىرىپ قويۇپتۇ. لېكىن، بىز بۇنىڭلىق بىلەن ئۇلاردىن ئاغرىنىپ تۇپراقنىڭ چۆللىشىپ كېتىشىگە قاراپ تۇرالمايمىز. بىز بەرپا قىلغان يېشىل قەلئەدە ھامان سايىدايدىغانلار چىقىدۇ ...

يۇلغۇننىڭ كۈندىلىك خاتىرىسىنى ئوقۇپ مېڭەم قىزىشىپ چىڭقالغاندەك بولدى. يالغۇز توغراقنىڭ نېمىشقا قۇملۇقتىن كەتكىلى ئۇنىماسلىقىنىڭ سەۋەبىنىمۇ شۇ چاغدا بىلگەندەك بولدۇم.

مەن كۈندىلىك خاتىرىنى ئوقۇپ بولۇپ بېشىمنى كۆتۈرگەندە يالغۇز توغراق ماڭا قاراپ ئىللىق كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى. ئۇنىڭ كۈلۈمسىرىشىدە «قانداق، نېمىلەرنى ئويلاۋاتىسەن. شۇ تاپتا مەنمۇ بىر تۇپ يۇلغۇن كۆچىتى بولۇپ قالسام نەقەدەر ياخشى بولاتتى، دېگەن خىيالنى سۈرۈۋاتامسەن؟ ...» دېگەندەك مەنە بار ئىدى.

ئۇچىنچى باب قۇم ئاستىدىكى تىلسىم ماكان

خاسىيەتلىك بۇلاق

يالغۇز توغراقنىڭ گەپلىرى قەلبىمدە كۆچلۈك ھاياجان قوزغىدى. مەن قىزىقىش ئىچىدە بۆكۈمنى ئاسمانغا كۆچەپ ئاتتىم. بۆكۈم بوشلۇقتا ئۈچار تەخسىدەك بىر دەم پىرقىرىغاندىن كېيىن توغراق تۇۋدىن ئانچە يىراق بولمىغان يەرگە «پوككىدە» چۈشتى. مەن بۆكۈمنى ئېلىپ بېشىمغا كىيىۋالدىم.

— مۇشۇ يەرگە دەسسەيمەنمۇ؟

— ھەئە، كۆزۈڭنى چىڭ يۇمۇپ ئوڭ قولۇڭنى كۆكسۈڭگە قويۇپ كۆچەپ دەسسە.

— سىزنىڭچە دەسسىسەم قانداق مۆجىزە يۈز بېرىدۇ؟

— ئاۋۋال دەسسىمەمسەن؟

— ئەمىسە خوش.

— خوش سەمى، ئامان بول. سەپىرىڭ ئوڭۇشلۇق بولغاي.

مەن توغراقنىڭ دېگىنىدەك قىلىپ بۆكۈم چۈشكەن يەرگە كۆچەپ دەسسۈدىم، يا پاناھ، ئېگىز بىنادىن لىفتتا چۈشكەندەك، چېلەك قۇدۇق ئاستىغا شۇڭغۇغاندەك شۇنداق سىلىق پەسلىدىم. بىر چاغدا پۈتۈم يەرگە تەگكەندەك قىلدى، كۆزۈمنى ئېچىپ قارىسام كۆمۈش تاملىق، ئالتۇن نەقىشلىك، قوش قاناتلىق يوغان بىر ئىشىك ئالدىدا تۇرۇپتىمەن. ئىشىكنىڭ چوڭلۇقىنى بىر دېمەڭلار، مەھەللىدىكى مەسچىت ئىشىكىدىنمۇ چوڭ. ئىشىك ئالدىدىن يېنىپ كېتەيمۇ، دېدىم. تۇرۇپ يەنە شۇنچە

جاپادا پەسلىگەندىكىن ئىچىنى بىر كۆرۈپ باققۇم كەلدى. قولۇمـ
نى تەگكۈزۈشۈم بىلەن ئىشىك ئالى بابانىڭ سېھىرلىك غاردىدىكى
ئۆزلۈكىدىن ئېچىلىپ گۈللەرنىڭ خۇشبۇي ھىدى دىمىغىمغا گۇـ
پۇلدەپ ئۇرۇلدى. بوسۇغىدىن ئاتلاپ ئىككى قەدەم ئالغاندەك
قىلىۋىدىم، ئىشىك يەنە ئەسلىدىكى ھىم ھالىتىگە يانىدى.

— بۇ كەچۈرمىشلىرىمنى چوڭلارغا دەپ بەرسەم ئىشەنمەسـ
لىكى مۇمكىن؟

— ئۇلار سېنىڭ نەلەردە يۈرگىنىڭنى سورىمىدىمۇ؟

— سورىغۇسى باردۇ، لېكىن سورىغۇدەك ۋاقىتمۇ چىقمـ
دى. مەن پادىلارنى ھەيدەپ ھويلىغا كىرىپ بولغۇچە قولۇم ـ
قوشنىلار كىردى. دادام ـ ئانام شۇلار بىلەن بولۇپ كەتتى. مەن
ئۇلار بىلەن تېخى تۇزۇك مۇڭداشقۇدەك بولمىدىم. كەچ كىرىپ
كەتتى. داۋامىنى ئەتە مۇشۇ كۆل بويىغا يىغىلىشىڭلار، دەپ
بەرسەم قانداق؟

تەتۇر سۆزگەت بۇككىدە سايە تاشلىغان كۆلدە يۇلتۇزلار «سەـ
مىنىڭ ھېكايىسىنى بىزمۇ ئاڭلايمىز» دېگەندەك جىمىرلىشۇاتاتـ
تى. قاياقتىندۇر چىرىلداقنىڭ چىرىلدىغان، پاقىلارنىڭ كوركـ
رىغان ئاۋازى كېلەتتى.

— بولمايدۇ، — دېدى سارەم بىلەن زىلەي تەڭلا، —
دېگەنلىرىڭگە بىز تازا ئىشەنمەيۋاتساق ھېكايەڭنىڭ داۋامىنى دەپ
بەرمەي نەگە تىكىۋەتمەكچىدىڭ؟ بىزگە ھەممىنى تەپسىلي دەپ
بەرمىسەڭ سېنى بۇ يەردىن كەتكۈزمەيمىز، شۇنداقمۇ بالىلار؟

— شۇنداق، — بىزنىڭمۇ ئۇ ھېكايىنىڭ ئاخىرىنى ئاڭلىغۇـ
مىز بولغاچقا سارەم بىلەن زىلەينىڭ گېپىنى دەرھال قوللىدۇق.

— ئۆيدىكىلەر مېنى يەنە يوقاپ كەتكەن ئوخشايدۇ، دەپ
ئەنسىرەپ قالارمىكىن؟

— ئۇنىڭ بىلەن كارىمىز يوق. قېنى ئاخىرىنى سۆزلە.

— بولىدۇ. ماڭا باشقا تاللاش يولى بولمىغاچقا ئالدىمغا

قاراپ مېڭىۋەردىم. ماڭمايمۇ نېمە ئامال. ئەتراپىنىڭ ھەممىسى چىمەنلىك، مېۋىلىك باغكەن. جاھاندا مۇشۇنداقمۇ گۈزەل يەر بولىدىكەن، دەپ قالدىم. مېڭىۋېرىپ كانىيىمنىڭ قۇرۇپ، لېۋىمنى گەز باغلاپ، قورسىقىمنىڭ كوركىراپ ئېچىۋاتقانلىقىنى سەزدىم. شۇ ئەسنادا سۈلىرىنى ئەتراپقا نۇردەك تارتىپ ئېقىۋاتقان چىمەنلىك ئوتتۇرىسىدىكى چوڭ بۇلاققا كۆزۈم چۈشتى. بېرىپ مۈزدەك سوغۇق سۈزۈك سۇنى ئوچۇملاپ قانغۇچە ئىچتىم. يۈزلىرىمنى يۇيدۇم. شۇ چاغدىكى راھەتنى بىر دېمەڭلار.

— ئۇسسىغاندىغۇ بۇلاق سۈيىنى ئىچىپسەن، قورسىقىڭ ئاچسا قانداق قىلدىڭ؟ — دېدى بەگتاش تەقەززا بولۇپ.

— راستىنى دېسەم، قورسىقىم ئاچقاندا ئانام چوغقا كۆمۈپ پىشۇرۇپ بېرىدىغان كۆمەچنى، تۇخۇمنى بەك سېغىنىدىم. ئىسسىق كۆمەچنى بۇرنۇمغا يېقىن ئەكېلىپ بىر پۇرنۇالسام ئاجايىپ لەززەت ئالاتتىم. توغراقلىقتا ئاچ قورساق ئۇخلاپ قالغىنىمدا كۆمەچنىڭ چۈشۈمگە كىرىشىمۇ شۇنىڭدىن بولسا كېرەك. ئۇ يەردە مەن ئامراق كۆمەچ، تۇخۇم بولمىغاچقا، ئامالسىز شاخلاردىن مەي باغلاپ پىشىپ كەتكەن توڭ ياڭاق چوڭلۇقىدىكى قىپقىزىل مېۋىلەرنى ئۈزۈپ يېدىم.

— قورسىقىڭنى ئاغرىتقاندۇ؟

— قورسىقىم بىردەم مۇجۇپ ئاغرىپ قويۇپ بەردى.

— سەن قانداق قىلىپ راۋان سۆزلەيدىغان بولۇپ قالدىڭ؟ — دېدى سارەم.

— شۇنى دەيمەن، — دېدىم مەنمۇ، — گەپ قىلساڭ گېلىڭ سوزۇلۇپ تۇكرۇك چاچرىتىپ ئادەمگە ئارام بەرمەيتتىڭ، يۈزۈڭدىكى سەپكۈنمۇ يوق، ئاق ئالمىدەك پارقىراپ تۇرىدۇ.

— مەنمۇ سىلەرگە دەل شۇنى دەپ بېرەي، دەپ تۇراتتىم. ئانامنىڭ دېيىشچە، مەن «ئىڭگە، ئىڭگە» دەپ دۇنياغا يېڭىدىن كۆز ئاچقاندا چىرايىم سىياداندىن سەپكەن نانەك غۇچچىدە

سەپكۈنكەن. ئانامنىڭ مېنى دادامغا بۇنداق سەپكۈن چىراي كۆر-
سەتكۈسى كەلمەي نەچچە كۈن سۈت بىلەن يۇيۇپتۇ. يۇيغانسېرى
چىرايىمدىكى سەپكۈنلەر تېخىمۇ روشەنلىشىپ قاپتۇ. ئاينىڭ يۈ-
زىدىكى داغلار يوقالمىغاندەك چىرايىمدىكى سەپكۈنلەرمۇ يوقالماپ-
تۇ. دادام: «بۆرەم قېنى؟» دەپ كىرسە، مەن يۈزۈمدىكى
سەپكۈنلەرنى تاتىلاپ ياتقۇدەكسەن. دادام: «بۆرەم قورسىقىڭ-
دىكى چاغدا ھۆپۈپ - سۈندۈككە قارىغانمىدىڭ؟» دەپ ئانامغا
خېلى كايىپتۇمىش. ئۇنى ئاز دەپ ئىشنىڭ چوڭى كېيىن يۈز
بېرىپتۇ. بەش ياشقا كىرگۈچە تىلىم چىقماپتۇ. بۇنىڭدىن سارا-
سىمىگە چۈشكەن ئۆيدىكىلەر پۈتى كۆيگەن توخۇدەك تەرەپ -
تەرەپكە چېپىپ داخانغا ئوقۇتۇپتۇ، «سۇف - كۆچ» قىپتۇ.
ئۇنىڭمۇ پايدىسى بولماي بىر مەزگىل ئۆتكەندە كېكەچلەپ تىلىم
چىقىپتۇ. ئۆيدىكىلەر «بۆرەم گاچا بولۇپ قالغۇدەك» دەپ ئۇمە-
دىنى ئۈزگەن كۈنلىرىدە، كېكەچلەپ چىققان تىلىمۇ ئۇلارنى
ئالەمچە خۇشاللىققا چۆمدۈرۈپتۇ. شۇ چاغدا نېمىدەپ تىلىم چىق-
قانلىقىنى سورىمايسىلەرغۇ؟ مەن بەك غەلىتە بالا ئوخشايمەن.
بوۋاقلىقىمدا شۇنچە نۇرغۇن ئەللەي ناخشىلىرىنى ئاڭلاپ ۋە ئانام-
نىڭ ئوغۇز سۈتىنى ئېمىپ تۇرۇپ، «ئانا، دادا» دەپ تىلىم
چىقماي «ھۆپۈپ - سۈندۈك» دەپ تىلىم چىقىپتۇ. بەلكىم،
دادامنىڭ ئانامغا كايىغاندىكى شۇ سۆزلىرى ئېسىمدە قالغان بولسا
كېرەك. ئىشنىڭ قىزىقى مەن دادامغا «ماڭا ھۆپۈپ - سۈندۈك
تۈتۈپ بەر» دەپ خەقىشلىك قىپتىمەن. ھۆپۈپ - سۈندۈكنىڭ
ئۇڭلىرىدىن توخۇملىرىنى ئېلىپ چېقىپ ئويناپتىمەن.

— قۇش توخۇملىرىنى نېمىدەپ چاقىلىسەن؟ — دېدى
مەمەش.

— نېمىشقا چاقىلىنمىنى ئۆزۈممۇ بىلمەيمەن. بايا تىن دېدىم-
غۇ «مەن بىر غەلىتە بالا ئوخشايمەن» دەپ. بۇنى كۆرۈپ ئانام
تېخىمۇ كايىپ كەتتى:

— قۇش تۇخۇمىنى ئويناسا، چاقسا چىرايى سەپكۇن بولۇپ قالىدۇ. ئۇنىڭغا نېمىشقىمۇ يېقىن كەلگەنسەن؟

— مېنىڭ چىرايىم ئاللىبۇرۇن سەپكۇن تۇرسا، ئويناۋېرىپ مەنغۇ تازا.

— سەپكۇنىڭ ئەمدى مەڭگۇ يوقالمايدۇ.

— مەيلى.

— تېخىمۇ كېكەچ بولۇپ قالىسەن.

— مەيلى.

— ھازىرغۇ مەيلى، كېيىن مەكتەپكە بارساڭ ئاداشلىرىڭ سېنى «سەمى كېكەچ، سەمى گاچا» دەپ زاڭلىق قىلىدۇ.

— دېسە ئۆزىنىڭ ئېغىزى، مەن پەرۋا قىلماي يۈرىۋېرىمەن، مەيلى.

ئانام مېنى قورقۇتماقچى بولغان بولسا كېرەك، مېنى قورقۇتمەن، دەپ ئۆزىنى - ئۆزى تېرىكتۈردى. بايا تىنچى پاراڭلارنى ياندا ئاڭلاپ ئولتۇرغان دادام قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى ۋە «يارايسەن، بۆرەم. مۇنۇ بۆرە چىشىنى بوينۇڭغا ئېسىپ قويايلى. بۆرىدەك ھۇۋلاپ تىلىڭ تۇزۇلۇپ قالسا ئەجەب ئەمەس» دەپ مەشۇت يىپقا ئۆتكۈزۈلگەن ئاق قاشتېشىدەك ۋال - ۋال نۇر چېچىپ تۇرىدىغان بۆرە چىشىنى بوينۇمغا ئېسىپ قويدى.

— دادا، بۇ بۆرە چىشىنىڭ شۇنچە چوڭ خاسىيىتى بولامدۇ؟— دەپ سورىدىم مەن.

— ئەلۋەتتە بولىدۇ.

— قانداق بولىدۇ؟

— بېشىڭغا كۈن چۈشكەندە بۆرە چىشىنى سۆيۈپ تۇرۇپ «بۆرەم، ئەي بۆرەم، ساڭا تولسۇن ئۆچۈرەم» دېسەڭ بىر مۆجىزە يۈز بېرىدۇ. ئېسىڭدە بولسۇنكى، بۆرە چىشىنىڭ بۇنداق خاسىيىتى ئۆمرۈڭدە پەقەت بىرلا قېتىم بولىدۇ.

دادام گېپىنى تۈگىتىپ بولغۇچە مەن بۆرە چىشىنى سۆيۈپ

تۇرۇپ «بۆرەم، ئەي بۆرەم، ساڭا تولسۇن ئۆچۆرەم» دېمەكچى بولۇپ تەييارلانغانىدىم، لېكىن دادامنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ لەسسىدە بولۇپ قالدىم. ئۇنىڭ خاسىيىتى كۆرمىگە قېتىم بولسىچۇ كاشكى ...

— نېمە قىلاتتىڭ؟ — دېدى زىلەي قىزىقىپ.

— ئۇقمايمەن. ئاشۇ بۆلاقنىڭ سۈيىدە بىر خىسلەت بارمىكىن، دەپ قالدىم. بۆلاقتىن بىرنەچچە ئوچۇم سۇ ئىچكەندىن كېيىنلا راۋان سۆزلەيدىغان بولۇپ قالدىم دېسە. مەن ھەيران بولۇپ ئەتراپقا نەزەر سالدىم.

— مۇشۇ بۆلاقنىڭ سۈيىنى ئىچىپ بىز بولۇق ئۆستۇق.

— بىزمۇ مۇشۇ بۆلاقنىڭ سۈيىنى ئىچىپ غۇچچىدە چېچەكلەپ سانجاق ـ سانجاق مېۋىگە كىردۇق.

— بىزمۇ مۇشۇ بۆلاقنىڭ سۈيىنى ئىچىپ چاڭلداپ سايرايدىغان بولدۇق ...

قىياقلار، مېۋىلىك دەرەخلەر ۋە قۇشلارنىڭ بۆلاقتىن مىنەتدار بولۇپ ئۆزئارا پىچىرلاشقان ئاۋازى قۇلىقىمغا كىرىپ قالدى.

— مەنمۇ مۇشۇ بۆلاقنىڭ سۈيىنى ئىچىپ كېكەچلىكىم تۇزۇلۇپ قالغاندەك تۇرىدۇ.

— مانا، بىر ئوبدان سۆزلەۋاتىسىزغۇ؟ — دېدى قۇشلار خۇشال بولۇپ، — دۇنيا مانا مۇشۇنداق بارا ـ بارا شادلىققا تولىدۇ.

— سىلەر سايرىساڭلار كىم شادلىققا چۆمىدۇ؟

— بۇك ئورمان.

— يەنىچۇ؟

— سىز.

— يەنىچۇ؟

— كائىناتتىكى جىمى مەۋجۇدات. سىز ئېيتقان سۆزەك راۋان

سۆزلىسىڭىز ئاتا ـ ئانىڭىز شادلىققا چۆممەسمۇ؟
— چۆمىدۇ.
— ئاداشلىرىڭىز چۇ؟
— ئەلۋەتتە.
— سىز سۆيىنى ئىچكەن دەريالارچۇ؟
— ئەلۋەتتە شادلىققا چۆمىدۇ.
— ھەببەللى. ئەمسە، بۇلاققا مىننەتدارلىقىڭىزنى بىلدۈرۈپ قويۇڭ.
مەن قۇشلار ئۆز تىلىدا سايراشتىن باشقىنى بىلمەيدۇ، دەپتىكەنمەن. ئەسلىدە ئۇلار بەك گەپدانكەن. ئەمەلىيەتتىمۇ ئۇلارنىڭ دېگەنلىرى ئورۇنلۇق ئىدى. مەن قىياقلارغا ئىمكانقەدەر دەسسىمەسلىككە تىرىشىپ بۇلاق بويىغا كەلدىم.
— ئاتا ـ ئانام مېنى مەڭگۈ كېكەچ پېتى كېتىدىغان بولدى، دەپ كۆڭلى بەك پەرىشان يۇرەتتى. مانا ئەمدى ئوبدان بولدى. سىزگە كۆپ رەھمەت، — مەن ئوڭ قولۇمنى كۆكسۈمگە ئېلىپ بۇلاققا ئېگىلىپ سالام بەردىم.
— ئۇنداق دېمىڭىز مېنى خىجىل قىلىپ قويىسىز، — دەپ گېپىنى باشلىدى بۇلاق، — ھەركىم ياخشىلىقنى ئۆزىگە قىلىدۇ. ئاداشلىرىڭىز بىلەن دەريا، ئېرىق بويىدا كۆڭۈللۈك ئويناغاندا «بالىلار، بىر تامچە سۇ بىر تۇپ گۈلنىڭ جېنىنى قۇتۇلدۇرۇپ قالالايدۇ، سۇنى تېجەپ ئىشلىتەيلى!» دېگىنىڭىز ھېلىھەم ئېسىڭىزدە بارمۇ؟
— ئېسىمدە بار.
— مەن ئەنە ئاشۇ تامچە سۇلاردىن يىغىلىپ ئاققان بۇلاق. يۇلتۇزلار ئاسمانىنىڭ كۆزى بولغىنىدەك بۇلاقلار زېمىنىڭ كۆزى. ئاسماندا كۆز كۆپ بولسا ئاسمان يورۇق، سۇزۇك بولىدۇ. زېمىندا كۆز كۆپ بولسا كائىنات مەڭگۈ يېشىل چاپان كىيىپ ياشايدۇ.
— ئەسلىدە قارا بوران مېنى سىز بىلەن ئۇچراشتۇرغىلى

توغراقلىققا ئۇچۇرۇپ ئەكەلگەنكەن ـ دە؟
— شۇنداق دېسەكمۇ بولىدۇ.

بالىلار، بىزنىڭ گەپ ـ سۆزىمىزنى زېمىن ئاڭلاپ تۇرىدۇ. كەن ئەمەسمۇ؟ سەپكۇننىڭ يوقالغانلىقىنى ئۇ چاغدا سەزمەپتۇ. مەن. ئەتىگەن ئانام: «بالام، چىرايىڭ ئايدەك پارقىراپ قاپتۇ» دېگەندىلا، ئاندىن ئەينەككە قاراپ بىلدىم. هېلىقى بۇلاق سۈيىدە يۈزۈمنى يۇيغاندا يۈزلىرىم ئېچىشىپ، تېرەم تارتىشقاندەك قىلغان. بەلكىم شۇ چاغدا يوقالغان بولسا كېرەك.

گۈللەرنىڭ هېكايىسى

كىملەرنىڭدۇر ئۆزىنىڭ پارىڭىنى قىلىشۇاتقانلىقىنى ئاڭلاپ چۈشلۈك شېرىن ئۇيقۇسىدىن ئەسنەپ ئويغانغان گۈللەر ئاستا پىچىرلىشۇاتاتتى:

— ئاق، سېرىق، بىنەپشە،
قىزىل هەم هال رەڭدە،
هۆپپىدە ئېچىلغان
گۈللەر بىز گۈللۈكتە.

هىدىمىز بوشلۇقتا
بۇلۇتتەك لەيلەيدۇ.
رەڭگارەڭ گۈللەر
هەر كۈنى سۆزلەيدۇ.

بىر ئۇرۇق ئىدۇق بىز
قۇشقاچنىڭ كۆزىدەك.

قۇياش نۇر بەردى،
بۇلاق سۇ بەردى.
نەمخۇش ھاۋادا
بولدۇق مىڭ چېچەك.

تەبىئەت بىزگە
يايدى كەڭ ئېتەك.
ھەسەل ھەرىسى:
دېدى مۇبارەك!
سۆيدى مەڭزىمىزگە
شامال، كېپىنەك.

سازاڭلار يەرنى
يۇمشاق تىلغىدى.
گاھىدا يامغۇر
سىم - سىم يىغلىدى.
(بەرگىمىزدە يېتىپ
«پۇش - پۇش» ئۇخلىدى.)

تىكىنىمىز بار،
ياپرىقىمىز بار؛
مېھرىبان ئانا—
تۇپرىقىمىز بار.

بۇلاق بويىدا
ئويناپ قانمىدۇق؛
ھەسەن - ھۈسەنگە
قاراپ قانمىدۇق؛

بۇلاق ناخشىسىنى
ئاڭلاپ قانمىدۇق.

مۇئەللىم بولدى
بىزگە تەبىئەت.
ئۆگەندۇق نېمە —
مېھىر - مۇھەببەت!

بوشلۇقتا ئەركىن لەيلەپ يۈرگەن مامكاپ، شاخقا لىققىدە سىغدىلىپ ئولتۇرغان كاككۇكلارمۇ گۈللەرنىڭ بۇ ناخشىسىغا دىققەت قىلىۋاتقاندەك ئىدى.

— بىر تامچە سۇ بىر تۇپ گۈلنىڭ جېنىنى قۇتۇلدۇرالايدۇ، دېگەن گەپنى مۇشۇ بالا دائىم ئېغىزىدىن چۈشۈرمەيدىكەن.

— ئىسمى نېمىكەن؟

— سەمى.

— سەمى؟

— ھەئە، سەمى.

شۇ ئەسنادا ئىسمىنى بىلىۋالغان گۈللەر يۈگۈرۈشۈپ ئالدىمغا كەلدى.

— چىمەنلىككە خۇش كەپسىز، قارشى ئالىمىز!

— رەھمەت سىلەرگە، — دېدىم مەنمۇ ئىنتايىن قىزغىنلىق بىلەن، — سىلەرگە راستتىنلا رەھمەت. سىلەرنىڭ بايانىنى ناخشاڭلار بەك يېقىملىقكەن.

— بۇلاقنىڭ ناخشىسىمۇ يېقىملىق.

— بۇلاقنىڭ «شىر - شىر» ئاۋازىمۇ بىر ناخشىمۇ؟!

— شۇنداق، سىزنىڭ يەنە يېقىملىق ناخشا ئاڭلىغۇڭىز بار ئوخشىمامدۇ؟

— بار بولمايچۇ؟
— ئەمىسە، بۇگۈن يېڭناغۇچىنىڭ تويى بولىدۇ. ناخشىنى شۇ يەردە ئاڭلايلى.
— سىلەرنىڭ ئۇ تويدا مەن نېمىمۇ قىلارمەن؟
— بۇ يەرگە كەلگەنىكەنسىز، توي - تۆكۈنلەرنى كۆرمەي ماڭسىڭىز بولماس؟
— ئۇ تويغا قۇرۇق قول بارامدىم؟
— مانا، بىز بارغۇ؟ يىغىلساق بىر دەستە گۈل بولىمىز، بىزنى سوۋغا قىلىڭ.
— ئەمىسە، تويغا ماڭامدۇق؟
— كېپىنەكنى بىردەم ساقلايلى ...
— كېپىنەك نېمە ئىش بىلەن هايال بولۇپ قالدىكىنە؟ — دەپ سورىدىم مەن تويغا بالدۇرراق بېرىپ ئويناش ئۈچۈن.
— ئۇ ياسانچۇق تويغا چىرايلىق ياسىنىپ بېرىش ئۈچۈن ئالدىراشمىكىن، — دېدى گۈللەر، — توي - تۆكۈن بولسىلا «مەن سىلەردەك چىرايلىق بولۇپ بارسام بولاتتى، بەرگىڭلارنى بېرىڭلارچۇ» دەپ تۇرۇۋالىدۇ.
— سىلەر بېرەمسىلەر؟
— بەرمەي نېمە ئامال، بەرمىسەك ئۇ تاۋى نازۇك خېنىم باتناپ مىشىلداپ ماڭقىسىنى ئېقىتىپ بېرىدۇ.
— دوستلارنىڭ كۆڭلىنى ئايىغان ياخشى، — دېدىم مەن.
— ئاداشلىرىمىز ئىچىدە بىزنىڭمۇ ئۇنىڭغا كۆڭلىمىز يېقىن تۇرىدۇ. باشقا ئاداشلىرىمىز ھەپتە - ئون كۈنلەپ «هالىڭ نە-چۈك» دېمىسە، ئۇ كۈندە كېلىپ: «ئامان تۇرۇپسەنمۇ؟ كېچە-دىن بوران چىققاندەك قىلىۋىدى، سىلەردىن ئەنسىرەپ ئەھۋال سورىغىلى كېلىشىم ...» دەپ هەممىمىزنىڭ قۇلىقىغا بىر قېتىم-دىن پىچىرلاپ چىقىدۇ.
— خۇش بولىدىغانسىلەر؟

— شۇنداق بولمايچۇ؟ ئەلۋەتتە خۇش بولىمىز. بىر قېتىم ئۇدا بەش كۈن يامغۇر يېغىپ سوغۇق ھاۋادا توڭلاپ دىرىلدەپ تىترەپ كەتتۇق. ئۇ بىزنىڭ توڭلىغىنىمىزنى قانداق بىلىۋالدى- كىن، باغلام - باغلام قۇرۇق ئوت - چۆپ، خەسلەرنى چىشلە- گەنچە كېلىپ ئۇستىمىزگە تاشلىدى. بوۋاق ئىسسىق يوتقاندا شېرىن چۈش كۆرۈپ پۇشۇلداپ ئۇخلىغاندەك ئۇرۇقلىرىمىزنىڭ جېنى يايراپ كەتتى.

— ئاشۇنداق ئەڭ قىيىن كۈنلەردە ياردەم بېرەلىگىنى ھەق- قىي دوست بولىدۇ.

— توغرا دېدىڭىز. ئۇ شەبنەم چۈشكەن كۈنلىرىمۇ «جېنىم ئادىشىم، بەرگىلىك ئۇششۇمگەندۇ» دەپ ئەتراپىمىزدا پەرۋانىدەك ئايلىنىپ يۈرىدۇ.

— كېپىنەكنى ئەمدى قاچانغىچە ساقلارمىز؟— دېدىم مەن تەقەززا بولۇپ.

ئورماندىكى توي

سوئالىمغا گۈللەر جاۋاب بېرىپ بولغۇچە شاقىلداق سېغىز- خان شاقىلداپ جاۋاب بەردى:

— كېپىنەك قىز، كېپىنەك قىز
گۈلگە قونماقچى.
گۈل بەرگىدىن كۆڭلەك كىيىپ
تويغا بارماقچى.

گۈل بەرگىدىن كىيگەن كۆڭلەك
بەكمۇ ياراشتى.

بۇنى كۆرۈپ ھەممەيلەننىڭ
كۆزى قاماشتى.

شەبنەم بىلەن يۇز - كۆزنى
پاكىزە يۇيدى.
بۇلاقلارغا قاراپ تۇرۇپ
ئەينەكمۇ كۆردى.

تويىنى ئاڭلاپ خۇشاللىقتا
ئۇسسۇل ئويناندى.
«تەڭ بارمىز ئۇ تويغا» دەپ
پەقەت قويمىدى.

گۈل - گىياھ، دەل - دەرەخلەر
دېدى بىردەك:
ئەجەب خۇشبۇي پۇرايدىغۇ
سىز قونغان چېچەك؟ ...

— كەلدى، كەلدى كېپىنەك
— دەيلى تويغا مۇبارەك.
ماڭايلىيا، ماڭايلى
تويغا تېزرەك بارايلى.

— سىلەرنىڭ بۇ يەردە توي قانداق بولىدۇ؟
— كارامەت قىزىيدۇ، كۆرسىڭىز بىلىسىز؟
بۇ مەھەللىمىزدىكى ناغرا - سۇناي چېلىپ قىزنى ئاتقا مىندۈرۈپ گۈلخان ئايلاندۇرىدىغان تويغا ئوخشامدۇ - ئوخشىمام- دۇ بەك بىلگۈم كەلدى. بۇلۇتسىز ئاسمان، پاكىز يوللار،

غۇر ـ غۇر شامال، يەنە ھېلىقى تارتىنىپ كەلگەن چىپار كېپەـ نەك ... ھەممىسى يىگىناغۇچىنىڭ تويى ئۈچۈن تەييارلىنىۋاتقاندەك ئىدى. لېكىن مەن شۇنچە نەزەر سالساممۇ بۇ تويغا تەييارلىنىۋاتقانلار ئىچىدە بىرمۇ ئادەمنى كۆرمىدىم. چوڭلارغۇ مەيلى، مەن دېمەتلىك بالىلارنىڭ سايىسىنىمۇ ئۈچرىتالمىدىم. تويغا بارغۇم بولسىمۇ، ئۇ يەردە يالغۇز زېرىكىپ قېلىشنى خالمايتتىم. شۇڭا گۈللەردىن سورىدىم:

— بۇ ئادەم زاتى يوق يەرمۇ؟

— ياق، ئۇنداق ئەمەس.

— مەھەللىمىزدىكى بالىلار بۇنداق چىمەنلىكنى تېپىۋالسا ئۆيىگىمۇ كىرمەي قىيغىتىپ ئويناپدۇ. بۇ يەردە بىرەر بالىنىمۇ ئۇچراتمىدىم ...

چىرايى ئاپتاپتەك ئېچىلىپ تۇرغان گۈللەر قاينام تۇرغان قازانغا سوغۇق سۇ قۇيغاندەك بىردەم جىمىپ كەتكەندىن كېيىن دۇدۇقلاپ دېدى:

— بالىلار ... تو ... يغا ... بارا ... لمايدۇ.

— نېمىشقا؟

— ...

— نېمىشقا بارالمايدۇ؟

— بۇ ... نى تويدىن كېيىن ئا ... ندىن ... دەپ بەر ... سەك.

بالىلار تويغا كەلمىدى

ھەممىمىز قول تۇتۇشۇپ بۇك قارىغايزار ئوتتۇرىسىدىكى تويغا راسلانغان مەيدانغا كەلدۇق. چىتلاقتىن تۇتۇۋېلىپ قۇيرۇـ قىغا كاناي گۈلىنى چىگىپ قويۇپ بەرسەك يىگىناغۇچىلار بوشلۇقتا خۇددى رەڭدار پاراشۇت لەيلەۋاتقاندەك مەنزىرىنى پەيدا قىلسا بىز

تولىمۇ هاياجانلىناتتۇق. ئۇ يىگىتنىڭ توي قىلمامدىكىنىنى؟ توي قىلسا يا بىزگە باغاق بەرمەيدىكەن؟!

— بۇگۈن يىگىتنىڭ توپى، مەرھابا! مەرھابا!

يىگىتنىڭ بوتىلاقنىڭ گېپى تۈگىشى بىلەن ھەممىمىز گۈلدۈراس چاۋاك چالدۇق. يىگىتنىڭ باغاقنى كۆپ تارقاتقان چېغى تويغا بارلىق ئۇچار ـ قانات، جان ـ جانىۋارلار يىغىلدىمەكىن، دەپ قالدىم. پۇت ـ قولى چاققان كېپىنەك قىز پاپىراسلاپ يۇرۇپ مېھمانلارغا چاي تۇتتى. كاۋا غازنىڭ توغراپ ئاش ئەكەلدى. داستىخانغا تىزىلغان مېۋىلەرنىڭ كۆپلۈكى، تەمىنىڭ شېرىنلىكىنى بىر دېمەكلار. تۆمۈرتۇمشۇق دۇمباق چالسا، ئوغلاق پىرقىراپ ئۇسسۇل ئويناندى. ئاسلان بىلەن تىينىچاقنىڭ «ئىرماق ـ چىرماق بولايلى» دېگەن لەپىرى بىلەن توزنىڭ «مەن ياسانچۇق قىز ئەمەس» دېگەن ناخشىسى سورۇننى لەرزىگە سالدى. شۇ چاغدا يېنىمدا دادام ئۇجمە ياغىچىدىن ئويۇپ ياساپ بەرگەن راۋابىم بولغان بولسا بۇلبۇلدەك سايرىتىۋېتەتتىم ـ دە. تويىنى كۆرمەكچى بولغاندەك قارىغاي ئاراچلىرىدىن شۇڭغۇغان ئاي نۇرى ئەتراپنى سۈتتەك يورۇتۇۋەتتى. ھەييار ئاسلان يىگىتنىڭچا بىر دەمدە:

— توي كۈندە يىغىلدى
ۋاي، تارتىنچاق يىگىتنىڭ.
ئاداشلىرى كۆزىگە
چاچمىغاندۇ قىزىلمۇچ؟؟

پۇلتاي كۆزلۈك يىگىتنىڭ
شادلان بۇگۈن تويۇڭدىن.
چىققىن بۇلۇت مەپەڭگە
يېتىلەيلى قولۇڭدىن.

پار - پار قانات يېڭناغۇچ
كۆك ئاسماندا ئېگىز ئۇچ.
بالىلاردەك باش ئەگمە
دۇشمەنلەرگە كەلسەك دۇچ.

دەپ قوشاق قېتىپ ئولگۇردى. بۇ قوشاقنى ئاڭلاپ ھەييار ئاسلان- نىڭ ھازىر جاۋابلىقىدىن سۆيۈنسەم، يەنە «دۇشمەنلەرگە باش ئەگمەيدىغان بالىلار زادى نەدىدۇر» دەپ ئويغا چۆكتۈم. ئاسلان لەپەر ئويناپ كۈلۈپ يۈرگەن بىلەن بالىلارنى ئويلاپتۇ - دە. ئەجەب ئادەم چۈشەنمەيدىغان دۇشمەن - پۇشمەننىڭ قېپىنى قىلىپ كەتتا.

— توينىمۇ ئويناپ بولدۇق، ئەمدى ماڭا بالىلارنىڭ نېمىشقا كېلەلمىگەنلىكىنى دەپ بېرەرسىلەر، — دېدىم گۈللەرگە.

— كۆرگەنسىز، — دېدى گۈللەر كۆزلىرىگە لىققىدە ياش ئېلىپ، — شۇنچە چوڭ، جەننەتتەك گۈزەل بوستان - چىمەن- لىكتە بىرمۇ ئادەم يوق.

— ئۇلار نەگە كەتتى؟

— دەپ كەلسەك گەپ تولا.

قورقمايمەن، مەن باتۇر بالا

— بىز بۇ يەردىكى جىمى مەۋجۇدات ئۈششاق - چوڭ، پىشىق - توڭ دېمەي بىرىمىزنىڭ تاپىنىغا تىكەن سانجىلسا، بىرىمىز كىرپىكىمىزنى يېڭنە قىلىپ ئېلىپ، ھەرۋاقىت ھالىغا يېتىپ شۇنچىلىك بەختىيار، ئۆم - ئىناق ياشايتۇق. ئەتىيازدا بىز پورەكلەپ ئېچىلساق كېپىنەك، يېڭناغۇچلار بىزنى مۇبارەك- لەپ كېلەتتى. يازدا كاككۇك، شاخساندىغۇچ بالا چىقارسا ئوماق، شوخ بالىلىرىغا پۈرۈچ قورچاق ئېلىپ باراتتۇق. بىزنىڭ

بىر - بىرىمىزگە بولغان چوڭقۇر مېھرىمىز تەسىرىدىنمۇ ئەيتا-
ۋۇر بۇ يەردە ئەزەلدىن كۆز، قىش بولمايتتى. بالىلارنىڭ شوخ
كۈلكە ئاۋازى ئەتراپىمىزدا دائىم كۆمۈش قوڭغۇراقتەك ياڭراپ
بىزنىڭ خۇشاللىقىمىزغا تېخىمۇ خۇشاللىق قوشاتتى.

شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە «شەھەر سىرتىغا بىر دۈە پەيدا
بولۇپ قاپتۇ» دېگەن ۋەھىمىلىك خەۋەر قۇلىقىمىزغا يەتتى. بۇ
خەۋەرنىڭ راست - يالغانلىقىنى ئاڭقىرىپ بولغۇچە تۇرقى تىيىز-
دىن چوڭراق، قۇلىقى يەرگە تېگىپ تۇرىدىغان ئىتچىراي بەدبە-
شىرە بىر مەخلۇق ئالدىمىزدا پەيدا بولدى:

— مەن دۈە ئالىيلىرىنىڭ باش ئەلچىسى. سىلەرنى يوقلە-
غاچ دۈە ئالىيلىرىمىزنىڭ پەرمانىنى يەتكۈزگىلى كېلىشىم، —
دېدى ئۇ. ئۇنىڭ شۇ چاغدىكى تۇرقى شۇنچىلىك مەغرۇر ئىدىكى،
ئەگەر بىز پەرمانغا «ئىت - مىت» قىلىپ قالساق شۇ ھامان
بىزنى يالمۇۋېتىدىغاندەك قىلاتتى.

— ئالىيلىرىڭىنىڭ ئۇ پەرمانى بىلەن بىزنىڭ نېمە ئالا-
قىمىز؟ — دېدى بىزنىڭ ئاتامان قوشۇمىسىنى تۇرۇپ تۇرۇپ.

— نېمىشقا ئالاقىسى بولمىغۇدەك؟ دۈە ئالىيلىرى شەھەر
سىرتىغا بىر تاش غار ياساتماقچى. سىلەرنىڭ ئادەملىرىڭلار بې-
رىپ ئاشۇ تاش غارنى ياساپ بەرسە، دۈە ئالىيلىرى غار ئىچىدە
تىنچ ئارام ئېلىپ راھەتلىنىپ ئۇخلىماقچى. سىلەر بىلىسىلەر،
دۈە بىر ئۇخلىسا نان يېمەي، سۇ ئىچمەي يۇز يىل ئۇخلايدۇ.
بۇ سىلەرگە يۇز يىل ئاسايىشلىق ئېلىپ كېلىدۇ، دېگەن گەپ.
ئەگەر تاش غار ۋاقتىدا پۈتمىسە ئالىيلىرىمىزنىڭ ناشتىسىغا
نەچچە يۇز ئات - تۆگە، قوي - ئۆچكە ئىلتىپات قىلىنىشى
كېرەك. ئالىيلىرىمىزنىڭ سەل ئاچچىقى كەلسە تېخى بۇ يەرنى
كونا خارابىگە ئايلاندۇرۇۋېتىشى مۇمكىن.

— ئۇنداق قىلغىلى ئۇنىڭ بىزگە نېمىسى ئۆتۈپ قاپتىكەن؟

— ئۆتۈپ قالغان بولسا مەن سىلەر بىلەن سۆلھى تۈزۈپ

ئولتۇرغىلى سارائ بولۇپ قالمىدىم. ئۆتۈپ قالمىغىنى ئۈچۈن چىرايلىق نەسىھەت قىلىۋاتىمەن.

— ئەگەر بىز كۆنمىسەكچۇ؟

— ئەمىسە قاراپ تۇرۇڭلار، — ئۇ دېۋە بىلەن ئالدىن كېلىدىغانلىقىنى بىلمىدۇق، بەتبەشىرە مەخلۇق ئەنسىز بىر چىرقىرىۋەتتى، شۇ ھامان بىز تۇرغان يەر قاتتىق سىلكىنىپ تەۋرەپ كەتتى. «دېۋە يەرنى تېپىۋاتىدۇ» دېدى مويسىپىتلار. بۇنىڭدىن كۆرەڭلىگەن مەخلۇق تېخىمۇ چوڭ گەپ قىلغىلى باشلىدى:

— ئەلەي ـ بەلەي، تۆمۈر ـ قەلەي دېيىشمەي ھاشارغا ماڭامسىلەر ياكى دېۋە ئالىيلىرى بۇ يەرنى كۆيدۈرۈپ كۈل قىلىۋەتسۇنمۇ؟

كۆپنى كۆرگەن، بېشىدىن نۇرغۇن ئىسسىق ـ سوغۇق ئۆتكەن مويسىپىتلار مەسلىھەتلىشىپ تاش غار ياسىغىلى بارىدىغان بولۇشتى.

— بالىلار قانداق بوپتۇ؟ — دېدى مەمەش تەقەززا بولۇپ.

— ئۇ چاغدا بالىلار ئوقۇشنى ئوقۇۋېرىپتۇ.

— تاش غار ياسىغىلى دەسلەپتە مويسىپىتلار كەتتى، — گېپىنى داۋاملاشتۇردى گۈلله‌ر، — مويسىپىتلار ئېغىر قورام تاشلار ئاستىدا يانجىلغىنى يانجىلىپ، مىجىلغىنى مىجىلىپ تۇرگەندىن كېيىن بالىلارنى تۇتۇپ كەتتى. بالىلار دېگەن شەھەر-نائ زىننىتىكەن. ئىلگىرى كېپىنەك، يىڭناغۇچ قوغلىغان، لەگلەك ئۇچۇرۇپ ئويناغان، چىغ ئىلەڭگۈچتە ئۇچقان، بۆجەنلەر بىلەن بىللە موگۇ تەرگەن ... بالىلارنى كۆرگىنىمىزدە ھەۋەسلىنىپ كېتەتتۇق. ئۇلار بىزنى سۈغىراتتى. پەرۋىش قىلاتتى. بولۇپمۇ ئايتۇغ، نۇرتاش، خانزات دېگەن بالىلار بىزگە بەكمۇ ئامراق ئىدى. ئەمدى ئۇلارنى كۆزىمىزگە سۈرگىلىمۇ تاپالمايدىغان ئوخشايمىز. ھۇ ... ھۇ ... ھۇ ...

گۈلله‌رنائ يىغىسى يۈرەك باغرىمنى ئەزدى. غەزەپتىن

چىشلىرىم كىرىشىپ، قۇيقا چېچىم تىك تۇرۇپ، مۇشتلىرىم بازغانده‌ك تۈگۈلدى. ئەسلىده هېرىپ كەتكىنىم ئۈچۈن قېنىپ بىر ئۈخلىۋالغۇم بار ئىدى. ئەمما، «بىر تال ئوقتا ئون غازنى ئوۋلايدىغان» ئاشۇ بالىلارنى قۇتۇلدۇرۇش ئىستىكى ئۇيقۇمدىن غالىب كەلدى.

— شۇنداق قىلىپ دۈشه بىلەن ئېلىشقىلى ماڭدىڭمۇ؟ — سورىدى زىلەي بارمىقىنى چىشلەپ تۈگۈلۈپ تۇرۇپ.

— هەئە، — دېدى سەمى، — گۈللەردىن سورىسام ئارقىمغا يانالمايدىكەنمەن. سىرلىق ئوردىنىڭ دەرۋازىسىدىن پەقەت كىرىشكە بولىدىكەن، چىقىشقا بولمايدىكەن. شۇنىڭ بىلەن ئالدىمغا ماڭدىم. شۇنچە بالىلار مەكتەپ سىرتىدا ئوقۇشسىز قېلىۋاتسا كىمنىڭ ئىچى سىيرىلمايدۇ؟!

— باياتىن دۈشمىنىڭ گېپىنى قىلساڭ سارەم بەزگەكتەك تىترەپ كېتىۋاتىدۇ. سەن شۇ چاغدا قورقمىغانسەن؟— دېدى بەگتاش قەستەن سەمى بىلەن چېقىشىپ.

— مېنىڭ ئورنۇمدا سەن بولساڭ قورقامتىڭ؟

— ياق، قىلچە قورقمايتتىم.

— هەببەللى. بوينۇمدا دادام «باتۇر بول!» دەپ ئېسىپ قويغان بۆرە چىشى تۇرسا نېمىدىن قورقاتتىم. دادام: «بۆرە چىشىنى سۆيۈپ تۇر، بۆرىدەك باتۇر بولىسەن» دېگەن. يالغۇز توغرا‌قمۇ: «سەن مەڭگۈ ئامان - ئېسەن بولىسەن» دېگەن. گەرچە مەن سىرلىق ئوردىدا يەنە بىرنەچچە كۈن تۇرۇشنى ئويلىغان بولساممۇ ئايتۇغ، نۇرتاش، خانزات قاتارلىق بالىلار خىيالىمغا كېلىۋېلىپ يىگىنىم ئاش، ئىچكىنىم سۇ بولمىدى. هېلىقى دۈشه غاربغا بېرىش ئۈچۈن تەييارلاندىم.

— بىزمۇ بىللە بارايلى، — دېدى گۈللەر ئېسەدەپ تۇرۇپ.

— سىلەر ئاپتاپتا سولىشىپ قالىسىلەر، بولدى، ئۆزۈملا باراي.

— بىزنىڭ بالىلارنى بەكمۇ كۆرگۈمىز كەلدى.
— مەن ئۇلارنى قۇتۇلدۇرۇپ چىقىپ ئۇدۇل مۇشۇ يەرگە كېلىشىنى دەي.
— بىزمۇ بارايلى، بەلكىم سىزگە ياردىمىمىز تېگىپ قالار؟
— سىلەر دۇشمنى يوقىتىشتا قانداق ياردەم قىلارسىلەر؟
— ھېچ بولمىسا تىكىنىمىزنى دۇشمەنلىڭ كۆزىگە سانجارمىز ...
— گۇللەرنىڭ بېرىشىغا قوشۇلمىسىڭىز، ئەمىسە مەن سىز بىلەن بىللە باراي،— دېدى ھەييار ئاسلان مىياڭلاپ تۇرۇپ.
— مېنىڭ ھېچقايسىڭلارنى ئاۋارە قىلغۇم يوق.
— ئەمىسە، ھەرقانچە ئالدىرىسىڭىزمۇ بىز تەييارلىغان ئۇزۇتىش چېيىدىن بىر پىيالە ئىچىپ مېڭىڭ.
جىمى جان - جانىۋار، ئۇچار - قاناتلار مېنى ئۇزۇتىش ئۇچۇن مول نازۇ نېمەتلەرنى تەييارلاپ داستىخان راسلىغانىكەن. ئۇ يەردىمۇ ئۇزۇن ئولتۇرغۇم كەلمىدى. دۇشە غارىغا ئالدىراۋاتقىنىمنى بىلگەن ھەممىسى مېنى شەھەر سىرتىدىكى سۇلىرى سۇپىسۇزۇك خانكۆل بويىغچە ئۇزۇتىپ چىقتى.
— خوش، مۇشۇ يەردە قېلىڭلار.
— خوش، سەمى، ئامان بولۇڭ. بالىلارغا بىزدىن سالام ئېيتىڭ.

تۆتىنچى باب دىۋە غاربىدىكى قانلىق جەڭ

يامغۇرلۇق گۈگۈم

ئۇلارنىڭ مەيۈسلۈك قاپلىغان چىرايىغا يەنە مەندىن كۈتۈۋاتقان قانداقتۇر بىر ئىشەنچ، ئۈمىد يوشۇرۇنغانىدى. ناشتا ۋاقتى بىلەن يولغا چىققانىدىم، كېتىۋاتىمەن، چوڭ - چوڭ قەدەم ئېلىپ كېتىۋاتىمەن. مېنى نەچچە كۈن كۈتكەن، ماڭا خۇشاللىق ئاتا قىلغان — كېكەچ تىلىمنى تۇزىگەن، سەپكۈن چىرايىمنى ئالمىدەك پارقىراتقان بۇلاق، گۈللەر، ھەييار ئاسلان ... ھەممە، ھەممىسى ئارقىمدا قالدى.

يۇزلىرىمگە ئىسسىق شامال ئۇرۇلغاندا ئۆزۈمنىڭ قاقاس چۆل - جەزىرىدە كېتىۋاتقىنىمنى سەزدىم. بىپايان چۆل - جەزىرىدىن گۈپۈلدەپ چوغ تەپتى كېلىپ لەۋلىرىم قۇرۇپ كەتتى. مۇڭدىشىپ ماڭاي — زېرىكىشلىك بۇ يوللارنى قىسقارتاي دېسەم يېنىمدا نە تايغىنىم، نە ئاق كەپتىرىم يوق. چىن تۆمۈر باتۇرمۇ شۇڭا ئوۋغا ماڭسا كاپ - كاپ كۈچۈكى بىلەن ئالغۇر بۇركۈتىنى بىللە ئېلىۋالىدىكەن ئەمەسمۇ؟ ئۇغۇ ۋەھشىي ھايۋانلار ئۈچراپ قالسا مىسران قىلىچىنى يېنىدىن «شارتتىدە» سۇغۇرۇپ ئېلىپ ئۇلارنى قەلەمچە قىلىۋېتىدۇ. ئالغۇر بۇركۈتى كۆزنى چوقۇلاپ قارىغۇ قىلىدۇ، كاپ - كاپ كۈچۈكى تاغنى تىترەتكۈدەك سادا بىلەن قاۋاپ ۋەھشىي ھايۋانلارنىڭ يۈرىكىنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ جاڭگالغا تاشلايدۇ. مۇشۇنداق كېتىۋاتقىنىمدا ۋەھشىي ھايۋان

ئۇچراپ قالسا، قۇرۇق قول قانداق ئېلىشارمەن؟ شۇنداق چاغدا مەمەش، بەگتاش بولۇپ قالسىغۇ غەلىبە ئەلۋەتتە بىزگە مەنسۇپ بولىدۇ ـ دە، مەمەشنىڭ بازغاندەك مۇشتلىرى، بەگتاشنىڭ ئىلمەك پەشۋالىرى بىلەن بىرەمدە يەر چىشلىتىپ قويانتۇق.

ھەي، سارەم، قورسىقىم كوركىراپ ئېچىپ كەتكەن مۇشۇ دەمدە ئارپا نېنىڭدىن بىر بۇردا يەۋالسامچۇ؟ ئارپا نېنىڭ بولمىسا چار مېغىزلىرىڭ بولسىمۇ بولۇۋېرەتتى. ئاشۇمۇ قورساقنىڭ ئاچقان يېرىگە باراتتى ـ دە. جاپالىق تۇرمۇش باتۇر تۇغىدۇ، چىداي. تېز ـ تېز ماڭسام دۇنيانىڭ يېنىغا بۇرۇنراق بارىمەن. ئۇنداق يوغان، كېلەڭسىز مەخلۇق بىلەن كۆچ سىنىشىپ يەڭگىلى بولمايدۇ. بىردىنبىر ئۇنۇملۇك ئۇسۇل — پەم ئىشلىتىش. ئىشلەتكەندىمۇ ئىنتايىن ھوشيارلىق بىلەن ئىشلىتىش.

رەھمەتلىك مومام جىن ـ ئالۋاستىلار ھەققىدىكى چۆچەكلىرىنى سۆزلىگەندە ئۇلار سەت، كۆرۈمسىز، نۇرغۇن نەرسىلەرگە ئايلىنالايدۇ، دېگەنىدى. هاممامۇ مەن كىچىك چېغىمدا كەچ قېلىپ ئۆيگە قايتقاندا، مازارلىقتىن «يالت ـ يۇلت» ئوت يانغىنىنى كۆرگەن. چىرمىشىپ كەتكەن دۆڭلۇككە تۇتاش كونا جىگدىلىكتىمۇ پات ـ پات ئادەمنى سۇر باسىدىغان كۆرۈنۇشلەرنى كۆرۈپ قالاتتىم. چوڭلارغا دېسەم، «جىن ـ ئالۋاستى مۇشۇنداق يەرلەردە ياشايدۇ، زېرىكىپ قالسا گۈلخان يېقىپ ئۇسسۇل ئويناىدۇ. مەشرەپ ئۆتكۈزۈپ ناخشا ئېيتىدۇ. سەن ئاشۇلارنى كۆرۈپسەن ...» دەيدىغان.

نامازشام بىلەن تۇيۇقسىز هاۋا گۈلدۈرلەپ چاقماق چېقىپ شارىلداپ يامغۇر قۇيۇۋەتتى. بۆك، كانۇا كۆڭلەكتىن ئۆتكەن يامغۇرلار مېنى بىردەمدە چىلىق ـ چىلىق هۆل قىلىۋەتتى. يامغۇردىن پاناھلىناي، دېسەممۇ يېقىن ئەتراپتا كەپە يا بىرەر تۇپ دەرەخمۇ كۆرۈنمەيتتى. هېلى تېخى ياۋا توشقانلار سەكرىشىپ يۈرەتتى. ئۇلارمۇ بىردەمدە ئۇۋۇسىغا غىپپىدە كىرىۋاپتۇ ...

ئاسىم بوۋاينىڭ تۇغمەن بېشىدا ئېيتىپ بېرىدىغان ۋەھىمە-لىك چۆچەكلىرىلا ئەمەس، پەسىل، ھايۋانلار ھەققىدىكى چۆ-چەكلىرىمۇ بىزنى ماگنىتتەك جەلپ قىلاتتى:

بۇرۇن بەكمۇ بۇرۇنكەن
يېشىل چىملىق ئورۇنكەن،
ئوتخور ھايۋان ئىچىدە
توشقان ئەجەب ھۆرۈنكەن.

ئوتخور ھايۋانلارغا باش بولغان كالا ئاكا ھەربىر پەسىل كەلسە قېرىنداشلىرىغا مۆرەپ تۇرۇپ خەۋەر بېرىدىكەن:

— تۇرۇڭلارەي - تۇرۇڭلار، باھار كەلدى. قىشلىق ئۆچەككە كىرگەن قۇرت - قوڭغۇزلارمۇ ئويغىنىپ ئالدىراش ئېتىزغا ماڭدى. بوۋىلىرىمىز يىلنىڭ ئىشى باھاردىن، دەپتە-كەن، ئالدىرايلى، ئالدىرايلى!

— ئالتۇن غازاڭلار شاختىن سىيرىلىپ چۈشۈشكە باشلە-دى. كۆز كەلگىنىنى تۆيمىدىڭلارمۇ؟ كۆزدە ھوسۇلىمىزنى ئو-دان چەشلىۋالمىساق قىشنى شامال يەپ ئۆتكۈزگىلى بولماس، ئالدىرايلى، ئالدىرايلى!

— كۆلنى كۆمەچتەك قېلىن مۇز تۇتقىنىنى كۆرمەيۋاتامسە-لەر، قېرىنداشلىرىم، مايكىچان يۇرىسىلەرغۇ، يوللاردا زۇكام تەگمىسۇن، قېلىنراق كىيىنىشكە ئالدىرايلى، ئالدىرايلى!

كالا ئاكىنىڭ گەپلىرىدىن ئوتخور ھايۋانلار خۇددى ئەتىلا قىيامەت قايىم بولىدىغاندەك جىددىيلىشىپ خالۋاپىنىڭ موكىسە-دەك ئۇيان - بۇيان پىرقىرىشىپ كېتىدىكەن. بۇ ھايۋانلارنىڭ ئىچىدە پەقەتلا سالپاڭ قۇلاق ئاق توشقان جىددىيلەشمەيدىكەن. ھەربىر ئىشنى ئالدىرىماي پۈختا، ئىدىتلىق قىلىدىكەن. شۇڭمۇ

ئۇنىڭغا «ھۇرۇن» دېگەن لەقەم سىڭىپ قالغانىكەن.

— ياز پەسلى كەلدى، زىرائەتلىرىمىزنى ۋاقتىدا سۇغىرايلى، بولمىسا كۆزدە مول ھوسۇل ئالالمايمىز. ئالدىرايلى، ئالدىرايلى!

— بۇ يىل قۇرغاقچىلىق بولامدۇ، نېمە؟ كالا ئاكا،— دەپتۇ ئۆچكە ساقاللىرىنى سىلاپ تۇرۇپ،— ياز كىرگەندىن بېرى ئېرىق - ئۆستەڭلىرىمىز بىر تېمىم سۇ كۆرمىدى. زىرائەتلەر قۇرۇپ كەتسە بالىلىرىمىزنى نېمە بىلەن باقارمىز؟ بۇلارنى ئويلاپ بېشىمنىڭ ئىچى - تېشىمۇ قېتىپ كەتتا؟

— ئېمىتىپ باقارمىز، — دەپتۇ قوي گەپ ئارىلاپ.

— ھېچنېمە يېمەي روزا تۇتسىڭىز سۈتىڭىز چىقماس؟

— سۈت چىقمىسا ئادەملەر ياسىغان سۈت پاراشوكىنى ئەكىلىپ باقارمىز.

— ۋەيت ...

— چاقچىقىڭلارنى قويۇڭلار،— دەپتۇ كالا ئاكا،— دەرھال ئېرىق قېزىپ دەريادىن سۇ باشلاپ ئەكىلىپ سۇغىرايلى.

— بىھاجەت، — دەپتۇ ياندا ھەممەيلەننىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئولتۇرغان توشقان ئورنىدىن تۇرۇپ، — ھېلىلا يامغۇر ياغىدۇ، ھەممىمىزنىڭ ئېتىزلىرى قېنىپ - قېنىپ سۇ ئىچىدۇ.

— ئۆزلىرى يامغۇر ياغدۇرامدىلا، — دەپتۇ ئات ھەيران بولۇپ كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىپ.

— ئىنىم ئاسماندا نۇرغۇن سۇ سېپىش ماشىنىلىرىنى ياسىغان. بىردەم تۇرۇپ زېمىنغا ئاشۇ ماشىنىلىرى بىلەن سۇ سېپىدۇ.

— يالغان، ئۇنداق بولۇشى ناتايىن، — دەپتۇ كالا ئاكىنىڭ موزىيى مۆرەپ تۇرۇپ.

— ھەي، ھەي، ئالدىراپ توشقانىنى ئەيىبلىمەيلى، — دەپتۇ

مويسىپەت ئۆچكە نېمىنىدۇر ئەسكە ئېلىپ، — ئالدىنقى ھەپتە توشقان بىزگە «ئۆيگە كىرمەكلار، بۇگۈن يەر تەۋرەيدۇ» دېگەندى، شۇ كۈنى راستىنلا يەر تەۋرىدى. خۇداغا شۈكرى، ھەممىمىز ئامان قالدۇق. بۇگۈنمۇ ئۇ بىر نەرسىنى ئويلاپ دېگەندۇ؟

مويسىپەت ئۆچكىنىڭ گېپىنى تۈگىمەي تۇرۇپ دەرۋەقە تاراسلاپ يامغۇر يېغىشقا باشلاپتۇ.

— توۋا، توشقان ئەۋلىيامۇ نېمە؟ راستىنلا يامغۇر ياغدى.

— ئېرىق قازىدىغان بىھۇدە ئاۋارىچىلىكتىن قۇتۇلۇپ قالدۇق.

— توشقان نېمە دېسە شۇ ئىش بولىدىكىنە، قىزىق ...

— ھەي توشقان، سەن يەر تەۋرەيدىغانىنى، يامغۇر ياغىدىغانىنى قانداق بىلىۋالغان. بىزگە دەپ بېرە، — دەپ تۇرۇۋاپتۇ شۇ چاغدا قوي.

— بايا تىن ئاسماندا ئىنىم بار، دەپ چاقچاق قىلىپ قويدۇم، مەن ئەۋلىيامۇ ئەمەس. ئالدىنقى ھەپتە قارىسام يىلانلار تاغقا ئوت كەتكەندەك ئالدىراش كېلىۋېتىپتۇ. كۆزلىرى يۇلتۇزدەك نۇرلۇق، بېشىدا ھۆپۈپىنىڭكىدەك تاجى بار، پاتىگىدىن يالىسى يەرگە سۆرۈلۈپ تۇرغان يىلاندىن نېمە ئىش بولغانلىقىنى سورىسام، «ھازىرلا يەر تەۋرەيدۇ. شۇڭا بىز تاغدىن كۆچۈۋاتىمىز» دېدى. مەن شۇ كۈنى يىلان شاھنىڭ گېپىنى سىلەرگە يەتكۈزۈپ قويدۇم، خالاس. بۇگۈنكى يامغۇر يېغىشقا كەلسەك، مەندە رېماتىزم كېسىلى بار. كىتابتا دېيىلىشىچە، يامغۇر يېغىشتىن ئىلگىرى رېماتىزم كېسىلى بارلارنىڭ پۇتى سىرقىراپ ئاغرىشقا باشلايدىكەن. بايا تىن سىلەر ئېرىق قېزىپ دەريادىن سۇ باشلاپ كەلگىنىڭىزدە مەسلىھەتىنى قىلىۋاتقاندا پۇتۇم يېڭىنە ساڭجىغاندەك ئاغرىپ چىدىيالمىدىم. شۇڭا، يامغۇر ياغىدۇ، دېگەن.

— بايا تىن نېمىدە دېيىلىشىچە دېدىڭىز ...

— كىتابتا.
— كىتابتا نۇرغۇن نەرسە بارمۇ؟
— ئەلۋەتتە. كىتاب دۇنيانىڭ دۇربۇنى، كىتاب ئارقىلىق نۇرغۇن نەرسىلەرنى بىلگىلى بولىدۇ.
— كىتابنى قانداق تاپىمىز؟
— پۇلغا ئالىمىز.
— بىزدە پۇل بولمىسا؟
— سۇتىمىزنى ساتساق پۇل بولىدۇ. پۇل بولسا كىتاب بولىدۇ. كىتاب بولسا بىزنىڭ كەلگۈسىمىز گۈزەل بولىدۇ.

شۇنداق قىلىپ ئۇلار قول - قولچە يىغىش قىلىپ نۇرغۇن كىتاب سېتىۋېلىپ ئازادە، كۆركەم بىر كۇتۇپخانا قۇرۇپتۇ. ئوتخور هايۋانلار كۇندە كىتاب كۆرۈپ هەمىسى ئالىم بولۇپ كېتىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلارنىڭ هېچقايسىسى توشقانىنى هۇرۇن دېمەيدىغان بوپتۇ ...

چېلەكلەپ يېغىۋاتقان يامغۇر، ئۇۋىسىغا غىپپىدە كىرىۋالغان ياۋا توشقانلار ئاسىم بوۋاينىڭ بۇ چۆچىكىنى ئېسىمگە سالغانىدى. بەلكىم شۇ تاپتا زىلەي، سارەم، مەمەش، بەگتاش، ياري ئاسىم بوۋاينىڭ ئەتراپىغا غاز قانىتى بولۇپ يېيىلىپ ئولتۇرۇپ قىزىق چۆچىكىنى ئاڭلاۋاتقاندۇ. بەلكىم ئاسىم بوۋاي: «ئاراڭلاردا سەمى كۆرۈنمەيدىغۇ؟ ئۇ سەپكۇن يۇز، كېكەچ بالامنى بەكمۇ كۆرگۈم كەلدى» دەۋاتقاندۇ؟ ئاھ، مەھەللەم، ئاداشلىرىم، سىلەرنى بەكمۇ سېغىنىدىم. ئانا - دادا، شۇ تاپتا ئاسىم بوۋاي بىزگە سۆزلەپ بەرگەن چۆچەكتىكىدەك ئۇچ تال چېچىمنى كۆيدۇرسەم، شۇ هامان ئالدىمدا بۇركۇت پەيدا بولسا ئۇستىگە لىككىدە قونۇپ قېشىڭلارغا بارسام. هىدىڭلارنى پۇراپ ئۇخلىۋالسام. ئانامنىڭ بېدە سېلىپ ئەتكەن چۆچۇرىسىنى تويغۇچە يەپ دادام بىلەن بىر هازا ئويناشسام. دادام مېنى يەنە «ياغاچ قۇلاق،

كەپسىز قۇلۇن» دەپ ئەركىلەتسە. ھەي ... خىيال دېگەن بەربىر خىيال - دە.

ئاق توشقاننىڭ خۇددى پەيلاسوپلاردەك «كىتاب دۇنيانىڭ دۇربۇنى» دېگىنىنى قارىمامدىغان؟ بىزنىڭ مەكتەپنىڭ كۇتۇپخانىسىدا كىتاب كۆپ ئەمەس. قايتىپ بارغاندىن كېيىن ئاداشلىرىمغا، ساۋاقداشلىرىمغا دېسەم، بىردىن، ئىككىدىن كىتاب يىغىپ ئاپىرىپ تىزىپ قويساق بولىدىغۇ. مەن قوينۇمدىكى كىتابنى ئاستا سىلاپ قويدۇم. مىچ - مىچ ھۆل بولۇپ كېتىپتۇ. ئۇنى ھۆل قىلماسلىققا تىرىشىپ يولۇمنى داۋام ئەتتىم.

جىلغىدىكى چايخانا

گۈللەرنىڭ سولغۇن چىرايى، ماڭا تىلىگەن تىلەكلىرى هارغىنلىقىمنى ئۇنتۇلدۇردى. ئاسلانىڭ مەندىن كۇتكەن ئۈمىدى جىسمىمغا قايتا كۈچ - قۇۋۋەت ئاتا قىلدى. يول يۈردۇم، يۈرگەندىمۇ مول يۈردۇم. يەتتىنچى كۈنى چۈشتە كۆزۈمگە بىر بوستانلىق كۆرۈندى. مەن بۇ بوستانلىقتىن ھەممىگە ئېرىشىدىغاندەك ئۈمىدۋارلىق بىلەن قەدىمىمنى تېخىمۇ تېزلەتتىم. قانداقلا بولمىسۇن بوستانلىقنى ئادەم بەرپا قىلغانغۇ؟! بوستانلىقتا بىرەر ئادەم زادىنى ئۇچرىتالمسام نەچچە كۈنلۈك ئاچلىق، ئۇيقۇسىزلىقنىمۇ ئۇنتۇپ قالارمەن. بوستانلىق ئوتتۇرىسىدا قىيسىيىپ تۇرغان كەپە پەرزىمىنىڭ توغرىلىقىنى ئىسپاتلىدى. كەپىنىڭ ئىشىكى ئاستا - ئاستا كۆتۈرۈلۈۋاتقان ئاجىز ئىسقا قاراپ قەلبىمگە ئاجايىپ يېقىملىق بىر ھارارەت تارىدى. بۇ كەپە ئىچىدە ئادەم بار دېگەنلىكتىن دېرەك بېرىدۇ - دە. مەن كەپىگە بېشىمنى تىقىپ بولغۇچە چىت كۆڭلەكنىڭ بىر ئۇچىنى بىلىگە قىستۇرۇپ قولىدا چەينەك، پىيالە كۆتۈرۈۋالغان يېشى سەكسەندىن ئاشقان بىر مومای چىقىپ كەلدى. ئۇ قەدەملىرىنى شۇنچىلىك

تەستە يۆتكەيتتىكى ئۇزۇن مەزگىل ئاغرىق ئازابى تارتتىمىكىن، دەپ قالدىم. مەن ئېغىز ئاچقۇچە موماي گەپ باشلىدى:

— سەن جىن - شايانتۇنمۇ يا ئادەم بالىسىمۇ؟

موماينىڭ سۆزلىرىدىن مېنى كۆرۈپ ھەيران قېلىۋاتقانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى.

— ئەلۋەتتە ئادەم بالىسىمەن.

— ئاسماندىن تامىدىگىمۇ، يەردىن ئۇندۇگىمۇ؟ بىردەمدە كەپەم ئالدىدا پەيدا بولۇپ قالدىڭ؟

— ئاسماندىنمۇ تاممىدىم، يەردىنمۇ ئۇنمىدىم.

— ئەمىسە نەدىن كېلىشىڭ؟

— يالغۇز توغراق بېشىدىن، سىرلىق ئوردا قېشىدىن كېلىشىم.

— ئەمدى نەگە مېڭىشىڭ؟

— دۇنيا غېرىغا مېڭىشىم.

— ئۇ يەردە نېمە قىلىسەن؟

— دۇنيا تۇتۇپ كەتكەن بالىلارنى قۇتۇلدۇرۇپ چىقىمەن.

— نېمە؟! دۇنيا مېنىڭ بۇيىمىنىلا تۇتۇپ كەتتىمىكىن، دېسەم بالىلارنىمۇ تۇتۇپ كېتىپتىمۇ؟

— بالىلارنىڭ تۇتۇپ كېتىلگەنلىكىنى مەنغۇ سىرلىق ئوردىدىكىلەردىن بىلگەن. بۇڭاينىڭ تۇتۇپ كېتىلگەنلىكىنى سىز كىمدىن بىلدىڭىز؟

— دەپ كەلسەم گەپ تولا، بالام كەل، ئاۋۇال بىر پىيالە چاي ئىچىپ تۇر. قارا بېخۇتلۇقۇمنى، كەپىگىمۇ باشلىماپتىمەن. مەن غاچچىدە ساڭا غىزا تەييارلاپ چىقاي. قورسىقىڭنى تويدۇرۇۋالغاندىن كېيىن كەڭ - كۇشادە مۇڭداشمامدۇق؟

— بولدى، ئاۋارە بولماڭ، موما؟

— بۇ ئاۋارىچىلىك ئەمەس. سەن ماڭا مېھمان. مېھمان ئالدىغا لايىقىدا چىقمىسام بولامدۇ؟

موماي تۇنقىنىمغا ئۇنىماي تاماققا تۇتۇش قىلغىلى كىرىپ كەتتى. مەن كەپە ئالدىدا كىتابىمنى ئاپتاپقا سېلىپ قۇرۇتۇشقا باشلىدىم.

مۇئەللىم مەكتەپتە «جاھاندا ئوپئوخشاش ئىككى يوپۇرماقنى تاپقىلى بولمايدۇ» دېگەنىدى. بۇ گەپكە مېنىڭ گۇمانىم پەيدا بولدى. كەپىدىكى موماي بىلەن رەھمەتلىك مومامنىڭ چىراي - شەكلى، بوي - تۇرقى قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشايتتى. ئوخشىمايدىغان يېرى: موماي جىلغىدىكى كەپىدە؛ رەھمەتلىك مومام يىراق مەھەللىدىكى چىلانلىق ھويلىدا ياشايتتى. مومانىڭ بايات-ىن «ۋاي، بالام، پۇتلىرىڭ گۇمبەزدەك ئىششىپ كېتىپتۇ، كەل دورا سۈرتۈپ قويايى» دەپ تىنىمسىز كۆيۈنۈشى ۋە مېھرىبانلىقى مېنى تېخىمۇ شۇ تۇيغۇغا كەلتۈرۈپ قويدى.

— سۆزلەپ كەلسەم گەپ تولا، — دېدى موماي كەپە ئالدى-دىكى سۇپىغا جايلىشىۋالغاندىن كېيىن، — مەن ياشلىق باھارىم گۈلدەك ئېچىلغان كۈنلەردە مامۇتقا ياتلىق بولۇپ مۇشۇ جەزىرەگە كەلدىم. بۇنداق دېسەم ھەيران قالما، بالام. مامۇت بايات-ىن ساڭا گېپىنى قىلىپ بەرگەن بوۋىيىم شۇ. ئەسلىدە بۇ يەر بىپايان كەتكەن جەزىرىكەن. مامۇت ئىككىمىز قىشنى سوغ، يازنى ئىس-سىق دېمەي ئىشلەپ مۇشۇ بوستانلىقنى بىنا قىلدۇق. ئەتىيازدا مېۋىلىك دەرەخلەر غۇچچىدە چېچەكلىگۈدەك بولسا كۈزدىكى مول ھوسۇلنى ئويلاپ شادلىققا چۆمەتتۇق. ئاق دەمدەرمۇ بۇ خۇشال-لىققا ئورتاقلاشقۇسى كەلگەندەك بۇق - بۇق ئۇنلەپ خۇشاللىق-مىزغا تېخىمۇ خۇشاللىق قوشاتتى. ئالتۇن كۈز پەسلىدە مېۋە-لەرنى سېۋەتلەرگە قاچىلاپ بازارغا ئاپىرىپ سېتىپ بىر يىللىق ئوزۇق - تۇلۇكىمىزنى غەملىۋالاتتۇق. مېۋىلەرنى ئۈزگەن چاغ-دىكى ئاق دەمدەرنىڭ شوخلۇقىنى دېمەيسەن تېخى. مامۇتنىڭ ئېگىز شاخلارغا قولى يەتمىگۈدەك بولسا ئاق دەمدەر بۇنى بىلىۋال-غاندەك دەل شۇ مېۋىنى چوقۇلاپ ئېتىكىمگە تاشلايتتى. بۇنداق

چاغدا مامۇت شۇنداق ھۇزۇرلىنىپ كۈلۈپ كېتەتتىكى، بۇنى كۆرۈپ ئالتە ئاي يازدا مېۋىلىك دەرەخلەرنى پەرۋىش قىلغان ھاردۇقۇمىمۇ لەپپىدە تاراپ كېتەتتى. بىز بازارغا بارغاندا ئاق دەمدەرگە مارجان قوناق ئېلىشنى ئەسلا ئۇنتۇمايتتۇق.

ئاق دەمدەرنىڭ بىزگە ئۆگىنىپ قالغىنىمۇ قىزىق. بىز يېڭى توي قىلىپ ئۇزۇن ئۆتمەي مېۋىلىك باغقا كەتكەن مامۇت بىر دەمدە قايتىپ كەلدى:

— مۇنۇ كەپتەر باغدا ھالسىز پالاقلاۋېتىپتۇ، لاچىن سوقتىمىكىن، تېز بول خوتۇن، شىپالىق دورىلىرىڭدىن ئېلىپ چىق.

مامۇت كەپتەرنى بەك چىڭ تۇتۇۋالدىمۇ يا كەپتەر بىزدىن قورقتىمۇ ئۇ ئۇزۇپ - ئۇزۇپ تىناتتى. ساڭگىلاپ قالغان سۇنۇق قانتى بىلەن كۆزلىرىدىن يامغۇردەك تۆكۈلگەن مۆل - مۆل ياش ئۇنى تېخىمۇ بىچارە كۆرسىتەتتى. دورا سۈردۇق، دان بەردۇق. بىزدىن دەسلەپتە ياتسىرىغان دەمدەر ئاستا - ئاستا بىزگە ئۆگىنىپ كەپمىزنى ماكان تۇتتى.

بەزى يىللىرى توڭ مېۋىلەرنى قارا بوران تۆكۈۋېتىدىغان چاغلارمۇ بولاتتى. بۇنداق چاغلاردا مامۇتمۇ، مەنمۇ، ئاق دەمدەرمۇ خېلى كۈنلەرگىچە شۇكلەپ قالاتتۇق.

— ھايات دېگەن مانا شۇ، — دەپ بىزگە تەسەللى بېرەتتى مامۇت، — ھەر كۈنى ئاپتاپ چىقمايدۇ، بەزىدە بۇلۇتلۇق بولىدۇ. مېۋىلەرنى بازارغا ئاپىرىپ ساتالمىساق قۇرۇق شاخلارنى كەسلەپ ئاپىرىپ سېتىپ كېلەرمىز ...

بۇلتۇر ئەتىياز مېۋىلىك دەرەخلەرنىڭ چېچىكىنى يەنە قارا بوران بىر كېچىدە پاك - پاكىز تۆكۈۋەتتى. يىللار ئۆتۈپ تاغدەك قاۋۇل، چىنار دەك مەزمۇت مامۇت دۇمچەك بوۋايغا، مەن مومايغا ئايلانغان بولساقمۇ قارا بوران خۇددى بىزنىڭ ياشلىق باھارىمىزنىڭ چېچىكىنى تۆكۈۋەتكەندەك بىئارام بولدۇق. بىمەھەل جۇدالىق كىملەرنىڭ قەلبىدە يارا پەيدا قىلمايدۇ دەيسەن؟!

بىز ئۆيده ئاچا ـ ئىنى ئىككىلا بالا ئىدۇق. مەن بۇ يەرگە ياتلىق بولۇپ كەلگەندىن كېيىن ئىنىم ئاشۇ قومۇشلۇق مەھەللە- ده قالدى. ئۆيلەپ قويدۇق، بىرنەچچە يىل ئۆتكەندە بۆره بىلەك- لىك، يولۋاس يۈرەكلىك بىر بالىلىق بولدى. بىر خۇشاللىققا بىر قايغۇ يانداش، دېگەندەك يەڭگەم تۇغۇتىدا قازا قىلدى. بىز يا كۆلۈشمىزنى، يا يىغلىشمىزنى بىلەلمەي ئاسمان گۈمۈرۈلۈپ چۈشكەندەك قاراڭغۇلۇق ئىچىده تەمتىرەپ قالدۇق. تەقدىرگە تەن بەرمەي بەندىده نېمە ئامال. ئىنىمنىڭ بالىسى ئۆستەڭ بويـ- دىكى نوتىدەك تىمەن چوڭ بولدى. نەچچە يىل ئالدىدا ئىنىم ئاغرىپ يېتىپ قاپتۇ. ئون تۆت ياشقا كىرگەن بالىسى: «مەن جاڭگالدىن ئوتۇن ئەكېلىپ سېتىپ دادامنى تېۋىپكە كۆرسىتـ- مەن» دەپ يولغا چىقىپتۇ. كىم بىلسۇن يېرىم يولغا بارغاندا قوڭۇر رەڭلىك بىر ئېيىق ئۇنى ئەپقېچىپ كېيىن قوملۇق ئوتتۇ- رىسىدىكى بىر تۆپ توغراقتا ئايلاندۇرۇپ قويۇپتۇمىش. گەرچە مەن باغرىمنى يېرىپ تۇغمىغان بولساممۇ ئىنىمنىڭ بالىسى ئەل- ۋەتتە مېنىڭمۇ يۈرەك پارەم ـ ده.

بۇ خەۋەر يېتىپ كەلگەندىن كېيىن، بۇۋاي ئىككىمىز قۇم- لۇق ئوتتۇرىسىدىكى توغراقتا ئايلانغان جىيەنىمنى ياندۇرۇپ كەلمەكچى بولدۇق. بۇۋاي ماڭا: «سىلەر تەييارلىقلارنى پۈتتۈر- گەچ تۇرۇڭلار، مەن يولدا ئۇسسىساق يېگىلى ئازراق مېۋە ئەكې- لەي» دەپ باغقا كەتتى. ناشتا ۋاقتى بىلەن كەتكەن بۇۋاي چۈش، پېشىن، نامازشامدىمۇ يوق. ئەتىسى، ئۆگۈنىمۇ يوق. ئاق دەمـ- دەر يالغۇز قايتىپ كەلگەندىلا كۆڭلۈم بىر ۋەھىمىنى سەزدى. دەمدەر شۇنچىلىك بوغۇق ئۇنلىدىكى، ئۆزۈمنى تۇتالماي بۇقۇل- داپ يىغلاپ كەتتىم. ئاق دەمدەرنىڭ گەپلىرىدىن بىلدىمكى، بۇۋىيىم مېۋە ئۇزۇۋاتقان چاغدا بىرنەچچە سەت، كۆرۈمسىز، بەتبەشىره مەخلۇقلار كېلىپ ئۇنى تاش غار ياساشقا تۇتۇپ كېتىپـ- تۇ. دەمدەر شۇ چاغدا شاختا باركەن. بىرنەچچە مەخلۇققا

دەمدەرىنىڭ كۆچى يەتمىگەچكە ئۇلارغا كۆرۈنمەي ئۇچۇپ ئەگىپ-تۇ. بوۋاينىڭ تۇرغان ئورنىنى كۆرۈۋالغاندىن كېيىن يېنىپ كېلىشكەن. بوۋاي يوق، دەپ تىرىكچىلىك قىلماي ئولتۇرغىلى بولمايدىكەن. شۇڭا، ئاددىي بولسىمۇ بۇ چايخانىنى ئېچىپ تىرىكچىلىك قىلدىم. باياتىن «سەن جەن - شەيتانمۇ يا ئادەم بالىسىمۇ؟» دېگەندە رەنجىمىگەنسەن - ھە، بالام.

— ياق، رەنجىمىدىم.

— ئىسمىڭ نېمە؟

— سەمى.

— چىرايلىق ئىسمىكەن. ئىسمىڭنىڭ كەينىگە يەنە بىر «مى» نى قوشۇپ قويساق سەممى بولىدىكەن.

— مەن بۇنى ئويلىماپتىمەن. سىز توغراقتا ئايلانغان بالا بىلەن تۇغقان كېلىدىكەنسىز - دە؟

— شۇنداق، سەن ئۇنى تونۇمسەن؟

— تونۇيمەن. مەن ئۇنىڭ بىلەن ئۇزاق مۇڭداشقان. سىز بايا دېگەن گەپلەرنى مەن ئۇنىڭ ئۆز ئېغىزىدىن ئاڭلىغان.

— ئۇ قانداقراق تۇرۇشتىتۇ؟

— زېمىننىڭ تىنىقىنى تىڭشاپ، قۇملۇقلارغا چۆچەك سۆزلەپ بېرىپ شۇنداق خۇشال ياشاۋاتىتۇ.

— ئەمما، بوۋىيىمىنىڭ قانداق ياشاۋاتقانلىقىنى بىلمەيمەن - دە. بوۋىيىمنى قۇتقۇزۇپ كېلىش ئۈچۈن نەچچە تەييارلاندىم. يېشىم سەكسەندىن ئاشقاچقىمىكىن جىسمىمدىكى كۈچ - قۇۋۋەت، مادارىم ئاجىز كەلدى. بوۋاي نەچچە قېتىم دەمدەرگە خەت چىشلىتىپ ئەۋەتتى. خېتىنىڭ ھەممىسىدە «مومىيىم، مەندىن ئەنسىرىمە، ئامان تۇرۇۋاتىمەن» دېگەنگە ئوخشاش مەزمۇندىكى بىرلا گەپ. بەلكىم مېنى ئەنسىرەپ قالمىسۇن، دەپ شۇنداق يازغاندۇ. بوۋاي ئۇنداق يازغان بىلەن بىر ئۆينىڭ چىرىغىنى ئاتمىش يىل بىللە ياندۇرغان تۇرساق، ئەنسىرىمەي

قالامدىمەن. بوۋاي تېزرەك قايتىپ كەلسە سەپەر تەييارلىقىنى قىلىپ يولغا چىقساق بولاتتى - دە.

— موما، مەن ھازىر دەل شۇ تاش غارغا كېتىۋاتىمەن.

— ئۇ يەردە نېمە قىلىسەن؟

— تاش غاردا ماموت بوۋايلا ئەمەس، يەنە نۇرغۇن بالىلار بار. مەن شۇلارنى دىۋىنىڭ قولىدىن قۇتۇلدۇرۇپ چىقىمەن. مەن بېرىپلا بوۋايغا سىزنىڭ خەۋىرىڭىزنى يەتكۈزەي. بىراق ... ماموت بوۋاينى تونۇمايمەن - دە ...

— مۇنۇ مۈڭگۈز دەستىلىك پىچاقنى بېلىڭگە ئېسىۋال، بالام. ئۇ بۇ پىچىقىنى جېنىدىنمۇ ئەزىز كۆرەتتى، سەن بارغاندا ئۇ پىچىقىنى جەزمەن تونۇۋالىدۇ. باغدا مېۋە ئۈزگەندە غەپلەت بېسىپ پىچىقىنى ئۆيدە ئۇنتۇپ قالمىغان بولسا ئۇنداق مەخلۇق تىمن مىڭى بولسىمۇ قوينى بوغۇزلىغاندەك بوغۇزلىۋېتەتتى. مۇشۇ يەردىن ئالدىڭغا قاراپ بىر كۈن ماڭساڭ ئالدىڭغا ياۋا ئالمىلىق ئۈچرايدۇ. سەن ئازمۇ ئەمەس، جىقمۇ ئەمەس بەش دانە ئالمىنى ئۈزۈپ يانچۇقۇڭغا سېلىۋال. ئېسىڭدە بولسۇن، ھەرقاچە ئۈسساپ قالساڭمۇ يەپ سالما. ئەگەر ياۋا ئالمىنى چىشلەپلا سالساڭ ھەممىسى يىلتىزىدىن قومۇرۇلۇپ سېنى بېسىۋالىدۇ. شاخ - شۇمبا تاغ بولىدۇ. سەن ھەرقانچە قىلىپمۇ قۇتۇلالمايسەن. ئۇ يەردىن ئىككى كۈن ماڭساڭ سۇيى قېپقىزىل بىر دەريا ئۈچرايدۇ. قىرغاقتا ساناقسىز ياغاچ سال بار. سەن ئىككىلەنمەي ئىنچىكە بادرىلاردىن ياسالغان سالغا ئولتۇرۇپ، دەريانىڭ ئوتتۇرىغا بارغاندا ئۇنتۇپ قالماي يانچۇقۇڭدىكى بەش دانە ياۋا ئالمىنى سۇغا تاشلىۋەت. سۇ دەرھال ئۆز رەڭگىگە قايتىدۇ. دەريادىن ئۆتۈپ ئۇچ كۈن ماڭساڭ ئالدىڭغا ھەر خىل ۋەھشىي ھايۋانلار ئۈچرايدۇ. سەن ئۇلار بىلەن قورقماي ئېلىشىۋەر. مەن ساڭا بىر قاپاق سېھىرلىك سۇ تەييارلاپ قويدۇم. سەن بۇ سۇنى ئىچىۋالساڭ ئۇلار بىلەن ئېلىشقاندا پۈتۈن بەدىنىڭ تاشقا ئايلىنىدۇ.

ئۇلار قانداق يېرىڭنى چىشلىسە چىشلىرى كاراسلاپ سۇنۇپ كېتىدۇ. سەن شۇ ئۆتكەلدىن ئۆتۈپ كەتسەڭ، ئاندىن تاش غارغا بارالايسەن.

— مومما، ئەجەب بۇ يوللاردا مېڭىپ باققاندەك سۆزلەپ كەتتىڭىزغۇ؟

— ئاق دەمدەر ھەممىنى كۆرۈپ كەلگەن تۇرسا بىلمەمدىم. بولمىسا يولنى بىلىدىغان ئاق دەمدەرنى قوشۇپ قويايلى!

— ياق، ياق، رەھمەت. ئۇ قېلىپ سىزگە ھەمراھ بولسۇن. مەن قورقمايمەن.

— بىرنەچچە كۈن تۇرۇپ پۈتۈڭنىڭ ئىششىقى تولۇق يانغاندا ئاندىن ماڭساڭمۇ بولاتتىغۇ؟

— مەن ئۇ ئىشلارنى تۈگىتىپ يەنە يىراقتا قالغان مەھەللەمىگە بېرىشىم كېرەك. ماڭا دۈگا قىلىڭ مومما، مەن ھازىرلا يولغا چىقاي.

— يولۇڭ ئاق، ئايىغىڭ چاق بولغاي ئىلاھىم.

— خوش، مومما.

— خوش، بالام.

دىۋە غارىغا ماڭدىم

مومای راست دەپتىكەن. ساق بىر كۈن يول يۈرگەندە شاخلىرى سارائىڭىڭ چېچىدەك غۇجمەكلىشىپ كەتكەن ياۋا ئالمىلىق ئۇچرىدى. بىر تەرىپى تىك قىيا، يەنە بىر تەرىپى ھاڭ، ئەگىپ ئۆتۈپ كېتىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. قۇيۇ ئۇچىيىدەك ئەگرى - بۈگرى يوللاردىن — ياۋا ئالما شاخلىرىدىن گاھ ئېڭىشىپ، گاھ ئاتلاپ ماڭدىم. ئىچكىرىلەپ كىرگەنسېرى شاخلار پۈت - قوللىرىمغا، بەل - گاللىرىمغا ئارغامچىدەك يۆگىشىپ ئارام بەرمىدى، ھەتتا بېشىمغا شاخلار تاراسلاپ تېگىشكە باشلىدى. مەن مومايىنىڭ دېگىنى بويىچە شاختىن بەش دانە ئالمىنى

ئۇزۇپ يانچۇقۇمغا سالدىم. شۇ ھامان غايىبتىن بىرى بۇيرۇق بەرگەندەك رېزىنكىدەك سوزۇلۇپ مېنى چىرمىۋالغان شاخلار يېغىلىپ ئەسلىي ھالىتىگە ياندى. يولمۇ راۋانلاشتى. ئەگەر شۇ چاغدا ياۋا ئالمىدىن تۆتنى يا ئالتىنى ئۇزۇپ قويغان بولسام ۋە ياكى ھەييارلىقىم تۇتۇپ بىر چىشلەم چىشلەپ سالغان بولسام نېمە ئىش يۈز بېرەرىدى. بۇنى شۇ ۋاقىتتا مومايدىن سورىۋالمىدىم.

ياۋا ئالمىلىقتىن چىقىپ ئىككى كۈن ماڭغاندا دەرۋەقە سۇيى قىپقىزىل، قارشى قىرغىقىغا كۆز يەتمەس بىر دەريا دۇچ كەلدىم. باشتا بۇ دەريادىن ئۆتۈشكە كۆزۈم يەتمىدى. ئۇرغۇن يوللارنى بېسىپ كەلدىم، ئازراق تەۋەككۇلچىلىكتىن قورقۇپ كەينىمگە يېنىپ كەتسەم بۇ ئوغۇل بالىنىڭ ئىشى ئەمەس - دە. كۆڭلۈمدە تۇم بادىرلاردىن ياسالغان سالغا چىقىشنى ئويلىغان بولسامۇ تەۋەككۇل قىلىپ يەنىلا ئىنچىكە بادىرلارنى جۇپلەپ ياسىغان سالغا دەسسىدىم. ئاللا كارامەت، ئىككى پۇتۇم سالغا دەسسىشى ھامان سال خۇددى كاتىردەك غۇيۇلداپ ئالدىغا ئۇچقاندەك ئۇزۇپ كەتتى، قولۇمدىكى پالاقنى تۇتۇپلا قالدىم. سال قانچە تېز ئۇزگەنسېرى بەدىنىمنىڭ سۇغا شۇنچە چوڭقۇر چۆكۈپ كېتىۋاتقانلىقىنى، ئاچا قۇيرۇق يىلان، ھىڭگاي چىش تىمساھلارنىڭ ئېغىزىنى كۆھىقاپتەك يوغان ئېچىپ ماڭا ئېتىلىپ كېلىۋاتقانلىقىنى سېزىپ قالدىم. ھايات - مامات قاش بىلەن كىرپىك ئارىلىقىدا قالغان پەيتته ھېلىقى بەش دانە ئالمىنى ئۇلارغا قارىتىپ ئاتتىم. مەھەللىدە سۇغا چۆمۈلگەندە ئۇچراپ قالغان تەڭگە گۇللۇك يىلاننى بېلىڭگە پوتىدەك باغلاپ، شارپىدەك ساڭگىلاتقان بىلەن، چىشلىرىنى ھىڭگايتىپ، قۇيرۇقلىرىنى خادا قىلىپ ساڭا خىرىس قىلىپ كەلسە ئۇنداق قىلالمايدىكەنسەن. ئۇلار مەن تاشلىغان ئالمىنى بىردىن - يېرىمدىن چىشلەشكىنىچە سۇغا چۆكۈپ غايىب بولدى. شۇ ھامان سالمۇ ئاستا - ئاستا سۇ ئۇستىگە لەيلەپ چىقتى. قىپقىزىل سۇمۇ ئەسلىدىكى سۇپسۇزۇك ھالىتىگە قايتتى. شۇنداق قىلىپ قىرغاقتا ئامان - ئېسەن چىقىۋالدىم.

پېشكەللىك مۇشۇنىڭ بىلەن تۇگەپ كېتەر، دېسەم ئۇچ كۈندىن كېيىن بىر توپ ۋەھشىي ھايۋانلار ئالدىمىنى توستى. ئۇلارنىڭ سەت، كۆرۈمسىز، يىرگىنچلىكىنى بىر دېمەڭلار. بىرسىنىڭ كۆزى قورسىقىدا، بىرسىنىڭ قۇيرۇقى بېشىدا، يەنە بىرسىنىڭ قۇلىقى دۇمبىسىدە.

— مېنىڭ سىلەر بىلەن ئاداۋىتىم بولمىسا، نېمىشقا يولۇمىنى توسىسىلەر، — دېدىم مەن.

— ئاداۋىتىمىز بولمىسا؟! قىزىق گەپ بولدى ـ دە بۇ، — ئۇچ كۆزلۈك ۋەھشىي مەخلۇق ئالدىغا چىقتى، — سەن ياۋا ئالمىلىقتا بەش نەۋرەمنىڭ يۇرىكىنى سۇغۇرۇۋالدىڭ.

— مەن بەش دانە ئالما ئۇزدۇمغۇ؟

— ئۇ دەرەخ سىياقىدىكى نەۋرىلىرىمنىڭ يۇرىكى ئىدى. سەن ئۇلارنىڭ يۇرىكىنى سۇغۇرۇۋالغاچقا ھەممىسى ئۆلۈپ كەتتى. ئەگەر بىرەرنى كەم ئۇزگەن بولساڭ ھەممە دەرەخلەر ئۇسۇتۇڭگە تاغدەك يىقىلىپ مىجىقىڭنى چىقىرىۋېتەتتى — شۇ يەردە تىن تارتماي ئۆلەتتىڭ. ئەپسۇس، مىڭ ئەپسۇس، تەلىيىڭ ئوڭدىن كەلدى. ئۆچىمىزنى سەن دەريادىن ئۆتكەندە ئالارمىز، دەپ ئۈمىد كۈتسەڭ پىلانىمىز يەنە كۆپۈككە ئايلاندى. سەن نېمىشقا تۇم بادرىلاردا ياسالغان سالغا چىقمايسەن؟ بىز سېنى چوقۇم تۇم بادرىلىق سالغا چىقىدۇ، دەپ ئويلىغان، سەن يەنە بىزنىڭ توزقىمىزغا دەسسىمىدىڭ. ئۇ كۆرۈنۈشتە تۇم بادرا بولغان بىلەن ئەمەلىيەتتە قەغەز سال ئىدى. ئاشۇنىڭغا چىققان بولساڭ كۆزۈڭىنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە ئۆزۈڭنى يىلان، تىمساھ قورسىقىدا كۆرەتتىڭ. سەن ئىنچىكە بادرىلىق سالغا چىقىپ دەريا ئوتتۇرىسىغا كەلگەندە يىلان، تىمساھ ئەسلىدە سېنىڭ يۇرىكىڭنى يېمەكچىدى. سەن يامان كېلىپ نەۋرىلىرىمنىڭ يۇرىكىنى تاشلاپ بېرىۋىدىڭ، ھاماقەت پەسەندىلەر بىخۇدلىشىپ سەن تاشلاپ بەرگەن نەۋرىلىرىمنىڭ يۇرىكى بىلەن ھەلەك بولۇپ قالدى. ئاڭغىچە سەن

قىرغاقتا ئامان - ئېسەن چىقىۋالدىڭ. بەلكىم بىلمەسلىكىڭ مۇمكىن، بىز دۆە غارىنىڭ قوغدىغۇچىلىرى. سەن سال بىلەن ئۆتكەن دەريادا ئەسلىدە كۆۋرۈك بار ئىدى. بىز تاش غار ياسىغىلى ئەكەلگەن ئادەملەرنىڭ ھەممىسىنى ئاشۇ كۆۋرۈكتىن ئۆتكۈزۈپ بولۇپ ئۇلارنىڭ ئۇرۇق - تۇغقانلىرىنىڭ بىزگە پاراكەندىچىلىك سېلىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن كۆۋرۈكنى بۇزۇۋەتكەن.

— سىرلىق ئوردىدىكى بالىلارنىمۇ ئاشۇ كۆۋرۈكتىن ماڭدۇرۇپ ئەكەلگەنمۇ؟

— ئەلۋەتتە. سەن دەريا سۈيىنىڭ نېمىشقا قىزىل ئىكەنلىكىنى بىلەمسەن؟ ئۇ ساڭا ئوخشاش دەريادىن ئۆتكۈچىلەرنىڭ قېنى بىلەن بويالغىنى ئۈچۈن. سەن خېلى يامان نېمىكەنسەن جۇمۇ؟

— ئادەم بالىسى شۇنداق يامان بولىدۇ.

— بىز مۇشۇ يەردە سېنى جەھەننەمگە ئۇزاتماقچى، باشقا دەيدىغان گەپلىرىڭ بارمۇ؟

ۋەھشىي مەخلۇق بۇ گەپنى شۇنداق مەغرۇر قىياپەتتە دېدىكى، تېنىمگە ئىختىيارسىز تىترەك ئولاشتى.

— ئەگەر تەقدىر ھايات شامىمنى مۇشۇ يەردە ئۆچۈرمەكچى بولسا مەندە باشقا ئامال يوق. ئۇسساپ كەتتىم، قاپاقتىكى سۇيۇمنى ئىچىۋالغاندىن كېيىن مېنى نېمە قىلساڭلار مەيلى، — دېدىم مەن ئۆزۈمنى ئاستا - ئاستا تەمكىن تۇتۇشقا تىرىشىپ.

— قارا سېنىڭ بىچارە ئەپتىڭنى، ھېلىلا ئادەم بالىسى يامان بولىدۇ، دەپ كۆرەڭلىگەن ئەمەسمىدىڭ. بىزنىڭ سۇر - ھەيۋىمىز سەندەك شۇمتەكنىلا ئەمەس، تاغ - دەريالارنىمۇ غال - غال تىترىتەلەيدۇ جۇمۇ؟ بوپتۇ، سۈيۈڭنى تېز ئىچىۋال، ئۇ دۇنياغا كۆزۈڭ ئوچۇق كەتمىسۇن.

«كىمنىڭ كۆزىنىڭ ئوچۇق كېتىدىغانلىقىنى ھېلى كۆرىمىزغۇ تېخى» دەپ ئويلىدىم ئىچىمدە. مومايى تەييارلاپ بەرگەن

دەم سۇنى ئىچىۋىدىم، مۇجىزە، كارامەت مۇجىزە يۈز بەردى. پۇتۇن بەدىنىم تاشتەك چىڭىپ، مۇشتلىرىم بازغاندەك يوغىناشقا باشلىدى.

— شۇمەكچىلىك شۇمتەك سۇنى ئىچىپلا گۇمبەزدەك يوغىناپ كېتىۋاتىدۇ، قولىدىن قاپاقنى تارتىۋېلىپ دەرھال ھۇجۇمغا ئۆتۈڭلار!

ئۇ بەتبەشىرە مەخلۇقلار ئېتىلىپ كېلىپ ئۇ يەر - بۇ يەرلىرىنى چىشلەۋاتىدۇ. «ۋوي، بۇ ئادەم ئەمەسكەن، تاشكەن» دەپ سۇنغان چىشلىرىنى تېرىۋاتىدۇ. مەنمۇ پۈرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ يېنىمدىن پىچاقنى چىقىرىپ بوغۇزىغا تىقىۋەردىم، توختىماي شىلتىۋەردىم. بىر چاغدا چىرقىرىغان، ئىگىرىغان ئاۋازلار پەسىيىپ ئەتراپ جىمىپ قالدى.

— بىرىڭلار توغراق بالىغا، بىرىڭلار تاش بالىغا ئايلىنىپ قالساڭلار، ئەتە - ئۆگۈن بىز نېمىگە ئايلىنارمىز - ھە! — دېدى بەگتاش گەپ ئارىلاپ.

— پىچاقنى غىلاپقا سېلىۋىدىم، ئاستا - ئاستا ئەسلىي ھالىتىمگە ياندىم. بىردەم ئارام ئالاي، دەپ ئويلىغانىدىم، سايىتېشىدەك يانتاق ئەلەق - مەلەقلەرگە قاراپ كۆڭلۈم ئىلەشتى. شۇنىڭ بىلەن يەنە يولۇمنى داۋام ئەتتىم. پېشىن بولاي دېگەندە تۆگە لوكىسىدەك ئېگىز - پەس كەتكەن سايلىقتا چۈمۈلىدەك بىر نەرسىلەرنىڭ مىدىرلىشىپ يۈرگەنلىكىنى ئىلغا قىلدىم. يېقىنلاپ بارغانسېرى مەن دېمەتلىك نۇرغۇن بالىلارنىڭ ئۆزىدىن چوڭ تاشلارنى چوقۇپ توشۇۋاتقانلىقىنى كۆردۈم. كىيىملىرى يىرتىق، چاچلىرى ئۆسۈپ پاخمىلىشىپ كەتكەن، ئاچلىقتىن مەڭز سۆڭەكلىرى بۆرتۈپ چىققان يالاڭ ئاياغ بۇ بالىلارغا قاراپ باغرىم سىيرىلىپ كەتتى. ئۇلارنىڭ چىرايىدىن نەدە بىزنىڭكىدەك نۇر يېغىپ تۇرسۇن؟ ئۇيقۇسىزلىقتىن ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن كۆزلىرى بەئەينى جام. مەن ئايتۇغ، نۇرتاش، خانزات يەنە مامۇت

بوۋاينىمۇ مۇشۇلارنىڭ ئىچىدە بار دەپ ئويلىدىم. دەرۋەقە، پەرد-
زىم توغرا چىقتى. مومای ئاق دەمدەرگە خەت چىشلىتىپ مېنىڭ
بۇ يەرگە كېلىدىغانلىقىمدىن بوۋايغا خەۋەر يەتكۈزگەن بولسا كې-
رەك، پاكار، ئورۇق، ياغاق يۈز، سېرىق چىراي بىر بوۋاي
ئالدىمغا يۈگۈرۈپ كەلدى:
— ئامان كەپسەن سەمى، هەممىمىز يولۇڭغا تەشنا بولۇپ
تۇرغان. مۇنۇ خەنجەردىن سېنى تونۇۋالدىم، مەن مامۇت بوۋاي.
— ئامان تۇرۇۋاتامسىلەر، بوۋا؟ بالىلارمۇ ساق تۇرۇۋاتام-
دۇ؟
— ئامان ـ ئېسەن تۇرۇۋاتىمىز، ئۆيىمىزنى بەك سېغىنىپ
كەتتۇق.
— تاش غار تېخى پۈتمىدىمۇ؟
— كۆرگەنسەن، ئەنە ياساۋاتىمىز. ياسىغانسېرى ئىشلار
يوغىناپ كېتىۋاتىدۇ.
— بۇ يەردە ئايتۇغ، خانزات، نۇرتاش دېگەن بالىلار بارمۇ؟
— بار، مەن ئۇلار بىلەن بىر كەپىدە تۇرىمەن.
— بەك ياخشى بولدى.
— نېمە بەك ياخشى بولدى؟
— بوۋا، مېنى هازىرلا ئۇلار بىلەن كۆرۈشتۇرەلەرسىزمۇ؟
— بۇ ئاسان ئىش. مەن ئۇلار بىلەن بىللە تاش چوقۇيمەن.
قېنى، يۈرە.
— مەن ئۇلارغا گۈللەرنىڭ سالىمىنى يەتكۈزمەكچىدىم ...
— مومىيىمنىڭ سالىمىنى ماڭا يەتكۈزگەندەكمۇ؟
— هەئە.
مەن مامۇت بوۋاي بىلەن ئۇلارنىڭ قېشىغا بارغاندا ئۇلار
كاللامدەك بازغانلارنى كۆتۈرۈپ تاش چوقۇۋاتقانىكەن. ئامان ـ
ئېسەنلىك سوراشتۇق. گۈللەرنىڭ سالىمىنى يەتكۈزۈۋىدىم،

ئۇلار ئۆزىنى تۇتالماي كۆز يېشى قىلىشتى. مەن ئۇلار بىلەن قېنىپ - قېنىپ مۇڭداشتىم، دەردىنى ئاڭلىدىم. ئۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ ئۆز شەھىرىگە قايتىپ مەكتىپىدە ئوقۇغۇسى، ئاداشلىرى بىلەن كۆڭۈللۈك ئوينىغۇسى بارىكەن.

— سىلەر بۇ يەردە ئىشلىگىلى قانچە ئۇزۇن بولدى؟

— بەك ئۇزاق بولدى.

— بۇ يەردە قانداقراق تۇرۇۋاتىسىلەر؟

— شۇنىمۇ سوراش كېتەمدۇ، قورسىقىمىز كوركىراپ ئاچ-سا ئۆسۈملۈك يىلتىزىنى يەيدۇق. ئۇسسىغاندا يامغۇر سۈيى ئىچ-تۇق.

— سىلەر ياسىغان بۇ غارغا بىر ئەمەس، مىڭ دېۋە پاتقۇ-دەك. شۇنداق تۇرۇپ ئۇ دېۋە نېمىشقا سىلەرنى قويۇۋەتمەيدۇ؟

— ئۇ دېۋىنىڭ چوڭلۇقىنى بىر دېمەڭ، — دېدى بايا ئۆزىنى ئايتۇغ دەپ تونۇشتۇرغان ئاپتاپتا كۆيۈپ كۆسەيدەك قاريداپ كەت-كەن بالا، — مەن دەسلەپتە بۇ دېۋىنى كۆرۈپ قورققىنىمدىن بىر ئاي ھوشۇمدىن كەتتىم. كالپۇكى يەر سۈپۈرىدۇ، ئېغىزى كۆھىقاپتەك چوڭ، پۇتلىرى تۆۋرۈكتەك تۇم. بىر كۆزى پېشانە-سىدە، يەنە بىر كۆزى گەجگىسىدە. ئۇنىڭ نەزىرىدە پىلمۇ بىر بۇرگە.

— ئۇ نېمىدەپ بۇ غارنى ياسىتىش ئويىغا كەلدىكىن؟

— قىشتا سوغۇقتىن، يازدا ئاپتاپتىن دالدىلىنىش ئۈچۈن ئىكەن. باشتا بىزمۇ ئىشلىگىلى ئۇنىمىدۇق. ئۇنىمىساق بىزگە ئىبرەت قىلىش ئۈچۈن مويسىپىتلارنىڭ بوينىنى قۇشقاچ بوينىنى ئۇزگەندەك بىر - بىرلەپ ئۇزۇپ بىزگە ھەيۋىسىنى كۆرسەتتى. دېۋىنىڭ تەلىپى بەك يۇقىرى. بۇگۈنى كېلىدۇ ماڭۇ خاس ھۆجرام بولسۇن دەپ، ئەتىسى كېلىدۇ ئاڭۇ دەپنە - دۇنيالىرىمنى ساقلايدىغان خەزىنەم بولسۇن دەپ. بۇ جاپالارنى بىر دېمەڭ.

— قاچساڭلار بولمامدۇ؟ ...

— قاچساڭلار؟! ... بۇنى بىزنى ئويلىمىدى دەمسىز؟ كۆڭ-
دۈزدىمۇ، گۈگۈمدىمۇ، ھەتتا يۇلتۇزسىز قاراڭغۇ كېچىدىمۇ قېچىپ باقتۇق. ئەمما، ھەر قېتىمدا تۇتۇلۇپ قالدۇق.

— نېمىدەپ؟

— دۈشە دېگەن بەربىر دۈشكەن ئەمەسمۇ. بىز بىر كۈندە ماڭغان يولنى بىر چامداپلا ئالدىمىزدا شەھەر ئالغان گېنېرالدەك مەغرۇر گىدىيىپ تۇرسا. قاچە - قاچە ھەر قېتىم تۇتۇلۇپ قالغانسېرى بارا - بارا قاچمايدىغان بولدۇق.

— ئۇنىڭ شۇنداق كۆپ كارامىتى بارمىكەن؟

— ئۇنى بىر دېمەڭ.

— ئۇنداقتا ئۆمۈر بويى مۇشۇ يەردە تۇرامسىلەر؟

— غار پۈتكەن ھامان دۈشە بىزنى يولغا سېلىپ قويماقچى.

— نەگە؟

— ئۆيىمىزگە بولمامدۇ؟

— بۇ غار قاچان پۈتەر؟

— پۈتەي دەپ قالدى.

— ئوقۇشسىز قالساڭلار بولمايدۇ - دە. ساقچى چاقىرساڭ-
لار بولمامدۇ؟

— ساقچى؟

— ھەئە، ساقچى.

— ساقچى دېگەن قانداق ئادەم؟

ئۇلار ئېھتىمال ساقچى دېگەن گەپنى ئاڭلاپ باقمىغان بولسا كېرەك، مېنىڭ گېپىمنى ئاڭلاپ تولىمۇ ھەيران بولدى.

— ساقچى دېگەن ئەسكىلەرنى تۇتۇپ جازالاپ، ياخشىلارنى قوغدايدىغان ئادەم.

— بۇنداق چەكسىز تاشلىق سايدا نەدە ساقچى بولسۇن؟ ئەڭ ياخشىسى سىز بىزگە ساقچى بولۇپ بىزنى دۈشمەن قوغدىڭ.

— مېنىڭ قورالىم بولمىسا؟

— مانا قورال، — شۇنداق دېگەچ ھېلىقى قارىۋاي ئوقيا كۆتۈرۈپ كەلدى.

— مەن بۇنىڭ بىلەن كەپتەر ـ ئۇردەك ئاتامدىم؟ — دېدىم مەن.

— ياق، دېۋىنى.

— يەنە ئۆتكەنكىدەك ئىش بولۇپ قالارمىكىن، — دېدى ياندا تۇرغان نۇرتاش.

— ئۆتكەندە نېمە ئىش بوپتىكەن؟ — سورىدى مەمەش سەمەـ نىڭ گېپىنى تارتىۋېلىپ.

مەنمۇ شۇنىڭغا قىزىقىپ قېلىپ سورىدىم. نۇرتاش بولغان ئىشلارنى بىر ـ بىرلەپ سۆزلەپ بەردى.

— بىز دېۋىنىڭ دورغىلىرى بەلگىلەپ بەرگەن يەرنى تۆزـ لەپ، تاش چوقۇش، سېۋەتتە توشۇش ۋەزىپىسىنى ئاشۇرۇپ ئورۇنداپ ئاز ـ تولا سېلىككەن چاغلىرىمىزدا ئايتۇغ نېيىنى چالاتتى، خانزات بولسا يېقىملىق ئاۋازى بىلەن ناخشىغا غىڭشىيەـ تى. چوڭلار، بالىلار ھەممىمىز يىغىلىپ ناخشا ئاڭلىغاچ ھاردۇـ قىمىزنى چىقىراتتۇق:

تاشلىقتىكى ناخشا

ئۆتۈپ كەتتى تاشلىقتا
بىزنىڭ نەچچە يىلىمىز،
قېلىپ مەكتەپ — ئوقۇشتىن
يىگلىدى دىلىمىز.

بازغان بولدى قولىمىز،
غار ياسىدۇق تاش چوقۇپ.

كىم ئوقۇدى بىلمىدۇق
پارتىمىزدا ئولتۇرۇپ.

تۈيۈپ تۇردۇق مەكتەپنىڭ
كەلدى بىزنى كۆرگۈسى.
قوينىمىزدا ئوقۇغۇلار —
دەپ، مېھرىلىك سۆيگۈسى.

يىغلىغاندۇ تام، دوسكا
ئىچ ئاغرىتىپ بىزلەرگە.
تولمىدىغۇ قوينۇم دەپ
سەبىي، قارا كۆزلەرگە.

ئىچ ئاغرىتىپ يۇلتۇزنىڭ
كېلەر يەرگە چۈشكۈسى.
بىز چاينىغان يىلتىزنى
پاتقاق يامغۇر سۈيىنى
يېگۈسى ھەم ئىچكۈسى.

سېغىنىشتا كۈتمەكتە
بىزنى ئانا يۇرتىمىز
(يۇرتىمىزغا بېرىشقا
يېتەر ماغدۇر - قۇربىمىز.)

ئىچتۇق يامغۇر سۈيىنى
ئۈسساپ كەتسەك جام بىلەن.
ئۆسۈملۈكنىڭ يىلتىزى
ئارا تۇردى نان بىلەن.

بىز بالىلار قارىغاي
قىيالاردا تىك تۇرغان.
روھىمىزنى شۇنىڭغان
سولدۇرالماس ھېچقاچان.

ئۇيۇشايلى تاش بولۇپ
(ئاياقتىكى ئاش بولۇپ.)
چېچىلايلى دۇنيانىڭ
كۆزىگە قۇم، ماش بولۇپ.

قولىمىزغا پەي ئۇنسە
ئۇچۇپ كەتسەك پۇررىدە.
دۇنيا يەرگە يىقىلسا
بېشى قېيىپ پىررىدە ...

تۇرالمىسا ئورنىدىن
يىقىلغانچە بىر ئۆمۈر.
قىلمىشىغا ئۆكۈنۈپ
يىغلاپ كەتسە ھۆر - ھۆر - ھۆر ...

قاغا - قۇزغۇن، تازقارا
يىلىكىنى سۈمۈرسە.
شۇنىڭ بىلەن غار گېپى
دېيىلمىسە - تۇگىسە ...

بۇ ناخشىنى ئاڭلاۋېرىپ ھاشاردىن جاق تويغان بالىلارنىڭ قەلبى يورۇدى، بىرلىشىپ دۇنيانى بابلاپ بۇ يەردىن كېتىش ئىستىكى كۈچەيدى. شۇنىڭ بىلەن بىز دۇنيانى دۆڭدە ئۇخلاۋاتقان

يېرىدىن چاقىرىپ كېلىپ دەرد ـ ھالىمىزنى دەيدىغان، شۇ پۈرسەتتە بىرى ئوقيا بىلەن ئۇنىڭ كۆزىنى قۇيۇۋېتىدىغان، دېگەن كۆزى كۆرمەي ئۆز ھالى بىلەن قالغاندا بىرنەچچىسى نەيزە سانجىيدىغان، قالغانلىرىمىز قولىمىزدىكى تاش ـ كېسەك بىلەن جېنىنى ئالىدىغانغا كېلىشتۇق. توۋا دەيمەن، دېگەندە بىر تۈگۈلسە قىرىق كۈن ئۇخلايدىكەن. ئۇنى ئويغىتىش ئۈچۈن تۆت كۈن كەتتى.

— ئەخمەقلەر، ھەي ئەخمەقلەر، — دېدى سارەم ھايا جانلىنىپ، — ئۇخلاۋاتقان دېگىنى ئويغىتىپ نېمە قىلىدۇ، شۇ پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ پارتلىتىدە قاچماي ...

— ۋاي ئەقىللىق خېنىم، شۇ چاغدا مەنمۇ ئۇلارنى سىزدەك ئەيىبلىگەنىدىم. دېگەنمۇ دۆت ئەمەسكەن. تۆت پۈتىنى ئۇخلاشتىن ئىلگىرى تۆت تەرەپكە شۇنداق تاشلىغۇدەك بولسا تاغدەك ئېگىز تۆت سېپىل بولىدىكەن.

— شۇنداق قىلىپ دېگىنى مىڭ تەستە ئويغىتىپ ئەكەلدۇق، — دەپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى نۇرتاش، — بەرگەن كۈنلۈك ۋەزىپىنى ئاشۇرۇپ ئورۇندىغان ئەھۋالنى كۆرگەن دېگەن خۇشاللىقتىن قىنى ـ قىنىغا پاتماي بىزنى ماختىدى. دەل شۇ پۈرسەتتە توپ ئىچىدىن بىر بالا دېگىنىڭ كۆزىنى نىشانلاپ كېرىچتىن ئوق ئۇزدى. ئىشىنىڭ ئۇنداق بولۇشىنى كىم ئويلىغان دەيسىز؟ ئوق لەيلەپ بېرىپ گەپ قىلىۋاتقان دېگىنىڭ چىش ئارىچىغا كىرىپ كەتتى. دېگە ھايا جاندا سۆزلەۋاتقان بولغاچقا بۇنى سەزمىدى. بىردەم تۇرۇپ پۈتلىرى پاشا ـ چىگۈدىن چاققانىدەك چىم ـ چىم ئېچىشتىمىكىن ئېگىشىپ پۈتلىرىغا نەيزە سانجىۋاتقان بالىلارنى كۆرۈپ قالدى. بىزدە نېمە ئامال، بويىمىز ئاران شۇ پۈتلىرىغا نەيزە سانجىغىلى يەتسە؟! دېگە بالىلارنىڭ قولىدىكى نەيزىلەرنى يېغىپ چىشىنى كولىگەتكەندىن كېيىن چوكىنى سۈنىدۈرغاندەك ھېچقانچە كۈچىمەيلا ھەممە نەيزىلەرنى پاراس ـ پاراس

قىلىپ سۈندۇرۇۋەتتى. بىزنىڭ نىيىتىمىزنى بىلىپ قالغان دېۋە ئاچچىقىدا يەرگە بىر ئۇسۇۋەتتى، ئاران ياسىغان غار گۈمۈرۈلۈپ چۈشۈپ نەچچە ۋاقىتتىن بېرى تارتقان جاپايىمىز بىر تىيىن بولدى. دېۋە قوشۇمىسىنى مۇشتىتەك تۇرۇپ:

— سەنلەر مېنىڭ كەشپۇ كارامەتلىرىمنى سەل چاغلاپ قېلىشقان ئوخشىمامسەن؟ «هام» دېسەملا هەممىڭ چىشىمنىڭ كاۋىكىغا كىرىپ كېتىشىسەن. مېنى ھۆل خىشقا دەسسىتىمەن، دېيىشمە. ياۋاشلىق بىلەن ئىشلەشمىسەڭ كۆرگۈلۈكۈڭنى كۆرۈشىسەن! ھىم! — دېدى.

ئاسمانىنى يېپىنچا، يەرنى سېلىنچا قىلىپ يېتىپ، ئۆسۈملۈك يىلتىزىنى يەپ، يامغۇر سۈيىنى ئىچىپ يۈرۈپ سالغان، پۈتەي دەپ قالغان غارنىڭ گۈمۈرۈلۈپ چۈشۈشى قەلبىمىزدە پىلىلداپ تۇرغان ئۈمىد شامىمىزنى بىراقلا ئۆچۈرۈۋەتتى. ئايتۇغىنىڭ ناگان ـ ناگاندا چالىدىغان نەيىنىڭ ئۇنىمۇ ئۆچتى. خانزاتنىڭ پات ـ پات غىڭشىيدىغان ھېلىقى ناخشىسىمۇ يوق. سەمى، مۇشۇنداق كۈنلەردە سىزنىڭ بۇ يەرگە كەلگىنىڭىز بىزگە قايتىدىن ئۈمىد ئاتا قىلدى. بىز ھەقىقەتەن خۇشال بولدۇق. بىز ئالدىنقى تەجرىبە ـ ساۋاقتىن كۈچ بىلەن ئەمەس، پەم ـ ئەقىل بىلەن ئىش كۆرۈشنىڭ مۇھىملىقىنى تونۇپ يەتتۇق.

دېۋىنى قانداق بابلايمىز؟

ئەقلىمگە كەلسەم بوۋام (ئانامنىڭ دادىسى) ئوڭچى ئىدى. كەكە ساقال، بۇركۇت كۆز بوۋامنىڭ چىرايىدىن قاچانلا قارىسام نۇر يېغىپ تۇراتتى. ئۇ تاشلانمىغان جۇۋىسىنى كىيىپ، بۇقىنىڭ مۈڭگۈزىدەك ئاچا مىلتىقىنى ئېسىپ، قارىدەك ئاپئاق ئېتىنى مىنىپ، تايغانىنى ئەگەشتۈرۈپ تاغقا كەتسە ئون ـ ئون بەش كۈنلەردە ئېتىغا كېيىك، جەرەنلەرنى غانجۇغىلاپ قايتىپ كېلەتتى.

— قازاقتا ئېسىپ قويۇپ يەڭلار. سەمىگە چوغدا پىشۇرۇپ بەر جۇمۇ. ئوغۇل بالا دېگەن مۇشۇنداق گۆشنى پات - پات يەپ تۇرمىسا يىلىكى قۇرۇپ قالىدۇ، — دەپ بىرەر كېيىك، جەرەننى تاشلاپ بېرىپ كېتەتتى.

مەن بوۋامنىڭ بۇ ھەيۋەتلىك تۇرقىغا قاراپ «قولىغا بۇركۈت قوندۇرۇپ، يېنىغا مىسران قىلىچ ئېسىۋالسا چىن تۆمۈر باتۇر-نىڭ ئۆزىلا بولۇپ قالاتتىكەن» دەپ ھەۋەس قىلاتتىم. تەتىللەردە بوۋامنىڭ يېنىغا بېرىۋالاتتىم. مەن سەككىز ياشقا كىرگەندىن تارتىپ بوۋام مېنى ئات ئالدىغا ئولتۇرغۇزۇپ ئوۋغا بىللە ئېلىپ بارىدىغان بولدى.

— ئوغۇل بالا دېگەن ئۆزى ياشىغان زېمىننىڭ تاغ - دەريا-سىنى بىلىپ قويۇشى كېرەك، — دەيتتى بوۋام گەپ ئارىسىدا.

ئات مېنى قورقمىسۇن دېگەندەك سىلىق يورغىسى بىلەن چاپسا، تايغان بىردەم ئالدىمىزغا ئۆتۈپ، بىردەم بىز بىلەن تەڭ يۈرۈپ ئۆزىنىڭ بۇنداق يوللاردا ھېرىپ قالمايدىغانلىقىنى نامايان قىلماقچى بولاتتى. قويۇق ئورماندىن ئۆتسەك تاشلىق، تار، تىك يوللار بىلەن ئاستا - ئاستا تاغقا ئۆرلەيتتۇق. تاغنىڭ غۇر - غۇر شامالىرى يۈزلىرىمنى ئىللىق سۆيۈپ ئۆتكەندە ئاجايىپ راھەتلىنىپ كېتەتتىم. تايغانمۇ ئوۋ ئوۋلىساق ماڭا بېغىر بېرە-دۇ، دەمدىكىن قۇيرۇقىنى شىپاڭلىتىپ، پۇتلىرىمغا سۈۋۈشۈپ خۇشلۇقىدا قىلغىلى قىلىق تاپالماي قالاتتى. بىز، گاھىدا يېرىم كۈن، گاھىدا پۈتۈن بىر كۈن شەپە چىقارماي دەرەخ دالدىسىدا، قورام تاش كەينىدە كېيىك، جەرەننى پايلاپ مۆكۈپ ياتاتتۇق. بۇنداق چاغلاردا تايغان يەرگە يېلىنىدەك چاپلىشىپ نەپەسمۇ ئالماي ياتاتتىكى، ئادەمنى ئۆلۈپ قالدىمىكىن، دېگەن تۇيغۇغا كەلتۈ-رۈپ قوياتتى. «مەن بىلەن ئۆزۈن يىل يۈرگەچكە پىشىپ كەتـ-تى» دەيتتى بوۋام بىر كۆزىنى قىسىپ مىلتىقىنى نىشانغا توغرە-لاپ يېتىپ. مەن مىلتىقنىڭ قۇلاقنى يارغۇدەك ۋەھىمىلىك

ئاۋازىغا كۆنەلمەي قۇلىقىمنى ئېتىۋېلىپ، كۆزۈمنى چىڭ يۇمۇپ تۇرغۇلۇۋالاتتىم. «پاك» قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ كۆزۈمنى ئاچ-سام تايغانىنى بېسىپ قويۇۋېتىلگەن پۈرژىنىدەك قاڭقىپ ئول-جىغا ئېتىلغان هالەتتە كۆرەتتىم. بوۋام بىلەن تايغانىڭ كەينى-دىن يۇگۈرۈپ بارساق كۆز ئالدىمىزدا قانغا مىلىنىپ بېچارىلەرچە ئىڭراۋاتقان بۇغا، كېيىك، جەرەن نامايان بولاتتى.

بۇ ئىشلار باشتا ماڭا ئويۇن بىلىنگەن بولسىمۇ بارا - بارا ئۇنىڭدىن رايىم ياندى. هەر قېتىم ئاچا مىلتىقىنىڭ «پاك» قىل-غان ئاۋازى بىلەن تەڭ كۆز ئالدىمغا قىپقىزىل قان ئىچىدە كۆزلىرىنى مۆلدۈرلىتىپ پۈت ئېتىۋاتقان بىگۈناھ بۇغا، كې-يىك، جەرەنلەر كېلىۋالىدىغان بولدى. بۇنداق چاغدا بوۋامنىڭ ئۆزىنىڭ ئۇستا مەرگەنلىكىدىن سۆيۈنگەندەك ماڭا مەنىلىك قاراپ كۇلۇمسىرىشىدىنمۇ بىزار بولاتتىم. شۇنىڭ بىلەن مەن بىر كۈنى بوۋامدىن سورىدىم:

— بوۋا، بىز نېمە ئىش قىلىۋاتىمىز؟

— ئوۋ ئوۋلاۋاتىمىز، كۆرمەيۋاتامسەن، ساقام؟

— بىگۈناھ هايۋانلارنى ئۆلتۈرۈپ كۆڭلىمىزنى خۇش قىلى-دىكەنمىزغۇ شۇ.

— بۇ ... بۇ ... بۇنى ئۇنداق چۈشەنسەڭ بولمايدۇ، ساقام.

— نېمىشقا بولمىغۇدەك؟ ئۇلارنىڭ بالىلىرى يوقمۇ؟

— بەلكىم باردۇ.

— بەلكىم باردۇ دەيسىزغۇ، زادى بارمۇ - يوقمۇ؟

— بار.

— بەلكىم ئۇلار بالىلىرىغا ئوزۇق ئىزدەپ بۇ تاغ باغرىغا كەلگەندۇ؟

— بەلكىم.

— بىز ئۇلارنى ئېتىۋەتسەك بالىلىرىنى كىم باقىدۇ؟

— ...

— ئۇلار بۇ جۇدالىققا بەرداشلىق بېرەلەرمۇ؟ مەن شۇ تاپتا ئانامنى بىرى ئېتىۋەتكەندەك تۇيغۇغا كېلىپ قالدىم، بوۋا.

بوۋام ھېچنېمە دېمىدى. چانقىمغا مۆللىدە تەپچىرىگەن ياشنى سۈرتۈپ قويغان قوللىرىنىڭ بىلىنەر - بىلىنمەس تىترەۋاتقانلىقىدىن بوۋامنىڭ باغرىنىڭ يۇمشاپ قالغانلىقىنى تۇيۇپ تۇردۇم.

— يۇر، ئۆيگە قايتىمىز.

ئۆيگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن بوۋام جىمغۇرلىشىپ كەتتى. قايتا ئۇۋۇغىمۇ بارمىدى. ئاچا مىلتىقىمۇ ئايۇاندىكى قوزۇقتا بىر ئىلىپ قويۇلغانچە توپا بېسىپ تۇردى. «ھەي شەيتان، سەن مېنىڭ ھاياتىمنى ئۆزگەرتتىڭ جۇمۇ؟» دەپ كۈلۈمسىرەيتتى بوۋام بېشىمنى مېھرىبانلىق بىلەن سىلاپ تۇرۇپ. بوۋام تۇغقىپ كەتكەندىن كېيىن ئامراق تايغىنىمنى ئۆيگە ئەكىلىۋالدىم. يايلاقتا ماڭغاندا پادىلىرىمغا قوشۇپ قويۇپ كۆڭلۈمنى ئاچىدىغان بولدۇم. شۇ تاپتا بوۋامنىڭ ئاچا مىلتىقى بولغان بولسا دۇنيانىڭ مېڭىسىنىڭ قېتىقىنى چىقىرىۋېتەتتىم - دە. مۇشۇنداق چاغدا يېنىمدا تايغىنىم بولۇپ قالسىچۇ؟ دۇنيانىڭ شىرىقىدىنلا ئالاتتى - دە. رەگەتكەمنى ئېلىۋالغان بولسام دۇنيانىڭ كۆزىنى قۇيۇۋېتەتتىم.

نەۋرە ئاكامنىڭ ئالامەت كۈچتۇڭگۇر بىر ئادىشى بولىدىغان. بىر قېتىم خاڭدىن ئەكەلگەن بىر ھارۋا كۆمۈر پاتقاققا پېتىپ قېلىپ تۆت - بەشىمىز شۇنچە كۈچەپمۇ چىقىرالمايۋاتساق، ئاشۇ ئادىشى نەدىن پەيدا بولدىكىن ئۆزى يالغۇز بىر ئىتتىرىۋىدى، پاتقاقتىن غىررىدە چىقىپ كەتسە بولىدۇ. نەۋرە ئاكامنىڭ ئاشۇ ئادىشى بولۇپ قالغان بولسىمۇ دۇنيانىڭ ئەدىپىنى راسا بېرىپ قويايتتى.

بالىلار ئۆمىدىنى ماڭا باغلىغانىكەن، مەن چوقۇم ئامال تاپمىسام بولمايتتى. چارە - ئامال تاپمەن، دەپ كاللام گادىرماچ

خىياللار بىلەن تولۇپ كەتتى. دۇنمۇ بەك ياماڭ نېمىكەن. ئۆز غارىغا يېڭى بىر مېھماننىڭ كەلگىنىنى ئاللىبۇرۇن بىلىۋالغاندەكەن. مەن ئايتۇغ، نۇرتاش، خانزات ... لارغا تاش چوقۇشۇپ بەرگەچ تاشلىق ساينى كۆزىتىۋاتاتتىم. يولۋاس تېرىسىدىن ياسالغان يوغان لەمپە ئاستىدا سايىداپ ئېغىناپ ياتقان دۇنە قولىنى پۇلاڭلاتتى:

— قارشى ئالىمەن، ماڭا ياردەم بەرگىلى كەلگەنلەرنى قارشى ئالىمەن.

— مەن ساڭا ئەمەس، بۇ بالىلارغا ياردەم بەرگىلى كەلدىم، — دېدىم ئاۋازىمنى ئۇنلۇك چىقىرىشقا تىرىشىپ.

— مېنىڭ ئالدىمدا ئەجەب يوغان سۆزلەيسەنغۇ، سەن زادى كىم؟

— مۇشۇ بالىلارنىڭ باتۇرى.

— سەنمۇ پو ئاتقىلى ئۇستا بوپ كېتىپسەن - ھە؟ — دېدى سارەم سەمىنىڭ گېپىنى تارتىۋېلىپ.

— پو ئەمەس، راست. بالىلارنىڭ شۇ چاغدىكى ھۇرراللىرى ماڭا مەدەت بەردى. تېنىمگە تۇگىمەس - پۈتمەس كۈچ - ماغدۇر ئاتا قىلدى:

باتۇر، باتۇر
سەمى باتۇر.
دۇنىنى كۆتۈرۈپ
يىراققا ئاتۇر.

باتۇر، باتۇر
سەمى باتۇر.
ئەمدى غاردا
يېڭى كۈن ئاتۇر.

غاردىكى بالىلار مېنى ئۆزىنىڭ ساقچىسى بولۇشقا ئۇندىگەن ئەمەسمىدى؟ ساقچى دېگەن يامانلاردىن قورقۇپ قالماسلىقى كېرەك. ئۇلار بارلىق ئۇمىدىنى مانا باغلىسا مەن كىمگە باغلايمەن؟! ئويلىسام مەندە باشقا تاللاش يولى يوقكەن. دېۋە بىلەن پەم ئىشلىتىپ تىغمۇ تىغ ئېلىشمىسام بالىلارنى قۇتۇلدۇرۇشتىن ئۇمىد يوق ئىدى. مامۇت بوۋاي ۋە ئۇنىڭ يېقىنلىرىدىن مەسلىھەت ئالساقمۇ ئۇلار دېۋىنى بابلايدىغان ياخشى چارىلەرنى دەپ بېرەلمىدى. كۆنلەر بۇنداق بىھۇدە ئۆتىۋەرسە بولمايتتى. بالىلار بىلەن نەچچە قېتىم باش قوشۇش ئارقىلىق دېۋە بىلەن ئۇچ مەرتەم ئېلىشماقچى بولدۇق.

دېۋە، بىز يامانمىكەنمىز؟

دېۋە، دېۋە،
بىزنى چاغلاپ پىلە.
ئىچىڭدە قاينىسىمۇ
مىڭ بىر ھىيلە.

ئەقىل ئىشلىتىپ
سېنى بابلايمىز.
تاش غارغا يېڭى
لەۋھە چاپلايمىز.

بىز دېۋە بىلەن ئېلىشىشنى كۆڭلىمىزگە پۈككەن كۈنلەردە، «بىز يەنە دېۋىنىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈرۈپ قويساق، پۈتەي دەپ قالغان غارنى بىر ئۈسۈپلا ئۆرۈپ قويارمۇ، قارامىلىق قىلمايلى» دېگۈچىلەرمۇ بولدى. بۇ گەپلەردىن ئايتۇغ، نۇرتاش، خانزاتمۇ ئارىسالدى بولۇپ قالدى. ئەمما مەن قەتئىي بىر قارارغا كېلىپ

بولغانىدىم. شۇ كۈنلەردە دۆنمۇ بىر نېمىنىڭ شەپسىنى سېزىپ قالدىمىكىن ئىنتايىن سەگەكلىشىپ قالغاندەك ئىدى. مەن بىر كۈنى چۈشتە دۆڭگە دېدىم:

— مېنىڭ سەن بىلەن ئويۇن ئوينىغىم بار. ئەگەر مېنى يېڭىۋالساڭ غار پۈتكۈچە مەنمۇ ساڭا ئىشلىشىپ بېرىمەن.

— قانداق ئويۇن ئوينايمىز؟

دۆڭە بۇ ئويۇنغا قىزىقىپ قالغاندەك ئىدى.

— بۇنى ھېلى دەپ بېرىمەن.

— ئەگەر مەن يېڭىلسەمچۇ؟

— بۇ يەردە ئىشلەۋاتقانلارنى قويۇۋېتىسەن.

— ھا ـ ھا ـ ھا ... سەن شۇمتەك مەن بىلەن ئويۇن ئوينىغىلى پېتىنغانىكەنسەن، بولىدۇ. سېنى مۇرادىڭغا يەتكۈزۈپ قويايلى. دېگىنە، قانداق ئويۇن ئوينايمىز؟

— ئەقىللىق بالىنى، يەرنىڭ ئۈچىينى تاپىمىز، ئاندىن «مۆكسۆكىلەك» ئوينايمىز، قانداق؟

مەن بالىلار بىلەن ئالدىن كېلىشۈالغىنىم بويىچە قىلچە تەمتىرىمەي شۇنداق دېدىم.

— شۇنداقمۇ ئويۇن بارمۇ؟

— بار بولمايچۇ، ئۇ دېگەن ئويۇنلارنىڭ گۈلى.

— بولىدۇ ئەمىسە، دېگىنىڭچە بولسۇن.

— يېڭىلسەڭ بالىلارنى قويۇۋېتىشكە سەن تېخى ۋەدە بەرمەيدىڭ.

— سېنىڭ دېگىنىڭ ھېساب بولسۇن.

دۆڭە ئۆزىنىڭ بۇ ئويۇندا ئۇتۇپ چىقالايدىغانلىقىغا قەتئىي ئىشەنچ قىلغان بولسا كېرەك، شۇنداق دەۋەتتى.

بىرىنچى مەرتەم ئويۇن باشلاندى. مەن تاشلىقتا بۇنچىلىك كۆپ بالا بار، دەپ ئويلىمىغانىكەنمەن. ئۇلار چوكىدەك رەتلىك سەپ تىزىپ تۇرۇۋىدى، ئايىغىغا كۆز يەتمىدى. دۆڭە ھەممە

بالىلارغا تەكشى نەزەر سالغاندىن كېيىن ئورۇق، ئېگىز بىر بالىنى ئالدىغا چىقىشقا ئىشارەت قىلدى. ئېگىز بوي بالا سەپ ئالدىغا چىقتى.

— بالىلارنىڭ ئەڭ ئەقىللىقى مۇشۇ، — دېدى دىۋە ئىنتاـ يىن تەمكىنلىك بىلەن.

— بۇ قانداقسىگە ئەڭ ئەقىللىق بالا بولىدۇ؟ — دېدىم مەن.

— سىلەرنىڭ ئاراڭلاردىكى ئەڭ ئېگىزى بولغىنى ئۇچۇن.

يۈرىكىم خۇشاللىقتىن دۈپۈلدەپ سوقۇشقا باشلىدى. چۈنـ كى، بۇ نۆۋەت مەن ئۇتۇۋالغانىدىم. مەن قوينۇمدىكى كىتابنى ئاللىبۇرۇن نۇرتاشقا بېرىۋەتكەچكە ئالدىرىماي ئۇنىڭغا بىر قۇر، بۇنىڭغا بىر قۇر نەزەر سالغان بولۇپ نۇرتاشنىڭ ئالدىغا كەلگەندە توختىدىم.

— مەن بالىلارنىڭ ئەڭ ئەقىللىقىنى مۇشۇ بالا دەپ قارايـ مەن.

— ئۇ قانداقسىگە بالىلارنىڭ ئەڭ ئەقىللىقى بولىدۇ؟

— قوينىدا كىتابى بولغىنى ئۇچۇن.

مەن شۇنداق دېيىشىمگە نۇرتاش قوينىدىن ھېلىقى كىتابنى چىقىرىپ مەغرۇر كۈلۈمسىرەپ تۇردى.

دىۋە ئەزەلدىن كىتابنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى بىلمىسە كېرەك، ئۆز ئورنىدا يەرگە قاققان قوزۇقتەك تۇرۇپ قالدى:

— ئۇ ... ئۇ ... نېمە كىتاب؟

— ئاسمان ـ زېمىن، دېڭىز ـ ئوكيان، ئاي ـ يۇلتۇز، گۈل ـ گىياھ، ئۇچار ـ قانات، دەل ـ دەرەخ — بارلىق دۇنيا ھەققىدىكى كىتاب.

دىۋە ئۆزىنىڭ بۇ ئويۇندا ئالدىراقسانلىق قىلىپ قويغىنىغا ئاز ـ تولا ئۆكۈندىمۇ قانداق، پېشىنى قاققانچە كېتىپ قالدى. تۇنجى غەلىبىنىڭ بىزگە مەنسۇپ بولۇشى ھەممەيلەننى چەكسىز شادلاندۇرۇۋەتتى.

— ئەتىكى ئېلىشىشتىمۇ چوقۇم غەلىبە قازىنىش ئۈچۈن پۈختا پىلان تۈزۈشىمىز كېرەك، — دېدى ئايتۇغ.

دەل شۇ چاغدا دىۋە ئۆز ھۇجرىسىدا پايلاقچىسى سېرىق قۇيرۇق چاشقانىنىڭ ئەدىپىنى بېرىۋاتاتتى:

— سەن پايلاقچىلىقنى قانداق قىلدىڭ؟

— مەن بىخۇدلىشىپتىمەن، دىۋە ئالىيلىرى.

— ئالدىمدا قۇيرۇقۇڭنى ئوينىتىپ قىلغىلى قىلىق تاپالماي قالسەن، شۇنچىلىك ئىشنىمۇ قامىلاشتۇرۇپ قىلالماي ...

— مەن بىخۇدلۇق قىپتىمەن.

— بىخۇدلۇق قىلغاندىكىن جىم تۇرمامسەن، ئېگىز بالىنى كۆرسىتىپ كۆزۈڭنى قىسمايلا!

— مېنىڭ كۆزۈم ئەسلىدىنلا قىسىق تۇرسا.

— سېنىڭ مەن بىلەن گەپ تاكاللىشىدىغان مۇشۇ سۆزمەن تىلىڭنى كېسىۋەتمىسەم، خەپ!

— بىر قوشۇق قېنىمدىن كەچسىلە، ئالىيلىرى. ماڭا بىر قېتىم پۇرسەت بەرسىلە. مەن تۇيدۇرماي ئۇلارنىڭ قېشىغا بېرىپ قانداق پىلان تۈزگەنلىكىنى بىلىپ كېلەي. ئىشىنمەنكى، ئالىيلىرى، ئەتىكى غەلىبە ئۆزلىرىگە مەنسۇپ بولىدۇ ...

يۇلتۇزلۇق ئاسمان بىزگە مەدەت بېرىۋاتقاندەك يېقىملىق كۈلۈمسىرەيتتى. ئايتۇغنىڭ گېپى ئورۇنلۇق ئىدى. بىز ئۇشاق - چوڭ، پىشىق - توك باش قوشۇپ يېرىم كېچە بولغاندا غارنىڭ كەينىدىكى دۆڭنى چوڭقۇر كولاپ توم، ئۈزۈن بىر ئارغامچىنى كۆمدۇق.

— دۆڭ ئەتراپىنى بىر نەرسە تىمىسقىلاپ يۈرەمدۇ نېمە؟ — دېدى نۇرتاش بىر نېمىنىڭ شەپىسىنى سەزگەندەك.

— ياقەي، كۆزۈڭگە شۇنداق كۆرۈنگەن چېغى.

ماموت بوۋاينىڭ گېپى بىلەن ھەممىمىزنىڭ كۆڭلى تىنچىپ

دۆكدىن قايتىپ كەلدۇق. ئەتىسى بىزنىڭ بىخۇدلۇقىمىزنىڭ دەل شۇ يەردىن باشلانغانلىقى مەلۇم بولدى. ئىككىنچى مەرتىم ئويۇن باشلىنىش ئالدىدا تۇراتتى. ھەممىمىز مەيدانغا يىغىلدۇق.

— بۇگۈن ئوينايدىغىنىمىز قانداق ئويۇن؟— دېدى دىۋە.

— يەرنىڭ ئۇچىينى تاپمىز.

— سەمى، سېنىڭغۇ ئۇچىيىڭ باردۇ، يەرنىڭمۇ بارمىدۇ؟

— ئەلۋەتتە بار.

— ئويۇننى تۈنۈگۈن مەن باشلىغان، بۇگۈن سەن باشلا.

— بولىدۇ.

— يەرنىڭ ئۇچىيى قەيەردە؟

— قاراپ تۇر، مەن ھازىرلا ساڭا يەرنىڭ ئۇچىينى سۇغۇ-رۇپ كۆرسىتىپ قويماي،— مەن چاندۇرماسلىق ئۈچۈن ئۇياققا بىرنەچچە قەدەم، بۇياققا بىرنەچچە قەدەم مېڭىپ قويۇپ ئارغامچا-نى كۆمگەن يەرگە كېلىپ توختىدىم.

— يەرنىڭ ئۇچىيى قېنى؟

دىۋە «قېنى» دېگەن سۆزنى شۇنچىلىك سوزۇپ دېدىكى، ئاۋازىدىن ئۆزىگە ئىشەنچ قىلىۋاتقانلىقى چىقىپ تۇراتتى.

— يەرنىڭ ئۇچىيى مانا،— مەن ئېڭىشىپ قولۇمنى تىقىپ سىلاشتۇرسام ئارغامچا كۆمگەن يېرىدە يوق، كاللامدىن تۆتۈن چىقىپ كەتتى.

— ھا ـ ھا ـ ھا ... سېنىڭمۇ يېڭىلىشىدىغان ۋاقتىڭ بولىدىكەن ـ ھە؟ ئەمدى قاراپ تۇر، يەرنىڭ ئۇچىينى مانا مەن ساڭا كۆرسىتىپ قويماي،— دىۋە شۇنداق دەپ داش قازان تۈۋىگە-دەك كەڭ تاپىنى ئاستىدىن قىينالمايلا ئۆزۈن بىرنەرسىنى سۇ-غۇرۇپ ئالدى.

ئۆلگۈر قۇۋ دىۋە. ئۇنىڭ سۇغۇرۇپ ئالغىنى دەل بىز كېچە-دىن دۆڭ كەينىگە كۆمۈپ قويغان ئارغامچىكەن ئەمەسمۇ؟ بىز بۇ تۈيۇقسىز زەربىدىن تامدەك تاتىرىپ كەتتۇق. دىۋە «ئالدىنقى

قېتىم سەن ھېيلە ئىشلەتتىڭ، بۇ قېتىم مەن ئىشلەتتىم. شۇڭ- داق قىلىپ تەڭ بولدۇق» دېگەندەك ماڭا ھېجىيىپ تۇراتتى.

توپ ئىچى دەۋرەپ «غوت - غوت»، «كوت - كوت» ... تاپا - تەنىلەر ئاڭلىنىشقا باشلىدى:

— دۇنيى سەل چاغلىغىلى بولمايدۇ، دەپ مەن باشتىلا دېگەن.

— قارامليق قىلمايدىغان ئىشتى ...

— سېدىدەك ساقلىمىز تۇرۇپ مۇشتۇمدەك بالىنىڭ كەينى- گە كىرگەندىكىن خوپ بولدى.

— بېشىمىزدا كۆرىدىغان نېمە كۈنلەر باركىن. ھەي! ...

بۇ قېيىداش، ژايساش، ئاغرىنىشلار مويىسپىتلار ئىچىدىن چىقىۋاتاتتى. ئەمدى ئۇچىنچى مەرتەم ئويۇننى ئىنتايىن ئۇستا- لىق بىلەن ئويىنىمىساق ھەممىمىزنىڭ قېرىپ كەتكۈچە بۇ تاغدەك دۇنىنىڭ غېرىدا ئىشلىشىمىز ئايانقىسىز ئاشتەك ئايان ئىدى. دۇنيى سەل چاغلاشقا بولمايدىكەن. ئۆزىمىزنى ئوبدانراق دەڭسە- ۋېلىش ئۈچۈن بىز ئۇچىنچى مەرتەم ئويۇننى بىر ھەپتىدىن كېيىن ئويناشقا دۇنيى ئاران ماقۇل كەلتۇردۇق. بۇ مەرتەم يېڭىلىپلا قالىدىغان ئىش بولسا، مەن ئۇلارغا قايسى يۈزۈم بىلەن قارىيالايمەن.

بۇ مۆكىمۆكىلەڭ ئويۇننى قانداق ئويناش كېرەك؟ دۇنيا يوشۇرۇنسا بىز ئاسانلا تېپىۋالاتتۇق. بىز يوشۇرۇنساقمۇ دۇنيا كۈچىمەيلا تېپىۋالايتتى. ئەسلىدە ئۇچىنچى مەرتەمگە باشقا بىر ئويۇننى تاللايدىغان ئىشكەن ئەمەسمۇ؟ پۇشايمان قىلغان بىلەن ئىش ئورنىغا كەلمەيتتى، يېنىۋېلىشقا تېخىمۇ بولمايتتى. «يېنى- ۋالدۇق» دېگەنلىك ئۇنتۇرغىنىمىزغا تەن بەردۇق دېگەنلىكتە. دۇنيى بابلاش ئۈچۈن پەقەت ئاخىرقى بىر پۇرسەت قالغانىدى. بالىلىق دۇنيا بالىلارغا خاس ئەقىل - پاراسەت بىلەن تولغان بولىدۇ. ئايتۇغ، نۇرتاش، خانزات بىلەن كېڭىشىش ئارقىلىق

بىر تاش كۆپ ياسىدۇق. مەقسىتىمىز دۈشمىنى ئالداپ تاش كۆپكە كىرگۈزۈپ بابلاش ئىدى.

— قايسى كۈنى شەپە چىقارغىنى ئەسلىدە دۈشمىنىڭ پايلاقچىسىكەن - دە؟ — دېدى نۇرتاش، — ئېھتىيات قىلايلى، بۈگۈنكى بۇ پىلانىمىزنىمۇ بىلىپ قالمىسۇن.

— ئەنسىرىمەڭلار، ئۇ پايلاقچىنى بايىاتىن جايلىۋەتتىم.

بىز ئاۋاز چىققان تەرەپكە قاراپ ھەيران قالدۇق. ئالدىمىزدا ئات قىلىدەك يىرىك بۇرۇتىنى لىكىلدىتىپ ھەييار ئاسلان كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى.

— سېنى بۇ يەرگە قايسى شامال ئۇچۇرۇپ كەلدى؟ خۇشاللىقتىن ھەممىمىز تەڭلا ۋارقىراپ كەتتۇق.

— سېغىنىش، مېھىر - مۇھەببەت شامىلى ئۇچۇرۇپ كەلدى، سىلەر كېتىپ، — ئۇ ئايتۇغ، نۇرتاش، خانزاتنى كۆرسەتتى، — گۈللەر، خاسىيەتلىك بۇلاق، جىمىكى جان - جانىۋار، ئۇچار - قاناتلار گېپىڭلارنى كۆپ قىلىشتۇق. ئۇزۇن ئۆتمەي سەمى بىزنىڭ سېھىر - تىلسىم بىلەن تولغان شەھىرىمىزگە كېلىپ تويغا قاتناشتى. تويدا سەمى: «بالىلار قېنى؟» دەپ سورىدى. بىز بولغان ئەھۋاللارنى دەپ بەردۇق. غەزەپلەنگەن سەمى سىلەرنى قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن دۈشمەن غارىغا قاراپ يولغا چىقتى. بىز خانكۆلگىچە ئۇزىتىپ باردۇق. سەمىگە «مەن بىللە باراي» دېسەم ئەسلا ئۇنمىدى. تۇيدۇرماي كەينىدىن ئەگەشتىم. سەمى جىلغىدىكى چايخانىدا ئارام ئالغاندا بۇ ماڭا تېپىلغۇسىز ياخشى پۇرسەت بولدى — ئاق دەمدەر بىلەن دوستلاشتىم.

— ئەمدىسە بۇ غارغا ئاق دەمدەر بىلەن بىللە كەپسەن - دە؟ — دېدىم مەن.

— ھەئە.

— ئاق دەمدەر قېنى؟

— تاشلىقتا مامۇت بوۋاي بىلەن مۇڭدىشىپ قالدى.

— سەمى، ئېدىرلىقتىكى جەڭدە ئاجايىپ باتۇرلۇق كۆرسەتكەنلىكىڭىز جۇمۇ؟

— سىلەر ئاشۇ يەردىمۇ بارمىدىڭلار؟

— بولمايچۇ؟

— قورقۇپ بىر بۇلۇڭغا تۇڭۇلۇۋالغانسىلەر ھەرقاچان؟

— سىزدىن بىزمۇ باتۇرلۇقنى ئۆگەنىدۇق. مەن تىرنىلاشقا، ئاق دەمدەر بەتبەشىرە مەخلۇقلارنىڭ كۆزىنى چوقۇلاشقا تەييارلىنىپ تۇرغان پەيتتە سىز جەڭنى ئاخىرلاشتۇردىڭىز؟

— باياتىن نېمىنى جايلىۋەتتىم دېدىڭ؟

— پايلاقچىنى.

— ئۇنىڭ پايلاقچىلىقىنى قانداق بىلىۋالدىڭ؟

— بىز بۇ يەرگە گۇگۇم بىلەن كەلدۇق. ئاق دەمدەر مامۇت بوۋاي بىلەن مۇڭدىشىش ئۈچۈن كەتتى. مەن سىلەرنى ئىزدەپ ماڭسام بىر سېرىق قۇيرۇق چاشقان قىن - قىنىغا پاتماي غىڭشىغىنىچە ناخشا ئېيتىپ كېتىۋېتىپتۇ، قۇلاق سالدىم.

دۆڭ كەينىدە مارىسام
بىلەلمىدى بالىلار.
(چېچەن سانار ئۆزىنى
قىلغان ئىشى چالىلار.)

ھېچكىم يەتمەس مېنىڭدەك
سېرىق قۇيرۇق چاشقانغا.
داپ چالماستىن شەيتاننى
سالالايمەن ئۇسسۇلغا.

يەتكۈزگەنتىم خەۋەرنى
دۈشە غوجام خۇش بولدى.

«يارايسەن!» دەپ ماختىدى،
ئىنئاملىرىم قوش بولدى.

دۆڭە غوجام ئويۇندا
يېڭىۋالسا بولاتتى.
ئاشۇ چاغدا بېشىمغا
بەخت قۇشى قوناتتى.

دۆڭە غارغا ئەڭ يامان
بىر غوجىدار كېتىدۇ.
ئۇ ئورۇنغا چىقىشقا
كۆزۈم هامان يېتىدۇ.

سەمى بالا يېڭىلىپ
يۈزى تامدەك تاتاردى.
بىلمىدى كىم «ئۇچەي» نى
باشقا يەرگە ئاپاردى.

سەمى بالا قېشىغا
تىمىسقىلاپ بارايچۇ؟
پارىڭنى ئۇلارنىڭ
ماراپ تۇرۇپ ئالايچۇ ...

پىلانىنى ئۇلارنىڭ
دېسەم ئۇدۇل ئاپىرىپ.
كېتەر دۆڭە غوجامنىڭ
يۈرەكلىرى ياشىرىپ.

هەي باللار، باللار
قىلغان ئىشى چاللار.
ئالداپ قويساق ئالداندى
ياۋاش موزاي - كاللار.
هى - هى - هى، كىس - كىس - كىس
سۇ ئاستىدىن قويدۇق ئىس.

گەپلىرىدىن بىلدىمكى، ئۇ دەل شەھىرىمىزدىكى باللارنى ئالدىغا سېلىپ ھەيدەپ ئەكەلگەن ھېلىقى ئىت چىراي بەتبەشىرە مەخلۇقكەن. ئۇ بۇ يەرگە كېلىپ سېرىق قۇيرۇق چاشقانغا ئۆز-گىرىپلا دۈشمەك پايلاقچىلىقىنى قىلىۋېتىپتۇ. شۇڭا، جايلىۋەت-تىم.

— قايسى كۈنى دۆڭدە ئاڭلانغىنى سېرىق قۇيرۇق چاشقان-نىڭ شەپىسىكەن - دە؟

— ئەمدى پايلاقچىسىدىن ئايرىلغان دېۋە قانداق قىلار؟

— ئۇ بۇ ئىشلارنى بىلمىگەچكە خۇش خەۋەر كۈتۈپ ياستۇ-قىنى قىرلاپ يانقاندۇ ...

كۈنلەر بىر - بىرىنى قوغلاپ ھەش - پەش دېگۈچە دېيىش-كەن ۋاقىت يېتىپ كەلدى.

— ئەمىسە ئويۇننى باشلايلى، — دېدى دېۋە ماڭا قاراپ مەغرۇر قىياپەتتە، — بىزنىڭ بۇ قىزىقارلىق «مۆكىمۆكىلەك» ئويۇنىمىزنى كۆرسۇن، دەپ يەر يۈزىدىكى جىمىكى يەجۈجى - مەجۈجى، جىن - ئالۋاستى — تۇغقان - قېرىنداشلىرىمنى چاقىرىپ ئەكەلدىم.

بېشىمنى كۆتۈرۈپ قارىسام بىر كۆزلۈك، تۆت باشلىق، ئون پۇتلۇق، يۈز قوللۇق ... ھەر خىل سىياقتىكى غەلىتە مەخلۇقلار «ھۇۋ - ھۇۋ، چۇۋ - چۇۋ» دەپ توۋلىشىپ، چىرقى-رىشىپ چۇقان سېلىشقا باشلىدى.

گېپىمنى تاپالماي مەڭدەپ قالغىنىمنى كۆرگەن بولسا كېرەك، «قورقما، بالام، گېپىڭنى تېپىپ قىل» دەپ مەدەت بەردى كەينىمدىن بىر مويسىپىت.

— ناھايىتى ياخشى بوپتۇ. مەنمۇ بۇ ئويۇننى كۆرۈشكە ھەممە بالىلارنى چىللاپ كەلدىم.

— قايسى تەرەپ بۇرۇن مۆكىدۇ؟

— مانا، ماۋۇ تاش كۈپ ئىچىدە ئىككى باغاقچە بار. ئاق باغاقچىنى ئالغىنى بۇرۇن، كۆك باغاقچىنى ئالغىنى كېيىن مۆكسە قانداق؟

— بولىدۇ،— دېدى دېۋە،— يەجۈجى، ماڭ بېرىپ تەلىيىڭنى سىناپ كۆر.

سۆرۈن تەلەت كۆرۈمسىز، كىلەڭسىز بىر مەخلۇق ئۆردەكتەك ئېغىناپ كېلىپ كۈپكە قولىنى تىققاندىن كېيىن دېدى:

— كۈپتە باغاقچە كۆرۈنمەيدىغۇ؟

— ئىچىگە كىرىپ قاراپ باق!— دېدى دېۋە دۆڭدە تۇرۇپ.

يەجۈجى بىر سىلكىنىپلا كىچىكلەپ تاش كۈپكە كىرىپ كېتىپ يېنىپ چىقمىدى.

— مەجۈجى، سەن بېرىپ قاراپ باق.

بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى بۈيرۈلغان دېۋىنىڭ قېرىنداشلىرى تاش كۈپكە بىر كىرگەنچە يېنىپ چىقمايۋاتاتتى.

ئەنسىزچىلىكتە يۈرىكىم دۈپۈلدەپ سوقۇپ كەتتى:

— نېمە ئىش بولۇپ كەتتى زادى ...

گېپىمنى ئاڭلاپ قالغان بولسا كېرەك، «ھېچ ئىش بولغىنى يوق. ئىش ئوڭغا تارتىۋاتىدۇ. بايىتىن مەن تاش كۈپ ئىچىگە پولاتتىن مۇستەھكەم قېلىن تور توقۇۋەتكەن، پەسەندىلەرنىڭ ماڭ جېنى بولسىمۇ ئىچىدىن چىقالمايدۇ» دېدى قىزىل ئۆمۈچۈك قۇلىقىمغا ئاستا پىچىرلاپ.

— نېمىشقا باغاقچىنى ئېلىپ چىقىشمايسەن، ھوي!

— هاۋا تونۇردەك ئىسسىق تۇرسا، كۆپتەك سالقىن يەرنى تاپقاندا قەرىندىشلىرىڭنىڭ ئىچىدە راھەتلىنىپ بىردەم ئولتۇرۇ- ۋالغۇسى كەلگەندۇ؟ ...

مەن نېمە دېيىشىمنى بىلەلمەي گاڭگىراپ تۇرغاندا قىزىل ئۆمۈچۈك شۇ گەپنى قىلىپ چاندۇرماي ماڭا كۆزىنى قىسىپ قويدى.

— ھوي بەدىرەپلەر، مۇشۇنداق ئويناپ يۈرۈشسەڭ غار قا- چان پۈتىدۇ؟ توختا، ئۆزۈم كىرىپ قاراپ باقاي.

— شۇنداقمۇ قوپال چاقچاق قىلغان بارمۇ؟— دەپ ئاۋازىمنى ئونلۇك قويۇۋېتىپ كۈلدۈم مەن،— ئۇ قەرىندىشلىرىڭنىڭ جۇغى چوڭ ئەمەسكەن، بىر سىلكىنىپلا كىچىكلەپ كۆپكە كىرە- لىدى. سىز تاغدىن يوغان تۇرسىڭىز، ئۇ كىچىككىنە تاش كۆپكە قانداقمۇ پاتىسىز ...؟

— مېنىڭ سىلەرگە كۆرسەتمىگەن سېھىرىم كۆپ جۇمۇ تېخى ... مانا، مۇنداق پاتىمەن،— دېۋە پۈت - قولىنى شىپپىدە يىغىپ بىر سىلكىنىۋىدى، قارا تۇتۇنگە ئايلىنىپ پىرقىراپ تاش كۆپكە كىردى.

— تېز ئەت!

بۇ گەپنى كىم دېدى، ئەسلىيەلمىدىم. ئەمما، شۇ گەپ بىلەن تەڭ كەينىمىزگە يوشۇرۇپ تۇرغان تاش تۇۋاقنى كۆپ ئىغىزىغا ھىم يېپىپ، ئارغامچىدا ئۇستىدىن مەھكەم تېڭىپ ھەش - پەش دېگۈچە كۆپ ئۇستىگە شاخ - شۇمبا، ئوتۇن - چاۋارلارنى يامغۇردەك ياغدۇرۇپ ئوت ياقتۇق. ئوت ماي چاچقاز- دەك پاراسلاپ كۆيۈپ بىردەمدىن كېيىن چوغقا كۆمگەن غاز تۇخۇمى ئېتىلغاندەك بىرنەرسە «پاڭگىدە» ئېتىلىپ ئەترايىنى بەز- بۇي سېسىقچىلىق قاپلاپ كەتتى.

— دېۋە كۆيۈپ كۈل بولدى.

— دېۋىنى يالغۇز قانداق بابلارمىز، دەپ غەمدە تۇرساق يەر

يۇزىدىكى جىمىكى ھەمدەمچىلىرىنى يىغىپ ئەكېلىپ ېزگە يار-دەم قىلغىنىنى كۆرمەمدىغان.

— ياۋۇز دۈشمۇ بېشىنى يېدى، مانا.

— گۈزەل شەھىرىمىزگە قايتالايدىغان بولدۇق.

— مەكتىپىمىزگە بېرىپ ئوقۇيالايدىغان بولدۇق.

— بۇ تۆھپە سەمى باتۇرغا مەنسۇپ.

— ساقچى دېگەن بەك ياخشىكەن، سەمى ساقچىغا بارىكاللا...

— بۇ تۆھپە ماڭا ئەمەس كۆپچىلىككە — مامۇت بوۋايغا، ئايتۇغ، نۇرتاش، خانزات، ئاسلان، قىزىل ئۆمۈچۈككە مەنسۇپ. قىزىل ئۆمۈچۈك كاللىسىنى ئىشلىتىپ دەل ۋاقتىدا تاش كۇپ ئىچىگە تور توقۇپ چىقمىغان بولسا يەجۇجى - مەجۇجىلەرنى بىر يولىلا يوقىتالمايتتۇق.

— ياشىسۇن، قىزىل ئۆمۈچۈك!

— ياشىسۇن، باتۇر ئاسلان!

— ياشىسۇن، سەمى باتۇر!

غار ياساش ئالۋىكىدىن ئازاد بولغان بالىلار بېشىدىن ئېغىر تۇگمەن تېشى ئېلىۋېتىلگەندەك يەڭگىللەپ شەھەرگە قاراپ سەل-دەك ئاقماقتا ئىدى.

— سەمى، سېنى بالا قىلىۋالاي، مەن بىلەن جىلغىدىكى كەپەمگە قايت، — دېدى مامۇت بوۋاي مېھرىبانلىق بىلەن. بوۋاي-نىڭ مۇرىسىگە قونۇۋالغان ئاق دەمدەرمۇ بوۋاينىڭ گېپىنى ما-قۇللىغاندەك بېشىنى توختىماي لىڭشىتىپ ئۇنلەپ تۇراتتى.

— بوۋا، ياخشى كۆڭلىڭىزگە رەھمەت. جىلغىدىكى مومامغا مەندىن سالام دەڭ. مۇنۇ مۇڭگۇز دەستىلىك، بۇركۇت باشلىق پىچىقىڭىزنى سىزگە قايتۇرۇپ بېرەي.

— شەمشەر، پىچاق باتۇرنىڭ يارىشىقى، بولدى سەندە قال-سۇن.

— ياق، مەن ئالالمايمەن، سىز يولدا باللارنى قوغداپ ماڭغاندا لازىم بولىدۇ.

مەن شۇنداق دەپ پىچاقنى مامۇت بوۋاينىڭ ئۇنىمىغىنىغا قارىماي قولىغا تۇتقۇزۇپ خوشلاشتىم.

— مامۇت بوۋاينىڭ تۇتقىنىغا ئۇنىمىدىڭ، بىز بىلەن بىللە شەھەرگە بار، — دېدى نۇرتاش كىتابىمنى ماڭا ئۇزاتقاچ.

— مەن مەھەللەمگە ئالدىرايمەن. ئاداشلىرىم، ئانام، دادام مەندىن ئەنسىرەپ قالىدۇ. كېيىن مەھەللىدىكى ئاداشلىرىمنى بىللە ئەكېلىپ ئويناپ كېتەرمەن. ھېلىقى ئاسلان، قىزىل ئۆمۈچۈكچۇ؟

— شەھەرگە بىللە ئېلىپ كېتىمەن.

— شەھەرگە بارغاندا خاسىيەتلىك بۇلاققا، گۈل ـ گىياھلارغا مەندىن سالام ئېيتىڭ. ئۇلارنى ياخشى پەرۋىش قىلىڭلار. سىلەرنىڭ دېڭە غاردىدا تاش چوقۇيدىغىنىڭلارنى ئاشۇ گۈللەر ماڭا دەپ بەرگەن.

— چوقۇم شۇنداق قىلىمىز، ئەمدى سەن نەگە بارىسەن؟

— مۇشۇ يولنى بويلاپ مەھەللەمگە.

— كاللامغا بىر ئوي كېلىۋالدى، سەمى، بىز باللار مۇشۇ تاش غارنى مىڭ جاپادا ياساپ پۈتكۈزۈپ تاشلاپ قويۇپ كېتەرمىز-مۇ؟

— توغرا دېدىڭ، «بىرلەشكەن ئۇزار» دېگەن ماقال بىكار ئېيتىلمىغان. ئۇنىڭغا «قېرىنداشلار قەلئەسى» دېگەن ئىسىمنى قويساق قانداق؟

— بەك ياخشى بولدى. شۇنداق قىلىپ سېنى تۇتۇپ قالالمايمەنمۇ؟

— ئالدىراپ قالدىم، مەن مېڭىۋېرەي.

— ئالدىڭدا تېخى پاپىلار دۆلىتى بار.

— پاپىلار دۆلىتى؟ ۋاي، ئانامەي، ئۇ يەردە يەنە قانداق

قىسمەتلەر مېنى كۈتۈپ تۇرىدىكەن ...

— سەمى، مەن شەھەرگە قايتىپ بېرىپ ساڭا خەت يازىمەن.

— ئىشقىلىپ مېنى ئۇنتۇپ قالمىساڭلا بولدى. ئايتۇغ، خانزاتقا سالام ئېيت.

— خوش، سەمى.

— خوش ...

بەشىنچى باب پاپىلار دۆلىتىدىكى كۈنلىرىم

غۇر - غۇر شامال

قىسمەت دوقمۇشىدىكى ئاچا يوللار نېمىدېگەن كۆپ - ھە. بۇ ئاچا يوللارنىڭ ھەممىسى سېنىڭ قەدەم بېسىشىڭنى كۈتۈپ تۇرىدىكەن. پادىلىرىمنى ھەيدەپ يايلاققا كەلگەندە ماڭا كۈمۈش رەڭ تۈلكىنىڭ ئۇچرىشىنى كىم ئويلىغان؟ ئۇنىڭ بىردەمدە قارا قۇيۇنغا ئايلىنىپ مېنى قۇملۇققا — يالغۇز توغراق تۈۋىگە ئۇچرىد. تىپ ئەكېلىشىنى كىم بىلگەن؟ بەتبەشىرە دېۋە بىلەن ئېلىشىشىمنى يەنە كىم ئالدىن پەرەز قىلالىغان؟

ئاسىم بوۋاي تۈگمەن بېشىدا بىزگە ئېيتىپ بەرگەن چۆچەكلىرىدىمۇ پاپىلار توغرىسىدىكى تەپسىلاتلار يوق ئىدى. گەرچە، قايسى كۈنى نۇرتاشقا قاقشاپ قويغان بولساممۇ پاپىلار دۆلىتى قەلبىمدە گۈزەل بىر تەلپۈنۈشنى پەيدا قىلغانىدى. مەن شۇ گۈزەل تەلپۈنۈشنىڭ تۈرتكىسى بىلەن ماڭە - ماڭە بەش كۈن بولغاندا يۈلغۇنلۇق دالىلاردىن ئۆتۈپ چۆلىنىڭ ئوتتۇرىسىغا كېلىپ قالدىم. قارىسام بىر توپ قامغاقلار خۇشال سەكرىشىپ ئۈسسۈل ئۇيناۋاتقانىكەن، يېنىغا بېرىپ دېدىم:

— سىلەر نېمىگە شۇنچە خۇشال بولۇپ سەكرىشىپ كەتتىڭلار؟

— بۈگۈن بىز كاتتا نەتىجىمىزنى تەنتەنە قىلىدىغان كۈن تۇرسا نېمىشقا خۇشال بولمايدىكەنمىز؟

توۋا، ما ئىشنى. قامغاقلارمۇ ئادەملەرنىڭ تىلىنى بىلىدە-كەن - دە. بۇ گەپنى قايسى قامغاقنىڭ دېگەنلىكىنى ئاڭقىرىپ بولغۇچە بىر قامغاق دومىلاپ يۇگۇرگىنىچە ئالدىمغا كەلدى:

— مېنىڭ ئىسمىم دانىش، بۇ چۆللۈكتىكى قامغاقلارنىڭ ئاتامانى. ھەي، ئادەم بالىسى، قەدىمكىز بۇ ياقلارغا يېتىپ قاپتۇغۇ؟

— پاپىلار دۆلىتىگە مېڭىشىم. بۇ ئۆتەر يولدا سىلەر بىلەن ئۇچرىشىپ قالغىنىمدىن ئىنتايىن خۇشالمەن.

— رەھمەت. بىزمۇ سىزگە ئوخشاش تۇيغۇدا.

— باياتىن نېمىنى تەبرىكلەۋاتقان دېدىڭلار؟

— غەلىبىمىزنى.

— پاھ - پاھ، كاتتا خۇشاللىق ئۇستىگە كەپتىمەن.

— ئەلۋەتتە، ئاق كۆڭۈل بالىلارنىڭ باسقان قەدىمى ھەمىشە قۇتلۇق بولىدۇ. ئەمەلىيەتتە بىز سىز بۇ يەرگە كېلىشتىن ئىل-گىرىلا شەپىكىزدىن ئادەمزات بالىسى كېلىۋاتقانلىقىنى سېزىۋال-غان.

— تېخى سىلەرنىڭ مۇنداقمۇ كارامىتىڭلار بارمۇ؟

— بىزنىڭ كارامىتىمىز جىق. بىز ئۇچۇپ، دومىلاپ يۈ-رۈپ يەر شارىنىڭ نەملىك تېمپېراتۇرىسىنى ئۆلچەيمىز. تەبىئەت قاتلاملىرىنى بايقايمىز. ئۇلاردىكى قاتلاملاردا ئۇچرىغان ئۆسۈم-لۈك، ھايۋانلارنىڭ تاشقا ئايلانغان قالدۇقلىرىغا قاراپ ئەسلىدە شۇ جايدا قانداق ئۆسۈملۈك ۋە قانداق ھايۋانات ياشىغانلىقىغا ۋە شۇ ئورۇننىڭ قانداق جايلىقىغا ھۆكۈم قىلىمىز. دېڭىز - ئوكـ-يانلاردا ياشايدىغان جانلىقلار قالدۇقى بار جايلار چوقۇم ئىلگىرى دېڭىز - ئوكيان ياكى دېڭىز ساھىلى بولىدۇ. ئۆسۈملۈك قال-دۇقلىرى ۋە ھايۋانات قالدۇقلىرى ئارىلاش قاتلاملىق جايلار مۇ-قەررەر بۇرۇنقى ئورمانلىق بولىدۇ. بىز تەرەپ - تەرەپكە بېرىپ تەكشۈرۈش - تەتقىقات نەتىجىلىرىمىزنى توپلاپ كېلىپ بۇ

يەكۈنمىزنى بۈگۈن چىقارغانىدۇق. شۇڭا بۈگۈن بىز بەك خۇشال.

— سىلەر شۇنداق جىق نەرسىلەرنى بىلىدىكەنسىلەرغۇ؟

— پۈتكۈل تەبىئەت مائارىپىنىڭ تەجرىبىخانىسى تۇرسا، نېمىشقا بىلمىگۈدەكمىز؟ سىلەرنىڭ مەھەللىدىكى بالىلارمۇ كىتاب ئوقۇشتىن باشقا تەتىللەردە پەلەي ـ شارپا، گىلەم ـ ئەتلەس توقۇشنى بىلىدىغۇ، بۈمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش گەپ.

— ياق، سىلەرنىڭ دېگىنىڭلار پەننىڭ مۇھىم قانۇنىيىتى، ئۇلارنىڭ قىلغىنى قول ھۈنەر.

— ئۇنداق دېسىڭىز بولمايدۇ. گەپنىڭ ئېيتىلىش نۇقتىسى ئوخشاشمىغان بىلەن ماھىيەت ئوخشاش. ئۇلار مەكتەپتىن چىقىقاندا ئاشۇ قول ھۈنەرگە تايىنىپ جېنىنى جان ئېتەلەيدۇ ئەمەسمۇ؟ سىزنىڭ ئۇلارنى كەمسىتكىنىڭىز بولمىدى.

— بۇ ئۇلارنى كەمسىتكىنىم ئەمەس ...

— بولدى، بولدى، — گېپىمنى تارتىۋالدى دانىش، — چۈشەندۈرىمەن دەپ ئاۋارە بولماڭ. بىز قامغاقلار جېنىمىزدا ئۆز جەمەتىمىزنىڭ مەدەنىيەت تارىخىمىزنى قاسىرىقمىزغا تولۇق پۈتۈپ ئۇلگۈردۇق. سىلەرمۇ قول ھۈنەر ـ سەنئىتىڭلارنى قەدىرلەشىڭلار كېرەك.

— بىزنىڭ مەھەللىدىكى بالىلارنىڭ گىلەم ـ ئەتلەس توقۇشقا ماھىرلىقىنى قانداق بىلدىڭلار؟

— بىز سىلەر باققان پادىلارنىڭ يۇڭلىرىغا يېپىشىۋېلىپ دۇنيانى سايادەت قىلىدىغان تۇرساق شۇنىمۇ بىلمەي قالاتتۇقمۇ؟ بۇلارنىڭ ئارىسىدا سىزنى تونۇيدىغان قېرىنداشلىرىم ئاز ئەمەس جۇمۇ؟

تەبىئەت راستىنلا كاتتا مەكتەپكەن. مەكتەپتە كاتتا تىلسىم ھېسابلانغان بىلىملەر مانا بۇلارنىڭ ئېغىزىدىن ئادەتتىكى گەپتەك چىقىۋاتاتتى. توغرا، بىلىم دېگەن دۇنياۋى نەرسە. شۇڭا ئۇ بىزگىمۇ دۇنياۋى سۈپەتتە يەتكۈزۈلۈشى كېرەك ئىدى. ھەي....

ئىسمىنى قايسى قامغاق دەپ بەردىكىن بىلمىدىم، دانىش ئىسمىنى توۋلىدى:

— سەمى، تېز بۇياقتا كېلىڭ، بۇ تەبرىكلەش پائالىيىتى-مىزگە سىزمۇ جور بولۇڭ.

— بولىدۇ. بۇ تەكلىپنى مەن خۇشاللىق بىلەن قوبۇل قىلىمەن.

— بۇ يەرنىڭ ئوتى پەس، سۇيى كەمچىل، چوقچايغان قورام تاشلار شۇنچە كۆپ بولغان بىلەن مېھرى ئىسسىق، بىردەمدە باھار ئىللىقلىقىنى ھېس قىلالايسىز.

— رەھمەت.

مەن دانىش بىلەن قامغاقلارنىڭ پائالىيەت سورۇنىغا يېقىنلاشتىم. قامغاقلار جەمەتىمۇ سىر - تىلسىم بىلەن تولغان ئاجايىپ بىر دۇنياكەن. بىز ئۇ يەرگە بارغاندا ھەممە قامغاقلار دانىشنىڭ پائالىيەتىنى باشلاش بۇيرۇقىنى كۈتۈپ تۇرغانىكەن.

— قېرىنداشلىرىم، — ۋەزمىن ئاھاڭدا نۇتۇقىنى باشلىدى دانىش، — بىزنىڭ قىلىۋاتقىنىمىز ئاجايىپ خاسىيەتلىك ئىشلار. كۆپچىلىككە ئايان، يەر شارىنىڭ قۇرغاق، نەملىك تېمپېراتۇرىسىنى ئۆلچەپ، شۇ يەردە ياشاشقا ماس كېلىدىغان ئۆسۈملۈك، ھايۋانلارنى كۆپەيتىپ ئىناق، يېشىل تەبىئەت بەرپا قىلىش بىزنىڭ مەڭگۈلۈك شوئارىمىز. بىز قول تۇتۇشۇپ ئىزدىنىپ ئۇلۇغ بىر تەتقىقاتنى تاماملىدۇق. ئەگەر يېشىل تەبىئەت بەرپا قىلىنمىسا، قۇملار كۆچۈپ بۇ يەردە ئۆسىدىغان ئۆسۈملۈك، ھايۋانلارنىڭ نورمال ياشىشى مۇمكىن بولمايدۇ.

تەبىئەتتە قىزىقارلىق ئىشلار ناھايىتى كۆپ بولىدىكەن. دانىشنىڭ گېپىي تېخى تۈگىمەي تۇرۇپ يېنىمدا تۇرغان كاللامچىلىك قوڭۇر رەڭلىك تاش يۈگۈرگىنىچە دانىشنىڭ يېنىغا بېرىپ مىكروفونىنى تارتىۋالدى. بۇ تاشقا قانداق بولۇپ پۈت ئۈندى، نېمىشقا شامالدەك تېز يۈگۈرەلىدى؟ بۇنى ئاڭقىرىپ بولغۇچە

هېلىقى قوڭۇر تاش بوم ئاۋازدا گېپىنى باشلىدى:

— دانىش ئاھايىتى توغرا ئېيتتى، مەنمۇ ئەسلىي ئەنە ئاۋۇ سەمىنىڭ مەھەللىسىدىكى دەريادا ياشايدىغان تاش ئىدىم، تاش بولغاندىمۇ ئىسمى - جىسمىغا لايىق قىزىل چاپانلىق سۈزۈك قاشتېشى ئىدىم. بېلىقلار ماڭا سىلىق سۈركىلىپ ئۆزۈپ ئويناپ، ئەتراپىمدا ياسىغان ئۆۋىلىرىدا ئوماق بالىلىرىنى بېقىپ چوڭ قىلغىنىدا ئۆزۈمنىڭ تاش بولغىنىمدىن چەكسىز پەخىرلەنەتتىم. گەرچە مېنىڭ قانات - قۇيرۇقۇم يوق بولسىمۇ خۇددى بېلىقلار بىلەن بىللە دەريانىڭ ئۇ بېشىدىن، بۇ بېشىغا بىللە ئۆزۈپ بېرىپ كەلگەندەك خۇش بولاتتىم. ئەتراپىمدىمۇ ئاق چاپانلىق، كۆك چاپانلىق، سۇت رەڭ قاشتاشلار خۇددى يايلاقتىكى پادىدەك مىغ - مىغ ئىدى.

قاچانلاردا دەريا‌غا قارماق تاشلايدىغانلار پەيدا بولدى، شۇنىڭدىن باشلاپ بېلىقلارنىڭ، مېنىڭ خۇشاللىقىم يوقالدى. بۇرۇنقى خۇشال ئۆتكەن كۈنلىرىمىزگە «ئەلۋىدا» دەيدىغان بولدۇق.

— بېلىقچىلار سىزنى ئەمەس بېلىقنى تۇتىدىغان تۇرسا، نېمىدەپ سىزنىڭ خۇشاللىقىڭىز يوقالغۇدەك؟ — دېدى دانىشنىڭ گەپدان بالىسى چۈچۈك تىللىرى بىلەن.

— بېلىقچىلار باشتا ئەمەك ئۈچۈن بېلىق تۇتقىلى كەلدى. بېلىقلار سازاڭنى چىشلەپ قارماقنى ئىلىنگەندە «ھەي، ئەخمەقلەر» دەپ كۈلۈشتۇق. نەسىھەت قىلساق ئاڭلىمىغاندىكىن «خوپ بولدى!» دېيىشتۇق. بېلىقلار تۇگەپ دەريادا سۇ ئاز قالغاندا بىز ئۆزىمىزنى يوشۇرۇشقا يەر تاپالماي قالدۇق.

— ھەي، ماۋۇ چىرايلىق تاشقا قارا!

— بۇ يەردىمۇ پارقىراق، سىلىق بىر تاش تۇرىدۇ مانا.

— ئۆيگە ئاپىرىپ تەكچىگە تىزىپ قويايلى.

— تاشنىمۇ تەكچىگە تىزامدۇ كىشى، تاشلۇبتەيلى، بولدىلا.

— ئەمسە ماۋۇ كىچىكلىرىنى بوينىمىزغا ئېسىۋالايلى.
— ئوغۇل بالا دېگەن بوينىغا بۆره چىشى، بۇركۇت تىرنىقى ئاسمامدۇ؟ ئېشىپ ـ تېشىپ تاشنى بوينۇڭغا ئاسساڭ خەقلەر نېمە دەيدۇ...

بىزنىڭ پۇلغا يارايدىغانلىقىمىزنى ئادەملەر قانداق بىلىپ قالدىكىن، ئەقلىم ھەيران. كېچە ـ كۈندۈز بىزنى ئىزدەشكە چۈشتى. كەتمەن، گۇرجەكتە ئىزدەشتىن بارا ـ بارا زەنجىر تاپان، ماشىنىدا ئىزدەشكە ئۆتتى. دەريانىڭ ئەسلىدىكى تەبىئىي قىنى بۇزۇلدى. ئادەملەر «تەبىئەتتىن پايدىلىنىمىز» دېمەي، «ئۆزگەرتىمىز» دەپ نەچچە قېتىم بۇرنىغا يېسىمۇ ساۋاق ئالمىدى. بىز دەريادىكى چاغلاردا لاي ـ لاتقىلارنى توسۇپ سۇنى سۇزۇپ ىبرەتتۇق. تاشتىن تاشقا ئۇرۇلغان سۇ ئەركەك سۇ ئەمەسمۇ.

ئادەملەر تاش كولاشنىڭ ماھىيەتتە ئۆزىنىڭ گۆرىنى كولاش ئىكەنلىكىنى ھېس قىلالمىدى. ھېس قىلغاندا ئاللىبۇرۇن كېچىكەن بولىدۇ. ئۇلار دەريا قىنىنى كولاپ «تاش چىقتى» دېگەنده كۆزۈمدىن ياش چىقتى. بىرنەچچە قېرىندىشىم ئۇلارنىڭ قولىدا ھالاك بولدى. شۇنىڭ بىلەن بىر كېچىسى كەلكۇن بىلەن بىللە دومىلاپ بۇ يەرگە كېلىۋالدىم. يېشىل تەبىئەت بەرپا قىلىش ھەممىزنىڭ بۇرچى بولۇشى كېرەك.

— ناھايىتى ئورۇنلۇق گەپ بولدى، — دېدى دانىش، — ئۆسۈملۈك، ھاشارات، قۇشلار، ھايۋانلار تەبىئەت دۇنياسىدا بىر ـ بىرىگە باغلانغان ھالدا ياشايدۇ. شۇنى ئېسىمىزده چىڭ تۇتۇشىمىز كېرەككى، بىزنىڭ پەقەت بىرلا يەر شارىمىز بار. بۇگۈنكى بۇ پائالىيەتتە ئادەملەر دۇنياسىدىن كەلگەن بالا — سەمى تۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ بىر ـ ئىككى ئېغىز پاراڭىنى ئاڭلايلى.

— مەن نېمىمۇ دەمەن؟ — تەييارلىقسىز تۇرغاچقا سەل مەڭدەپ قالدىم، — بايا دانىش يېشىل تەبىئەت بەرپا قىلىش ھەققىده

نۇرغۇن ئەھمىيەتلىك سۆزلەرنى قىلدى. راستىنى دېسەم مەن بۇلارنى بۇرۇن ئويلاپ باقماپتىكەنمەن. دانىشمەنلىك بايانىنى سۆز-لىرى ماڭا قىممەتلىك دەرس بولدى، بايانىن قوڭۇر تاش (مەن ئۇنى شۇنداق ئاتىۋالدىم) دېگەن دەريانى مەنمۇ بارغان. قاشتېشى ئىزدەپ ئەمەس، سۇغا چۆمۈلگىلى. قوڭۇر تاش دېگەندەك دەريا-نىڭ قىنى راستىنلا بۇزۇلۇپ ھېچنېمىگە ئوخشىمايدىكەن. بۇلارنىمۇ بىلىۋالغىنىم ياخشى بولدى. كېلىڭلار، كۆڭۈلسىز پاراڭنى قويۇپ خۇشاللىقنى تەنتەنە قىلايلى.

مەن ئەسلىدە ئىنسانلارنىڭمۇ جانلىقلارنىڭ زەنجىرسىمان مۇناسىۋىتىدىن بىر كۈنمۇ ئايرىلالمايدىغانلىقىنى، گۈزەل قەلب بولغاندا گۈزەل دۇنيا يارىتىلى بولىدىغانلىقىنى، تەبىئەتنى ئاس-راش، قوغداشنىڭ بىزنىڭ قىلغانلىرىمىزنىڭ تېخى يېتەر-سىز ئىكەنلىكىنى دېمەكچىدىم. ئۇلارنى كۆڭلۈمدە ساقلاپ ئۆ-چىمگە يۇتۇۋەتتىم.

دانىش راست دەپتىكەن، چوڭ ـ كىچىك قامغاقلارنىڭ شا-دىيانە ناخشا ـ ئۇسسۇللىرى بىپايان چۆللۈككە باھار ئىللىقلىقى-نى ئەكەلگەنىدى. ئۇلارنىڭ بۇ ناخشا ـ ئۇسسۇللىرىدىن كۆڭلۈم كۆتۈرۈلۈپ قالدى. پائالىيەت تۈگىگەندە دانىش مېنى بىر يەرگە ئاپىرىپ ئوينىتىپ كەلمەكچى بولۇۋىدى، مەن ئۇنىمىدىم. شۇ-نىڭ بىلەن دانىش مېنىڭ رايىمغا بېقىپ ئاتا ـ بوۋىلىرىنىڭ ئەسەپنامىسىنى سۆزلەپ بەردى. قىزغىن پاراڭلىرىمىز ئاستا ـ ئاستا گۈگۈم قوينىغا سىڭىپ كەتمەكتە ئىدى. ئۇنىڭ قىزىق پاراڭلىرىنى ئاڭلىغاچ كۆزۈمنىڭ قانداق چاغدا ئۇيقۇغا ئىلىنىپ قالغىنىنىمۇ سەزمەپتىمەن.

يېڭى تاڭ ئاتتى

پۈتۈن بىر كېچە چۈش كۆرۈپ چىقىپتىمەن. چۈشۈمدە مامكاپلار بىلەن بىللە ئويناپ يۈرگۈدەكمەن. مامكاپلار: «بىز

قاناتسىزمۇ ئۇچالايمىز» دەپ پۇرىرىدە ئاسمانغا كۆتۈرۈلگۈدەك. مەن: «سىلەر ئۇچساڭلار مەن ئۇچالمامدىم» دەپ ئۆزۈمنى بوش- لۇققا ئاتقانىدىم، قوللىرىمغا غۇچچىدە پەي ئۇنۇپ ئۆزۈمنى ئاس- ماندا كۆردۈم. «قۇشقاچلار نېمىشقا ئاسمانغا ئامراقكىن دېسەم، ئەسلىدە ئۇچۇشنىڭ راھىتى باشقىكەن ئەمەسمۇ؟» دەپ پىچىرلاپ قويدۇم ئۆزۈمگە. ئۇچە - ئۇچ بىر چاغدا ئالتۇن رەڭلىك مامكاپ- لار ھالسىراشقا باشلىدى:

— بىز سەن بىلەن مۇنداقلا چېقىشىپ چاقچاق قىلىپ قوي- ساق، راست دەپ بىلىپ قالغان ئوخشىمامسەن؟ قوللىرىڭغا پەي ئۇندۇرۇپ غۇيۇلداپ ئۇچۇپ كېتىپ بارىسىنا؟

— مەن ئۆزۈمنۇ بىلمىدىم.

— ئەمدى قولۇڭ مەڭگۇ قانات بولۇپ قالىدۇ.

— ئۇنداق بولمايدۇ.

— بولىدۇ.

— بولمايدۇ.

— سېنىڭ قاناتىنى قول قىلىدىغان كارامىتىڭ بار ئوخشە- مامدۇ؟

— مەن ئاسمانغا كۆتۈرۈلگەندە قاناتقا ئايلانغان قولۇم، پۈ- تۈم يەرگە تەگكەندە يەنە ئەسلىگە يانار؟

— ھەي، ناتايىن جۇمۇ.

— نېمە ناتايىن، چىدىماس ...

— چېقىشىپ قويساق ئۆزۈڭچە راست دەپ قالدىڭ - ھە؟ پىخ - پىخ - پىخ...

ئۇلار قوللىرى بىلەن ئېغىزىنى تۇتۇۋېلىپ پىخىلدىشىپ كۈلۈشكەندىلا ئۇلارنىڭ دېگەنلىرىنىڭ چاقچاق ئىكەنلىكىنى بە- لىپ كۆڭلۈم ئارامىغا چۈشتى.

— مۇشۇ جايدا بىرەدەم ئارام ئالايلىچۇ، — دېدى مامكاپلار ئۇچۇپ - ئۇچۇپ قۇچاق يەتكۈسىز چوڭ، ئېگىز بىر تۈپ تەتۈر

سۆگەت ئۇستىدىن ئۆتكەندە.

— مانا بۇ بەلەن گەپ بولدى، بىردەم ئارام ئالايلى!

قوللىرىم سىرقىراپ ئاغرىپ كەتكەندە بۇ گەپ ماڭا ياغدەك ياقتى. شۇنىڭ بىلەن بىز پەسلەپ - پەسلەپ پۇتۇم يەرگە تەگكەن ھامان قانىتىم دەرۋەقە قولغا ئايلىنىپ قالدى. مەن بۇنىڭدىن بەك سۆيۈندۈم. مامكاپلارمۇ ئاسماندا كۆرگەن - بىلگەنلىرىنى دېيىشىپ ئارام ئېلىشتى ...

قۇياشنىڭ قىزغۇچ يىڭنىلىرى كۆزۈمگە يۇمشاق سانجىلغاندا ئاندىن ئۆزۈمنىڭ خېلى بىر چاغقىچە ئۇخلاپ قالغىنىمنى سەزدىم. كۆرگەن چۈشلىرىمنى دانىشقا دەپ بېرىۋىدىم، ئۇمۇ قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى:

— پاھ - پاھ - پاھ، كارامەت چۈش كۆرۈپسىز. ئاشۇنداق ئاتلىق، گۈزەل چۈشلەرنى نېمىدەپ بىز كۆرمەيدىغاندىمىز؟ ھەي ...

دانىشنىڭ رايىچە بولسا مېنى يەنە بىرنەچچە كۈن ئېلىپ قالغۇسى بار ئىدى، مەن يولۇمنى داۋام قىلىشنى ئۆتۈنۈپ تۇرۇۋالدىم.

— يول بىلەردىن بىر - ئىككىنى قوشۇپ قويسام، سىزنى پاپىلار دۆلىتىگە يەتكۈزۈپ قويغاندىن كېيىن قايتىپ كەلسۇنمىكىن، — دېدى دانىش نېمىنىدۇر ئويلانغاندەك.

— يوللار خەتەرلىك ئەمەستۇ؟

— خەتەرلىك ئەمەس، خەتەرلىك بولسىمۇ دېۋە ئۆلتۈرگەن سىزدەك باتۇرنى قورقۇتالايتتىمۇ؟ مەن سىزنى يولدا جاپا تارتىپ قالارمىكىن، دەپ ئەنسىرەپ ...

— بەك ئەنسىرىسىڭىز. يول خەرىتىسىنى سىزپلا بەرسەڭىز بولمىدىمۇ؟

— ماۋۇ دۆتلۈكۈمنى قارامسىڭ، بۇ ئەقىل نېمىشقا بۇرۇنراق ئېسىمگە كەلمىگەندۇ؟

ئۇ قولىغا قەلەم ئېلىپ قەغەزگە بىرنېمىلەرنى جىجىلاشقا باشلىدى.

— مانا مۇشۇ يوللار بىلەن ئۇدۇل ماڭسىڭىز پاپىلار دۆلىتىگە بارالايسىز.

— رەھمەت، — دېدىم مەن قەغەزنى قاتلاپ يانچۇقۇمغا سېلىۋېتىپ، — خەير، ئامان بولۇڭ.

— ئاقيول بولسۇن، سەمى.

— ئۇلۇغۋار ئىشلىرىڭلار بۇرۇنراق ۋۇجۇدقا چىققاي.

— سىزنىڭ ئىشلىرىڭىزمۇ ئوڭۇشلۇق بولغاي، سەمى.

پاپىلار دۆلىتىنى ئىشانلاپ مېڭىۋاتىمەن، قانچە كۈن ماڭمەن، قانچە ئۈزۈن ماڭمەن، بۇ ماڭا نامەلۇم. خىيال بىلەن رېئاللىق مېنى پەپىلەپ ئېلىپ ماڭماقتا. مەن ئالدىرىغان بىلەنمۇ قەدەمدە بىر ئۇچرايدىغان ئاۋارىچىلىكلەر بەربىر يولۇمنى توسىۋاتىتى. كونىلاردا «پېشىڭنى شاخ ئىلسا توختا» دەيدىغان ماقال بار ئەمەسمۇ؟ بىر ھېسابتا بۇ ئاۋارىچىلىكلەرنىڭ ئۇچرىغىنىمۇ ياخشى بولدى. ئۇ مېنىڭ ئالدىراڭغۇ مىجەزىمنى سالماق، ئېغىر - بېسىق بولۇشقا ئۈزگەرتتى. ئالدىراڭغۇلۇق ئادەمگە ياخشى ئاقىۋەت ئەكەلمەيدىكەن. يايلاقتا ياڭى، بەگتاشنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئالدىراقسانلىق قىلمىسام مۇشۇ كۈنلەرنى كۆرەتتىم-مۇ؟ كائىناتنى كەزگەننىڭ نېمىسى يامان؟ مۇئەللىم «قۇدۇق ئىچىدىكى پاقا» دېگەن مەسەلنى سۆزلىگەنده، «بالىلار، بىز بۆكۈمچىلىك مۇشۇ مەھەللىنى دۇنيا دەپ تونۇساق توغرا بولمايدۇ، قۇرۇقلۇق دېگىزنىڭ ئەڭ چوڭ ئارىلى، دېگىز قۇرۇقلۇقنىڭ ئەڭ چوڭ كۆلى. دۇنيادا ئوخشاشمىغان ئىرقدىكى سىلەر-دەك بالىلار بار. ئۇلار دوستانه قولىنى سىلەرگە سۇنۇپ تۇرماقتا. سىلەرمۇ ياخشى ئۆگىنىپ، ساداىيىڭلارنى پۈتكۈل دۇنياغا ئاڭلىتىشىڭلار كېرەك» دېمىدىمۇ؟!

مەن دانىش بىلەن خوشلىشىپ چۆللۈك، ئېدىر - قىرلارنى كېزىپ پېشىن بولغاندا يىراقتىن بىر تۈپ دەرەخنى ئىلغا قىلدىم. ئۇسساپ لېۋىمنى گەز باغلىغان مۇشۇنداق پىژ - پىژ ئىسسىقتا ئانام دائىم سىقىپ بېرىدىغان جىگدە شەربىتىدىن بىر چىنە بولسىچۇ كاشكى، گۈپۈلدىتىپ ئىچىپ ئۇسسۇزلۇقۇمنى باسسام. ئەتراپ تونۇردەك قىزىپ كەتكەچكە بۆكۈمىنى ئېلىپ يۈز - بويۇنلىرىمنى يەلپۈشۈمۇ بىكارغا ئۇرۇنۇش بولدى.

«مۇشۇ چۆللۈكنىڭ كۈنلۈكى بول» دەپ بىرى تىكىپ قويغاندەك نەچچە ئون مو يەرگە سايە تاشلاپ تۇرغان يوغان دەرەخنىڭ ئاستىغا يۈگۈرۈپ كېلىۋالدىم. ھاۋا تەڭشىگۈچلۈك ئۆيگە كىرگەندەك سالقىن شامال گۈپپىدە تېنىمگە ئۇرۇلدى. ئازادە، يەڭگىللەپ قالغاندەك بولۇپ قالدىم.

— دېمىق ئىسسىقتىغۇ تازا ياقتىم، قىش بولغان بولسا تۇڭمگە كەلمەس ئىدىڭ - ھە، بالام!

شامالداپ ئولتۇرغاندا تۇيۇقسىز چاقماق چاقىقاندەك ئۈستى تەرەپتىن ئاڭلانغان ئاۋازدىن سەل مەڭدەپ قالدىم. ياپراقلارنىڭ پىخىلدىشىپ كۈلۈشكىنىدىن بۇنىڭ دەرەخنىڭ ئاۋازى ئىكەنلىكىنى بىلدىم.

— بۇ يولدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ بىردەم سايىداي دەپ ...

— سېنى چۆچۈتۈۋەتمىگەندىمەن؟

— ياقەي.

— ماڭا ئەجەب سىنچىلاپ قاراپ كەتتىڭغۇ؟ مېنى بىر يەردە كۆرگەندەكمۇ؟

— توغرا، بىر يەردە كۆرگەندەك.

— نەدە كۆرگەنسەن ...؟

— تازا ئېسىمگە ئالالمىدىم.

— ئوبدانراق ئويلاپ باقە، ئېسىڭگە كېلىدۇ.

— سىزنى ئىشقىلىپ بىر يەردە كۆرگەندەك، لېكىن نەدە

كۆرگەنلىكىمنى ئېنىق ئېيتمىغا ئالالمىدىم.

— چۈشۈڭدە كۆرگەن.

— ھەئە راست، ئەمدى ئېيتمىغا كەلدى، چۈشۈمدە كۆرگەن، لېكىن سىز بۇنى قانداق بىلىسىز؟ — مەن ھەيران قالدىم.

— بۇ بىر سىر.

— نېمە؟ بۇ بىر سىر؟ قانداق سىر؟

— بۇ دۇنيادا ھېچكىم ئۆز چۈشىنى يوشۇرۇپ قالالمايدۇ. ھەيران بولما، سەن چۈشلىرىڭنى دانىشقا دەپ بەرگەندە شامالدار ئاڭلىۋاپتىكەن. بۇ يەرگە ئۇچۇرۇپ ئەكەلدى. سىرىمنى ئەمدى بىلگەنسەن. ھا ـ ھا ـ ھا ...

— ئەسلىدە مۇنداقكەن ـ دە، — دېدىم مەن دەرەخنىڭ سۆزىگە قىزىقىپ، — شامالدار مېنىڭ سىرىمنى توشۇپ يۈرگۈچە سىزنىڭ چاڭگىلىشىپ كەتكەن چاچلىرىڭىزنى تاراپ قويسا بولمامدۇ؟

— نۇرغۇن نەرسىلەرنى تېخى تازا چۈشىنىپ كېتەلمەيسەن، بالام، — دەرەخ چوڭقۇر ئويغا پېتىپ ئۇھسىنىپ قويدى، — بۇلارنى مېنى خالىمايدۇ، دەپ ئويلاپ قالغان ئوخشىمامسەن؟ ئەگەر شۇنداق ئويلىغان بولساڭ خاتالاشتىڭ. تەبىئەتتە ھەر خىل مىنېرال ماددىلار بىرىكىپ ھەر خىل تاشلارنى ھاسىل قىلغاندەك، بىز دەرەخلەرمۇ بۇ دۇنياغا ھەر خىل سىياقتا ئاپىرىدە بولغان. مېنىڭ ئىسمىم ئويچان. دادام مېنى «بىر ئۆمۈر نۇرغۇن ئويلارغا بەند بولسۇن، دەپ بۇ ئىسمىنى قويغان بولغىيمىدى» دەپ ئويلاپ قالىمەن. ئەينى چاغدا مەنمۇ ساڭا ئوخشاش قەلبىگە نۇرغۇن گۈزەل ئارزۇلارنى پۈككەن كۆچەت ئىدىم. نۇرغۇن يىللار ئىلگىرى بۇ جاي كۇن نۇرى چۈشمەيدىغان بۇككىدە ئورمانلىق ئىدى. مېنىڭ يىلتىزىم مۇنبەتىرەك تۇپراقتا چۈشكەچكىمۇ يا ئۆزۈم بەكرەك چېنىقىپ ئۆسۈشنى خالىغاچقىمۇ ئەيتاۋۇر

تەڭتۇشلىرىمدىن ئېگىز ھەم توم چوڭ بولدۇم. ـ ئۆزۈڭ بىلە-سەن، ئورمانلار تەبىئەتنى ساپ ھاۋا بىلەن تەمىنلەيدىغان زا-ۋۇت. سېنىڭ مەھەللەڭدە چاڭ ـ توزان، ئىس ـ تۈتەكلەر ئۇنچە كۆپ بولمىغىنى بىلەن شەھەرلەردە ئىس ـ تۈتەك، بۇلغىنىش ئېغىر.

— بۇلارنى قانداق بىلدىڭىز؟

— بۇلارنىڭ ھەممىسى شەھەردىكى ئىس ـ تۈتەك دەستىدىن تۇكلىرى كۆمۈردەك قارىداپ كەتكەن قۇشقاچلار شېخىمدا ئولتۇ-رۇپ ئۆز ئېغىزى بىلەن دېگەن گەپلەر. شەھەردە ئىسلاشقان قۇشقاچلار بۇ يەردىكى ساپ ھاۋا، ئۇۋۇغا ئەپلىك ئاچا شاخلارتى بارا ـ بارا ياقتۇرۇپ قالدى. ئاچا شاخلىرىمغا چاڭگا تىزىپ مېنى خۇددى ساقاللىق بوۋاينىڭ ئۆزىگىلا ئوخشىتىپ قويدى. «مەن بۇ ئورمانلىقنىڭ ئامانلىق ساقلىغۇچىسى ئەمەس، باشقا دەرەخلەر-گىمۇ ئۇۋا سالساڭلار بولمامدۇ؟» دەپ قۇشقاچلار بىلەن قەستەن چېقىشىپ قوياتتىم. «كىم سىزنى باشقا دەرەخلەردىن ئېگىز ئۆسسۇن دەپتىكەن؟ بۇنى ئۆزىڭىزدىن كۆرۈڭ، قۇشقاچلارغا كۇن نۇرىدا قاقلىنىپ ئۇۋۇسىدا يېتىشتىن ئارتۇق راھەت يوق» دەيتتى ئۇلارمۇ چاقچىقىمغا چاقچاق بىلەن جاۋاب قايتۇرۇپ. ئەمەلىيەتتە مەن قۇچىقىمدا نۇرغۇن ئۇۋۇلارنىڭ بولغانلىقىدىن سۆيۈنەتتىم. ئۇلارنىڭ قىزىقارلىق پاراڭلىرىنى ئاڭلاشقا ئامراق ئىدىم.

— ئورمان تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى قايسى كۇنى «سىلەرنى قوغدايدىغان قانۇن تۇزۇلدىيەي، ئادەملەرنىڭ قولىدىكى ئوۋ مىل-تىقلىرى يىغىۋېلىندىيەي، ئەمدى ئاسمان، بۇلۇت، تاغ ـ باغدا ئەركىن ياشىساڭلار بولىدۇيەي ...» دېگەندەك قىلىۋاتماتتى. ئاكام بىلەن تۇنۇگۇن تاختا كۆۋرۈك يېنىدىكى بىر باغدا ئويناۋاتـ-ساق «پىرس ـ پىرس» شەپە ئاڭلانغاندەك بولـدى. ئاكام «ۋېچـ-ىر ـ ۋېـچ، قاچـقىن ـ قاچ» دەپ توۋلىۋېـدى، قارىسام

مىلتىقنىڭ يۈرىكىمگە تەڭلىنىپ تۇرغانلىقىنى كۆردۈم. ئاكام بىلەن «پارتىزان» قاچتۇق. سەللا بىخۇدلۇق قىلغان بولساق بۇ ئەزىز جاندىن ئايرىلىپ قالاتتۇق ـ دە. بۇنىڭدىن كېيىن سىرتـ لاردا يۈرگەندە يەنىلا هوشيار بولمىساق بولمايدىكەن جۇمۇ دوستـ لار، ۋېچىر ـ ۋېچىر ...

— ئادەم بالىلىرى ياسىغان رەگـەتكە دېگەن نەرسىمۇ بەك يامانـكەن. قايسى كۇنـى،— گـەپىنى باشلىـدى يـەنە بىر قۇشقاچ،— پىلىخانا تېمىدا ئارام ئېلىپ ئولتۇرسام قۇلىقىم تۇۋىدىن كەپتەر تۇخۇمى چوڭلۇقىدىكى بىر تال تاش «ۋىشىدە» ئۇچۇپ ئۆتتى، چۆچۈپ كەتتىم. قارىسام پەستە — دەرەخ دالدىـ سىدا بىرنەچچە بالىلار ئاچا تاياقتا تېڭىۋالغان رېزىنكىنى سوزۇپ ماڭا قارىتىپ تۇرۇپتۇ. جېنىمنى ئېلىپ ئاران قېچىپ ئۇلگۈرـ دۈم.

— ئۇلارنىڭ «يەر يۈتتى» دېگەن قورالىمۇ يامانكەن. ئېھتىـ ياتسىزلىقتىن يەردە چېچىلىپ يانقان بىرەر تال دانىنى چوقۇلىـ ساڭ شۇ هامان گېلىڭنى بوغۇپلا سېنى جەھەننەمگە ئۇزىتىدىـ كەن.

— باسماق دېگىنى شۇ ئوخشىمامدۇ؟

— هەببەللى، دەل ئۆزى شۇ.

— ئادەملەرمۇ قىزىقكەن. بىز يا ئۇلارغا يامانلىق قىلمىساق بىزنى تۇتۇپ يەپ.

— ياشاش مۇهىتىمىزنى تارايتىپ.

— ئادەملەرنىڭ ئەقىللىقلىرى ئاز. قارىمامسەن، ئۇلار بىزـ نى تۇتۇپ يەپ ئېتىزلىرىنى گەزلىمە قۇرت بېسىپ كەتسە ئۆزى قۇشقاچلارغا ئايلىنىپ قۇرت تەرمىدىمۇ؟

— خوپ بولدى.

— بىرنىڭ ئۇۋالى بىرىگە دېگەن شۇ ـ دە...

قۇشلار يەنە نەنىڭ تىنچ، نەدە خامان جىق، نەنىڭ سۇيى

سۆزۈك ... دېگەندەك تېمىلاردا ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي سۆزلە-شىپ گۈگۈمنى، يۇلتۇزلۇق ئاخشاملارنى كۈتۈۋالاتتى. شۇ يو-سۇندا قۇشلار ماڭا نۇرغۇن خۇشاللىقلارنى ئاتا قىلدى. شاخلە-رىمغا، يوپۇرماقلىرىمغا، قوۋزاق، يىلتىزلىرىمغا نۇرغۇن نە-سىلەرنى يازدى. ئىچىمدىكى چەمبەرسىمان يىل هالقىلىرى كۆ-پەيگەنسېرى بارا - بارا مەنمۇ تارىخندىكى بوران - چاپقۇن، قىش - شۇنىرغانلىرىدىن ئۆتكەن، ئىچىمگە نۇرغۇن تىلسىم يوشۇرۇنغان كاتتا كىتابقا ئايلاندىم.

توزۇمايدىغان گۇل بولمىغىنىدەك بىر يىلى تۈيۈقسىز قاتـ-تىق قۇرغاقچىلىق بولۇپ، قېرىنداشلىرىمنىڭ هەممىسى قۇرۇپ بىر مەنلا تىكەندەك يالغۇز قالدىم.

— ئىچىڭىز تازا پۇشقاندۇ؟

— پۇشمايدىغانمۇ ئىش بولامدۇ؟ بىر تال ئۇرۇق قانچىلىك جاپالار بىلەن بىر تۇپ مايسىغا ئايلىنىدۇ، بۇ ساڭا ئايانغۇ؟ مەن بۇ قىسمەتنى «قېرىنداشلىرىم بارلىق ئۇمىدىنى ماڭا قالدۇرۇپ كەتتى» دەپ چۈشىنىپ قايغۇنى كۈچكە ئايلاندۇردۇم. قۇشلار بالىلىرىنى ئۇچۇرۇم قىلىپ بولۇپلا مېنى — باغرىمدىكى ئۇۋىنى تاشلاپ يىراقلارغا ئۇچۇپ كېتىشتى. ئانا دېگەن بەربىر بالىغا چىدىمايدىكەن. ئۇزاق يىللار بولدى، هەر كۈنى ئەتىگەندىن - كەچكىچە قىلىدىغان ئىشىم ئاسمانغا قاراش. نۇرغۇن قۇشلار ئۇستۈمدىن ئۇچۇپ ئۆتتى، هەممىسى مېنىڭ ئىسسىق قۇچىقىمدا چوڭ بولغانلار. ئەمما ئۇلار پەسلەپ مەن بىلەن كۆرۈشۈشنى، ئىسسىق ئۇۋۇسىغا مەڭزىنى بىر قېتىم يېقىشنى ئۇنتۇدى. قوللـ-رىمنى قانات قىلىپ ئۇچۇش ماڭا تەسكە چۈشمەيدۇ. نەچچە قېتىم ئۇچۇپ ئۇلارنى قوينۇمغا قايتۇرۇپ كېلەي، دەپمۇ ئويلىدىم. ئۆزىنى ئۇچۇرۇم قىلغان ئىسسىق ئۇۋۇسىغا مېهرى بولمىغان قۇشلارنى قايتۇرۇپ كېلىپ نېمىمۇ قىلارمەن، دەپ ئۆز خىيالىم-دىن يەنە يالتايدىم. باياتىن شامالىلار چېچىڭىزنى تاراپ قويسا

بولمامدۇ، دېدىك. بۇنى شامالالار دېمىدى ئەمەس، كۆرمىگە قېتىم دېدى. لېكىن ئۆزۈم ئۇنىمىدىم. چاچلىرىمنى شامالالار تاراش جەريانىدا ئۇۋىلار بۇزۇلۇپ كېتىشى مۇمكىن. بۇزۇلمىدى دېگەن تەقدىردىمۇ مەن باشقا بىر سىياققا كىرىپ قېلىشىم مۇمكىن. كونىلاردا «قۇش قېرىسا ئۇۋىسىغا قايتىدۇ» دېگەن ماقال بار. مەن باشقا بىر سىياققا كىرىپ قالسام، ناۋادا قۇشلار كېلىپ قالسا مېنى تونۇيالماسلىقى مۇمكىن. شۇڭا مەن شامالالارنىڭ چېچىمنى تاراپ قويۇشىغا ئۇنىمىدىم. مەندىمۇ ئۆزۈمگە تۇشلۇق كارامەت بار. ئەگەر مەن بىر سىلكىنىپ تەتۇر ئۆسسەم باراقسان شاخ تارتىپ، يىلتىزلاپ بىر يىلغا قالماي يەنە بۇك ئورمانغا ئايلىنالايمەن، بۇ ماڭا بىردەملىك ئىش. ئەگەر قۇشلار قايتىپ كېلىپ قالسا مېنى تاپالمايدۇ، دەپ تا ھازىرغىچە ئۇنداق قىلمىدىم. قۇشلار ھامان بىر كۈنى قايتىپ كېلىدۇ، دەپ ئويچان ھالىتىم بىلەن ياشاۋەردىم. ئۈمىد ئىچىدە ئۈمىد بولىدىكەن. كۆتكەنلىرىم بىكار كەتمىدى. ئەتىگەن بۇ يەرنىڭ ئاسمىنىدىن ئۇچۇپ ئۆتكەن بىر قۇش پەسلەپ شېخىمغا قوندى. شاختا ئولتۇرۇپ ئۆزى ئۆسۈپ چوڭ بولغان ئۇۋىنىڭ تونۇش ھىدىنى ھىدلاپ قالدىمۇ قانداق، تېپىرلاپ جىم تۇرالماي قالدى.

— سېنى قار ـ يامغۇر، مۆلدۈر ـ بورانغا كۆرسەتمەي چوڭ قىلغان ئىسسىق ئۇۋۇا مەن شۇ، — دېدى ئەڭ توم شاختىكى چاڭگىلىرى پاخپىيىپ ساراڭنىڭ چېچىدەك بولۇپ كەتكەن ئۇۋۇا.

— ھېلىلا تونۇش ھىدىتىن كۆڭلۈم بىر نەرسىنى تۇيغاندى، ئېھ، ئىسسىق ئۇۋۇام، مەن سېنى كۆزۈمگە سۇرەي. مەن سىلەرنى تاپالماي نەچچە يىللاردىن بېرى باشقا جايلاردا ئېزىپ يۈرۈپتىمەن. مەن بالىلىرىم، نەۋرىلىرىمنى باشلاپ كېلىپ قانداق ئالماستەك مەزمۇت يېتىلدۇرگەن ئۇۋۇنى، ئويچان بوۋاملىرىنى ئۇلارغا تونۇشتۇرمىسام قانداق بولىدۇ؟ شۇنداق قىلمىسام تۇزكور بولۇپ كېتەرمەن، — دېدى ئۇ قۇش.

— سىز ئاخىر قۇشلارنىڭ يېقىملىق ناخشىلىرىنى ئاڭلىيالايدىغان بوپسىز.

— بۇ ناخشىلار ماڭا قانچىلىك ھەمراھ بولىدۇ، بىلمەيمەن. گېپىدىن ئايان بولدىكى، بۇ ھېلىقى «يەر يۈتتى»نىڭ گېپىنى قىلغان قۇشقاچكەن. ئۇ بارلىق قۇشلارنى چاقىرىپ كېلىپ مۇشۇ جايدا مەڭگۈ ياشايدىغانغا ۋەدە بېرىپ ئاسمانغا كۆتۈرۈلدى.

— سىزغۇ ئۆزىڭىز ئارزۇ قىلغان قۇشلارنىڭ ناخشىلىرىنى ئاڭلارسىز، مەن ئاداشلىرىمنىڭ ئاۋازىنى قاچانمۇ ئاڭلارمەن؟

— سەن تەپەككۇر ۋەڭنى، تۇيغۇڭنى يېڭىلىساڭ ھەممە يەردە ئاداش تاپقىلى بولىدۇ.

— ئۇنداقتا بىزمۇ ئاداش بولالايدىكەنمىز ـ دە؟

— ئەلۋەتتە.

— بەك ياخشى بولدى، مەن يەنە بىر ئاداش تاپتىم.

— مەنمۇ سەن بىلەن ئاداش بولغىنىمدىن بەك خۇشال. لەگلەك ئۇچسا ئاسمانغا بىر ھەسسە خۇشاللىق قوشۇلىدۇ، تامچە سۇ دەريالغا چۈشسە بېلىقلار بىر يىل شادلىققا چۆمىدۇ ئەمەسمۇ؟ دېگىنىم توغرىمۇ؟ ...

— توغرا، توغرا، سىز قۇشلارغا ئۆزى ئۆسۈپ چوڭ بولغان ئانا ماكانىنىڭ ئىللىقلىقىنى ھېس قىلدۇرۇش ئۈچۈن ئۇنسىز بەدەل تۆلەپ كەپسىز. سىز ھەقىقەتەن قالتىسكەنسىز.

— مېنىڭ بۇ شاخلىرىم دۇنيانىڭ ھەممە يېرىگە دوستانە سۈنۈلغان قول.

— قۇشلار قايتىپ كەلسە تەتۇر ئۆسۈپ بۇ يەرنى بۇك ئورمانغا ئايلاندۇرۇش نىيىتىڭىز يەنە بارمۇ؟

— ئەلۋەتتە بار ـ دە. ئۈمىدسىز ياشىغىنىمدىن قۇرۇپ قاقشال بولغىنىم تۈزۈك. قۇشلارنىڭ ھەممىسى قايتىپ كېلىپ مېنى — باغرىمدىكى ئىسسىق ئۇۋۇنى تونۇپ بولغاندا مۇڭاپىق پەيتىنى تاللاپ تەتۇر شاخلاپ ئۆسىمەن.

— شۇنداق ئۆسسىڭىز بەلكىم سىزنى چۈشەنمىگەنلەر بۇ تەتۈر دەرەخكەن، دېيىشىمۇ مۇمكىن؟

— نېمە دېسە دەۋەرسۇن، پەرۋايىم پەلەك.

— تەتۈر شاخلاپ ئۆسسىڭىز، بەلكىم قېرىنداشلىرىڭىزنىڭ يىلتىزىنى ئۈچرىتىپ قالارسىز؟!

— مەنمۇ شۇ يىلتىزلارنى بويلاپ بېخ سۈرمەكچى.

— ياخشى تىلىكىڭىزگە بۇرۇنراق يېتىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن.

— رەھمەت. بۇ تىلەكلەرنى يىراق - يېقىندىكى، ھەتتا پاپىلار دۆلىتىدىكى ئاداشلىرىممۇ تىلىگەن. سىلەرگە كۆپ رەھمەت.

— مەنمۇ دەل پاپىلار دۆلىتىگە ماڭغانىدىم. ئىمكان بولسا ھازىرلا تەتۈر شاخلاپ ئۆسۈپ بەرگەن بولسىڭىز، تەبىئەتتىكى بىر سىرنى بىلىۋېلىپ كۆزۈم ئېچىلىپ قالاتتىكەن.

— قۇشلار كەلسە مېنى تونۇيالماي قالارمىكىن...

ئويچانلىقىڭ گەپلىرىدىن تەڭقىسلىقتا قالغانلىقىنى پەملەپ گەپنى دەرھال چاقچاققا بۇرىدىم:

— ئويلىشىپ قويدۇم، راست دەپ قالماڭ جۇمۇ. ھە راست، بىز ھېلى ئۈچراشقاندا «قىش بولسا تۇڭمگە كەلمەس ئىدىڭ - ھە» دېگەندەك قىلىۋىدىڭىز، بۇ گەپنى نېمە مەقسەتتە دېگەنىدىڭىز؟

— قۇشلىرىمغا قېيىداپ بولمامدۇ. ھەرگىز باشقا ئويلاردا بولما، بۇ سېنى ئەيىبلىگىنىم ئەمەس.

— ئەمىسە، مەن يولۇمغا ماڭدىم. خەير - خوش.

— پاپىلار دۆلىتىگە ھەرەباغدىن ئۆتسەڭلا بارىسەن، ئامان بول.

— ھەرەباغ!؟— ھەيران بولۇپ سورىدىم مەن،— ھەرەباغ دەپمۇ باغ بولامدۇ؟

— نېمىشقا بولمىغۇدەك؟ مېنىڭ تەتۈر شاخلاپ ئۆسەلمىشىمگە ئىشىنىسەنغۇ، ھەربىلەرنىڭ باغ ياسىشىغا ئىشەنمەمسەن؟ قورقما، ئۇلار سېنى چېقىۋالمايدۇ.

— قورقمىنىم ئەمەس، ئۇ يەردە يەنە ھايال بولۇپ قالارمەن. مىكىن دەپ ئەنسىرەيمەن شۇ.

— ھەرەباغدىن بالقىزنى تاپسەن، يولنى سورايسەن، ئاماڭلىق سوراپ قويۇپ پاپىلار دۆلىتىگە راۋان بولسەن.

— بالقىز دېگەن كىم؟

— ھەرەباغنىڭ پەرىسى.

— ئۇنى تېپىپ نېمە قىلىمەن؟

— ھەرەباغنىڭ غوجىدارى شۇ. مېھمانلارنى كۈتۈش، يولغا سېلىش ئىشلىرىنىڭ ھەممىسىگە ئاشۇ مەسئۇل.

— ئۇنىڭدىن يول سورىمىساممۇ دانىش سىزىپ بەرگەن خەرىتە يانچۇقۇمدا بار. شۇنىڭغا قاراپ تاپسام بولمىدىمۇ؟

— يول سورىغان يولدىن ئازماس، دېگەن گەپ بار. ئۇنىڭ سېنى سەپىرىڭگە ئاقيول تىلەپ يولغا سېلىپ قويغىنىنىڭ نېمە يامىنى بار. تەبىئەتتىكى نۇرغۇن جانلىقلار بىلەن ئاداش بولىمەن، دەپ تۇرۇپ ئۇنتۇپ قالغىنىڭنى قارا سېنىڭ؟

— ئېسىم قۇرۇسۇن، ئېسىم قۇرۇسۇن، — مەن پېشانەمگە ئۇرۇپ قويدۇم، — بولىدۇ، مەن چوقۇم بالقىزنى تېپىپ ھەرىلەر دۇنياسىنى ئايلىنىپ، ئاندىن سەپىرىمگە ئاتلىناي.

ھەرەباغدىكى ھېكايە

مەن ئۇنچە ئېگىز بولمىغان تاغ قاپتاللىرىدىن ئايلىنىپ ئۆتكىنىمدە، بىر ھەرە قىزنىڭ كۈمۈش قوڭغۇراقتەك جارانگلىق، يېقىملىق ئاۋازدا ئېيتقان شوخ ناخشىسى ئاڭلاندى:

مەن ھەرەباغ ھەرىسى،
ھەرىلەرنىڭ پەرىسى.
مەنسۇپ ماڭا بۇ يەرنىڭ
يىراق - يېقىن ھەممىسى.
لاي - لاي - لاي، لاي - لاي - لاي...

ئامراق مېنىڭ ناخشامغا
يىڭناغۇچ ھەم كېپىنەك.
باغ - دالىنى ئايلىنىپ
يىغىمەن جىق گۈل - چېچەك.
لاي - لاي - لاي، لاي - لاي - لاي...

ھەرە قىزنىڭ يېقىملىق ناخشىسى قەلبىمگە سىڭىپ كەتتى. بەلكىم شامالالار بۇ ناخشىنى تاغ باغرىدىكى ھەممە جانلىقلارغا ھەدىيە قىلغاندۇ. مەن بۇ ناخشىنىڭ توختىماي ئېيتىلمىشىنى ئارزۇ قىلاتتىم. ناخشا ئېيتىلۇەرگەنمۇ بولاتتى. ئەمما ھەرە قىزنىڭ يېنىدىكى ھەرىچاق ناخشىنى توختاتتى:

— بالقىز ئاچا، گۈل شىرنىلىرىنى دادام بىلەن ئاپام يىغىسۇن. بۇگۈن سەن باغ - دالىنىمۇ ئايلانماي، گۈل - چېچەكمۇ يىغماي مېنى باق.

— بولىدۇ، سىڭلىم. گۈللۈكلەرنى ئايلانغاچ ئۈچۈشنى ئۆگەنسەڭ قانىتىڭ يېتىلىدۇ، بۇ ئۆيدە ئولتۇرغاندىن جىق ياخشى ئەمەسمۇ؟

— ياق، ياق. مېنى باقسەن. ھېچ يەرگە بارمايسەن.

— سېنى زېرىكىپ قالمىسۇن، دەپ شۇڭا ناخشا ئېيتىپ بەردىمغۇ؟

— مەن ئۇنداق ناخشىلىرىڭنى تولا ئاڭلاپ پاك بولۇپ قالاي دېدىم. ماڭا ھېكايە ئېيتىپ بەر.

— مەن تېپىشماق ئېيتاي، سەن تاپ.
— ياق.
— ئەمىسە خەت ئۆگىتىپ قويايي.
— بۇگۈن ئۆگەنگۈم يوق.
— بىلىدىغان ھېكايىلىرىمنىڭ ھەممىسىنى ساڭا دەپ بېرىپ بولغان تۇرسام. مېنى تار يەردە قىستىمغىنە بولدى، ئوماق سىكىلىم.
— ئىشقىلىپ نېمە دېسەڭ دە. بۇگۈن ھېكايە ئاڭلىغۇم بار.
— ھېكايەم يوق. ساڭا «ئورماندىكى موماي» دېگەن چۆچەكنى ئېيتىپ بېرەي.
— ھوي، بەك ياخشى بولدى، — ھەرىچاق خۇشاللىقىدىن سەكرەپ چاۋاك چېلىشقا باشلىدى.
بۇرۇنقى زاماندا، بىزگە يېقىن ماكاندىكى بۇك ئورماندا بىر موماي ياشايدىكەن. ئۇنىڭ «پەش» دېگىلى مۇشۇكى، «چاغ» دېگىلى كۆچۈكى يوقكەن. بار دېسە تۆت بۇلۇڭ، بىر كۆلۈك؛ تۆت توخۇسى، بىر بۇقىسى بارکەن. يەر ئاغدۇرۇشتا راسا ئەسقاتىدىغان كۆچتۇڭگۇر بۇقىسى ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن موماي تۆت توخۇسى بىلەنلا قاپتۇ.
بۇ تۆت توخۇنى موماي چۈجە ۋاقتىدىلا ئاقباش توخۇ، كۆكباش توخۇ، تۈكباش توخۇ ھەم يۇڭباش توخۇ دەپ چاقىرىپ كۆنۈپ قالغاچقا توخۇلارمۇ بارا - بارا ئۆز ئىسمىنى تونۇپاپتۇ.
«كۆزدىن ئايرىغان خۇدا ھاسىسىدىن ئايرىماپتۇ» دېگەندەك بۇ توخۇلار مومايىنىڭ غورىگۈل تۇرمۇشىنى ئۆزگەرتمەكچى بولغاندەك ئىنتايىن تۇخۇمچان چىقىپتۇ. موماي توخۇلار تۇغقان تۇخۇملارنى يىراقتىكى بازارغا ئاپىرىپ سېتىپ ئۆيىنىڭ تۇز - گۈگۈت، كۆكتات - مايلىرىنى قامدايدىكەن. ئېشىنغانلىرىغا توخۇلارغا زىغىر - زاغۇن، قوناق، كېپەك ئەكېلىپ تۆكۈپ بېرىدىكەن.

زىغىر - زاغۇننى يېگەن توخۇلار بارا - بارا ئۆز كارامىتىنى كۆرسىتىپ ئاقباش توخۇ ئاتتەك، كۆكباش توخۇ كالىدەك، تۈكباش توخۇ توشقاندەك، يۇڭباش توخۇ يولۇاستەك تۈخۈم تۈغۇشقا باشلاپتۇ.

— ئاچا، يالغان گەپ قىلدىڭ، يولۇاس توخۇنى يەۋەتمەي قاراپ تۇرامدۇ؟

— مەن يۇڭباش توخۇ يولۇاس تۈغۇپتۇ دېمىدىم. يولۇاس چوڭلۇقىدىكى تۈخۈم تۈغۇپتۇ، دەۋاتىمەن.

— ھەئە، چۈشەندىم. ئاخىرىنى دە.

بۇ خەۋەر چاقماق تېزلىكىدە ئورمانلىق سىرتىدىكى ئۆڭكۇر-دە ئاچ قورساق ياتقان بۆرىنىڭ قۇلىقىغا يېتىپ بېرىپتۇ. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان بۆرە شۆلگەيلىرىنى ئېقىتىپ تۇرۇپ:

«ئۇلارنى بۇرۇن يەۋەتكەن بولسام ماڭا بىر ۋاخلىق غىزا بولالمايتتى. ئەمدى ياخشى بولدى. ئۇلار تۈخۈمىنى تۈغۇۋەر-سۇن. مەنمۇ تۈخۈملىرىنى ئوغرىلاپ ئەكېلىپ جېنىمنى جان ئېتەي» دەپ ئويلاپتۇ.

دەرۋەقە توخۇلار تۈخۈملىرىنى تۈغۇۋېرىپتۇ، بۆرىمۇ تۈي-دۇرماي ئوغرىلاپ قورسىقىنى تويدۇرۇپ ياشاۋېرىپتۇ.

— ئاچا، مومای بۇنى سەزمەپتۇمۇ؟

— مومای باشتا سەزمەپتۇ. تېخى توخۇلارنى «ھۇرۇنلۇق قىلىپ تۈخۈم تۈغمىغان ئوخشايدۇ» دەپ ئويلاپتۇ. ئەمەلىيەتتە توخۇلار ھەر كۈنى تۈخۈم تۈغۇپ تۇرغانىكەن. بۇ ئىشلاردىن ئەجەبلەنگەن مومای ئىشىك يوچۇقىدىن مارىلاپ تۇرسا ئاقباش توخۇ كاتەككە كىرىپ ئاتتەك يوغان تۈخۈمنى تۈغۇپ قويۇپ كاتەكتىن يېنىپ چىقىپ تۇرۇشغا، بىر تۈكلۈك قول تۈخۈمنى دومىلاتقانچە غايىب قىپتۇ. مومای: «خاتا كۆرۈپ قالمىغاندە-مەن - ھە» دەپ كۆزلىرىنى ئۇۋۇلىتىپ يەنە سىنچىلاپ قاراپ تۇرسا، كۆكباش توخۇ كاتەككە كىرىپ كالىدەك يوغان تۈخۈم

تۇغۇپ يېنىپ چىقىشىغا، ھېلىقى تۆكلۈك قول ئۇنىمۇ دومىلاتـ
قانچە يوق قىپتۇ. شۇ تەرزدە بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن،
موماي بۇنىڭ بۆرىنىڭ ئويۇنى ئىكەنلىكىنى بىلىۋاپتۇ. قانداق
قىلىش كېرەك؟ بۆرە بىلەن ئۇدۇل ئېلىشاي دېسە كۈچ ـ ماغدۇـ
رىدىن قالغان موماي ئۇنىڭغا تەڭ كېلەلمەيدۇ. ئېلىشماي دېسە
زىيان ھەركىمگە ئاچچىق ـ دە. بۆرە تۆخۈملارنى يەپ بولدى
قىلىسغۇ مەيلى، ناۋادا ئاچچىقى كېلىپ بىر كۈنى توخۇلارنىڭ
ھەممىسىنى يالماپلا يۇتۇۋەتسە موماي نېمە بىلەن تىرىكچىلىك
قىلىدۇ؟ ئۇ چاغدا قانداق قىلغۇلۇق؟

موماي توخۇلىرىنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاپ بۆرىنى بابلاشنىڭ
ئەپلىك بىر چارىسىنى ئويلاپ تېپىپتۇ.

— ئۇ چارە بىلەن بۆرىنى بابلىيالاپتۇمۇ، ئاچا؟

— ھازىر شۇنى دەپ بېرىمەن. موماي شۇ كېچىسى توخۇلار
بىلەن ئەپلىك بىر باسماق ياساپ كاتەك ئىچىگە قورۇپتۇ. ئەتىسى
تۆكباش توخۇ كاتەككە كىرىپ باسماق يېنىغا ئېھتىيات بىلەن
توشقاندەك تۆخۈم تۇغۇپ قويۇپ پەم بىلەن يېنىپ چىقىپتۇ.
قورساقلىرى ئېچىپ كەتكەن ئاچ كۆز بۆرە تۆخۈمغا قولىنى
شۇنداق ئۇزاتقانىكەن، «قارسىسەم» قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ
باسماق قولىنى ئامبۇردەك چىڭ قىسىپتۇ. دەل شۇ پەيتنى كۆـ
تۈپ تۇرغان موماي نوغۇچ بىلەن بۆرىنى قوناق سوققانىدەك سوـ
قۇشقا باشلاپتىكەن، بۆرە غىڭ قىلماي ئۆلۈپتۇ. شۇنداق قىلىپ
ئاچ كۆز بۆرە جاجىسىنى يەپتۇ، ئورمانلىق موماي بىلەن تۆت
توخۇغا قاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن چۆچىكىم تۇگىدى. قانداق، بولاماـ
دىكەن؟

— يەنە بىرنى دەپ بەر.

— تولا خەقىشلىك قىلما. مېنىڭ قىلىدىغان يەنە جىق
ئىشىم بار. ئەتە دەپ بېرەي.

باياتىن ئاچا ـ سىڭىلىنىڭ قىزغىن پارىڭىنى بۇزۇشنى بىئەپ

كۆرگەنىدىم. ئەمدى چاۋاك چالغاچ ئۇلارنىڭ يېنىغا باردىم:
— بارىكاللا بالقىز، سىزنى ناخشىنىلا ياخشى ئېيتامدىكەن، دېسەم، ھېكايىنىمۇ ياخشى توقۇيدىكەنسىز ئەمەسمۇ؟
— سىز كىم بولىسىز؟— مەڭدەپ قالدى بالقىز.
— مەن بۇ يولدىن پاپىلار دۆلىتىگە كېتىۋاتقان بىر يولۇچى.
— مېنىڭ ئىسمىمنى بىلمىدىكەنسىزغۇ؟
— بايا تىن سىڭلىڭىز سىزنى بالقىز ئاچا، دەپ چاقىردىغۇ. شۇ چاغدا بىلىۋالدىم. سىز بىلەن كۆرۈشۈشتىن ئىلگىرى ئويچان ماڭا گېپىڭىزنى قىلىپ بەرگەن.
— ئويچان ئاكاش ئامانمۇ؟
— ئامان، ئۇ ھازىر چوڭ خۇشاللىقنى كۈتۈپ تۇرۇۋاتىدۇ.
— قانداق چوڭ خۇشاللىقنى؟
— ئۇنىڭ قوينىدا ئۆسكەن قۇشلار قايتىپ كېلىپ ئۇنى مەڭگۈلۈك ئۇۋا قىلماقچىكەن.
— ۋاھ! بۇ راستتىنلا تەنتەنە قىلغۇدەك چوڭ خۇشاللىقىكەن. ئىسمىڭىزنى سورىسام بولامدۇ؟
— ئەلۋەتتە بولىدۇ، ئىسمىم سەمى.
— ئاداش بولۇپ قالايلى، ئىسمىم بالقىز.
— بولىدۇ، بۇ تەكلىپنى مەن خۇشاللىق بىلەن قوبۇل قىلىمەن.
— نەچچە يىل ئالدىدا ئويچان ئاكاشنىڭ يېنىغا پات - پات بېرىپ ئويناپ كېلەتتىم. ھازىر قىلىدىغان ئىشلىرىم بەك كۆپ. گۈللەرنى چاڭلاشتۇرۇپ رەڭگارەڭ گۈللۈك بەرپا قىلىمساق تېخى، گۈل شىرنىلىرىنى توپلاپ ھەسەل ئىشلىمەسەك تېخى، خانقىز، يىڭناغۇچلار ئۆسۈملۈككە زىيانلىق كۆكپىتلەرنى يوقىتىشتا يېتىشىپ بولالمىسا يارەملەشمەسەك تېخى، ئىنى - سىڭىللار خەقىشلىك قىلسا پەپلىمەسەك تېخى.

— بالىلارنى تەربىيىلەش مۇھىم ئىش. بۇنىڭدا قەتئىي بىپەرۋالىق قىلىشقا بولمايدۇ.

— بۇنى بىلىمەن. كۇندۇزى ھېرىپ - چارچىغىنىمغا قارىماي ئاخشاملىرى چىراغ تۇۋىدە ئۇلارغا بىر چاغلارغىچە خەت ئۆگىتىمەن.

— خەت ئۆگىتىشلا كۇپايە قىلمايدۇ. چوقۇم ھايات يولىنى يورۇتىدىغان خۇرۇچلارنى قەلبىگە قاچىلاش كېرەك.

— سىزنىڭ نېمە دېمەكچى بولغىنىڭىزنى چۈشەندىم. ئۇلار ساۋاتىنى چىقارسا، ئاندىن دۇنيانى تونۇش قەدىمىنى باسىدۇ - دە.

— دېگەنلىرىڭىز توغرا. بايىتىن سىڭلىڭىزغا دەپ بەرگەن چۆچەكنى ياقتۇرۇپ قالدىم.

— رەھمەت. بالىلار چۆچەك ئوقۇش، ئاڭلاش ئارقىلىق تەسەۋۋۇرىنى بېيىتىدىغان بولغاچقا، بالىلارغا قىزىقارلىق تۇيۇلسۇن دەپ ...

— سىڭلىڭىز بەك چېچەنكەن، سىزدىن نۇرغۇن ئەھمىيەتلىك سوئاللارنى سورىدى.

— ئۆيدىمۇ ئاشۇنداق غەلىتە سوئاللارنى سوراپ مېنى بىردەم ئارام ئالدۇرمايدۇ. دادام تېخى «سەنمۇ كىچىك چېغىڭدا سىڭلىڭ-دىنمۇ ئۆتەر ۋاتىلداق ئىدىڭ. سەن سورىغان بىر تالاي سوئاللارغا ئاپاڭ ئىككىمىز زېرىكمەي- تېرىكمەي جاۋاب بېرەتتۇق. سوئال سوراش ياخشى ئىش. سوئال سورىيالىغانلار دۇنيانى سورىيالايدۇ. سىڭلىڭغا ئېرىنمەي چۈشەندۇر» دەيدۇ. سىزغان رەسىملىرىگە قارىسىڭىز كۇلۇپ كېتىسىز. قايسى كۇنى ئۇ «قاناتلىق تاش، تاپانچا ئاسقان قوي، دۇمبىسىگە پاراشۇت تېڭىۋالغان كەپتەر» دېگەندەك رەسىملەرنى سىزىپتىكەن، دادام: «بالىلار دېگەن دۇنيانى ئۆزىنىڭ سادىدا تەسەۋۋۇرى بىلەن كۆزىتىشكە ئامراق. قاراڭلار، بوشلۇقتىكى كېپىنەككە ئۇچۇۋاتقان گۇل،

دەپ ئىسسىم قويۇپ سىزىپتۇ. قىزىم يارايدۇ» دەپ بىر ھازا ماختاپ كەتتى.

— توغرا پەرەز قىپتىمەنمۇ، — دېدىم مەنمۇ ئويلىغانلىرىم-نىڭ توغرا چىققانلىقىدىن سۆيۈنۈپ.

— مېھمانىنى بۇ يەردە گەپكە تۇتۇپ تۇرغىنىم نېمىسى؟ — دېدى بالقىز، — يۈرۈڭ، ھەرەباغقا بارىمىز.

— نېمە قىلارمەن ئۇ يەردە. مېنى ئەڭ ياخشىسى ئۇدۇللا يولغا سېلىۋەتسىڭىز.

— زېمىنىمىزغا ئاياغ باسقان مېھمانغا بىر پىيالە ھەسەل چاي بەرمەي قۇرۇق يولغا سېلىپ قويىدىغان ئادەت بىزدە يوق، يۈرۈڭ.

— يۈرۈڭ، — دېدى بالقىزنىڭ سىڭلىسىمۇ قولۇمدىن تارتىپ، — ماڭا بالىلار دۇنياسىدىكى جىق ھېكايە - چۆچەكلەرنى دەپ بەرمىسىڭىز، سىزنى بۇ يەردىن ھەرگىز كەتكۈزمەيمەن.

— كەتكۈزمىسەڭلار تېخى ياخشى. سىلەر گۈل شىرنىسىدىن يىغقان ھەسەللەرنى يەپ ئويناڭلار، مەن شۇ.

— ئەمگەك قىلمىسىڭىز بىكارغا ھەسەل بەرمەيمىز ...

بالقىز «چاقچاق قىلدىم» دېگەن مەنىدە ماڭا كۆزىنى قىسىپ قويۇپ شۇنداق دېۋىدى، سىڭلىسى: «ماڭا ھېكايە دەپ بەرسە بېرىمىز» دەپ تۇرۇۋالدى.

— نېمىشقىكىن سىلەرنىڭ «ئۇچار گىلەم»، «ياغاچ ئات»، «جاھانناما ئەينىكى» دېگەن چۆچەكلىرىنى ئاڭلىغۇم كېلىپلا تۇرىدۇ. بۇ چۆچەكلەردە شۇنداق قويۇق ئىلىم - پەن پۇرىقى بار. مەن ھەيران، سىلەر نەچچە مىڭ يىل ئىلگىرى چۆچەك ئاساسىدا ئوتتۇرىغا قويغان پەن قىياسىڭلارنى ئۆزۈڭلار ياسىماي خەق ياسىدى. سىلەر بۈگۈنكى كۈنگە كەلگەندە بۇ نەتىجىلەرنىڭ ئۆز قىياسىڭلاردىن بىخلانغىنىنىمۇ ئۇنتۇپ قالدىڭلار. توغرىسى چۆچەك ئىچىدىكى رېئاللىقنى قوبۇل قىلمىدىڭلار ...

— ئۇلارنى كىملا ياسىسا ئوخشاشقۇ؟

— ياق، ئوخشاش ئەمەس، ئاشنى كىم ئىچسە شۇنىڭ قورسىقى توينىدۇ.

— مەن بۇلارنى ئويلاپ كەتمەپتىمەن.

— ئىلىم - پەن نەتىجىلىرىدە تەبىئەتتىكى نۇرغۇن جانلىقلارنىڭ تۆھپىسى بار. ئالايلۇق، پاراخوتتا بېلىقنىڭ، ئايروپىلاندا قۇشلارنىڭ دېگەندەك ... ئاشۇلار چوقۇم تىلغا ئېلىنىشى كېرەك ئىدى.

— تىلغا ئېلىنغاندۇ؟ يېزىقچىلىق دەرسىدە بىز ماقالە يازساقمۇ «مەن ھەسەل ھەرىسىدەك ئىشچان بالا بولىمەن ...» دېگەندەك ئىبارىلەرنى ئىشلىتەتتۇق.

— بولدى. ئۇ گەپلەرنى قىلماڭ، دەردىمىز ئۆزىمىزگە يېتىپ ئاشىدۇ.

— شۇنچە خۇشال ياشاۋاتمامسىلەر؟ سىلەرنىڭ نېمە دەردىڭلار بار ئەمدى؟!

— ھەسەل ھەرىسى پادىشاھلىقىدا ھەممىمىزنىڭ ئۆز ئالدىغا ئىش تەقسىماتى بار. بىز تىرىشىپ - تىرمىشىپ ئىشلەپ بۇ قاقاسلىقتا گۈللەرنى ئۆستۈرۈپ ئىسمى - جىسمىغا لايىق ھەرە-باغنى بىنا قىلدۇق. ئەمما يىلدىن - يىلغا ھۆل - يېغىن ئازىيىپ، بۇ يەرنىڭ ھاۋاسى قۇرغاقلىشىپ چاڭ - توزان كۆپىيىپ كەتتى. يىل بويى قۇرغاق، چاڭ - توزان ھاۋادىن نەپەسلىنىپ كۆپىنچىمىز بۇرۇن يالليۇغى، ئۆپكە كېسىلى بولۇپ قالدۇق. ئەمدى بىزنىڭ پۈتۈن دۇنيانى باغقا ئايلاندۇرۇش پىلانىمىز يوققا چىقىدىغان بولدى - دە.

— باياتىن دۆڭلۇككە نېمىدەپ بارغانىدىڭلار؟

— ئېرىقتا سۇ كەلگەن بولسا گۈللەرنى سۇغۇرايلى، دەپ.

— مېنىڭچە بۇ ئىش تەسكە توختىمايدۇ. قۇشلار بۇ چاغقا ئويچانلىقىنى يېنىغا قايتىپ كېلىپ بولدى. بۇ ئەھۋاللارنى سىز

قۇشلارغا دېسىڭىز، قۇشلار نەدە سۇ مەنبەسى كۆپ ھەممىنى بىلىدۇ. ئاشۇلار سىزگە ياردەم بېرەلەيدۇ.

— بۇ ياخشى مەسلىھەت بولدى، ئۇرۇنۇپ باقسام بولغۇدەك.

بىز پاراڭ بىلەن ھەرەباغقا كەلگەندە بۇ يەرنىڭ مېنىڭ تەسەۋۋۇرۇمدىكىدىن نەچچە ھەسسە چوڭ، گۈزەل ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدىم. بىپايان رەڭگارەڭ گۈللۈكتە مىڭ - مىڭ ھەرىلەر ئۇيۇق - بۇيۇق پىرقىرىشىپ ئۆز ئىشلىرى بىلەن ئالدىراش يۈرۈشەتتى.

بالقىز: «مېھمانغا بىئەدەپلىك قىلماڭلار» دېۋەدى، قوللىرىغا قوش نەيزە ئېلىۋالغان تۆت ھەرە قاراۋۇل: «مەرھابا، مەرھابا» دەپ ئېگىلىپ تەزىم قىلىپ يول بەردى.

— مەرھەمەت سەمى، ھەسەل ھەرىسى پادىشاھلىقىمىزغا كەلگىنىڭىزنى قارشى ئالىمىز.

— ئاچام سىزگە گەپ قىلىۋاتىدۇ، ۋۇي ئاكاش!

— ئاڭلىدىم، سىڭلىم. بۇ يەر بازارنىڭ ئۆزىكەنغۇ؟

— شۇنداقمۇ؟— كۈلۈپ كەتتى بالقىز.

— سىلەر بۇ ھەسەللەرنى نېمىگە ئىشلىتىسىلەر؟ — دېدىم مەن قاتار تىزىلغان ھەسەل ئىدىشلىرىنى بېشىم بىلەن ئىما قىلىپ.

— ھەممىسىنى دۇنيانىڭ بۇلۇڭ - پۇچقاقلىرىدا ئاچ - يالىڭاچ قالغان بالىلارغا ھەدىيە قىلىمىز.

— مەن سىلەرنىڭ بۇ خىل ساخاۋەت روھىڭلاردىن راستتىنلا تەسىرلەندىم.

— رەھمەت. بۇ گېپىڭىزنى پادىشاھىمىزغا يەتكۈزسەم چوقۇم خۇش بولىدۇ.

ئۇلار جاپالىق شارائىتتىمۇ يەنە ساخاۋەت ئىشلىرى بىلەن مەشغۇل بولۇۋېتىپتۇ. مەن تۇيۇقسىز ئۇلارنىڭ كېسىلىنى ئويلاپ

قالدىم. بىزنىڭ دەريالىرىمىز ھەقىقەتەن ئازكەن. بىردىنبىر ئانا دەريايىمىزمۇ قۇملۇققا لېۋىنى ياقا - ياقماي تۇگەيدىكەن. ئەگەر مەھەللىدىكى دەريانىڭ سۈيىنى مۇشۇ يەرگە باشلاپ كەلگىلى بولسا ھۆل - يېغىننى كۆپەيتىپ، چاڭ - توزاننى ئازايتىپ، ھەرىلەرنى ھېلىقى كېسەلدىن ساقلاپ قالغىلى بولاردى. بالقىز بايا ماڭا ھەرەباغنىڭ ئەھۋالىنى تونۇشتۇرۇۋېتىپ قېقىلىپ يۆتەلىپ كەتتى، يۆتەلگەنده كۆزلىرىدىن تارام - تارام ياش ئاقتى. ئەگەر ئاسماندا دەريا بولمىدىغان بولسا تۇغاننى ئۇدۇل مۇشۇ جايغا لا ئېچىۋېتەتتىم - دە. تېخى يالغۇز توغراق، قان رەڭگىدە قىزارغان يۇلغۇنلۇق دالىلارمۇ بار.

مەن توختىماي يول يۇرۇۋاتقانلىقىمدىن. دېۋە غاردا يېقىن دوستلاردىن بولۇپ قالغان نۇرتاش، ئايتۇغ، خانزاتمۇ بۇ كەمگە ئۆز شەھىرىگە بېرىپ ئازاده سىنىپلىرىدا بوز تورغايدەك چۇرقىرىشىپ كۆڭۈللۈك ئوقۇۋاتقانلىقىدۇ. گۈزەل كەلگۈسى ئۇچۇن ئۇلۇغۋار غايىلىرىنى تىكلەۋاتقاندۇ. ھېلىقى كۇنى ئايتۇغ، خاتىرات ئالدىراپ كېتىپ قالمىغان بولسا قۇچاقلىشىپ خوشلىشىۋالاتتىم.

بۇ چاغقا ماموت بوۋايمۇ ئاق دەمدەرىنى مۇرىسىگە قوندۇرۇپ مومای بىلەن بىللە توغراق بالىسىنى تاپقاندۇ. يالغۇز توغراق: «مەن مەڭگۇ مۇشۇ توغراق پېتى قالىمەن» دەپ يەنە جاھىللىق قىلىپ تۇرۇۋالغاندۇ. ھەييار ئاسلان مىياڭلاپ تۇرۇپ گۈللەرگە ھېكايە سۆزلەپ بېرىۋاتقاندۇ.

مەن نۇرغۇن نەرسىلەرنى ئويلىدىم، دۇنيا مېھىر - مۇھەببەت بىلەن گۈزەل. ھەسەل ھەرىلىرى مىڭ جاپادا يىغقان ھەسەللىرىنى دۇنيانىڭ بۇلۇڭ - پۇچقاقلىرىدا ئاچ - يالىڭاچ قالغان بالىلارغا ھەدىيە قىلىشقا رازىكەن، لېكىن بىز ساخاۋەت ئىشلىرىغا بەكلا بېخىللىق قىلىدىكەنمىز. ئۆتكەنده قايسىبىر گېزىتتىن مەلۇم جايدىكى بالىلارنىڭ يېگىلى ھېچنېمىسى يوق ئاخىر گۈل

ئۇرۇقلىرىنى يېگەنلىكى توغرۇلۇق يېزىلغان خەۋەرنى ئوقۇپ كۆزلىرىمدىن تارامىلاپ ياش تۆكۈلگەنىدى.

ئۇنىمىغىنىمغا ئۇنماي بالقىز مېنى ئۆيىگە باشلىدى. ئۆيگە كىرىپ تامدىكى ھەر خىل چالغۇ، يەردە چېچىلىپ ياتقان قەلەم، قەلەمدان، سىياھ، ھۆسنىخەت قەغەزلىرىگە قاراپ بالقىزنىڭ سىڭلىسىنىڭ قىزىقىشى بەك كەڭكەن، دەپ قالدىم.

— ئۆيلىرى بەك رەتسىزكەن، دەپ قالدىڭىز ـ ھە، سەمى، ھەرقاچان؟— دېدى بالقىز نەرسىلەرنى يىغىشتۇرۇۋېتىپ سەل ـ پەل خىجىل بولغاندەك،— كىچىك ھالا دېگەننىڭ ئىشى شۇكەن. بىردەم ھۆسنىخەت يازغۇسى كېلىدۇ، «ھە» دەيسىز. بىردەم داپ، دۇتارنى تىرىڭشىتقۇسى، بىردەم بوۋىمىزدىن بىردىنبىر تەۋەرۈك قالغان كۆموش نەينى پۈۋلىگۈسى كېلىدۇ. دادامۇ سىڭلىمنىڭ رايىغا بېقىپ «ئالتە ـ يەتتە ياشتىن ئون تۆت ـ ئون بەش ياشقىچە قىزىقىشنىڭ شەكىللىنىپ تۇراقلىشىش باسقۇ- چى بولىدۇ. ئۇنى يېزىپ، بۇنى سىزىپ، ئۇنى تىرىڭشىتىپ، بۇنى پۈۋلەپ ئاخىر ئۇنىڭ قەلبىدىمۇ بىر قىزىقىش چېچەكلەيدۇ» دەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئاپام ئىككىمىز ئامال قىلالماي ئىلاجسىز رايىغا باقتۇق. سىڭلىمدا ئىلگىرىلەش زور بولدى. سىزغان رەسىمىنىڭ گېپىنى سىزگە دەپ بەردىم ـ ھە. ھۆسنىخەتتىمۇ دىۋان، سۈلۈس، كۇفى، تەئەللەق نۇسخىلىرىدا چىرايلىق يېزىش- نى ئۆگەنىدى. كۆموش نەينى «گۈزەل ۋادا»، «سەھرا بالد- سى»، «قۇشلار ساداسى»، «گۈللەر ماڭا بەك ئامراق» دېگەن- دەك پەدىلەرگە تولۇق پۈۋلىيەلەيدىغان بولدى. داپنى قولىغا ئېلىۋالسا، دۇتارنى دادامغا تۇتقۇزۇپ «چال» دەيدۇ. ئاپام ئىك- كىمىز مۇزىكىغا كەلتۈرۈپ ئۇسسۇل ئويناپ بەرسەك سىڭلىم بەك خۇشال بولۇپ كېتىدۇ. كېلىڭ، بۇ بىر پىيالە ھەسەل چاينى ئىچىۋېلىڭ.

مەن بالقىز پەتنۇستا تۇتقان چاينى قولۇمغا ئېلىپ ئىچكەچ يەنە ئۆيلەرگە نەزەر سېلىشقا باشلىدىم. چوڭ دالان ئۆيىدىكى

نەقىشلىك كىتاب جازىسى مېنىڭ دىققىتىمنى تارتتى. كىتاب جازىسىدا ئۇچار ـ قانات، دەل ـ دەرەخ، گۈل ـ گىياھ، تۈپراق قاتلىمىغا دائىر ھەر خىل كىتابلار رەتلىك تىزىلغانىدى. كىتاب-لارنىڭ تۈرى ۋە سانى مېنىڭ ئويلىغىنىمدىنمۇ كۆپ بولۇپ چىقتى. مەن قوينۇمدىكى كىتابنى ئاستا سىلاپ قويدۇم. كىتابنى سىلاش بىلەن نەچچە يىل ئالدىدىكى بىر ئىش خىيالىمدىن لىپىدە ئۆتتى ...

— دادا، مەمەشكە دادىسى رەسىملىك كىتابچە ئېلىپ بېرىپ-تۇ، ماڭمۇ ئېلىپ بېرە.

— مەھەللىدە كىتابخانا بولمىسا مەمەشنىڭ دادىسى ئۇ كى-تابنى ئاسماندىن ئاپتۇمۇ؟

— ياق، شەھەرگە ئوقەت قىلغىلى بېرىپتىكەن، ئالغاچ كەپتۇ.

— سومكاڭدىكى كىتابلىرىڭنى ئوقۇساڭ بولمامدۇ، تولا خەقىشلىك قىلماي؟

— دەرسلىك كىتاب بىلەن مەمەشنىڭ قولىدىكى كىتاب ئوخشىمايدىغان تۇرسا؟

— نېمىسى ئوخشىمايدۇ؟ ھەممىسى تۆتبۇرجەك كىتابتۇ شۇ.

— دادا، تەتۇرلۇك قىلماي ئېلىپ بەرسەڭ تاپشۇرۇقلىرىم-نى ئىشلەپ بولغاندا ئوقۇيتتۇم ئەمەسمۇ؟

— ساڭا بىر كىتاب ئەكېلىش ئۈچۈن نۇرغۇن كىرا تۆلەپ ئاشۇ يىراق شەھەرگە بارايمۇ ئەمدى؟ ...

مەن مەمەشكە گۈلە قاق، جىگدە بېرىپ يۇرۇپ كىتابنى ئاران ئوقۇۋالدىم. بىر كۈنى مەكتەپتىن كەلسەم دادام پېشايۋاندا كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپتۇ:

— ئويلىغىنىڭ ئاسماندىن چۈشتى. مانا، يىغلاڭغۇ. كۆڭ-لۈڭدىكىنى بىلىۋالغانەك شەھەردىكى تاغاڭ (ئانامنىڭ ئاكىسى)

مۇنۇ ئىككى كىتابنى ئالغاچ كەپتۇ.

دادامنىڭ قولىدىن كىتابنى قانداق يۇلۇپ ئالغىنىمنى بىلمەيمەن. تاشچىلار دەريادىن چوڭ قاشتېشى تېپىۋالغاندەك، ئۇسسۇز قالغان جەرەن بالىسى چۆلدە سۇيى سۇزۇك بۇلاقنى ئۇچرىتىۋالغاندەك خۇشال بولۇپ كەتتىم. «ئەمدى مەمەشكىمۇ يالۋۇرۇپ يۇرمەيمەن، سارەم، گۈلەم (ئوقۇۋالاي) دېسە قوش قوللاپ بېرىمەن» دەپ ئويلىدىم ئىچىمدە.

— سەمى، تامىقىڭنى يەۋال، بالام.

— ھە، مانا.

مەن ئانامنىڭ كايىشلىرىغا شۇنداق دەپ قويۇپ كىتابنىڭ ئىچىگە كىرىپلا كەتتىم. كىرسىن چىراغنىڭ بۇرنۇمنى ئېچىشتۇرغان سېسىق پۇرىقىنىمۇ سەزمەپتىمەن. ئەتىسى ئەينەكتىن قاپقارا ئىس بىلەن بويىلىپ كەتكەن چىرايىمنى كۆرۈپ كۈلۈپ كەتتىم. كونىلار: «بىر كۈلكىنىڭ بىر يىغىسى بار» دەپ ھەقىقەتەنمۇ بىكار ئېيتماپتىكەن. چېيىمنى ئىچىپ بولۇپ ھېلىقى كىتابلارنى بوغچامغا سېلىپ مەكتەپكە ئاپىرىپ تازا بىر كۆز - كۆز قىلىپ ماختىنىاي، دەپ ئىزدىسەم يوق. ئۇ يەرنى ئىزدەپ، بۇ يەرنى ئىزدەپ ئاخىر بۇلۇڭدىن تاپتىم. تاپقىنىم كىتاب ئەمەس، چاشقانلار بىر كېچە غاجىلاپ تىتما - تىتما قىلىۋەتكەن قەغەز پارچىسى بولدى. ئىسسىت بەخۇدلۇقۇم! ئوقۇپ بولۇپ ئېگىزرەك تەكچىگە ئېلىپ قويسام بولماسمىدى. مەن قانچە پۇشايمان قىلسامۇ كىتاب ئەسلىگە كەلمەيتتى. شۇ كۈنلەردە مەن تولىمۇ جىمىغۇرلىشىپ كەتتىم. تولا يىغلاپ قىزارغان، ئىششىغان كۆزلىرىمگە قاراپ دادامنىڭ ئىچى ئاغرىدىمىكىن بىر كىتابنى ئۇزاتتى:

— ئوغۇل بالا دېگەنمۇ يىغلامدۇ؟ ئەمدى مۇنۇ كىتابتا چاشقانلار چانا سۆرىمىسۇن، ئوبدان ساقلاپ ئوقۇ.

— رەھمەت، دادا.

— ئوقۇپ باقە قېنى، بۇ نېمە كىتابكەن؟

— «تەبىئەت سىرلىرى»، — مەن كىتاب مۇقاۋىسىنى ئوقۇشقا باشلىدىم.

— تەبىئەتكە سەن سىرلىق تۈيۈلىسەن، بالام. ساڭا تەبىئەت سىرلىق تۈيۈلىدۇ. سىلەر مەلۇم بىر نۇقتىدا ئۇچرىشىپ قارىشىڭلاردا بىرلىككە كېلىسىلەر. سېنى تەبىئەتنى چۈشەنسۇن، دەپ بۇ كىتابنى ئەكەلدىم، بىلمىدىم ياقتۇرامسەنكىن؟

— ياقتۇرمايدىغانمۇ ئىش بولامدۇ؟ ئەلۋەتتە ياقتۇرىمەن. مەھەللىدە كىتابخانا يوق دەۋاتاتتىڭ، نەدىن ئەكەلدىڭ، دادا؟

— شەھەردىن.

— شەھەر شۇنچە يىراق تۇرسا، قانداق باردىڭ؟

— بۇنى سورىماي، كىتابىڭنى ئوقۇ.

— قانداق بارغىنىڭنى بەك بىلگۈم بار، دەپ بېرە؟

— كۈندە تاماق يېمەي مەشىلداپ ئولتۇرساڭ ئاتا ـ ئانا چىدامدۇ؟ شۇنىڭ بىلەن شەھەرگە چاپتىم.

مەن دادامدىن شۇنچە كوچىلاپ سورىساممۇ هارغىن چىرايىنى كۆلكىگە يوشۇرۇپ دەپ بەرگىلى ئۇنىمىدى. دادام ئېتىزغا كەتكەندە ئانامدىن سوراپ بىلدىمكى، دادام شەھەرگە پىيادە بېرىپ، ئېغىزىغا قاق چاغلىق نەرسە سالماي كىتابنى ئېلىپلا يېنىپتۇ. دادامنىڭ بىرنەچچە كۈن پۈتىنى ئۇۋۇلاپ ئولتۇرۇشى شۇنىڭدىنكەن، دەپ بىلدىم. ئاتا ـ ئانا بالىسىغا قاتتىق قول بولغان بىلەن پەيتى كەلسە ئۆزىنىڭ مېھىر ـ مۇھەببىتىنى ئاشكارىلايدىكەن ئەمەسمۇ؟ شۇنىڭدىن كېيىن دادام نۇرغۇن جاپا تارتىپ قولۇمغا تەگكۈزگەن بۇ كىتابنى كىر قىلماي پاكىز ساقلايدىغان، كېچە ـ كۈندۈز يېنىمدىن ئايرىمايدىغان بولدۇم ...

— كىتاب ئىشكاپىغا قاراپ نېمە خىيالغا پېتىپ كەتتىڭىز، سەمى؟

بالقىزنىڭ گېپى مېنى خىيالدىن ئويغاتتى. بۇ ئائىلىگە مېنىڭ راستتىنلا زوقۇم كەلدى:

— سىلەر بەكمۇ ئىلىم سۆيەر ئائىلىكەنسىلەر. دادىڭىز بولسا بىردەم پاراڭلاشقۇم كەلدى.

— ھازىر ھاسىسىز ئەمانىڭ يول مېڭىشى تەسكە توختىغاندەك بىلىمسىزنىڭ بىر قەدەم ئېلىشىمۇ ئاسان ئەمەس. شۇڭا، بىلىم بولكىغا ئايلانغان بۇگۈنكى كۈندە ئۇزلۇكسىز تىرىشىش كېرەكمىكىن، دەپ ئويلايمەن. دادام بىلەن پاراڭلاشقان بولسىڭىزغۇ نۇرغۇن قىزىق پاراڭلارنى قىلىپ بېرەتتى، ئەمما ئۇ مەندىنمۇ ئالدىراش. گۇللەرنى چاڭلاشتۇرۇش يېڭى تېخنىكىسى سىنىقىنى ئىشلەۋاتقان بولغاچقا ئۆيگىمۇ ئۇنچە جىق كېلەلمەيدۇ، كەچۈرىسىز.

«كەتمەن سىنىقى ئىشلەۋاتقانلاردىن بىزلا قالدۇقمۇ، نېمە؟» دېگەن ئوي چاقماق تېزلىكىدە كاللامدىن يالت قىلىپ ئۆتتى.

— سىلەرنىڭ مەھەللىدىمۇ بىزدەك ھەرىلەر باردۇ؟— دېدى بىر چاغدا بالقىز.

— مېنىڭ بىلىشىمچە، ھەرىلەرنىڭ تۈرى نەچچە مىڭ خىلدىن ئاشىدىكەن. بىزنىڭ مەھەللىدە سىلەردەك ھەسەل ھەرىلىرى بولغان بولسا يېيىشىمىز كۆندە ھەسەل بولىدىكەن ئەمەسمۇ؟ مەھەللىمىزگە كۆچۈپلا بارامسىلەر ـ يە؟

— بىزغۇ بارارمىز، نەچچە يىلدىن بېرى بىز تىرىشىپ ـ تىرمىشىپ بەرپا قىلغان ئاۋۇ گۇللۇكلەرچۇ؟

— ئۇلارغىمۇ قانات ئۇندۇرۇپ قويساڭلار، ئۇچۇپ بارالىغان بولسا ـ ھە، نېمىدېگەن ياخشى بولاتتى. ئەپسۇس، مەھەللىمىزدە ئادەم چاقىدىغان سېرىق ھەرىلەر بار. نەشتىرىنى سانجىپ چاقىدىغان بولسا پۈت ـ قولىمىز گۈمبەزدەك ئىششىپ كېتىدۇ. چوڭلار تۇز لېيى سۈركەپمۇ ياندۇرالمايدۇ، مېنىڭمۇ قاپقىمنى

بىر قېتىم ھەرە چېقىۋېلىپ ...

— بىر كۆزلۈك جىنغا ئايلاندۇرۇپ قويغانمۇ؟ ھى - ھى - ھى ...

بالقىز ماڭا كېلىشتۇرۇپ شۇنداق چاقچاق قىلىۋىدى، كۈل-كىدىن ئۇنچىدەك چىشلىرى سەدەپتەك پارقىراپ كەتتى. بېشىدە-كى ئاي شەكىللىك بىر جۇپ مۈڭگۈزى يەڭگىل سىلكىنىپ ئۇنى تېخىمۇ ئوماق كۆرسەتتى.

— چاقچاق جۇمۇ؟ — دېدى بالقىز مېنى رەنجىپ قالمىسۇن دېگەندەك، — ئىشىشقى بىرەر ئايدا يانمۇ؟

— ھېلىمۇ ياخشى ئۇ تەتىل مەزگىلى ئىدى. ئەگەر ئوقۇش باشلانغان چاغ بولغان بولسا قانداق قىلاردىم. ھەرە قاپىقىمنى چاققان بىلەن كۆزۈم، يۈزۈم بىللە ئىششىپ ھېچنېمىنى پەرق قىلالمىدىم. بايا تىن سىز دېگەندەك «بىر كۆزلۈك جىن» بولۇپ قالدىم. ھا - ھا - ھا ...

— ئاچچىقىمىزنى كەلتۈرسەڭلار بىزمۇ چاقمىز جۇمۇ؟

— بالىلارنىڭ كەينىگە كىرىپ ئۇۋۇسىنى كۆمىلاچ لاي بە-لەن ئېتىۋەتكەندۇق، سىرتتىكىلىرى كىرەلمەي ساقچى ئوغرى قوغلىغاندەك بىزنى قوغلاپ ...

— مەن دېمىدىمۇ، ئۇلار سىلەرگە زىيان سالمىغاندىكىن ئۆز ئويۇنۇڭلارنى ئوينىساڭلار بولماسمىدى.

— بالىلار ئويۇن قىلمىز دېسە مەنمۇ ھە دەپتىمەن.

— ئۇنداق ئىشلار بالىلىقتا بولماي قالاتتىمۇ؟ شەھەردىكى بالىلار بۇنداق ئويۇننىڭ سايىسىنمۇ كۆرەلمەيدۇ، دەڭە.

— لېكىن ئۇلارنىڭ زامانىۋى ئويۇنچۇقلىرى جىق - دە ...

بالقىزنىڭ سىڭلىسى ئۆز رەسىملىرىنى سىزىش بىلەن مەش-غۇل بولۇۋاتاتتى. مەن بالقىز بىلەن يەنە ھەسەل ھەرە پادىشاھلە-قى، مەھەللىدىكى نۇرغۇن قىزىقارلىق ئىشلار ھەققىدە پاراڭلە-شىپ كۆڭلۈم كۆتۈرۈلۈپ قالدى.

تەبىئەتكە تۇتاشقان مەكتەپ

بالقىزغا دېسەم مېنى ھەرەباغدا يەنە بىرنەچچە كۈن تۇتۇپ قېلىشى ئېنىق ئىدى. شۇڭا بالقىز بىلەن خوشلاشمايلا يولۇمغا راۋان بولدۇم. گۈللۈك، مىغ ـ مىغ ھەربىر ئاستا ـ ئاستا ئارقامدا قالدى. ئىككى تەرىپى جىگدىلىك ئەگرى ـ بۈگرى، ئېگىز ـ پەس يوللاردىن ئايلىنىپ ئۆتۈشۈمگە ياپيېشىل بوستان-لىق ئارىسىدىكى پاك ـ پاكىز، گۈزەل، قاشاسىز چوڭ قورۇغا كىرىپ قالدىم.

— بۇ قەيەر بولغىيدى ...؟

— مەكتەپ، بۇ پاپىلار دۆلىتىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپ. ئېھتىيات قىلىڭ، مېنى دەسسۈەتكىلى قىل قالدىڭىز؟

«بۇ ئەمدى قانداق سىرلىق جايدۇ؟» ئۆزۈمگە پىچىرلىغان-دەك قىلىۋىدىم، گېپىمگە بىرى جاۋاب بېرىۋاتقاندەك قىلدى. مەن ھەيرانلىق ئىلكىدە ئەتراپقا باقتىم. ھېچكىم يوق. بۇنى ئۆزۈمنىڭ ئەكس سادايىممىكىن دېسەم، بۇ تاغ باغرى بولمىسا؟

— سەمى باتۇر، مانا مەن.

سەل زەن قويۇپ تىڭشىۋىدىم، بۇ ئاۋازنىڭ ئايىغىم تەرەپتىن كېلىۋاتقانلىقىنى بايقىدىم. مەن دەرھال پەسكە ئېڭىشتىم. بېشىغا شىلەپە قوندۇرۇۋالغان، رەتلىك كىيىنگەن باشمالتاقچىلىك بىر ئادەم بېشىنى كۆتۈرۈپ ماڭا كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى.

— سىز كىم بولىسىز؟

— مۇشۇ باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ مۇدىرى.

— بايا مېنى سەمى، دەپ چاقىرغاندەك قىلدىڭىز. ئىسمىمنى قانداق بىلىسىز؟

— سىز دۇنيا پەم بىلەن بابلىغان باتۇر تۇرسىڭىز بىلمەي قالاتتۇقمۇ؟ باتۇرلۇقىڭىز ھەققىدىكى ھېكايىلەرنى پاپىلار دۆلىتىدىكى ھەممە بالىلار بىلىدۇ.

— قانداق بىلىدۇ؟
— مەن دەپ بەرگەن.
— شۇ چاغدا سىز سايدا بارمىدىڭىز؟
— بار بولمايچۇ؟ مەن تېخى سىز بىرنەچچە ئادىشىڭىز بىلەن دۈڭە غارىنى «قەھرىنداشلار قەلئەسى» گە ئۆزگەرتىپ لەڭگە ئاسىقاندىمۇ بار ئىدىم.
— مەن ئەجەب شۇ چاغدا سىزنى كۆرمەپتىكەنمىنا؟
— سىز پۈتۈن زېھنىڭىز بىلەن دۈڭنى بابلاش ئويىدا بولۇڭ. ۋاتقان تۇرسىڭىز، دىققەت قىلمىغان گەپ. ئۇنىڭ ئۇستىگە مەنىڭ بويۇم پۇچۇق بورچىلىك تۇرسا. شۇ چاغدا مەن مامۇت بوۋاينىڭ ئاق دەمدىرى، ھەيىار ئاسلان بىلەنمۇ يېقىن دوستلار دىن بولۇپ قالغان.
— ئۇ چاغدىكى تۆھپە ماڭا ئەمەس كۆپچىلىككە مەنسۇپ.
— قاراڭ كەمتەرلىكىڭىزنى. شۇ چاغدىكى باتۇرلۇقىڭىزنى خالايىقنىڭ ھەممىسى كۆرۈپ سىزگە ئاپىرىن ئوقۇغان تۇرسا.
— سىز شۇنچە يىراق ئۇ سايغا بۇ يەردىن نېمىدەپ بارغانىدىڭىز؟
— تېخى سىز دۆلىتىمىزدە بىرنەچچە كۈن تۇرىسىز، سوئالىڭىزغا ئالدىرىماي تەپسىلىيرەك جاۋاب بەرسەم بولارمۇ؟
— بىرنەچچە كۈن تۇرۇشۇم ناتايىن.
— پادىشاھىمىز يولىڭىزغا قارىغىلى خېلى كۈنلەر بولدى. پادىشاھىمىز بىلەن كۆرۈشمەي دۆلىتىمىزدىن كېتەلمەيسىز.
— ھەرقانچە بولسىمۇ مېنى باغلاپ تۇتۇپ قالمايدىغانسىلەر؟
— قاراڭ سىزنى، نېمىلەرنى ئويلاپ كەتتىڭىز؟ سىز دۆلىتىمىزدىكى ھەممەيلەننىڭ جېنىنى قۇتۇلدۇرۇپ قالغان شاپائەتچىمىز تۇرسىڭىز، رەھمەت ئېيتمىساق بولامدۇ؟
— مەن ھەممىڭلارنىڭ جېنىنى قۇتۇلدۇرۇپ قالدىممۇ؟ ھەي مۇدىر، سىز باش ـ ئاخىرى باغلاشمىغان بىر تالاي گەپلەرنى

قىلىپ كەتتىڭىزغۇ؟ سىزنىڭ سىرلىق سۆزلىرىڭىزدىن مەن ھېچنېمىنى ئاڭقىرالمىدىم.

— دېگەنلىرىمنىڭ ھەممىسى راست.

— بۇنى پاپىلار دۆلىتى دەيسىز، مەن ھېچبىر قاراۋۇللارنى ئۇچراتمىدىمغۇ؟

— قاراۋۇللار ئاشۇ قوي ئۇچىيىدەك ئەگرى - بۈگرى يوللاردا ئىدى. ئۇلار سىزگە ھۆرمەت سالىمى بەرسىمۇ نەزىرىدە ئىزگە ئالماي مېڭىۋېرىپسىز، پادىشاھىمىز سىزنى كۈتۈۋېلىشنى ماڭا تاپشۇرغانىدى. سىزنى مۇشۇ ئۆتەر يولدا ساقلاپ تۇرۇشۇم.

مەن شۇندىلا ئۆزۈمنىڭ پاپىلار دۆلىتىگە كېلىپ قالغىنىمنى بىلدىم.

— مۇدىر، بايا تىن بۇنى مەكتەپ دېگەندەك قىلىۋىدىڭىز، لېكىن مەكتەپكە ئوخشايدىغاندەك تۇرمايدۇ ...

— مېنى مۇدىر، مۇدىر دېمەي «ئەلقۇت» دېگەن ئىسمىمنى چاقىرسىڭىز بەكمۇ خۇش بولاتتىم. بۇ جاي قاشاسىز، شوئار - لوزۇنكىلار ئېسىلمىغىنى ئۈچۈن مەكتەپكە ئوخشمايدىكەن دەۋا- تامسىز؟ بىز بالىلارنىڭ تۇيغۇسىنى تەربىيىلەشنى ئاساس قىلىغاچقا مەكتەپنى ئىمكانقەدەر ئائىلە سېزىمىگە ئىگە قىلىشقا تىرىشىمىز.

— مەن تېخى نامراتلىق دەستىدىن شۇنداق قىلدىمىكىن دەپتىمەن.

— ياق، ئۇنداق ئەمەس. ماۋارىپنىڭ ئەسلىي مەقسىتىمۇ بالىلارنى قاشا ئىچىگە سولاپ ئۇلارنى جەمئىيەتتىن ئايرىش ئەمەستۇ؟!

— ياق، ئەسلا ئۇنداق ئەمەس. لېكىن مەكتەپ قاشاسىز بولسا بالىلار قېچىپ كەتمەمدۇ؟

— پىخ - پىخ - پىخ - پىخ ...

— نېمىگە كۈلىسىز؟ مەن خاتا گەپ قىلمىدىم.

— بالىلار نەگە قاچىدۇ؟
— ئائىلىسىگە.
— مەكتەپ بىلەن ئائىلە سېزىمى ئوخشاش تۇرسا ئۇلار يەنە قاچارمۇ؟
— بۇ ... بۇ ...
— بالىلار مەكتەپتىن راستتىنلا قاچسا بۇ دەرسلىكنىڭ بالىلارنى جەلپ قىلىش كۈچىدىن قالغانلىقىدىن بولىدۇ. بۇنى بىز مەغلۇپ بولغان ماۋارىپ دەيمىز. بالىلار مەكتەپتىن قاچقىنىدا، دەيدىكەن ھېلىغۇ قاشاسىز مەكتەپكەن، تامنى سېپىلدەك ئېگىز سوقسىڭىزمۇ قاچىدۇ. بۇنىڭغا سىز ئامال قىلالمايسىز. مەكتەپنىڭ جەلپ قىلىش كۈچىنى ئاشۇرسىڭىز، ئوقۇش يېشىغا توشمىغان بالىلارمۇ «مەن ئوقۇيمەن» دەپ مەكتەپتە يېتىۋالىدۇ. بۇ رېئاللىقنى قوبۇل قىلارسىز.
— ئۇنداقتا سىلەرنىڭ ئوقۇتۇش سۇپىتىڭلار يۇقىرى ئوخشامدۇ؟
— بۇ سوئالنى سوراپ ياخشى قىلدىڭىز، سۇپەت ئۆلچىمىنى قانداق بېكىتىش ئىنتايىن مۇھىم مەسىلە. بۇ يەردە سىز بالىلارنىڭ جىق خەت يادلاپ بېرەلىگەنلىكىنى سۇپەت دەپ بىلەمسىز، قابىلىيەت يېتىلدۈرۈشىنىمۇ؟ ئىمتىھاندا يۇقىرى نومۇر ئالغىنىنىمۇ ياكى قەلبىدە نۇرغۇن ئادەمىيلىك خۇسۇسىيەتلەرنى چېچەكلەتكەنىنىمۇ؟ بىر سائەتلىك دەرسىمىزنى ئاڭلىغان بولسىڭىز بۇنىڭغا ئۆزىڭىز قانائەتلىنەرلىك جاۋابقا ئېرىشكەن بولاتتىڭىز؟
— ئۇ چاغدا قانداق قىلدىڭ؟ — دەپ سوردى سارەم قىزىقىش ئىچىدە.
— بۇنداق تەستە كەلگەن قىممەتلىك پۇرسەتنى بوشقا كەتكۈزۈۋېتەتتىمۇ مەن، مەن ئەلقۇتقا «ماقۇل» دېگەن مەنىدە بېشىمنى لىڭشىتتىم. ئەلقۇت باشلاپ ماڭدى، مەن كەينىدىن ئەگەشتىم. ئايىغىم قاتتىقراق تېۋىش چىقارغان بولسا كېرەك، ئەلقۇت

كۆرسەتكۈچ بارمىقىنى لېۋىگە بېسىپ تۇرۇپ بېشى بىلەن پۈتۈمـ
نى ئىشارە قىلدى. بىز بىر سىنىپنىڭ ئارقا ئىشىكىدىن كىرىپ
تۇرۇش چىقارماسلىققا تىرىشىپ بوش ئورۇن تېپىپ، بوتىلاقتەك
غىپىدە چۆكۈپ دەرس ئاڭلاشقا باشلىدۇق.

ئازادە، يارىشىملىق كىيىم كىيگەن چىرايلىق مۇئەللىمە
قىز دوسكىغا «كىشىلىك ھاياتنىڭ تۇنجى دەرسى» دېگەن تېمىنى
چوڭ، دانىمۇ دانە يازدى. ئاندىن بالىلاردىن سوراشقا باشلىدى:

— بالىلار، سىلەر كىشىلىك ھاياتنىڭ نېمىلىكىنى ماڭا
دەپ بېرەلەمسىلەر؟

— كىشىلىك ھايات بىر بالىنىڭ تۇغۇلۇپ ياشاش جەريانى.

— كىشىلىك ھايات ئۆز مەۋجۇتلۇقىنى نامايان قىلالىغان
ھايات.

— كىشىلىك ھايات ئائىلىدىكى ھايات.

— ...

— ھەممىڭلارنىڭ جاۋابى توغرا، — دېدى مۇئەللىمە قىز
بالىلارنىڭ ئالدىغا كېلىپ يۇكۇنۇپ ئولتۇرۇپ، — بۇ يەردە بىر
ساۋاقداش ئائىلىنىڭ گېپىنى قىلدى. قېنى دەڭە، ئائىلىڭىزدە
كىملەر بار؟

ھېلىقى بالا قىلچە تەمتىرىمەستىن ئېغىناپ ئولتۇرۇپ مۇـ
ئەللىمە قىزنىڭ سوئالىغا جاۋاب بەردى:

— ئائىلىمىزدە بىر دادام، بىر ئاپام، يەنە بىر مەن بار.

— ناھايىتى ياخشى. ئەمدى قېنى قايسىڭلار دوسكىغا چـ
قىپ بىر دادام، بىر ئاپام، يەنە بىر مەننى سىزالايسىلەر؟

شۇ تاپتا مەنمۇ ئۆزۈمنى ئۇنتۇپ مۇئەللىمە قىزنىڭ سوئالىغا
قىزىقىپ قالدىم. بالىلارنىڭ ھەممىسى چۇرقىرىشىپ بەس ـ
بەستە قول كۆتۈردى. مۇئەللىمە قىز دېرىزە تەرەپتە ئولتۇرغان
قارىمۇتۇق بالىغا كۆلۈمسىرەپ بېشىنى لىڭشىتتى:

— سىز چىقىپ سىزىڭ، قالغانلىرىڭلار بىر ۋاراق قەغەزگە
سىزىڭلار.

قارىمۇتۇق بالا دوسكىغا چىقىپ ھاينى ھۇي، موزاينى ئۇي دېگۈچە رەسمىنى سىزىپ پۈتتۈردى.

— ئوخشاپتۇمۇ، ساۋاقداشلار؟

— ئوخشاپتۇ.

— بۇ ساۋاقدىشىمىزنى قىزغىن ئالقىشىمىز بىلەن تەبرىكلەيلى.

شۇ ھامان سىنىپتا قىزغىن چاۋاك چېلىنىدى. شۇ تاپتا سىنىپتا جىگدە، گۈلىچىلىك بالىلار ئەمەس، بىر توپ چۈمۈلە ھەربىرىدە قىلىۋاتقاندەك ئىدى. مۇئەللىمە قىز تۆۋەندە رەسىم سىزغان بالىلاردىن بىرسىنىڭ قەغىزىنى قولىغا ئېلىپ رازىمەنلىك بىلەن كۈلۈمسىرەپ ئۇ رەسىمنى بالىلارغا كۆرسەتتى:

— بۇ رەسىمۇ ئوخشاپتۇمۇ؟

— ئوخشاپتۇ.

— مەن ھەممىگىلارنىڭ مۇشۇنداق ياخشى سىزالايدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن. سىلەرنىڭ ئۆزۈڭلارغا خاس چاقنايدىغان تەرەپلىرىڭلار بار، — مۇئەللىمە قىز شۇنداق دېگەچ ھېلىقى رەسمىنىڭ ئۈستىگە بىر ۋاراق ئاق قەغەز چاپلاپ ئائىلە توغرىسىدىكى پاراڭنى قىلغان بالىغا «ئائىلىمىزدە بىر دادام، بىر ئاپام، يەنە بىر مەن بار» دېگەن خەتنى يازدۇردى. ئاندىن ئاستىغا يىل، ئاي، كۈننى ئۆزى يېزىپ ساۋاقداشلارغا كۆرسەتتى:

— سىلەر كىچىك بولغاچقا ھازىر مانا مۇشۇنداق نېپىز كىتاب يازالايسىلەر. چوڭ بولغانسېرى كىتابىڭلارمۇ توم بولىدۇ. ساۋاقداشلار، كىشىلىك ھاياتىنىڭ كىتابى مانا مۇشۇنداق يېزىلىدۇ، چۈشەندىڭلارمۇ؟

— چۈشەندۇق.

— باشقا قاراشنى ئوتتۇرىغا قويىدىغان ساۋاقداشلار بولسا قىزغىن قارشى ئالىمىز.

— يوق.

— ئەمىسە دەرستىن چۈشتۇق. كېلەر سائەتتە بىز بۇنىڭدىن مۇ قىزىقارلىق ئويۇن ئويناپمىز. خەير، ساۋاقداشلار، ئامان بولۇڭلار.

سىنىپتا بىر توپ «چۈمۈلىلەر» ئۈيان - بۇيان قىمىرلاشقا باشلىدى. مەن بۇ بىر سائەتلىك دەرستىن هاياجانلانغان بولساممۇ، ئەمما كۆڭلۈمدە پەيدا بولغان بىر سوئالنى يوشۇرۇپ قالالمىدىم. بىز سىنىپتىن چىقىپ ئايلىنىپ گۈللۈككە كەلگەندە ئەلقۇتتىن سورىدىم:

— سىنىپلىرىڭلار ئازادە، يورۇق بولغىنى بىلەن پارتا - ئورۇندۇقلىرىمۇ يوقكەن. مۇئەللىم يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ دەرس سۆزلىسە بالىلار يانپاشلاپ يېتىپ، ئېغىناپ ئولتۇرۇپ ئاڭلايدىكەن ...

— پارتا - ئورۇندۇق دېگەن نېمە؟ سىنىپقا چوقۇم پارتا-ئورۇندۇق تىزىش كېرەكمۇ؟ بىز بالىلارنىڭ ئويناپ ئولتۇرۇپ ئۆگەنگىنىنى تاشقا گۈل چەككىنى دەپ بىلىمىز.

مەكتىپىمىزدە شاتۇتىدەك يادلاشقا، جازا تاپشۇرۇقلىرىنى كېچىكىپ ئىشلەشكە ئادەتلەندۈرگەن ئوقۇتۇشتىن ئۆلگۈدەك زېرىكىدىغان ئۇچۇنمىكىن بۇ دەرس ماڭا تولىمۇ يېقىن تۇيۇلدى. دەرسىنى مۇنداق ئۆتسىمۇ بولىدىكەنغۇ. سۇدەك راۋان تىل، ئوبرازلىق ئوخشىتىش، جانلىق كۆرۈنۈش، ئۇنۇملۇك قوزغىتىش ئارقىلىق بالىلارغا شۇنچە قىسقا ۋاقىت ئىچىدە نۇرغۇن هايات هېكمىتى هېس قىلدۇرۇلدى. بالىلارنىڭ چېهرىدىكى كۈلۈمسىرەش، تەپەككۇرىدىكى كەڭلىك، تەسەۋۋۇرىدىكى جانلىقلىق، كۆزلىرىدىكى ئۇمىدلىك ئىنتىلىش قەلبىمگە نەقىش بولۇپ ئويۇلدى.

دەرسنىڭ گېپىنى قىلىۋېتىپ ئالدىنقى يىلى مەكتەپتە بولغان بىر ئىش ئېسىمدىن كەچتى: ئۇ كۈنى ئەدەبىيات مۇئەللىم سىنىپقا ئىت قوغلىغاندەك يۈگۈرۈپ كىرىپ: «چۈشتىن كېيىن يۇقىرىدىن دەرس ئاڭلىغىلى ئادەم كېلىدىكەن. ئۆتۈپ بولغان

دەرسنى قايتا سۆزلەيمەن. ھېچقايسىڭىنىڭ غىڭ - پىڭ قىلىشىغا رۇخسەت يوق. ئەگەر كىم «بۇ سۆزلىنىپ بولغان مەزمۇن ئىدى، دەپ سالىدىكەن، شۇنىڭ كۆرگۈلۈكسىز كۆرسىتىمەن» دەپ چىقىپ كەتتى. «ئۇلار دەرس ئاڭلىسا بىز بىلەن نېمە ئىشى، دەرسنى يا بىز ئۆتمەيدىغان تۇرساق» دەپ ئويلىدىم ئىچىمدە. شۇ ئەسنادا سىنىپتىن قۇيۇندەك تېز ئايرىلغان مۇئەللىم ئىشىكتىن يەنە بېشىنى تىقتى:

— بىر گەپ ئۇنتۇلۇپ قاپتۇ. چۈشتىن كېيىنكى دەرسته بىلمەيدىغانلار قولۇڭلارنى ئېگىز كۆتۈرۈڭلار، بىلمىدىغانلار بىلمەيدىغان قىياپەتته بېشىڭلارنى تۆۋەن سېلىپ قول كۆتۈرمەي ئولتۇرۇڭلار. قايسى ئۇماچ قازان ئىشنى بۇزىدىكەن قۇلىقىنى يۇلۇپ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويىمەن.

چۈشتىن كېيىن مۇئەللىم دېگەندەك كاتەكتىن چىقارماي باققان گۆش توخۇسىدەك سېمىز بىرنەچچه كىشى پىنگۈىنىدەك ئىرغاڭلاپ سىنىپقا كىرىپ كېلىشتى. ئۇلار ئاخىرقى رەتكە ئالىدىن ئورۇنلاشتۇرۇلغان يۇمشاق ئورۇندۇقلارغا ئەپلىك جايلىشىۋالغاندىن كېيىن دەرس سۆرلۈك كەيپىياتتا باشلاندى.

بىز ھەيران قالدۇق. ئالدىنقى ھەپته دەرس سۆزلىگەندە ئېغىزىدىن باشقا ھېچنېمە ئىشلەتمىگەن مۇئەللىم بۈگۈن مۇنبەر ئالدىدا ئويۇن قويۇۋاتاتتى. بىردەم گلوبۇسنى ئوڭ - تەتۈر پىرقىرىتىپ بىر نەرسىلەرنى چۈشەندۈرىدۇ، بىردەم دوسكىغا ھەرخىل سخېمىلارنى سىزىدۇ، بىردەم تامغا دۇنيا خەرىتىسىنى ئاسىدۇ، بىردەم قاتلىما دوسكىنى مۇنبەر ئۈستىده ئۇيان - بۇيان ئۆرۈپ - چۆرۈپ قول ئىشارىسى قىلىدۇ. توۋا، مۇئەللىم نېمىشقا ئادەتتىكى چاغلاردىمۇ دەرسنى مۇشۇنداق ئۆتمەيدىغاندۇ؟

كۆرۈنۈشلۈك ئوقۇتۇش سايمانلىرى بىزنى بىردەم جەلپ قىلغاندەك قىلسىمۇ، بارا - بارا بىر قېتىم ئۆتۈلۈپ بولغان بۇ دەرستىن بالىلار زېرىكىشلىك ھېس قىلىشقا باشلىدى. مۇئەللىم

دەرسنى تەشكىللەيمەن، دەپ بىر سوئال سورىۋىدى، ئىشنىڭ قىزىقى شۇ چاغدا چىقتى. دەرسنى بىلىدىغان، بىلمەيدىغانلار مۇئەللىمنىڭ دېگىنى بويىچە ھەركەت قىلدۇق.

— قول كۆتۈرگەنلەر دەرسنى چۈشەنگەنلەر. مەن قول كۆتۈرمىگەنلەردىنمۇ سوراپ باقاي.

مۇئەللىم شۇنداق دېگەچ ئالدىنقى رەتتە ئولتۇرىدىغان ھېكىمنى ئورنىدىن تۇرغۇزقا قول ئىشارىسى قىلدى. ھېكىم ئاغرىپ قېلىپ چۈشتىن بۇرۇن دەرسكە كېلەلمىگەنىدى. ئەڭ مۇھىم چاغدا جاھاندىكى ئىشلار قەستەن شۇنداق ئورۇنلاشتۇرۇلامدۇ، بىلمىدىم. ھېكىم خۇشياقار ـ خۇشياقماس ئورنىدىن تۇرۇپ مۇئەللىمنىڭ سوئالىغا سوئال بىلەن جاۋاب بەردى:

— مۇئەللىم، مەن دەرسنى چۈشىنەلمىگەچكە قول كۆتۈرمەي ئولتۇرسام، يەنە مەندىن سوئال سورايسىزغۇ؟

بالىلارنىڭ ساددىلىقىغا نېمە دەي؟ جاھاندىكى ئەڭ چوڭ سىرلارمۇ بالىلارنىڭ ئېغىزى بىلەن سۆسىز كۆلدىكى بېلىقتەك ئاشكارىلىنىپ قالىدۇ. ھېكىمنىڭ گېپى تۈگە ـ تۈگمەي يېنىدىكى ساۋاقدىشى ئورنىدىن تۇردى:

— ھەي، دۆت! مۇئەللىمنىڭ چۈشتىن بۇرۇن «بىلمەيدىغانلار قولۇڭلارنى ئېگىز كۆتۈرۈڭلار، بىلىدىغانلار بىلمەيدىغان قىياپەتتە قول كۆتۈرمەي ئولتۇرۇڭلار» دېگەن گېپى ئېسىڭدىن كۆتۈرۈلۈپ قالدىمۇ ...؟!

مۇئەللىم مۇنبەر ئالدىدا تاشتەك قېتىپ قالدى. بور تۇتقان قولىنىڭ بىلىنەر ـ بىلىنمەس تىترىشىدىن ئۆزىنىڭ ئوڭايسىز ئەھۋالدا قالغانلىقى مانا مەن، دەپ بىلىنىپ تۇراتتى. كۆڭۈلسىز دەرس ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، بىز «شۇم ئېغىز بالاغا قالىدىغان بولدى» دەپ ئويلىغانىدۇق، لېكىن ئىشلار بىزنىڭ ئويلىغىنىمىزنىڭ دەل ئەكسىچە بولۇپ بىزنى خۇشال قىلدى. ساختىپەزلىك قىلغان ئوقۇتقۇچىغا چارە كۆرۈلدى. مەكتەپنىڭ ئوقۇتۇش

خىزمىتىنى تەكشۈرۈشكە ھېكىم ئوقۇغۇچىلار ۋەكىلى بولۇپ قاتنىشىدىغان بولدى.

دېرىزىلەرگە قەغەز چاپلانغان، زەيكەش سىنىپنىڭ نېمىلا دېگەنىلەن مېھرى ئىسسىق ئىدى ...

— مەكتىپىڭلار كەڭرى، سىنىپلىڭلار كۆپكەن. بىز دەرس ئاڭلىغان سىنىپتىن باشقىلىرىنىڭ ھەممىسى قۇرۇق تۇرىدۇ. مەكتىپىڭلاردا ئوقۇغۇچى ئازكەن ـ ھە؟ — دېمىسىمۇ مەن ئەلقۇتنىڭ گېپىنى ئاڭلىغاچ ئەتراپقا نەزەر سالغان بولساممۇ جىق ئوقۇغۇچىنى ئۇچرىتالمىغانىدىم.

— تەجرىبىخانىدا تەجرىبە ئىشلەۋاتىدۇ.

— چاقچاق قىلماڭ؟!

— راست دەۋاتىمەن.

— باشلانغۇچنىڭ بالىلىرىمۇ تەجرىبە ئىشلىيەلەمدۇ تېخى؟

— ئۇنىڭ ئەجەبلەنگۈدەك نېمىسى بار. ھەربىر بالا ئۆيدە، مەكتەپتە ئۆزىنىڭ تەتقىقات تېمىسىنى ئىشلەيدۇ. بۇ بىزنىڭ ئوقۇتۇشىمىزدىكى نورمال پائالىيەت.

— نېمە تەجرىبە ئىشلەۋاتىدۇ؟— بۇ سوئالنى سوراۋېتىپ «پاپىلار شۇنداق يامان بولامدىغاندۇ» دېگەن خىيال كاللامدىن يالتتىدە قىلىپ ئۆتتى.

— ئۇلار بەدەنگە ئەكس تەسىرى يوق، يېگەندىن كېيىن سىلەردەك يوغىنىغىلى بولىدىغان كۈمىلاچ دورا ھەققىدىكى تەجرىبىنى ئىشلەۋاتىدۇ.

— سىزنىڭچە، بۇ تەتقىقات ئەمەلگە ئاشارمۇ؟

— نېمىشقا ئەمەلگە ئاشمىغۇدەك؟ — ئەلقۇتنىڭ كۆزلىرى چوڭ ئېچىلدى، — كومپيۇتېر، ئادەمسىز ئالەم كېمىسى، مەڭگۈلۈك سۇنئىي ھەمراھلار ياسالدى، شۇلارنىڭ ھەممىسى مۇشۇنداق تەجرىبىنىڭ نەتىجىسىغۇ؟

— ئۇغۇ شۇ. لېكىن سىز مۇشۇنداق تەتقىقات ئېلىپ بېرىش-
نىڭ زۆرۈرىيىتى بار، دەپ قارامسىز؟
— ئەلۋەتتە بار. دەپ كەلسەم گەپ تولا. كۆرگەنسىز،
دۆلىتىمىزدىكىلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ بويى پاكار — گۈلىچىلىك،
جىگدىچىلىك كېلىدۇ. بۇ ھال نۇرغۇن قىيىنچىلىقلارنى ئېلىپ
كېلىدىكەن. دۆلىتىمىزگە سىرتتىن مېھمان كەلسە يا مېھمانسا-
رايغا، يا ئارامبەخش رېستورانغا باشلىغىلى بولمىسا، قاتناش
قوراللىرىنىمۇ ئۆزىمىزنى ئاساس قىلىپ لايىھىلەپ ياساپتىكەن-
مىز. دۆلىتىمىزنىڭ گۈزەل تاغ ـ دەريا، باغ ـ ۋارانلىرىنى
ساياھەت قىلدۇرايلى، دېسەك ماشىنىغا پاتمىسا، قارىڭا، گۈللۈك
بۆك، كانۇا كۆڭلىكىڭىز بەستىڭىزگە چېپىدە يارىشىپتۇ. بۇن-
داق يارىشىملىق، سالاپەتلىك كىيىملەرنى يا بىز كىيەلمىسەك.
باشقىلار بىزنى بوزەك ئەتسە، يەنە يوغانماي قانداق قىلىمىز؟ بۇ
تەتقىقاتىمىزمۇ ئوڭۇشلۇق ھالدا تاماملىناي دېدى. بۇنى ئوڭۇش-
لۇق تاماملاش ھەم پادىشاھىمىزنىڭ ئارزۇسى.
ئېڭىشىپ تۇرۇپ ئەلقۇت بىلەن پاراڭلىشىپ بولالماي، بۇي-
نۇم تېلىپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنى لىككىدە كۆتۈرۈپ ئالە-
قىنىمدا تۇرغۇزدۇم.
— بىز ئۇچراشقاندا مەندىن سورىغان سوئاللىرىڭىزغا ئەمدى
جاۋاب چىقىدۇ،— پارىڭىنى داۋاملاشتۇردى ئەلقۇت،— ھېلى
سىزگە دېگەن «باشقىلار بوزەك ئەتتى» دېگەن گەپنى تازا چۈشە-
نەلمەي قالغان بولۇشىڭىز مۇمكىن. بىز يوغىنىتىدىغان كۇمە-
لاچنى ياسىماقچى قەتئىي بولمايدۇ. باشقا ئىشلار بىر ياقتا تۇ-
رۇپ تۇرسۇن، ئەڭ ئېچىنىشلىق بولغىنى سىز ئۆلتۈرگەن ھېلە-
قى دېۋە ئۆتكەن يىلى دۆلىتىمىزگە كەلدى. بىز دەسلەپتە نېمە
ئىش بولغىنىنى ئاڭقىرالماي قاپتۇق. تاغدەك ئېگىز، ئېغىزى
كۆھىقاپتەك، بېشى گۈمبەزدەك، پۇتلىرى تۆۋرۈكتەك، كۆزى،
بۇرنى، قۇلىقى چوققىسىدا، قورقۇنچلۇق بىر مەخلۇق بىزگە

قاراپ كېلىۋاتامدۇ؟ ئاللا كارامەت، شۇنداق سەت دېۋىمۇ بولـ
دىكەن. بېشىنى سىلكىپ پۈششاڭشىپ تىنىغان تىنىقىدىن بىر
خىل سېسىق پۈراق كېلىشى بىلەن بىللە بوران كۆتۈرۈلەتتى.
دەسسىگەن ھەربىر يەر چوڭقۇر ئويمانلىققا ئايلانىدى. ئۆي ـ
ئىمارەت، يول ـ قاتناش ئەسلىھەلىرىمىز كەلكۈندە قالغاندەك
گۇمۇرۈلدى. دېۋە بەلكىم «جۇغى چۈغۈندەكتەك بۇ بىر نېمىلەر
مېنى نېمىمۇ قىلالايتتى» دەپ ئۆز بەستىگە تاغدەك ئىشەنگەن
بولسا كېرەك. دېۋە ھەممىمىزنى قارىياغاچ تۈۋىدىكى كەك سەينا-
غا يىغىپ غەزەپ بىلەن ۋارقىرىدى:

— ھەي پاپىلار، ئاش ـ نان، كۆمەچ ـ كاۋاپنى جىق يەپ
ئادەمزات بالىلىرىدەك يوغىنىساڭلار بولماسمىدى. مەن سىرلىق
ئوردا شەھىرى ئىچىدىكى مويسىپىت، بالىلارنىڭ ھەممىسىنى
يىغىپ غارىمنى ياساشقا ئەكەلگەن بولساممۇ كۈچ يېتىشمەي ئىش
سۈرئىتى ئاستا بولۇۋاتىدۇ. ھاۋاسى ساپ بۇ بوستانلىققا مېنىڭ
كۆزۈم چۈشۈپ قالدى. مەن بىر ئىشنى قىلىمەن دېسەم، ھېچ-
كىم مېنى توسۇپ قالالمايدۇ. ئاچچىقىم بەكرەك كېلىدىغان
بولسا غارىمنى قاقاس سايدىن مۇشۇ بوستانلىققا كۆچۈرۈپ كېلەم-
دىم تېخى ... ھەئە راست، ئۇنتۇپ قالغىلى قىل قاپتىمەن. ماڭا
مۇشۇ قارىياغاچ تۈۋىدىكى ئورمانلىققا يورۇق، ئازادە، چوڭ قد-
لىپ بىر داچا سېلىپ قويۇڭلار. ساياھەت بىلەن كەلگەن چېغىمدا
ئارام ئالارمەن ...

دېۋە شۇنداق دەپ كەينىگە بۇرۇلۇپلا كەتتى. يۈرىكىمىز بىر
شۇملۇقنى تۇيۇپ ئەنسىز ئاغدى. بۇ بىزنىڭ دېۋىدىن قورققىنى-
مىزدىن ئەمەس، بەلكى ئاشۇ سايدا غار ياساۋاتقانلارغا ئىچىمىز-
نىڭ ئاغرىغانلىقىدىن بولدى. ئەقىل ياشتا ئەمەس، باشتىغۇ. بىز
ئۇنى بابلاشقا ئاللىبۇرۇن ئەقىل ـ چارە ئويلاپ قويغانىدۇق.
«مەن دېۋە» دېسە، بىز ئۇنىڭدىن قورقۇپ قالاتتۇقمۇ؟ كىرپە-
نىڭ شىرنى بابلىغان ھېكايىسىنى بىلمىسىز، ھەرقاچان؟ ئۇ

ئۆزىنىڭ چوڭلۇقىغا ئىشەنسە، بىزمۇ ئۆزىمىزنىڭ ئەقلىگە ئىشىنىمىز ـ دە، ئەلۋەتتە. مانا، ئاڭغىچە سىز دۇنيا ھەممىدىن ئۈستۈن بىر يولىلا بابلاپ باتۇرلۇقىڭىزنى كۆرسەتتىڭىز. پادىشاھىمىز ئەتە سىزگە كۈتۈۋېلىش زىياپىتى بەرمەكچى، قېنى مەرھەمەت.

قول بېرىشكەن دوستلار

— ئاخشام مېھمانسارايغا بارماي ئۆيىڭىزگىلا كەتسەم بوپتىكەن، — دېدىم مەن سەھەردە ئەلقۇت بىلەن كۆرۈشكەندە.

— ئۆيۈمدە پاراڭلاشقاچ ياتايلى، دېسەم ئۆزىڭىز ئۇنىمىغان تۇرسىڭىز. ئۆيۈمگە قارىغاندا مېھمانساراي كەڭ ھەم ئازادە تۇرسا، كۆڭلەمەپسىز ـ دە؟

— ئەدىكىنى، ئىشىكىڭ تار ھەم كىچىكلىكى، ئاران پاتتىم، ئەمما كارىۋاتقا ھەرقانچە قىلسامۇ پاتمىدىم.

— قانداق قىلدىڭىز؟

— ئەدىيالنى پەسكە سېلىپ ياتتىم.

— ھا ـ ھا ـ ھا ... مەن دېمىدىممۇ، شۇڭا بىز سىلەردەك يوغىنىتىدىغان كۈمىلاچ دورىنىڭ تەجرىبىسىنى ئىشلەۋاتىمىز، دەپ ئۇ چاغدا مېھمانساراي، قاتناش ... نۇرغۇن ئەرسىلەرنى يېڭىدىن لايىھىلەپ چىقساق، بۇنداق قىيىنچىلىق تۇغەيدۇ. مەن سىزدىن كەچۈرۈم سورايمەن.

— بىز خېلى كۆپ سىردىشىپ يېقىن دوستلاردىن بولۇپ قالغان تۇرساق، كەچۈرۈم سورىشىڭىزنىڭ ھاجىتى يوق.

ئەلقۇت بىلەن پاراڭلىشىپ تۇراتتىم، شۇ ئەسنادا ئاتلىق بىر ھارۋا كىشىلەر يولدىكى قىزىل چىراغنى كۆرۈپ چېپىپ توختىدى.

— پاھوي، ھايۋانلىرىڭلارمۇ قالتىس ئەدەپلىككەن

جۇمۇ، — دېدىم مەن ئەلقۇتقا چاقچاق قىلىپ.

— بىز تەربىيىسىزدە قائىدە - يوسۇن، ئەدەپ - ئەخلاق، ئەنئەنىنى بەكرەك تەكىتلەيمىز.

ئەلقۇتنىڭ بۇ گېپىگە قايىل بولۇپ قالدىم. چۈنكى بىر توپ پاپا بالىلار ئىللىق تەبەسسۇم بىلەن بىزدىن تىنچ - ئامانلىق سوراپ ئۆتۈپ كەتتى. مەن ئەلقۇتنى تونۇسا سالام بەردىمىكىن دەپ سورىسام، بېشىنى چايقاپ تونۇمايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ مۇ-رىسىنى قىسىپ قويدى. ئۇ بالىلارنىڭ بىزدىن ئۈنچە يىراق بولمىغان چىملىقتا بوز تورغايدەك چۈرقىرىشىپ ئويناشلىرى دىققىتىمنى ئالاھىدە تارتتى.

— بالىلارنىڭ ئۆچۈرغىنىنى لەگلەكمىكىن دېسەم يېپى يوق-كەن، ئۇ نېمە؟ — دەپ سورىدىم ئەلقۇتتىن كۆڭلۈمدىكىنى يوشۇرماي.

— ئۇ بالىلار ئۆزلىرى ياسىغان پلانېر، — دېدى ئەلقۇت مەمنۇنلۇق بىلەن.

— بۇ بالىلار قالتىسكەن.

— راستتىنلا قالتىس. ئۇلار ئويناىدىغان ئويۇنچۇقلىرىنى ئۆزلىرى ياسايدۇ.

— شۇنداقمۇ؟

— شۇنداق بولمايچۇ؟ سىز پۈتۈن دۆلەت ئىچىدىن بىرمۇ ئويۇنچۇق دۇكىنى تاپالمايسىز.

— نېمىشقا ئەمدى؟

— بالىلار بىزنىڭ ئىجادچانلىقىمىزنى بوغىدىكەن، دەپ پا-دىشاھقا خەت سۇنۇپ شۇنداق قىلغان. قىشتا قىزىمغىمۇ «قېلىن قار يېغىپتۇ، چانا ياساپ بېرەي، ئاداشلىرىڭ بىلەن دالىدا ئويناپ كەل» دېسەم، «ئويۇنچۇقۇمنى ئۆزۈم ياسايمەن، سېنىڭ كارىڭ بولمىسۇن» دەپ تۇرۇۋالدى. قىزىمنىڭ بۇ گېپىدىن قەلبىمدە بەكمۇ سۆيۈندۈم.

— هەقىقىي ماڭارىپ ئىدىيە ئازاتلىقىدىن باشلىنىدۇ. تۇنۇ-گۈن، بۈگۈن كۆزەتتىم، بالىلار ئىنتايىن تېتىك، روھلۇق، جۇشقۇنكەن.

— بالىلارنى بىرىنچى ئىيۇن ئەمەس، ھەر كۈنى بايرام تۇيغۇسىغا چۆمدۈرۈش دۆلىتىمىزدىكى ھەربىر ئادەمنىڭ مەجبۇرىيىتى تۇرسا، ئەلۋەتتە شۇنداق بولىدۇ - دە.

ئەلقۇت بىلەن پاراڭلاشقاچ كېتىۋاتىمىز. مەن ھەشەمەتلىك ئوردا - سارايغا كىرىمىزمىكىن دەپ ئويلىۋېدىم، ئەلقۇت مېنى بۈككىدە دەرەخلەر، گۈللەر بىلەن چىرمىشىپ يېشىل كۆلەڭگە ھاسىل قىلغان جايغا باشلاپ باردى. ئۇ جايدا قوللىرىغا دەستە - دەستە گۈل ئېلىۋالغان بىر توپ كىشىلەر بىزگە قاراپ چاۋاك چېلىپ تۇراتتى.

— بۈگۈن بىز پادىشاھ بىلەن كۆرۈشمەمدۇق؟ — ئەلقۇتنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلىدىم.

— كۆرۈشىمىز. ئەنە ئاۋۇ بىر توپ ئادەملەرنىڭ ئالدىدا چاۋاك چېلىپ تۇرغان ئادەم بىزنىڭ پادىشاھ شۇ.

— بېشىدا تاج يوقكەنغۇ؟ مەن ئوقۇغان ھېكايە - چۆچەك-لەردە پادىشاھلارنىڭ بېشىدا ۋالىلداپ نۇر چېچىپ تۇرىدىغان ئالتۇن تاج بولىدىغان.

— پادىشاھلىقنى تاج بىلەن ئۆلچىسەك توغرا بولماس. ئۆيدىكىزدە ئاتا - ئانىڭىزغا نىسبەتەن سىزمۇ پادىشاھ، ئۇنداق ئەمەسمۇ - يە؟

مەن ئەلقۇتتىن قاملاشمىغان سوئال سوراپ قويغىنىمدىن سەل خىجىل بولدۇم. ئاڭغىچە پادىشاھ ئالدىمغا كەلدى:

— سەمى باتۇر، قەدىمكىزگە مۇبارەك.

ئۇ قولىنى كەڭ كېرىپ مېنى قۇچاقلىماقچى بولۇۋىدى، مەن دەرھال ئېڭىشتىم:

— سىز بىلەن كۆرۈشكىنىمگە ئىنتايىن خۇشالمەن، پادىشاھ ئالىيلىرى.

— ئۇنداق دېمەك. سىزنى قورۇنۇپ قالمىسۇن، دەپ زىيا-پەتنى ئوردىغا راسلىماي، شامالللىق باغقا ئورۇنلاشتۇردۇم.

— رەھمەت.

— رەھمەتنى مەن سىزگە ئېيتسام توغرا بولىدۇ. ھېس قىلغانسىز، دۆلىتىمىز تاغلىق، دېڭىز يۇزىدىن ئېگىز، كىچىك بولغىنى بىلەن بەك ھاۋالىق جاي. دېڭىزغا يېقىن بولغاچقا، دېڭىزنىڭ دولقۇنلىرى بىزنىڭ تۇرمۇشىمىزغا ئاجايىپ قايناملىق ئاتا قىلىدۇ.

دېۋە كەلگەندە مەن تاغ قاتلاملىرىنى تەكشۈرگىلى كەتكەن. بۇ خەۋەرنى بەكمۇ كېچىكىپ ئاڭلىدىم. ئاڭلاپ غەزىپىم دېڭىز-دەك دولقۇنلاپ تاشتى. مېكىيان توخۇ جېنىدا ئۆزىنىڭ چۈجىلىرىنى قوغدىيالايدۇيۇ، مەن قوغدىيالمىسام قانداق بولىدۇ. بۇ ماڭا قىلىنغان چوڭ ھاقارەت ئەمەسمۇ؟ شۇ چاغدا شەھەر ئىچىدە بولغان بولسام جان تىكىپ ئېلىشاتتىم. مەن ئۇنداق مەخلۇقلار-دىن قورقۇپ قالاتتىممۇ؟! مۇشۇنداق پۇرسەت چىقمايۇ نۆكەرلىرىم شەمشەرلىرىدە چامغۇر چاناپ، نەيزىلىرىدە تونۇرنىڭ كۈلىنى ئېلىپ يۈرۈۋاتقان تۇرسا. ئاتلار ئېغىلدا كىشنەپ تۇياقلىرى چوغ بولۇپ يېتىۋاتسا. مەن ئۇنىڭدىن قورقۇپ قالامدىم؟ ياق!

مەن سىزگە بىر ھېكايە دەپ بېرەي: كىچىك چاغلىرىمدا ئاتا ـ ئانام مېنى تەلەپچانلىق بىلەن قاتتىق باشقۇراتتى. ئات قىلىپ مىنىش ئۈچۈن تال ـ چىۋىقلارنى سۇندۇرغىنىمنى كۆر-سە، «ئۇمۇ سەندەك جان، سېنىڭمۇ پۇت ـ قولۇڭنى سۇندۇرۇ-ۋەتسە ئاغرىيدىغاندۇ» دەپ كايىپ كېتەتتى. تاملارنىڭ كامارلى-رىدىن قۇشقاچ بالىسىنى ئالغىنىمنى كۆرسە، «قولۇڭ تىترەيدى-غان بولۇپ قالىدۇ، بالام. چوڭ بولغاندا قىساسى كېلىدۇ» دەيتتى. ئۆلۈپ قالغان چۈمۈلىگىنمۇ قەبرە تىكلەپ بىر ھازا دۇئا قىلاتتى. ھايات ھېكمەتلىرى بارا ـ بارا شۇ يوسۇندا قەلبىمگە جۇغلىنىشقا باشلىدى.

پادىشاھ بولدۇم. پادىشاھ بولغاندىن كېيىن پادىشاھلار ھەق-

قىدىكى ھېكايىلەر مېنى بەكمۇ جەلپ قىلدى. «ئالغاي كۆزلۈك، ئاقساق پادىشاھ»، «قۇرۇق زېمىنلىك پادىشاھ»، «ئادىل پادىشاھ» ... دېگەندەك ھېكايىلەر ئىچىدە بىرى تا ھازىرغا قەدەر قەلبىمنى يورۇتۇپ كەلمەكتە. بىر پادىشاھ ئورمانلىقتا كېتىۋاتسا بىر كەپتەر ئۇچۇپ كېلىپ پادىشاھنىڭ قۇچىقىغا ئۆزىنى ئېتىپ پاناھلىق تىلەپتۇ. ئۇنىڭ كەينىدىنلا بىر بۈركۈت قوغلاپ كېلىپ پادىشاھقا دەپتۇ:

— ئۇ كەپتەر مېنىڭ ئوزۇقۇم ئىدى. قېنى تاش باغرىدىكى ئۇۋامدا ئاشۇ ئوزۇقلا تەلمۈرۈپ ئېغىزىنى گۈل بەرگىدەك ئېچىپ تۇرۇۋاتقان ئىككى بالام بار، ئۇنى ھازىرلا يېمىسە ئاچلىقتىن ئۆلۈپ كېتىدۇ. شۇڭا، كەپتەرنى دەرھال ماڭا قايتۇرۇپ بەرسەڭىز.

— تەۋەيىمدىكى بارلىق جانلىقلارنى ئامان ـ ئېسەن ساقلاش مېنىڭ بۇرچۇم، — دەپتۇ پادىشاھ، — كەپتەر مەندىن پاناھلىق تىلەپ قۇچىقىمغا ئۆزىنى ئاتتى، ئۇنى ساقلاپ قالمىسام بولمايدۇ.

— ئۇنداقتا نارەسىدە ئىككى بالام ئاچلىقتىن ئۆلۈپ كەتسە مەيلىمۇ؟ — دەپتۇ بۈركۈت كۆزلىرىگە مۆللىدە ياش ئېلىپ.

— ساڭا باشقا گۆش بەرسەم بولامدۇ؟ — دەپتۇ پادىشاھ.

— قېنى توك ـ توك تېمىپ تۇرغان يېڭى گۆش بولسا بولىدۇ.

ھەممە جانلىقلارنى قۇتۇلدۇرۇپ قېلىشنى ئويلىغان پادىشاھ ۋەزىرلىرىگە قوش تەخسىلىك تارازا ئەكەلدۈرۈپ، تارازىنىڭ بىر تەرىپىگە كەپتەرنى، يەنە بىر تەرىپىگە بەدىنىدىكى گۆشلەرنى شىلىپ سېلىپ، تارازا تەڭپۇڭ ھالەتكە كەلگەندە بۈركۈتكە ئۆزىنىڭ تەلەپ قىلغىنى بويىچە قانلىرى تېمىپ تۇرغان يېڭى گۆشلەرنى بېرىپتۇ. بۇنىڭدىن تەسىرلەنگەن ۋەزىرلەر ئەتىسىدىن باشلاپ ھەر كۈنى بىرى ئۆز بەدىنىدىن گۆش شىلىدىغان بوپتۇ. سىزنىڭچە، بۇ چاغدا كەپتەر بىلەن ھېلىقى بۈركۈت قانداق

تۇيغۇدا بولغاندۇ؟ شىلىنغان گۆشتىن قان تامغاندا، كەپتەرنىڭ كۆزىدىن تارامىلاپ ياش تېمىپتۇ. ئۇ جاراھەت ئورنىنى ساقايتىش ئۈچۈن يىراقلارغا ئۇچۇپ بېرىپ ئەڭ شىپالىق گىياھلارنى ئېغىز-زىدا چىشلەپ ئەكەپتۇ. بۇركۇتمۇ تەلەپ قىلمىغان گۆشلىرىنى كۆندىن - كۈنگە ئازايتىپتۇ ...

بۇ پۈتۈنلەي توقۇلما بولۇشى مۇمكىن، لېكىن پادىشاھنىڭ باشلامچىلىقى ۋەزىرلەرنى ئويغاتتى. دۈشمىنىڭ خەۋىرىنى ئاڭلىغا-نىمدا غەزەپتىن مۇشتلىرىم تۈگۈلدى. بىز دۈشمىنى يوقىتىش ئۈچۈن تەييارلىنىپ ھەرەباغدىن ئۆتكەندە سىزنىڭ ئۈنى يوقاتقا-لىق خەۋىرىنى ئاڭلاپ كەينىمىزگە يېنىپ سىزنى مۇشۇ يەردە ساقلىدۇق. دۈشمىنى كىچىك كۆرۈپ بوزەك قىلمىغان دېسە بۇ ئۇنىڭ ئۇخلىماي كۆرگەن چۈشى. بىز يوغىنىيالمىدۇق؟ يوغا-نىيالايمىز. يوغىناپ، ھەتتا تاغدەك ئادەملەرگە ئايلىنىپ بىر كېچىدە «گىگانتلار دۆلىتى» بولالايمىز. بىزنىڭ ھېلىقى تەنتە-قاتنى بىر باشقا ئېلىپ چىقىشىمىزدا گەپ يوق. لېكىن ئۇ چاغدا يەنە نۇرغۇن قۇلايسىزلىقلار كېلىپ چىقىشى مۇمكىن. كە-يىم - كېچەكلىرىمىزگە رەخت يېتىشمەي قېلىشى مۇمكىن. سىلەر ئۇ چاغدا بىزنىڭ ئالدىمىزدا پاپىلارغا ئايلىنىپ قېلىشىڭلار مۇمكىن. بىز بۇ كۈمىلاچنى سىلەرچىلىك يوغىنىتالايدىغان قە-لىپ ياسىساقلا بولدى. بىز سىزنىڭ باتۇرلۇقىڭىز ھەققىدىكى مەزمۇنلارنى ئاللىبۇرۇن دەرسلىكلەرگە كىرگۈزدۇق. بالىلارنىڭ ھەممىسى سىزنى بىلىدۇ. بۇ گەپلەرنى بەلكىم ئەلقۇت سىزگە دېگەندۇ؟

— دېدى.

— ئاران كۆرۈشكەندە سىزگە نېمىلەرنى دەپ كەتتىم، — دېدى پادىشاھ، — قېنى تۆرگە ئۆتۈڭ.

— سىز پادىشاھ تۇرسىڭىز، سىز ئاۋۋال ئۆتۈڭ.

— ياق، بىز ئەزەلدىن باتۇرلاردىن تۆر تالاشقان ئەمەس، سىز ئۆتۈڭ.

— ئەمىسە، ئىككىمىز تەڭ ئۆتەيلى.

پادىشاھنىڭ ھېكايىلىرىنى ئاڭلاپ قەلبىمدىكى قورۇنۇشلار ئاللىقاياقلارغا يوقالدى. پادىشاھ بىلەن ئۇ «تۆر» دەپ كۆرسەتكەن گۈللۈك ئورۇندۇقتا بىللە ئولتۇردۇم. ئەلقۇت نېمىدىندۇر رازىمەنلىك ھېس قىلغاندەك يېقىملىق كۈلۈمسىرەپ قويدى. زەخمەك تەگكەن تارلاردىن تارىلىۋاتقان كۆيلەر سالقىن ھاۋالىق باغدا گاھ بۇلاق سۈيىنىڭ شىلدىرلىشىدەك، گاھ بۆشۈكۈمدە ئاڭلىغان يېقىملىق ئەللەي ئاھاڭىدەك، گاھ يەر - زېمىننى تىترەتكەن پالۋاننىڭ دۈپۈر - دۈپۈر ئات چېپىشىدەك سېزىم بېرەتتى. بالىلارنىڭ «مەن تاغ بالىسى»، «قۇشلار ئارىلى» دېگەن ناخشا - ئۈسسۇللىرى كەيپىياتىنى تېخىمۇ جانلاندۇرۇۋەتتى. ئەلقۇت بىر چاغدا كېلىپ پادىشاھنىڭ قۇلىقىغا بىرنېمىلەرنى دېۋىدى، پادىشاھ بېشىنى لىڭشىتتى. پادىشاھنىڭ بېشىنى لىڭشىتقاندىكى ھاياجانلىق تۇيغۇسى كۆزلىرىدىن مانا مەن دەپ چىقىپ تۇراتتى. ئەلقۇت ھايالىشمايلا پەتنۇستا قوناقچىلىك چوڭلۇقتىكى كەمپۈتلەرنى كۆتۈرۈپ كەلدى:

— خالايىق، — دېدى پادىشاھ ئورنىدىن تۇرۇپ، — بايانىمدىن دېگەن تەنقىقات ئەلقۇت باشچىلىقىدىكى تەنقىقاتچىلار تەرىپىدىن مۇڭۇپىيەقىيەتلىك ئورۇندىلىپتۇ. بۇ قوش خۇشاللىق بولدى. ئەسلىدە سەمى باتۇر شەرىپىگە قىرىق كېچە - كۈندۈز مەشرەپ بەرمەكچىدىم، ئەمدى بۇ تەنقىقات نەتىجىسىنى تۆت يۈز كېچە - كۈندۈز مەشرەپ ئويناش ئارقىلىق تەنتەنە قىلايلى.

پادىشاھ شۇنداق دېگەچ پەتنۇستىن بىر تال كەمپۈتنى ئېلىپ ئېغىزىغا شۇنداق سېلىشى ھامان يوغىناپ بويى مەن بىلەن تەڭ ھالەتكە كەلدى. باشقىلارمۇ بىر تالدىن ئېغىزىغا سېلىۋىدى، ھېلىقىدەك مۆجىزە يەنە يۈز بەردى. شۇ چاغدا تاغلارنىڭ خۇشاللىقىتىن يېرىلغۇسى، دەرەخلەرنىڭ قانات چىقىرىپ ئۇچقۇسى كەلدى. مەنمۇ خۇشاللىقىتىن ۋارقىرىۋەتتىم:

— بۇ كاتتا مۆجىزە بولدى، ئەلقۇت يارايدۇ.
— ئەلقۇت يارايدۇ، ئەلقۇت يارايدۇ ...
ئۇلار خۇشاللىقىدا شۇنداق ۋارقىراشقاندا مېنىڭ كاللامغا غەم چۈشتى. مەن ئۇ يەردە تۆت يۈز كىچە - كۈندۈز ئەمەس تۆت كىچە - كۈندۈزمۇ تۇرالمايتتىم. نېمىشقا دەمسىلەر؟ مەھەللىگە ئالدىراپ، پادىلىرىمدىن ئەنسىرەپچۇ؟ «بىزدىن ئەنسىرىمەيدىكەنمۇ» دەمسىلەر؟ ۋاي ئاداشلىرىم، سىلەردىن ئەنسىرىمەي قالامدىمەن؟
كۆڭلۈمدىكى ئويلىغانلىرىمنى ئېيتىۋېدىم، ئەلقۇت بۇ خۇشاللىق مىنۇتلاردا مېنى ھەرگىز كەتمەيدۇ، دەپ ئويلىغان بولسا كېرەك، رەنجىدى. مەن قايتا - قايتا چۈشەندۈرگەندىن كېيىن چىرايى ئاستا - ئاستا ئېچىلىپ پادىشاھقا بىرنېمىلەرنى ئىشارە قىلغاچ دېدى. پادىشاھ شۇ ھامان تېز - تېز قەدەملەر بىلەن يېنىمغا كەلدى:
— ئەلقۇت سىزنى ھازىر ماڭماقچى دەيدىغۇ؟
— شۇنداق.
— بىز سىزنى رەنجىتىپ قويمىغاندىمىز؟
— ياق، ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس.
— ئەمىسە، نەگە ئالدىرايسىز؟
— مەھەللەمگە.
— مەھەللەمگە؟
— ھەئە.
— مەھەللىڭىز نەدە؟
— يىراقتا.
— سىزنىڭ شەرىپىڭىزگە مەشرەپ قىزىتىۋاتساق، ئالدىراپ ماڭسىڭىز قانداق بولار؟
— كېيىن يەنە كۆرۈشەرمىز.
— بىزنىڭ ئىزدىنىش روھىمىز كۈچلۈك، «تاپىمىز» دەپ نىيەت قىلساق كومپاس ياساپ مەھەللىڭىزنى بىردەمدە تاپىمىز.
— شۇنداق بولسا بەك ياخشى بولاتتى. گۈلىدەك، چىلاندەك

هالەتتىن ھازىرقى ھالىتىڭلارغا ئۆزگىرىش جەريانىڭلارنى ئاداش-لىرىمغا ئۆز ئېغىزىڭلار بىلەن دەپ بەرسەڭلار ئەجەب ياخشى بولاتتى.

— بىز سىزنى چوقۇم ئىزدەپ بارىمىز.

— رەھمەت.

— مەڭ، بۇ مېنىڭ يوللۇقۇم، — دېدى پادىشاھ ماڭا بىر بولاقنى ئۇزىتىپ.

— بۇ نېمە؟

— كۆرۈنمەس كىيىم.

— ئۇ كىيىمنى نېمە قىلىمەن؟

— دېڭىز ئاستىدىكى ساياھىتىڭىزدا تازا ئەسقاتىدۇ.

— مەن مەھەللەمگە ئالدىراۋاتسام، دېڭىز ئاستىدا نېمىش قىلىمەن.

— مۇشۇ يەردىن پەسكە قاراپ يېرىم كۈن ماڭسىڭىز قارا-غايلىق جىلغا ئۇچرايدۇ. ئۇدۇل مېڭىۋەرسىڭىز دېڭىزنىڭ ئىچى-گە تۇتاشقان ئۇزۇن تونىلنى كۆرىسىز. تونىلغا ئىچكىرلەپ كىرسىڭىز تاش ئەقىشلىك ئىشىك ئۇچرايدۇ. كۆرۈنمەس كىيىم-نىڭ يانچۇقىدا ئاشۇ ئىشىكنىڭ ئاچقۇچى بار.

— ئۇ يەردە كىت، لەھەڭ بار ھەرقاچان؟

— ۋاي - ۋۇي، بالىلىرىمىز باتۇرلۇقىڭىزنى ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي ماختاۋاتسا، دېڭىزدىن قورقمىغان باتۇر ئەمدى قورقۇنچاق بولۇپ قاپتۇغۇ؟ بۇ سىزنىڭ مەھەللىڭىزگە قايتىشىڭىزدىكى بىردىنبىر ئۆتەر يول. بۇ يولدىن ئۆتمەي مەھەللىڭىزنى تېپىشىڭىز ئەسلا مۇمكىن ئەمەس.

— بولىدۇ، رەھمەت، — بولاقنى قولۇمغا ئالدىم.

مەن پادىشاھ ۋە ئەلقۇت بىلەن قۇچاقلىشىپ خوشلاشتىم:

— خوش، ئامان بولۇڭلار.

— سىزمۇ ئامان بولۇڭ، سەمى.

ئالتىنچى باب دېڭىز ئاستىدىكى دۇنيا

بامبۇكزارلىقتىكى پاراڭلار

پاپىلار، ياق ئۇلار مەن بىلەن تەڭلىشىپ قالغاندا ئۇلارنى يەنە ئۇنداق دېگىنىم نېمىسى، مەنزىرىسى ئاجايىپ گۈزەل جايدا ياشايدىكەن ئەمەسمۇ! ئۆز مەنزىلىمنى بويلاپ كېتىۋاتىمەن، ئاندىن ئېمىۋاتقان كېيىكچاقلار مېنى «ئوۋچى» دەپ قالدىمىكىن، ماڭا ئەيمىنىپ قارىشىدۇ. مەن بولسام «قولۇمدا مىلتىق يوق، قورقماڭلار، مەن سىلەرنىڭ دوستۇڭلار» دېگەن مەنىدە قولۇمنى كېرىپ كۈلۈمسىرەپ قويدۇم. تاغنىڭ سالقىن شامىلى بەدىنىمنى ئازراق قورۇغاندەك قىلىۋىدى، تاغدىن پەسلىگەنسېرى شامالىلارمۇ ئۇنچە كۈچلۈك ئۇرۇلمىدى.

يېقىملىق مۇزىكىدەك شىر ـ شىر ئاۋازدىن ئورنۇمدا چىپ-چىدە توختاپ ئەتراپقا نەزەر سالدىم. ئاسماندىن يىپەك پەردە تاشلىغاندەك سۇلىرى تەكشى يېيىلىپ چۈشۈۋاتقان ھەيۋەتلىك كەڭ شارقىراتما، پاھ، پاھ، پاھ. كىنولاردىلا كۆرگىلى بولىدىغان گۈزەل، ھەيۋەتلىك شارقىراتما كۆز ئالدىمدا تۇراتتى. تاغ بويى ئېگىزلىكتىن چۈشۈۋاتقان سۈپسۈزۈك سۇلارنىڭ ھورلىرى بوشلۇققا ئۆرلەپ سۇس تۈمان ھاسىل قىلغانىدى. تەبىئەت دېگەن ئۇستا رەسسام ـ دە. ئۇستا رەسسامنىڭ قولىدىن مانا مۇشۇنداق كاتتا رەسىم سىزىلىپ چىقىدۇ.

ئۇچىنچى يىللىقتىكى چېغىمدا رەسىم دەرسىدە مۇئەللىم دوسكىغا ئالما سىزىپ: «بالىلار، مۇشۇنى دەپتىرىڭلەرگە سىزىڭلار!» دېدى. مەن قانچە ھەپىلەشكەن بولسامۇ سىزغانلىرىم

ئالمىغا ھېچبىر ئوخشاي دېمەيتتى. ئالتىنچى قېتىم سىزغان ئالمامنى ئاخىر يۈرەكلىك ھالدا مۇئەللىمگە كۆرسەتتىم.

— مۇشۇمۇ ئالما بولىدىمۇ؟ بۇ ئالما ئەمەس ئامۇت بوپتۇ، — دېدى مۇئەللىم رەسىمىنى باشقا ساۋاقداشلارغا كۆرسىتىپ تۇرۇپ، — قولۇڭنىڭ ئۇچىدىلا ھاپىلا ـ شاپىلا سىزماي دەرسكە ئەستايىدىل مۇئامىلە قىل!

— ئەمىسە مەن ئالما سىزماي، ئامۇت سىزاي، — دېدىم مەن كۆڭلۈمدىكىنى يوشۇرماي.

— ساقلىمنى غېرىچلىماي ئالما سىز دېگەندىكىن، ئالما سىز.

— مەن شۇ ئامۇتنى ئوخشىتالىغۇدەكمەن ...

— نېمانداق جاھىل بالىسەن.

— ئالدىدا سىزغانلىرىم مانا ماۋۇ، — مەن تارتمامدىن بەش ۋاراقنى ئالدىم، — سىزگە كۆرسەتكىنىم ئالتىنچى قېتىم سىزغىنىم ئىدى ...

— ھە؟ شۇنداقمۇ ...

مۇئەللىم مېنى ئالدىراپ تەنقىد قىلغىنىدىن سەل ئوڭايسىزلىنىپ شۇنداق دېدى.

مەن بۇنداق گۈزەل شارقىراتما ئەتراپىدا چوقۇم نۇرغۇن جانلىقلار ياشايدۇ، دەپ ئويلىغانىدىم. دەرۋەقە پەرىزىم توغرا چىقتى. شارقىراتما ئەتراپىدىكى بۇككىدە بامبۇكزارلىق ھەقىقەتەنمۇ نۇرغۇن ئۇچار ـ قانات، جان ـ جانىۋارلارنىڭ جەننىتىكەن. شارقىراتما خۇددى ئۇلارغا ئەللەي ناخشىسى ئېيتىپ بېرىۋاتقاندەك ئۇنچە ـ مارجان چاچرىتىپ تاشتىن تاشقا ئۇرۇلۇپ ئاقاتتى.

— سىلەر مۇشۇ ماڭغانچە نەگە بارىسىلەر؟ — دەپ سورىدىم شارقىراتمىدىن.

— ئۆيىمىزگە، — دېدى شارقىراتما كۇلۇمسىرەپ تۇرۇپ.
— ئۆيۈڭلار نەدە؟
— ئېرىق ـ ئۆستەك، دەريا ـ كۆللەر ھەممىسى دېڭىزنىڭ بالىلىرى. بىزمۇ دېڭىزنىڭ بالىسى، شۇڭا بىزنىڭ ئۆيىمىز ئەلۋەتتە دېڭىزدا بولىدۇ ـ دە.
— ھېرىپ قالمامسىلەر؟
— ھېرىش؟ بىز بۇ گەپنى ئەزەلدىن بىلمەيمىز. ئانىسىنىڭ قۇچىقىغا ئىنتىلمەيدىغان بالا بولامدۇ؟ بىز ئويناپ ـ ئويناپ دومىلاپ ئېقىپ كائىناتنى كېزىپ ئانىمىزغا كۆرگەنلىرىمىزنى سۆزلەپ بەرگىلى كېتىۋاتىمىز. ھېرىپ قالغانلار تاغنىڭ ئۈستىدە قار بولۇپ ئۇخلاپ قالىدۇ.
— شۇنداقمۇ؟
— شۇنداق بولمايچۇ؟
— سىز بەك قىزىق گەپ قىلىدىكەنسىز.
— گەپلىرىم سىزگە قىزىقارلىق تۇيۇلۇپ كەتتىمۇ؟ ھا ـ ھا ـ ھا. يۇز بوغۇمىنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلىسىڭىز قىزىق گەپنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى ئاندىن بىلىسىز.
— يۇز بوغۇم دېگەن كىم؟
— بۇ يەردىكى يېشى ئەڭ چوڭ بامبۇك.
— ئۇنىڭ گەپلىرى شۇنچىلىك قىزىقمۇ؟
— ئۇنى بىر دېمەڭ، ئۇنىڭدىن تېپىشماق، چۆچەك، ھېكايە ـ رىۋايەتلەرنى ئاڭلىغىلى ھەر كۈنى تەرەپ ـ تەرەپتىن ئۇچار ـ قانات، جان ـ جانىۋارلار كېلىدۇ.
مەن شارقىراتمىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ خىيالغا چۆمدۇم. ئەگەر ئاشۇ ئۇچار ـ قاناتلار قاتارى ئاق دەمدەرمۇ بۇ يەرگە كەلگەن بولسا نەقەدەر ياخشى بولاتتى ـ ھە. مەن ئۇنىڭدىن مامۇت بوۋاينىڭ، ئاداشلىرىمنىڭ، قىزىل ئۆمۈچۈك، ھەيىار ئاسلاننىڭ دېرىكىنى ئالالايتتىم ـ دە. يەنە ... يەنە ...
مەن خىيال بىلەن بىر تۇپ بامبۇكنىڭ تۈۋىگە كېلىپ ئولتۇردۇم.

— ژايجان، ئەجەب قاتتىق يۆلەندىڭىز، شېرىن ئۇيقۇمنى بۇزۇپ ...

بۇ ئاۋاز مەن يۆلەنگەن تاسمىدەك تىلىم - تىلىم يېرىلغان بامبۇك ئىچىدىن چىقىۋاتاتتى.

— مۇنداقلا يۆلىنىپ قويغانغىمۇ ژايجانلاپ كەتتىڭىز، ئادەمنى قورقۇتۇپ.

— سىز ئادەممۇ؟ — دېدى ھېلىقى بامبۇك يوپۇرماقلىرىنى كۆزگە ئايلاندۇرۇپ ماڭا سەپسېلىپ.

— نېمە؟ ئادەمگە ئوخشىمامدىكەنمەن؟ — ئۇستۇېشىمغا بىر قۇر نەزەر سالدىم.

— ئوخشايدىغان - ئوخشىمايدىغىنىڭىزنى مەن نەدىن بىلەي؟ ئەزەلدىن ئادەم كۆرۈپ باقمىغان تۇرسام.

— مانا ھازىر كۆردىڭىزغۇ؟

— پىخ - پىخ - پىخ ...

گېپىم قىزىقارلىق تۇيۇلدىمۇ بىلمىدىم، ئەتراپتىكى بامبۇك-لار پىخىلدىشىپ كۈلۈشتى.

— قارىسام، شاخلىرىمدا پىكۇ - پىكۇ سەكرىشىپ يۈرىدىغان مايمۇنغىلا ئوخشايدىكەنسىز.

— مېنىڭغۇ شاخلىرىڭىزدا سەكرەپ ئويناغۇم بار.

مەن شۇنداق دەپ ئۇنىڭغا ئېسىلغىنىمچە يۇقىرىغا ياماشتىم.

— نەچچە يۈز يىلدىن بېرى مايمۇن، ئۇچار - قۇشلارنى شاخلىرىمدا ئەركىلىتىپ، پەپىلەپ ئۆستۈرۈپ بېلىم پۇكۇلۇپ كەتتى. ئەمدى سىز چىقىسىڭىز ھەرگىز كۆتۈرەلمەيمەن. چاقچاق قىلىپ قويسام، راست دەپ چۈشىنىپ قالدىڭىز - ھە؟!

— چاقچاق قىلغانمىدىڭىز؟

— كۈلكە - چاقچاقسىز ياشىغان بولسام بۇ چاغقا قۇرۇپ قاقشال بولۇپ قالغان بولاتتىم. ھە يېگىت، بۇ ياققا قەدىمىڭىز يېتىپ قاپتۇغۇ؟

— يۇز بوغۇمنىڭ قىزىق پاراڭلىرىدىن ئاڭلاي دەپ، ئۇنى تونۇمسىز؟

— تونۇيمەن.

— مالال كۆرمەي ماڭا كۆرسىتىپ قويغان بولسىڭىز؟

— كۆزىڭىزنى يۇمۇپ بىردەمدىن كېيىن ئاچسىڭىز ئۇنى كۆرەلەيسىز.

مەن كۆزۈمنى يۇمۇشۇمغا ئەتراپتىكى باشقا بامبۇكلارنىڭ پىچىرلاشقان ئاۋازى قۇلىقىمغا كىردى:

— تۆگە مىنىپ تۆگە ئىزدەۋاتىدۇ.

— يۇز بوغۇم مەن شۇ دەۋەتسە بولاتتى، ئۇنى كولدۇرلاتماي.

— بەلكىم ھەييارلىق قىلغۇسى كەلگەن بولسا كېرەك ...

مەن كۆزۈمنى ئېچىۋىدىم، ھېلىقى بامبۇكنىڭ كۆلۈمسىرەپ تۇرغىنىنى كۆردۈم.

— ئەسلىدە ئۆزىڭىز يۇز بوغۇم ئىكەنسىز ـ دە؟

— شۇنداق.

— باياتىن «مەن شۇ» دەۋېتىسىڭىزلا بولماميتى؟

— مەن ھەممە ئىشقا چاقچاق ئارىلاشتۇرۇشقا ئامراق.

— يۇز بوغۇم دېگەن سۆز ماڭا بەك قىزىقارلىق تۇيۇلدى. ئۇنىڭ بىرەر مەنىسى بارمۇ، قانداق؟

شۇ ئەسنادا ئۇ دۇمبىسىگە ئىككى بالىسىنى مىندۇرۇۋېلىپ شېخىدا ئىلەڭگۈچ ئۆچۈۋاتقان يۆگىمە قۇيرۇقلۇق مايمۇننى جىمىلەپ قويۇپ گېپىنى باشلىدى:

— بۇ سوئالنى جايىدا سورىدىڭىز. بىزنىڭ ھەربىر بوغۇمىمىزغا نۇرغۇن كەچمىشلەر يېزىلغان. بوغۇمىمىزنىڭ كۆپ ـ ئازلىقى بىزنىڭ قار ـ شىۋىرغان، جۇدۇن ـ چاپقۇنغا قانچىلىك ئۇچرىغانلىقىمىزنىڭ بەلگىسى. مەن ئۆزۈمنى سۆيىمەن. ئورمانىنى سۆيىمەن. ئەگەر شامالنىڭ قولى بولسا ئۇرۇقلىرىمىزنى

ھەممە يەرگە چاچسا، ھەممە يەردە بۇككىدە يېشللىق بەرپا قىلىساق دەيمەن.

ئورماندا يېشللىق، ئورماندا يېپىيىڭى ھايات بار. ئورمانلىق ھاۋانى ساپلاشتۇرۇپلا قالماي، يەنە ئۇچار قۇش، ياۋايى ھايۋانلارنى ماكان ھەم ئوزۇقلۇق بىلەن تەمىنلەيدۇ. ئەگەر يەر شارىدا ئورمان بولمىسا ھايۋانلارنىڭ ماكانى بولمايدۇ. ئۇلار مېۋە - چېۋە تېرىپ يېيەلمىگەنىنىڭ ئۈستىگە، ئوۋچىلاردىنمۇ ئۆزىنى يوشۇرۇپ قالالماي تەرەپ - تەرەپكە پىتىراپ كېتىدۇ. ئورمان بوراندىسى توسۇپ چاڭ - توزانىنى ئازايتىدۇ. ئورمان بولمىسا يەر - جاھاننى چاڭ - توزان قاپلاپ كۈن نۇرىنىمۇ كۆرگىلى بولمايدۇ. ئورمان بولمىسا دەريالار قۇرۇپ كېتىدۇ، مۇھىت ناچارلىشىدۇ.

ئىنسانلارنىڭ تاشقا خەت پۈتۈپ يۈرگەن چاغلىرى ياخشىكەن. قاچانلاردىن بېرى ئورمانلاردىن قەغەز ياساشنى بىلدى، بېشىمىزغا بالايىئاپەت ياغدى. دەسلەپتە قارىغاي، شەمشادلاردىن قەغەز بوتقىسى ياسىدى. بۇ يېڭىنە يوپۇرماقلىق دەرەخلەرنىڭ يىغىسى ئاز كەلدىمىكىن كېيىن شال پاخىلى، قومۇشلاردىنمۇ ياسالدى. ئۇلار ئۆزىنىڭ بېشىدا چاقماق چېقىلغىنىنى بىلمەي تېخى «بىز دېگەن چوڭ قەغەز زاۋۇتى» دەپ ماختىنىپ يۈرگەن. يېقىندا ئاڭلىسام، «بامبۇكلاردىنمۇ ئېسىل قەغەز ياسىغىلى بولىدۇ» غانلىقى ھەققىدە مىش - مىش پاراڭلار تارقىلىپتۇ. مەن قورقۇپ قالدىم.

— ئۇنچە قورقۇنچلۇق ئەمەستۇ، — دېدىم مەن يۈز بوغۇمغا تەسەللى بېرىپ، — ئادەملەرمۇ ھازىر مۇھىتنى قوغدىغانلىق ئۆزىنى قوغدىغانلىق ئىكەنلىكىنى تونۇپ يەتتى.

— مېنىڭ غولۇمغا پالتا تەگدى، دېگەن گەپ بۇ يەردىن بىر جەننەت يوقالدى، دېگەنلىك - دە. شارقىراتمىدىن پەسلىگەندە دىققەت قىلدىڭىزمىكىن، ئەگمەچ قىلىچ كۆتۈرگەن پالۋاندەك

ھەيۋەتلىك بىر جۇپ مۇڭگۇزلۇك ئارقار، تاغ ئۆچكىلىرىمۇ پات - پات مۇشۇ يەرگە كېلىپ يايلاپ كېتىدۇ. يېشى چوڭىيىپ قالغان بۇغىلار ھەربىرىدە قىلىشتا قىينىلىپ قالسا بۇ يەردە پاناھ-لىنىدۇ. ئەلۋەتتە، ئۇلارمۇ ماڭا نۇرغۇن خۇشاللىقلارنى ئاتا قىلىدۇ. مەنمۇ قىزىقارلىق تېپىشماق، ھېكايە ئېيتىپ بېرىپ ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى كۆتۈرىمەن. كۈنلىرىمىز مانا مۇشۇنداق كۆ-ڭۈللۈك ئۆتىدۇ. بۇ خۇشاللىققا سىزنىمۇ ھەمدەم بولسىكەن، دەيمىز.

— مەنمۇ شۇنداق بولۇشىنى ئارزۇ قىلىمەن.

— بىردەمدىن كېيىن ئۇچار قانات، ھەرخىل ھايۋانلار تۈ-ۋىمگە يىغىلىدۇ. قىزىقارلىق ئويۇنلىرىمىز شۇ چاغدا باشلىنىدۇ. بايا‌تىن مەن «شېرىن ئۇيقۇمنى بۇزۇۋەتتىڭىز» دېسەم ئىشەندى-ڭىزمۇ؟

— ئىشەندىم.

— ئەمەلىيەتتە مەن كۆزۈمنى يۇمۇپ دېڭىزنىڭ نەپەسلىنى-شىنى ئاڭلاۋاتقان.

— دېڭىزمۇ نەپەسلىنەمدۇ؟

— قۇملار مۇزىكا چالالىغان يەردە دېڭىز نەپەسلىنەلمەمدۇ؟ نەپەسلىنەلمىسە كۆكسى نېمىشقا بىر كۆتۈرۈلۈپ، بىر پەسىيى-دۇ؟!

— بۇنى ئېنىق بىلمەيدىكەنمەن.

راستىنى دېسەم قوينۇمدىكى كىتابتىمۇ بۇ ھەقتىكى بايانلار يوق ئىدى.

— دېڭىزنىڭ نەپەسلىنىشى بەك قىزىقارلىق بولىدۇ، — گېپىنى داۋاملاشتۇردى يۇز بوغۇم، — بايىلا تېخى تېپتىنچ تۇرغان دېڭىز يۈزى توساتتىنلا ئۆركەشلەيدۇ. قاتمۇقات دېڭىز دولقۇنى يىراقتىن خۇددى تۇلپاردەك شوخشىغىنىچە قىرغاققا قا-راپ ئېتىلىپ كېلىدۇ. بىرئازدىن كېيىن دېڭىز سۈيى ئاستا -

ئاستا تۆۋەنلەپ سىپايىلىك بىلەن چېكىنىدۇ. دېڭىز سۈيى چاق-چاق تېزلىكىدە يالماپ كەتكەن ساھىل ۋە ئاجايىپ - غارايىپ خادا تاشلار كۆز ئالدىمىزدا قايتىدىن نامايان بولىدۇ. سىنچىلاپ قارىسىڭىز تېخى نۇرغۇنلىغان چىرايلىق قۇلۇلە قاپلىرىنىمۇ كۆرەلەيسىز.

قۇلۇلە بىرەر خەتەرنى سەزگەن هامان بېشى، قورسىقى، پۇتىنى يىغىپ قېپىنىڭ ئىچىگە كىرىۋالىدۇ. ئۇزۇقلۇقى تۈگەپ قالغاندا بىر خىل يېپىشقاق سۈيۇقلۇق بىلەن قېپىنىڭ ئاغزىنى هەم ئېتىۋېتىپ ئۆزى ئىچىدە بۆجەندەك تۈگۈلۈپ شېرىن ئۇيقۇسىنى باشلايدۇ. يېپىشقاق سۈيۇقلۇق قاتقاندىن كېيىن تاشتەك مۇستەهكەم بىر تامنى هاسىل قىلىپ سىرتتىكى نەرسىلەرنىڭ كىرىۋېلىشىنى توسۇيدۇ. ئۇ هاۋا ئۆتۈشۈشچان تام بولۇپ قۇلۇلە قاپىنىڭ ئىچىدە ئەركىن نەپەس ئالالايدۇ. بەلكىم سىز ئۇنى «دەۋىدەك قاتتىق ئۇخلايدىكەن» دەپ قېلىشىڭىز مۇمكىن. ئەمەلىيەتتە، ئۇ ئىنتايىن سەگەك ئۇخلايدۇ. بىر تامچە يامغۇر، كۆز شەبنەمى ئۇنى ئۇيقۇسىدىن ئاسانلا ئويغىتالايدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ دەرهال هەرىكەت هالىتىگە ئۆتەلەيدۇ.

— يۇز بوغۇم، سىزنىڭ بىلىدىغانلىرىڭىز نېمانچە كۆپ.

— بۇنداق ئاددىي ساۋاتلارنى سىلەرنىڭ بۆشۈكتىكى بوۋاقلىرىڭلارمۇ بىلەر هەرقاچان.

مەن يۇز بوغۇمنىڭ گېپىگە جاۋاب بەرگۈچە «چۈ - چۈ»، «چىرت - چىرت»، «كىس - كىس» قىلغان ئاۋازلار بىلەن قوي - كالا، كېيىك - بۇغىلارنىڭ مەرىگەن، مۆرىگەن ئاۋازلىرى ئەتراپنى بىر ئالدى.

— قەدىمكىلەرگە مەرهابا! كىلىكلار قېرىنداشلىرىم.

يۇز بوغۇمنىڭ گېپى تېخى ئاخىرلاشماي تۇرۇپ قۇشلار شېخىغا، مايمۇنلار غولىغا، باشقا هايۋانلار ئۇنىڭ تۈۋىگە يىغىلدى.

— بۇگۈن هېكايە ئاڭلامدۇق يا تېپىشماق تاپامدۇق؟— دەپ

سوربدی ئات، یۇز بوغۇمدىن تەكەللۇپسىزلا. ئۇنىڭ ئاۋازىدا نەچچە ئون يىللىق قەدىناس دوستىغا گەپ قىلىۋاتقاندەك يېقىملىق مېھىر بار ئىدى.

— تۇنۇگۇن ھېكايە ئاڭلىغاندىكىن، بۈگۈن تېپىشماق تاپامدۇق، — دېدى تېيىن يۇز بوغۇم جاۋاب بەرگۈچە.

— ھېلىمۇ سىزنىڭ بولۇپ قالغىنىڭىز، — دېدى قىزىل تۇمشۇق شاتۇتى، — بالىلىرىم ھەر كۈنى كەچتە «چۆچەك - ھېكايە دەپ بەرمىسەڭ ئۇخلىمايمىز» دەپ تۇرۇۋالىدۇ، قاراڭ. كۈندۈزى سىزدىن ئاڭلايمەن، كەچتە بالىلىرىمغا دەپ بېرىمەن. ھېلىمۇ سىزنىڭ بولۇپ قالغىنىڭىز، بولمىسا قانداقمۇ قىلاردىم؟ مۇشۇ نەچچە يىلدا بىزگە سۆزلەپ بەرگەنلىرىڭىز ئەڭ كۆپ بولغاندىمۇ بىر بوغۇمىڭىزدىكى سىرلاردۇر - ھە؟ تېخى توقسان توققۇزى بار. بىز ھەر كۈنى كېلىپ ئېغىزىڭىزنى تاتىلاپ ئارام بەرمەيمىز جۇمۇ؟

— نەدىكىنى؟ مېنىڭ بىلىدىغانلىرىمۇ تايىنلىق. ئەمىسە مەن بۈگۈن سىلەردىن ئۇچلا تېپىشماق سورايمەن، سىلەر جاۋاب بېرىڭلار.

— بىز تاپامدۇق؟ — دېيىشتى ئۇلار تەڭلا، — بولىدۇ، بولىدۇ، تېپىشقا ئۇرۇنۇپ باقايلى.

— بېشى بار چېچى يوق، كۆزى بار قېشى يوق، ئېغىزى بار يۈزى يوق، ئۇ نېمە؟

يۇز بوغۇمنىڭ گېپى تۈگىشى بىلەن بامبۇكزارلىق كەلكۈن كەلگەندەك بىردىنلا دەۋرەپ كەتتى.

— تاشپاقا.

— ياق.

— قۇلۇلە.

— تاپالمىدىڭلار.

— بىلىق.

— هەببەللى، بېلىق. يامانكەنسىلەر جۇمۇ، بىر دەمدە تېپىـ
ۋالدىڭلار. ئەمدى يەنە بىرنى دەي: قۇيرۇقىنىڭ نېمە رولى بار؟
— هەممىمىز ئۆزىمىزنىڭ قۇيرۇقىنىڭ گېپىنى قىلساق
بولامدۇ؟— دېدى ئات.
— ئەلۋەتتە.
— مېنىڭ قۇيرۇقۇم ئامبارغا ئوخشايدۇ،— دېدى لىمور
مايمۇنى سەل ئوڭايسىزلانغان قىياپەتتە،— ئۇنداق دېسەم كۆل-
مەڭلار. بىز مول - هوسۇل پەسلىدە يېمەكلىكلەرنى كۆپ يەپ
قۇۋۇەتنى قۇيرۇقىمىزغا يېغىمىز. بۇ چاغدا قۇيرۇقىمىز توم هەم
يوغان بولىدۇ. يېمەكلىك كەمچىل قىش پەسلىدە قۇيرۇقىمىزغا
يېغىۋالغان ئاشۇ قۇۋۇتىمىز بىلەن هاياتىمىزنى قامدايمىز. بۇ
چاغدا قۇيرۇقىمىز بارغانسېرى ئىنچىكىلەپ باردۇ.
— مېنىڭ قۇيرۇقۇم قۇيۇندەك چاپقان چېغىمدا تەڭپۇڭلۇـ
قۇمنى ساقلاپ بېرىدۇ،— دېدى ئات.
— بىز توشقانلار تۈيۈقسىز خەتەرگە دۇچ كەلسەك قۇيرۇقە-
مىزنىڭ سۇس تەرىپىنى كۆرسىتىپ قېرىنداشلىرىمىزنى دەرهال
قېچىشقا ئاگاهلاندۇرىمىز. قۇيرۇقىمىزنىڭ قېنىق تەرىپىنى
كۆرسەتكىنىمىز «خەتەر ئۆتۈپ كەتتى، قورقماڭلار» دېگىنىمىز
بولىدۇ.
— مەن دەرەختىن پەسكە سەكرىگەندە قۇيرۇقۇم پاراشۇتنىڭ
رولىنى ئوينايدۇ، — دېدى تېيىن توشقاننىڭ گېپىنى تارتىۋە-
لىپ، — قىشتا قۇيرۇقۇمنى يوتقان قىلىپ يېپىۋالسام ئاپتاپتا
ياتقاندەك ئىسسىپ كېتىمەن. قۇيرۇقۇم يەنە مېنىڭ ئالاقە قورا-
لىم.
— مېنىڭ قۇيرۇقۇم يۆنىلىش بەلگىلەشتە بەك ئەسقا-
تىدۇ،— دېدى شاقىلداق سېغىزخان بامبۇك نوتىسىدا زوڭزىيىپ
ئولتۇرۇپ، — ئەگەر قۇيرۇقۇم بولمايدىغان بولسا مەن يولدىن
ئېزىپ قالىمەن.
— بوينۇڭغا كومپاس ئېسىۋال.

— ۋەيت ...

— مېنىڭ قۇيرۇقىۇم ئىنچىكە، قىسقا بولغىنى بىلەن، — دېدى پىل لېگەندەك قۇلىقىنى سىلكىپ قويۇپ، — قامچا دەڭلار، يۈگۈرۈشكە ھۇرۇنلۇق قىلغان چېغىمىزدا ئۆزىمىزنى شىپ - شىپ ساۋاپ قويىمىز. ساغرىمىز چىممىدە ئېچىشسا ئوقتەك يۈگۈرەيمىز.

— بۇ ئاڭلىمىغان يېڭى گەپكەن، — دېدى ئات، — مېنىڭ قۇيرۇقۇم چىۋىن قورۇغۇچمۇ بولالايتتى، پىل ئاكامنىڭ قۇيرۇ- قى قامچىكەن. ها - ها - ها ...

يۇز بوغۇم ئۇچىنچى تېپىشماقنى دېگەن پەيتتە مەن ئۇچۇن كۈتۈلمىگەن خۇشاللىق بولدى. نېمە خۇشاللىق دەمسىلەر؟ بامبۇك نوتىسىغا قونۇپ ئولتۇرغانلار ئارىسىدا ئاق دەمدەرمۇ بارکەن ئەمەسمۇ. مەن ئۇنىڭ بىلەن ئۇچرىشىپ قېلىشنى ئەسلا ئويلىمىغانىدىم. ئۇچار قانات، ھايۋانلارنىڭ چاقچىقى ئەڭجىگە كۆتۈرۈل- گەندە مۇرەمگە بىرى قوندى، قارىسام ھېلىقى ئاق دەمدەر.

— ئامانمۇسىز، سەمى؟

— خۇداغا شۈكرى، ئۆزىڭىزچۇ؟ قانداق قىلىپ بۇ بامبۇك- زارلىققا كېلىپ قالدىڭىز؟

— سىز بىلەن خوشلىشىپ ئۆيىمىزگە ئامان - ئېسەن بېرىۋالدۇق.

— يولدا جاپا تارتىپ قالمىغانسىلەر؟

— ياق، ئۇ بەك كۆڭۈللۈك سەپەر بولدى.

— نۇرتاش، ئايتۇغ، خانزاتمۇ ئامان تۇرۇۋاتامدۇ؟

— ئۇلار ئاداشلىرى بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپ مەكتە- پىدە كۆڭۈللۈك ئوقۇۋاتىدۇ.

— قىزىل ئۆمۈچۈك ...

— قىزىل ئۆمۈچۈكنى ئاسلان دۇمبىسىگە مىندۈرۈپ ماڭ- دى. ئۇ ھازىر ھەر كۈنى ھارۋا چاقىدەك يوغان تور توقۇپ

هاشارات تۇتۇش بىلەن ئاۋارە. ھەييار ئاسلان يەنە ھەييارلىق قىلىپ گۈللۈكتە كېپىنەك قوغلاپ ئويناۋاتاتتى.

— مامۇت بوۋايچۇ؟

— ئۆيگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن يەنە سەپەر تەييارلىقىنى قىلىپ ئۇدۇل قۇملۇققا ماڭدۇق.

— ئۇ يەردە نېمە قىلاتتىكىلار؟

— مومايۋ توغراقتا ئايلانغان بالامنى بەك كۆرگۈم بار، دەپ تۇرۇۋالغاچقا باردۇق.

— قۇملۇق، ئۇ بالا قانداقراق تۇرۇۋېتىپتۇ؟

— قۇملۇق، توغراقلىق دېگەن كارامەت بىر دۇنياكەن. قۇملار ئاستىدىن شىر - شىر قىلىپ يېقىملىق مۇزىكا ئاڭلىنىپ تۇرىدىكەن. مومايغا دەپ بەرگىنىڭىز بويىچە يالغۇز توغراقنى تاپتۇق. ھەممىمىز قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتۇق. مومايۋ: «مەن سېنى جىلغىغا قايتۇرۇپ كېتەيۋ» دېۋىدى، ئۇ ئۇنىمىدى. راسىتىنى دېگەندە ئۇنىڭ يۇلغۇنلۇق دالا، شاخلىرىدا قارىغۇجا ئۇۋۇلىدىغان، ياۋا توشقانلار سەكرەپ ئويناۋاتقان بۇ گۈزەل جايدىن ئايرىلغۇسى كەلمىدى. بىز ئۇنىڭ بىلەن پات - پات كۆرۈشۈپ تۇرىدىغانغا كېلىشىپ جىلغىغا قايتىپ كەلدۇق. بىر كۈنى مامۇت بوۋاي ماڭا: «كېچىدىن چۈشۈم بۇزۇلۇپ قاپتۇ، قەيەردىن بولمىسۇن سەمىنى تېپىپ ئەھۋالىنى بىلىپ كەلسەڭ» دېدى. بۇ گەپ ماڭا ياغدەك ياقمامدۇ. شۇنىڭ بىلەن قانىتىمنى پەرلەپ ئۇچە - ئۇچ ھەرەباغقا كەلسەم «كەتتى» دېدى. نەگە كەتكەندۇ، دەپ پاپىلار دۆلىتىگە باردىم. ئاپلاخەپكەر، بىرمۇ پاپىنى ئۇچرىتالمىدىم. قارىسام ھەممىسىنىڭ بويى سىزدەك تۇرىدۇ. بۇ يەرگە خاتا كېلىپ قالغان ئوخشىمايمەنمۇ، دەپ غەمگە پېتىپ ئولتۇرسام، ئەلقۇت مېنى تونۇۋاپتۇ.

— ئۇلار بىر كۈمىلاچنى يەپ بۇرگىدىن تۆگىگە ئايلاندى.

— ئەلقۇتمۇ ماڭا شۇ گەپلەرنى دەپ بەردى. ئۇ مېنى تونۇ-ۋالمىغان بولسا سىزنىڭ دېرىكىڭىزنى ئالالماسكەنمەن. ئەلقۇت سىزنى «دۆلىتىمىزدىن بەك ئالدىراپ كەتتى، كۆڭلىنى رەنجەتتىپ قويدۇممىكىن» دېدى.

— مېنى بەك ئەزىزلەپ كۇتۇۋالغان تۇرسا نېمىشقا رەنجىگۇ-دەكمەن. سەپەرگە ئالدىراپ قالدىم شۇ.

— ئېگىز تاغلاردىن هالقىپ شارقىراتما ئۇستىدىن ئۇچۇپ كېتىۋاتسام بامبۇك بىلەن بىر نەرسىلەرنى دېيىشىپ قاقاقلاپ كۇلۇشۇپ تۇرغىنىڭىزنى كۆردۇم.

— كۆزىڭىز شۇنچە ئۆتكۇرمۇ؟

— بىز كەپتەرلەرنىڭ كۆزى هەقىقەتەن ئۆتكۇر. بوشلۇقتا تۇرۇپ هېلىغۇ سىزكەن، يىڭنىنىڭ تۆشۇكىنىمۇ ئېنىق كۆرەلەيمىز.

— كىتابنى جىق ئوقۇغان بولسىڭىز كۆزىڭىز ئاللىقاچان مېنىڭكىدەك ئاجىزلاپ كەتكەن بولاتتى.

— شۇنداقمۇ؟

— شۇنداق بولمايچۇ؟

— كىم بىزنى كىتاب ئوقۇمايدۇ دەيدۇ؟

— سىلەرمۇ كىتاب ئوقۇمسىلەر؟ قوينۇمدىكى كىتابنى ئالاي، ئوقۇپ بېقىڭ.

— سىزنىڭ كىتابىڭىزنى مەن ئوقۇيالمايمەن، مېنىڭ كىتا-بىمنىمۇ سىز ئوقۇيالمايسىز.

— ناتايىن جۇمۇ.

— ئەمىسە، مېنىڭ كىتابىمنى ئوقۇپ بېقىڭ.

ئاق دەمدەر شۇنداق دەپلا قاناتلىرىنى يەلپۇگۇچتەك كەڭ يايدى.

— مۇشۇ كىتابمۇ؟

— كىتاب، ئەلۋەتتە كىتاب. هەربىر پەيلىرىمگە پەسىللەر،

پەسللەردىكى ئۆزگىرىشلەر، كۆرگەن كۆنلىرىم ئېنىق يېزىلغان تۇرسا نېمىشقا كىتاب بولمىغۇدەك؟

— مەن تېخى سىزنى «بۇق - بۇق» قىلىپ ئۇنلەشتىن باشقىنى بىلمەيدۇ دېسەم، پەيلاسوپلاردەك گەپ قىلدىڭىزا.

— بەك ئاشۇرۇۋەتتىڭىز. بۇلارنى ئېنىق يېزىپ قويۇپ بالىلىرىمىزغا دەپ بەرمىسەك بولماس.

— شۇنداق. ئۇلارمۇ بالىلىرىغا دەپ بەرسە كارامەت ئىش بولىدۇ - دە. ئەمدى نېمە ئىش قىلاي دەيسىز؟

— سىز بىلەن كۆرۈشتۇم. ساق - سالامەت تۇرۇپسىز. ئەمدى قايتىپ بېرىپ ئامانلىقىڭىزنى ماموت بوۋايغا يەتكۈزىمەن شۇ. ئۆزىڭىز چۇ؟

— ئەلقۇتنىڭ دېيىشىچە، بۇ تاغ - جىلغىلىق دېگىزغا تۇتاشقان جايدىن ئۇدۇللا مەھەللەمگە بارالمايدىكەنمەن، دېگىز ئاستىدىكى تونىلنى ئىزدەپ كېتىۋاتىمەن. مەندىن ئەنسىرىمەڭلار، ماموت بوۋايغا، مومايغا سالام ئېيتىڭ، ئۆزىڭىزمۇ ئامان بولۇڭ.

— سىزگە ئاقيول بولسۇن، سەمى.

— سىزنىڭمۇ قانىتىڭىز مەڭگۈ تالمىغاي.

شارقىراتمىلىق جىلغا، بامبۇكزارلىقتىن پەسكە قاراپ مېڭىۋاتىمەن. بىر چاغدا پاكار قارىغايلىق كۆرۈندى، يەنە پەسلەپ مېڭىۋەردىم. خۇددى مەن بۇ جاھانغا پەقەت يول ماڭغىلى تۇغۇلغاندەكلا دېمىنىمۇ ئالماي مېڭىۋەردىم. خىيالىم مەھەللىگە تېز-رەك قايتىپ كېلىپ ئۆيدىكىلەر، سىلەر بىلەن دىدارلىشىش ئىدى.

— پادىلىرىڭىنى، تايغىنىڭىنى كۆرگۈڭ كەلمىدىمۇ، گاچا؟— زىلەي سەمىنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ تۇرۇپ شۇنداق دېدى.

— كۆرگۈم كەلمەمدىغان! سېنىمۇ بەك كۆرگۈم كەلدى. يەنە بىر قېتىم «گاچا» دېگىنە، ماڭا مۇشۇ گېپىڭ بەك يېقىملىق ئاڭلىنىدۇ.

بۇرۇن ئويۇن ئوينىغىنىمىزدا سەمى ئېغىزىدىن تۈكرۈك چاچرىتىپ كېكەچلەپ سۆزلىسە، زىلەي قولىنىڭ دۈمبىسى بىلەن ئېغىزىنى توسۇپ تۇرۇپ تېلىقىپ كۈلەتتى.

— يەنە دەيمەنغۇ تازا، سەن گاچا.

— ما زىلەينىڭ ئېغىزى بۇگۈن شاقىلداقتەك ئېچىلىپلا قاپتۇ.

— زىلەي بىلەن قالماي ھېكايەڭنىڭ داۋامىنى دېگىنە، — دېدى سارەم ئاخىرىنى ئاڭلاشقا تەقەززا بولۇپ.

— قارىغايلىقتىن ئۈدۈل ئىچكىرىلەپ مېڭىۋەرسەم چوڭ بىر تونىل ئۇچرىدى.

دېڭىز كىرپىسى بىلەن سۆھبەت

ئەتراپقا قارىسام ئۇنىڭدىن باشقا كىرىش ئېغىزى يوقتەك بىلىنىدى. «ئەلقۇت دېگەن تونىل مۇشۇكەن ـ دە» دەپ ئويلىدىم ئىچىمدە. كىنولاردىغۇ پويىز ماڭغان تونىللارنى كۆرگەن. پويىزغۇ كاللامدەك يوغان چىرىغىنى ياندۇرۇپ ماڭسا تونىل ئىچى كۈندۈزدەك يورۇپ كېتەتتى. بۇ تونىل ئۇنىڭدىن چوڭ ھەم قاراڭغۇ ئىدى. ئىككى قەدەم ماڭە ـ ماڭماي مېنى سۈر باستى. يانداۋراي دېسەم قولۇمدا نە چىراغ. ئايىغىمدىن «چىرس ـ چىرس»، «پىرس ـ پىرس»، «كىس ـ كىس» ئاۋازلار كېلىدۇ. ئاللىقانداق بىر خىل قاڭسىق پۇراق دىمىغىمغا ئۇرۇلۇش بىلەن كۆڭلۈم ئېلىشتى. ئاستا ئارقىمغا داجىدىم.

— مىڭ تەستە ياسىغان ئۆيۈمنى بۇزۇۋەتتىڭىز مانا؟ ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق؟

يۈرىكىم ئەنسىز سوقۇپ تۇرغاندا ئاڭلانغان بۇ بوم ئاۋاز مېنى بەكمۇ قورقۇتۇۋەتتى. ئېڭىشىپ قارىۋىدىم، توپتەك سېمىز بىر قۇندۇزكەن.

— ئەجەپ قورقۇتۇۋەتتىڭىز جۇمۇ، — دېدىم يۇرىكىمنى قوش قوللاپ بېسىپ تۇرۇپ، — ئۆيىڭىزنى قايتا ياساپ بەرسەم بولمىدىمۇ؟ قورقۇتۇپ جېنىمنى ئالغىلى تاس قالدىڭىز؟

— مەن ئىتياڭىقى ئىزدەپ كەلگەن ئېيىقمىكىن دەپ قاپتىمەن، كەچۇرۈڭ؟

— سىز مېنى كەچۈرسىڭىز توغرا بولىدۇ، — دېدىم مەن كۇلۇمسىرەشكە تىرىشىپ، — سىلەر دېڭىز ئىچىدە ياشىماي بۇ يەرگە كېلىۋاپسىلەرغۇ؟

— بىز بالىلىرىمىزغا ئويۇن ئويناش ئارقىلىق ماھارەت ئۆگىتىشكە ئامراق. ياز كۈنلىرى ئورمانلىقتا ئويناپمىز. كۈز كەلگەندە سۈغا قايتىپ كېلىمىز. بۇ ۋاقىتتا بىز ئوزۇقلۇق توپلىغاچ، دەرەخ شاخلىرىنى يېغىپ ئەكېلىپ توسما ياساپ قىشلىق ئۆي سالىمىز.

— ھېلى ئاۋۇ يەردە بىرنەچچە پىنگۋىنىمۇ كۆرگەندەك قىلدىمغۇ؟

— ۋاي، دەپ كەلسەم گەپ تولا. ئۇلارنىڭ ئىشلىرىمۇ بەك قىزىق. پىنگۋىنلارمۇ بالىلىرىغا بەك كۆيۈنىدۇ. لېكىن ئۇلار بالىلىرىنى ھەرگىز بىزدەك ئەركە چوڭ قىلىپ قويمايدۇ. پىنگۋىنلار ئوزۇقلۇق تاپقىلى دېڭىزغا چۈشكەندە بالىلىرىنى قىرغاقتا قالدۇرۇپ قويىدۇ. ئۇلار بېلىق تۇتۇپ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن بېلىقلارنى ئاغزى چاكىلداپ كەتكەن بالىلىرىغا تاشلاپ بەرمەستىن باشقا تەرەپكە قاچىدۇ. بالىلىرى ئۇنىڭ كەينىدىن جېنىنىڭ بارىچە قوغلايدۇ. ئاتا ـ ئانىلىرى بولسا ئۇلارغا قىلچە ھېسداشلىق قىلمايدۇ. قار ـ مۇز، شۈرغانلىق دالىدا ئوزۇقلۇق تېپىش ئەسلىدىنلا تەس تۇرسا ئۇلار يەنە نېمىشقا بالىلىرىنى قەستەن يۇگۇرتۇپ ئويناپ قىينايدۇ؟ بۇ بالىلىرىنىڭ ياشاش ئىقتىدارىنى يېتىلدۇرۇش ئۈچۈن. يۇگۇرۇپ ھەممىنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ كەتكەن كىچىك پىنگۋىن كۆپىنچە ھاللاردا ئەڭ تىمەن، كۆچتۇڭگۇر

بولۇپ چىقىدۇ.

ساقىقۇش ئۇنىڭ ئەكسىچە بەكمۇ كۆڭۈلچەك. ئۇ سۇدا ئۇزۇپ يۈرگەن چېغىدا بالىلىرى دائىم ئۇنىڭ دۇمبىسىگە چىقىۋېلىشقا ئامراق. بۇ ساقىقۇشنىڭ بالىلىرىنىڭ سۇ ئۇزۇشنى بىلمەيدىغانلىكىدىن ئەمەس، بەلكى ئانىسىغا ئەركىلىگەنلىكىدىن. ئۇلار مۇ سۇ ئۇزۇشنى بىلىدۇ، ھۇرۇنلۇق قىلىپ ئانىسىنى قېيىققا ئايلاندۇرۇۋالغان گەپ. بەزىدە بالىلىرىمۇ: «سەن ساقىقۇشنى دوراپ بەر، بىزمۇ دۇمبەڭگە چىقىپ راھەتلىنەيلى» دەپ تۇرۇۋالىدۇ.

— سىزمۇ باغرى تاشلىق قىلماي ماقۇل دېسىڭىز بولىدۇ. ئاتا ـ ئانىلىرىمىزمۇ بىزگە ئات بولۇپ بېرىدۇ. بىزمۇ: «چۇھ، چۇھ» دەپ ئۆيدە چېپىپ ئويناپمىز.

— بۇ باغرى تاشلىق ئەمەس. سىز ئۆيدە چېپىپ ئوينىغان بىلەن بىزنىڭ ياشاۋاتقىنىمىز باشقا بىر دۇنيا. ئەتراپىمىزدا كۆشەندىمىز كۆپ. سەللا بىخۇدلۇق قىلساق ھاياتىمىزدىن ئايرىلىدىغان گەپ. بالىلىرىمىز ھاياتىمىزنىڭ داۋامى بولغاچقا، ئۇلار باتۇرلۇق بىلەن ياشاشنى ئۆگىنىۋېلىشى كېرەك. سىلەردىمۇ «بالاڭغا تاغدەك دۇنيا قالدۇرغۇچە، تاغدەك دۇنيانى يارىتىدىغان ئەقىل ـ پاراسەت قالدۇر» دەيدىغان ماقال بار ئەمەسمۇ؟

— دېگىنىڭىز توغرا. ھەئە راست، بالىلىرىڭىزچۇ؟

— شاخ، تاش ئەكەلگىلى كەتكەن.

— مەن بىلمەي ئۆيىڭىزنى بۇزۇپ قويۇپتۇمەن. قايتا ياساپ بېرەي، — مەن شۇنداق دەپ شاخلارنى رەتلەشكە باشلىدىم.

— ھاجەت ئەمەس، ھاجەت ئەمەس. ئۆزۈملا ياسىۋالسىمەن. بىر گەپنى سورىسام ئەدەپسىزلىك بولارمۇ؟

— ياقەي، قېنى سوراۋېرىڭ.

— نەگە ماڭغانتىڭىز؟

— دېڭىزغا كىرىدىغان ئىشىكنى ئىزدەپ.

— بایاتىنقى تونىل شۇ، ئۇدۇل ماڭسىڭىز تونىل ئىشىكىنى تاپالايسىز.

— بەك قاراڭغۇكەن. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئىچى بەك سېسىق پۇرايدىكەن.

— قاراڭۇل دېرىزىنى ئېچىپ ھاۋا ئالماشتۇرۇڭ ئۇنتۇپ قالغان ئوخشايدۇ.

— ئۇ يەرگە كىم قارايدۇ؟

— ئالتۇن رەڭلىك دېڭىز كىرپىسى.

— ئۇنىڭ بىلەن تونۇشامسىز؟

— كۇندە بىللە ئويناپدىغان تۇرسام ئەلۋەتتە تونۇشىمەن — ده. ھېلى تېخى مەن بىلەن خوشلىشىپ تونىلغا كىرىپ كەتكەن. چاقىرايلى، ھازىرلا چىقىدۇ. كىرپە، كىرپە، تونىلدىن چىقە. ھايالىشمايلا جۇغى مۇشۇكتەك پارقىراق تىكەنلىك كىرپە تونىلدىن يۇگۇرۇپ چىقىپ ماڭا بىر قۇر قارىۋەتكەندىن كېيىن، «نېمە ئىش؟» دېگەن مەنىدە قۇندۇزغا تىكىلدى.

— تونىلىڭ نېمانچە قاراڭغۇ ھوي؟— دېدى قۇندۇز دېڭىز كىرپىسىگە.

— چىراغلارنى ياندۇرۇشنى ئۇنتۇپ قاپتىمەن — ده، — ئۇ ئىسقىرتىپلا چىراغلارنى ياندۇرۇۋەتتى.

— مەن كىرىپ باقماپتىكەنمەن، ھېلى دىققەت قىلسام ئىچى زەي ھەم سېسىق پۇرامدۇ، نېمە؟

— بالىلىرىڭ يىراقراق بېرىشقا ھۇرۇنلۇق قىلىپ ئىچىگە سىيىپ قويغان گەپ. «سەن تاز دېگۇچە مەن تاز دەۋالاي» دېگەندەك مەن يۇزۇڭگە سالغۇچە سەن خىرقىراپ كەتتىڭا ئەجەب.

— تونىل روجەكلىرىنى پات — پات ئېچىپ تۇرساڭ ھاۋا ئالمىشاتتى ئەمەسمۇ؟

— ۋاي — ۋۇي بىلەرمەن غوجام، مېنى ئۇنى قىلمىدى، دەمسەن؟ تونىل روجەكلىرى ھازىرمۇ ئوچۇق. ئۇزۇڭ بالىلىرىڭغا

ئاز ـ تولا ئەدەپ ـ قائىدە ئۆگەتمىسەك بولمىدى، جۇمۇ؟ خوش، بۇياقنى نەدىن سورايمىز؟ — بېشى بىلەن مېنى ئىشارەت قىلدى دېگىنىز كىرپىسى.

— بۇياق ئادەمزات شەھىرىدىن دېگىنىز ئاستى سايا‌ھىتى قىلغىلى بۇياققا كەپتۇ. سەممىي، ياخشى بالىكەن. ئىشلىرىغا ياردەم قىلىپ قويامدىكىن، دەپ سېنى چاقىرتىشىم، — دېدى قۇندۇز مېنىڭ تەرىپىمنى قىلىپ.

— بۇ گەپنى سەن دەپ قالدىڭ، بېشىم بىلەن ياردەم بېرەمەن ـ دە. ئۇنىڭ ئۇستىگە مەن بۇ تونىلدا يۈز نەچچە يىل قاراۋۇل بولۇپ ئادەم بالىسىنى تۇنجى كۆرۈشۈم. مەن ئۇنىڭ بىلەن ئوبدانراق مۇڭدىشۇالاي. ھەي بالا، ئىسمىڭ نېمە؟

— سەمى.

— سەمى؟ چىرايلىق ئىسمىكەن. مېنىڭ ئىسمىم مىڭكۆز.

— سىزنىڭ راستىنلا مىڭ كۆزىڭىز بارمۇ؟ — ھەيران بولۇپ سورىدىم مەن.

— سىزلىمەي سەنلەۋەر، — دېدى مىڭكۆز نەچچە يىللىق قەدىناس دوستى بىلەن پاراڭلاشقاندەك تەمكىن ھالدا، — بۇ بىر ئىسىمغۇ ئەمدى. مىڭ كۆزۈم بولۇشى ناتايىن، ئەمما بەدىنىمدىكى بەش مىڭدىن ئارتۇق تىكەنلىرىمنىڭ ھەممىسى سەزگۈرلۈكتە كۆزدىن قېلىشمايدۇ.

— مەھەللىمىزدىكى كىرپىلەر سۈدا ئەمەس كونا تاملىق، خاماندا ياشايدۇ، سەن بولساڭ دېگىزدا ياشايدىكەنسەن، بۇنىڭغا ئەقلىم ھېچ يەتمىدى. سۇ ئاستىدا تۇنجۇقۇپ قالمامسەن؟

— بىز كىرپىلەرنىڭ تۇرمۇ نەچچە مىڭ خىلدىن ئاشىدۇ. بىز دېگىزدا ياشايدىغان كىرپىلەردىن. سىلەر بىز كىرپىلەر ھەقىقىدىكى رىۋايەتتىن خەۋەرسىز ھەرقاچان؟ بىزنىڭ ئەڭ دەسلەپكى بوۋىمىز تۆمۈرچىكەندۇق. ئۇ چاغلاردا بەدىنىمىزدە تۆكۈچتەك تىكەن يوقكەن. سىلەرنىڭ ئاراڭلاردا ئېقىپ يۈرىدىغان «قاغا

بالام ئاپئاق، كىرپە بالام يۇمشاق» دېگەن ماقالمۇ دەل شۇ چاغلار-دىن قالغانكەن.

بوۋىمىز دېگىز ئاستىدىكى تۆمۈرچىلىك دۇكىنىدا ھەر كۈنى نۇرغۇن بېگىز - يېڭنە، مىخ - زىخ سوقۇپ تىرىكچىلىك قىلىدۇ-كەنتۇق. بوۋىمىزنىڭ سودىسى شۇنداق ياخشى يۈرۈشۈپ كېتىپ بارغان كۈنلەردە، چىدىماس بىر توپ قىزىل كۆز دېگىز قاراقچى-لىرى ئامباردىكى بارلىق بېگىز - يېڭنە، مىخ - زىخلارنى ئوغرىلاپ قېچىپتۇ.

— ئۇنى قاراقچىلار نېمە قىلماقچىكەن؟— سورىدى قۇز-دۇز.

— ئاراچلىرىدىن سۇ ئۆتۈپ كەتكەن كونا كېمىلىرىنى مىخ-لىماقچى بولسا كېرەك. بوۋىمىز ماللارنىڭ ئوغرىلانغانلىقىنى ئاڭلاپ غەزەپتىن جالاقلاپ تىترەپ كېتىپتۇ. پۈتۈن كىرپە جەمە-تىدىكىلەرنىڭ قورسىقى ئاشۇ تۆمۈرچىلىك دۇكىنىغا قاراشلىق تۇرسا ئەلۋەتتە ئاچچىقى كېلىدۇ - دە؟! كۆرەك تارتىپ، بازغان سوقۇۋاتقان بالىلىرى: «دادا، سەن دۇكاندا ئارام ئېلىپ تۇر، بىز قاراقچىلارنى قوغلايلى» دەپ يۈگۈرۈپتۇ. بوۋىمىز: «سىلەر-نىڭ باتۇر چوڭ بولغىنىڭلاردىن بۇگۈن بەك سۆيۈندۈم. سىلەرنى ئەۋەتىپ قويۇپ مەن دۇكاندا قانداقمۇ خاتىرجەم ئولتۇرالايمەن، يۈرۈڭلار، بىللە قوغلايلى» دەپ قاراقچىلارنىڭ كەينىدىن ئوقتەك چېپىپتۇ. چېپىپتۇيۇ - چېپىپتۇ، قاراقچىنى تېپىپتۇ.

— ھېلىقى ماللارنى قايتۇرۇپ ئەكېلىپتىمۇ؟ — سورىدىم مەن.

— ئۇلار قاراقچىلارنى قوغلاپ يېتىشەي دېگەندە، قاراقچىلار ئوغرىلاپ قاچقان مىخ، يېڭنىلەرنى بوۋىمىز ھەم بالىلىرىغا قايتا-تىپ چېچىپتۇ. بەدەنلىرى مىخ، يېڭنە زەربىسىدىن ھالسىزلانغان بوۋىمىز ھەم بالىلىرى قايتىپ كېلىپ ئۆيلىرىدە ئارام ئاپ-تۇ. ئۇلار ھەربىر مىخ، يېڭنىنى تارتىسا شۇ يەردىن بۇزۇلداپ

قىپقىزىل قان چىقىپتۇ. بوۋىمىز: «دېڭىز دېگەن نۇرغۇن مەخ-لۇق ياشايدىغان جاي. بولدىلا، يېڭىلىقلارنى يۇلماڭلار. شۇ پېتى ياشىساق بىزگە ھېچكىم چېقىلالمايدۇ» دەپ ئۆزىنىڭ بەدىنىدىكى مىخ، يېڭىلىقلارگە تەگمەپتۇ، باشقىلارنىمۇ يۇلدۇرماپتۇ. دېگەن-دەك، ئەتىسىدىن باشلاپ زەھەرلىك چايان، دېڭىز شىرىمۇ ئۇلارغا نوچىلىق قىلالمايدىغان بوپتۇ.

— شۇنداق قىلىپ دېڭىز قاراقچىلىرىنى قاچۇرۇپ قويدۇق دەڭلار؟

— نەدە ئۇنداق ئىش بولسۇن؟— پەخىرلىنىش تۇيغۇسىدا سۆزلەپ كەتتى مېڭكۆز،— ھاياتتىكى كىچىك ئىشلارمۇ چوڭ مۆجىزە يارىتالايدىكەن. شۇنىڭدىن بېرى بىز مانا يېڭىنە دۇبۇلغا-لىق پالۋانلاردىن بولۇپ قالدۇق. ئۇ قاراقچىلار قالقاندار بىلەن بىر جەمەتكەن. بىز ياي مۇڭگۈزلۈك، ئۆتكۈر چىشلىق قالقاندار-دىن قورقۇپ قالمىغان يەردە ئۇ قاراقچىلاردىن قورقاتتۇقمۇ؟ مەن بوۋىمىزنىڭ باتۇر نەسلىدىن بولغاچقا دېڭىزغا كىرىدىغان بۇ ئە-شىكىنى ئوبدان قوغداپ ئۇ قاراقچىلار ئۇچرىسا ئەدەپىنى راسا بىر بېرەي، دەپ قاراۋۇللۇق قىلىۋاتقىلى ئۇزۇن يىللار بولدى مانا.

— كۆڭلۈمدىكى تۇگۈن ئەمدى يېشىلدى.

— نېمە تۇگۈن؟— دېدى مېڭكۆز سوئالىمغا سوئال بىلەن جاۋاب بېرىپ.

— نېمە تۇگۈن بولاتتى، دېڭىز كىرپىسى دېگەن دېڭىزدا ياشىماي بۇنداق نەمخۇش، چاتقاللىقتا نېمىش قىلىدىغاندۇ، دەپ ئويلىغانىدىم. ئەسلىدە مۇھىم ۋەزىپە ئۆتەۋېتىپسەن ئەمەسمۇ؟ مېنىڭمۇ قاراقچى دەپ ئويلاپ قالمايدىغانسەن ـ ھە؟!

— ھا ـ ھا ـ ھا ...، نەدىكى گەپلەرنى قىلىپ يۇرۇيسەن؟— ئۇ كۈلۈۋەتتى، سۈتتەك چىشلىرى پارقىراپ كەتتى،— «ئېيىقمىكىن» دېگىنىم راست، لېكىن «قاراقچى» دەپ ئويلاپ قالغىنىم يوق جۇمۇ؟ ئۇلار قاراقچىلىق قىلىپ ئاخىر ئۆز

قىلمىشىنىڭ جازاسىنى يېدى.

— ساقچىلار تۇتۇپ ئەكەتتىمۇ؟ — دېدىم كۆڭلۈمدىكىنى يوشۇرماي.

— ئۇلار ئوغرىلاپ ئاپارغان مىخ، يېڭىلەرنى ئاچ كۆز بالىلىرى تاتلىق - تۇرۇم ئوخشايدۇ، دەپ يەپ ھەممىسى ئۆلۈپ-تۇ.

— ئەمىسە، سېنىڭمۇ بۇ يەردىكى قاراۋۇللۇق ۋەزىپەڭ تۈگەپتۇغۇ؟

— مەنمۇ مارجانتاش ئارىلىدىكى ئۆيۈمگە قايتاي دەپ تۇر-غان. ئەمدى ياخشى بولدى، دېڭىزدىكى ساياھىتىڭگە يارىدىم بېرە-لەيدىغان بولدۇم.

— ئاداش بولۇپ قالايلى، — دېدىم مەن مېڭىۋاتقان قولۇمنى دوستانە سۇنۇپ.

— يېڭىلىرىمىڭ سانجىلىشىدىن قورقمامسەن؟ — دېدى مېڭىۋاتقان قولىنىڭ ئۇچىنى ماڭا ئۇزىتىپ.

— ھەرقانچە بولسىمۇ ئادىشىڭغا سانجىماسسەن؟

— مانا، قولۇمنى تۇتتۇڭ، يېڭنە سانجىلغاندەك بولدىمۇ؟

— ياق، قوللىرىڭ پاختىدەك يۇمشاق تۇيۇلدى.

— يېڭىلىرىمنى يۇمشىتىپ ئاران ئۇلگۈردۇم.

— قانداق قىلىپ؟ مۇنداقمۇ كارامىتىم بار دە.

— بەدىنىمنى ساڭا تۇيدۇرماي يالىۋالدىم.

— مەھەللىمىزدىكى كىرپىلەردىمۇ بۇ كارامەت بولغان بول-سىچۇ كاشكى!

— نېمە قىلاتتىڭ؟

— تۇتۇپ ئويناياتتۇق - دە.

— ئۇلار كونا خامان، ئەسكى تاملىقتا ئۆز نېسۋىسىنى تېپىپ يېسۇن. بەدىنىدە يېڭىسى بولمىغان بولسا بۇ كەمگە كىرپە قالماس بولغىدى ھەرقاچان؟

— شۇنداق بولۇپمۇ كېتەرمۇ؟

— جاھاندىكى ئىشلارغا بىرنېمە دەپ بولمايدۇ. قۇندۇز سېنى دېگىزغا كىرىدىكەن دەۋاتسا، بۇ يەردە گەپكە تۇتۇپ تۇرغىنىم نېمىسى؟ ماگامدۇق؟

— قانداق ماگىمىز؟

— ئەلۋەتتە تونۇل ئىشىكىنى ئېچىپ ماگىمىز — دە.

— ئۇھ، خۇداغا شۇكرى، ئاخىر دېگىزنى، دېگىز ئىچىدىكى دۇنيانى كۆرەلەيدىغان بولدۇم — دە.

مىگكۆز ئىسقىرتىپ ياندۇرغان چىراغلار تونۇلنى سۇتتەك يورۇتۇۋەتكەنىدى.

— سەنمۇ بىز بىلەن بىللە ماگارسەن؟ — دېدى مىگكۆز قۇندۇزغا قاراپ.

— مەن بۇ يەردە بالىلىرىمنى ساقلاي. سىلەر مېگىۋېرىڭلار.

مىگكۆز ئالدىدا يول باشلاپ ماگىدى، مەن ئارقىسىدىن ئەگەشتىم. بىردەمدىن كېيىن قوش قاناتلىق تۆمۇر ئىشىك ئالدىغا كەلدۇق.

— بۇ ئىشىكتىن بوۋىمىزنىڭ ھۇنىرىنىڭ قانچىلىك كامالەتكە يەتكەنلىكىنى بىلىۋالغانسەن، — دېدى مىگكۆز پەخىرلىنىش تۇيغۇسىدا.

نەقىشلەنگەن ياغاچ ئىشىكلەرنى كۆپ كۆرگەن، ئەمما تۆمۈردىن نەقىش ئويۇپ ياسالغان ئىشىكنى تۇنجى قېتىم كۆرۈشۈم ئىدى. مارجان تاشلار ئارىسىدا بىر توپ كىرپىلەرنىڭ كۆڭۈللۈك ياشاۋاتقان كۆرۈنۈشى گەۋدىلەنگەن بۇ ئىشىك ھەقىقەتەن نەپىس ئىشلەنگەنىدى.

— بوۋاڭ ھەقىقەتەن قولى گۈل ھۈنەرۋەنكەن، — دېدىم مەن.

— ئۇ دادامنىڭ بوۋىسى، مېنىڭ ئۇلۇغ بوۋام بولىدۇ.

ئىشكىنىڭ بۇ بۆشۈك شەكىللىك قۇلۇپىنىمۇ بوۋام ئۆز قولى بىلەن ياسىغان.

— ئۇنداقتا بۇ ئىشكىنىڭ ئاچقۇچى قانداق قىلىپ ئەلقۇتنىڭ قولىدا بولۇپ قالدى؟

— قايسى ئەلقۇتنىڭ؟

— پاپىلار دۆلىتىدىكى ئەلقۇتچۇ؟

— ئۇ دادامنىڭ قەدىناس دوستى ئىدى. بەلكىم، پۈرسەت تېپىپ دېڭىزنى كۆرۈپ كەت، دەپ بەرگەن بولغىيدى.

— ئاشۇ ئاچقۇچنى ئەلقۇت ماڭا بەرگەن.

— ئاچقۇچ قېنى؟

— مانا، بۇ كىيىمنىڭ يانچۇقىدا.

مەن بولاقنى ئېچىپ كۆرۈنمەس كىيىمنى ئالدىم. شۇ چاغ- دىكى كالامپايلىقىمنى كۆرمەمسىلەر؟ مەن كىيىمنى ئېلىۋاتقاندا بىر نەرسە «تىرىڭگىدە» قىلىپ تاش يېرىقلىرىدىن كىرىپ غايىب بولدى. يانچۇقنى سىلاشتۇرۇپ تاش يېرىقلىرىغا كىرىپ كەتكەن ھېلىقى نەرسىنىڭ ئاچقۇچ ئىكەنلىكىنى بىلدىم. ئەسلىدە كىيىمنى تەتۈر كۆتۈرۈۋاپتىكەنمەن ئەمەسمۇ؟ ۋاي خۇدايىم، ئەم- دى قانداق قىلغۇلۇق؟

— سەندە باشقا ئاچقۇچ يوقمۇ؟— سورىدىم مىڭكۆزدىن.

— مەنمۇ ئاچقۇچۇمنى چۈشۈرۈپ قويۇپتۇمەن. ئەمدى قان- داق قىلغۇلۇق؟ سېنىڭ ئاچقۇچۇڭنى ئىزدەيلىچۇ؟

ئۇ تۇمشۇق - قوللىرىنى تاش يېرىقلىرىغا تىقىپ، بىر ھازا سىلاشتۇردى. بىز تاش يېرىقلىرىنى چالا قويماي ئىزدىگەن بول- ساقمۇ، ئاچقۇچ تېپىلمىدى.

— قۇلۇپنى چوڭ قىلىپ ياسىغان بوۋىمىز ئاچقۇچنى نې- مىشقا يىڭنىچىلىك قىلىپ ياسىغان بولغىيدى. ھېچ ئەقلىم يەت- مىدى.

— بەلكىم ئېلىپ يۈرۈشكە، ساقلاشقا ئەپلىك بولىدۇ، دەپ ئويلىغان بولغىيدى.

— يوغانراق بولغان بولسا تاش يېرىقلىرىدىن كىرىپ كەتـ
مەيتتى، ئاۋارىچىلىكمۇ تارتمايتتۇق.
— بۇ سەۋەنلىك مەندىن ئۆتتى. دېڭىزنى كۆرۈش پېشانەمگە
پۈتۈلمەپتۇ، بولدى مەن قايتاي.
— نەگە بارىسەن؟
— بىلمەيمەن. بەلكىم خىيالىمغا كەلگەن جايغا بېرىشىم
مۇمكىن.
— مەندىن رەنجىپ قالدىڭمۇ نېمە؟
— ياقەي.
— قۇلۇپنى چاقساقلا بولىدۇغۇ؟
— چاقساق بولارمۇ؟
— بولمايدىغان نېمىسى بار، چاقايلى.
— ئەمىسە سەن چاق.
— ياق، سەن چاق. مېنىڭ بويۇم قۇلۇپقا يەتمەيدىغان
تۇرسا. بولدى چېقىۋەر.
مەن سەل ئارىسالدى بولۇپ قالغاندىن كېيىن قولۇمغا يوغان
بىر تاشنى ئېلىپ قۇلۇپنى زەرب بىلەن ئۇرۇشقا باشلىدىم.
— سەن يوقاپ كېتىپ بىرنەچچە كۈندىن كېيىن مەھەللىدە
يەر تەۋرىگەندەك قىلغان. ئەسلىدە سېنىڭ دېڭىز ئىشكىنى
ئۇرۇشۇڭدىن تەۋرەپتىكەن ـ دە؟
— سەمىنى ئىزدەپ پۈتۈن مەھەللىمۇ تەۋرىدى، — دېدى
بىگتاش مەمەشنىڭ گېپىنى بۆلۈپ.
— گېپىمنى بۆلمەي تۇرۇڭلار، قۇلۇپنى زەرب بىلەن ئۇر-
دۇم. ئالاھازەل بىرەر سائەت ھەپىلەشكەندىن كېيىن بۆشۈككە
ئوخشايدىغان ئۇزۇنچاق قۇلۇپ شىلىققىدە ئېچىلدى. ئىشىك تۈ-
ۋىدە سۇنۇق كەلكۈندەك دەۋرەپ تۇرغىنىنى مەن نەدىن بىلەي؟
ئىشكىنى شۇنداق تارتقىنىمنى بىلىمەن، سۇ تېشىغا تېپىپ چىق-
تىمۇ يا مەن ئېچىگە كىرىپ كەتتىمۇ بىلمىدىم، بىر چاغدا

ئالتۇنبېلىق، راك، قۇلۇلىلەرنىڭ يېنىدا شۇنداق يەڭگىل ئۇزۇپ يۈرىمەن.

— مەھەللىدە تىزىمغا كەلمەيدىغان سۈدىنمۇ قورقاتتىم، قانداق قىلىپ دېڭىز ئاستىدا بۇنداق قىينالماي ئۇزىمەن؟

— قولتۇقۇڭدا ئەلقۇت بەرگەن كۆرۈنمەس كىيىم بولغاندە-كىن، — دېدى مىڭكۆز يېنىمدا مەن بىلەن تەڭ ئۇزۇپ كېتىۋاتقاچ.

— بايات-ن كىيىۋېلىشقا ئۇلگۈرەلمەي قالدىم.

— بىھاجەت، بىھاجەت، بۇ دائىرىدە ساڭا خەۋپ يەتكۈزىدىغان جانلىق يوق. كىت، لەھەڭ ياشايدىغان جايغا يېقىنلاشقاندا مەن ساڭا بەلگە بېرەي. شۇ چاغدا كىيىۋالساڭ بولىدۇ.

— قانداق بەلگە بېرىسەن؟

— ئىسقىرتىمەن - دە.

پۇلتايكۆز بېلىقنىڭ ئۆيىدە

مەن ئاسمانىنى كەڭرىمىكىن دەپ ئويلىسام دېڭىز ئاسماندىنمۇ كەڭ، گۈزەل بىر دۇنيانى نامايان قىلدى. دېڭىز ئاستىدىكى رەڭگارەڭ ئۆسۈملۈك، سۈلار تولا يالاپ قىرسىز، پارقىراق قەلىۋەتكەن تاشلار، ئۇلار ئارىسىدا غەمسىز ئۇزۇپ يۈرۈشكەن سەدەپ قۇلۇلىسى، يۇلتۇز، سۇلۇك، قىل قاسىراق ... لار، سۇپسۇزۇك سۇدا ئۇلارنىڭ لەرزان پالاق ئۇرۇشلىرى ماڭا خۇددى داڭلىق ئۇسسۇلچىلار ئۇسسۇل ئوينىغاندەك تاتلىق تۇيغۇ بەردى.

— ئۇزۇشتە قىينالمىغانسەن؟ — دېدى مىڭكۆز يېنىمدا ئەركىن پىلتىڭلاۋېتىپ.

— ياق، قىينالمىدىم، — دېدىم مەن، — سۇ ئۇزۇش ئۇچۇن بالدۇرراق كېلىدىغان جايكەن بۇ. بىز ھازىر مۇشۇ ئۇزگەنچە نەگە بارىمىز؟

— سېنىڭ نەگە بارغۇڭ بار؟ سەن خالىغان يەرگە ئاپىرىشقا مەن تەييار.

— ئىختىيارنى ماڭا قويساڭ ئۇدۇللا ئۆيۈمگە كەتسەم بولىدۇ. بىراق، شۇنچە جاپا تارتىپ بۇ دېڭىز ئاستىغا كەلگەنگە تۇشلۇق مەنزىرىلىك جايلارنى ساياھەت قىلدۇرۇپ چىرايلىقچە يولغا سېلىپ قويارسەن؟

— بولىدۇ، مەنزىرىلىك جايلارنى ساياھەت قىلغۇڭ بولسا مۇشۇ پېتى ئۇدۇللا ئۇزىتۇپ بېرەيلى.

مىڭكۆزنىڭ دېيىشچە، ئۇ ئۆيىنىڭ كەنجىسى ھەم ئەڭ ئەركىسىكەن. قورام تاشلار ئارىسىدىكى ئازادە ئۆيىدە دادىسى ئۇنىڭغا نۇرغۇن ھېكايە - چۆچەكلەرنى دەپ بېرىدىكەن. دادىسىنىڭ ئىللىق قۇچىقىدا يېتىپ ھېكايە ئاڭلىغاچ نۇرغۇن گۈزەل خىياللارنى كۆڭلىگە پۈككەن مىڭكۆز بەزىدە ھېكايە - چۆچەك تۇگىمەيلا پۇشۇلداپ شېرىن ئۇيقۇغا كېتىدىكەن. مىڭكۆز ئېيىغا توشقان كۈنى دادىسى ئۇنى ئەگەشتۈرۈپ دېڭىزنى ئايلاندۇرۇپ كەلمەكچى بوپتۇ.

— قۇرۇق قوللا سەپەرگە چىقساق، ناۋادا قورسىقىم ئېچىپ قالسا نېمە يەيمەن؟ — ئەنسىرەپتۇ مىڭكۆز، — خۇرجۇنغا تاتلىق - تۇرۇم، ئۈزۈك - تۈلۈك قاچىلاپ ماڭايلى.

— بولىدۇ، بالام، — دەپتۇ دادىسى ئۇنىڭ گېپىنى يىرماي خۇرجۇننىڭ ئىككى تەرىپىگە لىق ئۈزۈقلۇق قاچىلاپ، — ئىزمىلىرىنى ئېتىپ ئۆشنەڭگە يۈدۈۋال.

خۇرجۇندىكى ئۈزۈق - تۈلۈك ئېغىر بولغاچقا مىڭكۆز ھەر-قانچە قىلسىمۇ خۇرجۇننى كۆتۈرەلمەپتۇ، ئەكسىچە خۇرجۇن ئۇنى بېسىۋاپتۇ.

— ھا - ھا - ھا ...، — كۈلۈپ كېتىپتۇ دادىسى بىر چەتتە ئۇنىڭغا قاراپ تۇرۇپ.

— ئەسلىدە سەن مېنى قىينىماقچىكەنسەن - دە؟

— ياق، ئۇنداق ئەمەس.
— ئەمسە خۇرجۇننى نېمىشقا ئۆزۈڭ كۆتۈرمەيسەن؟
— ئېغىر خۇرجۇننى ئۆشنەڭگە ئارتىۋالساڭ كۇشەندىلىرىڭ ئۇچراپ قالسا ئۇلار بىلەن قانداق ئېلىشىسەن؟
— بۇنى ئويلىماپتىمەن، دادا.
— سەن تاش سانىساڭ باشقىلار قۇم سانايدۇ. مەن ساڭا نېمىشقا شاھمات ئويناشنى ئۆگەتتىم؟ ئەقىل ئىشلىتىشنى ئۆگەن. سۇن، دەپ. دېگىز خۇددى بىر شاھمات تاختىسى. بىر پىچەكنىڭ قارشى تەرەپكە يەم بولدىمۇ، سېنىڭ بىر قەدەم ئېلىشىڭ قىيىن بولدى، دېگەن گەپ. مەن ساڭا بىر ھېكايە دەپ بېرەي:
بۇرۇنقى زاماندا، سەن قاراڭغۇلۇق قىلغان تونىل ئەتراپىدىكى ئورماندا بىر قىزىل پاچاق قۇشقاچ ياشايدىكەن. ئۇ ھەر كۈنى دەرەخنىڭ ئەڭ ئېگىز شېخىغا چىقىپ سايرايدىكەنۇ، سايرايدىكەن. بىر كۈنى دېڭىزنىڭ بۆشۈكتەك رېتىملىق تەۋرەنگەن سۈيۈڭ سۈزۈك سۈلىرى ئۇنى قوينىغا چاقىرغاندەك تۇيغۇدا بوپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بىر ئۆمۈر ئورماندىن سىرتقا چىقمىغان بۇ قۇشقاچنىڭ دېڭىزنىڭ ئۇ قىرغىقىغا بېرىپ يېڭى بىر دۇنيانى كۆرگۈسى كەپتۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ ئويىنى باشقا قۇشلارغا دەپتىكەن، ھەممىسى: «دېڭىز دېگەننىڭ چېكى يوق. ئەڭ ياخشىسى بۇ نىيىتىڭدىن يان، ئەگەر راستتىنلا بارىمەن، دەپ جاھىللىق قىلىپ تۇرۇۋالساڭ بىزنىڭمۇ ئامالىمىز يوق، ئۆشنەڭگە يەم خالتىسى ئارتىۋال» دەپ مەسلىھەت بېرىپتۇ. «ئۆشنەمگە يەم خالتىسى ئارتىۋالسام ئاسانلا ھېرىپ قالمامدىم؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە تاقىشىپ قانداق قانات قاقىمەن» دەپتۇ قىزىل پاچاق قۇشقاچ. «بىزگە ئويۇڭنى ئېيتتىڭ، مەسلىھەتىمىزنى بەردۇڭ. مەسلىھەتىمىز ياقمىسا بىزدىن باتنىماي بىلگىنىڭنى قىل» دەپتۇ ئۇ قۇشلار تېرىكىپ.
قىزىل پاچاق قۇشقاچ ئۆزى قونۇپ ئولتۇرغان شاختىن

غەرىچچىلىك بىر تەمەچنى سۈندۈرۈپ چىشلىگىنىچە ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپ دېڭىز تەرەپكە قاراپ ئۇچۇپتۇ.

— دېڭىز ئۇستىدىن ئۇچۇپ قانىتى تېلىپ قالسا قانداق قىپتۇ؟

— تەمەچنى سۇغا تاشلاپ ئۇستىگە قونۇپ ئارام ئاپتۇ.

— قورسىقى ئاچسىچۇ؟

— شامال دېڭىزغا تۆككەن ھاشاراتلارنى يەپتۇ.

— ئاخىر دېڭىزدىن كېسىپ ئۆتەلەپتۇمۇ؟

— سېنىڭچە ئۆتەلىگەنمىدۇ، ئۆتەلمىگەنمىدۇ؟

— چوقۇم ئۆتتى.

— نېمىشقا؟

— قۇرۇق قول بولغىنى ئۈچۈن.

— ئەگەر ئۆشۈنسىگە يەم خالتىسى ئارتىۋالغان بولسا ئۆتەلەمتى؟

— ئۆتەلمەيتتى.

— ئۇ نېمىشقا قۇرۇق قول سەپەرگە چىقالىدى؟

— ئۆزىگە ئىشەنچ قىلالىغىنى ئۈچۈن.

— دېمەك بالام، ئىشەنچ ئەڭ مۇھىم بايلىق. بىزنىڭ نېسىۋىمىز دېڭىزدا تولۇپ ياتسا ئەنسىرىشىمىزنىڭ ئورنى بارمىكەن؟

— يو ... يوقكەن.

ئالاھازەل بىر ئاش پىشىم ئۇزگەندىن كېيىن دادام مېنىڭ سۇ يۈزىنى كۆرگۈم بار ـ يوقلۇقىنى سورىدى. مەن ئۇزۇۋاتقاچ بېشىمنى لىڭشىتتىم. باشتا دادام بېشىنى سۇدىن چىقاردى. مەنمۇ ئەگىشىپ بېشىمنى سوزدۇم. دېڭىزنىڭ ئاستىدىغۇ مېغ ـ مېغ جانلىق ياشايتتى، مانا سۇنىڭ ئۈستىدىمۇ نۇرغۇن جانلىق بارکەن ئەمەسمۇ؟ مەن كۆن نۇرىنى كۆرۈپ باقمىغاچقا دەسلەپتە كۆزۈمنى ئاچالمىدىم. خۇددى كۆننىڭ ئالتۇن نۇرلىرى كۆزۈمگە يىڭنە بولۇپ سانجىلغاندەك قورقتۇم. كۆزۈم بارا ـ بارا

نۇرغىمۇ ماسلاشتى. سۇ يۇزىدە ئۇزۇۋاتقان قاناتلىق بۇرادەرلەرنى دادامدىن سوراشقا باشلىدىم:

— ئاۋۇ نېمە دادا؟

— چايكا.

— ئاۋۇ پىپەك باشچۇ؟

— نوغۇچ تۇمشۇق.

— بالىلىرى بىلەن قوغلاشماق ئويناۋاتقىنىچۇ؟

— ئۇ ياۋا ئۆردەكلەر.

دادام بىلەن مەنمۇ ئۆردەكلەرنى دوراپ بىردەم قوغلاشماق ئويناپ بەردىم. دادام سۇ چاچسا مەن قاچتىم، باش چۆكۈرسەم ئۇ تاپتى. شۇنداق كۆڭۈللۈك ئويناۋاتساق بىر چاغدا يوغان بىر ئۆي بىز تەرەپكە سۈرۈلۈپ كېلىۋاتماتتى.

— ئۇ راستتىنلا ئۆيمىكەن؟ — ھەيران بولۇپ سورىدىم مەن.

— قىھ ـ قىھ ـ قىھ —، كۈلۈۋەتتى مىڭكۆز، — مەن: «دادا، قاچايلى، يوغان بىر ئۆي بۇ تەرەپكە كېلىۋاتىدۇ، بېسىۋالمىسۇن يەنە» دېسەم، دادامۇ ماڭا ئوخشاش كۈلۈپ كېتىپ: «ئۇ دېگەن كېمە، قورقمىساڭمۇ بولىدۇ» دېدى.

— كېمىنى ئۆي دەپ قورقۇپ كېتىپسەن ـ دە؟

— دادامنىڭ ئېغىزىدىن نەچچە قېتىم «كېمە، كېمە» دەپ ئاڭلىغان بولساممۇ كۆرۈپ باقمىغاچقا قورقۇپتۇمەن. ئۇ چاغدا سەن بولساڭمۇ قورقاتتىڭ. ئۇ تاغدەك يوغانكەن ئەمەسمۇ؟ ئەگەر راستتىنلا غۇلاپ چۈشىدىغان بولسا مىجىقىڭنى چىقىرىۋېتىدۇ ـ دە.

— سۇ ئاستىغا شۇڭغۇمامسەن؟

— ئۇ ئەقىل شۇ چاغدا كاللامغا كەلمەپتۇ.

— كېيىن قانداق بولدى؟

— سۇ يۇزىدە كۆڭۈللۈك ئويناۋاتقان ئۇ جانىۋارلارنىڭ

ئويۇنىنى بۇزمايلى، دەپ يەنە سۇ ئاستىغا شۇڭغۇدۇق. ئۇزۇپ بىر قارا تاش يېنىغا كەلسەك كىت، لەھەڭلەرنىڭ پارىڭى قۇلىقىمىزغا كىرىپ قالدى:

— مۇشۇ كۇنلەردە دېڭىزدىكى جانلىقلار ئۆكتەم بولۇپ كەتتىمۇ يا بىز ئەسكىمۇ؟— دېدى كىت لەھەڭگە.

— دېگىنە، نېمە ئىش بولدى؟ — دېدى لەھەڭ كىتنىڭ پارىڭىغا قىزىقىپ.

— بۇ جانلىقلار بىزدىن بەكلا قورقىدىكەن. ئۆزۈڭ بىلەسەن، بىزنىڭ بەستىمىز تاغدەك يوغان بولغىنى بىلەن ئەزەلدىن «بىز دېڭىزنىڭ پادىشاھى، بىزنىڭ دېگىنىمىزنى قىل» دەپ ئۇلارنى قورقۇتۇپ باقمىدۇق. بىز باشتىلا ئېغىزىمىز كۇھىقاپ-تەك يوغان، بىر تىنىقتا بىر كۆلنىڭ سۇيىنى يالماپ ساقىتمىز. دىن پۇركۇيدىغان قىلىپ يارىلىپ قاپتىكەنمىز. بىزگىمۇ جان لازىمكەن، دېڭىز ئاستىدىكى ئۆلۈك جانلىقلارنى يېدۇق. ئۇلارغا زىيان - زەخمەت يەتكۇزمىدۇق. شۇنداق تۇرۇپ ئۇ جانلىقلارنىڭ بالىلىرى قانىتىمىزغا تېگىپ كەتسە، دېڭىز ئاستى پاراخوتلىرىغا ئوسۇۋۇلىپ يارىلانسىمۇ سەن - بىزدىن كۆرگەن. قۇرۇقلۇقتا ئىككى پۇتلاپ ئۆرە ماڭىدىغان مايمۇنلارنى دېمەيسەن تېخى ...

— ئۇلار مايمۇن ئەمەس، ئادەم.

— نېمە بولسا بولمامدۇ. ئاڭلىسام بالىلىرى ئوقۇيدىغان كىتابلاردا سەن، بىزنى يىرتقۇچ، ئەسكى ... دېگەندەك گەپلەر بارمىش.

— ۋاي، ئۇلار بىلەن نېمە كارىمىز. يۇر، قورسىقىمىزنى راسا تويدۇرۇپ، ئۇيقۇمىزنى ئۇخلايلى.

— سەن ئۇنداق دېگەنبىلەن ئالىمادىس ئۇلار بىلەن ئارىمىزدا بىرەر ئۇقۇشماسلىق يۇز بېرىپ قالسا بىر - بىرىمىزنى قىرغىن قىلىدىغان ئىش چىقىپ قالارمىكىن دەپ ئەنسىرەيمەن.

— ئۇ دېگىنىڭمۇ راست. ئۇنداق بولسا بىز بۇنىڭدىن كېيىن

ھەرقانداق جانلىق ئۇچرىسا ئۇلارغا كۆلۈمسىرەپ سالام بېرەيلى. ئۇلارنىڭ ئۆلۈپ قالغان تۇغقانلىرىنىمۇ يېمەيلى.

— بۇ گېپىڭ جايىدا بولدى. ئەمىسە شۇنداق كېلىشتۇق - ھە...

شۇ قېتىملىق سايا‌ھەتتىن قايتىپ كېلىپ دادام ھاياجاندىن نەچچە كۈنگىچە ئۇخلىيالمىدى.

— نېمە بولدۇڭ، دادا؟ ئۆزۈڭچە ناخشىغا غىڭشىيدىغان بولۇپ قالدىڭغۇ؟ — دەپ سورىدىم دادامدىن.

— كىت، لەھەڭ، ئاكۇلالارنىڭ گەپلىرىدىن سۆيۈندۈم، بالام. ئۇلار ئۆز گېپىگە ئەمەل قىلسا دېڭىزدا ئاسايىشلىق بولىدۇ، — دېدى دادام.

— سەن نېمىدىن ئەنسىرەيتتىڭ، ئۇلار بەربىر بىزنى يېيەلمەيدىغان تۇرسا، — دېدىم مەن يەنە دادامنىڭ گېپىنى چۈشەنمەي.

— كىت، لەھەڭ، ئاكۇلا ئەلۋەتتە بىزنى يېيەلمەيدۇ، بىزنى يېسە بەدىنىمىزدىكى تىكەنلىرىمىز ئۇلارنىڭ ئۇچەي - باغرىنى تېشىپ لەخته - لەخته قان قىلىۋېتىدۇ. ئەمما، دېڭىزدا سەنلا ياشمايسەن - دە. باشقا جانلىقلارنىڭ نەسلى قۇرۇپ كەتسە ئىچىڭ سىيرىلىدىغاندۇ؟

— ئەلۋەتتە.

— مەن شۇنى ئويلاۋاتىمەن...

— ھېكايە سۆزلەپ بەرسەم خىيالغا چۆكۈپ كەتتىڭغۇ، — دېدى مىڭكۆز ماڭا تىكىلىپ.

— سۆزلىگىنىڭ ھېكايىمۇ، راست ئىشلارمۇ؟

— ئەلۋەتتە نەچچە يىل ئالدىدا بولغان ئىشلار - دە.

— مەن خىيالغا چۆكۈپ كەتمىدىم. داداڭنىڭ ئەقلىگە قايىل بولدۇم ئېشىۋاتىدۇ. مۇمكىن بولسا مېنى ھېلى ئۆزۈڭ دېگەن

سۇ ئاستى پاراخوتىنىڭ قېشىغا باشلاپ بارساڭ بوپتىكەن.

— بولىدۇ. دادام بىلەن سايادىتتىن كېلىپ ئۇزۇن ئۆتمەي نەچچە قەۋەتلىك بىر پاراخوتنىڭ مارجان تاش ئارىلىغا چۆكۈپ كەتكەنلىكىنى ئاڭلىدۇق. بالىلىقتا قىزىقىش ھەممىدىن غالىب كېلىدىكەن. دادام بىلەن پاراخوت چۆككەن جايغا بىرنەچە ھەيرانلا قالدىم. پاراخوت ئىچى، ئەتراپى ئادەملەرنىڭ جەسىتى بىلەن توشۇپ كېتىپتۇ. پاراخوتنىڭ ماچتا، ئەينەكلىرى سۇنغان، سومكا ـ چامادانلار چېچىلىپ ياتقان. خالىساڭ مەن ھازىرلا سېنى شۇ يەرگە باشلاپ باراي.

بۇغا مۇڭگۈزىدەك ئىرماق ـ چىرماق شاخلىق ئۆسۈملۈكلەر ئارىسىدىن ئۈزۈپ كېتىۋاتاتتۇق. ئالدىمىزدىكى سۇنىڭ رەڭگى بىردىنلا قارا رەڭگە ئۆزگىرىپ قالدى.

— ھەي مىڭكۆز، نېمىش بولۇپ كەتتى بۇ؟ ئالدىمدىكى نىشاننى پەرق قىلالمايۋاتىمەن، — دېدىم مەن ئەنسىزلىك بىلەن.

— ھېچ ئىش يوق، دوستۇمنىڭ چاقچاق قىلغۇسى كەپتۇ، — دېدى ئۇ ئىنتايىن تەمكىن ھالدا، — سىياھبېلىق، قورقما.

مىڭكۆزنىڭ گېپى تۈگىشى بىلەن سۇ شالاپ ـ شالاپ چايقىلىپ ئەسلىدىكى سۈزۈك رەڭگىگە كىردى. سۇ سۈزۈك رەڭگە كىرگەن ھامان ئالدىمىزدا چوڭ بىر قارا سىياھبېلىق پەيدا بولدى.

— ھەي سىياھبېلىق، ئادىشىڭنىمۇ تونۇماس بولۇپ قاپسەن ـ ھە؟ — دەپ چاقچاق قىلدى مىڭكۆز ئۇنىڭغا.

— دۇشمەنلىرىم ئوخشايدۇ، — دەپ قاپتىمەن.

— ئادىشىڭ بىلەن دۇشمىنىڭنى پەرقلەندۈرەلمەس بولۇپ قالدىڭمۇ سەن كور، — دېدى مىڭكۆز بايىتىن سۇ لېيىغاندىكى سېسىق پۇراقتىن كۆڭلى ئاينىپ.

— يېنىڭدىكى چوڭ ئادەمخور بېلىقتەك كۆرۈندى. شۇڭا ...

— سياھبىلىقنىڭ دۇشمەنلىرىنى كۆرگەندە سۇ رەڭگىنى ئۆزگەرتەلەيدىغان كارامىتى بارمۇ؟ — دەپ سورىدىم مىڭكۆزدىن بۇ ئىشلارغا قىزىقىپ.

— سەن بىلمىسەڭ كىچىك، — دېدى مىڭكۆز، — قارا، سياھبىلىق دۇشمەنلىرىنى كۆرگەن ھامان سياھ بېزىدىن دەرھال قارا رەڭ چىقىرىپ سۇنىڭ رەڭگىنى قاپقارا بويايدۇ.

— شۇنداقمۇ؟ بۇ ياخشى ھۇنەركەن.

— قۇملۇقتىكى كەسلەنچۇك، پاتمىچۇقلار ئۆزىنىڭ قۇيرۇقىنى ئۈزۈپ بېرىپ دۇشمەنلىرىدىن قېچىپ قۇتۇلىدۇيۇ، مەن سۇنى بويايدىغان بولمامدىكەن؟ ئاغمىخان جېنىدىمۇ سېسىق پۇراق چىقىرىپ دۇشمەنلىرىنى بىھوش قىلىپ قويۇپ قاچىدۇ. ئەجەب مەن بىلەنلا قالدىڭ.

— چاقچاق قىلىپ قويدۇق، تاۋى نازۇك، نېمانچە رەنجىيسەن؟

— رەنجىيمەنغۇ تازا، — سياھبىلىق ئېغىزىنى ئۇمچەيتىپ دومسايدى.

— چاي قۇيايلى، رەنجىمە.

— ياق.

— مېھمان قىلاي.

— ياق.

— بالىلىرىڭغا قورچاق ئېلىپ بېرەي.

— ياق.

ئۇلار بىردەم شۇنداق دېيىشكەندىن كېيىن بىردىنلا قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ «بايايتىنقى ئويۇن» دېگەن مەنىدە مۇرىسىنى قىسىپ قويۇشتى.

— خوش، بۇياق كىم بولىدۇ؟ — دېدى سياھبىلىق ھايا-جانلىق كۈلكىسىدىن كېيىن.

— مېنىڭ ئادىشىم.

— نەگە ماڭدىڭلار؟
— دېڭىز ئاستىنى سايا‌ھەت قىلىپ. ئۆزۈڭ يالغۇز نەگە؟— دەپ سورىدى مىڭكۆز سىياھبېلىقتىن.
— مەن يالغۇز ئەمەس. يېنىمدىكى بۇ پۇلتايكۆز بېلىقنى كۆرمىدىڭمۇ؟
— دىققەت قىلماپتۇق، — مېنىڭ ئاۋازىممۇ مىڭكۆزنىڭ ئاۋازى بىلەن قوشۇلۇپ چىقتى، — ياخشىمۇسىز؟
— ياخشىمۇسىلەر، — دەپ سالىمىمزغا ئەدەپ بىلەن جاۋاب قايتۇردى پۇلتايكۆز بېلىقمۇ.
— ئادىشىڭنىڭ ئىسمى نېمە، دەپ بەرمىدىڭمۇ؟ بىزمۇ دوستلىشىپ قالساق يامىنى بولماس، — دېدى سىياھبېلىق ھەيـ يارلىق بىلەن.
— ئىسمىنى دەپ بەرسەم مەندىن تارتىۋالامدىكىن، دەپ چىدىمايۋاتىمەنغۇ شۇ تاپتا، — دېدى مىڭكۆزمۇ بوش كەلـ مەي، — ئىسمى سەمى.
— سىز قەيەردىن كەلدىڭىز؟— دەپ سورىدى پۇلتايكۆز بېلىق مەندىن.
— قۇملۇققا تۇتاش تاغلار بىلەن ئورالغان يىراق كەنتتىن.
— دادىڭىزنىڭ ئىسمى؟
— سالى.
— ئانىڭىزنىڭ؟
— گۈلەمخان.
ئۇ يەنە ئاسماقچىلاپ سوئال سوراۋەردى:
— سىزنىڭ جىق پادىلىرىڭىز بار، شۇنداقمۇ؟
— شۇنداق.
— قۇيرۇقىنى ھەرگىز چېتىمغا قىستۇالمايدىغان، پادىلىرىڭىزنى قوغلايدىغان ...
— ئاچا قۇلاق تايغىنىم بار.

— سىزنىڭ يەنە جىق ئاداشلىرىڭىز بار ـ ھە؟
— ئەلۋەتتە بارىدە.
— ئىسمى ...
— مەمەش، بەگتاش، يارى، زىلەي، سارەم ...
«شۇ، دەل شۇ. دادىسى بىلەن بىزنى سۈيسىز لاي كۆلچەكـ
تىن قۇتۇلدۇرۇپ چىققان سەمى دەل شۇكەن. مۇشۇ يەردە رەھـ
مەت ئېيتايمۇ، ياق. بۇ يەردە قۇرۇق قول قانداق رەھمەت
ئېيتقىلى بولسۇن؟ ئەگە ياخشىسى بۇلارنى مۇنۇ يەردىنلا ئۆيۈمگە
بىر پىيالە چايغا تەكلىپ قىلاي...»
— ھەي پۇلتايكۆز، نېمىگە شۇنىچە جىمىپ كەتتىڭ؟—
دېدى سىياھبېلىق ئۇنى خىيالدىن ئويغىتىپ.
— مۇشۇ پەيتتە سىلەرنى بىر پىيالە چېيىمغا تەكلىپ قىلـ
سام بارارسىلەرمۇ؟ — دېدى پۇلتايكۆز بېلىق.
— نەگە؟
— ئۆيۈمگە.
— سىەن تۇمۇر خورازنىڭمۇ بوسۇغىسىنى كۆرىدىغان
بوپتۇق ـ دە، — دېدى مىڭكۆز.
— مەن تۇمۇر خورازمۇ؟ دېگىز دېگەن كەگىرىكەن. ئۆيلىرىـ
مىزنىڭ ئارىلىقى يىراق بولغاچقا بۇرۇن تەكلىپ قىلىش پۇرسـ
تى كەلمىگەن. تۇمۇرچىنىڭ نەۋرىسى بۇگۈن تۇمۇردىن ئېغىز
ئېچىپ قاپتۇ. مېنىڭ قولۇمنىڭ كەگىلىكىنى سىياھبېلىق ئوبدان
بىلىدۇ. يۈرۈڭلار.
مەن «قانداق قىلىمىز» دېگەن مەنىدە مىڭكۆزگە قارىدىم.
«يۈر، بارىمىز» دېدى مىڭكۆز.
بىز ئاسماندا سەپ تارتىپ ئۇچقان قاقىرلاردەك قاتارلىشىپ
ئۇزدۇق. ئۇلار ئۇزۇۋاتقاچ پات ـ پات مەن ئىسمىنى بىلمەيدىغان
ئاللىقانداق جانلىقلارغا سالام قىلىپ، بېشىنى لىڭشىتىپ قويۇاـ
تى. كېتىۋاتىمىز، مەن ئىسمىنى بىلمەيدىغان گۈل شەكىللىك

چىرايلىق ئۆسۈملۈك، قۇلۇله قېپى، ئوق يىلانلار يالاپ تېشىۋەتكەن تاش دۆڭلەرنى ئارقىمىزدا قالدۇرۇپ كېتىۋاتىمىز. مۇشۇنداق چاغدا تېلېكامىرا بولسىچۇ، كاشكى! بۇ گۈزەل كۆرۈنۈشلەرنى تارتىۋېلىپ دېڭىز ئاستىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى سەرگە كۆرسىتىپ قويايتتىم.

— كەلدۇق، — دېدى بىر چاغدا پۇلتايكۆز بېلىق، — ئۆيىمىز مۇشۇ مارجانتاش ئارىلىدا.

— پاھ - پاھ، بۇ يەر دېڭىزنىڭ جەننىتىمۇ نېمە؟ دېڭىزدا مۇشۇنداق چىرايلىق جايمۇ بارمۇ؟

مىڭكۆزنىڭ گېپىدىن بۇ جايغا بۇرۇن كېلىپ باقمىغانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى. ئەتراپقا نەزەر سالدىم، خادا تاشلارغا چىرمىشىپ ئۆسكەن ياپيېشىل ئۆسۈملۈكلەر، رەڭگارەڭ گۈللەر، هۈپپىدە چېچەكلىگەن دەرەخ شاخلىرى، هەر خىل رەڭلىك تاشلار، زۇمرەت سۈلار هەقىقەتەن بۇ يەرگە ئالاهىدە هۆسن قوشقانىدى.

— قېنى، ئۆيگە مەرهەمەت.

پۇلتايكۆز شۇنداق دەپ ئالدىمىزدا بىزگە يول باشلاپ ماڭدى. قىسىلغان تاشلار ئارىسىدىن بېشىمنى تەققىنىمنى بىلمەن. ئۆڭكۈرگىمۇ، غارغىمۇ ئوخشىمايدىغان ئازادە سەيناغا كىرىپ قالدىم.

— تارتىنماي ئولتۇرۇڭ، — دېدى پۇلتايكۆز ماڭا تەكەللۇپ بىلەن، — بۇ يەرنى ئۆز ئۆيۈم دەپ بىلىڭ، — ئۇنىڭ گەپلىرىدىن ئۇزۇن يىللىق قەدىناس ئادىشىنى ئۇچراتقان بالىلاردا بولىدىغان سۆيۈنۈش چىقىپ تۇراتتى.

مەن ئاستا كېلىپ بىر ياپىلاق تاش ئۈستىدە ئولتۇردۇم. پۇلتايكۆز ئالدى بىلەن هەممىمىزگە بىر پىيالىدىن شەربەت كەلتۈردى. ئۇ توختىماي ماڭا سەپ سالاتتى. كۆڭلۈمدە «بەلكىم يېڭى مېهماننى ئوبدانراق ئېسىمدە ساقلاي دېگەندۇ» دەپ

ئويلىدىم. بىز مول داستىخاندىن قانغۇچە يەپ ـ ئىچىپ كۆڭۈل-لۈك پاراڭلاشتۇق.

مەن مارجانتاش ئارىلىدا قالدىم

ئۇلار ئۆتكەن ـ كەچكەن پاراڭلىرىنى قىلىشىپ مۇڭدىشىپ ئولتۇردى. ئارىلاپ سورالغان سوئاللارغا مەنمۇ لايىقىدا جاۋاب بەردىم. پۇلتايكۆز پاراك ئارىسىدا تولىراق دەريا، سازلىق، كۆل، سېۋەت ھەققىدىكى باش ـ ئاخىرى قولاشماس سوئاللارنى سورايتتى. مېنى زېرىكىپ قالمىسۇن دېگەندەك پات ـ پات قۇ-رۇق يېمىشكە تەكلىپ قىلاتتى ھەم پىيالەمگە شەربەت لىقلاپ قويىاتتى. پاكىز سەرەمجانلاشتۇرۇلغان ئۆيگە قاراپ كۆڭلۈم كۆ-تۈرۈلۈپلا قالدى. ئۇدۇلدىكى تامدا بىر توپ بېلىقلارنىڭ چوڭا-تىلغان سۈرىتى ئېسىقلىق تۇراتتى. «بۇلار تازا بىر چوك جەمەت ئىكەن ـ دە» دېدىم ئىچىمدە. ئەمما، بۇگۈن بۇ ئۆيدە پۇلتايكۆز-دىن باشقىلىرى كۆرۈنمەيتتى.

— كۆڭۈللۈك پاراك بىلەن گۈگۈم چۈشكەنىنمۇ سەزمەپتە-مەن، مەن ئۆيگە قايتاي، — دېدى سىياھبېلىق بىر چاغدا قولىدىكى سائىتىگە قاراپ.

— ئاپلا، مېنى دېمەيسەن، پاراڭخۇمارلىقىمدىن ئېزىلىپ ئولتۇرۇپ كېتىمەن ـ دە بىر يەرگە بارسام، يۇر، — دېدى مىڭكۆز ماڭا قاراپ.

— نەگە بارىمىز؟

— بىزنىڭ قەسىرگە بولماي يەنە نەگە بولاتتى، يۇر، بۇگۈن پاراڭلاشقاچ ئارامخۇدا ئۇخلاپ ئەتە يەنە گۈزەل جايلارغا سايا‌ھەتكە بارىمىز.

— سەمى مۇشۇ يەردە قالسۇن، — دېدى پۇلتايكۆز بېلىق سەل ئوڭايسىزلانغان ھالدا.

— ياق، بولمايدۇ. ئۇنىڭ، بوۋامنىڭ تەۋەرۈك بولقا، باز-
غان، سەندەل - كۆرەكلىرىنى كۆرگۈسى بار ئىدى. ئۇنى كۆر-
سەتسەڭ كۆزىنى ئېچىپ ...، — دېدى مەكتۆز.
— سىز نەلەردىكى پاراڭنى قىلىسىز، دادىڭىز ئۇ تەۋەرۈك-
لەرنى ئاللىبۇرۇن دېڭىز ئاستى مۇزېيىغا ئۆتكۈزۈۋەتتى. سەمە-
نىڭ كۆرگۈسى بولسا ئەتە مەن ئاپىراي. مۇزېيىدىنلا كۆرۈۋالـ-
سۇن. سەمى بۇگۈن بۇ يەردە قالسۇن.
— مەن دېڭىز تونىلىغا قاراڭغۇلۇققا بېرىپ كەلگۈچە تېخى
شۇنداق ئىشلارمۇ بولدىمۇ؟
— ۋاي، بۇ كونا خەۋەرنى دېڭىزدىكى ھەممەيلەن بىلىدۇ.
— بولىدۇ، سەمى قالسا قالسۇن. مەن ھازىرلا بېرىپ بۇ
ئىشلارنى سۈرۈشتۈرىمەن.
مەكتۆز، سىياھبېلىق گۈگۈمدا پىلتىڭلاپ ئۇزۇشۇپ كەتـ-
تى. پۇلتايكۆز گەرچە گۈگۈمدا ئۆيىگە چىراغ ياقمىغان بولسىمۇ
مەر - مەر تاشلار «ۋال - ۋال» تۇر چېچىپ خۇددى چىراغتەك
يورۇپ تۇراتتى.
— ھېلى دېڭىز ئاستى مۇزېيى دېگەندەك گەپلەرنى قىلدى-
ڭىز، — دېدىم مەن پۇلتايكۆزگە، — سىلەرنىڭ دېڭىزدا راست-
تىنلا مۇزېيىڭلار بارمۇ؟
— بار، بار بولغاندىمۇ بەك چوڭ. ئېچىدە دېڭىزدىكى
ئۆسۈملۈك، گۈل، ھايۋانلارنىڭ تاشقا ئايلانغان ھالىتى، ئۇلار
ئىشلەتكەن قوراللار، ياشاش ئادىتى ... دېگەندەك خاتىرىلەر ساق-
لانغان.
— بۇ بىزنىڭ مەكتىگۇ تاش بۇيۇك ئابىدىلىرىمىزگە ئوخشاشلا
قىممەتلىككەن.
— ئەلۋەتتە. مۇزېيىدىن باشقا يەنە رەسەتخانا، كۆتۈپخانىلـ-
مىزمۇ بار.
— شۇنداقمۇ؟

— ھەئە.

— ئۇنداقتا قىينالمايلا ئاسماندىكى يۇلتۇزلارنى، پادىچى بالا بىلەن توقۇمىچى قىزنى كۆزىتەلەيدىكەنسىلەر — دە؟

— شۇنداق. تېخى ھاللىي قۇيرۇقلۇق يۇلتۇزى، ئۇچار تەخسە، ئاي شارىنىمۇ بىمالال كۆزىتەلەيمىز.

مەن پۇلتايكۆز بىلەن كۆڭۈللۈك پاراڭلاشتىم. ئۇمۇ مېنىڭ گەپلىرىمنى ئاڭلاپ گۇلدەك ئېچىلىپلا كەتتى. مەن ئويلىماسلىققا تىرىشسامۇ، بۇگۈنلا تونۇشقان بىر بېلىقنىڭ مېنى شۇنچە دوستانە كۈتۈشىنى، ئۇتتەك قىزغىنلىق بىلەن مۇئامىلە قىلىشىنى خىيالىمدىن نېرى قىلالمىدىم. ئۇدۇللا سوراي دېسەم رەنجىتىپ قويۇشتىن ئەنسىرىدىم. شۇنىڭ بىلەن گەپنى ئەگىتىپ سوئال سورىدىم:

— تامغا قارىسام بىر توپ بېلىقلارنىڭ سۈرىتى ئېسىقلىق تۇرىدۇ، لېكىن ئۇلارنى كۆرمىدىمغۇ؟

ھايات نۇرغۇن تاساداپىيىلىقلارغا تولغانكەن. مەن سورىغان سوئالنىڭ دەل پۇلتايكۆز ئېيتماقچى بولغان ھېكايە ئىكەنلىكىنى كىم ئويلىغان دەيسىلەر؟

— مەن دەل ئاشۇ بېلىقلارنىڭ ھېكايىسىنى دەپ بېرىش ئۈچۈن سىزنى ئېلىپ قالدىم.

— سىزنى بۇگۈنلا كۆردۈم. سىزنى تونۇغان بىلەن ئۇلارنى تونۇمىسام.

— مېنى راستتىنلا تونۇدىڭىزمۇ؟ — ئۇمىدۋارلىق بىلەن كۆزۈمگە تىكىلدى پۇلتايكۆز.

— سىياھبېلىق تونۇشتۇردىغۇ، تونۇشۇپ قالدۇق. بۇ تونۇشقا ھېساب ئەمەسمۇ؟

— ياق، تونۇماپسىز. سۈرەتتىكى بېلىقلارنىمۇ تونۇيالماپسىز. ئەمەلىيەتتە سىز بىزنى دادىڭىز بىلەن بىر — بىرلەپ تۇتۇپ سېۋەتكە سېلىپ، لاي — پاتقاقلىق كۆلدىن سۈيى سۈپسۈزۈك

دەريانا ئاۋايلاپ قويۇپ بېرىپ جېنىمىزنى قۇتقۇزۇۋالغان.

خىيال كەپتىرىم ئاستا ئۇچۇپ نەچچە يىل ئىلگىرى بولغان بىر ئىشنى ئەسلەتتى. ئېسىمدىن مەڭگۈ كەتمەس بۇ ئەسلىمىمۇ دەل شۇ بىر قېتىملىق يازلىق تەتىلدە يۈز بەرگەنىدى. دادام مەھەللىدىكى چوڭلار بىلەن دەريانىڭ تۆۋەن ئېقىنىدىن بوز ئاچمىز، دەپ خۇرجۇنغا لىق نان قاچىلاپ يۈرۈپ كەتتى. گەرچە مەن پادا باققاندا يايلاققا بېرىپ باققان بولساممۇ ئانامنىڭ دېيىشىچە، ئۇ جايغا يايلاقتىن خېلىلا ماڭغاندا ئاندىن بارغىلى بولىدىكەن. دادام بوز ئاچقىلى كېتىپ ئون نەچچە كۈندىن كېيىن بىزنى تەتىلگە قويۇۋەتتى. تەتىلگە قويۇۋەتكەن كۈننىڭ ئەتىسىلا ئانام دادامغا تەييارلاپ بەرگەن نەرسىلەرنى ئېلىپ، ئوتۇنغا ماڭغان قوشنىلارنىڭ ھارۋىسىغا ئولتۇرۇپ دادام تۇرغان جايغا كەلدىم. دادام تۇرغان كەپە دەريانىڭ يان باغرىغا جايلاشقان بىر دۆڭلۈكتە چوقچىيىپ تۇراتتى. ئەتراپ شۇنداق چىرايلىق چېچەكلىگەن يۇلغۇن، يانتاق، چاكاندا بىلەن قاپلانغان بولۇپ ھەرخىل ئۇچار - قانات، جانۋارلارنىڭ جانغا ھۇزۇر نەغمىلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

— كىتابىڭنى ئوقۇمايۋاي، بۇ يەرگە نېمىدەپ كەلدىڭ؟ — دېدى دادام مېنى باغرىغا مەھكەم بېسىپ پېشانەمگە سۆيۈپ تۇرۇپ. ئاۋازىنىڭ تىترەپ چىقىشىدىن مېنىمۇ سېغىنغانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى.

— ئانام دادامنىڭ ئەھۋالىنى بىلىپ كەل، دېگەن ...

— بۇ يەردە جاپادا قالىسەن، بالام. بۇگۈنلا ئۆيگە قايت.

— سېنىڭ بۇ يەردىكى ئىشىڭ تۈگىسە بىللە كېتەيۋاي.

— مەن تېخى بۇ يەردە خېلى كۈنگىچە ئىشلەيمەن. پاشا، كۈمۈتىلارغا تالىنىپ قالىسەن.

— مەيلى.

— سېنى تالىغىنى مېنى تالىغىنى ئەمەسمۇ. مەيلى دېگىلى بولمايدۇ.

— ئەمسە، جاڭگالدىن يانغان ئوتۇنچىلار بىلەن بىللە قايتاي. ئۇلار بەربىر مۇشۇ يولدىن ئۆتىدۇ ئەمەسمۇ.

دادام ئۇندىمىدى. شۇ ئاخشىمى دادام قۇرۇق تەمەچلەرنى قالاپ قوقاسقا كۆمەچ كۆمدى. كۆمەچ ئۇستىدىكى چوغلار شامالدا پۈۋلىنىپ بارا - بارا ئاقۇچ كۈلگە ئايلىناتتى. قورسىقىم ئېچىپ كەتكەن بولسا كېرەك، لېگەندەك كۆمەچنىڭ يېرىمىدىن كۆپرە-كىنى ئىشتىها بىلەن يەۋەتتىم.

— ئاناڭ بېھى بەسىپ ئەتكەن پولۇنمۇ بۇنچە زوق بىلەن يېمەيتتىڭ، نېمە، ئىچىڭگە دۆي كىرىۋالغان ئوخشىمامدۇ؟ قېنى، يە ئوغلۇم، توغراقتەك مەزمۇت يىگىت بول، — دېدى دادام كۈلۈمسىرەپ.

— ئۆزۈمنۇ ئۇقمايمەن، بىر خىل مەززىلىك پۇراق دىماغىمغا ئۇرۇلۇپ ...

بىرنەچچە كۈنگىچە شۇنى ھېس قىلدىمكى، دادام تاڭ سۈزۈلمەستە جۇۋىدىن مۇشۇكتەك شىپىدە سۈغۇرۇلۇپ نەلەرگىدۇر غايىب بولاتتى. ئاخشىمى قايتىپ كېلىپ ماڭىمۇ جىق پاراڭ قىلماي لايدەك ئېزىلىپ ئۇخلاپ كېتەتتى.

— مېنى ئەسكى كەپەڭگە قارىتىپ قويۇپ ئۆزۈڭ نەگە، — دېدىم بىر كۈنى سەھەردە دادام كەپىدىن چىقىۋاتقاندا.

— نەگە بولاتتى، سەندەك بېلىجانلارنى قۇتقۇزغىلى، — دېدى دادام، — كەپىدە زېرىكىپ قالغان بولساڭ مەن بىلەن يۈر.

دادام بىلەن كەپىدىن ئانچە يىراق بولمىغان بىر دۆڭگە كەلدىم. دۆڭدىن پەسكە قاراپ دادامنىڭ نەچچە كۈندىن بېرى ئۆزى يالغۇز نېمە قىلغانلىقىنى بىلىپ ھەم سۆيۈندۈم، ھەم دادامغا ئىچىم ئاغرىدى.

پەستە فونتاندەك چوڭلۇقتىكى بىر كۆلچەك، كۆلچەكتە مىڭ - مىڭ بېلىجانلار لاي ئارىلاش سۇ يۈزىدىن بېشىنى چىقىرىپ ئاغزىنى ماك - ماك ئېچىپ «بىزنى قۇتۇلدۇرۇڭلار!» دېگەن

مەندە ھالسىز پىلتىكلايتتى، قۇيرۇق سىلكىيتتى. دادام ئالدى-
راش ئىشتىننىنى تىزىغچە تۇرۇپ كۆلچەك قىرىغا تاشلاپ قويغان
بىر يوغان سېۋەتنى ئالدى - دە، لاي ئارىسىدىن بېلىنجانلارنى
سۈزۈپ يۇز مېتىرچە نېرىدىكى سۇيى ئەركىن ئويناقلاپ ئېقىۋاتا-
قان دەريا‌غا تۆكۈشكە باشلىدى. ئېتىزدا باشاق تەرگەندەك مەنمۇ
دادامغا ئەگىشىپ سېۋەتتىن چۈشۈپ قالغان نىمجان بېلىنجانلارنى
تېرىپ ئاپىرىپ دەريا‌غا قويۇپ بەردىم. شۇنداق قىلىپ بىز بېلە-
جانلارنى قۇتقۇزۇۋالدۇق. بۇ ئىشىمىزدىن دادام ئىككىمىز بەكلا
سۆيۈنۈپ كەتتۇق ...

— مەن ئاشۇ چاغدا سىز مايماق سېۋەتتە توشۇغان بېلىنجا-
لارنىڭ بىرى، — دېدى پۇلتايكۆز، — بىز دادىڭىزدىن، سىزدىن
مەڭگۈ مىننەتدار. ئاشۇ چاغدا سىلەر قۇتقۇزغان بېلىنجانلار مانا
چوڭ بېلىقلارغا ئايلىنىپ بالىلىرىمىز، نەۋرە - چەۋرىلىرىمىزگە
ئاشۇ ئۆتمۈشنى، دادا - بالا ئىككىڭلارنىڭ مېھرىبانلىقىنى ھېكايە
قىلىپ سۆزلەپ بېرىۋاتىمىز.

— بىز سىلەرنى دەريا‌غا قويۇۋەتكەن تۇرساق، بۇ دېڭىزدا
نېمىش قىلىسىلەر؟

— دەريا دېڭىزنىڭ بالىلىرى تۇرسا، ئۇ ئېقىپ بېرىپ
دېڭىزغا قۇيۇلىدۇ ئەمەسمۇ، — پىسىڭىدە كۈلۈپ قويدى پۇلتاي-
كۆز، — بىزنىڭ كۆزىمىز پۇلتىيىپ چىققاچقا يان ۋە ئارقىمىز-
دىكى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى روشەن كۆرەلەيمىز. سىياھبې-
لىق، مىڭكۆز ئىككىڭلار بىلەن كۆرۈشكىلى ئارقىسىغا بۇرۇلغا-
دا مەن سىزنى تونۇۋالدىم. شۇ چاغدا قانچىلىك خۇش بولغىنىم-
نى بىلەمسىز؟ دادا - بالا ئىككىڭلار بىزنى قۇتۇلدۇرۇۋالغاندا
قانچىلىك خۇش بولغىنىمىزنى تەسەۋۋۇر قىلالمايسىز؟ بىز
لاي - پاتقاقلىق كۆلگە ئۆزىمىزچە كىرىپ قالمىغان، دەريا سۇيى
ئۇلغايغاندا بىزنى كەلكۈن سۈرۈپ ئاشۇ زەيكەش كۆلچەككە قاپ-
سىلىپ قالغان. دادىڭىز ئامانمۇ؟

— ئامان.
— ئانىڭىز چۇ؟
— ئۇمۇ ياخشى تۇرۇۋاتىدۇ.
— شۇ تاپتا بۇ خۇش خەۋەرنى ئانام - دادام، ئاچا - سىڭىللىرىم ئاڭلايدىغان بولسا خۇشلۇقتىن بېشى ئاسمانغا تاقىشىدۇ.
— ئاۋۇ سۈرەتتىكىلەر شۇمۇ؟— بېشىم بىلەن تامنى ئىما قىلدىم مەن.
— ھەئە، شۇ.
— ئۇلار كۆرۈنمەيدىغۇ؟
— بىر نېپىت ئىدىشىنىڭ يېرىلىپ، دېڭىز مۇھىتىنىڭ بۇلغانغانلىق خەۋىرى كەلدى. ئانام ھەممىسىنى ئاشۇ نەق مەيداننى كۆرسەتكىلى ئەگەشتۇرۇپ كەتتى.
— سىزچۇ؟ نېمىشقا بارمىدىڭىز؟
— مەن ئۆيلەرنى رەتلىۋېتىپ ئاندىن مېڭىشىم ئىدى، سىز بىلەن ئۇچرىشىپ قالدىم. ئانام دائىم: «دېڭىزدا رىقابەت كۈچلۈك، سىلەر مارجانتاش ئارىلىدا مەڭگۈ ياشايمىز دەيدىكەنسىلەر چوقۇم سەمىدەك باتۇر بولۇشۇڭلار كېرەك» دەيتتى.
— سەمى باتۇر دېگەن كىم، ئانا؟
— قاقاس سايدا دۇنيانى بابلىغان باتۇر.
— بۇ ھېكايىنى ساڭا كىم دەپ بەردى، ئانا؟
— بۇ ھېكايە ئەمەس، راست بولغان ئىش. بۇنى ئۇچقۇر بېلىق تاغاڭ ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ كەلدى.
— ئۇچقۇر بېلىق دېگەن قانداق بولىدۇ؟
— ئادەتتە سەندەك، بىزدەك دېڭىزدا ئۈزىدۇ. گېزى كەلسە پالىقى قانات بولۇپ ئاسماندا قۇشلاردەك ئۇچىدۇ. بىر زېمىندا ياشاش ئۇچۇن ئۇنىڭ تارىخىنى بىلىش كېرەك. قاراڭلار، بۇ نەچچە قەۋەت پاراخوت نېمىشقا چۆكۈپ كەتتى؟ ھەممە نەرسە

ئۆزىنىڭ ياشاش ئىقتىدارىنى يوقاتسا كېرەكسىز نەرسىگە ئايلىنىدۇ. نەچچە ئون يىل ئىلگىرى چۆكۈپ كەتكەن بۇ پاراخوتنى ئىنسانلار تا ھازىرغىچە ئىزدەپ تاپالمايۋاتىدۇ.

— دېڭىز دېگەن شۇنچە چوڭمۇ، ئانا؟

— ئەلۋەتتە، يەر شارىنىڭ ئۈچتىن ئىككى قىسمى سۇ.

— چۆكۈپ كەتكەن پاراخوتتا نۇرغۇن ئادەم بولغىيدى؟

— يولۇچىلار پاراخوتى بولغاندىكىن، ئەلۋەتتە جىق ئادەم بولىدۇ ـ دە.

— ئۇلارنىڭ ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرى ئەنسىرەپ ساراسىمگە چۈشكەندۇ. چۆكۈپ كەتكەن پاراخوتنىڭ بۇ يەردىلىكىنى بىز ئۇلارغا دەپ بەرسەك بولامدۇ؟ خۇش بولۇپ قالارىدى. بىزنىمۇ دادا ـ بالا ئىككىيلەن قۇتۇلدۇرۇپ مېھرىبانلىق كۆرسەتكەن. بىزنىڭمۇ دۇنيانى يەنىمۇ مېھىر ـ مۇھەببەتكە تولدۇرغىمىز بار. بىز ياخشى نىيەت بىلەن ئۇلارغا خەۋەر ئېلىپ بارساق، ئۇلارنىڭ قولىدا تور، قارماق بولسىچۇ؟

— ھەممىسىنىڭ قولىدا يوقتۇر؟

— ئۇغۇ شۇ.

— ئانام كوت ـ كوت سىڭلىمنىڭ سوئاللىرىغا ئاشۇنداق جاۋاب بېرەتتى. ئانام ئۇ ھېكايىلەرنى سۆزلىگەندە قاقاس سايدا دىۋە ئۆلتۇرگەن باتۇرنى ھەرگىز سىز دەپ ئويلىماپتىمەن. ئانام ـ مۇ ئۇنداق ئويلىماپتىكەن. ئاچام سۇرىتىڭىز بىلەن قوشۇپ تو ـ نۇشتۇرغان «دېڭىز خەۋەرلىرى گېزىتى» نى كۆتۈرۈپ كىرگەندە چاۋاك چېلىپ سىزگە ئاپىرىن ئوقۇشتۇق. سىزنىڭ بۇ يەرگە نېمە ئىشلار بىلەن كەلگىنىڭىزنى سورىسام بولامدۇ؟

— بولمايدىغان نېمىسى بار، ئەلۋەتتە بولىدۇ.

مەن پۈلتايكۆزگە قارا بوران مېنى ئۇچۇرۇپ توغرا قىلىقا ئاپىرىپ تاشلىغاندىن تارتىپ ئۆزى بىلەن ئۇچرىشىپ قالغىنىمغىچە بولغان ئىشلارنى تەپسىلىي سۆزلەپ بەردىم.

— يولدا سىزگە جاپا بوپتۇ. بۇ مارجانتاش ئارىلىدا ئوبدان ئارام ئېلىڭ، — دېدى ئۇ ماڭا كۆيۈنۈپ.

— بۇ يەرنى نېمىشقا مارجانتاش ئارىلى دەيسىلەر؟ — دېدىم بۇ ئىسىم ماڭا قىزىقارلىق تۇيۇلۇپ.

— بۇ سوئالىنى ئوبدان سوراڭ، — دېدى پۇلتايكۆز، — ئانامنىڭ دېيىشچە، بۇ يەردىكى سۇ ئۆزىملۇكلىرى ئارىسىدا ئۆمرى ئىنتايىن قىسقا بولغان مارجانقوڭغۇز، مارجانقۇرتلار ياشايدىكەن. بۇ پارقىراق قوڭغۇز - قۇرتلار بىر - ئىككى يىل ياشاپلا ئۆلۈپ بىر كېچىدىلا رەڭلىك تاشلارغا ئايلىنىپ قالىدىكەن. قاراڭ، تاپىنىڭىزدا دەسسىلىپ تۇرغان تاشلار- نىڭ ھەممىسى مارجانتاشلار. ئوبدان نەزەر سالسىڭىز بۇلار نەپىس ئويۇلغان ھۈنەر - سەنئەت بۇيۇمىغا ئوخشايدۇ.

— مەنمۇ ئۆزۈمنى نەپىس بۇيۇملار دۇكىنىغا كىرىپ قالغاندەك ھېس قىلىۋاتىمەن.

— ئۆيىڭىزدىكىلەر سىزدىن ئەنسىرەپ قالمايدىغاندۇ؟ — دېدى پۇلتايكۆز بىر چاغدا.

— ئەنسىرىمەيدىغان ئىش بولامدۇ؟

— ئەمىسە بىزدىن بىرەرسى بېرىپ ئۆيىڭىزدىكىلەرگە سىز- نىڭ بۇ جايدا ساق - سالامەت تۇرۇۋاتقانلىقىڭىزنى دەپ قويۇپ كەلسۇنمۇ؟ شۇ باھانىدا دادىڭىزغا ئوبدان بىر رەھمەت دەۋالمايسىزمۇ؟

— مەنمۇ ئالغان ھەربىر قەدىمىمدە ئۆيدىكىلەرنى، ئاداشلىرىمنى، مەھەللىنى ئويلاپ كۆڭلۈم بىر قىسمىلا بولۇپ قالىدۇ. ئۆيدىكىلەر، ئاداشلىرىم مەندىن ئەنسىرەپ يۈرىكى سۇ بولۇپ كەتتى ھەرقاچان. كىم بارىدۇ؟

— ئۇچقۇر تاغام غۇررىدە ئۇچۇپ بېرىپ دەپ قويۇپ كەلسۇن.

— ئۇ تاغىڭىز بىزنىڭ ئۆيدىكىلەرنى تونۇمايدىغان تۇرسا.

— بىر ئامال قىلمامدۇ؟
— تاغىڭىز بېرىشقا ئۇنارمۇ؟
— چوقۇم ئۇنايدۇ.
— مېنى كۆتۈرەلىگەن بولسا دۇمبىسىگە مىنىۋالغان بولسام ئۆيۈمگىلا تاشلىۋەتسە تېخىمۇ ياخشى بولاتتى.
— بۇ مۇمكىن بولماسمىكىن ...
— ئۇنداقتا، مالال كۆرمىسە ئۆزى بېرىپ كەلسىمۇ مەيلى. بىراق تاغىڭىز بىلەن سىز قانداق ئۇچرىشالايسىز؟
— تاغامنىڭ ئۆيى رەسەتخانا بىلەن مۇزېي جايلاشقان كوچىدا. بىز رەسەتخانا، مۇزېيلارنى ئايلانغاچ تاغامغا خەۋەر بېرىۋەتسەك بولمىدىمۇ؟
— بۇ بەلەن گەپ بولدى. بىراق بۇ كېچىدە ئۇ يەرگە بارالمايمىز - دە؟
— ئاپلا، قاراڭ بۇ بىخۇدلۇقۇمنى، سىزگە دېيىشنى ئۇنتۇپ قاپتىمەن ئەمەسمۇ؟ دېگىنىز ئاستىدا نۇرغۇن مارجانىتاش، ئاق مەرمەر بولغاچقا، كۈندۈزى كۈن نۇرىنى سۈمۈرۈپ كېچىسى ئاشۇ نۇرلارنى چاچىدۇ، شۇڭا كېچىمۇ كۈندۈزدەك يورۇيدۇ. دېگىنى ئاستىنىڭ كېچىلىك مەنزىرىسى قانداق بولىدىكەن، بىر كۆرمەيمىزمۇ؟ قېنى يۈرۈڭ.
پۇلتايكۆز بىلەن سۆپسۆزۈك سۆدا ئۈزۈپ كېتىۋاتىمىز. خۇددى بىرى دېگىنى ئاستىغا سانسىزلىغان چىراغلارنى ئېسىۋەتكەندەك يوپيورۇق دۇنيا كۆز ئالدىمىزدا نامايان بولماقتا. مارجانتاش، ئاق مەرمەر چاچقان نۇرلار شولىسىدا ھەممە نەرسە تېخىمۇ گۈزەل كۆرۈنمەكتە. بىر چاغدا پۇلتايكۆز: «كەلدۇق» دېدى. ئۇ تاغىسىنىڭ ئىشىك ئالدىغا كېلىپ ئېغىزىنى ماك - ماك ئېچىپ سۇنى بىرنەچچە قېتىم پۈركۈۋېدى، نەيزە تۇمشۇق، ئورۇق بىر بېلىق ئۇنىڭ ئالدىدا پەيدا بولدى. پۇلتايكۆز مېنى كۆرسەتكەچ تاغىسىغا خېلى بىر ھازا بىر نەرسىلەرنى دەپ

چۇشەندۇردى. تاغىسى ماڭا قاراپ كۈلۈمسىرىگەچ ئۇنىڭ گەپلىرىگە توختىماي بېشىنى لىڭشىتاتتى.

— تاغام ھازىرلا يولغا چىقىدىغان بولدى، — دېدى پۇلتايكۆز تاغىسى يېنىدىن ئۇزۇپ كەلگەندە.

— بىزچۇ؟

— دېگىزنىڭ كېچىلىك مەنزىرىسىدىن ھۇزۇرلانغاچ رەسىتخانا، مۇزېيلارنى ئارىلايلى.

— بولىدۇ.

— يۈرۈڭ.

چۆكۈپ كەتكەن پاراخوت

— تاغام سىز بىلەن كۆرۈشكۈسى بارلىقىنى ئېيتقانىدى، مەھەللىگە خەۋەر بېرىش مۇھىم بولغاچقا ئۇدۇللا يولغا سېلىۋەتتىم، بوپتۇمۇ؟

— كۆرۈشكەن بولساقمۇ يامىنى بولمايتتى، ئاسماندا قانداق ئۇچىدىغانلىقىنى سورىۋالاتتىم.

— ئۇنىڭغىمۇ پۇرسەت بولۇپ قالار. ھازىرچە مۇھىم ئىشنى قىلىپ كەلمىسۇنمۇ؟

— ماقۇل.

— تاغام باشتا سىزنى چاپانلىق بېلىقمىكىن، دەپ قاپتۇ، جۇمۇ؟

— قانداقسىگە؟

— بېشىگىزدىكى بۆرك، ئۇچىگىزدىكى كانۇڭا كۆڭلەككە قاراپ بولمامدۇ. مەن: «ئوخشىمايدۇ، ئۇ دېگەن بىز ساڭا دائىم گېپىنى قىلىدىغان سەمى باتۇر دېسەم» ئېغىزىنى ئېچىپلا قالدى.

— ئاشۇنداقمۇ بېلىق بارمۇ تېخى؟

— بار.

— ھەرقانچە بولسىمۇ مەن ئۇ بىلىققا قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشىماسمەن؟

— ...

بىز كۆڭۈللۈك پاراڭ بىلەن رەسەتخانىغا كىردۇق. پۇلتاي-كۆزنىڭ دېيىشچە، بۇ جاي كېچە - كۈندۈز ئوچۇق تۇرىدىكەن. ئەينەك تاملىق بۇ چوڭ رەسەتخانىدا بىرمۇ بىلەتچى، باشقۇرغۇچى كۆرۈنمەيتتى. تېلېسكوپ، ھەرخىل ئاسما خەرىتە، سەييارىلەر مودېلى، دېڭىز ئاستىدىكى جانلىقلار ئەۋرىشكىسى ... دېگەندەك نەرسىلەر بىلەن تولغان بۇ زال ئىچىنى ھاياجان بىلەن نەچچە قېتىم ئايلىنىپ كۆردۇم. ھەر قېتىم قارىسام قەلبىمگە يېڭى - يېڭى تۇيغۇلار ھەمراھ بولاتتى.

— بۇنىڭدا تاغامنى كۆرگىلى بولارمۇ؟— دېدى پۇلتايكۆز تېلېسكوپنى كۆرسىتىپ.

— قاراپ بېقىڭە.

ئۇ پۇلتاي كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىپ تۇرۇپ تېلېسكوپ ئېغىزىنى ئاسمانغا قاراتتى.

— تاغام ئاسماندا كۆرۈنمەيدۇ، ھەرقاچان سۇ يولى بىلەن ماڭغان ئوخشايدۇ.

— مەيلى، نەدىن ماڭسۇن ساق - سالامەت قايتىپ كەلسىلا خۇش بولاتتىم.

— سەمى، ئەنسىرىمەڭ. تاغام چوقۇم ئامان - ئېسەن قايتىپ كېلىدۇ.

— شۇنداق بولغاي.

— قاراڭ، ئاۋۇ ساپاق - ساپاق ئۆزۈملەردەك يۇلتۇزلارنى، خۇددى بىزگە گېپى بارەدەك كۆزلىرىنى قىسىشتۇاتىدۇ.

— ھەرقاچان، بىزگە «ئاداش بولۇپ ئوينايلى، قېشىمىزغا كېلىڭلار» دەۋاتىدىغاندۇ.

— بىزنى بېرىڭلار دېگۈچە ئۆزلىرى دېڭىزغا غۇررىدە

پەسلەپ چۈشسە بولمامدۇ؟

— ئانىسى «چۈشمە» دەپ قولىنى تۇتۇۋالدىمىكىن. چۈشتىمۇ دەيلى، ئەينەك تاملارغا تېگىپ چېقىلىپ كەتسە ئۇ چاغدا چاتاقنىڭ چوڭى چىقىدۇ.

— ...

— بۇ جايغا ھەممە جانلىقلار كېلەمدۇ؟ — دەپ سورىدىم بىر چاغدا پۈلتايكۆزدىن.

— كېلىدۇ. سىزنىڭمۇ قەلبىڭىزدە گۈزەل غايىلىرىڭىز باردۇ؟

— ئەلۋەتتە بار - دە.

— شۇنىڭغا ئوخشاش ھەممە جانلىقلارنىڭ قەلبىدىمۇ شېرىن خىياللار بار. ئاسماندا ئۇچۇۋاتقان قۇشلارنىڭ بېلىق بولغۇسى كېلىدۇ. ئەگەر ئۇلار بۇ رەسەتخانىغا كەلسە نۇرغۇن نەرسىلەرنى ئۆگىنىدۇ.

— شۇنداق، مەنمۇ نۇرغۇن نەرسىلەرنى ئۆگىنىۋالدىم.

— مەسىلەن ...

— كۆڭلۈمدە ھېس قىلىپ تۇرۇپتىمەن، لېكىن سىزگە دەپ بېرەلمەيمەن. بۇ رەسەتخانىنى سىلەرگە كىم سېلىپ بەردى؟

— كىم سېلىپ بېرەتتى، ئەلۋەتتە ئۆزىمىز - دە.

— مۇزېيمۇ مۇشۇنداق كاتتا سېلىنغاندۇ ھەرقاچان؟

— ھازىرلا سىزنى باشلاپ باراي، ئەگە ياخشىسى ئۆز كۆزىڭىز بىلەن كۆرۈپ بېقىڭ.

پۈلتايكۆز مېنى باشلاپ ماڭدى. مۇزېيمۇ رەسەتخانىدىن قېلىشمايدىكەن.

— بۇ يەردىمۇ ھېچكىم بېلەت سۇرۇشتۇرمەيدىكەن - ھە؟ — دېدىم پۈلتايكۆزدىن گەپ ئالماقچى بولۇپ.

— بۇ كىنوخانا ئەمەس - دە، — دېدى ئۇ كۈلۈپ تۇرۇپ، — كۆرىدىغانلىرى كۆرۈپ بولۇپ ئىشكىنى يېپىپ قويۇپ

چىقىپ كەتسەكلا بولدى.

ماڭا ئۇنىڭ ئىچى كاتتا بىر قامۇستەك بىلىندى. ھەرخىل دېڭىز جانلىقلىرى، ئوت ـ چۆپ، مۆڭگۈز شاخچىلىق ئۆسۈملۈكلەر، قۇش، قۇرۇقلىقۇق ھايۋانلىرى، دەل ـ دەرەخلەر، گۈل ـ گىياھلارنىڭ تاشقا ئايلانغان ئىزى، نەسلى قۇرۇپ كەتكەنلەر تىزىملىكى ... دېگەندەكلەر ئەينەك قۇتا ئىچىدە رەتلىك تىزىلغانىدى.

— بىز بۇ مۇزېي ئارقىلىق جانلىقلار ئارىسىدىكى چۈشىنىشىنى ئىلگىرى سۈرمەكچى، — دېدى ئۇ ماڭا نېمىنىدۇر چۈشەندۈرمەكچى بولۇپ.

— سىلەر ھەقىقەتەن كاتتا ئىش قىپسىلەر. بۇنداق مۇزېي بىزنىڭ مەھەللىمىزدە يوق.

— ئۇنى ئۆزۈڭلار بەرپا قىلىسىلەر ـ دە.

— بىلدىم.

— بۇرۇن نۇرغۇن جانلىقلار بىزنىڭ ئۇستىخانلىرىمىزنى بۇ يەرگە يىغىپ نېمە قىلماقچىكىن، دەپ خېلى پاراكەندىچىلىك سالغان. كىت بىلەن لەھەك ساقچى بولۇپ بىر تەرتىپكە سېلىۋىدى، ئىشلار ئوڭۇشلىپ كەتتى. ئۇ جانلىقلارمۇ بۇ ئىش ئەسلىدە توغرا بوپتىكەن، دەپ ئەمدىلەتىن ئۆزىچە خىجىللىق تارتىۋاتىدۇ. دېمىسىمۇ بۇ يەرگە بالىلىرىڭىزنى ئەگەشتۈرۈپ كېلىپ ئەجداد-لىرىڭىزنىڭ ياشاش ئادىتى، مۇھىتى، ئۆزئارا تەسىرى ھەققىدىكى نۇرغۇن نەرسىلەرنى ئۆلارغا جانلىق چۈشەندۈرەلەيسىز ئەمەسمۇ؟

— ماھىيەتتە، بۇمۇ بىر مەكتەپ دەڭە؟

— شۇنداق. ئەتراپىمىزدا ۋۇجۇدىكا ئېسىلمىغان نۇرغۇن مەكتەپلەر بىزنىڭ ھايات ھېكمىتى ھەققىدە تەربىيىلىنىشىمىزنى كۈتۈپ تۇرىدۇ.

— بۇنى ھېس قىلماپتىمەن.

— سىز بۇنى ئاللىبۇرۇن ھېس قىلغان، لېكىن ئۇنتۇپ

كەتكەن. ئەگەر دېڭىز ئاستىدا يانار تاغ پارتلىمىسلا بۇ مەكتەپ-لىرىمىز مەڭگۈ ئۆزىنىڭ پارلاق نۇرىنى چېچىپ تۇرىدۇ.

— دېڭىز ئاستىدىمۇ يانار تاغ پارتلامدۇ تېخى؟

— بىز دېڭىزغا كېلىشتىن بىر يىل بۇرۇن پارتلاپتىكەن. شۇ چاغدا دېڭىزدىكى بارلىق جانلىقلار كۆيۈپ كۈل بولۇپ كېتىپ-تۇ. بۇ مۇزېيدىكى جانلىقلارنىڭ ئۇستىخانلىرى دەل شۇ قېتىمقى يانار تاغ پارتلاشتىن قېپقالغان خاتىرىمىش.

— ئۇنداقتا، دېڭىز تاشقىنى دېگەنمۇ شۇنىڭدىن پەيدا بولامدۇ، نېمە؟

— مەنمۇ شۇنداقمىكىن، دەپ ئويلايمەن. شۇ تاپتا يانار تاغنىڭ گېپىنى قىلىۋېتىپ مېنى تىترەك بېسىۋاتىدۇ.

— ئەگەر مۇشۇ تاپتا يانار تاغ پارتلاپلا قالسا سىز، بىز يوق دەڭە. مەن بۇ يەردىن تېزرەك ئايرىلسام بولامدۇ، نېمە؟

— چوڭلارنىڭ دېيىشچە، بۇنداق ئىش نەچچە مىڭ يىلدا بىرەر قېتىم بولارمىش، ئەنسىرىمەڭ.

پۇلتايكۆز بىلەن پارىڭمىز تېخى تۇگىمەي تۇرۇپ ئۇنىڭ تاغىسى ئاسماندىن چۈشكەندەكلا ئالدىمىزدا پەيدا بولدى:

— سىلەرنى ئىزدەپ كەزمىگەن يېرىم قالمىدى، بۇ جايدا نېمىش قىلىپ يۈرۈيسىلەر؟

— سەمىنىڭ بۇ يەرلەرنى كۆرگۈسى بارىكەن، باشلاپ كەل-گەن. سىزچۇ؟ تېخى ماڭمىغان ئوخشىمامسىز؟— دېدى پۇلتاي-كۆز تەقەززا بولۇپ.

— مەن بېرىپ خەۋەر ئېلىپ كېلىپ بولدۇم.

— شۇنچە تېزمۇ؟

— دېڭىز ئۈستىنى مۇز تۇتمىغان بولسا بۇنىڭدىنمۇ تېز كەلگەن بولاتتىم.

— دېڭىز ئۈستى مۇزلاپتۇمۇ؟

— نەچچە قېتىم سەكرىسەم ھېچ سۇ يۈزىگە ئۆرلىيەلمەيمەن،

بۇ نېمە ئىشتۇر، دەپ سىلاشتۇرسام سۇ يۇزى مۇز تۇتۇپتۇ.

— قانداق قىلدىڭىز؟

— قانداق قىلاتتىم، دېڭىز ئاستىدىكى تونىلدىن ئۆزۈپ چىقتىم. بۇ قېتىم مېنى سەمىنىڭ مەھەللىسىگە ئەۋەتكىنىڭمۇ بىر ھېسابتا ياخشى بولدى. دېڭىز سىرتىدىكى نۇرغۇن يېڭىلىق-لاردىن خەۋەردار بولۇۋالدىم.

— قانداق يېڭىلىقلاركەن ئۇ، تاغا؟

— تونىلدىن چىققان سۇلار قۇندۇز ياسىغان توسمىنى بويلاپ ئۇدۇل قۇملۇققا ئېقىۋېتىپتۇ. قۇملۇق بۇرۇنقى قۇملۇق ئەمەس. ئۇنىڭ باغرىدا يۇلغۇن، بېسىلغاق، چاكاندا، توغراقلار غۇچچىدە ئۆسۈپ كۆز يەتكۈسىز يېشىل چىمەنلىك قەد كۆتۈرۈپ تۇرۇپتۇ. ئۇ يەر ھازىر ياۋا توشقان، پاتمىچۇق، تۈلكە، قارىغۇجا، بۇركۇت-لەرنىڭ جەننىتىگە ئايلىنىپتۇ.

— شۇنداقمۇ؟

— ھەئە. مەن ئۇ يەردىن يەنە دەريانى بويلاپ يۇقىرى ئېقىنغا قاراپ ئۆزۈپ سەمىنىڭ مەھەللىسىگە باردىم.

— مەھەللەمنى تاپالىدىڭىزمۇ؟ — دېدىم مەن مەھەللىنىڭ خەۋىرىنى بالدۇرراق ئاڭلاشقا تەقەززا بولۇپ.

— نېمىشقا تاپالمىغىدەكمەن، مېنىڭ قېرىنداشلىرىم ئاشۇ جايدىكى دەريادا نۇرغۇن يىل ياشىغان تۇرسا.

— تاغا، تېزرەك دەڭە، ئېلىپ كەلگىنىڭىز خۇش خەۋەرمۇ يا شۇم خەۋەرمۇ؟

— ئىم، ھەر ئىككىلىسى ئەمەس.

— ئەمىسە، ئۇ قانداق خەۋەر؟

— ئالدىرىماڭلار، ھاسىراپ كەتتىم، سەل دېمىمنى ئېلىۋا-لاي. دەريانى بويلاپ ئۆزۈپ مەھەللىگە كەلدىم. قارىسام مەھەلله-دە بىرمۇ ئادەم كۆرۈنمىدى. ئوتلاۋاتقان توخۇ ـ توشقانلاردىن

سوردسام، ئۇلار: «ھەممەيلەن ئېتىزغا قوناق يىغقىلى كەتتى» دېدى. ئېتىزلىقنى خېلى ئىزدىگەن بولساممۇ تاپالماي ئىلاجسىز يېنىپ كەلدىم. سەمى، ئەنسىرىمەك، مەھەللىگىزدە كاللار يەنە مۆرەۋېتىپتۇ، قويلار مەرەۋېتىپتۇ، مۇشۇكلەر مىياڭلاۋېتىپتۇ.

— مەن سىزدىن ئۆيدىكىلەرنىڭ خەۋىرىنى ئېلىپ كېلەرمەكىن، دېگەن ئۇمىدتە ئىدىم ...

— مەن دەرۋازىسى چوڭ يولغا قارايدىغان بىر تۇپ قارا ئۇجمىلىك ھويلىنى تاپتىم. لېكىن ئۆيىگىزدە ھېچكىم بولمىسا، مەندە نېمە ئامال، كەچۈرۈڭ. پۇلتايكۆز، تاپشۇرۇقۇڭنى مۇشۇنداق ئورۇندىيالمىدىم، سەمىنى ئېلىپ ئۆيلەرگە بېرىپ ئولتۇرۇپ كېلەرسەن. مېنىڭ يەنە باشقا جىددىي ئىشىم بار ئىدى، مەن ماڭغاچ تۇراي. ھەرگىز خاپا بولماڭلار جۇمۇ؟

— سىزگە كۆپ رەھمەت، — دېدىم پۇلتايكۆزنىڭ تاغىسىغا.

ئۇ مەن ئۇچۇن جاپا تارتىپ مۇزغا ئۇسسۇپ بېشىنى يېرىۋالغىلى قىل قالىتۇ. شۇنداق دېمەي نېمە دەيمەن. پۇلتايكۆزنىڭ تاغىسى مەھەللىدىكىلەرنى قوناق يىغقىلى كەتتى، دەيدىغۇ؟! بۇ ئونىنچى ئاي كىردى دېگەن گەپ. شۇنداق بولغاندا مەن سىرتلاردا ئىككى ئاي يۇرگەن بولىمەن ـ دە. كۇنلەر نېمىدېگەن تېز ئۆتكەن ـ ھە! مەن بۇ سەپىرىمنى بالدۇرراق ئاخىرلاشتۇرۇپ مەھەللىگە يېنىشىم كېرەك. بولمىسا دادام: «گەپ ئاڭلىمىغان ياغاچ قۇلىقىڭ مۇشۇمۇ» دەپ چىشلىۋېلىشى تۇرغان گەپ. يالغۇز توغراق پاراڭ ئارىسىدا «بوران مېنى قەيسەر قىلدى» دېگەندەك قىلىۋېدى، بەلكىم بۇ سەپىرىمۇ مېنىڭ ئىرادەمنى تاۋلىشى مۇمكىن ...

— ھەي سەمى، نېمىگە بۇنچە خىيال سۇرۇپ كەتتىڭىز؟ تاغامدىن رەنجىۋاتامسىز ـ يە؟

پۇلتايكۆزنىڭ گېپى مېنى خىيالدىن ئويغاتتى.

— مېنى ھازىرلا يولغا سېلىپ قويۇڭ، ئۆيدىكىلەرنى كۆرگۈم

كېلىپ قالدى، — دېدىم مەن ئۇنىڭغا ئۆتۈنۈش ئاھاڭىدا.
— نېمىگە بۇنچە ئالدىرايسىز؟ ئانام، ئىنى - سىڭىللىرىم بىلەن تېخى يۇز كۆرۈشمىدىڭىز. ئۇلار سىزنى مۇشۇنداقلا يولغا سېلىپ قويغىنىمنى ئاڭلىسا مەندىن خاپا بولىدۇ.
— كېيىن پۇرسەت تېپىپ يەنە كەلمەيمەنمۇ؟
— چۆكۈپ كەتكەن پاراخوتنىڭ گېپىنى نەچچە قېتىم قىلىۋېتىڭىز، ئەمىسە بەك ئالدىرىسىڭىز شۇنى كۆرۈپ بولغاندىن كېيىن يولغا سېلىپ قويايلى.
— بولدىلا، بارساممۇ يەنە شۇ كونا تۆمۈر - تەرسەكىلەرنى كۆرسەمەن. ئۇنىڭدىن ئۇدۇللا مېڭىۋېرەي.
— ئۇ مۇشۇ دېڭىزدىكى ئەڭ چوڭ تىلسىم تۇرسا، ئۇنى كۆرمىسىڭىز دېڭىزغا سايادەتكە كەلگەندەك بولمايسىز. ئۇ دېگەن يېقىنلا يەردە. يۈرۈڭ، مەن سىزنى باشلاپ باراي.
پۇلتايكۆز يېلىنىش ئاھاڭىدا قولۇمنى تارتتى. ئەگەشمىسەم رەنجىيدىغاندەك. كونىلار: «كۆڭۈل كۆڭۈلدىن سۇ ئىچەر» دەپ-تىكەن. پۇلتايكۆزگە يۇز كېلەلمەي كەينىدىن ئۈزدۈم. دېگەندەك مۇزېيدىن چىقىپ ئۈزاق ئۆتمەيلا پۇلتايكۆز بىر خادا تاش كەينىنى ئىما قىلىپ، «كەلدۇق» دېدى. قارىسام بەش قەۋەتلىك غايەت زور بىر پاراخوت سۇ ئاستىدا قىيسىيىپ ياتىدۇ، قەلەيلىرى داتلىشىپ چىرىشكە باشلاپتۇ. بەلكىم چۆكۈپ كەتكىنىگە خېلى يىللار بولغان بولسا كېرەك، پاراخوتنىڭ سەينا، بۆلۈمچە، پەش-تاقلىرى دۆڭە - دۆڭە ئۇستىخان. بەلكىم ئۇلارنى دېڭىزدىكى ئادەمخور بېلىقلار يەپ تۈگەتتىمىكىن، دەپ ئويلىدىم.
— سىز بەلكىم شۇنچە چوڭ پاراخوت نېمىشقا دېڭىز ئاستىغا چۆكۈپ كەتكەندۇ؟ — دەپ ئويلىشىڭىز مۇمكىن، — دېدى پۇلتايكۆز كۆڭلۈمدىكىنى بىلىۋالغاندەكلا، — بۇ پاراخوت خادا تاش-قىمۇ ئۇسىگەن، مۇز قاتلىمى پاراخوت قەلەيلىرىنىمۇ تېشىۋەتىمىگەن، ئادەملەرمۇ نورمىدىن ئارتۇق سېلىنمىغان.

— ئەمسە ماتوردىن چاتاق چىقىپتۇ ـ دە؟

— ئۇنداقمۇ ئەمەس. بىز ئادەملەرنىڭ ئۆزىنى ئادەتتىن تاشقىرى ئەقىللىق چاغلىماسلىقىنى ئۈمىد قىلىمىز. پۈتۈن دۇنيادىكى ئادەملەرگە بۇ پاراخوتنىڭ چۆكۈپ كېتىشى ھېلىمھەم سىر بولۇپ تۇرماقتا. بۇ سىرنى مانا بىز بىلىمىز. دېگىنى ئاستىدا غايەت زور تارتىش كۈچىگە ئىگە ماگنىت ئاراللار بولىدۇ. ئەگەر پاراخوتلار مانا مۇشۇ ماگنىت ئارالغا يېقىنلىشىپ قالغۇدەك بولسا ھەرقانچە داڭلىق كاپىتانمۇ پاراخوتنى ھەيدەپ بۇ ئارالدىن چىقالمايدۇ. ئۇلارنى كۈتىدىغان بىردىنبىر يول ھالاكەتتۇر. شۇ ئىشتىن كېيىن بۇ يەردىن پاراخوت ماڭمايدىغان بولدى. بۇنداق ماگنىت ئارال ئۇستىدىن ئايروپىلان پەسرەك ئۇچۇپ قالسىمۇ خەتەرلىك.

— پاھ، پاھ، سىز نۇرغۇن نەرسىلەرنى بىلىدىكەنسىز ئەمەسمۇ؟

— مەن سىزگە كائىناتتا ۋۇجۇدسكا ئېسىلمىغان مەكتەپلەر جىق دېگەن ئىدىمغۇ ...

— شۇنداق.

— سىز بەلكىم بىلمەسلىكىڭىز مۇمكىن. دېگىزدا چىشلىرى ئۇستىرىدىن ئىتتىك، ئۇچلۇق بىر خىل ئادەمخور بېلىق ياشايدۇ. پاراخوت چۆككەن كۈنى ئۇلار غالجىرلىشىپ ئادەملەرنى بىرنەچچە مىنۇتتا ئىسكىلىتقا ئايلاندۇرۇپ قويۇپتۇ. نۇرغۇن جاندىلار تەكرار ـ تەكرار سۆزلەپ يۈرۈپ ئۇلارنىڭ بۇ خىل ئادىتىنى ئاران ئۆزگەرتىپتۇ. ئەلۋەتتە، بۇ نەچچە ئون يىل ئالدىدىكى ئىشلار. ئۇلار ھازىر ئاجىزلارغا مېھرىبانلىق قىلىدىغان ياخشى مىجەزنى يېتىلدۈردى.

— ئەگەر ئۇنداق بولمىغان بولسا مەنمۇ ھازىرلا ئىسكىلىتقا ئايلىنىپ قالاتتىمكەن؟

— راستتىنلا شۇنداق ئىش يۈز بېرىش مۇمكىنچىلىكى بولسا

مەنمۇ ئاللىبۇرۇن، «قولتۇقىڭىزغا قىسۋالغان كۆرۈنمەس كە-يىمنى كىيمۇڭلۇك» دەيتتىم.

— پاراخوت ھازىرمۇ چۆككەن ئورنىدىمۇ؟

— ياق، پاراخوت چۆككەن جاي ئەسلىي باش تەرەپتە ئىدى، دېڭىز چايقىلىپ يۈرۈپ ئۇنى مانا مۇشۇ يەرگە ئەكىلىپ قويغان. ئەجەب بۇنى سوراپ قالدىڭىزغۇ؟

— ئۇمىد تۇغۇلدى.

— نېمىدىن ئۇمىد تۇغۇلدى؟

— ماگنىت ئارال ئۇنى تارتىپلا تۇرۇۋالمىسا پاراخوتنى قوزغىتىشتىن ئۇمىد تۇغۇلدى.

— سىز پاراخوتنى مەن زۇۋانغا كىرگۈزەلەيمەن دەۋاتامسىز؟

— ئۇرۇنۇپ باقاي.

سىلەر مېنىڭ بىكار بولسامىلا بىر نەرسىنى چۈۋۈپ - قۇ-راشتۇرۇپ تۇرمىسام قولۇم قىچىشىپ قالىدىغان مىجەزىمنى ئو-ىدان بىلىسىلەرغۇ؟ قىزىقىش بالىلىق قەلبىكە كۆمۈلگەن بولىدۇ. شۇ چاغدا ھودۇقۇشتىن قىزىقىش غالىب كەلدى. ھەپىلىشىپ يۈرۈپ ئاران دېگەندە پاراخوتنىڭ ئىشىكىنى تېپىپ ئىچىگە كىر-دىم. نېمە قىلىشنى بىلەلمەي دەسلەپتە سەل جىددىيلەشتىم. ئەمما ئەتىدىن - كەچكىچە ئۇنىڭ ئىچىدە تۇرىۋەرگىلى بولمايدۇ - دە. ئۇ يەر - بۇ يەرلىرىنىڭ بولتىلىرىنى چىكىتتىم. ئاخىر سۆگەت شېخىدەك چېچىلىپ يانقان سىم كابىلىنى تېپىپ بىرنەچ-چىسىنى ئۇلاپ زىۋىت قىلىۋىدىم، شۇ چاغدا كارامەت مۆجىزە يۈز بەردى.

— ماتورى ئوت ئالدىمۇ؟— دەپ سورىدى مەمەش ئالدىراپ.

— پاراخوت ماتورى «گۈرىدە» ئوت ئالدى. شۇ چاغدىكى ھاياجىنىمنى بىر دېمەكلار. ئۆزۈمنى سەل بېسىۋىلىپ تەپكىنى بېسىپ تۇرۇپ خوتقا سالدىم. پاراخوت ئاستا - ئاستا قىمىرلاپ ئالغا سىلجىدى.

— ئادەم بالىسى ھەقىقەتەن ئەقللىق بولىدىكەن، — دەۋەتتى پۇلتايكۆز شۇ چاغدا توختىماي چاۋاك چېلىپ تۇرۇپ،— ئۇچىگىزغا كۆرۈنمەس كىيىمنى كىيىۋېلىك.

مەن چەبدەسلىك بىلەن ھەر ئىھتىمالغا قارشى كۆرۈنمەس كىيىمنى كىيىۋالدىم. ئۇنى ھەيدەش مەھەللىدە ئىشەك ھارۋىسىنى ھەيدىگەندەك ئاسان ئەمەسلىكىنى بىلىپ تۇرسامۇ شۇ چاغدا چۈشۈۋېلىشقا ئامالسىز قالدىم. پۇلتايكۆز مېگىۋاتقان پاراخوتقا قاراپ قولىنى قىيالماسلىق تۈيغۇسىدا توختىماي پۇلاڭلاتتى.

— ئۇزۇن يىل دېگىز ئاستىدا ياتقان تۆمۈر مانا تۈيۇقسىز زۇۋانغا كىردى.

بۇ گەپنى پۇلتايكۆز دېدىمۇ يا باشقا جانلىقلار دېدىمۇ بىلمىدىم. مەھەللىمىزگە سوپەك كەلسە بالىلار كەينىدىن يۈگۈرگەندەك، دېگىزدىكى جىمى جانلىقلار پاراخوت كەينىدىن ئەگىشىپ ئۇزدى. جانلىقلار ئۇزۇپ - ئۇزۇپ ھېرىپ قالدىمىكىن، بىر چاغدا قارىسام جانلىقلارمۇ، پاراخوتتىكى دۆڭە - دۆڭە ئۇستىخانلارمۇ يوق. باشقا كەلسە باتۇر بولىدىغان گەپكەن. مانا، مەھەللىدە سوپەكمۇ ھەيدەپ باقمىغان مەن پاراخوتنى ھەيدەپ كېتىۋاتىمەن. خادا تاشلار، مارجانتاش ئاراللارمۇ بارا - بارا كەينىمدە قالدى. ھەي، شۇ چاغدا يېنىمدا بولغان بولسا ئىدى كاشكى، دېگىزدا راسا بىر ئوينىتىپ قوياتتىمكەن.

بىر چاغدا «قاراس - قۇرۇس» قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ ئۇستۈمدە بىر نەرسە يېرىلغاندەك قىلدى. نېمە بوپتۇ؟ دەپ ئەسىرىمەي قارىسام سۇ يۈزىگە كۆتۈرۈلگەن جاي قېلىن قار - مۇز بىلەن قاپلانغان شىمالىي مۇز ئوكيانكەن ئەمەسمۇ؟ ۋاي خۇدايىم، نېمە بولۇپ ئەمدى ئۇ جايغا بېرىپ قالغاندىمەن. ئەسلىدە پاراخوت قېلىن مۇز قاتلىمىنى يېرىپ كۆتۈرۈلگەنىكەن.

— سەنچۇ؟ ھېچنېمە بولمىغانسەن؟— دېدى زىلەي جىددىيلىشىپ.

— بىرنېمە بولغان بولسام بۇ يەرگە كېلەلەمتىم؟ سىلەر بىلەن كۆل بويىدا بۇنداق كۆڭۈللۈك پاراڭلىشىپ ئولتۇرالامتىم؟ ئۇ يەردىمۇ تەلىيىم ئوڭدىن كەلدى، دەڭلار.

— دېگىز ئاستىدا شۇنچە كۇن تۇرساڭ قوينۇڭدىكى كىتاب ھۆل بولمىدىمۇ؟ — دېدى بەگتاش نېمىنىدۇر ئېسىگە ئېلىپ.

— ۋاي ئەقىللىقىم، سەن ئويلىغاننى مەن ئويلىماسمەنمۇ؟ توسما بېشىدا قۇندۇز بىلەن پاراڭلاشقان چاغدىلا ئۇ كىتابنى كۆرۈنمەس كىيىمنىڭ خالتىسى بىلەن ھىم ئوراپ قوينۇمغا مەھكەم تىقىۋەتكەن.

— ھە، ئاخىرىنى دېمەمسەن؟ — دېيىشتى بالىلار چۇرقىرىشىپ.

— ھازىرلا دەپ بېرەي.

يەتتىنچى باب شىمالىي مۇز ئوكيانىدا نېمانچە سوغۇق جاي بۇ؟

پۇلتايكۆزنىڭ تاغىسى «دېڭىزدا كاكچىدەك مۇز تۆتۈپتۇ، ئۇچالماي تونىلدىكى ئېغىن ئارقىلىق باردىم» دېگەندە ئۇنىڭ گېپىگە بىر ئىشىنىپ، بىر ئىشىنەلمىگەنىدىم. مانا ئالدىمدا ئۆيدەك، ئۆگزىدەك دۆڭلەنگەن مۇز مېنى گاڭگىرىتىپ قويدى. پاراخوت ئىشىكىنى مەڭ تەستە ئېچىپ تېشىغا چىقتىم، چىقتىم- يۇ دېرىلدەپ تىترەپ كەتتىم. مۇزدەك سوغۇق شامال، شۇنىڭ- غان مېنى خۇددى مۇز نۆكچىسىگە ئايلاندۇرماقچى بولغاندەك سىرلىق ئاۋاز چىقىرىپ توختىماي ھۇشقۇيتاتتى. ئۇچامدىكى كاد- ۇا كۆڭلەك نېمىگە دال بولاتتى. سىلەر بەلكىم كۆرۈنمەس كە- يىمنىڭ ئادەمنى ئىسسىق ساقلايدىغان خاسىيىتى يوقمىكەن، دېيىشىڭلار مۇمكىن، ئۇمۇ خاسىيىتىنى بىر قېتىملا كۆرسىتە- لەيدىغان كىيىم ئوخشايدۇ؟ پاراخوتتىن چۈشۈشۈم بىلەن كۆرۈنۈ- مەس بىر قول كىيىمنى سالدۇرۇۋالغاندەك ئەسلىي ھالىتىمگە يېنىپ قالدىم.

بىردەمدە قىش پەسلى باشلانغان ئوخشىمامدۇ؟ كېتىۋاتا- مەن، ئايىغىم ئاستىدىن چىققان «غىرس - غىرس» ئاۋازدىن قېيىن قار ياغقانلىقىنى پەملىۋالدىم. ئەتراپىنىڭ ھەممىسى قېيىن مۇز، قار بىلەن قاپلانغان بېپايان كۈمۈش دالا. نەگە بارىمەن، نەدە تۇرىمەن، بۇ ماڭا نامەلۇم ئىدى. «ئويۇن بولدى، دەپ پاراخوتنى بولۇشىغا ھەيدەپ يۈرگىنىڭگە توي سەمى» دېدىم ئۆ- چىمدە. مۇز دۆڭلىرىدىن يامىشىپ، گاھى ئەگىپ ئۆتۈسەم

ئالدىمدا يەنە تۇگىمەس مۇز داۋانلار، پەلەيسىز قوللىرىم ئۇششۇپ كۆكىرىپ كەتتى.

جۇغراپىيە دەرسىدە مەمەش ھەييارلىق قىلىپ: «دەرەخنىڭ يىل ھالقىسى بولىدىكەن، مۇزنىڭچۇ، مۇئەللىم؟» دەپ سورىغىنىدا، مۇئەللىمنىڭ: «جەنۇبىي ۋە شىمالىي قۇتۇپلارنىڭ ھاۋاسى سوغۇق بولغاچقا ئۇ يەرلەردە مۇزلار يىل بويى ئېرىمەيدۇ، بەلكى يىلدىن - يىلغا قېلىنلاپ بارىدۇ. يازدا قار كرىستاللىرىغا كۈن نۇرى تەك چۈشىدىغان بولغاچقا قارنىڭ بىر قەۋىتى قېلىن، بىر قەۋىتى نېپىز بولۇپ مۇزدا يىل ھالقىسىنى شەكىللەندۈرىدۇ» دەپ جاۋاب بەرگىنى ئېسىمگە كەلدى. بۇ ئىش ئېسىمگە كېلىش بىلەن تېنىمنى تىترەك باستى. ئەگەر مەن راستتىنلا ئېزىقىپ ئاشۇ يەرلەرگە كېلىپ قالغان بولسامچۇ؟ ئۆيۈمگە قانداق قايتىمەن؟

مەھەللىدە قىش كەلسە قېلىن پاختىلىق ئىشتان - چاپان كىيىپ، مۇز ئۈستىدە چانا سۈرەپ ئويناپتۇق. كاچكولغا دەسسەپ سېلىپ كىيىملىرىمىز چىلىق - چىلىق ھۆل بولۇپ قالىدىغان چاغلارمۇ بولاتتى. ئېھتىياتسىزلىقتىن چاندىن يېقىلىپ پىرقىراپ موللاق ئاتىدىغان بولساقمۇ ئويۇنىڭ قىزىقى شۇ چاغدا چىقاتتى. بىرىمىز ئۈستىگە بىرىمىز يېقىلىپ خام باسماق ئېتەتتۇق.

— ۋاي، مەن كۆتۈرەلمىدىم، ئىھ ...

— ھېلى جېنىم چىقىپ كېتىدۇ، مېنىڭ ئۈستۈمدىن چۈشۈڭلار...

شۇنداق ۋارقىراش - چىرقىراشلار ئاستا - ئاستا گۈگۈم قوينىغا سىڭىپ كېتەتتى. قار ياغقان چاغلاردىكى كۆڭۈللۈك ئويۇنلارچۇ؟ قول - قولچە ئوپۇر - توپۇر بولۇپ بىردەمدە قار بوۋاي ياساپ چىقاتتۇق.

— كۆمۈرنى كۆزىگە پاتۇر.

— سۈپۈرگە چىچى بولسۇن.

— مانا، ماۋۇ شارپامنى بوينىغا سىلىپ قوي، توڭۇپ قالمىسۇن...

ئۇ چاغلاردا شۇنچە قاتتىق سوغۇقتىمۇ يىراق سەپەردىن كەلگەن ئاتتەك بۇزۇلداپ چىپ - چىپ تەرلەپ تۇراتتۇق - دە. مانا، بۇ يەردە دۆڭە - دۆڭە مۇز بار، قار بار. ئەمما ئۇ ئويۇنلارنى يالغۇز ئويناش خۇشياقامدۇ؟ ئەلۋەتتە خۇشياقمايدۇ - دە. ئوت دېگەن بەربىر ئوت - دە. مۇشۇ تاپتا بىز تونۇر چوغ بولسا ئۆزۈمنى ئوستىگە تاشلىسام. سوغۇقتىن بارا - بارا كىرپىدەك توڭۇلۇپ چىشلىرىم كاسىلداشقا باشلىدى. «ئىم، مۇشۇ يەردە ئۆلۈپ قالمەنمۇ، نېمە؟» دېگەن ۋەھىمە مېنى چىرمىۋالدى، بۇ يەردە يول سورىغىلى بىرەر ئادەم زاتى بولسىچۇ، كاشكى!

— ئادەم بارمۇ؟

ھايات بىر ئۇرۇنۇش جەريانى. ئۇرۇنۇش كۆپىنچە ھاللاردا ساڭا يېڭى ئۈمىدلەرنى بېغىشلايدۇ. گەرچە مەن: «بۇنداق بىپايان مۇز داۋاندا ئاۋازىمنى قويۇۋېتىپ توۋلىغىنىم ئۆزۈمنى ئالداشتىن باشقا نەرسە ئەمەس» دېگەن خىيالدا بولغان بولسامۇ، سوئالىم ھەرھالدا جاۋابسىز قالمىدى.

— ئادەم بار.

ئاسماندىن چۈشتىمىكىن دەپ قالدىم، ئالدىمدا بىردەمدە چاچلىرى مەيدىسىگە چۈشكەن، قولىغا ئارا، پالتا، نەيزە ئېلىشۋالغان بىر توپ ئات يۈز ئادەملەر پەيدا بولدى. يائاللا، ئەمدى بۇ نېمە كارامەتتۇ؟ بۇ يەردە ھېلىلا تېخى ئادەم زاتىنىڭ سايىسىمۇ يوق ئىدىغۇ؟ ئۇلارنىڭ كۆسۈر - كۆسۈر پاراڭلىرى ۋە ماڭا تىكىلىپ قارىشىدىن ھودۇقۇپ قالدىم.

— كىم سەن؟ — دېدى ئۇلار ئارىسىدىن ئورۇق، ئېگىز بوي بىرى ئالدىغا چىقىپ.

— ئادەم بالىسى.

— ئىسمىڭ نېمە؟
— سەمى.
— بۇ يەردە نېمىش قىلىسەن؟
— بۇ يەردە ئىشىم يوق.
— ئىشىڭ بولمىسا ئۆيىمىز ئەتراپىدا تىمىسقىلاپ يۈرىسەن-غۇ؟
— ئۆيۈڭلار قېنى؟
— بىلىپ تۇرۇپ خۇپسەنلىك قىلما. ئەنە، مۇشۇ مۇز دۆۋىلىرىنىڭ ھەممىسى بىزنىڭ ئۆيلىرىمىز.
— سىلەر ئۆيۈڭلارنى مۇزدىن ياسىغانمۇ؟
— بۇ يەردە خىش ـ كېسەك بولمىسا مۇزدىن ياسىماي بۇلۇتتىن ياسامتۇق ئەمىسە؟
— مۇز ئۆيدە توڭلىمامسىلەر؟
— تولا گەپ يورغىلاتماي، بۇ يەرگە نېمىشقا كەلگىنىڭنى تېز ئېيت!
— راستىمنى دېسەم بۇ يەرگە قانداق كېلىپ قالغىنىمنى ئۆزۈممۇ ئۇقمايمەن. بۇ قەيەر؟
— شىمالىي مۇز ئوكيان.
— سىلەر بۇ يەردە نېمىش قىلىسىلەر؟
— ھەي، مۇشۇمۇ سوئال بولدىمۇ، نېمىش قىلاتتۇق، يا-شايمىز شۇ. ئەجەب بىزنىڭ ئەھۋالىمىزنى كوچىلاپ سوراپ كەت-تىڭا، پايلاقچى ئوخشىمامسەن. كېلىڭلار، بۇنى باغلاپ ئۆيگە ئەكىرىڭلار.
ئېگىز بوينىڭ گېپى تۇگە ـ تۇگىمەي بىرنەچچەيلەن «دۇر-رىدە» يوپۇرۇلۇپ كەلدى.
— توختاڭلار، — دېدىم مەن ئاچچىقىم كېلىپ، — سىلەر كىم؟ ئارىمىزدا ھېچقانداق ئۆچ ـ ئاداۋەت بولمىسا، ماڭا نېمىشقا قوپاللىق قىلىسىلەر؟

— بىز ئېسكىموسلار. ئېسكىموس، دەپ ئاڭلىغانمىدىڭ؟
— ئاڭلىغان.
— سەن بىلەن بىزنىڭ ئەلۋەتتە ئۆچ ـ ئاداۋىتىمىز يوق. لېكىن سېنىڭ بۇ يەرگە تۈيۈقسىز پەيدا بولۇپ قالغىنىڭ بىزگە سىر بولۇپ تۇيۇلماقتا.
مەن ئىشلارنىڭ جەريانىنى ئۇلارغا سەممىيلىك بىلەن تەپسىلىي سۆزلەپ بەردىم.
— ئۆزۈڭ مۇشتۇمدەك تۇرسەن. ئاشۇ چوڭ پاراخوتنى ئۆزۈڭ يالغۇز بۇ يەرگە ھەيدەپ كېلەلمىدىڭ؟! — ئېگىز بوي گېپىمگە ئىشەنمىگەندەك قىلاتتى.
— ئۇنىڭ ھەيران قالغۇدەك نېمىسى بار؟ — دېدىم مەن ئۆزۈمنى تەمكىن تۇتۇشقا تىرىشىپ.
— گۇلدۇر ـ قاراس قىلسا يەر تەۋرىمىكىن، دەپتىمەن. ئەسلىدە بۇ پاراخوت مۇزنى يارغاندا چىققان ئاۋازكەن ـ دە.
— مەن كىتمىكىن دەپتىمەن.
— مەن دېگىز ماگمىسى پارتلىمىكىن دەپ ئويلىغان ...
ئۇلار بەس ـ بەستە ئۆز قاراشلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇشقا باشلىدى.
— ماڭا ئەمدىغۇ ئىشەنگەنسىلەر، — دېدىم يولۇمغا تېزرەك راۋان بولۇشنى ئويلاپ.
— مەن ئۇنىڭ گېپىگە ئىشەنمەيمەن. ئەگە ياخشىسى باغلاپ قويۇپ سوراق قىلايلى، — دېدى توپ ئىچىدىن دوغلاق يۈز بىرى ۋارقىراپ.
— شۇنداق قىلايلى.
— شۇنداق قىلايلى...
— ماڭا قوپاللىق قىلماڭلار. بولمىسا جېنىمنى تىكىپ قويۇپ ئېلىشىمەن، — دېدىم ئۇلارغا شۇنچە چۈشەندۈرۈشلىرىنىڭ كارغا كەلمىگىنىدىن رەنجىپ.

— شۇنداقمۇ؟ — دېدى ھېلىقى دوغلاق يۈز، — مۇشۇ تۈرقۇڭ بىلەن قورقماي شۇ گەپنى قىلغىنىڭغا قارىغاندا خېلى كارامىتىڭ بار ئوخشىمامدۇ؟ كېلە قېنى! — ئۇ ئۇچلۇق نەيزە-سىنى كۆتۈرۈپ ئالدىمغا دۈمىلەپ كەلدى. مەن چەبدەسلىك بە-لەن يانغا بۇرۇلۇۋىدىم، ئۇنىڭ كۆكسۈمنى نىشانلاپ كەلگەن نەيزىسى مۈزغا تېگىپ مۈزنى پارە - پارە قىلىۋەتتى. شۇئان مۈز ئۈستىدىكى قارلار پەسكە سىيرىلىپ چۈشۈشكە باشلىدى. مەن ئىلاجسىز دۈمبىنى بابلىغاندىمۇ ئىشلەتمىگەن ھۈنىرىمنى ئىشقا سېلىشقا مەجبۇر بولدۇم.

— بۆرەم - بۆرەم، ساڭا تولسۇن ئۆچۈرەم!

مەن بوينۇمدىكى بۆرە چىشىنى سۆيۈپ تۇرۇپ شۇنداق دېۋە-دىم، شۇئان ئۇزۇن ئۆسكەن يالى كۆكرىكىگىچە چۈشۈپ تۇر-غان، قۇيرۇقىنى ئېگىز كۆتۈرۈۋالغان توققۇز بۆرە ھۇۋلىغىنىچە يېنىمدا پەيدا بولۇپ دوغلاق يۈزگە ئېتىلدى. بىر مەيدان قانلىق جەڭ قاش بىلەن كىرپىك ئارىسىدا قالدى.

— ھاي بۆرىلىرىم، ھاي.

شۇنداق دېيىشىم بىلەن تەڭ دوغلاق يۈزنىڭ ئۈستىگە تاش-لانغان بۆرىلىرىم ئۆز ئورنىدا ئەپسۇنلاپ قويغانىدەك «چىپچىدە» توختىدى. بۆرىلەرنىڭ غەزەپلىك ھۇۋلىغان ئەلپازىدىن قارىغاندا دوغلاق يۈزنى تالاپ، چىشلەش بىلەن بولىدى قىلىدىغانىدەك ئەمەس ئىدى. مەن ئۇلارنىڭ ھۆرمىتىنى قىلسام، ئۇلار بۇنى ھېس قىلالماي مېنى بوزەك ئېتىمەن، دېسە بۇ بولمىغىنى - دە.

شۇ ئەسنادا يىراقتىن ھاسىراپ - ھۆمۈدىگىنىچە بىر ئاقسا-قال يۈگۈرۈپ كەلدى:

— نېمە قىلىق بۇ، نېمە قىلىق؟ — ئۇ توپتىكىلەرگە قاتتىق ۋارقىرىدى، — بىزنىڭ مېھمانىنى مۇشۇنداق قارشى ئالى-دىغان ئەنئەنىمىز بارمىدى؟ مەن بىردەم بولمىسام يەنە ئىش تېرىپسىلەر - دە. مېھماندىن كەچۈرۈم سوراپ ئۆيگە باشلاڭلار.

بولۇڭلار! — ئۇ شۇنداق دەپ بۇرۇلۇپلا ماڭا ئېگىلىپ تەزىم قىلدى:

— كەچۈرۈڭ.

— ئەھۋالنى ئېنىق چۈشەندۈرمىگەن سەۋەنلىك مەندە بار، مېنىمۇ كەچۈرۈڭلار.

ئاقساقال مېنى ئۆيگە باشلىدى. ئۇنىڭ ماڭا بولغان قىزغىن مۇئامىلىسىدىن بۆرىلەرنى ھاي، دەپ توختىتىۋالغىنىم ھەقىقەتەن توغرا بوپتىكەن، دېگەن تۇيغۇغا كەلدىم. ئېگىز بوي بىلەن دوغلاق يۈزمۇ ئۆز ئىشىدىن خىجىل بولغاندەك تولىمۇ ئوڭايسىز ئەھۋالدا ئولتۇردى.

— ياشلارنىڭ ھەممىسى مۇشۇنداق قىزىققان كېلەمدە- غاندۇ، — دېدى ئاقساقال بېشىنى چايقاپ، — بۇ بالىلارغا ئېغىر - بېسىق، سالماق بولۇڭلار دەپ نەچچە قېتىم دېدىم.

— بىز بۇ بالىنى چۆچۈتۈپ قويايلى، دېگەن. باشقا نىيىتىد- مىز يوق، — دېدى ئۇلار تەڭلا، — كىم بىلسۇن، بۇ بالىنىڭ كارامىتى جىقكەن ئەمەسمۇ، قايىل بولدۇق. بۆرىلىرىنى ھاي دېمىگەن بولسا قانداق ئىش يۈز بېرەتتىكىن - تاڭ!

— سىلەر بۇنداق بۆرىنى كۆرۈپ باققانمۇ؟ — دېدى ئاقسا- قال ئۇلاردىن.

— ياق.

— ھايۋانلار سېرىك ئۆمىكىدىمۇ ئۇچراتمىغانمۇ؟

— ياق.

— بېلىنىڭ ئۇزۇن، بېشىنىڭ يوغان، تۇمشۇقىنىڭ تارلى- قىدىنلا ئۇنىڭ ئادەتتىكى بۆرە ئەمەسلىكى بىلىنىپ تۇرمامدۇ؟ ئەگەر بۇ بالا بۆرىلەرنى ۋاقتىدا ھاي دېمىگەن بولسا بۇ چاغقا ئىسكىلىتىڭلارنى نەگە كۆمۈشنى ئويلىشاتتۇق.

— ئۇنىڭ چىشى شۇنچە ئۆتكۈرمۇ؟

— ئادەمخور بېلىقتىن قىلچە قېلىشمايدۇ، قىلىچ بېسىدىن

ئۆتكۈر دېسەكمۇ بولىدۇ. بالىلىرىمىزدىكى بايىقى قوپاللىقىنى كەچۈرۈڭ، — دېدى ئاقساقال، — ئىسمىڭىز نېمىدى؟

— سەمى.

— يېقىملىق ئىسمىكەن.

— رەھمەت.

ئاقساقال مېنى باشلاپ كىرگەن ئۆي بىزنىڭ ۋادەكلىك ئۆيلىرىمىزگە ئوخشىمايتتى. ئۆينىڭ تۆت تېمى مۇزدىن قوپۇرۇلغان بولغاچقا، ئۇنىڭ ئۈستىگە نېپىز كىيىنگەچكە دىرىلدەپ تىترەپ كەتتىم. ئاقساقال بۇنى بايقاپ قالدىمۇ قانداق، شۇئان ئۈچىسىدىكى مويلىرى تاشلىنىپ تۈرىدىغان يۇمشاق، قاردەك ئاپئاق تېرىنى ماڭا يېپىپ ھىملەپ قويدى.

— بۇ نېمىنىڭ تېرىسى؟ — دەپ سورىدىم ئاقساقالدىن.

— مۇشۇ يەردە ياشايدىغان ئېيىقنىڭ تېرىسى. قانداق، گەمدى سىزنى ئىسسىق باسقاندەكمۇ؟

— ھەئە، ئىسسىۋاتىمەن. ئۆيۈڭلاردە مەش يا چوغدان يوقكەن، سىلەر بۇنداق مۇزلۇق ئۆيلەردە توڭلىمامسىلەر؟

— ياق. مەن ھېچبىر توڭلىغاندەك ئەمەسقۇ؟ بالىلىرىم، سىلەر توڭلىدىڭلارمۇ؟

— ياق. بىز مۇشۇنداق ھاۋاغا بەك ئامراق.

— شۇنچە نېپىز كىيىنىپمۇ توڭلىمىغىنىڭلارغا راستىنلا ئەقلىم يەتمىدى.

— بىز تۇغۇلۇپلا مۇزغا دەسسەيمىز، قاردا ئېغىنايمىز، مۆكىمۆكىلەك ئويىنساقمۇ مۇز يېرىقلىرىغا مۆكمىمىز. شۇڭا توڭلىمايمىز.

— زۇكامداپمۇ قالمايدىكەنسىلەر ـ دە؟

— يىلنىڭ تۆت پەسلىنىڭ ھەممىسىدە قار يېغىپ تۇرغاچقا ھاۋا ساپ، بۇلغىنىش يوق دېسەك ئىشەنمەسلىكىڭىز مۇمكىن، مۇشۇ ياشقىچە ھېچقايسىمىز ئاغرىپ قالغىنىمىزنى بىلمەيمىز. شۇنداقمۇ، دادا؟

— شۇنداق، — دېدى ئاقساقال ئۇلارنىڭ گېپىنى ماقۇللىغاندەك ماڭا قاراپ كۈلۈمسىرەپ.

— بەلكىم يوتقان - كۆرپىلىرىڭلار تېرىدىن بولغاچقا ئىسسىق يوتقاندىن چىقماي ياتىدىغان ئوخشايسىلەر، — دېدىم مۇزكارىۋات ئۈستىگە قالايمىقان تاشلانغان تېرىلەرگە قاراپ چاقچاق ئارىلاش.

— يامانكەنسىز جۇمۇ، بىردەمدە مەخپىيەتلىكىمىزنى بىلدۈرىدىغىز، — دېدى ئاقساقال قاقاقلاپ كۈلۈپ، — بۆكەن، بۇغا، ئېيىق تېرىلىرى ئىسسىق ھەم يۇمشاق. ئاستىمىزغا ئون قات سالىمىز، قېلىن يېپىنىپ ئۇخلايدىغان بولساق شۇنداق راھەت، تونۇردەك ئىسسىق دەڭە.

— سىلەر نۇرغۇن ھايۋانلارنى ئۆلتۈرۈپ ئاندىن بۇنچە كۆپ تېرىگە ئېرىشكەنسىلەر؟

— نېمە دېمەكچى بولغىنىڭىزنى چۈشەندىم، — دېدى ئاقساقال، — بىزنى ئۇنچە رەھىمسىز چاغلىماڭ، ھايۋانلارنى ئۆلتۈرىدىغان سەۋەب ئۇلار ھامان بىر كۈنى بىزدىن قىساس ئالغىلى كېلىدۇ. ۋەھىمە ئىچىدىكى كۈن كۈن ئەمەس. بۇۋىلىرىمىز ئۇ تېرىلەرنى كېسەل بولۇپ ئۆلگەن ھايۋانلاردىن سويۇۋېلىپ يىغىپتىكەن. بەلكىم ئۇلار ئارىسىدا ھايۋانلارنى ئوۋلاپ يىغقانلىرىمۇ باردۇ. ئۇ چاغلاردا ھايۋانلارمۇ ھازىرقىدەك مۇلايىم، رايىش ئەمەس - دە. مانا، ئالدىمدا تۇز تۇرۇپتۇ، ئەقلىمگە كېلىپ بىر ھايۋاننىڭ جېنىغا زامىن بولغىنىمنى بىلمەيمەن، ئۇنداق قىلىشىمۇ بىزلەرگە يات. مەن سىلەرگە قاراپ ياۋۇزلۇقنىڭ ھامان ئۆزىگە دۇشمەن بولىدىغانلىقىنى ئاللىبۇرۇن ھېس قىلغان.

— نېمىنى؟ — ھەيران بولۇپ سورىدىم ئاقساقالدىن.

— سىلەر نەچچە يىل ئالدىدا قۇشقاچلارنى تۇتۇپ ئۆلتۈرۈپ

ئېكىنزارلىرىڭلارنى مىڭ - مىڭ قۇرت قاپلىسا، ئاخىر ئۆزۈڭلار قۇشقاچقا ئايلىنىپ قۇرت تۇتمىدىڭلارمۇ؟

— شۇنداق.

— بۇ بىر پاجىئە. سىلەردىكى پاجىئە بىزگە ساۋاق بولدى. ئالدىنقى يىلى جىمىكى ھايۋانلار يىغىلىپ كېلىپ، «سىلەر يېپىنغان تېرىدە بىزنىڭ ھەققىمىز بار!» دەپ مۇز ئوكيانىنى ئوڭتەي - توڭتەي قىلىپ جار سېلىشتى. بۇۋىلىرىمىزنىڭ سەۋەنلىكى ئۈچۈن مەن ئۇلاردىن كەچۈرۈم سورىدىم. ئۇلار بىلەن مەڭگۈ ئىناق ئۆتىدىغانلىقىمىز ھەققىدە ۋەدە بەردىم، قەسەم قىلچىپ توختاممۇ تۈزۈشتۇق.

— ئەگەر قورسىقىڭلار ئاچسا نېمە يەيسىلەر؟

— مۇز بېلىقلارنىڭ ئىسسىق يوتقىنى. ئۇنىڭ ئاستىدا مىڭ - مىڭ بېلىق بار. شۇلار بىلەن قورساقنى ئەستەرلەيمىز.

— مەن پاراخوتنى بەربىر قۇملۇقتىكى مەھەللەمگە ھەيدەپ كېتەلمەيمەن - دە. پاراخوتنىڭ ھۈجرىلىرى كەڭ، ئازادە، يورۇق. ئەگەر بۇ ئۆيلەردە توڭلىساڭلار، شۇ يەردىلا تۇرمامسىلەر؟

— ياخشى كۆڭلىڭىزگە رەھمەت.

— راست دەۋاتىمەن، ئەگەر خالىساڭلار شۇ يەردە تۇرۇڭلار. پاراخوت سىلەرگە قالدى.

— رەھمەت. بىز مۇشۇ مۇز ئۆيلەرگە كۆنۈپ قاپتىمىز.

— ئۇ يەرگە كۆچۈپ بارساڭلار، ھايۋان تېرىسىنى يېپىنىپ يۈرمەيسىلەر. شۇنداق بولغاندا ھايۋانلار ئارىسىدىكى ئۇقۇشماسلىقتىنمۇ ساقلانغىلى بولىدۇ ئەمەسمۇ؟ ئۇنىڭ بىلەن پۈتۈن ئوكيانلارنى ساياھەت قىلامسىلەر، يېڭى اقلارغا بېرىپ ئوينامسىلەر، نېمىش قىلساڭلار بولىدۇ ئەمەسمۇ؟

— دادا، شۇنداق قىلامدۇق - يا؟ پاراخوتنىڭ ئۆيلىرىدە تۇرسا قانداق بولىدىكىن، سىناپ باقمايمىزمۇ؟ بىركىم ئېسكىموسلارنى مۇز ئۆيلەرگە بەند قىلىۋەتمىگەندىكىن شۇنداق قىلايلىچۇ؟

— سىلەر بۇنداق دەپ تۇرساڭلار مەن نېمىمۇ دېيەلەيتتىم، ماقۇل. سەمىگە رەھمەت دەڭلار.

— رەھمەت.

—سىلەر ئەزەلدىن مۇشۇ مۇز ئوكيانىدا ياشاپ كەلگەنمۇ؟— دەپ سورىدىم ئاقساقالدىن.

— ياق. بىز ئىلگىرى ياشىغان زېمىن، مەنزىرىسى گۈزەل بىپايان ياپيېشىل ئورمانلىق ئىكەنىدۇق. دادامنىڭ بوۋىسى بالا چېغىدا بىر كۈنى تۈيۈقسىز كۈچلۈك چاقماق چېقىپ ئورمانلىققا ئوت كېتىپتۇ. ئورمانلىقتا بىزنىڭ قوۋمىدىن باشقا يەنە ھەرخىل جان ـ جانىۋار، ئۇچار ـ قاناتلارمۇ بار كەن. بۇ ئوت پۈتكۈل ئورمانلىقتىكىلەرنى ساراسىمگە سالىتۇ. قۇشلار ئېغىزىدا سۇ توشۇپتۇ، ھايۋانلار توپا چېچىپتۇ. ئادەملەر شاخ ـ شۇمبا بىلەن ئوتلارنى ئۈرۈپتۇ. ئوت ئۆچۈش ئۈياقتا تۇرسۇن، ئەكسىچە بارا ـ بارا ئۇلغىيىپ ئوت ـ چۆپلەرگە تۇتىشىپ كېڭىيىپتۇ.

— ۋاي، چاتاق بولدى، قېچىڭلار.

ئۇلغايغان ئوت يالقۇنىدىن ھەممەيلەن ئۆزىنى چەتكە ئېلىپ قېچىپتۇ. ئۇلار ئۆزىنىڭ ئۈچۈۋاتقانلىقىنى يا يۇگۈرۈۋاتقانلىقىنى، نەدە كېتىۋاتقانلىقىنى بىلەلمەپتۇ. يەر تىترەپ، ھاۋا گۈلدۈرلەپ بىر چاغدا «قاراس ـ قۇرۇس» قىلغان ئاۋازلار ئاڭلىنىپ ئۆزىنىڭ شىمالىي مۇز ئوكيانغا كېلىپ قالغانلىقىنى سېزىپتۇ. سېزىپتۇيۇ، دەسلەپتە جالاقلاپ تىترەپ كېتىپتۇ. كې ـ يىن بارا ـ بارا مۇشۇ جايدا ياشاپ ئۆگىنىپ قاپتۇ. شۇنداق قىلىپ نەچچە ئون ئەۋلاد بۇ جايدا ياشاپ كەلدۇق. مەنمۇ مۇشۇ جايدا تېخى تۇنۇگۈن تۇغۇلغاندەك ئىدىم، بىردەمدە مانا ئاقساقال بولۇپ قالدىم. دېمىسىمۇ يىللار بەك تېز ئۆتىدىكەن.

— سىلەرنى نېمىشقا ئېسكىموس دەيدۇ؟

— بىزنىڭ ئەجدادىمىز ئورمانلىقتا ئوت ئاپىتى بولغاندا بۇ يەرگە قېچىپ كېلىپ قارىسا، دېڭىزدا ھايۋانلارنىڭ ئۆلۈكلىرى،

مۇزلۇقتا قۇش پەيلىرى، مايماقلىرى، ئەخلەت ـ چاۋارلار چېچىلىپ يانقۇدەك، بۇنى كۆرۈپ ئاردىدىن بىرى: «ۋاي، بۇ يەرنى مۇز، مۇز دېگەنبىلەن ھەممىسى ئەسكى مۇزكەنغۇ» دەپتۇ. بۇ گەپنى قايسى قۇش، قايسى ھايۋان ئاڭلاپ قالدىكىن، شۇ يەردىن ئۇدۇللا ئۆز قېرىنداشلىرىنىڭ يېنىغا بېرىپ: «بۇگۈن مۇزلۇققا بىر توپ ئادەم سەلدەك ئېقىپ كەلدى» دەپتىكەن، ئاڭلىغۇچىلار: «ئۇلارنىڭ كىملىكىنى بىلەلىدىڭمۇ؟» دەپتۇ. خەۋەر ئېلىپ بارغۇچى: «ئۇلار توختىماي ئەسكى مۇز، ئەسكى مۇز، دېگەن گەپلەرنى قىلدى» دەپتىكەن. ئاڭلىغۇچىلار: «ھەئە، ئۇلار ئەسكى مۇزكەن ـ دە» دەپتۇ. ئۇلار شۇنداق دەۋېرىپ كېيىنچە «ئېسكىموس» دەپ ئاتىلىدىغان بولۇپ قالدۇق. بىزمۇ بۇ نامغا بارا ـ بارا كۆنۈپ كەتتۇق، ئادەم دېگەن نېمىگە كۆنمەيتتى. ھازىر يەر شارى ئىسسىپ كېتىش خەۋپى ئاستىدا تۇرۇۋاتىدۇ. ئەگەر يەر شارى راستتىنلا ئىسسىپ كەتسە قانداق قىلارمىز؟ بېشىمىزدا تۇمەن تېشىدەك ئېغىر غەم دەڭە.

— مۇز ئۆيلىرىمىز ئېرىپ كېتىدۇ دەپمۇ؟

— ئۇمۇ بار.

— مۇز ئۆيلەر ئېرىپ كەتسە پاراخوتتىكى ئۆيلەردە تۇرمامىسىلەر؟

— بىز سوغۇق ھاۋادا ياشاپ ئۆگىنىپ قالغان تۇرساق، يەر شارى ئىسسىپ كەتسە مۇزدەك ئېرىپ كېتىمىزمىكىن، دەپ ئۆزىمىزدىن ئەنسىرەيمىز.

— ئەگەر شۇنداق بولۇپ قالسا پاراخوتنى ھەيدىگەنچە سالقىن جايلارغا كۆچىسەڭلار بولىدىغۇ؟

— شۇنداق قىلمايمۇ باشقا ئامال يوق.

— بولمىسا بىزنىڭ مەھەللىگە بېرىڭلار، ئات ـ تۆگە سوپۇپ قارشى ئالىمىز.

— تېرىسىچۇ؟

— ئەلۋەتتە سىلەرگە بېرىۋېتىمىز. يوتقان ـ كۆرپەڭلەر بولىدۇ.

— چاقچاققىمۇ ئۇستىكەنسىز جۇمۇ سەمى، — دېدى ئاقسا-
قال، — ياخشىسى ھايۋانلارنى ئۆلتۈرمەيلى، قىساسى تۆتىدۇ.
— ھايۋانلارنىڭ گېپى چىقىپ بىر گېپىڭىز ئېسىمدىن
كەچتى، سىز دېگەن ھايۋانات سېرىك ئۆمىكى نەدە؟
— مۇشۇ مۇز داۋاننىڭ كەينىدە. ئەجەب ئۇنى سوراپ قالدى-
ڭىزغۇ؟
— ئۇلارنىڭ سېرىك نومۇرلىرىنى بەكلا كۆرگۈم كېلىۋاتى-
دۇ.
— بۆرىلىرىڭىزنىمۇ سېركچى قىلىپ تەربىيىلەي دەۋاتام-
سىز - يە؟
— ئۇنى تېخى ئويلاشمىدىمغۇ.
— ئەگەر شۇنداق قىلسىڭىز قىممەت باھادا بىلەت سېتىۋې-
لىپ كۆرسەن جۇمۇ؟
— سىز قىممەت باھادا بىلەت ئېلىپ ئويۇن كۆرسىغان ئىش
بولسا بۆرە تېرىسىنى يېپىنىپ سېركچىلىكنى ئۆزۈملا كۆرسىتە-
مەن ھېلى ...
— بۆرە تېرىسىنى يېپىنمىسىڭىزمۇ بىرنېمىلەرنى پىچىرلاپ
سېركچىلىك قىلالايدىكەنسىز.
— ئەمىسە مەن ماڭاي.
— بۆرىلىرىڭىز بۇ يەردە قالامدۇ؟
— بىللە ئەكېتەي.
— مەن تېخى سىزنى مېھمان قىلمىدىم، ئالدىرىماڭ.
— بولدى، خوش ئاقساقال.
— نېمىگە ئالدىرايسىز، بىردەم توختاپ تۇرۇڭ ...

قارلىق دالىدىكى ناخشا

— بىز بەك ئوڭايسىز ئەھۋالدا قالدۇق، — دېدى ئاقساقال-
نىڭ ئىككى ئوغلى، — بىزنى راستتىنلا كەچۈرۈڭ، ئەپلىشىپ

قالايلى. بۇ تەرەپلەرگە يەنە ئۆتۈپ قالغۇدەك بولسىڭىز «هايت» دەڭ، ئالدىڭىزغا چىقمىز. بىزنى يېقىن دوستىڭىز قاتاردا كۆرسىڭىز.

— نېمىلەرنى دەيدىغانسىلەر، بوسۇغىسىغا ياتلار كەلسە خەۋپسىرەيدىغان ئادەت ئىتلاردىمۇ بار. كۆڭلۈمدىكىنى دېسەم سىلەردىكى بۇ روھتىن تەسىرلەندىم، — مەن ئۇلارنىڭ ئۇزاتقان قولىنى دوستلۇق مېھرىم بىلەن مەھكەم قىستىم.

— هايۋانلار ماكانىغا بىز ئاپىرىپ قويۇپ كېلەيلى، دېگەن ئويدا ئىدۇق ...

— ئاقساقال مۇشۇ مۇز داۋان ئارقىسىدىلا دېدىغۇ، سىلەرنى ئاۋارە قىلماي ئۆزۈملا كېتەي.

— بۇ يەرنىڭ ئەھۋالىنى ئوبدان بىلمەيسىز، ناۋادا ئالما-دىس ئويلىمىغان بىرەر ئىش يۈز بېرىپ قالسا ...

— ياقەي، ئەنسىرىمەڭلار. يېنىمدا بۆرىلىرىم تۇرسا.

مەن شۇنداق دېگەچ بۆرىلەرنىڭ بېشىنى سىلىۋىدىم، بۆرە-لەرگە شۇ هامان جان كىرىپ مۇزنى تاتلاپ تېپىرلاپ، قۇيرۇق-لىرىنى شىپاڭلىتىپ پۇتۇمغا سۈۋۈشىشقا باشلىدى.

— ئەتىدىن كەچكىچە بۇ قار ـ مۇزلۇق دالىدا يۈرسىڭىز پۇتىڭىزغا سوغۇق ئۆتكۈزۈۋالىسىز. ئاپىرىپ قويۇشقا ئونىمىغا-دىكىن مانا بۇ چانا بىلەن مېڭىڭ. بۆرىلەر سۆرىسە سىز راھەت ئولتۇرىسىز.

— ياخشى كۆڭلىڭىزگە رەھمەت. بىز هازىرلا يولغا چىقاي-لى. ماڭسام ئىسسىپ قالىمەن.

مەن ئۇلارغا قولۇمنى پۇلاڭلاتقاچ بۆرىلەر بىلەن يۈرۈپ كەتتىم. بىر هايۋان يەنە بىر هايۋاننىڭ قەيەردە ياشايدىغانلىقىنى ئوبدان بىلسە كېرەك، بۆرىلەر ئالدىمدا يۈگۈرۈشكە باشلىدى. ئۇلار شۇ تۇرقىدا ئاخىرقى پەللىگە بېرىپ، ئاندىن توختايدىغا-دەك قىلاتتى.

— هەي، هەي، مېنى تاشلاپ قاچاي دەمسىلەر؟ سىلەرنىڭ پۇتۇڭلار تۆت بولغىنى بىلەن مېنىڭ ئىككى، ئاستىراق ماڭايلى.

گەرچە بىپايان مۇز ئۈستىنى قېلىن قار قاپلاپ تۇرسىمۇ بىرنەچچە قېتىم سەنتۈرۈلۈپ ئولتۇرۇپ قالدىم، تېيىلىپ تىك موللاق ئاتتىم.

— ئاقساقالنىڭ بالىسى چاندا مېڭىڭ، دېسە ئۇنىمايسىز. بىردەمدە هاردۇق يەتكەن ئوخشىمامدۇ؟ — دېدى ئاق تۈمشۇق بۆرە چاقچاق قىلىپ.

— مۇزلار تېيىلغاقكەن، هەر هالدا ئاۋايلاپ ماڭايلى، دەۋا-تىمەنغۇ؟

— هېرىپ قالغان بولسىڭىز ماڭا مىنىۋېلىڭ. مەن قانات چىقىرىپ ئۇچالايمەن، — دېدى توم بويۇن بۆرە.

— پاراڭلاشقاچ ماڭمامدۇق؟

— بولىدۇ، شۇنداق قىلايلى.

— ئەمىسە، مەن سىلەرگە ناخشا ئېيتىپ بېرەيمۇ؟ — دېدى ئاق تۈمشۇق، هۆۋلىغاچ ئاۋازىنى سازلاپ تۇرۇپ.

— قارشى ئالىمىز، قارشى ئالىمىز.

ئايىغىم ئاستىدا غىرس - غىرس قار،
قار تېگىدە قېلىن مۇزلار بار.
قار ئېرىسە، مۇز ئېرىسە
كېلىدۇ باهار.

قار ئېرىسە، مۇز ئېرىسە
سۇدا ماڭماق تەس.
قېيىق بولماس ئۇ چاغ بىزگە
لەيلەپ تۇرغان خەس.

چاپايلى، چاپايلى
بۆره ئوق بولسۇن.
تاشلىمايمىز سەمىنى
كۆڭلى توق بولسۇن.

مۇز داۋان كەينىده
سېرىك ئۆمەك بار.
ئويۇن قويسۇن كۆرەيلى
ئات، كالا، ئارقار ...

ئايىغىم ئاستىدا غىرس ـ غىرس قار،
قار ئېرىسە كېلىدۇ باھار ...
قار ئېرىسە ھۇۋ ـ ھۇۋ
كېلىدۇ باھار ...

— پاھ ـ پاھ، كارامەت ناخشىكەنغۇ. بۇنى نەدىن ئۆگىنىڭ؟ ۋالغانىدىك؟ تولا ناخشا ئېيتىپ ئاقىرىپ كەتكەن تۇمشۇق ئوخشىمامدۇ ئۇ؟

— ۋەيت ...

يىگىت قۇيرۇقىنىڭ لەقەمنى تۇتۇۋېلىپ كەلتۈرگەن چاقچىقىدىن پاراقلاپ كۈلۈشۈپ كەتتۈق. ئاق تۇمشۇقمۇ بوش كەلمىدى:

— تۇمشۇقۇم يىگىت ئېلىۋېلىپ ئاقىرىپ كەتكەن.

— يىكتىن نېرى تۇر. ئېھتىيات قىلماي سۈندۇرۇۋەتسەڭ مويلىرىڭنى نېمە بىلەن ئېگىرىدۇ؟

— مېنىڭ مويلىرىمنى يىغىپ يىپ ئېگىرىپ گىلەم توقۇمىساڭ ئاق يەردە قېلىشىڭدىن ئەنسىرىدىڭ ـ ھە!

— ۋەيت ...

— چاقچاق ـ لەتىپىنى بىزنىڭ يۈرتتىلا بارمىكىن دېسەم،

سىلەرمۇ بوش كەلمەيدىكەنسىلەر - ھە، — دېدىم ئۇلارنىڭ چاقچىقىدىن ھۇزۇرلىنىپ.

— چاقچاق قىلىپ ئۆگىنىپ قاپتۇق، ئامال يوق، — دېدى توم بويۇن مۇرىسىنى قىسىپ قويۇپ، — مەنمۇ سىلەرگە بىر ناخشا ئېيتىپ بەرسەم قانداق دەيسىلەر؟

— قارشى ئالمىز، پۈتۈن بەدىنىمىزنى قۇلاق قىلىپ ئاڭلايمىز.

يالمىز ئۈزۈن
بۆرە بىز، بۆرە.
ئاسمانغا قاراپ
تارتمىز نەرە.

چىشىمىز قىلىچ
بۆرە بىز، بۆرە.
ماڭالايمىز ھەم
سەمىدەك ئۆرە.

ئوغۇز يېنىدا
ياشىغان بىللە.
ئاتلار چاپقاندا
قېتىلغان سەپكە.

توققۇز بىر تۇغقان
بۆرە بىز، بۆرە.
ياشايمىز ئىناق
بارمايلى نەگە.

— بۇ كارامەت ئېسىل ناخشىكەن.
— چوڭ ئاكىمىز يارايدۇ.
توم بويۇن ناخشىسىنى ھەقىقەتەن ياخشى ئېيتتى. ئۇنىڭ كۆموش قوڭغۇراقتەك جاراڭلىق ئاۋازى قار ـ مۇزلۇق دالىنى زىل ـ زىلىگە كەلتۈرمەكتە ئىدى. مەن بۇ ناخشىنى ئېسكىموس-لارمۇ ئاڭلاۋاتامدىغاندۇ، دەپ كەينىمگە قارىۋىدىم، ئۇلارنىڭ قىڭغىر ـ قىيسىق مۇز ئۆيلىرى كۆزۈمگە چېكىتتەك كۆرۈندى.
— پاراڭ بىلەن يولنى خېلى ئاۋۇتۇۋالدۇقمۇ، نېمە؟ — دەپ سورىدىم توم بويۇندىن.
— كەلدۇق، ئەنە ئاۋۇ قار دۆۋىسىدىن ئۆتسەكلا ھايۋانلار-نىڭ گۈزەل قورۇسىغا قەدەم باسىمىز.
— ئۇلار بىلەن خېلى تونۇشىدىغان ئوخشىمامسىز؟
— دادامنىڭ نەۋرە ئاكىسى شۇ يەردە ياشايدۇ.
— دادىڭىز كىم؟
— سىزنىڭ دادىڭىز قۇتۇلدۇرۇۋالغان بۆرە.
— دادام دادىڭىزنى قۇتۇلدۇرۇۋاپتىكەنمۇ؟
— بۇنى سىز تېخى بىلمەمسىز؟
— ياق، بۇ قاچانقى ئىش؟
— دادىڭىز دادامنى قۇتۇلدۇرۇۋالمىغان بولسا دادامنىڭ ھەرە چىشى بوينىڭىزدا نېمىش قىلىدۇ؟
— بىلمەيمەن.
— نېمىشقا بىلمىگۈدەكسىز؟ دادىڭىز بوينىڭىزغا بۇ بۆرە چىشىنى ئېسىپ قويغاندا سەۋەبىنى سورىمىغانمۇ؟
— مەن، دادامنىڭ بوينۇمغا ئېسىپ قويغۇسى كەلگەن ئوخ-شايدۇ، دەپ نېرى ـ بېرىسىنى سۈرۈشتۈرمەپتىمەن. ئەجەب باش ـ ئاخىرى قولاشمىغان چىگىش گەپلەرنى قىلىپ كەتتىڭىز-غۇ؟
— دادىڭىز سىزگە نېمە دېگەن؟

— بېشىڭغا كۈن چۈشكەندە بۇنى سۆيۈپ تۇرۇپ «بۆرەم، بۆرەم، ساڭا تولسۇن ئۆچۆرەم» دېسەڭ، يېنىڭدا بىر توپ بۆرە پەيدا بولۇپ سېنى قوغدايدۇ، دېگەن.

— بىز شۇنداق قىلالمدۇقمۇ، يوق؟

— قىلالمدىڭلار.

— بىز سىزنى پىداكارلىق بىلەن قوغدىدۇق، نېمىشقا؟ دادىڭىزنىڭ دادامنى قۇتۇلدۇرۇۋالغان شەپقىتىگە جاۋاب قايتۇرۇش ئۈچۈن. ئەگەر شۇ چاغدا بىزنى «هاي» دېمىگەن بولسىڭىز ئۇلارنى چىشلەپ، كونا ئەدىيالنى سۆرىگەندەك سۆرەپ تىتما - تىتما قىلىۋېتەتتۇق.

— كونىلار بىرسىگە يامانلىق قىلمىغىنىڭ ياخشىلىق قىلغانغا باراۋەر دەيدۇ. هاياتتا بىر ئىشلارغا سالماق، ئېغىر - بېسىق بولغان ياخشى. ئۇنى يوقتىش بەدىلىگە مېنىڭ كۆڭلۈمنى خۇش قىلىمەن، دېسىڭىز مەن ئەلۋەتتە بىئارام بولىمەن.

— بۇمۇ دادام قايتا - قايتا تاپىلىغىنى ئۈچۈن كۆرسىتىۋاتقان پىداكارلىقىمىز.

— رەھمەت. دادىڭىزنى دادام قانداق قۇتۇلدۇرۇۋاپتىكەن؟

— دادامنىڭ دېيىشىچە، بۇ سىلەر كۆلچەكتىكى بېلىقلارنى سۈزۈپ ئېلىپ دەريانغا قويۇپ بەرگەن كۈنىنىڭ ئەتىسى بولغان ئىشكەن. ئۇ چاغدا مەن، ئاق تۈمشۇق، يىڭ قۇيرۇقتىن باشقا ئىنىلىرىم تۇغۇلمىغان، بىزمۇ مۇشتۇمچىلىك كۈچۈككەنمىز. ئانام بىلەن دادام خوراز چىللىماستا «ئىنىلىرىڭغا ئوبدان قارا» دەپ قويۇپ چاتقاللىق ئارىسىدىكى ئۇۋۇمىزدىن بوراندەك چىقىپ كەتتى. بەلكىم سىز ئۇلار نېمىگە شۇنچە ئالدىراش بولۇپ كەتكەندۇ؟ دېيىشىڭىز مۇمكىن. بىز تۇغۇلۇپ نەچچە كۈندىلا ئانىمىزنى ئېمىپ قۇرۇق ئۇستىخانغا ئايلاندۇرۇپ قويۇپتىمىز. كېيىنكى كۈنلەردە شورىساق سۇت چىقماپتۇ، بىز «ئۇچەي تارتىشىپ پەي بولدى، يىلىك قۇرۇپ نەي بولدى» دەپ غىڭشۇۋېرىپتىمىز. ئانام

بىلەن دادام بىزنىڭ نالىمىزگە چىدىماي ئوزۇقلۇق تېپىپ كەلگەن. لى سىرتقا چىققانىكەن. كەچتە ئۇۋىغا ئانام قۇرۇق قول يالغۇز قايتىپ كەلدى. قارىساق دادام يوق.

— دادىمىز نېمىشقا قايتىپ كەلمەيتۇ؟

— دادام پېشكەللىككە ئۇچراپتۇ.

— نېمە پېشكەللىككە؟

— دادام ئۇۋىدىن چىقىپلا ئانامغا، «ئىككىمىز ئىككى يولغا بۆلۈنسەك ئوزۇق ئىزدەش پۇرستىمىز كۆپ بولىدۇ. بالىلىرىمىز بىزنىڭ يۇرەك پارىمىز، ئۇلار بىزنىڭ ھاياتىمىزنىڭ داۋامىنى ياشايدۇ، بىزنىڭ ئۇمىد چىرىغىمىزنى ياندۇرىدۇ ئەمەسمۇ؟ ئۇلارنى ئوبدان باقساق كۆچتۇڭگۇر چوڭ بولسا كېيىن يولۇاس، شىر، قاپلاندىنمۇ قورقمايدىغان بولىدۇ. شۇ چاغدا ھاردۇقمىز لەپپىدە تاراپ كېتەر. جاپاغا چىدايلى، كەچتە ئۇۋىمىزدا كۆرۈشەيلى ئانىسى» دەپ ئاچا يولدا ئايرىلىپتۇ. ئانام چاتقاللىق ئارىسىدا بىزگە ئوزۇق ئىزدەپ يۈرسە بىرنەچچە بۆجەنلىرىنى ئەگەشتۇرۇپ بىر توشقان كېلىۋاتقۇدەك. ئانام ئىككى چامدىسىلا ئۇلارنى تۇتۇۋېلىشى تامامەن مۇمكىنكەن، لېكىن تۇتمايتۇ. نېمىشقا تۇتمايتۇ دەمسىز؟ توشقانلىرىنىڭ بۆجەنلىرى ئانامنىڭ كۆزىگە شۇ چاغدا بىز بولۇپ كۆرۈنۈپتىمىز. «بالا دېگەن ئوخشاش، — دەپ ئويلايتۇ ئانام، — ئۇنىڭ بالىلىرىنى قاماللاپ بوغسام توشقانلىرىنىڭ ئەلۋەتتە ماڭا كۈچى يەتمەيدۇ. ئەمما ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن بالىلىرىغا ئېچ ئاغرىتىپ تۆككەن ياشلىرى تاش ـ كېسەككە ئايلىنىپ ھامان بىر كۈنى ماڭا تېگىشى مۇمكىن».

بۆجەنلەر خۇشال تاقلاپ ئانىسى بىلەن يىراقلاپ كېتىپتۇ. «تەييار ئولجىنى قاچۇرۇپ قويدۇم. بالىلىرىم ئۇۋىدا ئېغىزىنى ماك ـ ماك ئېچىپ ئانام، دادام بىزگە قېنى تېمىپ تۇرغان يېڭى گۆش ئەكېلىدۇ، دەپ ئېچىرقاپ كەتكەندۇ. بالىلىرىم ئاچلىقتىن ئۆلۈپ كەتسە مەن ئانا تۇرۇپ چىدىيالامدىم؟ خەپ، ئەمدى

ئۇچرىغان ئولجىنى ھەرگىز قاچۇرۇپ قويىمايمەن» دېگەن خىياللارنى قىپتۇ ئانام يەنە.

ئانامنىڭ خىيالى تۈگە ـ تۈگىمەي ئالدىدىن بىر نەرسە لىپ قىلىپ ئۆتكەندەك قىپتۇ. قارىسا بۆكەن تۈلۈمدەك سېمىز ئىككى بالىسى بىلەن كۆز ئالدىدا دىك ـ دىك سەكرەپ ئويناۋاتقانكەن. ئانام ئۇلارنى چۆچۈتۈپ قاچۇرۇپ قويماسلىق ئۈچۈن چاتاللىق ئارىسىدا ئاستا يەرگە چاپلىشىپ يېتىپتۇ. شۇ ئەسنادا بۆكەن: «مۇشۇنداق جايلاردا بۆرە ئۇچراپ قالسا ئىككىلار بىر تەرەپكە ئەمەس، ئىككى تەرەپكە ئوقتەك قېچىشىدۇ. يىرتقۇچ ھايۋانلاردىن ئامان قېلىش ئۈچۈن ھەر كۈنى سەھەردە ئۇلاردىن تېز يۈگۈرۈش. نى ئۆگىنىشكىلار كېرەك» دەپ بالىلىرىغا ياشاش ماھارىتىنى ئۆگىتىپتۇ.

— ئۇلار ئانىڭىزنىڭ چاتاللىق ئارىسىغا مۆكۈۋالغىنىنى بايقاپ قاپتۇ ـ دە.

— ياق، ئانامنى بايقىماپتۇ. ھايات قېلىش ئۈچۈن بالىلىرى. نى تەربىيىلەش ھەممە ھايۋانلاردىكى ئورتاقلىققۇ.

— شۇ چاغدا ئانىڭىزنىڭ قانچە ئاچچىقى كەلگەندۇ؟

— يېغىرىنى تاتلىسا ئاچچىقى كەلمەيدىغانمۇ ئىش بولامدۇ؟ شۇ چاغدا ئانامنىڭ ئورنىدىن تۇرۇپ «بىزنى ئۇنچە ئەسكى چاغلى. ماڭلار. بىز بولغاچقىلا سىلەر ياشاش ئىقتىدارىڭلارنى ئاشۇرۇپ ئۈزلۈكسىز ئاۋۇدۇڭلار. ئەگەر بىز بولمىساق تەييار چۆپنى يەپ ئېغىناپ يېتىپ، كېسەل تېگىپ ئاللىقاچان نەسلىڭلار قۇرۇپ كەتكەن بولاتتى. سىلەر بىز بۆرىلەرگە رەھمەت ئېيتساڭلار بولىدۇ» دېگۈسى كەپتۇ.

— ئانىڭىز شۇ گەپلەرنى بۆكەنگە دەپتۇمۇ؟

— دېمەپتۇ. دېسىمۇ ئۇلار قوبۇل قىلالمىسا ئانامنىڭ دېگەنلىرى شامالغا ئۇچۇپ كېتىدۇ ـ دە. ئانام بىزنىڭ ئاچ قورساقلىقىمىزنى ئويلاپ بۆكەنگە ئېتىلماقچى بوپتۇ، ئەمما ئېتىلماپتۇ.

بۆكەندىن قورقۇپ ئەمەس، دۇنيانى مېھىر - مۇھەببەتكە تولدۇ- رۇش ئۇچۇن ئېتىلماپتۇ. «دادىسى ئەكەلگەن ئولجا بىلەنمۇ بالا- لىرىم قورسىقىنى تاشتەك تويدۇرالايدۇ.» شۇ خىياللارنى قىل- غان ئانام ئورنىدا قىمىرلىماي يېتىپ بۆكەنلەر يۇمران چۆپلەرنى يەپ قىزغۇچ شەپەق قوينىغا سىڭىپ كەتكەندە، ئاندىن ئۇڭۇغا قۇرۇق قول قايتىپ كەپتۇ. قارىسا بىزلەر يەنە غىڭشىپ يانتاق، دادام كەلمەپتۇدەك. «دادىسىمۇ ماڭا ئوخشاش خىياللارنى قىلىپ بېشىنى قاشلىغانچە كەلسىچۇ؟»

ئانام بىر ئاماللارنى قىلىپ بىزنى ئېمىتىشكە باشلىدى. چوغدەك قىزىق سۈت ئېغىزىمىزدا «شۇررىدە» ئېرىپ تېنىمىزگە هارارەت بېغىشلىماقتا ئىدى. بىز دادامنى سېغىندۇق. ئانام ئىلگىرى بېشىمىزنى سىلىغاچ بىزنى مۇشۇنداق ئېمىتسە، دادام چوغدەك تىلى بىلەن تاپىنىمىزنى يالاپ ئەركىلىتىدىغان تۇرسا، نېمىشقا سېغىنماي تۇرالايمىز؟

— ئانا، گۇگۇم چۈشۈپ كەتتى، دادام كەلمەيدىغۇ، — دېدىم بىر چاغدا.

— داداڭ تالادا يۇرگەن بىلەن كۆڭلى سىلەردە، چوقۇم كېلىدۇ، — دېدى ئانام.

دادام ئەتىسى كۆرۈنمىدى. ئۆگۈنمۇ يوق. ئانام چاندۇرما- غان بىلەن ئۇنىڭ كۆزىنىڭ تالادا ئىكەنلىكىنى، نېمىدىندۇر ئەندىشە قىلىۋاتقانلىقىنى سېزىپ تۇردۇم. دەل بىر هەپتە بولغاندا پۇتى تېڭىلغان، جۈدەپ كەتكەن دادام مېھىرلىك هۇۋلىغىنىچە بىزگە ئۆزىنى ئاتتى. يۇز - كۆز، پېشانە - بويۇنلىرىمىزغا قانماي سۆيدى.

— دېگىنە، نېمە ئىش بولدى؟— دېدىم دادامنىڭ تېڭىلغان پۇتىنى كۆرسىتىپ.

— تېرىسى ئازراق سۈرۈلۈپ كەتتى شۇ،— ئۇنىڭ گېپىدىن مېنى خاتىرجەم قىلماقچى بولغانلىقى چىقىپ تۇراتتى.

— نېمە بولۇپ؟
— چاتقاللىقتىكى شاخلار ئىلىۋېلىپ.
— ئەمىسە ئاقسايسەنغۇ؟ باشقا يىرتقۇچ ھايۋانلار بىلەن تۆتۈشۈپ قالدىڭمۇ ـ يە؟
— نەدىكى گەپلەرنى قىلىدىكەنسەن، كىچىك بولغاندىكىن جىق ئىشقا ئارىلاشماي ئۆيقۇڭنى ئۇخلا.
دادام شۇنداق دەۋېتىپ كۆزىنى مەندىن قاچۇردى. مەنمۇ نېرى ـ بېرىنى سۈرۈشتۈرمەيلا ئۇيقۇغا كەتتىم. كېيىن ئانامدىن ئاڭلىسام ئۇ كۈنى دەھشەتلىك جەڭ بوپتۇ. ئانام بىلەن خوشلىشىپ قىيا تاشلىق چوققىدىن ئۆتۈپ يۈرەك پارىسى بولغان بىز-لەرگە ئوزۇق ئىزدەپ كېتىۋاتقان دادامنىڭ پۇتىغا يوتقان يېگىنىدەك يوغان بىرنەچچە تېگىەن كىردىپ كېتىپتۇ. پۇتۇن ئەس ـ يادى بىزدە بولغان دادام پۇتى چىملىداپ ئاغرىپ تۇرسىمۇ قىلچە پىسەنت قىلماي يولىنى داۋام قىپتۇ. جاھاندىكى بەزى ئىشلارغا مەن ھەقىقەتەن ھەيران. سەن باشقىلارنىڭ چىشىغا تەگمىسەڭمۇ باشقىلار سېنىڭ چىشىڭغا قەستەن تېگىدىكەن ئەمەسمۇ؟ مانا، ئېسكىموسلار ماكانىدىمۇ شۇنداق بولدىغۇ؟ سىز ئېغىر ـ بېسىقلىق بىلەن ئەھۋالنى شۇنچە چۈشەندۈرسىڭىزمۇ ئۇلار يەنە سىزگە نەيزە تەڭلەپ كەلدىغۇ؟ دادام ئەتراپقا سەزگۈر-لۈك بىلەن زەن قويۇپ كېتىۋاتسا، قارشى تەرەپتىن يوغان بۇغا-نى چىشلىگىنىچە بىر يىلپىز ئوقتەك چېپىپ ئۆزى تەرەپكە كېلىۋاتقۇدەك. يىلپىز يېقىنلاشقاندا دادام يول بېرىپتۇ. دادام يول بەرگەندىكىن يىلپىز چاپقانچە كېتىۋېرىپتۇمۇ؟ ياق. «بۇ مەخلۇق ئولجامنى تارتىۋالماقچى» دەپ خاتا چۈشەنگەن يىلپىز دادامنىڭ ئۇدۇلىغا كەلگەندە ئولجىسىنى «پوككىدە» تاشلاپ نەرە تارتىپ دادامغا ھۆركىرەپتۇ:
— خوجا ئاكاڭنىڭ يىراقتىن كېلىۋاتقىنىنى كۆرمىگەنمە-دىڭ؟

«ئاكاڭ» دېگەن گەپنى ئاڭلاش بىلەن دادامنىڭ قۇيقا چاچ-لىرى تىك تۇرۇپتۇ، غەزەپتىن چىشلىرى كىرىشىپ، مۇشتلىرى تۈگۈلۈپتۇ. دېمىسىمۇ يىرتقۇچ يىلپىز قانداقلارچە دادامغا ئاكا بولغۇدەك؟ ياۋۇز تەبىئەتلىك يىلپىز بىلەن دادام قانداقچە بىر تۇغقان بولغۇدەك؟

— كۆرگەن!

— ئەمىسە، نېمىشقا يول بوشاتماي تۇرسەن، چاپاق كۆز؟

— مانا بوشاتتىمغۇ؟ كۆزۈمنى چاپاق باسقان بولسا كاللامىز ئۈسۈشۈپ قالاتتى!

— نېمە؟ كاللامىز ئۈسۈشۈپ قالاتتى؟

— شۇنداق.

— يوغان گەپ قىلمىسەنغۇ، چاپاق؟

— مەن چاپاق ئەمەس، بۆرە.

— بۆرىمىش تېخى. يولۇمنى توسۇپ ئېشىمغا قوشۇق سالماقچىمىدىڭ، چىلبۆرە؟

— مەن سۆگەتتىن ئالما كۆتىدىغان ئەخمەق ئەمەس. پارا-ستىمگە تايىنىپ جېنىمنى جان ئېتەلەيمەن.

— مەن سۆگەتمىكەنمەن؟

— سۆگەت بولسىڭىزغۇ چۈمۈلە، پاتمىچۈقلار تۈۋىڭىزدە سايىدالايتتى؟

— سېنىڭچە مېنىڭ ھېچنېمىگە پايدام تەگمەيدىكەن ـ دە، چىلبۆرە؟

— بىلمەيمەن. مېنى چىلبۆرە دېمەڭ. يولنى بوشاتتىم، ھەر ئىككىلىمىز ئۆز يولىمىزغا راۋان بولايلى.

— يولنى بوشاتتىم؟ بوشاتماي ھەددىڭمىدى، چىلبۆرە؟ دادام يىلپىزنىڭ يولسىزلىقىغا چىداپ تۇرالماپتۇ. يىلپىزغا يول بەرگىنىگە ئىچىدە مىڭ پۇشايمان قىپتۇ. مەن دادامنىڭ مىجەزىنى بەشقولدەك ئوبدان بىلىمەن. دادامنىڭ يول بەرگىنى

هەرگىزمۇ يىلپىزدىن قورققىنى ئەمەس. دادام دېگەن دادام، ئۇنىڭ مەن پەخىرلەنگۈدەك نۇرغۇن تەرەپلىرى بار. مېنىڭ ئەڭ چوڭ ئارزۇيۇم دادامدەك بولۇش. بەلكىم سىز يىلپىز چوڭ بولغاچقا دادىڭىز قورقۇپ يول بەرگەندۇ، دېيىشىڭىز مۇمكىن. ياق، ئەگەر شۇنداق ئويلىسىڭىز پۈتۈنلەي خاتالاشقان بولىسىز. مۇشتۇمچىلىك كەلمەيدىغان چاشقان تامدەك يوغان پىلنىڭ ئەدىپىنى بېرەلەيدىغۇ؟ قانداق قىلىپ؟ پەم ئىشلىتىپ. بوۋام ياش چېغىدا دادامغا خېلى كۆپ ياشاش ماھارەتلىرىنى ئۆگىتىپ قويغان بولسا كېرەك، ئۇنىڭ مەردانە تۇرقى قەلبىمگە مەڭگۈلۈك ئابىدە تىكلىگەن.

— مەن چىلبۆرە ئەمەس، بۆرە، — دەپتۇ دادام ئۆزىنى ھاقارەتلىگەن يىلپىزغا قاراپ.

— بۆرىمۇ، چىلبۆرىمۇ ھەممىسى ئوخشاشلا بىر جاڭگالنىڭ بۆرىلىرى.

ھاقارەتلەنگەن قەلب زەردابقا تولىدۇ، شۇنداقمۇ؟ دادام ئېتىلىپلا بېرىپ يىلپىزنىڭ قۇلىقىنى چىشلەپ ئۈزۈپ گېلىنى بوغۇپتۇ. «قاراس - قۇرۇس» قىلغان ئاۋاز بىلەن يىلپىزنىڭ بوينى ئۇۋۇلۇپ كېتىپتۇ. دادامنىڭ قىلچ بىسىدەك ئۆتكۈر چىشى پېتىپ ھەرە ئۇۋۇسىدەك ئۆتمىتۆشۈك بولغان يىلپىزنىڭ بوينىدىن جىرت - جىرت قان ئېقىپتۇ. غالجىرلاشقان يىلپىزمۇ بوش كەلمەي دادامنىڭ پۈتىنى چىشلەپتۇ. قاقاس دالىدا بوران چىققاندەك ئاسمان - پەلەك توپا توزۇپتۇ. دادامغا تەڭ كېلەلمەيدىغانلىقىنى بىلگەن يىلپىز قۇيرۇقىنى چاتىرىقىغا «شىپىدە» قىستۇرۇپ قېچىپتۇ. شۇنچە چوڭ يىلپىزغا تېتىغان دادام ھالسىزلانماي قالسۇنمۇ؟ ئەگەر دادامنىڭ پۈتىغا تىكەن سانجىلماي ساق بولسۇنچۇ، يىلپىزنى يەر چىشلىتەتتى. دادام تىكەن سانجىلغان، چىشلەنگەن پۈتىنى مىڭ تەستە سۆرەپ كېتىۋاتسا، دادىڭىز ئۇچراپ قاپتۇ. دادامنىڭ تۇرقىغا قاراپ ئىچى ئاغرىغانمۇ قانداق، دادامنى كۆتۈرگىنىچە كەپىگە ئەكىرىپ تىكەنلەرنى بىر ئامال

قىلىپ ئېلىۋېتىپتۇ. يىلپىز چىشلىگەن يەرنى پىچاقنى قىزىتىپ داغلاپ قانىنى توختىتىپتۇ. دوربىلىق ئۆسۈملۈكلەرنى تېپىپ كېـ لىپ ئېغىزىدا چاينا يۇمشىتىپ يارا ئېغىزىغا بېسىپ تېڭىپ قويۇپتۇ. دادىڭىزنىڭ كۆيۈنۈپ پەرۋىش قىلىشى بىلەن دادام سەللىمازا ساقىيىپتۇ. بىزنىڭ ئەنسىرىشىمىزنى بىلگەن دادام يولغا چىقماقچى بولغاندا، دادىڭىز يەنە كۆڭلىكىنىڭ پېشىنى يىرتىپ دادامنىڭ پۇتىنى يېڭىلاپ تېڭىپ قويۇپتۇ. ياخشىلىققا قانداق جاۋاب قايتۇرۇشنى بىلەلمىگەن دادام ھەرە چىشىنى سۈغۇـ رۇپ ئېلىپلا دادىڭىزغا تەڭلەپتۇ. «بۇنى نېمە قىلىمەن؟» دەپتۇ دادىڭىز ھەيران بولۇپ. «بۇ چىشىمىنى ئوبدان ساقلاڭ، ۋاقتانى ـ ۋاق كەلگەندە سۆيۈپ تۇرۇپ «بۆرەم، بۆرەم. ساڭا تولسۇن ئۆپچۆرەم» دېسىڭىز شۇ چاغدا ياخشىلىقىڭىزغا جاۋاب قايتۇرارمەن» دەپتۇ دادام ...

ئارىدىن بىرنەچچە يىل ئۆتتى، ئىنىلىرىم تۇغۇلدى. بىز بىر توپ بۆرە بولۇپ سەپكە قېتىلدۇق. كېيىن ئانامدىن دادام يىلپىزنىڭ گېپىگە نېمىشقا ئاچچىقلاپ قالىدۇ، دەپ سورىسام، ئانام: «چىلبۆرە دېگەن ياۋۇز بۆرە، دېگەنلىك بولىدۇ. بۇ ئۇـ چۇقتىن ـ ئوچۇق بىزگە قىلىنغان ھاقارەت ئەمەسمۇ» دېدى. بۇ گەپنىڭ مەنىسىنى چۈشەنگەن ئىنىلىرىممۇ بىر نەرسىنى ھېس قىلغاندەك توختىماي بېشىنى لىڭشىتتى.

توم بويۇننىڭ ھەربىكەت ـ ئىشارە بىلەن سۆزلەشلىرىدىن قەلبىمنى ھاياجانغا سالىدىغان باتۇرلۇق قىسسىسى ئاڭلىغاندەك ھۆزۈرلىنىپ كەتتىم. راست، ئۇمۇ بىر باتۇرلۇق قىسسىسى ـ دە.

— دادام بىلەن بېلىجانلارنىغۇ لاي كۆلچەكتىن بىللە سۆزـ گەن، كېيىن دادىڭىزغا ياردەم قىپتۇ. قۇتۇلدۇرىدىغان ئىشلارـ نىڭ ھەممىسى دادامغا يولۇقامدۇ، نېمە؟— دېدىم توم بويۇننى گەپكە سېلىپ.

— بۇ جاھاندا ياخشىلىق ياخشىلىق بىلەن يانىدۇ،— ئەتراپقا

بويۇنداپ قاردى توم بويۇن، — كۆڭۈللۈك ئويناۋاتاتتۇق، دا-دام: «قۇلىقىم ژىڭزىدە قىزدى، چىشىمنى ھەدىيە قىلغۇچى چاقىرىۋاتىدۇ، تەييارلىنىڭلار» دېدى. بىز: «ئۇ يەرگە بېرىپ نېمە قىلىمىز» دېسەك، «ئۇنى پىداكارلىق بىلەن قوغدايسىلەر» دېدى. ئانام پېشانىمىزگە سۆيۈپ تۇرۇپ بىزگە ئاق يول تىلەپ: «ئۇچۇڭلار» دېدى.

— سىلەر ئۇچالامسىلەر؟

— ئۇچالمىساق يېنىڭىزغا شۇنچە تېز يېتىپ كېلەلەيتتۇق-مۇ؟

— سىلەرنى جاپادا قويدۇممىكىن، دەپ خىجىل بولۇۋاتىد-مەن.

— نەدىكى گەپلەرنى قىلىدىكەنسىز.

— ئىنىلىرىڭىز توڭلىغان بولسا ئىچىدە مېنى تىللامدۇ تېخى ...

— بىز ئۇنداق تۇزكورلۇقنى مەڭگۇ قىلمايمىز.

— سىزگە دېسەم بارغۇ، — دېدىم توم بويۇنغا خۇددى چوڭ بىر مەخپىيەتلىكنى ئاشكارىلىغاندەك. — بىز قۇتۇلدۇرۇۋالغان بېلىجانلار ھازىر تاپىنىڭىزنىڭ ئاستىدا بار.

— نېمە؟ تاپىنىم ئاستىدا؟ قېنى؟ — ئۇ ئېڭىشىپ چاقپە-لەكتەك پىرقىراشقا باشلىدى.

— تاپىنىڭىز ئاستىدا نېمە بار؟

— قار.

— قار ئاستىدىچۇ؟

— مۇز.

— مۇز ئاستىدىچۇ؟

— دېڭىز.

— ھەببەللى، ئۇ بېلىجانلار مۇشۇ دېڭىزدا ئەركىن پىلتىڭ-لاپ ئۇزۇپ ئويناۋاتىدۇ. ھازىر ئۇلار چوپچوك بېلىق بولۇپ كېتىپتۇ.

— مېنى كولدۇرلاتماڭ، سىلەر دەريادا تاشلىغان بېلىق بۇ دېڭىزدا نېمىش قىلسۇن؟

— راست دەۋاتىمەن. دەريالار ئېقىپ ئاخىر نەگە قۇيۇلىدۇ؟

— دېڭىزغا.

— ھەببەللى، ئۇلار دەريادىكى سۇلار بىلەن بىللە ئېقىپ دېڭىزغا كەپتىكەن، مېنى تونۇۋالدى.

— شۇنداقمۇ؟

— شۇنداق بولمايچۇ. دېڭىز ئاستىدىكى گۈزەل دۇنيانى ئايلاندۇردى، ئويناتتى.

— دېڭىز ئاستىدا قانداق تىنالىدىكىز؟

— دېڭىزدا مەن بېلىققا ئايلاندىمۇ، سۇ ھاۋاغا ئايلاندىمۇ بىلمىدىم. ئىشقىلىپ كۆڭۈللۈك ئويناندىم. ئۇلار تېخى دادامغا سالام ئېيتتى.

— دادىڭىزنىڭ ياخشىلىقىنى ئۇلارمۇ ئۇنتۇپ قالماپتۇ ـ دە؟

— شۇنداق ئوخشايدۇ.

— ئەنە ھايۋانلار جەننىتىگە كەلدۇق.

ھايۋانات سىرك ئۆمىكى

توم بويۇنىنىڭ «ھايۋانلار جەننىتى» دېگىنى ئەتراپلىرىدا ئۆسۈملۈك بولۇق ئۆسكەن، پاكار دەرەخلەر چېچەكلەپ تەبىئەتكە ھۆسن قوشقان ماكانكەن.

— بۇ جاي سىز دېگەندەك جەننەت ماكانكەن. بۇ جايغا كەلمەي تۇرۇپ قانداق بىلىۋالغانسىدىكىز؟ — دەپ سورىدىم توم بويۇندىن قىزىقىپ.

— تاغام پات ـ پات بۇ جاينىڭ مەنزىرىسىنىڭ گۈزەل ئىكەنلىكىنى، ئۆزىنىڭ ئامان ـ ئېسەن تۇرۇۋاتقانلىقىنى دەپ دادامغا خەت يازاتتى. شۇ چاغدىلا پۈرسەت بولسا ئاشۇ جاينى بىر

كۆرەرمەن، دەپ ئارزۇ قىلاتتىم. شۇڭا بۇ قېتىم سىزنىڭ يېنىڭىزغا بارغاندا مۇشۇ جايىنىڭ ئاسمىنىدىن ئۇچۇپ ئۆتكەن.

— سىزمۇ بوش ئەمەسكەنسىز جۇمۇ.

— دادام ـ ئانامدىن قالغاندىمۇ ئىنىلىرىمغا ئىگە بولىدىغىنى مەن تۇرسام، ئۇلارغا كۆرسىتىپ كۆزىنى ئېچىپ قويمىسام بولماس. ياخشى كۇننىڭ يامىنى بولۇپ قالسا تاغامنى ئىزدەپ كېلىپ پاناھلانمامدۇ؟ سىلەردىمۇ «قەپەسدىكى يولۋاستىن جاھان كۆرگەن ئىت ياخشى» دەيدىغان ماقال بارغۇ. جاھان كۆرگەننىڭ يامىنى يوق.

بۇ گەپ خۇددى ماڭا «كائىناتنى ئايلىنىپ سايادەت قىلغىنىڭ ياخشى ئىش، كۆزۈڭ ئېچىلىدۇ. شۇڭا، كائىناتنى ئايلىنىش پۇرستى بەرمەپ سېنى قۇملۇققا ئۇچۇرۇپ بارغان بوراننى تىللىما، جاپالاردىن قاقشىما» دېگەندەك تۇيۇلۇپ كەتتى.

تىمتاسلىق ئىلكىدىكى دالىدا بىز قىزغىن پاراڭلىشىپ دەردىلەر ئارىسىغا شۇڭغۇدۇق. توم بويۇن هايۋانلارنىڭ جەننىتى دەپ تەرىپلىگەن بۇ ماكاندا بىرمۇ جانلىقنى كۆرمەي ئەجەبلەندىم:

— ياۋا غاز، تۇرنا، قارلىغاچلارغۇ بۇنداق چاغلاردا جەنۇبقا بەرمەپ قىشلاپ كېلىدۇ. بۇ يەردىكى جانلىقلار بۇ جايدىن كۆچۈپ كەتتىمۇ يا قىشلىق ئۆچەككە كىردىمۇ؟ ھېچبىر تىرىك يوققۇ؟

— جايىڭدا توختاش!

گەپىمگە توم بويۇن جاۋاب بەرگۈچە غايىبتىن ئاڭلانغان ئاۋازدىن مەڭدەپ ئورنىمىزدا چىپچىدە توختىدۇق.

— ئالدىڭغا يەنە بىر قەدەم ماڭساڭ، كۆرگۈلۈكۈڭنى كۆرىستىمەن!

ئەتراپقا زەن قويۇپ قارىغان بولساممۇ ئاۋازنىڭ نەدىن كەلگەنلىكىنى زادىلا ئىلغا قىلالمىدىم. بۆرىلەرنىڭ يامانلىقىنى كۆرمەمدىغان؟ ئاڭغىچە ئۇلار مېنى ئوراپ چەمبەر ياساپ ئۇلۇغۇردى. مەن تەمكىن تۇرغان بولساممۇ توم بويۇن: «قورقماڭ» دەپ

پىچىرلاپ قويدى.

— سەنلەر كىم؟ بۇ يەردە نېمىش قىلىشىسەن؟ — بۇغا مۇڭگۈزىدەك ئىرماق ـ چىرماق شاخلار ئارىسىدىن ئۆزى تامـ ـدەك، كۆزى جامدەك بىر بۆره سۈغۇرۇلۇپ چىققاندىلا ھۆركىرەـ ـگەنىدەك بۆره ئىكەنلىكىنى بىلدۇق.

— بىرەرسىنىڭ كۈچۈكىنى دەسسىۋەتكەن ئوخشايمىز، دەپ قاپتىمەن، — سۈغۇرۇلۇپلا توپ ئالدىغا ئۆتتى توم بويۇن، — ئۆزۈڭ كىم؟ نېمىشقا يولىمىزنى توسىسەن؟

— بۇ جاينىڭ قەيەر ئىكەنلىكىنى بىلەمسەن؟

— بىلمەي قالاتتىممۇ؟ شىمالىي مۇز ئوكيانىدىكى ھايۋانلار ماكانىغۇ؟

— يېقىندىن بېرى يۇز بەرگەن ئىشلاردىن خەۋىرىڭ بارمۇ؟

— يوق، نېمە ئىش بولدى؟

— ئىلگىرى ئادەمزات بولامدۇ، ئۇچار ـ قانات، جان ـ جانىۋار بولامدۇ بۇ جايغا ئەركىن كىرىپ چىقاتتى. يېقىندىن بېرى بۇ جايدا يۇقۇملۇق قۇش زۇكىمى تارقىلىپ نۇرغۇنلىغان جانلىقلار ئۆلۈپ نەسلى قۇرۇپ كېتىش خەۋپىگە دۇچ كەلدى. شۇڭا، مايمۇن شاھزادە كىرىش ئېغىزىنى قاتتىق توسۇش ھەققـ ـدە پەرمان چۈشۈرگەن. مەن پەرمان بويىچە ئىش كۆرۈۋاتىمەن. قايتىپ كېتىڭلار.

— بىز تېخى ھايۋانات سېرىك ئۆمىكىنىڭ ئويۇنىنى كۆرمەكـ ـچىدۇق.

— قايتىپ كېتىڭلار.

— ھەرقانچە ئىش بولسىمۇ تاغام بىلەن كۆرۈشۈپ، ئاندىن قايتىمەن، — دېدى توم بويۇن كەسكىن تەلەپپۇزدا.

— تاغام؟

— ھەئە.

— بۇ جايدا سېنىڭ تاغاڭ بارمۇ؟

— بار بولمايچۇ.
— ئىسمى نېمە؟
— دىڭ قۇلاق.
— دىڭ قۇلاق؟
— ھەئە.
— ئۇنى كۆرسەڭ تونۇمسەن؟
— دادامغا ئەۋەتكەن سۈرىتىنى كۆرگەن.
— سەن كىم بولىسەن؟
— دادامنىڭ بالىسى.
— داداڭ كىم؟
— دادىسىنىڭ بالىسى.
— ئىسمىڭ نېمە دەۋاتىمەن؟
— توم بويۇن.
— سىلەر ئۆچكېزەك، شۇنداقمۇ؟
— شۇنداق.
— سېنىڭ ئىسمىڭ توم بويۇن، ئىككى ئىنىڭنىڭ ئاق تۈمشۇق، يىڭ قۇيرۇق، شۇنداقمۇ؟
— شۇنداق. بۇنى ئەجەب بىلىدىكەنسىزغۇ؟ — توم بويۇن بىر نەرسىنى تۈيۈپ قالغاندەك «سەن» لەشتىن «سىز» لەشكە ئۆتتى.
— مەن دىڭ قۇلاق بولىمەن.
— نېمە؟ سىز دىڭ قۇلاقمۇ؟ بۇ مۇمكىنمۇ؟
— نېمىشقا مۇمكىن بولمىغۇدەك؟ ئەگەر مەن دىڭ قۇلاق بولمىسام ئىنىلىرىڭنىڭ ئىسمىنى قانداق بىلىمەن؟
— بۇ جايدا سىز بىلەن ئۆچرىشىپ قېلىشىمنى ئەسلا ئويلىماپتىكەنمەن.
— ھاياتتا تاسادىپىلىقلار قەدەمدە بىر ئۇچراپ تۇرىدۇ. ئىنىم خېتىدە: «سىلەرنى باتۇر، جىگەرلىك چوڭ بولۇڭاتىدۇ،

ئۇلارغا قاراپ ياش چاغلىرىمنى ئەسلەيدىغان بولۇپ قالدىم» دەپ يېزىپتىكەن. راستتىنلا مەردانە چوڭ بوپسىلەر. سىلەردىن تولۇ-مۇ سۆيۈندۈم جۇمۇ؟ بۇلار كىم بولىدۇ؟

— بۇ ئالتىسى ئانام كېيىن تۇغقان ئىنىلىرىم.

— ئاۋۇ تېرە چاپان كىيىۋالغان بالىچۇ؟

— مېنىڭ ئادىشىم.

— دۇنيەدىكى بەستلىك، پىلەكى كۆچلۈك، ئېيىقتەك قارا-مىقىغا قاراپ سىلەرنى ئالدىغا سېلىپ ئەكەلدىمىكىن، دەپ قال-دىمغۇ؟

— ئۇنداق ئەمەس.

— بۇ يەردىمۇ كىم ئۇچرايدىغان ئېيىق تېرىسىنى نەدىن تاپقاندۇ بۇ بالا؟

— ئېسكىموسلارنىڭ ئاقساقلى ئۆز قولى بىلەن تەقدىم قىلغان.

— شۇنداقمۇ؟

— ھەئە.

— ئېسىم قۇرۇسۇن. بىر ئاش پىشىم ئىلگىرى ئۇ ئاقسا-قالنىڭ ئىككى ئوغلى بۇ يەرگە كەلدى. ئۇلار مەن ئېغىناپ ياتقان قورام تاشنىڭ ئۈستىگە مىنىپ ئولتۇرۇپ پاراڭغا چۈشتى:

— قاراس ـ قۇرۇس قىلسا باشتا دىققەت قىلماپتىمەن، — دېدى ئېگىز بوي، — قارىسام يوغان ساندۇق سۇ ئۈستىگە لەيلەپ چىقتى.

— شۇ چاغدا مەنمۇ بار ئىدىم، — گېپىنى قىرىپ قويدى دوغلاق يۈز، — ئاشۇ ساندۇق ئىچىدىن بىرى چىقىۋاتىدۇ. «بۇ مايمۇن نېمە بولۇپ بۇنداق چوڭ ساندۇق ئىچىگە كىرىپ قالغان بولغىيدى» دەپ ئويلىدىم.

— قۇيرۇقى يوق تۇرمامدۇ؟

— ئۇچىسىغا رەخت ئورىۋاپتۇ. ېشىدا بۆك تۇرامدۇ، نېمە؟

— ئېڭەك، بىلەكلىرىدىمۇ تۈك يوقكەن، مايمۇن ئەمەستەك قىلامدۇ؟ ...

ئەتراپىمدىكىلەر بوز تورغايدەك چۈرقىرىشىپ كەتتى.

— قالايمىقان جۆيلۈمەڭلار، — دېدى شۇ چاغدا بىر ئادەم، — مەن بۈلتۈر خانىش ئانام رېھاتىزم كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ قالغاندا تېۋىپقا كۆرسەتكىلى قۇم ئارىشىڭىغا ئاپارغان. شۇ جايدا مەن بۈنىڭدەك بېشىغا بۆك كىيىۋالغان بالىلارنى كۆرگەن. بۇ ئادەم بالىسى.

— مەن ئادەم بالىسى بەك ئەقىللىق، — دەپ ئاڭلىۋېدىم.

— ئادەم بالىلىرى بەك گەپ ئاڭلايمىش.

— ئاسمانغا پىچاق ئاتىدىغان ياغاچ قوۋاقلىرىمۇ بارمىش.

پاراڭ پىلتىسىغا ئوت يېقىلىشى بىلەن ئەتراپىمدىكىلەر يەنە چۈرقىرىشىپ كەتتى ...

— ئاشۇ پاراڭخۇمارلىرىڭ ئىگىسى ئاخىر سېھىرگەر بولۇپ چىقتىغۇ، — دېدى ئېگىز بوي، — شۇ چاغدا كۆزىمىزنى باغلىغاندەك سېھىرگەرلىك قىلدى، دېسە.

— قاپلاننى ئات قىلىپ مىنىدىغان بۆرىلەرکەن ئەمەسمۇ، ئۇ «هاي» دەۋالمىغان بولسا - زە ...

— دادام بىزنى بۇ يەرگە نېمىگە ئەۋەتتى؟

— سەمى ئامان - ئېسەن بېرىپتۇمۇ، شۇنى ئۇققىلى.

— ئەمىسە بۇ يەردە هاڭۋېقىپ ئولتۇرماي بىرەرسىدىن سوراپمىزمۇ؟

— سورىساڭلارمۇ - سورىمىساڭلارمۇ ئۇنداق بالا بۇ يەرگە كەلمىدى، — دەپ جاۋاب بەردىم مەن.

— ئەمىسە، ئۇ كەلگۈچە ساقلايلىمىكىن، — دېدى ئاكا - ئۇكا ئىككىيلەن، — خەۋىرىنى ئېلىپ بارمىساق دادام قۇلىقىمىزدا چىغرىق چۆرۈيدۇ.

— چوقۇم مۇشۇ تەرەپكە ماڭغانمۇ؟

— شۇنداق.

— بۇگۈن كېلەمدۇ، ئەتىمۇ بۇ نامەلۇم. سىلەر قايتىۋېرىڭ-لار، ئۇلار كەلگەن هامان سىلەرگە خەۋەر قىلاي، دەپ يولغا سالدىم، سىلەرگە ئۇچرىمىدىمۇ؟ — دېدى دىڭ قۇلاق.

— ئۇچرىمىدى، — دېدى توم بويۇن.

— چىغىر يولدىن ماڭغان ئوخشايدۇ. ئېسىم قۇرۇسۇن، سىلەرنى بۇ يەردە قۇرۇق گەپكە تۇتۇپ تۇرغىنىم نېمىسى؟ يۈ-رۈڭلار!

— نەگە؟ هايۋانات سېرىك ئۆمىكىگە بارامدۇق؟

— ئالدى بىلەن مېنىڭ ئۆيۈمنى پەتىلەڭلار. قالدى گەپنى كېيىن دېيىشەيلى.

— ئۆيىڭىزگىغۇ بارارمىز، بىز ئۆز پارىڭىمىزنى قىلىشىپ ئولتۇرساق سەمى زېرىكىپ قالارمىكىن. ئەگە ياخشىسى، — گەدىنىنى تاتىلاپ قويدى توم بويۇن، — ئۇدۇللا هايۋانات سېرىك ئۆمىكىگە بېرىپ ئۆلارنىڭ تاماشىسىدىن هۇزۇرلىنىۋېلىپ ئاندىن ئۆيىڭىزگە بارغان بولساق، قانداق دېدىم، ئىنىلىرىم؟

مەن گەپكە قوشۇق سالماي بىر چەتتە جىم تۇردۇم. دېمىسە-مۇ توم بويۇن كۆڭلۈمدىكى گەپنى قىلىۋاتاتتى، توم بويۇننىڭ گېپى ئىنىلىرىغا ياغدەك ياقتى بولغاي، ئۇلارنىڭ ئوسمىدەك كۆپكۆك كۆزلىرى خۇشاللىقتىن چاقناپ كەتتى.

— تاغامنىڭ ئادەمگەرچىلىكى يوقكەن، دەپ داداڭغا مېنى چېقىپ بارارسەنمىكىن؟

— چېقىمچىلىق بۆرىلەر جەمەتىگە يات تۇرسا شۇنداقمۇ قە-لارمەنمۇ؟

— بوپتۇ ئەمىسە، يۈرۈڭلار.

دىڭ قۇلاق شۇنداق دەپلا بۇرۇلۇپ ئالدىمىزدا يول باشلاپ ماڭدى. بىزمۇ كەينىدىن ئەگەشتۇق. يەڭگىل قەدەملىرىمىز «غىرس - غىرس، پىرس - پىرس» ئاۋاز چىقىرىپ كەڭ دالىغا

سىڭمەكتە ئىدى. سېرىك ئويۇنىنى ئاخىر كۆرۈش پۈرسىتىگە ئېرىشتۇق - دە. بەك ياخشى بولدى. بىز بىر ئاش پىشىم ماڭغاندىن كېيىن ھىلال ئاي شەكىللىك ياغاچ ئىشىك ئالدىغا كېلىپ توختىدۇق.

— شۇش، — دېدى دىك قۇلاق كۆرسەتكۈچ بارمىقىنى لېۋىگە بېسىپ، — ھايۋانلار ھازىر بۇ زالنىڭ ئىچىدە ئويۇن قويۇۋاتىدۇ. ۋاراڭ - چۇرۇڭ قىلماي زال ئىچىگە كىرىپ ئورۇن ئېلىڭلار. بولمىسا ئۇلار دۈپۈر - دۈپۈر ئاۋازدىن چۆچۈپ كېتىپ ئويۇننى قويالماي قالمىسۇن.

— بولىدۇ، شۇنداق قىلايلى.

بىز شەپە چىقارماسلىققا تىرىشىپ پۈتىمىزنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ زالغا كىردۇق. زال ئىچىدىكى كۆتەك ئورۇندۇقلاردا رەڭگارەڭ قۇشلار، ھايۋانلار ئولتۇرۇپ بىزگە ئارقا رەتتىكى بىر-نەچچە كۆتەكلا قالغانىكەن، شۇ يەرگە «شىپپىدە» سىغدالدۇق. تەلىيىمىز ئوڭدىن كەلگەن بولسا كېرەك، ئويۇن بىز جايلىشىۋالغاندىن كېيىن باشلاندى.

— قاراڭ، — دېدى توم بويۇن، — بۇ يەردە مەن ئەزەلدىن ئۇچرىتىپ باقمىغان جانلىقلار تۇرامدۇ، نېمە؟

— مەن دادام بىلەن ئورمان، دالا ئايلانغاندا كۆرمىگەن ھايۋانلارمۇ باركەن، — دېدىم مەنمۇ ئاۋازىمنى پەس چىقىرىشقا تىرىشىپ.

پەردە ئاستا - ئاستا ئېچىلىپ سەھنىدە چىرايىدىن خۇش تەبەسسۇم يېغىپ تۇرغان شاتۇتى پەيدا بولدى، بىز دەسسىگەن يەر مۇزمىكىن دېسەم سەھنىمۇ مۇز ئوخشايدۇ، ئۇمۇ ھەربىر قەدىمىنى ئېھتىيات بىلەن ئېلىۋاتاتتى.

— مېھمانلار، ئويۇنىمىز ھازىر باشلاندى. ئالدى بىلەن مېھمانلار ھۇزۇرىغا سۈنىدىغىنىمىز خور — «بىزنىڭ بىرلا يەر شارىمىز بار».

شاتۇتى رىياسەتچىنىڭ گېپىي تۇگىشى بىلەن گۈلدۈراس چاۋاك ئاۋازى زال ئىچىدە ياڭرىدى. رەتلىك كىيىنگەن، قولىغا گۈلدەستە ئېلىۋالغان قۇشلار، ھايۋانلار مەردانە قەدەم بىلەن سەھنىدە بەش رەت بولۇپ تۇردى. دېرىزور مايمۇنچاقنىڭ چوكەدەك تاياقچىنى بېشىدىن ئېگىز كۆتۈرۈپ بەلگە بېرىشى بىلەن تەڭ خور باشلاندى:

بېغىمىزدا ئانارىمىز بار،
سۈتتەك دالا، مۇز - قارىمىز بار.
چالغىلى داپ، دۇتارىمىز بار،
بىزنىڭ بىرلا يەر شارىمىز بار.

بۇ ماكاندا ئۆتتۈق ئۆم - ئىناق،
پىتنە - پاسات، ئىغۋادىن يىراق.
دېيىشمىدۇق مەن ساق، سەن چولاق...
بىزنىڭ بىرلا يەر شارىمىز بار.

بىز ئىچكەن سۇ، يېگەن ھەربىر دان،
قەلبىمىزگە سالسۇن ھاياجان.
يېشىللىققا تولسۇن چۆل، بارخان،
بىزنىڭ بىرلا يەر شارىمىز بار.

ئىس - تۈتەكسىز بولسۇن كەڭ جاھان،
قۇرۇلمىسۇن بىزگە تور - قاپقان.
كۆزىمىزدىن ئاقمىسۇن مارجان،
بىزنىڭ بىرلا يەر شارىمىز بار.

بىز بولىمىز مەڭگۈ غەزەلخان،
قول تۇتۇشۇپ قىر ئاشسا كارۋان.
ئىزلىرىدىن ئۇنەر گۈل - رەيھان،
بىزنىڭ بىرلا يەر شارىمىز بار.

دولقۇنسىمان مۇزىكا بىلەن يېقىملىق مېلودىيىگە ئايلانغان بۇ خور قەلبىمنى لەرزىگە سالدى. راست، بىزنىڭ بىرلا يەر شارىمىز بار. بۇنى مەن بۇرۇن ئەجەب ھېس قىلماپتىمىنا؟! ... يەر شارى بىزنىڭ ئانىمىز، پەرزەنت بولۇش سۈپتىمىز بىلەن ئانىمىزنى ئاسراش مەجبۇرىيىتىمىز بارغۇ؟ يېشىل يايلاق، چىمىلىقلار ئانىمىزنىڭ چېچى، دەل - دەرەخلەر كىرپىكى ئەمەسمۇ؟ ئانىمىز ئىس - تۈتەكلەردىن تىنالماي قېقىلىپ يۆتەلسە كارىمىز بولماپتۇ؟ ئەسلىدە يەر شارى ئانىمىز ئاللىبۇرۇن ئۆپكە كېسىلىگە گىرىپتار بوپتۇ ئەمەسمۇ ...

— نۆۋەتتە ھۇزۇرۇڭلاردا بولىدىغىنى توز ئورۇندىشىدىكى سېھىرگەرلىك!

قاناتلىرىنى يەلپۈگۈچتەك يېيىپ سەھنىدە پەيدا بولغان توز كۆپچىلىككە ئېگىلىپ سالام بەرگەندىن كېيىن ئېغىزىنى يوغان ئېچىپ «پۇف» دېۋىدى، ئېغىزىدىن پۇرقىراپ چىققان ئوت چەمبەر ھاسىل قىلدى. توز شۇ ھامان ئوت يالقۇنى ئىچىگە ئۆزىنى ئاتتى. بىز «توز كۆيۈپ كۈل بولىدىغان بولدى» دەپ بارمىقىمىزنى چىشلىشىپ تۇرغاندا ئوت يالقۇنى ئىچىدىن توز ئەمەس، بوۋىقۇش ئۇچقانچە چىقتى.

— پاھ، پاھ، كارامەت سېھىرگەركەنغۇ بۇ.

— بۇ تېخى ھېچنېمە ئەمەس. ئۇنىڭ كارامىتىنى ئەمدى كۆرىسىز، — دېدى سول يېنىمدا ئولتۇرغان دىڭ قۇلاق.

— ئۇنىڭ بۇنىڭدىنمۇ قالتىس كارامىتى بارمۇ؟

— بار بولمايچۇ.

قانتىنىڭ ئۇچىغا تىرناق ئۆسكەن بوۋىقۇش بېشىنى گىلـ
دىڭشىتقىنىچە چاقپەلەكتەك پىرقىراپ يىلانغا ئايلاندى.
— مېھمانلار، بالىلىقىمىزدا «ماڭسىمۇ ياتىدۇ، ياتسىمۇ
ياتىدۇ، بۇ نېمە؟» دېگەن تېپىشماقتا «يىلان» دەپ جاۋاب بەرگەـ
نىدۇق. قاراڭلار، بۇ يىلان ئادەملەردەك ئۆرە تۇرۇپ ماڭىدۇ.
شاتۇتى سەھنىدىكى ھەربىر ھەرىكەت، كۆرۈنۈشلەرنى قىزغـ
قارلىق چۈشەندۈرۈۋاتاتتى. يىلان راستىنلا ئادەملەردەك دىكـ
دىك سەكرەپ ئۆرە مېڭىپ ھەش ـ پەش دېگۈچە ھاسىغا ئۆزگەرـ
دى. دەل شۇ پۇرسەتنى كۈتۈپ تۇرغان تاپىر دورداي كالپۇكىنى
پۇرۇشتۇرگىنىچە يۇگۈرۈپ كېلىپ «ھاسا» نى تۇتقىنىچە
توك ـ توك ئاۋاز چىقىرىپ سەھنە كەينىگە ئۆتۈپ كەتتى.
ئېغىزىم ئېچىلىپلا قالدى. توۋا، بۇ نېمە كارامەت؟ دەقىقە ئىچىـ
دىكى بۇ قىزىقارلىق ھالەت مېنى ھەقىقەتەن ئۆزىگە مەپتۇن
قىلدى.
— مېنىڭ ئىنىلىرىم بىلەن مۇشۇ يەردە قېلىپ سېركىچـ
لىك، سېھىرگەرلىكنى ئۆگەنگۈم كېلىۋاتىدۇ، — دېدى توم
بويۇن ھاياجىنىنى باسالماي.
— ئاشۇنداق قىلساڭلارغۇ مەنمۇ بۇ يەردە يالغۇزلۇق تارتىپ
قالمايتتىم.
توم بويۇننىڭ گېپى تاغىسىغا ياغدەك ياققان بولسا كېرەك،
ئۇ شۇنداق دېدى. ئاڭغىچە يەنە يېڭى نومۇر باشلاندى.
بىر توپ ئۆچكىلەر تاق چاقلىق ۋېلىسىپىت مىنىپ ماھارەت
كۆرسىتىۋاتاتتى. ئىككى پىل سەھنىگە چىقىپ خارتومى بىلەن
تەخسىلەرنى پىرقىرىتىپ ئۇلارنىڭ بېشىغا قوندۇرۇشقا باشلىدى.
مەن ھەيران قالدىم، تەخسىلەرنىڭ بىرىمۇ يەرگە چۈشۈپ كەتمەي
ئۆچكىلەرنىڭ بېشىدا ناۋاي ئالدىدىكى دەستىلەنگەن نانەدەك ئېگىزـ
لىمەكتە ئىدى. دەل شۇ چاغدا ئۆچكىلەر ئالدىن كېلىشىۋالغانەدەك
بوشلۇقتا بىر موللاق ئېتىپلا سەھنە ئوتتۇرىسىغا ئېگىز تارتىلغان
ئارغامچا ئۈستىگە لىككىدە قونۇپ، تەڭشەكمۇ ئىشلەتمەي

ئادەملەردەك ئۆرە مېڭىشقا باشلىدى.

— مېھمانلار، چاۋاك!

رىياسەتچى شاتۇتىنىڭ گېپىنى تۈگىمەيلا بىز گۈلدۈراس ئالقىش ياڭراتتۇق. ئۆچكىلەر گۈلدۈراس ئالقىش ئىچىدە سەھنىدىن ئايرىلا - ئايرىلماي يوغان توپ ئۈستىدە دومىلىغىنىچە يۈمىلاق باش، چۆچۈرە قۇلاق مۇشۇكئېيىقىنىڭ سەھنىنىڭ ئوتتۇرىسىدا پەيدا بولۇشى تۆۋەندىكىلەرگە تېخىمۇ يېڭىلىق تۇيۇلدى. مۇرە، پۇت - قول، بۇرۇن ۋە قۇلىقى قارا بولغاندىن سىرت باشقا يەرلىرى قارەك ئاق بۇ ئوماق ھايۋانغا مېنىڭ بۇرۇندىنلا ئامراقلىقىم كېلەتتى. توپنى دومىلىتىپ ماڭغان مۇشۇكئېيىق بەگەينى توپ ئۈستىدە يەنە بىر توپ دومىلىغاندەك تۇيغۇ بېرەتتى. ئۇنىڭ قىزىقارلىق ھەرىكەتلىرى تۆگىگىچە بولغان ئارىلىقتا بىز ئۆزۈلدۈرمەي ئالقىش ياڭراتتۇق.

مايمۇن شاھزادە

شۇنداق قىلىپ قەلبىلەرنى لەرزىگە سالغان بىر مەيدان ئويۇن ئاخىرلاشتى. گەرچە ئادەملەر ئوينىغان سېھىرگەرلىكنى تېلېۋىزىردىن كۆرگەن بولسىمۇ، ھايۋانلار ئۆزى تەشكىللىگەن ئويۇنى تۇنجى قېتىم كۆرۈشۈم ئىدى. بىز ئويۇندىن تاراپ چىققاندا ھېلىقى ئوماق مۇشۇكئېيىق بىلەن ئۇچرىشىپ قالدىم. ئويۇننى كۆرۈۋېتىپ كاللامغا كەلگەن چىگىش سوئاللىرىمغا مانا ئەمدى جاۋاب تاپىدىغان بولدۇم - دە.

— ئويۇنچىلار بەك مۇۋەپپەقىيەتلىك بولدى، سىزنى تەبرىكلەيمەن، — دېدىم مۇشۇكئېيىققا قولۇمنى دوستانە سۇنۇپ.

— رەھمەت.

— مەڭ، يۈزىڭىزنى سۈرتۈۋېلىڭ، — يانچۇقۇمدىن قولياغلىقىمنى چىقىرىپ ئۇنىڭغا ئۇزاتتىم.

— رەھمەت، — ئۇ قولۇمدىن قولياغلىقنى ئېلىپ مونچاق - مونچاق تەرلىرىنى سۈرتۈشكە باشلىدى. مەن پۇرسەت كەلدى، دەپ بىلىپ سوئالىمنى سوراشقا باشلىدىم:

— سىز بۇ يەردە يالغۇز تۇرۇۋاتامسىز؟

— ھەئە، — نېمىدىنىدۇر ھەيرانلىق ھېس قىلدى مۇشۇكئېيىق.

— مۇشۇكئېيىق يۈمران بامبۇك نوتىلىرىنى يېمىسە ھايات-نى ساقلاپ قالالمايدۇ (ئەسلىدە مەن «ئۆلۈپ قالىدۇ» دېمەكچى-دىم، گېپىمنى سىلىق چىقىرىشقا تىرىشىپ ئۇنداق دېيەلمى-دىم). ئەمما، بۇ قار - مۇزلۇق دالىدا نە بامبۇك، نە بامبۇك نوتىسى كۆرۈنمەيدۇ...

— سىز «سەن بۇ يەردە قانداق ياشاپ كەلدىڭ» دېمەكچىمۇ؟

— ھەئە، — مەن شۇنداق دېگەچ بېشىمنى توختىماي لىڭ-شىتتىم.

— نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىڭىزنى چۈشەندىم. مەن ئەسلىدە يۈز بوغۇم بار بامبۇكزارلىقتىكى ئەركە بالا ئىدىم. مېنى ۋە قېرىنداشلىرىمنى ئاشۇ بامبۇكزارلىق بۆشۈك بولۇپ تەۋرىتىپ، يۈمران نوتىلىرىنى يېگۈزۈپ بېقىپ چوڭ قىلدى. ئۇ بامبۇكزار-لىقنىڭ نەمخۇش ھاۋاسى، نەغمىگە تولغان باغرى قەلبىمدە مەڭ-گۈلۈك گۈزەل ئەسلىمىلەرنى قالدۇرغان.

— بامبۇكزارلىق چېچەكلەپ، ئاندىن ئۇ يەردىن كۆچۈپ كەلدىڭىزمۇ - يە ...؟

— بۇنى سىزمۇ بىلىدىكەنسىز - ھە؟

— قايسىبىر كىتابتىن بامبۇكلار چېچەكلىسە قۇرۇپ قالى-دۇ، دەپ ئوقۇغانىدەك قىلىۋىدىم.

— توغرا، بامبۇكلار يىگىرمە - ئوتتۇز يىلدا بىر قېتىم چېچەكلەيدۇ. بىز بامبۇكلارنىڭ چېچەكلىشىدىن ئۆلگۈدەك قور-قىمىز. بامبۇكلار چېچەكلەپ ئۇزۇن ئۆتمەيلا قۇرۇپ قاقشال

بولۇپ قالىدۇ، بۇنىڭ بىلەن بىزنىڭ ئوز ۇقلۇق مەنبەيىمىز ئۇزۇ-لۇپ قالىدۇ. شۇڭا، بىز بىر تەرەپتىن يۇمران بامبۇك نوتىلىرى-نى چاينىغاچ، بىر تەرەپتىن ئۇنى تىكىپ پەرۋىش قىلىپ ماڭدى-مىز. بىزمۇ ئەلۋەتتە ئۆز نەسلىمىزنىڭ يوقىلىپ كېتىشىدىن ئەنسىرەيمىز - دە. يۇز بوغۇمىمۇ ئەقىللىق. ئۇ ئۆزىنىڭ ھەم قېرىنداشلىرىنىڭ چېچەكلەپ قېلىشىدىن ئەندىشە قىلىپ دائىم شاخ ئۇچلىرىنى بىر - بىرىگە ئۇرۇپ تۇرىدۇ. گىرەلىشىپ چاتقاق بولۇپ كەتكەن شاخلارنى بەزىدە بىز ئاجرىتىپ قويىمىز. مېنىڭچە، ئۇ بامبۇكزارلىقىنىڭ يېشىللىقى مەڭگۇ سولىمايدۇ.

— ئەمىسە، بۇ جايغا نېمىشقا كېلىپ قالغانلىقىڭىزنىڭ سەۋەبىنى بىلىپ باقسام بولامدۇ؟

— مۇشۇكئېيىقنىڭ بامبۇكزارلىق بولمىسىمۇ ياشىيالايدى-غانلىقىنى باشقىلارغا بىلدۇرۇپ قويۇش ئۈچۈن.

— ئۇنداق ئاددىي ئەمەستۇ؟

مۇشۇكئېيىق تەڭگىدەك يۇمىلاق كۆزلىرىنى ئوينىتىپ ماڭا باشتىن - ئاخىر قارىۋەتكەندىن كېيىن پىسەڭكىدە كۈلۈپ قوي-دى.

— ئادەم بالىسى دېگەن يەنىلا زېرەك كېلىدۇ - دە، كۆڭ-لۇمدىكىنى سىزدىن يوشۇرۇپ نېمە قىلاي؟ بامبۇكزارلىقتا يۈم-ران نوتىلارنى يەپ ئويناۋاتاتتىم، كىمدۇر بىرىدىن شىمالىي مۇز ئوكياندا سېرىك ئۆمەكنىڭ قۇرۇلغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ خالىسانە ئويۇن قويۇپ، يىغىلغان پۇللارنى نامرات رايونلاردىكى ئوقۇشسىز قالغان بالىلارغا ئىئانە قىلىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ شۇنچىلىك ھايا-جانلاندىم. قاراڭغۇنى تىللىغاندىن كۆرە، ھەممىمىز قولىمىزغا بىردىن شام ئالساق كېچە نۇرانە تاڭغا ئايلىنىدۇ ئەمەسمۇ؟ ئەگەر ھەربىر جانلىق ئۆز قەلبىگە مېھىر - مۇھەببەت ئۇرۇقىنى چاچى-دىكەن، قاقاس چۆللەرمۇ چوقۇم گۈلباغقا ئايلىنالايدۇ.

مەن بۇ جايغا كەلگەندىن كېيىن ئۇلار ئارىسىدىكى كۆيۈمچانلىق،

كەك قورساقلىق، سەمىمىيەتتىن ئالەمچە تەسىرلەندىم. ئۇلارنىڭ قەلبىدە ئورتاق بىر نىشان بار، ئۇ بولسىمۇ ھايۋانلار ئۆزىنىڭ ئىناق - ئىتتىپاقلىقىنى پۈتۈن دۇنياغا نامايان قىلىش ئىدى. ئۇسكەك كالا، تەپكەك تەخەي، چوقۇشقاق خوراز، تالاشقاق ئىتلا- رمۇ بۇ جايدا بارا - بارا ئۆز قىلمىشلىرىغا ئۆكۈنۈشكە باشلىدى. ئۇلار ئىناق - ئىتتىپاقلىق بايرىقىنى ئېگىز كۆتۈرۈش ئۈچۈن ھەرقانداق بەدەل تۆلەشتىن باش تارتمىدى.

توز سېھىرگەرلىكنى ئۆگىنىش جەريانىدا قانات - قۇيرۇقى- نى نەچچە قېتىم كۆيدۈرۈۋېلىپ بەدىنى ئىششىپ كەتتى، لېكىن ۋايسىمىدى. ئۆچكىلەر داردىن يىقىلىپ چۈشۈپ پۈتىنى قايرىۋال- غاندىمۇ يىغلىمىدى.

— سىزمۇ توپ ئۇستىدە ماھارەت كۆرسىتىش ئۈچۈن جاپا- لىق مەشىق قىلدىڭىز، شۇنداقمۇ؟

— مەن تۈپتۈز يەردىمۇ مېڭىشتا قىينىلىدىغان تۇرسام، باشتا بۇ مەشىق ماڭا راستتىنلا ئېغىر كەلدى. توپ ئۇستىگە مىڭ بىر جاپادا ئېغىناپ چىقسام يەنە دومىلاپ توپ ئاستىدا قالىمەن. «بولدىلا، بۇنچە جاپا تارتىپ نېمە كەپتۇ، سىڭگەن نېنىمنى يەيچۇ؟» دېگەن چاغلىرىمۇ بولدى. ئەمما، باشقا ھايۋانلارنىڭ چېكىسىدىن بۇزۇلداپ تەر قۇيۇلۇپ تۇرسىمۇ قىلچە ۋايسىماي مەشىق قىلىشلىرى مېنى خىجىل قىلىپ قويدى.

«ياپيېشىل بامبۇكزارنى تاشلاپ بۇ يەرگە نېمىگە كەلدىم» دېگەن سوئال مېنى تىنىمسىز قىينايتتى. سەھنىدە بىر قېتىم ماھارەت كۆرسىتىش ئۈچۈن پەردە كەينىدە نەچچە ئاي، ھەتتا نەچچە يىل مەشىق قىلىشقا توغرا كېلىدىكەن. كۆڭۈل قويۇپ مەشىق قىلمۇدىم، توپنى ئاخىر بويسۇندۇردۇم.

— كۆڭۈل قويۇپ مەشىق قىلغانلىقىڭىز سەھنىدىكى سىلىق ماھارىتىڭىزدىن بىلىنىپ تۇرىدۇ. شۇڭا، «ھۇشىرە!» دەپ چاۋاك چېلىپ ئالقىنىمۇ قىزىرىپ كەتتى.

— بىزنىڭ مەشقلىرىمىزگە باشتىن - ئاخىر يېتەكچىلىك قىلغان مايمۇن شاھزادىنى ئۇنتۇپ قالسىڭىز بولمايدۇ جۇمۇ؟

— تاغامۇ مايمۇن شاھزادە، مايمۇن شاھزادە دەپ ئېغىزدىن چۈشۈرمىدى. ئۇنىڭ ئۆزىنى كۆرمىدۇققۇ؟ — دېدى توم بويۇن ئۇنىڭ گېپىگە قىزىقىپ.

— مەن مايمۇن شاھزادە بىلەن قوشنا ئولتۇرىمەن. ئۇ، ئويۇن قويۇلغاندا پەردە ئارقىسىدا بار ئىدى، ھەرقاچان ئۆيىگە كەتتىمىكىن؟

— ئىنىلىرىمنىڭمۇ بۇ يەردە قېلىپ سېرىكچىلىكنى ئۆگەنگۈسى بارىكەن، ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈپ باقاي دېۋىدىم ...

— مانا، دۇنيا ئىناقلىقىغا تۆھپە قوشۇشنى خالايدىغان يەنە بىر قوشۇن كۆپەيدى. بىز جان دەپ قارشى ئالىمىز. ئەمىسە، ئۇنىڭ ئۆيىگە بارامدۇق؟

— ئۇ بىر شاھزادە تۇرسا، بىز بىلەن كۆرۈشكىلى ئۇنارمۇ؟

— شۇمۇ گەپ بولدىمۇ؟ ئۇ بەك كىچىك پېئىل، پەزىلەتلىك، مېھماندوست. يۈرۈڭلار!

بىز مايمۇن شاھزادىنىڭ ئۆيىگە كىرگەندە ئۇنى ئەمەس، سەھىنىدىكى دىرىژور مايمۇنچاقنى ئۇچرىتىپ ھەيران قالدۇق. ئۇ پۇتۇن ئىشتىياقى بىلەن نوتىغا قاراپ بىر تەكىستنى ئاھاڭغا سېلىۋاتقانىكەن. بىز ئۇنىڭ دىققىتىنى چېچىۋەتمەسلىك ئۈچۈن تىۋىش چىقارماي جىممىدە تۇردۇق.

ئەتراپلىرى يېشىل چىم،
قارلىغاچلار خانىايىم.
(يامغۇر ناگان سىم - سىم - سىم)
گۈل يېزامنى سېغىنىدىم.

ئىپار ھىدلىق دالاسى،
قۇشقا تولغان ساماسى.
مىڭ كىسەلنىڭ داۋاسى،
گۈل يېزامنى سېغىندىم.

تاغنى كېسىپ سۇ ئاچقان،
بايا‌ۋاننى باغ قىلغان.
ئادەملىرى بەك ئىشچان،
گۈل يېزامنى سېغىندىم.

ئېرىقىدا شىر ـ شىر سۇ،
قىرغىقىدا مىڭ ئاق قۇ.
(قۇياش كۈلۈپ باققاندۇ ...؟)
گۈل يېزامنى سېغىندىم.

چېكەتكىلەر چىرىلداپ،
كۆل بويىدا چالسا داپ.
كۆزى يانار لاپ ـ لاپ ـ لاپ،
گۈل يېزامنى سېغىندىم.

بۆشۈكۈمنى تەۋرەتكەن،
ئەللەي، ۋاللەي ئۆگەتكەن.
ھايات يولۇم كۆرسەتكەن،
گۈل يېزامنى سېغىندىم.

باتۇر بولۇپ يېتىلدىم،
كارۋانلارغا قېتىلدىم.
ۋەتەنسىزگە ئېچىندىم،
گۈل يېزامنى سېغىندىم.

ناخشىنى ئاڭلاپ مەھەللەم ئېسىمگە كېلىپ كۆزلىرىمدىن مۆلدىلىدە ياش تەپچىدى، توم بويۇن كۆزۈمدىكى ياشنى كۆرۈپ قالغان بولسا كېرەك، ئىشارەت قىلىۋىدى، مۇشۇكئېيىق، مايمۇنچاق مېنى «بۇ بەك يىغلاڭغۇ بالىكەن» دەپ قالمىسۇن دەپ قولۇمنىڭ دۈمبىسى بىلەن ياشلىرىمنى سۈرتۈۋەتتىم.

— ناخشىڭىزدىن يۇرتقا بولغان مۇھەببەت، سېغىنىش ئۇرغۇپ تۇرىدىكەن، — دېدىم مايمۇنچاققا تەكەللۇپسىزلا.

تۇيۇقسىز ئاۋازدىن چۆچۈپ ېېشىنى كۆتۈرگەن مايمۇنچاق بىزگە قاراپ هاياجانلاندى:

— سىلەرمىدىڭلار؟ قېنى، قېنى تۆرگە مەرھەمەت. مەن تېخى سىلەرنى ئويۇن زالىدىن چىقىپ ئۇچرىتالماسمەنمىكىن، دەپ ئەنسىرەپ تۇرغانىدىم. بۇ خۇشاللىنارلىق ئىش بولدى.

— ئويۇن زالىدا بىزنى كۆرگەنمىدىڭىز؟ — دەپ سورىدىم مايمۇنچاقتىن.

— كۆرگەن، كۆرمەي قالاتتىممۇ؟ شۇنچە مېهمانلار ئارىسىدا بۆك كىيگەندىن پەقەت سىزلا تۇرسىڭىز ...

— سىز بىلەن بۇ يەردە ئۇچرىشىپ قېلىشىمنى ئەسلا ئويلىمىغانىكەنمەن. بايىقى ناخشىڭىز ماڭا بەك ياردى.

— قايسىسىنى دەيسىز؟ — دېدى مۇشۇكئېيىق گەپ ئارىلاپ.

— گۇل يېزامنى سېغىندىم، دېگەنچۇ؟

— بىز سەھنىدە ئوقۇغان خورنىمۇ مۇشۇ ئادىشىم يازغان.

— شۇنداقمۇ؟

— ھەئە.

— ئۇمۇ بەك ياخشى يېزىلغان ناخشىكەن.

— بۇ ئادىشىمنىڭ مۇزىكا تالانتىغا بىرنېمە دەپ بولمايدۇ.

— ئاشۇرۇۋەتتىڭ، — دېدى مايمۇنچاق سەل خىجىل بولغاندەك، — ئۇ ناخشىنى ئىشلەشتە دادام ماڭا كۆپ ياردەم قىلدى.

— كىم؟ — ھەيران بولۇپ سورىدىم مەن.

— دادام.
— دادىڭىز كىم بولىدۇ؟
— مايمۇن شاھزادە.
— مايمۇن شاھزادە؟
— ھەئە، مەن ئۇنىڭ بالىسى.
— بۇنى بۇرۇنراق دېسىڭىز بولمامدۇ، — دېدىم مەن مۇشۇكئېيىقفا دوق قىلىپ.
— كونا دوستلارىڭ قىزغىن پاراڭغا چۈشۈپ ماڭا پۇرسەت بەرمىدىڭىز، ئۇنى قانداق چۈشەندۈرىمەن؟
مەن مايمۇنچاقنىڭ ئىككى ناخشىسىغا قاراپلا ئۇنىڭ مۇزىكا تالانتىغا راستىنلا قول قويدۇم. ئۇي ئىچىدىكى چالغۇلارنىڭ تولىلىقىدىن پۈت سىغقۇدەك يەر تېپىشمۇ تەس ئىدى. ئۇ مۇشۇنچە كۆپ سازلارنىڭ ھەممىسىنى چالالىسا ئېغىزىمىز ئېچىلىپلا قالىدۇ ـ دە؟
— نېمىشقا شۇنچە كۆپ ساز تۇرسا، «گۇل يېزامنى سېغىندىم» دېگەن ناخشىنى تەمبۇر بىلەن ئاھاڭغا سالدىڭىز؟ — دەپ سوردىم مايمۇنچاقنىڭ قولىدىكى تەمبۇرغا قاراپ.
— پىئانىنو، ئىسكىرىپكىنىڭ مۇڭى قانداقمۇ تەمبۇرغا يەتسۇن؟ بىر كۈنى، قاغا مىشىلداپ يىغلىغىنىچە كىرىپ كەلدى، ئۇ ئۆزىنىڭ يىراقلاردا ئاچ ـ توق قالغان سەرگەردان تۇرمۇشىدىن زارلاپ، ئۆز يۇرتىنىڭ توپىسىنى كۆزىگە سۈرمە قىلىپ سۇرگۈدەك بولغانلىقىنى، مۇشۇ ھەقتە بىر تېكىست يېزىپ بېرىشىمنى ئۆتۈندى. شۇنىڭ بىلەن قولۇمغا قەلەم ئېلىپ بۇ تېكىستىنى يېزىپ چىقتىم. باشقا سازلار بىلەن ئورۇنداپ باقسام ھېچبىر قاملاشمىغاندەك تۇيۇلدى. تەمبۇر دېگەن تەمبۇركەن جۇمۇ ...
— مەن تېخى سىزنى ئۆز يۇرتىنى سېغىنىپ يازغانمىكىن، دەپ قاپتىمەن.
— مەن مۇشۇ يەردە تۇغۇلغان، كىندىك قېنىم مۇشۇ زېمىنغا تامغان.

— دادىڭىز ھېچ كۆرۈنمەيدىغۇ؟

— قەبرىستانلىققا كەتكەن، كېلىدىغان چېغىمۇ بولۇپ قالـ
دى.

— مانا مەن.

مايمۇنچاقنىڭ گېپىنى تۈگىمەيلا مايمۇن شاھزادە كۈلۈمسىرەـ
گىنىچە كىرىپ كەلدى ۋە ھەممىمىز بىلەن بىر ـ بىرلەپ قول
ئېلىشىپ كۆرۈشۈپ چىقتى:

— سازىڭنى قويۇپ مېھمانلارغا چاي تەييارلا، بالام. بول
چاپسان.

ئۇنىڭ قىزغىن مۇئامىلىسىدىن ھەممىمىز ئۆزىمىزنى خېلى
ئەركىن ـ ئازادە ھېس قىلدۇق. مۇشۇكئېيىق ھەممىمىزنى
ئۇنىڭغا بىر ـ بىرلەپ تونۇشتۇرۇپ چىقتى. مايمۇن شاھزادىگە
ئەگىشىپ كىرگەن باشقا ھايۋانلار قۇلاققا ـ قۇلاقنى يېقىپ مەن
توغرۇلۇق بىر نېمىلەرنى دەپ پىچىرلاشتى.

— قەدىمىڭىزگە مۇبارەك، ئادەم بالىسى، — سالام بىلەن
ئالدىمغا كەلدى مايمۇن شاھزادە.

— سىز بىلەن تونۇشقانلىقىمدىن ئۆزۈمنى ئىنتايىن خۇشال
ھېس قىلىۋاتىمەن، — دېدىم مەنمۇ قىزغىنلىق بىلەن.

— بالام بىزنىڭ ئويۇنىمىزنى ئادەم بالىسىمۇ كۆردى، دېـ
دى. خۇش بولدۇم.

— رەھمەت.

— ھەرقانداق تەكلىپ ـ پىكىرلىرىڭىز بولسا بېرىڭ، قارـ
شى ئالىمىز!

— بۇ ئىنتايىن مۇكەممەل بىر ئۆمەك بوپتۇ، سىلەرگە
راستتىنلا ھەۋىسىم كەلدى.

— رەھمەت.

— مايمۇن شاھزادە، مەن سىزنى بىر يەردە كۆرگەندەك
قىلىمەن، — دېدىم ئۇنىڭغا كۆڭلۈمدىكى گۇمانىمنى قىلچە يوـ
شۇرماي.

— ئۇنداق ئەمەستۇ؟
— راست دەۋاتىمەن، سىزنى بىر يەردە كۆرگەندەك ...
— نەدە كۆرگەنسىز؟
— يۈز بوغۇم بار بامبۇكزارلىقتا.
— ئىككىنچىلارنىڭ گېپىي بىر يەردىن چىقتى جۇمۇ، — دەپ كۈلۈپ كەتتى مايمۇن شاھزادە، — مۇشۇكئىيىقمۇ بۇ جايغا يېڭى كەلگەندە سىزدەك سوئال سورىغان. راست دەيسىلەر، بىز قوشكېزەكلەردىن، بامبۇكزارلىقتا كۆرگىنىڭلار مېنىڭ ئىنىم بولىدۇ. چاقماق چۈشۈپ ئورمانغا ئوت كەتكەن پاتپاراقچىلىقتا قېچىپتىمىز - قېچىپتىمىز، مەن دادام، ئانام بىلەن بۇ يەرگە كەپتىمەن. كەپسىز ئىنىم كۆزىگە چىرايلىق كۆرۈنگەن ھېلىقى بامبۇكزارلىقتا قاپتۇ. بىرنەچچە يىل ئۆتكەندىن كېيىن بىز تېپىشتۇق. ئۇنى بۇ يەرگە كېلىشكە دەۋەت قىلسام، «مەن مۇشۇ يەرگە كۆنۈپ قالدىمەي، بۇ يەردىن كېتىشكە كۆزۈم قىيمايدۇ. يەي» دەپ ئۇنىماي تۇرۇۋالدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ رايىغا باقتىم. دوستلار، ئەگەر ئۆزئارا مېھرىمىزنى يەتكۈزىدىغان بولساق بىز ھازىر دەسسەپ تۇرغان بۇ مۇز ئوكيانمۇ ئېرىپ ئارىشاڭغا ئايلىنىدۇ. ئاڭلىساق يەر شارىنىڭ بەزى بۆلۈكى - پۇچقاقلىرىدا ئۇرۇش ئوتى لاۋۇلداپ يېنىۋېتىپتۇ. بەلكىم، بەزىلىرىڭلار «ئۇنىڭ بىلەن بىزنىڭ نېمە كارىمىز» دەيىشىڭلار مۇمكىن. ئوت كۆيسە ئىس چىقىدۇ. چىققان ئىس ھامان بىر كۈنى بىزنىڭمۇ كۆزىمىزنى ئېچىشتۇرماي قالمايدۇ. دوستلار، قېرىنداشلار! بىز ئۆزئارا قول تۇتۇشايلى.
— مايمۇن شاھزادە ياشىسۇن!
— شاھزادە دەل كۆڭلىمىزدىكىنى دېدى.
— شاھزادىگە بارىكاللا!
گۈلدۇراس ئالقىش سادالىرى خېلى ئۇزاققىچە بېسىقمىدى. مايمۇن شاھزادىنىڭ دېگەنلىرى ھەقىقەتەن ئورۇنلۇق ئىدى. كۆڭلۈمدە ئۇنىڭغا ئاپىرىن ئوقۇدۇم.

— سىزنىڭ نېمە سەۋەبتىن سېرىك ئۆمىكى تەشكىللەش ئويىغا كېلىپ قالغىنىڭىزنى بەكمۇ بىلگۈم بار ئىدى؟

— بەلكىم ئاڭلىغانسىز، — ئېغىر خۇرسىنىدى مايمۇن شاھزادە، — يېقىندا يۇقۇملۇق قۇش زۇكىمى تارىلىپ نۇرغۇن ئۇچار قانات، جان - جانىۋارلار پالتىدا چاپقان دەرەختەك يىقىلدى. بۇنى كۆرۈپ شاھ دادامنىڭ كۆزلىرىدىن تارامىلاپ ياش تۆكۈلدى. ئۇلارنى قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن ئۇيقۇدىن كەچتى، نان - سۇنى ئۇنتۇدى. دادامنىڭ شۇنداق ئۇرۇنۇشلىرى بەدىلىگە ئۇلار قۇتۇلۇپ قالغان بولسىچۇ، كاشكى!

— داۋالاش ئۇنۇم بەرمىدىمۇ؟

— جەسەتلەر تاغدەك دۆۋىلىنىشكە باشلىدى. دادامۇ شۇلار بىلەن ئۇ دۇنياغا سەپەر قىلدى. ھازىر دادامنىڭ تۇپراق بېشىدىن كېلىشىم. بىز سېرىك ئۆمەكتىن ئويۇن قويۇپ يىغلىغان پۇلغا ئالدى بىلەن ئوسكۇنىلىرى ئىلغار بىر سەھىيە پونكىتى قۇرۇشنى ئويلىشۋاتىمىز. ئۇندىن كېيىن پۈتۈن دۇنيانى ئايلىنىپ ئويۇن قويۇپ نامرات رايونلارغا ياردەم بېرىش، ئوقۇشسىز قالغان بالىلارنى مەكتەپ قوينىغا قايتۇرۇپ كېلىش پىلانىمىز بار.

— پاھ، پاھ، بۇ بەك ياخشى پىلان بوپتۇ.

— سىز مەكتەپتە ئوقۇيسىز - ھە؟ — دەپ سورىدى شاھزادە بىردىن نېمىنىدۇر ئېسىگە ئالغاندەك.

— ھەئە.

— خەت بىلىسىز؟

— ھەئە.

— سىزنىڭ بۇ جايغا كەلگەنلىكىڭىزگە بىز بەك خۇش بولدۇق. ئۆتكەندە ھايۋانلار ئولىمپىك تەنھەرىكەت يىغىنى ئۆتكۈزگەنىدۇق. لەۋھە خېتىنى يازالماي نومۇستىن ئۆلەي دېدىم. جاھاندا باشقىلارنىڭ ھاجىتىنى راۋا قىلىشتىنمۇ ئۇلۇغ ئىش يوق. بىزگە خەت ئۆگىتىپ ساۋاتىمىزنى چىقىرىپ قويغان بولىسىڭىز سىزدىن ئۆمۈر بويى مىننەتدار بولغان بولاتتۇق.

— سىلەر خەت ئۆگىنىپ نېمە قىلىسىلەر؟
— بىزمۇ ئۆزىمىزنىڭ تارىخىنى يېزىپ قويمايمىزمۇ؟
— بولماسمىكىن ...
— نېمىشقا؟
— مەن مەھەللەمگە تېزرەك قايتىشىم كېرەك.
— ئىسمىمىزنى يېزىشنى بولسىمۇ ئۆگىتىپ قويۇپ ئاندىن-ماڭارسىز؟ ...
— شۇنداق قىلىڭ. بولمىسا بىزگە سېركىچىلىكنى ئۆگەتـ-مەي تۇرۇۋالمىسۇن يەنە، — دېدى توم بويۇن چاقچاق قىلىپ.
مەن مايمۇن شاھزادىنىڭ تەلىپىنى ئورۇندىماي بۇ جايدىن كەتكىلى بولمايدىغانلىقىنى پەملەپ بېشىمنى لىڭشىتتىم. مەكـ-تەپتە مۇئەللىمنى قاقشىتاتتىم. مانا ئەمدى ئۆزۈمۇ مۇئەللىم بولۇپ قالدىم. بۇلار مېنى قاقشاتسا كارامەت قاقشىتۇېتىدۇ - دە.

مەن مۇئەللىم بولدۇم

ساۋاتسىزلىق چوڭ بىر ئاپەت. ساۋاتسىز ئادەم تۆگە مىنـ-ۋېلىپ تۆگە ئىزدەيدۇ. ساۋاتسىز تىلەمچى ئالتۇن كورىنى كۆتۈ-رۈۋېلىپ تىلەمچىلىك قىلىدۇ. ساۋاتسىزلىقنى چوقۇم يىلتىزـ-دىن تۈگىتىش كېرەك.
— مۇگدەۋاتسىزغۇ، ھېرىپ كەتكەن ئوخشايسىز، بىردەم ئۇخلىۋېلىڭ، — دېدى مايمۇن شاھزادە ئۆز ھۇجرىسىنى كۆرسـ-تىپ.
— ياق، ئۇيقۇم كەلمىدى.
— كۆزلىرىڭىز يۇمۇلۇپ كېتىۋاتامدۇ؟ تەكەللۇپ قىلماي بىردەم ئارام ئېلىۋېلىڭ.
راستتىنى دېسەم، نەچچە كۈندىن بېرى ماڭغان يول مېنى ئوبدانلا ھاردۇرۇپ قويغانىدى. ئالدىرىغان بىلەن بەرىبىر بۇ

جايدىن كېتەلمەيدىغان تۇرسام، شۇڭا بىردەم بولسىمۇ ئارام ئالاي، دەپ ئۇنىڭ ھوجرىسىغا كىردىم ...

قۇم دانچىلىرى ئالتۇندەك يالتىراپ تۇرغان مېھرى ئىسسىق بىپايان قۇملۇق، ئۇچار قۇش، ھايۋانلار جەننىتى بولغان بۇك ئورمانلار كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە دېڭىزغا ئايلاندى.

— دۇنيانىڭ ھەممە يېرى دېڭىز بولسا دەپ ئارزۇ قىلىپ كەلگەنتۇق. مانا بۇگۈن قۇرۇقلۇقنىڭ ھەممىسىنى سۇ بېسىپ دېڭىزغا ئايلانىدى. يەر شارى دېڭىز بولسا بەك ياخشى بولىدە- كەن، — دېيىشتى دىلفىنلار سۇدىن بېشىنى چىقىرىپ.

— نېمىسى ياخشى بولىدۇ، ئەمدى مەن پادىلىرىمنى دېڭىزدا باقامدىمەن؟ ئوتلاپ كەلسە كېچىسى نەدە ئۇخلايدۇ؟ قويلىرىمغا مەن قاچان سۇ ئۈزۈشنى ئۆگىتىپ بولىمەن؟ دادام بۇغداي، قوناقنى ئەمدى سۇ ئۈستىگە تېرىمدۇ؟— دېدىم مەن دومسىيىپ.

شۇ دەقىقىدە دېڭىز تۇيۇقسىز قۇرۇقلۇققا ئايلاندى. بېلىقلار پىلتىڭ - پىلتىڭ قىلىپ سەكرىشىپ يايلاقتا ئوتلاۋاتاتتى. كېمە - قولۇاقلارغا چاق ئۇنۇپ يوللاردا غىرقىراپ كېتىۋاتاتتى. «بىز ئەسلىدە قۇرۇقلۇقتا ياشايدىغان دىنوزاۋۇر ئىدۇق، دېڭىز ئوبدان جاي، دېسە راست ئوخشايدۇ، دەپ ئۆزىمىزنى سۇغا ئېتىپتىمىز، نەچچە يىللاردىن بېرى سۇ ئاستىدا تىنالماي قىينىلىپ ئۆلگىلى تاس قالدۇق، ئەمدى مۇشۇ قۇرۇقلۇقتا ياشايمىز» دېيىشۋاتاتتى كىت، لەھەڭلار.

«تاشپاقا، قۇلۇله دەرەخ شاخلىرىغا قونۇپ ۋىچىر - ۋىچىر سايرىشۋاتىدۇ، ئەمدى بىز كالا مۇڭگۈزىگە قونۇپ تۇرۇپ سايرايمىزمۇ؟» دېيىشۋاتاتتى قۇشلار بېشىنى چايقاپ.

«ئادەملەر بىزنى قارماققا ئىلىندۇرۇپ دېڭىزغا تاشلىسا موكۇلدىتىپ يەپ، بىزنىڭ تەمىزنىڭ تاتلىقلىقىنى بىلىۋالدىمۇ بۇ بېلىقلار؟ ئەجەب قۇرۇقلۇقتا تاغ تېكىسىدەك دېكلدىشىپ يۇرۇيدۇ؟» دەپ پىچىرلىشىۋاتاتتى سازاڭلار ...

قانداق جاهان بولۇپ كەتتى بۇ؟ ئەگەر راستتىنلا دېڭىز قۇرۇقلۇقتا، قۇرۇقلۇق دېڭىزغا ئايلانسا كۇن زېمىندىن ئۆرلەپ گۈللەر ئاسماندا ئېچىلامدۇ، نېمە؟ ئېسكىموسلارنىڭ «يەر شارى ئىسسىپ كېتىش خەۋپىگە دۇچ كېلىۋاتىدۇ ...» دېگەن گەپلىرى كاللامغا بەك تەسىر قىلغان بولسا كېرەك، مايمۇن شاھزادىنىڭ ھۇجرىسىدا يېتىپ ئاشۇنداق قالايمىقان چۈشلەرنى كۆرۈپتىمەن.

ئەسلىدە چۈشۈمنىڭ ئاخىرىنى كۆرىۋەرگەنمۇ بولاتتىم، كىمنىڭدۇر بىر نەرسىدىن دادلىغان ئاۋازىدىن ئويغىنىپ ئىشىك-نىڭ يوچۇقىدىن سىرتقا قارىدىم:

— داد، مايمۇن شاھزادە، — دېدى تۇلكە يېغلامسىراپ تۇرۇپ، — سىز بىزنىڭ باشپاناھىمىز بولغاندىكىن ئادىللىقنى ياقلىمىسىڭىز قەتئىي بولمايدۇ؟

— نېمە ئىش يۈز بەردى؟ قېنى ئالدىرىماي سۆزلەڭ، — دېدى مايمۇن شاھزادە ئۇنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلىپ.

— ھەممەيلەن مېنى قۇۋۇ تۇلكە، قۇۋۇ تۇلكە دەپ ھاقارەتلىسە ماڭا ئادىللىق بولامدۇ؟

— ياق، ئۇنداق دېسە ھەرگىز بولمايدۇ.

— ھەببەللى، گۆشخور ھايۋانلار ئىچىدە مېنىڭ جۇغۇم كىچىك، كۆچۈم ئاجىز بولغاچقا، ھاياتلىق ئۈچۈن كاللامنى كۆپرەك ئىشلىتىپ ئۇۋ ئۇۋلاشقا، كۆچلۈك دۈشمەنلىرىمنىڭ ھۇجۇمىدىن ساقلىنىشقا مەجبۇر بولغانمەن.

ئولجىلارنى بايقىغاندا ئۇلارغا دەرھال قول سالماي، يالغاندىن كارىم بولمىغان قىياپەتكە كىرىۋېلىپ، نۇرغۇن غەلىتە ھەرىكەتلەرنى قىلىپ ئۇلارنىڭ دىققىتىنى ئۆزۈمگە تارتتىم. ئۇلار ھوشيارلىقىنى يوقىتىپ قويغاندا، ئاندىن ئويۇننى داۋاملاشتۇرغاچ ئۇلارغا ئاستاغىنا يېقىنلىشىپ، نەچچە مېتىر ئارىلىق قالغاندا شىددەت بىلەن ئېتىلىپ بېرىپ ئولجىنى تۇتۇۋالدىم. مەنمۇ ياشىشىم كېرەك، ماڭمۇ جان لازىم. يالغاندىن ئۆلگەن قىياپەتكە كىرىۋالسام بۇ ئۆزۈمنىڭ ئىشى، باشقىلارنىڭ مېنى ھاقارەتلىشىگە

هەققى يوق. مەن تاپخور قاغىنى بايقىغاندا يەردە ئۆلۈكتەك مىدىر - سىدىر قىلماي يېتىۋېلىپ ئۇنىڭ مېنى تەكشۈرۈپ بېقىشىنى ساقلاپ ياتتىم. قاغا چوقۇپ بېقىپ مېنى خاتىرجەم هالدا «يېيىشكە» باشلىغاندا، ئورنۇمدىن لىككىدە تۇرۇپ ئۇنى تۇتۇۋېلىپ مەززە قىلىپ يېدىم.

مېنىڭ قېچىش ماهارىتىمنىڭ ئۈستۈنلۈكى هېچكىمگە سىر ئەمەس. مەيلى كۈندۈز بولسۇن، مەيلى كېچە قوڭۇر كۆزلىرىم دۇربۇن - دە، دۇربۇن. ياشاش ماهارىتىم ئۈستۈن بولغاچقىلا مەن دائىم باشقىلارنىڭ هاقارەت، مەسخىرىسىگە ئۇچراۋەرسەم توغرا بولامدۇ؟

— بولدى، بۇلارنى كۆڭلىڭىزگە ئالماڭ.

— سىز شۇنداق دېگەنبىلەن مەن بۇ ئاچچىقنى ئىچىمگە يۇتالمىدىم.

— ماۋارىپ تەرەققىي قىلغان ئەللەرمۇ مەكتەپلىرىدە تەربىيىلەنگۈچىلەرگە ياشاش ماهارىتى ئىگىلىتىشنى ئاساسلىق ئورۇندىغا قويىدۇ. بىزنىڭ سېرىك ئۆمەكنى قۇرۇپ هايۋانلارنى چېنىقتۇرۇشىمىزمۇ ئۇلارغا كۈچلۈك ياشاش ماهارىتى ئىگىلىتىش ئۈچۈن - دە. سىزدىكى بۇ ماهارەتنى چوقۇم ئالقىشلاش كېرەك. ياشاش رىقابىتى كەلكۈندەك دەۋرەپ كېلىۋاتىدۇ. مەۋجۇتلۇق هەممىدىن مۇهىم، مەۋجۇت بولغاندا ئاندىن نۇرغۇن نەرسىلەرنى ئويلىغىلى، قىلغىلى بولىدۇ. سىز خاتىرجەم كېتىۋېرىڭ، بۇ-نىڭدىن كېيىن بۇ قارلىق دالىدا سىز توغرۇلۇق ئۇنداق پاراڭلار-نىڭ چىقماسلىقىغا ۋەدە بېرەي.

— چىقىپ قالسىچۇ؟

— مېنى چۈشىنەمسىز؟

— نېمىشقا چۈشەنمىگىدەكمەن؟ چۈشىنىمەن. سىز هەممەي-لەننى ئۆيۈلتاشتەك ئۆيۈشتۇرغان كەڭ قورساق، ئاق كۆڭۈل، پەزىلەتلىك، يىراقنى كۆرەر دانا شاهزادىمىز. بىز سىزدىن پە-خىرلىنىمىز.

— رەھمەت. مېنى چۈشەنگەن بولسىڭىز سىزگە شۇنداق ۋەدە بېرىمەن: سىزنى ھاقارەتلىگەنلەر بىلەن مۇڭدىشىپ ئۆز سەۋەنلىكىنى بويىنىغا ئالدۇرىمەن.

— ئەمىسە مەن قايتاي.

— ماقۇل.

— ھەئە راست، — كەينىگە بۇرۇلدى تۇلكە، — بىزگە خەت ئۆگەتكىلى بىر مۇئەللىم كەپتۇ، دەپ ئاڭلىدىم. بالىلىرىم بىلەن كېلىپ ساۋاتىمنى چىقىرىۋالسام بولامدۇ؟

— بولمامدىغان؟ ئەلۋەتتە بولىدۇ. سىز تېخى ساۋاتسىزنى باشقا ھايۋانلاردىن بۇرۇنراق چىقىرىشىڭىز كېرەك؟

— نېمىشقا؟ — ھەيرانلىق بىلەن كۆزلىرىنى چىمچىقلاتتى تۇلكە سۇپۇرگىدەك قۇيرۇقىنى ئوينىتىپ تۇرۇپ.

— ئۆز ئەقىل - پاراسىتىڭىز بىلەن توپلىغان تەجرىبىلىرىڭىزدىن «ياشاش ماھارىتى دەستۇرى» نى بالدۇرراق يېزىپ چىقىپ ئۆرنەك قىلارمىكىن دەيمىنا؟

— سىزنىڭ شۇنداق ئارزۇيىڭىز بولسا مانا مەن مەكتەپنىڭ تۇنجى ئوقۇغۇچىسى بولاي. مۇئەللىم قېنى؟

— ھۇجرامدا ئۇخلاۋاتىدۇ.

— بىزگە زادى كىم مۇئەللىم بولىدۇ؟

— ئادەم بالىسى.

— ئادەم بالىسى؟

— ھەئە. ئادەم بالىسى بولغاندىمۇ دۇنىنى بابلىغان ئەڭ زېرەك، باتۇر بالا.

— سەمى باتۇر بولمىسۇن يەنە؟

— دەل ئۆزى شۇ. سىز ئۇنى قانداق تونۇيسىز؟

— ئۇنىڭ باتۇرلۇقى ھەققىدىكى ھېكايىنى ھايۋانلاردىن بىلىمەيدىغىنى يوق.

— شۇنداقمۇ؟ ئەجەب مەن بىلمەيدىكەنمىنا؟

— يېقىندىن بېرى سىز بېشىڭىزغا كەلگەن مۇسىبەت بىلەن

بولۇپ قالغاچقا كۆڭلىڭىزنى بۆلمەيلى، دېدۇق. ئەگەر ئۇ بىزگە مۇئەللىم بولسا دەرسنى كېچىسى ئۆتسىمۇ ئاڭلايمىز ـ دە.

— ئۇ شۇنچە كارامەت ئىگىسىمىدۇ؟

— يولۋاس، شىر، يىلپىزنى كۆندۈرگەن ئادەملەرنىڭ بالىسىنى ھەرگىز بوش چاغلىغىلى بولمايدۇ، شاھزادەم.

— بەرھەق. ئۇنىڭدا چوقۇم نۇرغۇن كارامەت بار. پەسرەك ئۇنده پاراڭلىشايلى. ئۇنى ئويغىتىۋەتمەيلى يەنە!

— ماقۇل.

ئۇلارنىڭ پارىڭىنى ئاڭلاپ مەن ھايا‌جانغا چۆمدۇم ھەم ئۆزۈمنى ئۇلارغا قەرزدارده‌ك ھېس قىلدىم. ئەلۋەتته ھۆرمەت بار يەرده ئىززەت بولۇش كېرەك ـ دە. مەن كۇلۇمسىرىگىنىمچە ئۇلارنىڭ ئالدىدا پەيدا بولدۇم:

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم!

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام. ئاپلا، سىزنىڭ ئۇيقۇڭىزنى بۇزۇپ قويۇپتۇمىز ئەمەسمۇ؟ — دېيىشتى ئۇلار.

— ياقەي، ئۇيقۇمغا ئوبدانلا قېنىۋالدىم.

— مەن ئاباپ ۋاقىتتا كېلىپ مايمۇن شاھزادىنى مالال قىلغانلىقى ئۈچۈن سىزنىمۇ ئارام ئالدۇرماپتىمەن. راستتىنلا سەت ئىش بولدى. مېنى ئەپۇ قىلىڭ، — دېدى تۇلكە ئوڭايسىزلىنىپ.

— ياق، ئۇنداق دېمەڭ. بايا‌تىن ھەممە گەپلىرىڭىزنى ئاڭلىدىم، سىز مەن ھېس قىلمىغان بىر ھايات ھەقىقىتىنى ماڭا تونۇتتىڭىز، مەن سىزگە رەھمەت ئېيتسام بولىدۇ.

— مەن پەقەت ئويلىغانلىرىمنى مايمۇن شاھزادىگە دېدىم شۇ.

ئەل باغرى ئالتۇن بۆشۈك. ئاشۇ بۆشۈكنىڭ غىچىرلىغان ئاۋازىمۇ ئاجايىپ ھۇزۇرلۇق تۇيۇلىدۇ ...

بىر دانا: «سەن ھايۋان بولماي تۇرۇپ ئۇلاردا ئەقىل يوقلۇقىنى قانداق بىلىسەن» دەپ ناھايىتى توغرا ئېيتىپتىكەن. ئات،

تۆگە، قوي ـ كالا ... بىردەمدە سۇزۇك مۇزدىن چوڭ دوسكا ياساپ كەپتۇ. ھە ـ ھۇ دەپ دەرسنى باشلاپ كەتتۇق. باشتا سەل ھودۇقتۇم، كېيىن بارا ـ بارا كۆنۈپمۇ كەتتىم.

— ئاتتىكى «ئا»، بۆكەندىكى «ب» ...

— بۆرە دېگەن خەتكىمۇ ئاشۇ «ب» كېلەمدۇ؟ — دېدى توم بويۇن.

— ھەئە، ھازىر شۇنى دەي دەپ تۇراتتىم.

— سەمى، بوغۇزدىكى «ب» غىمۇ ئاشۇ ھەرپ كېلەمدۇ؟

قارىغاندا ئات بوغۇز سىغىنغان بولسا كېرەك، ئۇنىڭ گېپى ھەممە ھايۋانلارنى كۈلدۇرۇۋەتتى...

گەرچە مەن ھەربىر ھەرپنى مانچە يەرگە يازىسىلەر دېمىسەم. مۇ ئۇلار كۈلكە ـ چاقچاق، ئويۇن بىلەن ئويناپ ئولتۇرۇپ زور ئىشتىياق بىلەن قار ئۈستىگە خەت يېزىۋاتاتتى. تۇرۇپلا ئۇلاردىن سۆيۈنۈپ قالدىم. بىر ھايۋان جېنىدا يېزىق ئۆگىنىشكە شۇنچە كۈچەيدىيۇ، ھەي ...

— چاشقان دورىسى ساتىمەن، چاشقان دورىسى.

— سەرەڭگە، شام ئېلىشىلىڭلار ...

مەھەللە بازىرىدا شۇنداق توۋلاۋاتقان، قاسساپ يېنىدا قويىنىڭ شىرىقىنى پۈۋلەۋاتقان، ئاياغ مايلاۋاتقان، ساتىراشخانىدا ئېكىنىڭ سىلاۋاتقان، ئاشخانىلاردا ئوت قالاۋاتقان ئوقۇش يېشىدىكى بالىلارمۇ مەكتەپ قوينىغا كىرىپ مۇشۇ ھايۋانلاردەك خەت ئۆگەنگەن بولسا نەقەدەر ياخشى بولاتتى ـ ھە! شۇلارنى ئويلاپ ئىچىم ئاچچىق بولۇپ قالدى.

— بۇگۈن بىز «س» ھەرپىنى ئۆگىنىمىز.

— سۇندۇك.

— سوپسوپىياك.

ھايۋانلار «س» ھەرپىگە كېلىدىغان قۇشلارنىڭ ئىسمىنى

قىزغىنلىق بىلەن ساناشقا باشلىدى.

— مېنىڭ سۈتۈمدىكى «س» ئىكەنغۇ؟ سۈتۈمنى كۆپرەك ئىچسەڭلار ئۇ ھەرپنى ئۆگەنگەن بولىسىلەر. قېنى، تېز كېلىپ مېنى ئېمىڭلار، — دېدى كالا مۆرەپ تۇرۇپ. ئۇنىڭ قىزىق گەپلىرىدىن كۈلۈپ تېلىقىپ كەتتىم.

— قولۇڭلارنى كەينىڭلارغا تۇتۇپ جىم ئولتۇرۇڭلار. پاراڭ سالماڭلار! ھازىر بىز سامساقتىكى «س» نى ئۆگىنىمىز.

— ھەي، سەمى! ياغاچ قۇلاق. سېنى دەۋاتىمەن، نېمانچە تولا كوتۇلدايسەن؟ ئاناڭ يېپچى ئەمەستۇ؟

مۇئەللىم «س» ھەرپىنى ئۆتكەندە يېنىمدىكى ياردىن «بۇ-گۇن مېنىڭ ئىسمىمنى ئۆگىنىۋاتىمىز - ھە» دەپ سوراپ قويغا-نىم ئۈچۈن شۇنداق دەشنامغا قالغانىدىم. مانا، دەرس دېگەننى ئويناپ ئولتۇرۇپ ئۆگەنسىمۇ بولىدىكەنغۇ؟

— «ق» ھەرپى دوستىلارغا تونۇش، ئاراڭلاردا بىرنەچچىڭ-لارنىڭ ئىسمىغا مانا مۇشۇ ھەرپ كېلىدۇ. قېنى قايسىڭلار دەپ باقسىلەر؟ — گېپىم تۈگىمەي تۇرۇپ تەرەپ - تەرەپتىن مەن ئارزۇ قىلغان جاۋابلار ئاڭلىنىشقا باشلىدى:

— قويغا ئاشۇ ھەرپ كېلىدۇ.

— قارلىغاچ، قوشقار.

— قۇلاققىمۇ «ق» ھەرپى كېلىدۇ.

— قىلىچ، قىلىچقىمۇ ئاشۇ ھەرپ كېلىدۇ، — دېدى ئارقار باشقىلارنىڭ جاۋابىغا ئۇلاپلا.

— تۇغرا دېدىڭىز، — دېدىم مەن ئۇنى ئىلھاملاندۇ-رۇپ، — نېمە بولۇپ قىلىچ ئېسىڭىزگە كېلىپ قالدى؟

— تېيىن - توشقانلار بىلەن ئۇچراشقاندا ئۇلار دائىم: «ھەي ئارقار، سېنىڭ قاسساپنىڭ بۇرۇتىدەك تۇم، كەينىگە قايرىلغان قىلىچ مۇڭگۈزۈڭ بەستىگە خوپ ياراشقان جۇمۇ؟

قىلىچ مۇڭگۇزۇڭگە راستتىنلا ھەۋىسىمىز كېلىدۇ» دېيىشىدۇ. ئۇلار ئۇنداق دېگەنىىلەن «مانا ئەمىسە سىلەرگە بېرەي» دەپ بېشىمدىن ئۇنى يۇلۇپ ئېلىپ ئۇلارنىڭ قۇلىقى تۆۋىگە سانجىپ قويغىلى بولمايدۇ - دە. سەمى مۇئەللىم، بايا تىن سىز «ق» نىڭ گېپىنى قىلغاندا ئۇلارنىڭ ئاشۇ پاراڭلىرى ئېسىمدىن كېچىپ...

— ئاراڭلاردا بەك قىزغارلىق پاراڭلار بولىدىكەن - ھە!

— ۋاي، بولمامدىغان، — دېدى تاغ ئۆچكىسى، — ئېشەكلەر بىزمۇ شاخ ئۈچىدا مايمۇندەك ئۈچساق دەيدۇ. مايمۇنلار بولسا قۇيرۇقسىز ئېغىزىمىزغا چاپلاشسا، بىزمۇ پىلدەك بەستلىك بولساق، دەپ ئاۋارە.

— ھا - ھا - ھا ...

— ھى - ھى - ھى ...

— پىخ - پىخ - پىخ ...

بۇ پاراڭلارنى ئاڭلاپ ھەممە ھايۋانلار ھۇزۇرلىنىپ كۈلۈشۈپ كەتتى.

— دوستلار، ئويىنىغاچ «م» ھەرپى بىلەن تونۇشۇپ چىقايلىمۇ؟

— بولىدۇ.

— شۇنداق قىلايلى.

ئۇلارنىڭ قىزغىنلىق ئىلكىدە بەرگەن جاۋابى بىلەن دەرس يەنە جانلىنىپ كەتتى.

— مېنىڭ بالامغا، كاللامدىكى مۇڭگۇزۇمگە يەنە شۇ «م» ھەرپى كېلىدىكەن، كېيىن مېنى مۇزېيلاردا تىرىك ساقلىساڭلار بولىدىغان ئوخشىمامدۇ؟ — دېدى يەنە ھېلىقى ھەيبار كالا مۆرەپ تۇرۇپ.

— شۇنداق قىلساققۇ بەلەن بولاتتى، — دېدى تاغىل ئات گەپدانلىق قىلىپ، — ناۋادا موزىيىمىڭ يۇمران چۆپ ئىزدەپ ئوتلاقتا كېتىپ قالسا قانداق قىلارسەن؟

— ئۇندىڭ ئىشى ئاسان، — دېدى كالىمۇ بوش كەلمەي، — تېزرەك خەت ئۆگىنىپ ساۋاتىڭنى چىقىرىۋالساڭ «ئاناڭ سېنى مۇزېيدا ساقلاۋاتىدۇ» دەپ خەت يازمامسەن؟

— موزېيىڭنى نەدىن تېپىپ بېرىمەن ئۇ خەتنى؟

— شۇنىڭدىنمۇ غەم يەمسەن؟ مۇڭگۈزۈمدە رەگەتكە بەتلەپ خېتىڭنى قاتلاپ ئاتساڭ، خەت ئۇچۇپ بېرىپ موزېيمنى تاپىدۇ.

— بولمىسا بالاڭنىڭ بوينىغا چاقىرغۇ ئېسىپ قويارسەن، ۋەيت ...

— زامان نەگە بارىدى، تېلېفون تۇتقۇزمەن قولىغا، تېلېفون ...

— چاقچاقنى ئاز قىلىڭلار، دەرس دەرس بولسۇن، — دېدى مۇشۇكئېيىق تەرتىپنى تەكىتلەپ.

— مايمۇنغىمۇ «م» ھەرپى كېلىدۇ.

— مۇزغىمۇ شۇ.

ئۇلار بۇگۈن مېنىڭ «م» ھەرپىنى ئۆتىدىغانلىقىمنى بىلىۋالغانمۇ يا ئالدىن كېلىشىۋالغانمۇ ئەيتاۋۇر، مۇزنىڭ گېپىي چىقىشى بىلەن ئۇلار ئورۇنلىرىدىن «دۇررىدە» تۇرۇپ قولۇمدىن يېتىلىگەنچە كۆپكۆك مۇزلۇق دالىغا كەلدى.

— نېمە قىلىمىز بۇ جايدا؟ — دېدىم مەن ھەيران بولۇپ.

— سىز بىزگە خەت ئۆگەتتىڭىز، ئۆگىنىش دېگەن ئۆزئارا بولىدۇ. بىزمۇ سىزگە چاڭغا تېپىلىشنى ئۆگەتمەكچى.

— مەن ... مەن ... ئۆگىنەلمەسمەنمىكىن؟

— چاڭغا تېپىلىشقا قىزىقامسىز، قىزىقامسىز؟

— قىزىقىمەن.

— قىزىقىش ئەڭ ياخشى ئۇستاز، بىز ئىيچا ـ پىيچا خەتلەرنى ئۆگىنىپ كەتكەن يەردە سىزنىڭ ئۇنى ئۆگىنەلمەسلىكىڭىزگە ھەرگىز ئىشەنمەيمىز.

ئۇلار ھاينى ـ ھۇي، مۇزاينى ئۇي دېگۈچە ئۇياق ـ بۇياقتا تارتقۇشلاپ پۇتۇمغا چاڭغا تېڭىپ، قولۇمغا بىر جۇپ تاياقنى

تۇنۇزۇپ ئۇلگۈردى.

— قورقماڭ، يېنىڭىزدا مەن بار، — دېدى توم بويۇن، — بۇ يەرنىڭ ئوي - چوڭقۇرىنى بەشقولدەك بىلىپ كەتتىم، بۇنىمۇ ئۆگىنىپ قويۇڭ، مەن سىز بىلەن بىللە تېيىلىمەن.

— بۇ يەرنى شۇنچە تېز بىلىپ كەتتىڭىزمۇ؟ — سورىدىم توم بويۇندىن.

— سىز كۆندە هايۋانلارغا خەت ئۆگىتىش بىلەن بولدىڭىز. مەن دەرسلىرىڭىزنى ئاڭلىغاچ ئەپ تاپسام تاغامنىڭ ئۆيىگە چاپىتىم.

— نېمىش قىلدىڭىز ئۇ يەردە؟

— ئىنىلىرىم ئاشۇ ئويۇننى كۆرگەندىن كېيىن «بىزمۇ سېھىرگەرلىكنى ئۆگىنىمىز» دەپ تاغامنىڭ بېشىنى ئوچاق ئېتىۋەتتى. ئۇنىڭغا مەنمۇ قىزىقىپ قالدىم، هەر كۈنى تاغامنىڭ ئۆيىدە سېھىرگەرلىك ئۆگەندۇق.

— سىلەر مەن بىلەن بىللە قايتامسىلەر؟

— سىزنىڭ بۇ يەردىكى ئىشلىرىڭىز تۈگىدىمۇ؟ — سوئالىمغا سوئال بىلەن جاۋاب بەردى توم بويۇن.

— تۈگىدى دېسەممۇ بولىدۇ، — بېشىمنى لىڭشىتتىم مەن، — مەھەللەم كۆزۈمدىن ئۇچتى، ئۆيدىكىلەرنى سېغىندىم، ئاداشلىرىمنى كۆرگۈم كەلدى، مەن ئەتىلا يولغا چىقايمىكىن دەۋاتىمەن.

— ئىنىلىرىمنىڭ بۇ يەردە قېلىپ سېھىرگەرلىكنى ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئۆگەنگۈسى بارىكەن. بولۇپمۇ ئاق تۈمشۇق بىلەن يىڭ قۇيرۇق شۇنداق دەپ تۇرۇۋالدى. تاغامغۇ بۇ يەردە قېلىڭلار، دەۋاتىدۇ. مەن ئىنىلىرىمنىڭ رايىغا باقايمىكىن دەۋاتىمەن. كېتىمەن دېسىڭىز، سىزنىڭچە مايمۇن شاهزادە قوشۇلارمۇ؟

— ئۇلارنىڭ ساۋاتى ئاساسەن چىقىپ بولدى. مېنىڭ ئەمدى بۇ يەردە باشقا ئىشىم يوق - دە. شۇڭا، بۈگۈن - ئەتە مايمۇن شاهزادە بىلەن كۆرۈشۈشنى ئويلاۋاتىمەن.

پاھ، پاھ، چاڭغا تېيىلىشقىمۇ خېلى ھۇنەر كېتىدىكەن جۇمۇ. بىرنەچچە قېتىم يىقىلىپ - قوپۇپ تېيىلىشنى خېلى ئوبدانلا ئۆگىنىۋالدىم. راست، ھايات دېگەندە يىقىلمىغان ئادەم راۋان يول مېڭىشنى ئۆگىنەلەيتتىمۇ؟ قىش كەلسە مەھەللىدە قارلارنى پوملاپ قار بوۋاي ياسايتتۇق. بۇ يەردە مۇزلارنى چو-قۇپ، قىرىپ كارامەت ئېسىل مۇز بوۋاي، مۇز بالا ياساپ ئويناد-ۇق.

كۇنلەر ئۆتكەنسېرى چىقىشقاق، ئاق كۆڭۈل مايمۇن شاھزا-ده بىلەن يېقىن دوستلاردىن بولۇپ قالدىم.

— خەت يېزىشنى ئۆگىنىۋالدىم، ئەمدى مەن شاپاق بۆك كىيگەن بالىنىڭ بۇ يەردە مۇئەللىم بولغانلىقىنى شىمالىي مۇز ئوكيان خاتىرىسىگە ئۆز قولۇم بىلەن پۈتىمەن، — دېدى ئۇ پاراڭ ئارىسىدا.

مايمۇن شاھزادە مېنى بىرنەچچە كۈن تۈتۈپ قالدى. ھەر كۈنى ئاخشىمى ئۇنىڭ بىلەن سۆزلەشكىدا دالا سەيلىسى قىلدۇق. ئۇنىڭ پاراڭلىرىنى ئاڭلاپ مېنىڭمۇ نەچچە كۈنلۈك ھاردۇقۇم ئوبدانلا چىقىپ قالدى. بىز شۇنداق كۆڭۈللۈك دالا سەيلىسى قىلىۋاتقان بىر ئاخشىمى، ئاسماندا تۈيۇقسىز يالت - يۇلت نۇر چاقناپ يۇمىلاق بىرنەرسە ئاستا - ئاستا پەسلەپ ئالدىمىزدا «چىپپىدە» توختىدى.

— ئۇ نېمىكەن؟ — دەپ تەقەززا بولۇپ سورىدى بەگتاش.

— باشتا مەنمۇ بىلەلمىدىم. مايمۇن شاھزادە قۇلىقىمغا: «قورقماڭ، ئۇ دېگەن ئۇچار تەخسە» دەپ پىچىرلىدى.

سەككىزىنچى باب ئۇچار تەخسە شەھىرى

ئۇچار تەخسە ئىچىدە

ئۇچار تەخسە ئىلگىرىمۇ بۇ جايغا پات - پات چۈشۈپ تۇرا-
دۇ، بۇنى بىلمىدىم. مايمۇن شاھزادە قۇيرۇقىنى قوزۇقتەك تىك
قىلىپ مەغرۇر تۇردى. ئۇچار تەخسە دېسە پىرقىرايدىغان ئادەت-
تىكى تەخسە ئوخشايدۇ، دەپ ئويلىغانىدىم، نەدىكىنى ۋال - ۋۇل
چىراغلار چاراقلاپ يېنىپ كۆزۈمنى ئاچالمايلا قالدىم.

گۈرۈلدىگەن ئاۋاز توختىغاندىن كېيىن ئۇچار تەخسە ئىچە-
دىن بويى مەندىن ئانچە پەرقلىنىپ كەتمەيدىغان چوكىدەك
ئورۇق، كۆك كۆز بىرى رېماتىزم بولۇپ قالغان ئادەمدەك قەدەم-
لىرىنى تەستە يۆتكەپ چىقىپ كەلدى.

— سەمى بالىنى شەھىرىمىز قارشى ئالىدۇ.

ئۇ شۇ گېپىنى ئۇنىئالغۇدەك ئۇچ قېتىم تەكرارلىدى. ئىپا-
دىسىز چىرايىدىن نە تەبەسسۇم، نە خۇشاللىق بىلىنمەيتتى، پە-
قەت كۆزى قورچاقتەك بىر نۇقتىغا تىكىلىپ قالغانىدى.

— بۇنىڭ كاللىسىدا بىر تاسقام بارمۇ، نېمە؟ — دېدىم مايمۇن شاھزادىگە ئاستا پىچىرلاپ.

— ئۇلار سىز - بىزگە ئوخشىمايدۇ، — دېدى مايمۇن شاھ-
زادە.

— نېمىسى ئوخشىمايدۇ؟

— كۆرمىدىڭىزمۇ؟

— نېمىنى؟

— ئالچاقلاپ ماڭغىنىنى؟

— كۆردۇم. چوڭ تۇرۇپ يېڭى ئايغى چىققان بالىدەك تە ـ تەلەپ ماڭىدىكەن.
— ئۇچار تەخسە شەھىرىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى قەلەي ئادەملەر تۇرسا.
— قەلەي ئادەم؟
— ھەئە.
— ئۇلار ئۇنداقتا ھېچنېمە يېمەمدۇ؟
— يەيدۇ.
— نېمە يەيدۇ؟
— باتارېيە.
— پاھۇي، باتارېيە يەپ ماڭىدۇ، دەڭ.
— شۇنداق.
— بىز يانچۇقىمىزغا گۈلە ـ قاق سېلىپ چاينىغاچ ماڭغاندەك ئۇلارمۇ باتارېيە يېگەچ ماڭىدىكەن ـ دە؟
— ياقەي، ئۇنچە مۇرەككەپ ئەمەس.
— ئۇسساپ قالسىچۇ؟
— ئۇسسىمايدۇ.
— سۇ ئىچسە داتلىشىپ قېلىشىدىن قورقىدىكەن ـ دە؟
— بۇنى بىلمەيدىكەنمەن ...
قەلەيچاق (مەن ئۇنىڭغا شۇنداق دەپ ئات قويۇۋالدىم) گېپىمىزگە قىزىقىپ بىردەم مايمۇن شاھزادىگە، بىردەم ماڭا قارايتتى.
«سەمى بالىنى شەھىرىمىز قارشى ئالىدۇ» شۇمۇ گەپ بولىدىمۇ ئەمدى؟ مەھەللەم مېنى قارشى ئالمامدىكەن؟ كىندىك قېنىم تۆكۈلگەن جاي مېنى سېغىنمامدىكەن؟
— مەھەللەمگە ئالدىرايمەن، كېيىن باراي، — دېدىم مەن.
— ياق، بولمايدۇ. مەن سىزنى چوقۇم بىللە ئېلىپ بېرىشىم كېرەك، — دەپ ئۆز گېپىدە چىڭ تۇردى قەلەيچاق.
— مەن بۇ يەردە خەت ئۆگىتىۋاتقان تۇرسام.

— ئۇلار ساۋاتسىز ئاساسەن چىقىرىپ بولدى، شۇنداققۇ، مايمۇن شاھزادە؟ ئىشەنمىسىڭىز قوينىڭىزدىكى كىتابنى مايمۇن شاھزادە ئوقۇپ باقسۇن؟

نېمىدېگەن ياماق قەلەيچاق بۇ؟ قوينۇمدا كىتاب بارلىقىنىمۇ بىلىۋاپتۇ؟ يا نېپىز كانۋا كۆڭلىكىمدىن كىتابىم كۆرۈنۈپ قالغانمىدۇ؟ قوينۇمدا كىتاب بارلىقىنى ئۇزۇمۇ ئۇنتۇپ قاپتىمەن ئەمەسمۇ؟ مەن كۆڭلىكىم ئۈستىدىن كىتابىمنى ئاستا سىلاپ قويدۇم.

— كىتابىڭىزنى بېرىڭە، مايمۇن شاھزادە ئوقۇپ باقسۇن؟

مەن قوينۇمدىن كىتابىمنى ئاۋايلاپ ئېلىپ مايمۇن شاھزادىگە ئۇزاتتىم.

— كا ... ئىنات سىز ... لىرى.

— مانا، مەن دېمىدىممۇ؟ مايمۇن شاھزادە ئالدىراش يۈرۈپ ساۋاتسىز چىقىرىۋالغان يەردە باشقىلار ئاللىبۇرۇن ساۋاتسىز چىقىرىپ بولىدۇ - دە.

گەپدان قەلەيچاق ئورۇنلۇق گەپلىرى بىلەن مېنى مەڭدىتىپ قويدى.

— مەن شەھىرىڭلاردا نېمىش قىلىمەن؟ — دېدىم ھېچنېمىنى ئاڭقىرالماي.

— كەچۈرۈڭ، مەن گەپنى باشتىن دېمەي سىزنى چۆچۈتۈپ قويغاندەك قىلىمەن. مۇنداق ئىش، — باشقىدىن تېتىكلەشتى قەلەيچاق، — سىز دېڭىز ئاستىدا نەچچە ئون يىل مۇگدەپ داتلىشىپ كەتكەن پاراخوتنى زۇۋانغا كىرگۈزۈپ، شىمالىي مۇز ئوكيانغا ھەيدەپ كېلىپ مۇجىزە يارىتتىڭىز ئەمەسمۇ؟

— ئۇنى نەدىمۇ مۇجىزە دېگىلى بولسۇن؟

— نېمىشقا مۇجىزە دېگىلى بولمىغۇدەك؟ ئۇ بىزنىڭ نەزىرىمىزدە ھامان مۇجىزە.

— سىز نەدىكى گەپلەرنى قىلىپ يۈرىسىز، — دېدى مايمۇن شاھزادە ھەيران بولۇپ، — سەمى بۇ جايغا پاراخوت ھەيدەپ

كەلمىگەن تۇرسا؟

— ھەيدەپ كەلدى.

— ئەجەب مەن كۆرمەپتىمەنغۇ؟

— ئۇ، ھەيدەپ كەلگەن پاراخوتنى ئېسكىموسلار زېمىنىدا قالدۇرۇپ قويۇپ، ئاندىن يېنىڭىزغا قەدەم باسقان.

— شۇنداقمۇ، سەمى؟ — ماڭا بۇرۇلدى مايمۇن شاھزادە.

— شۇنداق.

— نېمىشقا ئۇدۇللا بۇ جايغا ھەيدەپ كەلمىدىڭىز؟

— مەن سىز بىلەن كۆرۈشۈپ قېلىشىمنى ئەسلا ئويلىمىغان.

— ئۇدۇللا ھەيدەپ كەلگەن بولسىڭىز، بىز دۇنيانى ئايلىنىپ ئويۇن قويغاندا تازا ئەسقاتاتتىكەن.

— ئۇنى كىم ھەيدەيدۇ؟

— شۇنىڭدىنمۇ غەم يېيىش كېتەمدۇ؟ بالا بولسا ئۇنىڭغا قويغىلى ھامان ئىسىم تېپىلىدۇ.

— چۈشەندىم. ئەمىسە دىككىدە بېرىپ ھەيدەپ كېلەيمۇ؟

— ئېسكىموسلار بىلەنمۇ بەك يېقىن ئۆتىمىز ئەمەسمۇ، بولدىلا، ئۇلارنىڭ كۆڭلىگە كېلىدىغان ئىشنى قىلمايلى. باشقا ئامال تېپىلىپ قالار. ئۇنىڭ ئۈستىگە بىز ئويۇن قويغىلى ھازىرلا ماڭمايدىغان تۇرساق.

— ھەي قەلەيچاق، پاراخوتنى زۇۋانغا كىرگۈزگىنىمنى قانداق بىلدىڭلار؟ — دەپ سورىدىم بۇ مەخپىيەتلىكىمنى بىلىۋالغانلىقىغا قىزىقىپ.

— بۇ يەر شارىنى چوڭ دېسىڭىز غايەت چوڭ، كىچىك دېسىڭىز تىكتاك توپتەك كىچىك. دېڭىز جانلىقلىرى ئارىسىدا سىزنىڭ ئۇ ئىشىڭىز پۈر كەتكەن تۇرسا، ئەلۋەتتە بىلىمىز — دە. شەھەر باشلىقىمىز ئۇ خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن: «ئاشۇ بالىنى چاقىرىپ كەلسەك، كارامىتىنى بىر كۆرسىتىپ كەتسە» دەپ مېنى سىزنى ئالغىلى ئەۋەتتى.

— ئۇ يەردە نېمە كارامىتىمنى كۆرسىتىمەن؟
— شەھىرىمىزدە چوڭ بىر ئۇچار تەخسە بۇزۇلۇپ قېلىۋىدى، ھېچكىم ياسىيالمىدى.
— مەن ئۇنىڭ تىلىنى بىلمەيدىغان تۇرسام.
— ئۇرۇنۇپ باقمامسىز؟
— مەن ئۇنى قانداق ياسايمەن؟
— بىز بەك تەڭقىسلىقتا قالدۇق، سىناپ بېقىڭ، ئۆزىگە ئىشەنمىگەن يەردە تالانت بولمايدۇ.
— پاراخوت بىلەن ئۇچار تەخسە بىر ـ بىرىگە ئوخشىمايدىغان تۇرسا؟
— بىز ئىككىمىزمۇ ئوخشاشمايمىز. شۇنداق تۇرۇپ يەنە گەپلىشىلىدۇققۇ؟ مېنىڭچە، ئۇنىڭمۇ ئورتاق بىر يېرى چىقىپ قالمىدۇ.
— سىلەرنىڭ ئۇ شەھىرىڭلار قەيەردە؟
— سامانيولىدا.
— سامانيولى؟
— ھەئە، سامانيولىدا.
— سامانيولى دېگەن يىراقمۇ؟
— بىزگىغۇ يىراق تۇيۇلمايدۇ.
— سىز شۇنداق دېگەنبىلەن مەھەللەم كۆزۈمدىن ئۇچتى مېنىڭ.
— مەھەللىڭىز ئۇستىدىن ئۇچۇپ ئۆتكەندە سۈرئىتىنى ئاستىلاتسام كۆرۈۋالىسىڭىز بولىدىغۇ؟
— ئۇسساپ كەتكەن ئادەم دەريا بويىغا بېرىپ سۇنى كۆرسە ئۇسسۇزلۇقى قانماس؟
— بۇ گەپنىڭىزنى چۈشەنمىدىم.
— شىپىدە تۇرۇپ تۇرسىڭىز ئۆيگە كىرىپلا چىقاي.
— بىز ئۆيىڭىز ئۆگزىسىدىن ئەمەس، ئېگىز بوشلۇقتىن ئۇچىمىز.

— ئەمسە مەن بارماي.

— ئىززەت قىلغان ھۆرمەت تاپىدۇ. مەن شۇ يەردىن زور ئۈمىد بىلەن بۇ جايغا كەلگەن تۇرسام مېنى نائۈمىد قويۇشقا كۆڭلىڭىز ئۇنامدۇ؟

نېمە قىلىشىمنى بىلەلمەي بېشىم قاتتى، ئارىسالدىلىق مېنى قىيناشقا باشلىدى. مەن بىرنېمە دېگۈچە مايمۇن شاھزادە «مەيلى، بېرىڭ» دېگەن مەنىدە بېشىنى لىڭشىتتى. «شۇنچە يەرنى ئايلىنىپتىمەن، مەيلى، بارسام باراي» دەپ ئۇچار تەخسە تەرەپكە ماڭدىم.

— سەمى، — ئىسمىمنى توۋلىدى مايمۇن شاھزادە. ئۇنىڭ تىترەپ چىققان بوغۇق ئاۋازىدىن ماڭا قىيمايۋاتقانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى، — ئامان بولۇڭ، — دېدى ئۇ كىتابىمنى ئۇزاتقاچ.

— سىزمۇ ئامان بولۇڭ.

مەن شۇنداق دېگەچ ئۇنىڭ كۆز چانىقىدا لىغىلداپ تۇرغان ئىككى تامچە ياشنى كۆرۈپ ئىچىمدە بىر تونۇر ئوت كۆيگەندەك بولۇپ قالدىم، يۈرىكىم چىممىدە ئېچىشتى.

— مەندىن ئەنسىرەپ ياش تۆكۈۋاتامسىز؟ — دېدىم مەن ئۇنىڭ كۆڭلىنى ياسىماقچى بولۇپ.

— ياق، نېمىدىن ئەنسىرىگۈدەكمەن، كۆزۈمگە قۇمدەك بىر نەرسە كىرىپ كەتتى شۇ.

— كېلىڭ، مەن پۈۋلەپ قوياي.

— بولدىلا، مېڭىۋېرىڭ، يولدىن قالماڭ، خوش سەمى.

— خوش.

مەن كۆزۈم كەينىمدە ئۇچار تەخسىگە چىقتىم. ئۇچار تەخسە بوشلۇققا كۆتۈرۈلگەنسېرى ماڭا قولىنى پۇلاڭلىتىپ تۇرغان مايمۇن شاھزادە بارا ـ بارا چۈمۈلىدەك كىچىكلەشكە باشلىدى. «ئۇچار تەخسىنىڭ ئىچى قانداق بولىدىكەن؟» دەپ سورايدىغانسىلەر ھەرقاچان؟ نېمىنى دەي، رەڭلىك چىراغلار لاپ ـ لاپ يېنىپ تۇرغان، چىرايلىق بېزەلگەن مېھمانخانىنىڭ ئۆزىكەن.

— شۇنداق قىلىپ ئۇچار تەخسىگە چىقىۋالدىم دە.
سەمى بەگتاشنىڭ گېپىگە بېشىنى لىڭشىتىپ قويۇپ ئۆزىنىڭ گېپىنى داۋاملاشتۇرىۋەردى:
— سەمى بالا، يېنىمغا كېلىڭ، — دېدى قەلەيچاق. مەن ئاستا بېرىپ ئۇنىڭ يېنىدىكى بوش ئورۇندا ئولتۇرۇپ كىتابىمىدىن ئۇچار تەخسە ھەققىدىكى بايانلارنى تېپىپ ئوقۇشقا باشلىدىم.
— ئاۋارە بولماي مەندىنلا سورىگە بولدى، — دېدى قەلەيچاق كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا كىتابىمغا قاراپ قويۇپ، — سىزگە نېمىنى دەپ بېرەي. سىلەرنىڭ بوشلۇقتا ئىگىلىگەن ئوربىتاڭلار ئىنتايىن چوڭ، شۇنى دەپ بېرەيمۇ؟
— بۇلارنى بىلىمەن. بايا تىن مايمۇن شاھزادە بىلەن نۇرغۇن پاراڭلىرىڭىزنى قىلىشساق گەپ قىلماي بۇتتەك قاراپ تۇرىسىز-غۇ؟
— سىلەر مەن ئەزەلدىن ئويلاپ باقمىغان نەرسىلەر توغرۇلۇق سۆزلەشكەن تۇرساڭلار، گەپلىرىڭلەرگە قانداقمۇ قوشۇق سالاي؟
— بىز تېخى سىزنى ھېچنېمىنى چۈشەنمىدىمىكىن، دەپ قاپتۇق.
— سۇ ئىچسە داتلىشىپ قالىدۇ، دېگەن گېپىڭلارنى چۈشىنەلمىدىم.
— بۇ مۇنداقلا دەپ قويغان گەپ. شۇ چاغدا سىزدىن بىر گەپنى سورىماقچىدىم، كۆڭلىگە كەلمىسۇن، دەپ ئىچىمگە يۇتۇۋەتتىم.
— سوراۋېرىڭ.
— سىزمۇ بىزدەك نەپەسلىنەمسىز؟
— ۋاھ، مانا بۇمۇ مەن ئەزەلدىن ئويلاپ باقمىغان گەپكەن. مەن ھازىرغا قەدەر نەپەسلەنگىنىمنى بىلمەيمەن.
— ئۆپكىڭىز يوق ئىكەن - دە؟
— ئۆپكە دېگەن نېمە؟ يەيدىغان نەرسىمۇ يا كىيىدىغان كىيىممۇ؟

— ئۆپكىنىمۇ بىلمەمسىز؟ ئۇ نەپەسلىنىدىغان ئورگانغۇ؟
— مەن ئۇنداق نەرسىنى كۆرۈپ باقمىدىم.
— ئۇنى كۆرگىلى بولمايدۇ، ئۇ ئادەمنىڭ كۆكرەك قەپىسى ئىچىدە بولىدۇ.
— مەن ئۆزۈمنىڭ ئادەم ياكى تۆمۈر ئىكەنلىكىمنى بىلمەيدىغان تۇرسام، ئۆپكىنى قانداق بىلىمەن. مەندە ئۇنداق نەرسە يوق.
— ئۆپكەم يوق دەڭ.
— يوق.
— ھە، ئۆپكىسى يوق. بىز مەھەللىدە قورقۇنچاق، يۈرەكسىز بالىلارنى شۇنداق ئاتايمىز.
— مەن يۈرەكسىز ئەمەس. يۈرەكسىز بولسام شۇنچە چوڭ ئۇچار تەخسىنى يالغۇز ئاسماندا گۈرۈلدىتىپ ماڭالامتىم؟
— بۇ دېگەن چاقچاق. چاقچاققىمۇ ئۆلگۈدەك قىلىپ كېتىدىكەنسىز، بولدىلا سىزگە گەپ قىلمايمەن.
— مەن كۆڭلۈمدىكىنى دېدىم. رەنجىسىڭىز بولمايدۇ.
قەلەيچاق گەپ قىلغاچ بىر كۈنۈپكىنى بېسىۋىدى، بىر ئىستاكان قىزىق چاي «لەپپىدە» كۆتۈرۈلۈپ ئالدىمغا سۈرۈلدى.
— قېنى، چاي ئىچىڭ.
ئۇچار تەخسە دېگەن ھەقىقەتەنمۇ ئۇچار تەخسىكەن. كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە پىرقىراپ بۇلۇتلار قاتلىمىغا كىرىپ كەتتى. ئورۇندۇقىنىڭ يۇمشاقلىقى، خۇددى پاختا ئۈستىدە ئولتۇرغاندەك راھەتلەندىم. ئۇنىڭ سىلىق ئۈچۇشىنى بىر دېمەڭلار، ھېلىقى چايدىن بىر تېمىمۇ تۆكۈلۈپ كەتمىدى.
مەن ئۇچار تەخسە ئىچىدە ئولتۇرۇپ چەكسىز بوشلۇقلارغا قاراپ قۇشلارنىڭ نېمىشقا قەپەسدىن زارلىنىپ بېپايان كۆپكۆك ئاسمانغا ئىنتىلىدىغىنىنىڭ تېگىگە يەتتىم. شۇ تاپتا قوللىرىمغا پەي ئۈنۈپ قاناتسىز ئايلانسا، سۈزۈك ئاسماندا مۇللاق ئېتىپ ئۇچسام ...

— بایاتىن مەھەللىگىز ئۇستىدىن ئۇچىمىز، دەۋاتاتتىگىز-غۇ؟ — دەپ سورىدىم قەلەيچاقتىن جىمجىتلىقنى بۇزۇپ.

— مانا، مۇشۇ جاي شۇ. ئەمما، بۇگۈن ھاۋا بەك تۇمانلىق-كەن، مەھەللىگىزنى كۆرەلمىگىدەكسىز؟ مەندىن ئاغرىنماڭ — ھە؟...

مەن لام — جىم دېمىدىم. ئۇچار تەختە دېرىزىسىدىن سىرتقا قارىۋىدىم، كۆزۈم راستتىنلا ھېچنېمىنى ئىلغا قىلالمىدى.

— بىز بەك ئېگىز ئۇچقان ئوخشىمامدۇق؟

— شۇنداق. يەنە سەللا ئۆرلىسەم ئۇچار تەختە ئاسمان گۈمبىزىگە تاقىشىدۇ.

— ۋاي خۇدايىمەي، بىر دەمدە ئاسماننىڭ قەرىگە چىقىپ قاپتۇق — دە. ئەگەر ئۇچار تەختىگىز ئاشۇنداق چاغدا بۇزۇلۇپ قالسا قانداق قىلغۇلۇق؟

— ئاغزىڭىزنى ئۇششۇتەمسىز.

— ئەگەر راستتىنلا بۇزۇلۇپ قالسىچۇ؟

— پاراشۇت بار.

— نەدە؟

— دۇمبەمدە.

— ئۇنداقتا مەن بىلەن كارىڭىز بولمايدىكەن — دە؟

— مەن، كارىم بولمايدۇ دېمىدىمغۇ؟

— مەندە پاراشۇت بولمىسا؟ مەن قانداق قىلىمەن؟

— دۇمبەمدىكى پاراشۇتنى يېشىپ سىز ئارتىۋالسىز.

— ئۇنداقتا سىزچۇ؟

— مەن سىزدەك قورقۇنچاق ئەمەس.

— مەن قورقۇنچاقمىكەنمەن؟ بىلىپ قويۇڭ، مەن دۇنىنى بابلىغان باتۇر بالا. ۋاقتى كەلسە قولۇمنى قانات قىلىپ بولسىمۇ «پۇرراپ» ئۇچۇپ كېتەلەيمەن.

— چاقچىقىمنى چۈشەنمىدىڭىز — ھە، سەمى؟ مەن سىزنىڭ

باتۇرلۇقىڭىزنى ئېسىڭىزگە سېلىش ئۈچۈن ئېغىزىڭىزنى ئەتەي تاتلىغان. ئەگەر ئۈچار تەخسىدىن كاشىلا كۆرۈلسە تۆت سائەت ئىلگىرى سىگنال بېرىدۇ. بىز ئۇ چاغدا ھەرقانداق تەييارلىقنى قىلىپ ئۈلگۈرەلەيمىز.

— مەن بىلەن ئەجەب چېقىشقۇڭىز كېلىپ قاپتۇ؟

— مەن يالغۇزلۇقتىن، جىمجىتلىقتىن ئۆلگۈدەك قورقىمەن. شۇڭا، بالىلارنىڭ پارىڭىنى ئاڭلاي دەپ ...

— نەچچە يىل ئالدىدا بىر كىتابتىن ئىسسىق گاز شارى بىلەنمۇ ئۇچقىلى بولىدىغانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەرنى ئوقۇغاندەك قىلىۋىدىم، بۇ ھەقتە بىلىدىغانلىرىڭىز باردۇ؟

— بار، ئەلۋەتتە بار ـ دە. ئىنسانلار ئەڭ دەسلەپتە ئاشۇ گاز شارى ئارقىلىق ئاسمانغا كۆتۈرۈلگەن. راستىنى ئېيتقاندا ئۇلارمۇ، بىزمۇ سىلەرگە رەھمەت ئېيتساق بولىدۇ.

— قانداقسىگە دەيسىز؟ — ئۇنىڭ باش ـ ئاخىرى قولاشمىغان گەپلىرىدىن ھەيران بولدۇم مەن.

— «ئۈچار گىلەم»، «ياغاچ ئات» چۆچەكلىرى كىمنىڭ؟

— بىزنىڭ.

— ئۇنىڭدىكى ئىلىم پۈرىقى گۈپۈلدەپ تۇرغان تەسەۋۋۇرلارنى كىم ئوتتۇرىغا قويغان؟

— بىز.

— ھەببەللى، سىلەرنىڭ ئاشۇ چۆچەكلىرىڭلار بولمىغان بولسا بىزنىڭ ئۈچار تەخسە ياسىشىمىزمۇ ئەسلا مۇمكىن بولمايتى.

— شۇنداقمۇ؟

— ھەئە.

— بۇ گەپلەرنى مەھەللىدە ئاداشلىرىمغا دەپ بەرسەم قانچە خۇش بولۇپ كېتەر؟

— ئەلۋەتتە خۇش بولىدۇ ـ دە.

— شەھەرنىڭلارغا قاچانلاردا يېتىپ بارىمىز؟
— نېمە؟ بىئارام بولۇۋاتامسىز؟
— ياقەي، مۇنداقلا سوراپ قويدۇم.
— مانا كەلدۇق.

شەھەر باشلىقى مېنى قارشى ئالدى

قەلەيچاق «مانا كەلدۇق» دەپمۇ ئۇچار تەخسەئاسماندا ئالاھا-زەل بىر ئاش پىشىم پىرقىرىدى.
— ئۇچار تەخسىنى ھەممە بالىلار ھەيدىيەلەمدۇ؟ — دەپ سورىدىم مەن كېچە جىمجىتلىقىنى بۇزۇشقا تىرىشىپ.
— رەئىس قارىغۇسى ياكى تۆت كۆز بولمىسىلا ھەيدىيەلەيدۇ، — دېدى قەلەيچاق مۇجمەل جاۋاب بېرىپ.
— رەئىس قارىغۇسى؟
— شۇنداق.
— رەئىس قارىغۇسى بولسا نېمىشقا ھەيدىيەلمەيدۇ؟
— ئۇچار تەخسە ئىچىدىكى چىراغلارنىڭ ھەربىرى بىر سۈر-ئەت بەلگىسى. سۈرئەت بەلگىسىگە قاراپ تۇرۇپ خوتقا سالىدىغان گەپ. ئەگەر بۇنى ھەيدىگۈچى رەئىس قارىغۇسى بولسا يېشىل، بىنەپشە، ھال رەئىس، كۆك چىراغلارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭغا بىر خىل كۆرۈنىدۇ - دە، چاتاق چىقىرىپ قويمىدۇ.
— ئۇنداقتا رەئىس قارىغۇسىنى قانداق پەرقلەندۈرىسىلەر؟
— ئۇنىڭ مەخسۇس سىناق ئىمتىھانلىرى بار، ئۇنىڭدىن ئۆتەلمىسە، ئاندىن بۇنى ھەيدەش سالاھىيىتىگە ئېرىشەلەيدۇ.
«ئىمتىھان» دېگەن گەپنى ئاڭلاپ يۈرىكىم قارتتىدە قىلدى. بىزنىڭ مەكتەپتىمۇ، ھە دېسىلا ئىمتىھاننىڭ گېپى بولاتتى، بۇ يەردىمۇ ئىمتىھان بارىكەن - دە.
— تۆت كۆز دېگىنىڭىز چۇ؟

— يىراقنى كۆرەلمەيدىغانلارچۇ.
— ئۇلارمۇ بۇنداق ئۇچار تەخسىنى ھەيدىيەلمەمدۇ؟
— كۆرگەنسىز، ئۇچار تەخسىنىڭ سۈرئىتى ئايروپىلاندىن نەچچە ھەسسە تېز. ئەگەر ئۇ يىراقنى كۆرەلمىسە ھەش - پەش دېگۈچە ئۇچار تەخسىنى باشقا سەييارىلەرگە سوقۇپ قويۇشى مۇمكىن.
— ئۇنداق بولسا نېمە بولىدۇ؟
— نېمە بولىدۇ؟ — كۆلۈمسىرەپ قويدى قەلەيچاق، — ئاسمان بوشلۇقىدا ئايروپىلانغا سوقۇلغان بىر قۇشقاچ ئايروپىلانى ھالاك قىلالايدۇ، ئۇنىڭ سوقۇلغان پارچىلىرى يەر شارىغا غايەت زور بېسىم بىلەن چۈشسە ئۇنىڭ ئاقىۋىتىنى تەسەۋۋۇر قىلىش ئىنتايىن تەس. ئۇچار تەخسىنىڭ پارچىلىرى ئادەملەر ئولتۇراقلاشقان كۆجۇم مەھەللىگە چۈشسىغۇ ئىش چاتاق، ئەگەر ئادەمسىز جايغا چۈشسىمۇ نەچچە مىڭ مېتىر چوڭقۇرلۇققا پاتىدۇ.
— ۋاھ، شۇنچە قورقۇنچلۇقمۇ؟
— شۇنداق.
— ئەمىسە رەڭگارىغۇسى بىلەن يىراقنى كۆرەلمەيدىغانلار ئۇنى ھەرگىز ھەيدىمىسە بولغۇدەك.
— توغرا دېدىڭىز، بىخەتەرلىك بىرىنچى - دە.
قەلەيچاق شۇنداق دېگەچ قۇلاقچا، بىخەتەرلىك تاسمىلىرىنى يېشىپ ماڭا «ئەمدى چۈشىمىز» دېگەن مەنىدە ئىشارەت قىلدى.
— چۈشىمىز، چۈشىمىز دەيسىز، ھېچبىر پەسلىمەيسىزغۇ؟ — دېدىم مەن تاقىتىم - تاق بولۇپ.
— مۇز ئوكياندا پەس قونغان، بۇ جايدا ئىگىز قونمىز، — دېدى قەلەيچاق.
— پەس قونمىز، ئىگىز قونمىز دېگەن نېمە گەپ ئۇ؟
— مۇز ئوكياندا توپا - چاڭ بولمىغاچقا پەس قونۇشىرىشكە

بولىدۇ. ئەمما بۇ جايدا پەس قونساق توپىغا كۆمۈلۈپ كېتىمىز. ئۇچار تەخسىنىڭ ئۇزۇن پۇتى يەرگە تەگكەندە ئاندىن چۈشىمىز. ئەمدىغۇ چۈشەنگەنسىز؟

بىر دەمدىن كېيىن ئۇچار تەخسىنىڭ قېلىن ئىشكى «شىپ-چىدە» يانغا ئېچىلدى. مەن قەلەيچاقتا ئەگىشىپ شوتا بىلەن پەسلىدىم. پۇتۇم يەرگە تېگە - تەگمەي گۈلدۈراس ئالقىش سادا-لىرى ئاڭلاندى. قەلەي قوللاردىن چىققان چاۋاك شۇنداق بولامدە-كىن، جاغ چالغانەك ئاۋازدىن باشتا مەڭدەپ قالدىم. چىراغلار بەك كۆپ ياندۇرۇلغانمۇ يا قەلەي ئادەملەرنىڭ كۆزلىرىمۇ يانام-دۇ، ئەيتاۋۇر، كېچە كۈندۈزدەك يورۇغاندى. ئۇ ئالامەت جاي-كەن، قاراڭلار! قەدەم ئالسام پۇتۇم ئۆزۈمگە بويسۇنمىدى، خۇد-دى پاختا ئۈستىدە ماڭغاندەك لەيلەپ كەتتىم.

— ئاۋايلاڭ، سەمى.

قەلەيچاق قولۇمنى تۇتۇشقا تەمشىلىۋىدى، مەن «ھېچ ئىش يوق» دېگەن مەنىدە مۇرەمنى قىسىپ قويدۇم.

— كەلگىنىڭىزنى قارشى ئالىمىز، مەن بۇ شەھەرنىڭ باش-لىقى.

ئالدىمغا بىر دەستە گۈل كۆتۈرۈپ كەلگەن سالاپەتلىك كىشى ماڭا گۈلنى سۇنغاچ قولىنى ئۇزاتتى.

بىز قىزغىنلىق ئىچىدە قول ئېلىشىپ كۆرۈشتۇق. شەھەر باشلىقىغا قانداق سېزىم بولدىكىن، بىلمىدىم. ئەمما مېنىڭ تۇتقىنىم ئىسسىق ھارارەتلىك قول ئەمەس، بەلكى بىر پارچە قاتتىق تۆمۈر پارچىسى ئىدى. مەن چاندۇرماسلىققا تىرىشىپ ئىللىق كۈلۈمسىرىدىم:

— مەنمۇ بۇ جايغا كەلگىنىمدىن ئۆزۈمنى بەختىيار سېزىۋا-تىمەن. مېنى ئالايىتەن قارشى ئالغىلى كەلگىنىڭىزدىن تولىمۇ مىننەتدارمەن.

— سىز بىزنىڭ ئەزىز مېھمىنىمىز تۇرسىڭىز، ئەلۋەتتە كېلىمەن - دە.

— رەھمەت.

— بۇ يەردە ئېغىرلىق يوقىتىش ھادىسىسى بولىدىغانلىقىنى ئۇچقۇچى سىزگە دېمىگەن ئوخشايدۇ، كەچۈرۈڭ.

— ھېچقىسى يوق.

— باشتا سەل - پەل لەيلىگەندەك بولىسىز، بىرنەچچە كۈندىن كېيىن كۆنۈپ كېتىسىز.

— مەن بۇ يەردە ئۇنداق ئۇزۇن تۇرامتىم؟

— بالىلىرىمىزنىڭ سىزنى شۇنداق كۆرگۈسى، پاراڭلىرى- ڭىزنى ئاڭلىغۇسى بار. تىلىسىملار دۇنياسىدىكى تەسىراتلىرى- ڭىزنى دەپ بەرمىسىڭىز ئۇلار سىزنى بۇ يەردىن ھەرگىز كەتكۈزمەيدۇ.

— ئۇلار مېنى تونۇمدۇ؟

— بۇرۇن تونۇمىسىمۇ سىز دېگىز ئاستىدا دات بېسىپ ياتقان پاراخوتنى ھەيدەپ شىمالىي مۇز ئوكيانغا بارغاندىن كېيىن ئوبدانلا تونۇۋالدى.

— ئۇ بالىلار شۇ چاغدا دېگىز ئاستىدا بارمىكەن؟

— ياق.

— ئەمىسە، مېنى قانداق تونۇۋالىدۇ؟

— بۇ مۇنداق ئىش: سىز دېگىزغا كېلىشتىن بىر ھەپتە بۇرۇن بىزنىڭ بالىلار ئاشۇ دېگىز ئاستىغا سايامەتكە بارغان.

— شۇنداقمۇ؟ دېگىزدا مېنىڭ مىڭتىكەن، پۈلتايكۆز دېگەن ئاداشلىرىم بار ئىدى، ئۇلار ئەجەب بۇ گەپلەرنى ماڭا دېمەپ- تۇغۇ؟!...

— بەلكىم ئېسىگە كەلمىگەندۇ. بالىلار دېگىز ئاستى سايا- ھىتىگە بارغاندا ئويۇن بىلەن بولۇپ كېتىپ، باشقا ھېچنەرسىگە دىققەت قىلماپتۇ. سىز پاراخوتنى بايقاپ شىمالىي مۇز ئوكيانغا ھەيدەپ بارغاندىن كېيىن يېتەكچى ئوقۇتقۇچى ئۇلارغا تازا كايىپ- تۇ.

— سىلەرنى مەن بۇ دېڭىزغا بېلىق بولۇپ ئۈزسۇن، دەپ ئەكەلگەن ئوخشىمامدىمەن؟ تەبىئەتتىكى نۇرغۇن نەرسىلەرنى كۆرسۇن، تۇتسۇن، كۆزەتسۇن دېسەم، قاراڭلار ئويۇندىن باشقا- غا كۆڭۈل بۆلمەيسىلەر؟ مەن ئاشۇ پاراخوت يېنىدىن سىلەرنى نەچچە قېتىم ئايلاندۇرۇپ ئۆتتۈم، ئەمما بىرسىڭلار «ئاپاي، بۇ نېمە؟ نېمىشقا بۇ جايدا داتلىشىپ قىيسىيىپ ياتىدۇ؟ بۇنى ئورنىدىن مىدىرلاتقىلى بولارمۇ؟» دەپ سوراپ قويدۇڭلارمۇ؟ ياق، سورىمىدىڭلار.

بۇرۇن بىر ئوقۇتقۇچى بارکەن، ئۇ يېڭى ئوقۇش مەۋسۇمى باشلانغان كۈنى سىنىپقا دۇنيا خەرىتىسىنى ئەكىرىپ دوسكا يېنىغا ئېسىپ قويۇپتۇ. ئەمما ھېچنېمە دېمەپتۇ. مەۋسۇم ئاخىرلاشقاندا خەرىتىنى يەنە ئۇن - تىنسىز ئېلىپ چىقىپ كېتىپتۇ ھەم شۇ كۈنى ئوقۇغۇچىلاردىن «پالانى دۆلەت نەگە جايلاشقان» دېگەندەك سوئاللارنى چىقىرىپ ئىمتىھان ئاپتۇ. ئوقۇغۇچىلار نېمە دەپتۇ، دېمەمسىلەر؟ ئۇلار: «مۇئەللىم، سىز بۇ مەزمۇنلارنى بىزگە قاچان سۆزلىگەن؟» دەپ مۇئەللىمگە ئېسىلىۋاپتۇ. مۇئەللىم سالماقلىق بىلەن: «ئۆيدە قورسىقىڭلار ئاچسا نان بار يەرنى ئىزدەمسىلەر يا ئاپاڭلارنىڭ يېگۈزۈپ قويۇشىنى كۈتۈپ ئاچ قورساق ياتامسىلەر؟» دەپتىكەن، ئۇلار ۋىللىدە قىزىرىپ كېتىپتۇ.

بۇ ئوقۇتقۇچى دەل مېنىڭ دادام بولىدۇ. دادام بىر كۈنى ماڭا: «قىزىم، سەنمۇ ماڭا ئوخشاش كەسپىنى تاللاپ ياخشى قىلدىڭ. ئوقۇتقۇچىلىق ئىنتايىن پاكىز ھەم شەرەپلىك كەسىپ. سەن ئۆزۈڭنىڭ نۇرى بىلەن قاراڭغۇ دىللارنى يورۇتىسەن. ئەما، شۇ نەرسە ئېسىڭدە بولسۇنكى، مەكتەپتە ئوقۇغۇچىلارغا بىر ئۆمۈر ھايات يولىنى يورۇنتۇدەك بىلىم ئۆگىتىپ بولغىلى بولمايدۇ، پەقەت نۇرغۇن نەرسىنى ھېس قىلدۇرۇش مۇمكىن. ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئاكتىپ، تەشەببۇسكارلىقىنى ئۇرغۇتۇپ ئىزدىنىش يولىغا باشلاش ئىنتايىن مۇھىم ...»

دادام توغرا ئېيتىدۇ. شۇ چاغدا مەن سىلەرگە نۇرغۇن نەرسىنى ھېس قىلدۇرۇشقا ئۇرۇنغان، ئەمما سىلەر ...

ئادەم بالىسىنىڭ يامانلىقىنى كۆرگەنسىلەر؟ ئۇلار ھەرگىز-مۇ كەلگەن پۇرسەتنى بوشقا ئۆتكۈزۈۋەتمەيدۇ ...

يېتەكچى ئوقۇتقۇچىنىڭ گەپلىرى بالىلارنىڭ قەلبىنى سەگىتكەن بولسا كېرەك، ئۇلارنىڭ سىزنى كۆرگۈسى كەپتۇ.

— رەھمەت. شۇ باھانىدا مەنمۇ نۇرغۇن بالىلار بىلەن تونۇشۇپ ئاداش بولۇپ قالغۇدەكمەن.

— ئەلۋەتتە. ھە راست، «ئۇچار تەخسە، ئۇچار تەخسە، قېشىمىزغا بىر كەلسە» دەپ شېئىر يازىدىغان ھېلىقى بالىنى تونۇمسىز؟— دېدى شەھەر باشلىقى بىر چاغدا.

— ئۇنىڭ بىلەن بىر سىنىپتا ئوقۇيدىغان تۇرسام، ئەلۋەتتە تونۇيمەن ـ دە.

— ئۇ بىز توغرۇلۇق يېزىلغان كارامەت ئېسىل شېئىركەن. قايسىبىر يىلى «شەيتانلارنىڭ شادلىقى» دېگەن كىتابنى يازغان ئوخشايدۇ، نەۋرە ئىنىم: «مەن ئۇ بالىغا ھېچنېمە قىلمىسام نېمىدەپ مېنى يازىدۇ» دەپ ئۆزىگە ئېلىپ خېلى كۈنلەرگىچە رەنجىپ يۈردى. ھازىرمۇ يازامدۇ؟

— يازىدۇ، كارامەت يازىدۇ. ئۇنىڭ قەلىمىگە ھەممىمىز قايىل.

— ئۇنىمۇ بىللە ئالغاچ كەلمەپسىز؟ بىرەر پارچە شېئىرىنى ئاڭلايدىكەنمىز؟

— ئۇ مەھەللىدە قالدى. مەن بۇ جايغا شىمالىي مۇز ئوكيانىدىن ئۇدۇل كېلىشىم.

— شۇڭا، ئۇچار تەخسە ئىچىدىمۇ مەھەللىڭىزنىڭ جېدىلىنى تولا قىلدىڭىز ـ دە.

— ئۇ چاغدا سىز ئۇچار تەخسە ئىچىدە بولمىسىڭىز، بۇنى قانداق بىلىۋالدىڭىز؟

— ئۇچار تەخسە تارقاتقان سىگنالدىن.
— سىگنالدىنمۇ ئاۋاز كېلەمدۇ؟
— كېلىدۇ.
— بۇنى پەقەت چۈشىنەلمىدىم.
— سىزنىڭ گېپىڭىز ھاۋادا سىگنالغا ئايلىنىپ يېنىمدىكى ئاپپاراتقا ئۇرۇلغاندا يەنە ئاۋازغا ئايلىنىپ ماڭا ئاڭلىنىدۇ.
— شۇنداقمۇ؟
— ھەئە.
— بۇ بەك قىزىقارلىق ئويۇنكەن جۇمۇ؟
— بۇ جايدىكى بالىلار ھەر كۈنى مۇشۇنداق ئويۇنلارنى ئويناپدۇ. كۆرگۈڭىز بارمۇ؟
— ئەلۋەتتە بار.
— ئەمىسە يۈرۈڭ.
— نەگە بارىمىز؟
— بالىلارنىڭ يېنىغا.
قەلەيچاق «خاتىرجەم بېرىپ كەل» دېگەن مەنىدە ماڭا كۆز قىسىپ قويدى. مەن شەھەر باشلىقىغا ئەگىشىپ بىر توپ بالىلار چۈرقىرىشىپ ئويناۋاتقان ھويلىغا كەلدىم.
— بالىلار، قاراڭلار! مەن كىمنى باشلاپ كەلدىم؟
بالىلار ئويناۋاتقان ئويۇنچۇقلىرىنى تاشلاپ شەھەر باشلىقىمىڭ ئەتراپىغا «دۇررىدە» يىغىلدى.
— بۇ بىزلەرگە ئوخشىمايدىغانلا بالىكەنغۇ؟
— بېشىدا بۆك ...
— ئۇچىسىدا كانۇا كۆڭلەك.
— ئادەمزات بالىسى ئوخشىمامدۇ؟
قەلەي بالىلارنىڭ ھەممىسى ئۆز تەسەۋۋۇرلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇشۇۋاتاتتى.
— توغرا، تاپتىڭلار! بۇ دەل سىلەر يېقىنلىدىن بېرى

كۆرۈشنى ئارزۇ قىلىپ كەلگەن سەمى دېگەن بالا.

— بىزگە دېگىز ئاستىدا ھېلىقى پاراخوتنى قانداق بايقىغىنىڭىزنى دەپ بېرىڭە؟

— ئۇنى ھەيدەپ ماڭغاندا كىت، لەھەڭ سىزنى يەۋەتمىدىمۇ؟

— شىمالىي مۇز ئوكيانغا قانداق ھەيدەپ باردىڭىز ...؟

شەھەر باشلىقى مېنى تونۇشتۇرۇپ قويۇۋىدى، ئۇلار بوز تورغايدەك چۇرقىرىشىپ يامغۇردەك سوئال ياغدۇرۇۋەتتى. مەكتەپتە مۇئەللىملەردىن سوئال سورىساق، «ھەي ساقال تاغىقى، ئۇ سوئالىڭ كىتابىڭدە بارمىكەن. تولا بىلەرمەنلىك قىلماي مېنىڭ دېگىنىمنى ئۆگىنە» دەپ كايىپ كېتەتتى. لېكىن، مەن ئۇنداق قىلالمايمەن ـ دە، سوئالنى كۆپ سورىغانلار بىلمىنى كۆپ ئالىدۇ. مەن ئۇلار سورىغان سوئاللارغا بىر ـ بىرلەپ جاۋاب بەردىم.

بالىلار ئەتراپىمدا پەرۋانىدەك ئايلىناتتى، ھېلى كانۇا كۆڭلىكىمنىڭ گۈللىرىنى سىلىسا، ھېلى «بۆكىڭىزنى كىيىپ باقاي» دەپ سورايتتى.

— بۇ يەسلىمۇ ياكى مەكتەپمۇ؟ — دەپ سورىدىم شەھەر باشلىقىدىن.

— ئەجەب بۇ سوئالنى سوراپ قالدىڭىزغۇ؟

— بالىلارنىڭ ھەممىسىنىڭ قولىدا سەكرەش تانىسى تۇرمامدۇ؟

— ھى ـ ھى ـ ھى ...

— پىخ ـ پىخ ـ پىخ ...

بالىلار مېنى «بىمەنە سوئال سورىدى» دەپ قالدىمۇ، پەخىلدىشىپ كۈلۈشتى.

— ئۇلارنىڭ قولىدىكى سەكرەش تانىسى ئەمەس، توك سىمى.

— ئۇلار توك سىملىرىنى نېمە قىلىدۇ؟— ھەيران بولۇپ سورىدىم مەن.
— ئەلۋەتتە تەجرىبە ئىشلەيدۇ.
— نېمە تەجرىبە؟
— سىگنال تەجرىبىسى.
— پاھ، كارامەت بالىلاركەن جۇمۇ ئۇلار!

ئانتېننىغا ئايلانغان چاچ

— ئوتتۇز يىل بۇرۇن مەنمۇ ھەۋەس ئوتىدا يانغان بالا ئىدىم، — دەپ گېپىنى باشلىدى شەھەر باشلىقى، — ھايات تاسادىپىلىقلار بىلەن تولغانكەن، ئاشۇ بىر قېتىملىق ئېزىقىش مېنىڭ ھايات يولۇمنى ئۆزگەرتتى.
— قانداق ئېزىقىش؟
— ئالدىرىماڭ سەمى، مەن ھازىر دەل شۇنى سىزگە دەپ بېرىمەن. بىر كۈنى دادام قولۇمدىن يېتىلەپ قاينىاق بازارغا ئېلىپ كەلدى. بىزنىڭ بازارمۇ كارامەت قىزىپ قويىدۇ جۇمۇ. ئادەمنىڭ تولىلىقىدىن بېشىڭىزدىن دوپپا سىيرىلىپ كەتسىمۇ يەردىن ئەمەس، باشقىلارنىڭ دۇمبىسىدىن تېرىۋالىسىز. دادام بىلەن بىللە بازار ئارىلاۋاتقىنىمدا دادامنى يېتىۋېلىپ قويدۇم (ئەلۋەتتە، دادامنۇ مېنى يېتىۋېلىپ قويدى). ئەتراپقا بويۇنداپ قارايمەن، دادام يوق. پۇتۇمنىڭ ئۇچى بىلەن سوزۇلۇپ ماڭا تونۇش گەۋدىنى ئىزدەيمەن ...
— شۇ چاغدا قانچە تىت ـ تىت بولغانسىز؟
— ئۇنى بىر دېمەڭ. بازارنى ئون ـ يىگىرمە ئايلانغاندىمەن، دادامنى تاپالمىدىم. «دادا، دادا» دەپ قاقشىدىم، مىشىلداپ يىغلىدىم، يىغدىن كۆزلىرىم ئىششىپ قىزىرىپ كەتتى. گۈگۈم چۈشكەنسېرى تىت ـ تىتلىق قورقۇنچقا ئالماشتى.

— ئۆيگە يالغۇز يېنىپ كېلىۋەرسىڭىز بولماسمىدى ...؟
— يولنى بىلسەم يېنىپ كېلەرمەن.
— ساقچىخانىغا بارسىڭىزچۇ؟
— ئۇ سىزنىڭ ئەقلىڭىز. شۇ چاغدا ئاشۇ ئەقىل كاللامغا كەلگەن بولسا ئەلۋەتتە شۇنداق قىلغان بولاتتىم. كۇزنىڭ نەمـ-خۇش سوغۇق شامىلى ئاسما مايكا، كالتە ئىشتان كىيگەن مېنى ئوبدانلا سەگىتتى.
— دادىڭىز شۇ چاغدا سىزنى ئىزدەپ قانچە بىئارام بولغانـ-دۇ؟
— بازاردا نېمە قىلىشىمنى بىلەلمەي تېنەپ يۈردۇم. ئەگەر شۇ چاغدا مەن ۋە دادامدا سىگنال يەتكۇزىدىغان بىرەر ئاپپارات بولغان بولسا «دادا، سەن نەدە؟ مەن بۇ يەردە. پالانى يەرگە كەل، شۇ جايدا كۆرۈشەيلى» دېيىشسەك نەقەدەر قۇلايلىـق بولاتتى ـ ھە!
گۇگۇم پەردىسى قېلىنلاپ ئەتراپ دۇم كۆمتۇرۇلگەن قازانـ-دەك قاراڭغۇلۇق ئىچىگە پېتىۋاتقاندا، چوغدەك هارارەتلىك بىر قول مېنى ئاستا باغاشلىدى.
— ئۇ كىمكەن؟ دادىڭىز ئەمەستۇ؟ — تىت ـ تىت بولۇپ سورىدىم مەن.
— ئۇ دەل دادامكەن. شۇ چاغدىكى هاياجىنىمنى هازىرمۇ ئېنىق تەسۋىرلەپ بېرەلەيمەن.
— نەلەردە يۈردۇڭ، هەي قەلەي قۇلاق؟ بىرى خۇددى يۈرىكىمنى سۇغۇرۇۋالغاندەك هېچبىر جېنىم قالمىدى.
— كەينىڭدىن ئەگەشكەندەك قىلغانتىم. بىردەمدە قاراڭ يوقىدى.
— نېپىز مايكا بىلەن توڭلىغانسەن، كەل.
دادام چاپىنىنىڭ تۇگمىسىنى يېشىپ قوللىرىنى بۇركۇت قانىتى كەردى، دادامنىڭ قوينىغا بۇجەندەك چۆكتۇم. دادامنىڭ

دېيىشىچە، مەن شۇ چۆككەنچە دادامنىڭ ئىسسىق قوينىدا ئۇچ كېچە ـ كۈندۈز پۈشۈلداپ ئۇخلاپتىمەن ...

شۇ ئىشلار ماڭا بەك تەسىر قىلغان بولسا كېرەك، كېيىن سىگنال يەتكۈزىدىغان ئاشۇ قۇرۇلمىنى تەتقىق قىلىشقا كىرىشىپ كەتتىم. هاياتتا سەن بىر يولغا سەمىمىي نىيەت بىلەن كىرسەڭ قىزىقىش سېنى هەرگىز نائۈمىد قويمايدىكەن. شۇنداق قىلىپ بىرنەچچە يىلدىن كېيىن سىملىق تېلېفون ياسىدىم. ئەمما سىرتـ لارغا چىققاندا سىمنى سىلەر پوتا باغلىغاندەك بەلگە باغلۇۋلىپ چىقمىسا گەپلەشكىلى بولمايتتى. بۇ نەتىجەمنى كۆرگەن دادام قەۋەتلا هاياجانلاندى:

— يارايسەن، بالام. ئاشۇ بىر ئوكۇشسىزلىق سېنى مۇشۇ غەلىبىگە ئېرىشتۈرۈپتۇ. مەن سېنى قوللايمەن، داۋاملىق تىـ رىش!

دادامنىڭ رىغبەتلەندۈرۈشى بىلەن كېيىن سىمسىز تېلېفون ياسىدىم. يوللار ماڭغانسېرى راۋان، داغدام بولىدىغان گەپكەن.

— بۇلارنى ماڭا دەپ نېمە قىلىسىز؟

— بازاردا دادامنى يىتتۈرۈپ قويغاندىكى سېغىنىشلىق تۇيـ غۇم قەلبىمدە هازىرمۇ بار. سىزمۇ مەھەللىگىزنى سېغىنغانـ سىز؟

— ئەلۋەتتە.

— مەھەللىگىزدىكىلەرنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىغۇڭىز بارمۇ؟

— بەك ئاڭلىغۇم بار.

— ئەمىسە، مەن بىلەن يۈرۈڭ.

شەھەر باشلىقى مېنى ئىشخانىسىغا باشلاپ كىردى. ئىشخاـ نىدا بولقا، قايچا، هەرخىل تۆمۈر ـ تەرسەك، ئۈزۈن ـ قىسقا توك سىملىرى تۇراتتى. هەتتا ئىش ئۈستىلىگىمۇ هەرخىل ئۇچار تەخسىلەرنىڭ مودېللىرى تىزىقلىق ئىدى.

— مۇشۇ سىزنىڭ ئىشخانىگىزمۇ؟ — هەيران بولۇپ سورـ دىم مەن.

— هەئە. نېمە بولدى، هەيران قېلىۋاتامسىز؟

— هەيران قالماي. مەن تېخى بۇ يەرنى رېمونتخانا ياكى كەپشەرلەش سېخىمىكىن دەپتىمەن.

— ئىشخانا دېگەن ئىش قىلىدىغان جاي ـ دە. داۋاملىق ئىشلەش كېرەك.

— شەھەر باشلىقى، راستىمنى دېسەم سىز بەك چىقىشقاق. كەنسىز، مەن سىزنىڭ ئەمەلنى چوڭ بىلمەيدىغان مىجەزىڭىزنى بەك ياقتۇرۇپ قالدىم.

— رەھمەت. «شەھەر باشلىقى» دېگەنلىك شەھەرنىڭ ئەڭ چوڭ چاكىرى دېگەنلىك بولىدۇ ـ دە. مەسئۇلىيەتتىن قاچسام بولماس؟

— شۇنداق.

— شۇڭا، ئىشخانىدا بىكار قالغاندا ئۆز سىناقلىرىمنى ئىشلەي، دەپ ...

— ياخشى بوپتۇ، بۇ روھىڭىزدىن مەن بەك تەسىرلەندىم.

— تەسىرلىنىشلا كۇپايە قىلمايدۇ، چوقۇم قول سېلىپ ئىشلەش كېرەك.

— مەن تىرىشچانلىق كۆرسىتىمەن.

— بۇنىڭغا ئىشىنىمەن، سىزدە بۇنداق روھ بار.

ئۇ شۇنداق دېگەچ يېنىمغا كېلىپ مۇزدەك تۆمۇر قولى بىلەن ئوڭ قۇلقىمنى يەڭگىل بۇراپ چېچىمنى ئۇستىگە تارتىۋەدى، ئاللا كارامەت، چېچىم تېلېۋىزور ئانتېننىسىغا ئايلىنىپ ئۇزاردى. شەھەر باشلىقى بەدىنىمنى بىرنەچچە قېتىم ئۇياق ـ بۇياققا تولغاپ قىيسايتىۋېدى، بىر چاغدا «شىر ـ شىر، شار ـ شار» قىلغان شاۋقۇن كېلىشكە باشلىدى.

— ئاۋازىمىزنى ئاڭلىيالىدىڭمۇ؟ — دېدى سارەم ئالدىراپ.

— دەسلەپتە سۇزۇك ئاڭلانمىدى، كېيىن ئاستا ـ ئاستا سۇزۇلۇپ ئاۋازىڭلارنى ئېنىق ئاڭلىدىم.

— بىز نېمە دېيىشتۇق؟

— مەن بىللە ئوتكەن كۆڭۈللۈك چاغلارنى ئەسلەشـ
تىڭلار. مېنى تاغ قاپتىلىغا يالغۇز يولغا سېلىپ قويغىنىڭلار ئۈچۈن بىر ـ بىرىڭلارغا تاپا ـ تەنىمۇ قىلىشتىڭلار.

— ئەمىسە «مەن مايەردە بار، ساق، ئوڭلىمدىم» دەپ گەپ قىلساڭ بولمامدۇ گاچا؟ — گەپكە ئارىلاشتى زىلەي.

— مېنىڭ سىلەر بىلەن ئوتتەك سۆزلەشكۈم، پات يېقىندا باردىغانلىقىمنى ئېيتقۇم بار ئىدى. ئەمما، ئاۋازىم سىلەرگە بارمايدىكەن ئەمەسمۇ؟

— يالغان ئېيتتىڭ، — دېدى مەمەش، — بىزنىڭ ئاۋازىـ
مىزنى سەن ئاڭلايدىكەنسەنۇ، سېنىڭ ئاۋازىڭنى بىز ئاڭلىيالمامـ
دىكەنمىز؟ سەن قەستەن جىم تۇرۇۋالغان گەپ.

— جان دوستلىرىم، سىلەر كۆزۈمدىن ئوچقان تۇرساڭلار سىلەر بىلەن پاراڭلاشقۇم كەلمەسمۇ؟ — ئۆزىنى ئاقلاشقا باشلـ
دى سەمى.

— بىزنىڭ قۇلىقىمىزنىمۇ قەلەي قولدىن بىرى بۇراپ چېـ
چىمىزنى تارتىپ ئانتېننىغا ئايلاندۇرغان بولسا بىزمۇ سېنىڭ ئاۋازىڭنى ئاڭلىيالايدىكەنمىز ـ دە، — دېدى بەگتاش كۇلۇپ.

— شۇ چاغدا ئانامنىڭ ھۆ ـ ھۆ يىغلىغان، دادامنىڭ: «ھەي ياغاچ قـۇلاق، ھـەي ياغاچ قۇلاق ...» دەپ ئىچىـگە ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنغان ئاۋازىنىمۇ، كالىلارنىڭ مۆرەشلىرى، قۇشقاچلارنىڭ ۋىچىرلاشلىرىنىمۇ ئېنىق ئاڭلىدىم. ئەمما، ئاۋاـ
زىم سىلەر تەرەپكە يېتىپ بارالمىغاچقا، سىلەرگە تەسەللى بېرەلـ
مىدىم.

— بىزنىڭ ئاۋازىمىزنى ساڭا ئاڭلاتقان شەھەر باشلىقىمۇ تازا باغرى تاش ئادەمدەك قىلامدۇ، نېمە؟ — دېدى زىلەي، — شۇ چاغدا بىر ئامال قىلىپ سېنىڭ گېپىڭنىمۇ بىزگە ئاڭلاتسىچۇ؟

— ئۇنى ئەيىبلىسەڭ ئۇۋال بولىدۇ جۇمۇ، — دېدى سەمى

زىلەيگە ئالىيىپ، — ئۇ ئۆزىنىڭ بارلىق تىرىشچانلىقلىرىنى كۆر-سەتتى. گېپىمنىڭ ئاخىرىنى ئاڭلىغۇڭلار بارمۇ، يوق؟

— بار.

— ئەمىسە گېپىمنى بۆلمەي تۇرۇڭلار، «مەھەللىدىكى-لەرنىڭ ئاۋازىنى ئېنىق ئاڭلىدىڭىزمۇ» دېدى شەھەر باشلىقى.

— ئېنىق ئاڭلىدىم.

— سىزنى خۇش قىلىمەن، دەپ سىگنالنى توغرىلاپ بەرگە-نىدىم. خۇش بولدىڭىزمۇ؟

— ھەم خۇش بولدۇم، ھەم كۆڭلۈم يېرىم بولدى.

— نېمىدەپ يېرىم بولدى؟

— مېنىڭ ئاۋازىمنى ئۇلار ئاڭلىيالمغان بولسا مەندىن خا-تىرجەم بولاتتى ئەمەسمۇ؟

— مەن بۇ بوشلۇقنى تولدۇرۇش ئۈچۈن يەنە تىرىشىمەن. سىزگە بىر گېپىم بار ئىدى، دەيمۇ - دېمەيمۇ؟

— قېنى، دەڭ.

— كۆڭلىڭىز سەل يېرىمدەك كۆرۈنىدۇ. بۇگۈن ياخشى ئارام ئېلىۋالسىڭىز، ئەتە دەيمىكىن ...

— مەھەللەمنى سېغىنىپ شۇ ... قېنى دەۋېرىڭ.

— ئەسلىي سىزنى ئاۋارە قىلمىساق بولاتتى، سەمى. شەھە-رىمىزدىكى بارلىق بالىلارنى ئېلىپ يەر شارىغا سايا‌ھەتكە بارماق-چىدۇق. ئۇلار پاتقۇدەك ئۈچار تەخسىنىڭ دەل مۇشۇ ۋاقىتتا بۇزۇلۇپ قالغىنىنى قارىمامسىز؟ مەن ئۇلارنىڭ سايا‌ھەتكە چە-قىش ۋاقتىنىڭ ئالدىن بېكىتىپ قويۇپتىكەنمەن، ئۇلار يولغا چە-قىدىغانغا ئەتە بىر كۈنلا قالدى. بالىلارنىڭ مىجەزىنى ماڭا قارا-غاندا سىز ئوبدان بىلىسىز. بالىلار ئۈچار تەخسىنىڭ بۇزۇق ئىكەنلىكىنى تېخى بىلمەيدۇ. ئەگەر ئۈچار تەخسە ۋاقتىدا ياسا-لىپ يولغا چىقمىسا، مەن شەھەر خەلقىگە قايسى يۈزۈم بىلەن قارايمەن.

— باشقا ئۇچار تەخسىدە يولغا سېلىپ قويمامسىز؟

— شەھىرىمىزدە ئۇچار تەخسە كۆپ بولغان بىلەن پۈتۈن شەھەردىكى بالىلار سىغقۇدەك ئۇچار تەخسىدىن ئاشۇ بىرسىلا بار تۇرسا. بۇنداق ئۇچار تەخسىنى يا بىر - ئىككى كۈندە ياساپ پۈتتۈرگىلى بولمىسا؟ ھەي، قانداقمۇ قىلارمەن. راستىنى دېسەم مۇشۇلارنى ئويلاپ بېشىمنىڭ ئىچىمۇ - تېشىمۇ قاتتى.

— ئۇنى بىر كۈندە ياساپ پۈتتۈرەلەيمەن، دەپ سىزگە ۋەدە بېرەلمەيمەن.

— باشقىلارغۇ مەيلى. مېنىڭ بالىلار ئالدىدا «شەھەر باشلىقى يالغانچىكەن» دېگەن نامغا قالغۇم يوق.

— ئۇنى بۇرۇن ياسىغان ئىنژېنېرلارغا كۆرسىتىپ باقمىدىڭلارمۇ؟

— ۋاي، ئۇنى قىلماي قالاتتۇقمۇ، سەمى؟ بىز ئۇنى ياسىغان ئالىمنىڭ ئۆزىگىمۇ كۆرسەتتۇق. ئۇ مۇنچىدا يۇيۇنغاندا ئېھتىياتسىزلىقتىن كاللىسىدىكى سىستېمىنىمۇ بىللە يۇيۇۋېتىپ-تىكەن، قاراڭ. تىرنىقىنى تاتىلاپ تۇردى. سەمى، بۇ ئىشتا سىز چوقۇم ماڭا ياردەم قىلىڭ. بولمىسا، ئىش چاتاقتىن، توخۇ كاتەكتىن چىقىدۇ.

— بولىدۇ. مەن ئۇرۇنۇپ باقاي.

شەھەر باشلىقىنىڭ قىزغىنلىق ئىچىدىكى سەمىمىي گەپلىرى باغرىمنى شامدەك ئېرىتتى.

— بىز سىزگە چوقۇم ئوبدان رەھمەت ئېيتىمىز، — دېدى شەھەر باشلىقى مېنىڭ باش لىڭشىتقىنىمدىن مەمنۇن بولۇپ.

— مەن تېخى ئۇنى ياساپ پۈتتۈرمىگەن تۇرسام نېمىگە رەھمەت ئېيتىسىز؟

— ئادەم كۆڭۈل قويۇپ قىلغان ئىشىدا چوقۇم غەلىبىگە ئېرىشىدۇ. ئۆزىڭىز بىلىسىز، كائىنات چوڭ دەرسخانا. بالىلار تۆت تام ئىچىدىن چىقماي تۇرۇپ نېمىنى ھېس قىلالايتتى؟ ئۇلار

ئۆزىنى چوڭ دەرسخانا قوينىغا ئاتقاندىلا، ئاندىن ھەقىقىي ئىلىم-نىڭ نېمىلىكىنى چۈشىنىش پۈرسىتىگە ئېرىشەلەيدۇ. شۇڭا، بىز ھەر يىلى تۆت تەتىل ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ بالىلارنى بۇ لاگېر پائالىيىتىگە تەشكىللەۋاتىمىز. مەنمۇ كېچە - كېچىلەپ دەرس تەييارلىسامۇ قىلچە ھارغىنلىق ھېس قىلمايمەن.

— دەرس تەييارلاپ نېمە قىلىسىز؟

— بالىلارغا ئۆتىمەن - دە!

— سىز شەھەر باشلىقىمۇ يا مۇئەللىممۇ؟ — مەن ئۇنىڭ گەپلىرىدىن راستتىنلا گاڭگىراپ قېلىۋاتاتتىم.

— سىزنىڭچە شەھەر باشلىقى دەرس ئۆتسە بولمامدىكەن؟

— بىزنىڭ مەكتەپتە مۇدىر بىر سائەتمۇ دەرس ئۆتمەيدۇ. شۇڭا، سىزنىڭ بۇ گەپلىرىڭىز ماڭا تولىمۇ غەلىتە تۇيۇلدى.

— بالىلار بىزنىڭ كەلگۈسىمىز تۇرسا، ئۇلارنى تەربىيىلەش ھەممىمىزنىڭ ئورتاق بۇرچى بولۇشى كېرەك، شۇنداق ئەمەسمۇ؟

— شۇنداق. بىراق سىز شۇنچە ئىشلارغا يېتىشىپ بولالامسىز؟

— مېنىڭچە، ئەڭ ئالدىراش ئادەمنىڭ ئەڭ كۆپ ۋاقتى بولىدۇ.

— شۇنداق، ئەڭ ئالدىراش ئادەمنىڭ ئەڭ كۆپ ۋاقتى بولىدۇ. چۈنكى، ئۇ ۋاقتىنى رەتلىك ئورۇنلاشتۇرالايدۇ ئەمەسمۇ. مەن ئۇچار تەخسىنى ياساي، پۈتۈن زېھنىمنى يىغىپ ئەڭ تېز سۈرئەتتە ياساي، مەن ياسىغان ئۇچار تەخسە بىلەن بالىلار يەر شارىغا سايا‌ھەتكە بارىدىكەن. مەھەللىمىزگە چۈشسە بەلكىم ئاداشلىرىم مېنىڭ دېرىكىمنى ئالالار.

شەھەر باشلىقى مەمنۇنىيەت بىلەن بېشىمنى سىلىۋىدى، چېچىم ئاستا - ئاستا ئەسلىگە قايتتى.

— شەھەر باشلىقى قۇلىقىنى مۇنداق بۇراپ، چېچىڭنى

مۇنداق تارتتىمۇ؟— دېدى زىلەي ھەركەت بىلەن دوراپ ھەييار-لىق قىلىپ.

— ۋاي قۇلىقىم، چۆچۈرىدەك قۇلىقىمنى ئەجەب قاتتىق سوزدۇڭا،— دېدى سەمى قۇلىقىنى ئۇۋۇلاپ.

— قۇلىقىڭ ئەسلىدە گۆشمىتى سېنىڭ؟

— سىلەر نېمىدەپ چاغلاپ قالغانتىڭلار؟

— ياغاچمىكىن دېگەنتۇق،— ھەممىمىز سەمىگە «دۇررىدە» ياماشتۇق.

— يوقسۇ خان - غوجىلىرىم، سىلەرنىڭكىگە ئوخشاشلا گۆش. شۇنداق قىلىپ شەھەر باشلىقى مېنى ھېلىقى ئۇيقۇغا كەتكەن ئۇچار تەخسىنىڭ قېشىغا باشلاپ باردى.

— شەھەر باشلىقى، مۇمكىن بولسا مېنى يالغۇز قويسىڭىز، ئۆيدىمۇ دادام قاراپ تۇرسا تاپشۇرۇقلىرىمنى پەقەت ئىشلىيەلمەيتتىم.

نېمىدىندۇر ئۇمىدلەنگەن شەھەر باشلىقى: «بولىدۇ، بولىدۇ» دېگىنىچە كۇلۇمسىرەپ كېتىپ قالدى.

ئۇچار تەخسە ياسىغۇدەكمەن

«مېنىڭ بالىلار ئالدىدا ‹شەھەر باشلىقى يالغانچىكەن› دەپ-گەن نامغا قالغۇم يوق ...» پاھ، پاھ، قاراڭلار، بۇ سەمىمي پاراڭغا. ئۇ شەھەر باشلىقى بولغاندىكىن بىر بۇيرۇق بىلەن پائالىيەت ۋاقتىنى ئۆزگەرتىشى يا ئەمەلدىن قالدۇرۇشى تامامەن مۇمكىنغۇ؟ بىراق، ئۇ نېمىشقا ئۇنداق قىلمىدى؟ ئۇنىڭ بىر بۇيرۇق چۈشۈرۈشى ماڭا يالۋۇرغاندىن كۆپ ئاسان ئىدىغۇ؟ شە-ھەر باشلىقى مېنىڭ ئالدىمدا چىراي سارغايتىشنى راۋا كۆردىيۇ، لېكىن بالىلارنىڭ كۆڭلىنى ھەممىدىن ئەلا بىلدى.

مەن تاغ ئارىسىدىكى يوغان غارغا كىرگەندەك ئۇچار تەخسە

ئىچىگە كىردىم. دېۋە غارىغا كىرگەندىمۇ بۇنچىلىك ھودۇقمىغان ئىدىم. پۇتۇنلەي سۇزۇك ئەينەك بىلەن ياسالغان چارۋىچى چېدىرىدەك بۇ ئۇچار تەخسە مەن شىمالىي مۇز ئوكيانىدىن چىقىپ كەلگەن ئۇچار تەخسىدىن چوڭ ھەم قۇرۇلمىسى مۇرەككەپكەن.

— قانچىلىك چوڭكەن؟ — دېدى زىلەي بارمىقىنى چىشلەپ تۇرۇپ.

— مۇشۇ كۆلدەك بار، — بېشىنى ئىما قىلدى سەمى، — ئۇنىڭ ئىچى سائەت، چىراغ، سىملار بىلەن تولغان بولغاچقا نەدىن قول سېلىپ ئىشلەشنى بىلەلمىدىم. ئۇنىڭ ئۈستىگە مەن ئۇندىق نەرسىلەرنى رېمونت قىلىدىغان ئۇستا كۆرمىگەن شاگىرت - دە.

«چىك - چىك، چىك - چىك ...»

مىنۇت سائەتنى قوغلاپ ۋاقىت رەھىمسىزلىك بىلەن ئۆتەمەكتە. ئۇچار تەخسە دېگەندە يۇمىلاق رول يوقكەن، پەقەت ياشانغانلارنىڭ ھاسىسىدەك ئون - ئون بەش تال تۇرغان تاياقچىنى ھەربىرىكەتلەندۈرۈش ئارقىلىق قوزغىلىدىكەن. ئۇنى چىكىتىم، بۇنى بۇراپ باقتىم، ئۇ ھېچبىر زۇۋانغا كىرىدىغاندەك ئەمەس. مۇشۇنىڭغا ئائىت پايدىلىق گەپ چىقىپ قالارمىكىن دېگەن ئۈمىدتە قوينۇمىدىن كىتابىمنى ئېلىپ ۋاراقلاشقا باشلىدىم ...

«ئۇچار تەخسە شەھىرى قۇياش بىلەن ئاي ئوتتۇرىسىدىكى بوشلۇقتا شەكىللەنگەن قەلەي ئادەملەر شەھىرى ...»، «ئۇچار تەخسە قەلەي ئادەملەرنىڭ ئاساسلىق قاتناش قورالى بولۇپ، ئىنتايىن چىدامليق، ئاسانلىقچە بۇزۇلمايدۇ، چاتاق چىقمايدۇ. چاتاق چىقسا كۆپىنچە توك يوللىرىدىن چىقىدۇ ...».

يۇقىرىقى قۇرلارنى ئوقۇپ كۆز ئالدىم «پاللىدە» يورىدى. شۇنىڭ بىلەن كىتابىمنى قوينۇمغا سېلىۋېتىپ توك يوللىرىنى بىر - بىرلەپ تەكشۈردۈم. دەرۋەقە ئىككى سىمنىڭ بېشى

ئۇزۇلۇپ كەتكەنىكەن. «ئۇلۇغ تەڭرىم، ماڭا مەدەت بەر. مېنى بۇ تەڭلىكتىن بالدۇرراق قۇتۇلدۇر» دەپ سىمىلارنى مەھكەم ئۇلاپ زىۋىت قىلىۋىدىم ...

— «گۈررىدە» ئوت ئالغاندۇ؟ — دەپ سورىدى بەگتاش گەپ ئارىلاپ.

— سەن دېگەندەك بولسىچۇ، كاشكى. مەھەللىگە بالدۇرراق يېتىپ كەلگەن بولاتتىم. نەچچە قېتىم زىۋىت قىلىۋىدىم، ئورنىدىن مىت قىلىپ قوزغالسا كىمنىڭ دەردى. بېشىمدىن بۇز ئۇلداپ تەر چىقتى، چېكەمدىن يامغۇردەك تەر قۇيۇلماقتا. قولۇمدا ئامبۇر، كۆلۈچ، ئەتۈركە، كۆزلىرىم ئۇيقۇغا ئىلىنىپ قاپتۇ ...

— دېككىدە بېرىپ هارۋىنى ئەكەل، — دېدى دادام چەشلەرنى غۇر - غۇر شامالغا ئاتقاچ، — سامانلارنى بۇگۈنلا ئۆيگە توشۇۋېلىڭ. بولمىسا بۇلتۇرقىدەك سۇدىن سامان سۈزۈپ يۇرمەيلى يەنە.

دادامنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ يۈزۈم ۋىللىدە قىزاردى. دېمىسىمۇ دادام «ئېتىۋەت» دېگەن تۇغانىنى ئېتىۋېتىشنى ئۇنتۇپ قېلىپ تاغدەك بىر خامانىنىڭ سامىنىنى سۇ ئېقىتىپ كەتكەندى.

ئۆيگە شامالدەك چېپىپ بېرىپ هارۋىنى قاتتىم، ئېشەكنى دېۋىتكەچ ناخشامنى باشلىدىم:

هارۋا بىلەن خامادىن
توشۇيمەن سامان.
ئۇنى يېسە قوي - كالا،
بولار شادىمان.

غۇر - غۇر شامال سامانىنى
كەتمە ئۇچۇرۇپ.

سامان ئۇچسا يوللار
قالار سەت بولۇپ.

سامانلىققا سامانىنى
تۆكەي تاغ قىلىپ.
ئۇخلاپ كەتسۇن مۇشۇكۇم
پۇش - پۇش - پۇش تىنىپ ...

چاپە ھارۋام، دىرت - چۇھ
بۇگۇن كۆڭلۇم خۇش ...

— چاپە ئېشىكىم، دىرت - چۇھ!

شۇنداق دېگىنىمنى بىلىمەن، ھارۋام يەردە ئەمەس ئاسماندا چېپىپ كېتىۋاتىدۇ. «ئاللا كارامەت، ئەمدى بۇ نېمە ئىش بولغىنى» دەپ ياقامنى چىشلىدىم. ھارۋام يېنىدىن ئۇچۇپ كېتىۋاتقان قۇشلار، بۇلۇتلار ھەيرانلىق بىلەن پىچىرلاشماقتا ئىدى:

— قانداق زامان بولۇپ كەتتى بۇ، قانىتى يوق تۇرۇپ ئېشەكمۇ ئاسماندا ئۇچسا؟

— ئۆزى ئۇچماپتۇ، چوقۇم ئۇنى بىرسى ئۇچۇرۇۋېتىپتۇ.

— ھارۋىدا ماتور بارمۇ - يە؟! ...

— ھارۋا ئۈستىدە ئولتۇرغان ئاۋۇ بالىنىڭ سېھىر - كارامىتى بار ئوخشايدۇ ...

نېمە دېيىشىۋاتىدۇ ئۇلار؟! مېنىڭ نەدە سېھىر - كارامىتىم بولىدۇ. سېھىر - كارامىتىم بولسا شۇ تاپتا ئېشەكنى خامان تەرەپكە چاپتۇرالىسام بولاتتى. ئېشەك نوختىسىنى ھەرقانچە بۇرغان بولسامۇ ھەممىسى ئورۇنسىز ئۇرۇنۇش بولدى. دادام يولۇمغا تولا قاراپ تىت - تىت بولۇپ كەتكەندۇ؟ ئاسمانغا بېقىپ مېنىڭ يولدا ئەمەس ئاسماندا نەگىدۇر چېپىپ كېتىۋاتقانلىقىمنى

كۆرسه يەنه «هه، ياغاچ قۇلاق، پۇرسەت تېپىپ قىلغۇلۇقۇڭنى قىپ تۇرىسەن - ده، سەن» دەپ كايىپ كېتەر.

— نەگە كېتىۋاتىمىز؟ — دېدى ئېشەك بىر چاغدا ھاڭراپ تۇرۇپ.

— مەنمۇ بىلمىدىم. قۇيۇندەك چېپىپ كېتىۋاتىمىز، ئەمما پۇتۇم يەرگە ھېچبىر تېگمىدىغاندەك ئەمەس. بۇگۈن دادامنىڭ تايىقىنى ھەق يەيدىغان بولدۇم.

— مەنمۇ بۇگۈن بىر كورا قوناقتىن قۇرۇق قالمىدىغان بولدۇم ...

شۇ چاغدا چاقماق چاقماندەك قىلىپ غايىبتىن بىر ئاۋاز كەلدى:

— ھەي بالا، سەن ئۇچار تەخسىنى ياسىيالمىغاندىكىن قەلەي بالىلارنى مۇشۇ ئېشەك ھارۋاڭ بىلەن توشۇ.

— سىز كىم بولىسىز؟ — دېدىم مەن ئەتراپقا بويۇنداپ قاراپ ھەيرانلىق بىلەن.

— مەن بۇلۇت شاھزادىسى.

— ئۇچار تەخسىنىڭ ئىشىنى ئەجەب بىلمىدىكەنسىزغۇ؟

— بىزمۇ ئايلىنىپ شۇنداق جايلارغىمۇ بېرىپ قالمىمىز - ده.

— ئېشەك ھارۋىسى بىلەن شۇنچە كۆپ بالىلارنى قانداق توشۇپ بولسۇن، — دېدىم بېشىمنى تاتىلاپ تۇرۇپ.

— ھارۋاڭنى سوزسىاڭ رېزىنكىدەك سوزۇلۇپ يوغىنايدۇ.

— ئۇ تاختاي تۇرسا.

— مەن ئۇ تاختايىنى سوزۇلمىدىغان قىلىۋەتكەن، قېنى ئۇرۇ- نۇپ باق.

مەن ھارۋىنىڭ كەينىگە ئوتۇپ تاختايىنى تارتىۋىدىم، تاختاي ئۇزىراۋەردى.

— قاڭداق، — دېدى بۇلۇت شاھزادە پىخ - پىخ

كۆلۈپ، — راست دەپتىمەنمۇ؟

— هارۋىمىزدىكى ئاسماندا چاپتۇرغانمۇ ئەسلىدە سىز-كەنسىز - دە؟ — دېدىم كۆڭلۈمدە ئويلىغىنىمنى يوشۇرماي.

— شۇنداق.

— دادام خاماندا ساقلاپ قالغان تۇرسا، نېمىدەپ ئۇنداق قوپال چاقچاق قىلىسىز؟

— مەن چاقچىقىمنى تېخى باشلىمىدىم. ئەگەر چاقچاق قىلغان بولسام بىر توپ تۇرنىلارنى ئەۋەتىپ ھېلىقى ئۇچار تەخسىنى ئۆيۈڭنىڭ ئالدىغىلا تاشلىغان بولاتتىم.

— ئۇ تۇرنىلار ئۇچار تەخسىنى يۇدۇپ ئەكېلەمتى ...

— ئۇچار تەخسىنى بىر قانىتىغا قوندۇرۇپ، بىر قانىتىدا ئۇچۇپ ئەكېلەتتى.

— پاھ - پاھ، پو ئېتىڭ دېسە شۇنداقمۇ ئاتامسىز؟

— مېنى پو ئېتىۋاتىدۇ دەپ قالدىڭمۇ؟ ئەمىسە قارا.

ئۇ شۇنداق دەپ چاۋاك ئۇرۇۋىدى، تامدەك يوغان بىر توپ قۇش پەيدا بولۇپ ئۇچار تەخسىنى قاناتلىرىغا قوندۇرۇپ ئۇچۇشقا تەمشەلدى.

— ئۇچۇڭلار!

بۇلۇت شاھزادە بۇيرۇق بېرىشى بىلەن تەڭ ئۇچار تەخسە بىلەن تۇرنىلار بوشلۇقتا لەيلەشكە باشلىدى. مەن باشتا ئۇنداق چوڭ ئۇچار تەخسىنى قىمىرلىتالماسمىكىن، دېۋىدىم، نەدىكىنى، تۇرنىلار ئۇنى سۇغەتنىڭ بىر تال يوپۇرمىقىدەكلا لەپپىدە كۆتۈردى. ئۇنىڭغا قاراپ ئۇچار تەخسە تۇرنىلارنى ئۇچۇردىمۇ يا تۇرنىلار ئۇچار تەخسىنى ئۇچۇردىمۇ بىلمەك تەس ئىدى.

— شەھەر باشلىقى بالىلارنى ئۇچار تەخسە ئىچىگە ئولتۇرغۇزۇپ قويغان بولسا تۇرنىلىرىڭىز يەر شارىغا ئاپىرىپ - ئەكەلسىمۇ بوپتىكەن ...

— ئۇچار تەخسە ئىچىگە بالىلارنى ئولتۇرغۇزۇپ ئاۋارە

بولغۇچە تۇرنىلىرىم ئۇستىگىلا مىنسۇن!

— رەھمەت سىزگە، ئەجەب بەلەن گەپ قىلدىڭىز. بالىلارنى چاقىرايمۇ؟

— چاقىر. قەلەي بالىلار قانداق بولىدىكەن بىر كۆرگۈم بار.

پاھ، مانا ئەمدى ئۇچار تەخسە ياسايمەن دەپ يۈرمىسەممۇ بالىلار تۇرنىلارنىڭ دۇمبىسىگە قونۇپلا يەر شارى سايامىتىگە بارالايدىغان بولدى، دەپ خۇشال بولدۇم. مېنى يامان چاغدا تەڭقىسلىقتىن قۇتۇلدۇرغان بۇلۇت شاھزادىگە نېمىدەپ رەھمەت ئېيتىشىمنى بىلەلمىدىم.

— چۇش كۆرۇپسەنمۇ؟

— چۇش كۆرگىنىمنى - كۆرمىگىنىمنى بىلەلمىدىم، — دېدى سەمى سارەمنىڭ گېپىگە جاۋابەن، — چۇش كۆرمىدىممۇ-كىن دېسەم ئەتراپتا نە ئېشەك هارۋام، نە بۇلۇت شاھزادە كۆرۈنمىدى. يەنە شۇ ئۇچار تەخسە ئىچىدە ئولتۇرىمەن. مەن ئۇچار تەخسە ئىچىدىن چىقىپ ساپ هاۋادىن نەپەسلەنگەچ كاللامنى سەگىتتىم. چۇش كۆردۇممىكىن دەي دېسەم ئەتراپ تۇرنىلارنىڭ توزۇغان پەيلىرى بىلەن تولۇپ كەتكەنىدى. هەيران قالارلىق يېرى، ئۇچار تەخسە شەھەر باشلىقىنىڭ ئىشخانىسى ئالدىدا ئەمەس، ئېگىز تاغلار ئارىسىدىكى قاپتالدا تۇراتتى.

چۇش بىلەن رېئاللىق ئارىسىدا كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە يۇز بەرگەن بۇ ئىشلاردىن هەيران قالدىم. سىلەر دەڭلار، مەن چۇش كۆرۇپتىمەنمۇ - كۆرمەپتىمەنمۇ؟

— كائىناتتا تىلسىم جىق، تىلسىم ماكانلارمۇ ئاز ئەمەس. ئۇنداق ئىشلارنى يۇز بەرمەيدۇ دېگىلى بولمايدۇ، — دېدى بەگەتاش.

پۇتۇن بىر كېچە ئۇخلاپ، چۇش كۆرۈپ تاڭ ئاتقاندا يەنە قاراپ ئولتۇرۇشقا يۇزۇم چىمىلدىدى. مەن شەھەر باشلىقىغا

بەرگەن ژەدەم بويىچە بولغاندا ئۇچار تەخسە يەنە ئىككى سائەتتىن كېيىن بالىلارنى ئېلىپ قوزغىلىشى كېرەك ئىدى.

«چىك - چىك، چىك - چىك ...»

مۇشۇ ۋاقىت دېگەنلىك پۇت - قولىنى باغلاپ بىر يەردە جىم تۇرغۇزغىلى بولىسچۇ، كاشكى. ئۇچار تەخسە بىلەن ھەپىلىشۇا- تىمەن، ئەمما ھېچبىر زۇۋانغا كىرىدىغاندەك ئەمەس. ئالدىمدىكى تاغلار ئەلى بابانىڭ تىلىسىملىق غارى بولۇپ قالغان بولسا «تىل- سىم غار، تىلسىم غار، ساڭا بىرلا گېپىم بار. بۇ بۇزۇق ئۇچار تەخسىنى غارنىڭغا سۆرەپ ئەكىرىپ كېتىپ يېڭىدىن بىر ئۇچار تەخسە چىقىرىپ بەر» دېگەن بولسام غار ئىشىكى ئېچىلىپ تىل- كىم ئىجابەت بولغان بولسا، نەقەدەر خۇشال بولۇپ كېتەرىدىم. ئۇ چاغدا قەلەي بالىلار «ئادەم بالىسى دېگەن ھەقىقەتەن يامانكەن، بىز سىلەرگە قول قويدۇق» دېيىشىپ كېتەرىدى. شەھەر باشلا- قىمۇ «يارايسەن سەمى، ئوغۇل بالا دېگەن سەندەك بولىدۇ» دەپ سۆيۈنەرىدى. ھەي، نەس باسقۇر ئۇچار تەخسە، تېزرەك زۇۋانغا كىر. مەنمۇ بۇ جايدىن مەھەللەمگە قاراپ بالدۇرراق يولغا چە- قاي.

شۇ چاغدا كاللامغا يەنە مۇنداق خىيال كەلدى: ئۇچار تەخسە- نى ياسىيالمىغاندىكىن ئالدىمدىكى قورام تاش يېرىلسا ئىچىگە كىرىۋېلىپلا تاش بىلغا ئايلىنىپ قالسام. شەھەر باشلىقى ئىزدەپ - ئىزدەپ مېنى مەھەللىسىگە كەتكەن ئوخشايدۇ، دەپ قالسا. ئەگەر «يېرىل تېشىم، يېرىل» دەپ ئىچىگە كىرىپ بولۇپ يېنىپ چىقالمىسامچۇ؟ ئۇ چاغدا ئۇچار تەخسە شەھىرىدە بىر پارچە تاشقا ئايلىنىپ قالمامدىمەن؟ قانچە يىغلىسامۇ، توۋ- لىسامۇ ئاۋازىم تېشىغا چىقمايدۇ. ئانام - دادام ئىزدىسىمۇ تاپالمايدۇ. ياق، بۇنداق ۋەھىمىلىك خىياللارنى ھەرگىز قىل- ماي، دەپ تەسەللى بەردىم يەنە ئۆزۈمگە.

«بالىلارنىڭ يەر شارى ساياھىتىگە ئېلىشەك ھارۋاڭ بىلەن توشۇ...»

بۇلۇت شاھزادىنىڭ يۇمۇرغا ئۇستىلىقىنى قارا. ئۇ بۇ گەپنى بىلەن بىر تەرەپتىن مېنى مازاق قىلسا، بىر تەرەپتىن بەل قويۇۋەتمەي داۋاملىق ئىزدىنىشىمنى ئۈمىد قىپتۇ ئەمەسمۇ؟ ئۇچار تەخسىنى نېمىشقا ئۆز ئورنىدىن قىمىرلىتىپ قويىدۇ؟ بۇ كاللاڭنى ئىشلەتسەڭ ئۇچار تەخسە مانا مۇشۇنداق مىدىرلايدۇ، دېگىنىكەن ـ دە؟!

كۆز ئالدىم «پاللىدە» يورۇپ قوينۇمدىن كىتابىمنى ئېلىپ قايتىدىن ۋاراقلىدىم. «ئەگەر توك يوللىرىدىن چاتاق چىقمىغان بولسا، ماي يوللىرىنى ئىنچىكىلىك بىلەن تەكشۈرۈش كېرەك ...»

مېنىڭ مۇشۇ ئالدىراقسان مىجەزىم قاچان ئۆزگىرەر؟ نېمىشقا كىتابنى باشتىلا تولۇق ئوقۇپ چىقمىغاندىمەن؟ كىتابنى ئالدىرىماي تەپسىلىي ئوقۇپ چىققاندىن كېيىن ماي يولىنى تەكشۈردۇم. تەكشۈرۈش نەتىجىسىدە، شۇ نەرسە ئايان بولدىكى، ماي تۇرۇبىسى قاتلىشىپ قېلىپ ماتورغا ماي بارماپتىكەن. قاتلاشقان تۇرۇبىنى ئوڭشاپ ئاچقۇچنى بۇرىسام «گۇررىدە» ئوت ئالدى. شۇ چاغدىكى خۇشاللىقىمنى بىر دېمەڭلار! ماتور ئوت ئالغان ھامان ئۇچار تەخسىنىڭ ئىچىدىكى رەڭلىك چىراغلار «لاپ ـ لاپ» قىلىپ يانىدى.

— ئۇچار تەخسە ئوت ئالدى، ئۇچار تەخسىنى ياساپ پۈتتۈردۇم، — دەپ بۆكۈمنى ئاسمانغا ئېتىپ توۋلىۋەتتىم.

بالىلار يەر شارىغا سايىاھەتكە بارىدۇ

— شەھەر باشلىقى، مەن تاغ باغرىدا بىرسىنىڭ توۋلىغان ئاۋازىنى ئاڭلىغاندەك قىلدىم.

— قاراڭلار، ئاسماندا پىرقىرىغان ئاۋۇ نەرسە نېمە؟

— ئۇچار تەخسە ئەمەستۇ؟

— ياقەي ...
— بۆكتەك قىلامدۇ، نېمە؟
— يۈرۈڭلار، شۇ تەرەپكە بارايلى.
جىددىيلىشىپ چىرايى تاتىرىپ كەتكەن شەھەر باشلىقى بىر توپ بالىلارنى ئەگەشتۈرۈپ تاغ باغرىغا كېلىپ ئۇچار تەخسىنى كۆرگەندىن كېيىن، ئاندىن يەڭگىل نەپەس ئالدى:
— نېمە قىلىسىز بۇ يەردە، بۆكتۈرنى ئاسمانغا ئېتىپ؟
شەھەر باشلىقى ۋە سومكا يۈدۈڭالغان، سايادەت ئايىغى كىـ يىڭالغان بىر توپ بالىلار ماڭا قاراپ تۇراتتى. يۈگۈرۈپ شەھەر باشلىقىنىڭ ئالدىغا باردىم:
— غەلىبەمنى تەبرىكلەڭاتىمەن.
— ئۇچار تەخسىنى ياساپ پۈتتۈرۈپسىز ـ دە؟
— ھەئە.
— يارايسىز، چوڭ كاشىلا نەدىكەن؟
— كىچىككىنە چاتاقكەن.
— كىچىككىنە چاتاق؟ قارىڭ سىزنىڭ كەمتەرلىكىڭىزنى. تېخى كىچىككىنە چاتاقكەن دەيسىز، تۇرغۇن پال كۆزلەر ھەپىلىـ شىپ بېشىنى چايقاشقان تۇرسا.
— قانداقلا بولمىسۇن سىز دېگەن ۋاقىتتا ئۇلگۈرتۈپ پۈتتۈـ رۈپ بەردىمغۇ.
— ئەتىگەندىن بېرى مېنىڭ جېنىمنى ئېلىپ جاڭگالدا قويـ دىڭىز جۇمۇ؟ — دېدى شەھەر باشلىقى كۈلۈمسىرەشكە تىرىـ شىپ.
— دېگەن چاغقا پۈتتۈرۈپ بېرەلمەسمىكىن، دەپ ئەنسىرە ـ گەن ئوخشىمامسىز؟
— نەدىكىنى؟ سىزنى يالغۇز قالدۇرۇپ ئىشخانامغا كىرـ دىم. قولۇمغا ئىش بارىدىغاندەك ئەمەس. دېرىزىدىن كۆزۈمنى ئۈزمەي قارايمەن، ئۇ يەر ـ بۇ يەر بىلەن ھەپىلىشىسىز، ھېلى

بۆكىڭىز بېشىڭىزدىن سىيرىلىپ چۈشىدۇ. شۇنىڭغا قاراپ سىز-نىمۇ مەندەك جىددىيلەشتىمىكىن، دېدىم.

— جىددىيلەشمەي قالامدىمەن، مەكتەپتە يا بىزگە ئوخشاش رېمونت قىلىشنى ئۆگەتمىگەن تۇرسا، پەقەت ئۆزۈمنىڭ مەھەللىدە ئۇنى - بۇنى چۈۋۈپ، قۇراشتۇرۇپ باقىدىغان قىزىقسىم بىلەن سىزگە ئۇرۇنۇپ باقاي دېگەن.

— سىزگە قاراپ - قاراپ تاڭ سۈزۈلەي دېگەندە كۆزلىرىم تالدى. بالىلارنى ئويلاپ پۈتۈن كېچە كىرپىك قاقمىدىم، دېسەم ئىشىنەمسىز؟

— ئەلۋەتتە ئىشىنىمەن. بالىلارنىمۇ ئويلىغانسىز، سەمى ئۇچار تەخسىنى ياساپ پۈتتۈرەلمىسە قانداق قىلارمەن، دەپ بەشىڭىزغا غەممۇ چۈشكەندۇ؟

— چۈشمەي قالامدۇ؟ چۈشكەندىمۇ تاغدەك غەم چۈشتى دەڭە. قانداق غەپلەت باستىكىن «بىر دەم كۆزۈمنى يۇماي» دەپ ئورۇندۇققا چۆكۈپتىمەن. ئويغانسام ئىشخانام ئالدىدا سىزمۇ، ئۇچار تەخسىمۇ يوق.

— سەمى ئۇچار تەخسىنى ھەيدىگەنچە مەھەللىسىگە قېچىپ-تۇ، دەپ ئويلىدىڭىزمۇ؟

— ياق، ئەسلا ئۇنداق ئويلىمىدىم. قاچسىڭىزمۇ ئۇچار تەخسىنى ئوت ئالدۇرۇپ ھەيدەپ قاچار بولغىيدىڭىز ...؟! ئۇنى سۆرەپ يا يۈدۈپ قېچىشىڭىز مۇمكىن ئەمەس - دە. ماتور ئوت ئالسا ئۇستىلىمدىكى سىگنال چىرىغى يېنىپ بەلگە بېرەتتى، شۇ ھامان ئويغىنىپ كېتەتتىم. سىزمۇ، ئۇچار تەخسىمۇ كۆز ئالدىمدىن ھەش - پەش دېگۈچە يەر يۇتقاندەكلا يوقالدى، بۇنىڭغا ئەقلىم ھېچ يەتمىدى.

نېمە قىلىشىمنى بىلەلمەي تۇرغاندا بالىلارنىڭ ۋاراڭ - چۇرۇڭلىرى قۇلىقىمغا كىردى:

— بىز يەر شارىغا بارىدىغان ئۇچار تەخسە كۆرۈنمەيدىغۇ؟

— بىلمىدىم.
— باشقا بالىلارنى ئېلىپ ئاللىبۇرۇن ئۇچۇپ كەتتىمۇ - يە؟
— ۋاقىت تېخى توشمىغان تۇرسا، ئۇنداق بولماس ...
مەن نېمە دەيمەن؟ ئۇچار تەخسە ئۆز ئورنىدا تۇرغان بولسا- غۇ «سەۋر قىلىڭلار، مانا ياساۋاتىمىز» دەپ چۈشەندۈرگىلى بولاردى، ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق ... شۇنىڭ بىلەن پۈتۈن شەھەردىكىلەر يول - يوللارغا بۆلۈنۈپ ئىزدەشكە كىرىشتۇق. دەڭە سەمى، ئۇچار تەخسە نېمە بولۇپ بۇ تاغ باغرىغا كېلىپ قالدى؟
— ئۆزۈمۇ بىلمىدىم. بىر چۈش كۆرگەندەك قىلدىم. ئويغىنىپ قارىسام ئۇچار تەخسە بىلەن بۇ تاغ باغرىغا كېلىپ قاپتىمەن.
شەھەر باشلىقى گېپىمگە ئىشەنمىگەندەك ئۇچار تەخسە ئەترا- پىنى ئايلىنىپ چىقتى:
— بۇ يەرگە قۇش مايىقى ھەم پەيلىرى تولۇپ كېتىپتۇ، سىز قۇشلارغا ئايلانمىغانسىز - ھە؟! ...
— چۈشۈمدە بىر توپ تۇرنىلار ئۇچار تەخسىنى قانىتىغا قوندۇرۇپ ئۇچقاندەك قىلغان ...
— ياق، بۇ چۈشىڭىز ئەمەس، راست بولغان ئىشكەن. ئىشخانام ئالدىدىمۇ بۇنداق پەيلەرنى ئۇچراتقانىدىم.
— راستمۇ؟
— ھەئە.
— بۇنى چۈشۈم ئەمەس دەي دېسەم، مەن ئېشەك ھارۋىسىنى ھەيدەپ خامانغا ماڭغان، بىر چاغدا ئېشەك ئاسماندا چاپتى. قارىسام ئۇلار يېنىمدا يوق تۇرىدۇ.
— شۇنداق ئىشمۇ بولدىمۇ تېخى؟
— راست، شۇنداق ئىش بولدى.

— بىز سىزنى، ئۇچار تەخسىنى ئىزدەپ كېتىۋاتساق بۆكىـ
كىزنى ئاسمانغا ئاتقانىنى ئالدى بىلەن مانا ماۋۇ بالا كۆرۈپ:
«ئاسماندا پىرقىرىغان ئاۋۇ نەرسە ئۇچار تەخسىمۇ، نېمە؟» دېـ
دى. قارىسام سىزنىڭ بۆكىگىز، هايالىشمايلا مۇشۇ تەرەپكە
چاپتۇق.

— مېنىڭ ئىسمىم مىسباش، — دېدى هېلىقى بالا تاقىر
كاللىسىنى تاتىلاپ تۇرۇپ، — تونۇشۇپ قالايلى. هەممىمىزنىڭ
سىز بىلەن ئاداش بولغۇمىز بار.

— مېنىڭمۇ شۇنداق ئارزۇيۇم بار. بۇ قېتىم سىلەر نەلەردە
پائالىيەت ئېلىپ بارماقچى؟

— يېتەكچىمىز ئالدىنقى قېتىم يەر شارىنىڭ ئۇچتىن ئىكـ
كى قىسمى سۇ بولغاچقا ئالدى بىلەن دېڭىزلارنى چۈشىنەيلى،
دېدى. دېڭىز ـ ئوكيان ئاستىدا نەچچە ئون كۈن تۇرىدۇق.

— قورسىقىڭلار ئاچمىدىمۇ؟

— بىز باتارېيەلا يەيدىغان تۇرساق.

— ئېسىم قۇرۇسۇن، بۇ گەپلەرنى قەلەيچاقتىن ئاڭلىغان.

— شۇ قېتىملىق ساياهىتىمىزمۇ ئوڭۇشلۇق بولدى، دەپ
قارايمەن. بىز دېڭىز ـ ئوكيان ئاستىدا نەچچە ئون مىڭ خىل
دېڭىز جانلىقلىرىنىڭ ياشاش ئادىتى هەققىدە چوڭقۇر چۈشەنچىگە
ئىگە بولدۇق. كىتابتىكى نۇرغۇن قاراشلارنىڭ خاتا هەم ۋاقتى
ئۆتكەنلىكىنى هېس قىلدۇق. ئەمما، ئۇ جەريانداا ئويۇن بىلەن
بولۇپ كېتىپ بىر نەرسىنى ئەتراپلىق كۆزىتىشنى ئۇنتۇپتۇق.

— نېمىنى؟ — مىسباشنىڭ گېپىگە قىزىقىپ سورىدىم
مەن.

— دېڭىزدا دېلفىن بىزگە باشلامچى بولۇپ هەممە جايلارنى
ئايلاندۇردى. قىيىسىپ ياتقان، دات باسقان پاراخوت بىزگىمۇ
ئوچرىغان، دېلفىن بۇ پاراخوت يېنىدا چۈشەندۈرۈش ئېلىپ بېرىـ
ۋاتقاندا، بىز چاقچاقلىشىپ «سۇ ئاستىدا ئۇزۇن تۇرساق مۇشۇ

پاراخوتتەك داتلىشىپ قالارمىزمۇ؟ ...» دېيىشتۇق. سىزنىڭ ئۇنى زۇۋانغا كىرگۈزۈپ شىمالىي مۇز ئوكيانغا ھەيدەپ بارغىنىڭىز راستىنى دېگەندە چوڭ بىر مۇجىزە بولدى، بۇ شەرەپ سىزگە مەنسۇپ!

— ئۇنى مۇجىزە دېگىلى بولاتتىمۇ؟

— نېمىشقا بولمىغۇدەك؟ نۇرغۇن غەۋۋاسلار ئاشۇ پاراخوتنى نەچچە ئون يىل ئىزدەپ تاپالماپتۇدەك. سىز ئۇنى ھەيدەپ بېرىپ ئېسكىموسلارغا ھەدىيە قىلدىڭىز. ئۇلار ئەمدى ئاستا ـ ئاستا مۇز ئۆيلەردىن پاراخوتنىڭ ئىسسىق ھۇجرىلىرىغا كۆچىدۇ ـ دە. بىلمىگەنلەر ئېسكىموسلار قەۋەتلىك ئۆيلەردە ئولتۇرىدىكەن دەپ قالامدۇ تېخى ...؟

ئۇ قېتىملىق ساياھەت ئاخىرلىشىپ يېنىپ كەلگەندىن كېيىن يېتەكچىمىزدىن تازا تەنقىد ئاڭلىدۇق.

— نېمىدەپ؟

— سەنلەر ئويۇن ئويناشنىلا بىلىسەن، قاچانمۇ ئادەم بالىلىرىدەك ئەقىللىق، باتۇر بولۇشىسەن، دەپچۇ؟ شۇنىڭدىن كېيىن بىز شەيئىلەرنى كۆزىتىش ئۈسۈلىمىزدا ئۆزگىرىش ياسىدۇق.

— قانداق ئۆزگىرىش؟

— ئۈچرىغان ھەربىر شەيئىنىڭ يوشۇرۇن تەرەققىياتىنى نەزەرگە ئېلىش.

— بۇ گېپىڭىزنى مەڭگۈ ئېسىمدە تۇتىمەن. ئۇنداقتا بۇ قېتىملىق ساياھەتتە كاتتا پىلانىڭلار بارىكەن ـ دە؟

— بولمامدىغان؟

— قانداق پىلانىڭلار بار؟ ئاڭلاپ باقسام بولامدۇ؟

— بۇ قېتىملىق ساياھىتىمىزنىڭ نىشانى دېگىز ـ ئوكيان ئەمەس، بەلكى قۇرۇقلۇق. بىز ئۇ جايغا بارغاندىن كېيىن ئالدى بىلەن نەسلى قۇرۇپ كەتكەن دىنوزاۋۇر بىلەن ئىت قۇرتىدەك تېز كۆپىيىپ كەتكەن چاشقانلار ئۈستىدە سىلىشتۇرما تەتقىقات ئېلىپ

بارمىز. دېمىسىمۇ يەر شارى ئاپىرىدە بولغاندىن باشلاپ ياشاپ كەلگەن شۇنچە كۆچلۈك جانلىق دىنوزاۋرنىڭ نەسلى قۇرۇپ كەتكىنى بىر سىر - دە، بۇ جاينى كۆردىڭىز، ھەممىسى توپا - چاڭ ئۆرلەپ تۇرغان زېمىن. يەر شارىدا نۇرغۇن ئۆسۈملۈك، گۈل - گىياھ، دەل - دەرەخ بار دەيدۇ. ئۆسۈملۈكلەر ھەر چوڭ قورام تاشلارنى يېرىپ ئۆسىدىكەن. شەمشاد، قارىغاي دېگەنلەر بولسا تاقىر تاغلاردا كۆكلەۋېرىدىكەن. سۇسىز چۆل - قۇملۇقلاردا ياشايدىغان توغراق دەيدىغان بىر خىل دەرەخ بارمۇ؟

— بار.

— دەرسلىكتىن ئوقۇپ ئاشۇ دەرەخنىڭ قەيسەرلىكىگە چىن كۆڭلىمىزدىن ئاپىرىن ئوقۇدۇق. ئۇ كارامەت دەرەخكەن. ياشىرىپ مىڭ يىل، قۇرۇپ مىڭ يىل، يىقىلىپ يەنە مىڭ يىل ياشايدۇ، دەيدۇ، بۇ راستمۇ؟

— راست.

— بىز بۇ قېتىم يەنە ئاشۇ ئۆسۈملۈك، گۈل - گىياھ، دەل - دەرەخلەرنىڭ بىخلىنىش، ئۆسۈش شارائىتىنى تەتقىق قىلىپ يېڭى سورتلارنى يېتىشتۇرۇپ بۇ جاينىمۇ گۈزەل بىر ماكانغا ئايلاندۇرماقچى.

— پاھ، بۇ ھەقىقەتەن گۈزەل تەسەۋۋۇركەن.

— تەسەۋۋۇر دەيسىزغۇ؟ بۇ پات يېقىندا ئەمەلگە ئاشىدۇ. شۇ چاغدا سىزنى بۇ ماكانىمىزغا قايتىدىن تەكلىپ قىلىپ ئەكېلىمىز. بەلكىم ئۇ چاغدا ياپىيېشىل باغۇبوستانلارنى كۆرۈپ ئۇلارنى بىزنىڭ كۆكلەتكىنىمىزگە ئىشەنمەي قېلىشىڭىز مۇمكىن.

— تەكلىپ قىلغان چېغىڭىزدا سارىم، زىلەي، بەگتاش، مەمەش، يارى دېگەن دوستلىرىمنى بىللە ئېلىپ كېلىپ ئويناپ كېتەرمەن.

— سەمى، ئويۇنىڭ گېپىنى قىلىۋىدىڭىز، يەنە بىر ئىش ئېسىمگە كەلدى: ھەر كۈنى تاپشۇرۇق - پاپشۇرۇق ئىشلەپ

هارغان چاغلىرىمىزدا ئويناپلى، دېسەك بىزنىڭ تۇزۇك ئويۇنلىرىمىزمۇ يوق. سىلەر بولساڭلار «ۋاللەي»، «مۆكىمۆكە»، «قوغلاشماق»، «قۇم ئوردا»، «لاي پادىشاھ»، «خان ئايىم» ... دېگەندەك ئويۇنلارنى ئويناپ زېرىكمەيدىكەنسىلەر.

— ئەتىياز پەسلىدە بۇركۇت، كېپىنەك شەكىللىك لەگلەكلەرنى ئۇچۇرىمىز تېخى.

— سىلەرنىڭ ھەربىر پەسلىدە ئويناپدىغان ئويۇنۇڭلار جەمئىكەن. لەگلەكنىڭ گېپىنى قىلدىڭىز، ئەمما بۇ جايدا لەگلەك ئۇچۇرالمايمىز — دە.

— نېمىشقا؟

— نېمىشقا دەمسىز؟ ئۆزىمىز ئېغىرلىقىمىزنى يوقىتىپ لەگلەكتەك ئۇچۇۋاتقان تۇرساق، لەگلەكنىڭ يېپىنى باشقۇرغىلى بولاتتىمۇ؟ ئەڭ ياخشىسى، بىز بۇ جاينى بۇك ئورمانلىققا ئايلاندۇرساق شېخىغا بۇركۇت قونىدۇ. رەڭگارەڭ گۈللۈكلەرنى بەرپا قىلساق كېپىنەكلەر گۈللەرنى ئەگىپ كېتەلمەيدۇ. دېگىنىم توغرىمۇ؟

— توغرا، ھەقىقەتەن ئورۇنلۇق گەپ قىلدىڭىز. مىسباش دېسە مىستىن ياسالغان باشمىكىن دېسەم، ئوبدانلا ئىشلەپ قويىدىغان باشكەن جۇمۇ بۇ؟

— كاللام ئىشلىمىسە بۇ بىر توپ كەپسىزلەرنىڭ گۇرۇپپا باشلىقى بولالايتىممۇ؟ بىز بارساق ئاداشلىرىڭىز ئاشۇ جىق ئويۇنلىرىنى بىزگە ئۆگىتىپ قويارمۇ؟

— ئۇنىڭدا گەپ يوق. ئاداشلىرىم بىلەن ئويناپلا قالساڭلار مېھرىڭلارنى ئۇزەلمەي بۇ جايىغا قايتىپ كەلگۈڭلار كەلمەسمىكىن...

— ئۇلار بىزگە شۇنداق ئامراق بولۇپ قالارمۇ؟

— ئۇلارنىڭمۇ يېپىيېڭى بىر دۇنيانى كۆرگۈسى بار. بەلكىم سىلەر بىلەن بىللە بۇ جايغا كېلىشى مۇمكىن.

— بەك ياخشى بولدى. سىز قەلەيچاقتا شىمالىي مۇز ئوك-يياندا سېرك ئۆمەكنىڭ بارلىقىنى ئېيتىپتىكەنسىز؟

— شۇنداق. مەن تېخى ئۇلارنىڭ بىر مەيدان ئويۇنىنىمۇ كۆرگەن.

— بىز شۇنىڭغىمۇ قىزىقىپ قالدۇق. بېرىپ كۆرگۈمىز بار. قىممەت باھادا بېلەت سېتىۋالساق ئۇلار بىزگە ئويۇن قويۇپ بېرەرمۇ؟

— مەنمۇ دەسلەپتە شۇنداق ئويلىغان، ئەمما ئۇلار بىر نەرسىنى پۇلدىنمۇ مۇھىم ئورۇنغا قويىدىكەن.

— نېمىنى؟

— مېھىر - مۇھەببەتنى. بارساڭلار ئۇلار چوقۇم سىلەرگە ئويۇن قويۇپ بېرىدۇ. ئۇ سېرك ئۆمەكنى تەشكىللىگەن شاھزادە-نىڭ مايمۇنچاق دېگەن دىرىژور بالىسى بار. قەلبلەرنى لەرزىگە سالىدىغان مۇزىكىلارنى ئىشلەيدۇ. ئۇنىڭ كېيىن داڭلىق كومپو-زىتور بولۇشىدا گەپ يوق. مەندىن ئۇنىڭغا سالام ئېيتىڭ.

— سالامىڭىزنى چوقۇم يەتكۈزىمەن. مېنىڭمۇ داپ - دۇ-تار، راۋاب - سۇناي دېگەندەك سازلارنى ئوتتەك چالغۇم بار. ماڭا پۇرسەت بولار - ھە!

— پۇرسەتنى ئۆزىڭىز يارىتىسىز. مەنمۇ راۋاب چېلىشنى مەشرەپلەردە يۇرۇپ ئۆگىنىپ قالغان. ئۆزىڭىزگە ئىشىنىڭ، چوقۇم ئۆگىنەلەيسىز.

— ماقۇل، بۇ گېپىڭىز ماڭا چوقۇم ئىلھام بولىدۇ.

— ۋاقىت توشقىلى نەۋاق، پارىڭلار ئەجەب تۇغمەي كەت-تى. سايامەتكە ماڭامسىلەر - ماڭمامسىلەر؟ — دېدى شەھەر باشلىقى پارىڭمىزنى بۆلۈپ.

— بارىمىز، شەھەر باشلىقى، — دېدى مىسباش كۇلۇمسە-رەپ تۇرۇپ، — مۇشۇ پۇرسەتنى بارماق پۈكۈپ ساناپ ئاران كەلتۇرگەن تۇرساق نېمىشقا بارمىغۇدەكمىز؟

— ئەمىسە، تېزدىن ئۇچار تەخسىگە چىقىڭلار!

مىسباش ۋە باشقا بالىلار ماڭا قولىنى پۇلاڭلاتقاچ سەكرىگەن-دەك مېڭىپ ئۇچار تەخسە ئىچىگە كىرىپ كەتتى.

— يارايسىز، سەمى، — دېدى شەھەر باشلىقى قولىنى مۇ-رەمگە قويۇپ، — بىز بۇنى بالىلىرىمىزغا تارىخ قىلىپ سۆزلەپ بېرىمىز. سىزنىڭ بۇ يارديمىڭىزگە نېمىدەپ رەھمەت ئېيتساق بولار؟

— تەكەللۇپ قىلماڭ، مۇشۇ پۇرسەتتە تونۇشۇۋالدۇق. مې-نىڭ شۇ تاپتا مەھەللەمگە تېزرەك قايتقۇم بار.

— ئۆز يۇرتىنى سېغىنمايدىغان كىم بار دەيسىز، كۆڭلى-ڭىزنى چۈشىنىشكە بولىدۇ. يۇرتىڭىزدىن «قايتا كېلىمەن» دې-سىڭىز تېز ئايروپىلاندىمۇ ئىككى ھەپتىدىن ئارتۇق يول يۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ. بۇ جايغا كەلمىكىڭىز ئوڭاي ئەمەس. مۇشۇنداق پۇرسەتتە سىز بىلەن دىدارلاشقىنىمىدىن ئىنتايىن خۇشالمەن. كەلگەنكەنسىز، ئاي شارى بىلەن قۇياش سىستېمىسىنىمۇ كۆ-رۈپ كەتمەمسىز؟ سىلەردە «قەپەسدىكى قاپلاندىن جاھان كۆرگەن ئات ياخشى» دەيدىغان ماقال بارغۇ؟ جۇغرافىيە، تەبىئەت كىتاب-لىرىڭىزدىكىنى چۈشەنگەنلىرىڭىزدىن ئەمەلىي كۆرگەن ياخشى — دە.

ئاي شارى، قۇياش سىستېمىسى؟ مېنى ئارىسالدىلىق يەنە قىينىشقا باشلىدى. بۇ ئاسان كەلمەيدىغان پۇرسەت تۇرسا قانداق قىلغۇلۇق؟ مېنىڭ ئارىسالدى بولغىنىمنى كۆرگەن شەھەر باشلە-قى:

— ئەگەر ماقۇل كۆرسىڭىز سىزنى شىمالىي مۇز ئوكيانىدىن ئەكەلگەن ئۇچار تەخسە مەخسۇس سىزنىڭ ئىشلىتىشىڭىزدە بولە-دۇ. ئۇچقۇچى ھەر ۋاقىت سىزنىڭ قوماندانلىقىڭىزغا بويسۇنە-دۇ، — دېدى.

— مەن ئەڭ ياخشىسى بالىلار يەر شارىغا بارىدىغان ئۇچار

تەخسىگە چىقىۋېلىپ مەھەللەمدە چۇشۇۋالسام بوپتىكەن.

— ھا ـ ھا ـ ھا ...

گېپىم قىزىقارلىق تۈيۈلغان بولسا كېرەك، شەھەر باشلىقى قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى.

— بۇ پۈتۈن ئۆمرۈمدە ئاڭلىغان ئەڭ قىزىق گەپ بولدى، شۇنداق قىلساققۇ بولاتتى. بىراق، بالىلارنىڭ ئورنى ئالدىن بېكىتىلىپ بولغان ئەمەسمۇ؟

— بىر بۇرجەككە سىغدىلىپ تۇرۇۋالمايمەنمۇ؟

— نورمىدىن ئاشۇرماسلىقنى سىلەرنىڭ ساقچىلارمۇ تەكىتلەيدىغۇ؟ ھازىرچە بىزگە ئامال يوق.

— بوپتۇ ئەمىسە، ئاي شارىنىمۇ بىر كۆرۈپ كېتەي.

توققۇزىنچى باب ئاي شارى سەپىرى

پاراڭلاشقاچ ماڭايلى

شەھەر باشلىقى قولىدىكى سائەتنى باسقاندەك قىلىۋىدى، ھاينى - ھۇي دېگۈچە قەلەيچاق ئۇچار تەختىسىنى پىرقىرىتىپ ئالدىمدا پەيدا بولدى. بۇنى كۆرۈپ شەھەر باشلىقى نېمىدىنىدۇر مەمنۇن بولغاندەك بېشىنى يېنىك لىڭشىتىپ قويدى.

— يولغا چىقامسىلەر؟ — دەپ سورىدى شەھەر باشلىقى مېنىڭ ئورنۇمدىن قىمىرلىماي تۇرغىنىمنى كۆرۈپ.

— قەلەيچاقنىڭ تەييارلىقى پۈتتىمىكىن؟

— قەلەيچاق دېگىنىڭىز كىم؟— ھەيران بولۇپ سورىدى شەھەر باشلىقى.

— ھازىر ئۇچار تەختىسىنى ھەيدەپ كەلگەن ئۇچقۇچىچۇ؟

— سىز ئۇنى قەلەيچاق دەپ ئاتىۋالدىڭىزمۇ؟ بوپتۇ، بۇمۇ چىرايلىق ئىسىمكەن، شۇنداق ئاتاۋېرىڭ، ئۇنىڭ تەييارلىقى ئالەمشاچان پۈتۈپ بولغان.

— قەلەيچاق مەن بىلەن ماڭسا، يەر شارىغا بارىدىغان ئۇچار تەختىسىنى كىم ھەيدەيدۇ؟

— بايا تىن سىز بىلەن پاراڭلاشقان مىسباش.

— ئاشۇ مۇشتۇمدەك بالا ئۇچار تەختىسە ھەيدەيلەمدۇ؟

— ئۇنىڭ بويىنىڭ پاكارلىقىغا قاراپ شۇنداق دەۋاتىسىز - ھە! ئۇ دېگەن نۇرغۇن سىناقلاردىن ئۆتكەن پىشقان ئۇچقۇچى.

— شۇنداقمۇ؟

— ھەئە.

— ئالىمادىس بىرەر ئىش يۈز بېرىپ قالماس ـ ھە؟

— ئۇچار تەخسە چاتاق چىقىشتىن تۆت سائەت بۇرۇن سىگـ نال بېرىپ ئاگاھلاندۇرىدۇ. بىز كونترول سۇپىسىدا ئۇلارنى ھەر ۋاقىت كۆزىتىپ تۇرىمىز. ئۇچار تەخسىنىڭ ئادەتتە ئالتە ماتورى بولىدۇ. بىرى ئىشلىمىسە، يەنە بىرىنى قوزغىتىدۇ.

— ئەگەر ھەممىسىدىن چاتاق چىقسا ...

— ئەگەر ھەممىسىدىن چاتاق چىقسا ئۇلارنى پاراشۇت بىلەن سەكرەشكە بۇيرۇق بېرىمىز.

— دۇمبىسىگە يۇدۇۋالغىنىنى سومكىمىكىن دېسەم ئەسلىدە پاراشۇت ئوخشىمامدۇ؟

— شۇنداق، بالىلار بىزنىڭ بايلىقىمىز. ئۇلارنى قوغداش، ئامانلىقىغا مەسئۇل بولۇش بىزنىڭ مۇقەددەس بۇرچىمىز.

— ئۇلار نېمىنى كۆتۈپ تۇرىدۇ؟

— كىملەرنى دەيسىز؟

— ئاۋۇ چوڭ ئۇچار تەخسىدىكىلەرچۇ؟

— مېنىڭ بۇيرۇقۇمنى كۈتۈپ تۇرىدۇ. ئەمىسە، يولغا چىقامسىلەر؟

— چىقايلىمىكىن.

مەن شەھەر باشلىقى بىلەن پاراڭلىشىۋاتقاندا مىسباش بىلەن قەلەيچاقمۇ بىر ـ بىرىنىڭ قولىنى مەھكەم سىقىشىپ بىرنېمىلەرنى دېيىشىۋاتاتتى. ھەرقاچان بىر ـ بىرىگە ئامانلىق تىلەشتىمىكىن، دەپ ئويلىدىم.

شەھەر باشلىقى ئىككى قولىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ ئۇلارغا قاراپ پۇلاڭلاتتى. مىسباش بىلەن قەلەيچاق شۇ ھامان يۈگۈرۈپ بېرىپ ئۆزلىرىنىڭ ئۇچار تەخسىسىگە ئورۇنلاشتى. مەن شەھەر باشلىقى بىلەن كۆزۈم قىيمىغان ھالدا خوشلىشىپ قەلەيچاق چىقىقان ئۇچار تەخسىدىكى بالىلار مېنىمۇ ئۆزى بىلەن بىللە يەر شارى

ساياھىتىگە باردىۇ، دەپ ئويلاپ قالدىمىكىن خۇشاللىقىتىن قىن - قىنىغا پاتماي قېلىشقاندى. مىسباش ماڭا قاراپ كۈلۈمسىرەپ بېشىنى توختىماي لىڭشىتتى. مەن بۆكۈمنى قولۇمغا ئېلىپ پۇلاڭلىتىپ ئۇلار بىلەن خوشلاشقاچ ئۇچار تەختىمگە چىقىپ جايلاشتىم.

ئۇچار تەختىنىڭ يېشىل چىرىغى «لاپ» قىلىپ يېنىشى بىلەن بىزنىڭ ئۇچار تەختىمۇ، مىسباش ھەيدىگەن ئۇچار تەختىمۇ تەڭلا قوزغالدى. شۇئان قېلىن قار ياغقاندەك تۇرنىلارنىڭ پەيلىرى بوشلۇقتا لەيلەپ ئايلاق مەنزىرە شەكىللەندى. مىسباشنىڭ ئۇچار تەختىسى غۇررىدە بۇلۇتلار قاتلىمىغا شۇڭغۇپ غايىب بولدى. بىز بولساق ئاستا - ئاستا ئېگىزگە ئۆرلەۋاتاتتۇق.

— نېمانچە تېز ھەيدەيدىغاندۇ، كاساپەت، — دەپ غىڭشىدى قەلەيچاق.

— مىسباشنى دەۋاتامسىز؟

— ھەئە، ئۇ ھەمىشە مۇسابىقىگە چۈشكەندەك تېز ھەيدەيدۇ.

— ئۇ سىزدىنمۇ تېز ھەيدىگەنمىدۇ؟

— مەنمۇ تېز ھەيدەۋاتامدىم؟ ماڭا بىلىنمەپتۇ.

— سىزگە بىلىنمىگەن بىلەن مەن قورقۇپ ئاران ئولتۇرۇۋاتىمەن.

— قورققۇدەك ھېچقانداق ئىش يوق. ئەنسىرىمەك. مەن ئامانلىقىڭىزغا مەسئۇل بولىمەن، دەپ ۋەدە بەرگەن.

— كىمگە؟

— دەپ بەرمەيمەن.

— دەڭە، كىمگە ۋەدە بەرگەنتىڭىز؟

— بۇ بىر سىر.

— سىز راستىنلا سىرلىقەنسىز، — باتىنغان قىياپەتكە كىرىۋالدىم مەن، — شەھەر باشلىقى بىلەن بىللە بولغان

چاغلىرىمدا غېپىدە يوقاپ كەتتىڭىز.

— ئۆز پارتكىنى قىلىشۇالسۇن دەپ ئۆزۈمنى چەتكە ئالـدىم، بولماپتۇمۇ؟

— ئۇغۇ مەيلى، ئۇچار تەخسىنى ياسايمەن دەپ ھېرىپ ـ چارچاپ كەتسەم ياردەم بېرىپ قويايمۇ دېمىدىڭىز؟

— ئۇ كۈنى مىجەزىم يوق، ئۆيدە بالدۇرلا ئارام ئالغانىدىم. پۈرسەت تېپىپ چۈشەندۈرىمەن دەپ ئويلىغانىدىم. بىردەمدە ئالـدىمغا چىقىۋالدىڭىز مانا.

— ئىشەنمەيمەن.

— راستتىنلا مىجەزىم يوق بولۇپ قالغان، ماڭا ئىشىنىڭ، تاۋى نازۇك. شۇ كېچە، ئىشلار قانداق بولۇپ كەتكەندۇ، دەپ تۈزۈكمۇ ئۇخلىيالمىدىم.

— راستمۇ؟

— راست بولمايچۇ؟ سىزنىڭ يامانلىقىڭىزغا قول قويدۇم جۈمۇ.

ئۇچار تەخسە قاقاسلىققا تولغان بۇ جايدىن يىراقلاپ گاھ قويۇق تۈمانلارنى، گاھ بۇلۇتلار قوينىنى يېرىپ سىلىق ھالدا كېتىۋاتىدۇ. ئاربدا بىر پەس جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈردى. كالـلامدىن بۇ يۇمىلاق تەخسە ئاي شارىغا ئامـان ـ ئېسەن بارالـمۇ ـ بارالماسمۇ دېگەن خىيال بىردەم نېرى بولمىدى. بىر چاغلاردا يايلاقتا پادا باققاندا مەھەللە ئاسمىنىدىن غۇيۇلداپ ئايرو-پىلان ئۇچۇپ ئۆتكۈدەك بولسا ئاسمانغا قاراپ بوينىمىز تېلىپ ئاغرىپ كېتەتتى. بۆكىمىزنىڭ چۈشۈپ قالغىنىنى سەزمەي قالـدىغان چاغلىرىمىزمۇ بولاتتى.

— ياخشى ئوقۇساق كېيىن ئاشۇنداق ئايروپىلانغا چىقىدىغان پۈرسەتمۇ كېلەرمۇ؟— دەيتتى بەگتاش بۇنداق چاغدا.

مانا ھازىر مەن ئايروپىلاندىنمۇ ئېگىز بوشلۇقتا ئۇچۇپ كېتىۋاتىمەن ...

— پاراڭلاشقاچ ماڭايلى، سىز نېمانچە كەم سۆز، — دېدى قەلەيچاق شېرىن خىياللىرىمنى بۆلۈپ.

— سىزمۇ ئوخشاشلا كەم سۆزكەنسىزغۇ؟ — دېدىم مەنمۇ.

— ياقەي، مەن بەك پاراڭخۇمار بالا. تولا گەپ قىلىپ سىزنى تېرىكتۈرۈپ قويماي دېدىم.

— مەنمۇ پاراڭغا جېنىمنى بېرىدىغان بالا.

— تۇنۇگۈن ئىنىم بىلەن پاراڭلاشقانىدىم، ئۇ ئۆزىنىڭ سىزگە بەك قايىل ئىكەنلىكىنى ئېيتتى. سىزنى جۈرئەتلىك، باتۇر، قابىل بالىكەن دېدى.

— ئىنىڭىز مېنى قانداق بىلگۈدەك؟

— دادام دەپ بېرىپتۇ.

— دادىڭىز مېنى قانداق بىلىدۇ؟

— دادام سىز بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشكەن، پاراڭلاشقان تۈرۈقلۇق سىزنى بىلمەمدۇ؟

باش ـ ئاخىرى قولاشمىغان گەپلەردىن ھەيرانلىق ھېس قىلدىم.

— گەپ ئەگىتمەي ئوچۇقىنى دەڭە، دادىڭىز كىم؟

— تۇنۇگۈن سىزگە گۈل تەقدىم قىلغان شەھەر باشلىقى مېنىڭ دادام بولىدۇ.

— نېمە؟ شەھەر باشلىقى سىزنىڭ دادىڭىزمۇ؟

— شۇنداق.

— ئۇ ھەقىقەتەنمۇ پەزىلەتلىك كىشىكەن.

— شۇڭا مەن دادامنىڭ ئەمىلىدىن ئەمەس، ئىلىمگە ھېرىسمەنلىك روھىدىن بەك پەخىرلىنىمەن.

— سىز نېمىشقا بۈرۈنلا شەھەر باشلىقى مېنىڭ دادام دېمەيسىز؟

— شۇنداق دېيىشىمنىڭ نېمە زۆرۈرىيىتى بار؟ مەن شۇنداق دېگەن بولسام بىز مۇشۇنداق سىرداش دوستلاردىن بولالامدۇق؟

ياق، ئەسلا مۇمكىن بولمايتتى. سىز مەندىن ئەيمىنەتتىڭىز، كۆڭلىڭىزدىكى نۇرغۇن گەپلىرىڭىزنى ئەركىن - ئازادە دېيەلمەيتتىڭىز.

— ھۇ شەيتان، ئەسلىدە «بۇ سىر» دېگىنىڭىز شۇكەنده. ھېلىقى ئىنىڭىز مىسباش ئەمەستۇ؟

— ياق، ئىنىم ئۆيده قالدى.

— نېمىشقا يەر شارى سایاھىتىگە مىسباش بىلەن بىللە بارمىدى؟

— ئىنىم بارسا باشقا بىر بالا قالمىدىغان گەپ. ئۇنىڭ ئۈستىگە دادام گەپتىن بەك قورقىدىغان ئادەم، كەينىمده گەپ بولۇپ قالمىسۇن دەپ ئىنىمنى قالدۇرۇپ قويدى.

— ئىنىڭىز خەقىشلىك قىلىپ تازا يىغلىغاندۇ؟

— ئىنىمنىڭ خاراكتېرىنى ئاجىز چاغلاپ قالغان ئوخشاي- سىز - ھە. ئۇ خەقىشلىك قىلىشنىڭ ئەكسىچە: «دادا، مەن بىر ئادىشىمنىڭ يەر شارى سایاھىتىگە بېرىشىغا ياردەم قىلالىغىنىمدىن ئۆزۈمنى چەكسىز خۇشال سېزىۋاتىمەن» دەپ دادامنى چوكۇلدىتىپ سۆيۈپ قويدى.

— راستمۇ؟ ھەممە بالىلار مۇشۇنداق كەڭ قورساق بولسا نېمىدېگەن ياخشى بولاتتى - ھە. شۇ تاپتا ئىنىڭىز بىلەن بىرده- م پاراڭلىشالمىغىنىمغا ئەپسۇسلىنىۋاتىمەن.

— كۆرۈشكىڭىز بولسا مەن سىزگە كېيىن چوقۇم پۈرسەت چىقىرىپ بېرىمەن.

— ماقۇل. ۋەدىڭىزده تۇرىسىز - ھە.

— مېنىڭ تېخى سىزگە ۋەده بېرىپ ئالدىڭىزدا قىزىرىپ تىرناق تاتلاپ قالغان يېرىم يوق جۇمۇ. ئوغۇل بالا دېگەننىڭ ۋەدىسى ۋەده. ئىنىمنىڭ كەلگۈسىده بىز تۇرغان جايىنى گۈزەل باغۇ بوستانلىققا ئايلاندۇرۇش تەسەۋۋۇرى بار تېخى ...

— ئۇنىڭ ئۆزى تۇغۇلۇپ ئۆسكەن زېمىنىگە چەكسىز

مۇھەببىتى بولغىنى ئۈچۈن شۇنداق گۈزەل خىياللارنى قىلىدۇ. مەن مۇشۇنداق بالىلارغا ئامراق. مىسباشمۇ ماڭا شۇنداقراق گەپلەرنى قىلغاندەك قىلدى.

— ئويلاپ باقتىڭىزمۇ؟ قاقاسلىقلارنى بوستانلىققا ئايلاندۇ- رۇش ئۈچۈن سۇ مەنبەسى بولمىسا بولمايدۇ.

— سىلەرنىڭ ئۇ جايدا سۇ يوقمۇ؟

— يوق.

— يازنىڭ تونۇردەك ئىسسىقىدا پىژ - پىژ تەرلىسەڭلار مۇزدەك سۇغا چۆمۈلەلمەيسىلەر، شۇنداقمۇ؟

— شۇنداق. پەقەت ھاۋا تەڭشىگۈچنى ئېچىپ قويۇپ سال- قىنلايدىغان گەپ. ئەتىسى ئورنىمىزدىن تۇرساق ئېغىزىمىزدىن شۆلگەيلىرىمىز ئېقىپ، قۇلىقىمىز غوڭۇلداپ، بەل - پۇتلىرى- مىز ئۇرۇپ چېقىۋەتكەندەك ئاغرىيدۇ.

— ۋاي بىچارىلەر، ئەمىسە بىزنىڭ مەھەللىمىزدە ياشىساڭ- لار بولمامدۇ؟

— ئاتا - بوۋىلىرىمىز ياشاپ كەلگەن زېمىندىن قانداقمۇ كېچەلەيمىز؟ ياخشى كۆڭلىڭىزگە رەھمەت.

— قاقاسلىقنى بوستانلىققا ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن ئالدى بىلەن سۇ مەنبەسىنى تېپىش كېرەككەن، شۇنداقمۇ قەلەيچاق؟

— ئەلۋەتتە.

— قۇدۇق قازساڭلار بولمىدىمۇ؟

— بىزنى بۇ ئىشقا ئۇرۇنمىدى دەمسىز؟ نۇرغۇن جايلاردا قۇدۇق قازدۇق. ئەمما، بىر تېمىم سۇ چىقمىدى. يىل - يىللاپ قار - يامغۇر ياغمىغاچقا باشقا ھېچقانداق ئامال قىلالمىدۇق.

— سۇ يوق دەيسىز، شىمالىي مۇز ئوكيانىدىن كەلگۈچە ماڭا بىر ئىستاكان چاي بەرمەڭىز، ئۈچۈ؟

— ئۇ دېگەن سىز مايمۇن شاھزادە بىلەن قىزغىن پاراڭغا چۈشكەندە ئېلىۋالغان سۇ.

— سىز ئۇچار تەخسىدىن چۈشمەي تۇرۇپ ئۇ سۇنى قانداق ئىلىۋالدىڭىز؟
— مەن مۇز ئۈستىگە قوندۇم ئەمەسمۇ؟
— ھەئە، قوندىڭىز.
— شۇ چاغدا ئۇچار تەخسىنىڭ ئۈشكىسى بىلەن مۇزنى تېشىپ ئازراق سۇ ئىلىۋالغان.
— ئۇچار تەخسىنىڭ ئاشۇنداقمۇ ئىقتىدارى بارمۇ تېخى؟
— بار بولمايچۇ.
— ئەمىسە، شۇ جايدىن سۇ ئىلىپ كېلىپ كۆچەتلەر تۈۋىگە قۇيساڭلار بولىدىكەنغۇ؟
— بىر - ئىككى تۇپكىنىڭ قۇيارمىز، بىراق ھەممىسىگە ئۇنداق قىلىپ بولالمايمىز - دە.
— بۇلۇتلارنى يېغىپ يامغۇر ياغدۇرمامسىلەر؟
— بۇلۇتلار يامغۇر پەيدا قىلالامدۇ؟
— ھەئە.
— ئۇنچە كۆپ بۇلۇتلارنى نەدىنمۇ تاپارمىز؟
— بۇلۇت دېگەن يەر شارىدا جىق. مىسباشقا تېلېفون قىلىپ قويسىڭىز، يانغاندا ئالغاچ كەلسە بولىدىغۇ.
— تاپالمىسا، سۇنئىي بۇلۇت ياسارمىز.
— ھا - ھا - ھا ...

دادام مېنى «ياغاچ قۇلاق» دەيدۇ

— ناخشا ئاڭلىغاچ ماڭايلىمۇ؟ — دېدى قەلەيچاق رادىئونى ئېچىپ.
— قانداق ناخشا؟
— سىز - بىزگە ياقىدىغان ناخشا.
رادىئودىن بىردەم ھاۋارايى مەلۇماتى، ئاسمان قاتلىمى

ھەققىدىكى ساۋاتلار ئاڭلىتىلغاندىن كېيىن يېقىملىق ئاۋازدا ناخ-
شا ياڭراشقا باشلىدى:

ئاي ماڭىدۇ بۇلۇتنىڭ
قۇچىقىدا ئولتۇرۇپ.
ئەتراپىغا بىساناق —
يۇلتۇزلارنى قوندۇرۇپ.

— ئاي ماڭىدۇ قەيەرگە؟
— قۇياش مۆككەن كەپتۇ.
كەپە نەدە؟ ... قارايدۇ
ئاي ئورمان، تاغ كەينىگە.

— ئورمانلىقتا كەپە يوق،
جاۋاب بېرەر چىملىقلار.
— تاغ كەينىدە كەپە يوق،
باش چايقايدۇ شامالار ...

قۇياش دادام بۇ كېچە
كەپتۇ چوقۇم بار.
دادامنى تېز تاپايلى ...
پىچىرلىشار يۇلتۇزلار:

— تاش پەلەمپەي، تاش ئىشىك
كەپتىنى تاپمىز.
كەپتىدە قونمىز،
ساقلىنى يۇلمىز.

كۈندۈزده نۇر چاچقىلى
بىزمۇ قۇياش بولمىز.

كەپە ئىزدەپ ئاخشىمى
ئاي ماڭىدۇ ئالدىراپ.
چۆرىسىده يۇلتۇزلار
ئۇخلىماستىن يالتىراپ ...

دادىسىنى تاپالماي
يۇرەر يۇلتۇز بالىلار.
يۇلتۇز بالا كۆزىده
سۈتتەك يورار دالىلار.

— پاھ، پاھ، پاھ. نەق بىزنى يازغاندەك تۇرامدۇ، نېمە؟ — دەۋەتتىم ھاياجاندا، — كىم يازغان ناخشا بۇ؟

— كىمنىڭ يازغانلىقى مۇھىم ئەمەس، ناخشا سىزگە ياردەمۇ؟

— ياردى، بەكلا ياردى. خاتىرەمگە كۆچۈرۈۋالاي، يانداۋرۇپ قويۇڭە؟

— بولمايدۇ.

— نېمىشقا؟

— بۇ دېگەن ئۇنىڭالغۇ ئەمەس رادىئو. بەك ئاڭلىغۇڭىز بولسا ئەتە دەل مۇشۇ ۋاقىتتا رادىئونى يەنە ئېچىپ بېرەي.

بالىلارنىڭ ئەركىن تەسەۋۋۇرى ناھايىتى ئوينىاق ئىپادىلەڭگەن بۇ ناخشىنى ئۆگىنىۋېلىپ ئاداشلىرىمغا ئوقۇپ بەرسەم قاداق ياخشى بولاتتى ـ ھە! رادىئودىن يەنە بىر ـ بىرىدىن ئېسىل ناخشىلار ياڭرىدى.

— سىلەر ھەر كۈنى مۇشۇنداق ناخشىلارنى

ئاڭلىيالامسىلەر؟— دەپ سوردىم قەلەيچاقتىن.

— بۇ ئۆزىمىز قۇرغان رادىئو پونكتتى تۇرسا نېمىشقا ئاڭلىيالمايدىكەنمىز، ئەلۋەتتە ئاڭلىيالايمىز. بالىلارنىڭ ئۆزى رېيا-سەتچىلىك قىلىدۇ. ئۆزىنىڭ ھەرقانداق ئويۇ - خىيالىلىرىنى دەۋەرسە بولىدۇ. بالىلارنىڭ ئاۋازى ھەرقانداق چاغدا ئاسمان بوشلۇقىدا ياڭراپ تۇرىدۇ. سىلەرنىڭمۇ بارمۇ؟

— بار.

— سەمى، سىزنىڭ ئاتا - ئانىڭىز نېمىش قىلىدۇ؟

— دېھقان.

— دېھقان؟

— ھەئە، دېھقان.

— دېھقان دېگەن نېمىش قىلىدۇ؟

— يەر تېرىيدۇ، ئۆستەڭ چاپىدۇ، بوز ئاچىدۇ.

— نېمىشقا يەر تېرىيدۇ؟

— قىزىق گەپ قىلىدىكەنسىز، سىلەرنىڭ بۇ جاي قاقاسلىق تېرىغلىق بولمايدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە سىلەر باتارىيە يېيدىكەنسىلەر. بىز باتارىيە ئەمەس، ئاش - نان يەيمىز. ئاشۇ ئاش - نان ئېتىزدىن چىقمىسا بىز ئاچ قالمامدۇق؟

— يەر تېرىمايمۇ قورساقنى توقلىغىلى بولمامدۇ؟

— بولىدۇ.

— قانداق قىلىپ؟

— شامال يەپ.

— ھۇ، ھەييار.

قەلەيچاق گېپىمنىڭ چاقچاق ئىكەنلىكىنى بىلىۋالغان بولسا كېرەك قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى.

— باتارىيەم كونىراپ قالسا بۇنىڭدىن كېيىن مەنمۇ شامال يەپ باقسام بولغۇدەك. نېمە دەيدۇ، دېسەم مېنى كولدۇرلىتىپ باقتىڭىز - ھە؟

— كولدۇرلاتقىلى ئەپەندىمنىڭ قاپىقى بولمىسىڭىز؟
— كىم ئۇ ئەپەندىم دېگەن؟
— بىزدىن ئۆتكەن قىزىقچى ئادەم.
— قانداق قىزىقچى؟
— قىزىق گەپ قىلىدىغان. ئۇنىڭ پۇتۇن ئۆمرى قىزىق لەتىپە، يۇمۇر بىلەن ئۆتكەن.
— ماڭا بىر ـ ئىككىنى دەپ بەرمەمسىز؟
— ئاڭلاشنى خالىسىڭىز دەپ بېرەي. «ئەپەندىم ئۆيدە ئولـ تۇرسا، بالىسى يىغلاپ كىرىپ:
— دادا، نېنىم قۇدۇقتا چۈشۈپ كەتتى، — دەپتۇ.
ئەپەندىم يۈگۈرۈپ چىقىپ قۇدۇقتا ئېڭىشىپ قاراپتۇ ۋە قۇدۇقتىكى ئۆز ئەكسىنى كۆرۈپ:
— شۇ ساقىلىڭ بىلەن كىچىك بالىنىڭ نېنىنى تارتىۋالغۇچە ئىزا تارتساڭچۇ! — دەپتۇ.»
— ھا ـ ھا ـ ھا... بۇ بەك قىزىق يۇمۇركەن. سىلەرنىڭ سۇ، قۇدۇقۇڭلار بار. قانچە قارايمەن دېسەڭلار قارىيالايسىلەر. قۇدۇقىمۇ بولسا قارىغىلى بولىدۇ ـ دە. بىزنىڭمۇ جىق قىزىق يۇمۇرلىرىمىز بار.
— ماڭىمۇ بىر ـ ئىككىنى دەپ بېرىڭە.
— ماقۇل، «بىر بالا دورىگەرگە مۇنداق دەپتۇ:
— مېنىڭ ئۈيقۇم ياخشى ئەمەس، يېنىمدىن مۇشۇك شىپىرـ لاپ ئۆتسىمۇ ئويغىنىپ كېتىمەن.
— ئۇنداق بولسا سىزگە دورا يېزىپ بېرەي.
— بۇ دورىنى كۈنىگە نەچچە قېتىم ئىچىمەن؟
— بۇنى سىز ھەرگىز ئىچىپ سالماڭ، مۇشۇككە ئىچۈرسەـ ڭىزلا ئوبدان ئۇخلايسىز.»
مەن داۋامىنى قاچان ئاڭلايمەنكىن، دەپ ئولتۇرسام مۇشۇ يەرگە كەلگەندە قەلەيچاق گېپىدىن توختىۋالدى.

— داۋامىچۇ؟
— تۈگىدى. نېمىشقا كۈلمەيسىز؟
— بۇ ھېكايىمۇ، چۈچەكمۇ بىلمىسەم نېمىگە كۈلمەن.
— يۇمۇرلۇقى ئۆزىدىنلا چىقىپ تۇرمامدۇ؟
— مۇشۇكنىڭ يېگىنى ئۈيقۇ دورىسىمۇ يا مۇشۇكنى ئۆلتۈرىدىغان دورىمۇ ئېنىق بىرنېمە دېمىسىڭىز ...
— بۇ مۇھىم ئەمەسقۇ؟
— نېمە دېسە بۇ مۇھىم ئەمەس، دەپ تۇرۇۋالمىدىكەنسىز. دورىگەرنىڭ بەرگىنى ئۈيقۇ دورىسى بولسا بىر نۆرى، ئەگەر مۇشۇكنى ئۆلتۈرىدىغان دورا بولسا دورىنى بەرگىنى دورىگەر ئەمەس، جاللات بولىدۇ. شۇنداق ئەمەسمۇ؟
— مەن بۇ تەرىپىنى ئويلىماپتىمەن.
— بۇنى چوقۇم ئويلاش كېرەك. ئۆي ھايۋانلىرى بىزنىڭ دوستىمىزغۇ؟ ئۇلارنى ئاسرىمىساق، قوغدىمىساق بولمايدۇ، — شۇنداق دەۋېتىپ كۆزلىرىمدىن ئىختىيارسىز تارام ـ تارام ياش قۇيۇلدى.
— نېمىگە يىغلايسىز؟ — دېدى قەلەيچاق نېمىدىندۇر جىددىيلىشىپ.
— ئۆي ھايۋانلىرى ئىچىدە مەن مۇشۇككە بەك ئامراق ئىدىم. ئالدىنقى يىلى ھېيتلىغىلى بارغاندا تۇغقانلارنىڭ ئۆيىدىن بىر ئاسلان ئەكەلدىم. يېڭى ئەكەلگەندە «مىياۋ، مىياۋ» دېيىش-تىن باشقىنى بىلمەيدىغان مۇشتۇمچىلىك ئاسلاننىڭ قوڭۇر رەڭ-لىك تۈكلىرى بارا ـ بارا پارقىراپ چوڭ بولۇپ قالدى. تۈكى سىلىق، پارقىراق، بۇرۇتى ئات قىلىدەك يىرىك، تاناپىتەك تۇز، كىرپىكلىرى كۆز قارىچۇقىدا تال ـ تال ئەكس ئېتىپ تۇرىدىغان بۇ مۇشۇككە قەۋەتلا ئامراقلىقىم كېلەتتى. مەھەللىنىڭ نەمخۇش ھىدىنى پۇراپ ئەركىن ـ ئازادە يايلاپ يۈرگىنىنى كۆرسەم ئاجا-يىپ ھۆزۈرلىنىپ كېتەتتىم.

ئۇ بۇرۇتلىرىنى لىكىلدىتىپ تۇرۇپ ئۆتكۈر تىرناقلىرى بىلەن چاشقاننى قاماللايدىغان بولسا ئەيۇھانناس، توپتەك سېمىز چاشقانلارنىڭ بەل - پۇتىنىڭ «قاراس - قۇرۇس» سۇنغىنى ئېنىق ئاڭلىناتتى. بىراق ...

— بىراق نېمە بولدى؟

— خۇشال كۈنلەر ئۇزۇنغا بارمىدى، بىر كۈنى مۇشۈك-نى — ئاشۇ ئامراق مۇشۈكۈمنى هويلىدا ئېغىزىدىن ئاپئاق كۆپۈك يانغان هالەتتە كۆردۈم. ئۇ «مېنى قۇتقۇزۇڭال» دېگەن-دەك ئېچىنىشلىق مىياڭلايتتى.

— ئاشۇ ئامراق مۇشۈكىڭىزگە نېمە بوپتۇ؟

— نېمە بولاتتى، چاشقان دورىسىدا ئۆلگەن سېرىق قۇيرۇق-نى يۇتۇۋاپتۇ. ئۇنىڭ جان تالاشقان هالىتىگە قاراپ ئۆزۈمنى تۇتۇۋالالماي بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتىم. مۇشۈكىنىڭ گېپىنى قە-لىۋىدىڭىز، ئاشۇ ئىشلار ئېسىمگە كېلىۋېلىپ كۆڭلۈم يېرىم بولدى.

— كەچۈرۈڭ، ئۇقماي كۆڭلىڭىز يېرىم بولىدىغان گەپلەر-نى دەپ ساپتىمەن.

— ياقەي، سىزدە ئەيىب يوق، تۇرۇپلا ئۆزۈمچە مۇڭلىنىپ قالدىم ...

— ئۆيدىكىلەر دېھقان، دېدىڭىز - ھە؟

— شۇنداق.

— بىز سىلەرنىڭ ئىلىم - پەنگە ئىنتىلىش روھىڭلاردىن بەك تەسىرلەندۇق. ئۇلار دېھقان تۇرۇپ سىزنى شۇنداق قابىل تەربىيىلەپتۇ.

— مېنى سىز قابىل دېگەنبىلەن مەن دادامنىڭ نەزىرىدە ياغاچ قۇلاق.

— ھېچ چۈشىنەلمىدىم، بۇ نېمىدېگەن گەپ؟— قەلەيچاق مۇرىسىنى قىسىپ قويدى.

— دادام «تۇر دېگەن يېرىمدە تۇرمايسەن، كەپسىزلىك قىلسەن ...» دەمدىكىن، ئىشقىلىپ «ياغاچ قۇلاق» دېگەن گەپنى ئېغىزىدىن چۈشۈرمەيدۇ.

— ئۇنداقتا، مەن دادىگىزنىڭ نەزىرىدە قەلەي قۇلاق بالىكەنمەن ـ ھە؟ بالا شوخ بولسا، بولمىسا يوق بولسا. مەن شۇنىڭغا بەك ھەيران، نۇرغۇن ئاتا ـ ئانىلار بالىلىرىنىڭ شوخلۇقىنى كەپسىزلىك، دەپ خاتا چۈشىنىدىكەن. شۇنىڭ بىلەن بالىلار، ئاتا ـ ئانىلار ئارىسىدا چوڭ ئۇقۇشماسلىق يۈز بېرىپ چوڭلار بالىلاردىن ئاغرىنغان، بالىلار چوڭلاردىن. مەن مۇشۇداق ھالەت تۇغىسىكەن دەيمەن.

— دېگەنلىرىڭىز ئورۇنلۇق. ئۇچار تەخسە ياسىغاندا يارىمىلەشمىگەندىكىن سىز دادامنىڭ ئەمەس، مېنىڭ نەزىرىمدە قەلەي قۇلاق.

— ھا ـ ھا ـ ھا، چاقچاق قىلسام بۇ گەپ ئەمدى ماڭا لەقەم بولۇپ قالامدۇ، نېمە؟

— شۇنداق.

— دادىگىزنىڭ نەزىرىدىمۇ مەن قەلەي قۇلاقمۇ؟

— مەن ئۇنى بىلمەيمەن.

— دادىگىز قۇلىقى يۇمشاق، رايىش بالىغا ئامراق ئوخشىمامدۇ؟

— نېمە قىلىدىغان باشقا ئىشىڭىز يوقتەك دادام بىلەنلا قالىسىز؟ دادام تەلپەك كىيىپ يۈرگەن بىلەن كاللىسى سۇزۇك جۇمۇ؟

— مەن باشقا بىر نېمە دېمىدىمغۇ؟ پەقەت پىسخىك سىناق ئېلىپ بېرىۋاتىمەن.

— دادامۇ مېنى باتۇر، جۇرئەتلىك، جىگەرلىك بالا بولىشىۋن دەيدۇ. پىسخىك سىناق دېگەن نېمە ئۇ؟

— سىزنىڭ، ئاتا ـ ئانىڭىزنىڭ پاراڭ، سۆھبەتلىرىدىن تەربىيە ئۇسۇلىنى ئىگىلەيدىغان سىناق. مۇئەللىملەر مەكتەپتە

ئۇنداق سىناق ئالمامدۇ؟
— ۋەدىنامە ئالىدۇ.
— نېمىگە؟
— سىزغان سىزىقىدىن چىقماسلىققا.
— مەكتەپ نوقۇل بىلىم ئۆگىتىدىغان سورۇن ئەمەس، ئۇ يەنە پىسخىك كېسەللىكنى داۋالايدىغان دوختۇرخانا، مۇئەللىملەر بىزدىن پات - پات پىسخىك سىناق ئالىدۇ. شۇنىڭغا قاراپ تەربىيە ئۇسۇلى، يۆنىلىشىنى تەڭشەپ تۇرىدۇ.
— ئاشنىڭ تۇزىنى تەڭشىگەندەكمۇ؟
— ئۇنى مەن ئەدىن بىلەي. ھە دېسە ئاشنىڭ، ناننىڭ گېپىنى قىلىسىز، قورسىقىڭىز ئېچىپ قالغان ئوخشىمامدۇ؟
— ئاچسىمۇ نېمە ئامال، چىدايمەن - دە.
— سىزنى دەپ پېچىنە - پىرەنىك ئېلىۋالغان، يەمسىز؟
— ئۇ بەربىر ئانام چوغقا كۆمۈپ بېرىدىغان كۆمەچتەك مەززىلىك تېتىماس، شۇنداق بولسىمۇ يەي، قېنى؟
ئۇ بېشى بىلەن بىر تارتمىنى ئىشارە قىلدى. مەن پېچىنىنى چاينىغاچ قەلەيچاققا بىر تېپىشماق دېدىم:
— قەلەيچاق، قانىتى يوق ئۇچىدۇ، كۆك ئاسماننى قۇچىدۇ. ئۇ نېمە؟
— ئۇ نېمە بولاتتى، مانا مەن ھەيدىگەن ئۇچار تەخسە، توغرا تاپتىممۇ؟
— توغرا تاپتىڭىز.
مەن قەلەيچاقنىڭ ئىنكاسىنىڭ تېز ھەم توغرىلىقىدىن سۆيۈندۈم.

ئەنە، ئاي - يۇلتۇزلار كۆرۈندى

قايسىبىر بالىلار شائىرنىڭ «گۈگۈم كەلدى، گۈگۈم كەلدى. يالاڭ ئاياغ مېڭىپ كەلدى» دەپ شېئىر يازغىنى ئېسىمدە. گۈگۈم پەردىسى نېپىز شايىدەك يېيىلغان ئاسماندا قولۇم قانىتقا

ئايلانماي تۇرۇپ ئۇچۇپ كېتىۋاتىمەن. ئاداشلىرىم بىلەن ئويناغاندا «ئانام ئايدەك، دادام كۈندەك. مېنى باقىدۇ قىزىلگۈلدەك» دېگەن قوشاقنى توۋلاپ قويياتتىم. مانا ئەمدى ئانامدەك ئايىنى كۆرۈش پۈرسىتى كەپتۇ. تېخى جىمىر - جىمىر يۇلتۇزلارمۇ بار. مەھەللىگە ساق - سالامەت بېرىۋالسام كۆرگەنلىرىمدىن كۈندىلىك خاتىرە يازىمەن. يازغان خاتىرەمنى ئاداشلىرىمغا ئوقۇپ بېرىمەن. ئۇلار بەلكىم يازغانلىرىمغا، سۆزلەپ بەرگەنلىرىمگە ئىشەنمەس. ئىشەنمىسىمۇ دەپ بېرىۋېرىمەن. ئۇلار ھامان بىر كۈنى تىلىسىمغا تولغان تەبىئەت قوينىدا غۇر - غۇر شامال سۆيگەن گىياھتەك ئىرغاڭلاپ يۇرۇپ مېنىڭ دەپ بەرگەنلىرىمنى ئويلىنىدۇ.

كونىلار: «تاشتىن - تاشقا ئۇرۇلغان سۇ ئەركەك سۇ بولا-لايدۇ» دەيدىغان. ئەگەر تاشتىن - تاشقا ئۇرۇلمىسا كىممۇ ئۇنى ئەركەك سۇ، دېسۇن؟ قىرلىق تاشلار سۈنى تاۋلىغىنى ئۈچۈن شۇنداق ئاتىلىدۇ - دە. نۇرغۇن داۋان، مۈشكۈلات مېنى قورقۇتماقچى بولدى. مەن قورقماسلىق ئۈچۈن جىق پەم ئىشلەتتىم. نۇرغۇن قىينىچىلىق مېنى باش ئەگدۈرمەكچى بولدى، مەن قىينىچىلىقلار ئىچىدىن ئىشتان - كۆڭلىكىمنى توپا قىلماي دەس تۇرۇپ كەتتىم ...

— سەمى، سەييارىلەر بوشلۇقىغا كىردۇق، مەھكەم ئولتۇرۇڭ. دەرھال بىخەتەرلىك تاسمىسىنى تاقىۋېلىڭ.

مەن قەلەيچاقندەك دېگىنەدەك قىلدىم. ئۇچار تەختە ھەش - پەش دېگۈچە كۆچلۈك دولقۇندا چايقالغان قولۇاقتەك، قانىتى يارىلانغان بۇركۈتتەك تەڭپۇڭلۇقىنى يوقاتتى.

— بۇ نېمە ئىش؟ — دەۋەتتىم قورقۇپ.

— قارا ڭ سىزنى، چىرايىڭىز بىردەمدە تامدەك تاتىرىپ كېتىپتۇ. ھېچ ئىش يوق. ئۇچار تەختە سەييارىلەر ئارىسىدىكى تارتىشىش كۈچى كۆچلۈك رايونغا كىرىپ قالدى. بۇ رايوندىن

هازىرلا چىقىپ كېتىمىز.

— قەلەيچاق، سىلەر هازىر سەييارىلەر ئوربىتىسىغا قاراپ كېتىۋاتىسىلەر. رولنى دەرهال سولغا بۇراڭ، ئاڭلاۋاتامسىز؟

— ئاڭلاۋاتىمەن. مانا، رولنى بۇرىدىم.

بىر دەم ئۇچقاندىن كېيىن ئۇچار تەخسە ئاستا ـ ئاستا ئەسلىدىكى هالىتىگە قايتتى.

— ئۇھ، قورقۇپ جېنىم چىقاي دېدى. ئۇچار تەخسە ئەمدى چايقالمايدىغاندۇ؟ — دېدىم خاتىرجەم ئولتۇرغان قەلەيچاققا قاراپ.

— سەييارىلەر ئوربىتىسىغا كىرىپ قالغان بولساق ئىش چاتاق ئىدى.

— نېمە بولاتتى؟ ئۆزئارا ئوسۇشۇپ قالامتى؟

— ئۇ خەتەرنىمۇ يوق دېگىلى بولمايتتى.

— شۇنداق بولۇپ قالسا ئۆلۈكىمىز ئاسماندا قالاتتى ـ دە؟

— ياقـەي، سـەكرەپ ئۇلگـۈرەتتۇق. بىزدە پاراشۇت بار تۇرسا.

— كونا تراكتورەڭ داقىلداپ تۇرۇۋىدى، قورقۇپ يۈرىكىم ئېغىزىمغا تىقىلىپ قالدى.

— سىلىق يولدىمۇ ئېشەك هارۋىسى تاراقشىيدىغان ئىشلار بولىدۇ. لېكىن بايا تىنىقى بەكمۇ تاسادىپىي ئەھۋال. گەرچە مەن سىزگە «قورقماڭ» دەپ تەسەللى بەرگەن بىلەن ئۆزۈممۇ قاتتىق قورقتۇم.

— رولنى بۇرا. دېگەن هېلىقى ئاۋاز نەدىن كەلدى، بىلەلمىدىمغۇ؟

— كونترول سۇپىسىدىن، ئۇلار بىزنىڭ پۈتكۈل هەرىكىتىمىزنى كېچە ـ كۈندۈز كۆزىتىپ تۇرىدۇ.

— هە، مۇنداقكەن ـ دە. ئاي شارىغا كۈندۈزى بارمىزمۇ، كېچىسىمۇ؟

— كۈندۈزى بىرىپ قالساق بەك ئىسسىق، شامدەك ئېرىپ كېتىمىز.

— كېچىسى بىرىپ قالساقمۇ بەك سوغۇقتۇ ھەرقاچان؟ مەكتەپتە جۇغراپىيە مۇئەللىمىدىن ئاڭلىۋالغىنىم بويىچە سوراپ باقتىم.

— ئۇغۇ شۇ، ئەڭ ياخشىسى گۈگۈم بىلەن ئاپىرىشقا تىرىشاي.

— مانا، ھازىر گۈگۈمغۇ؟ ئاي شارىغا بۈگۈن چۈشمەيدىغانىدىمىز — ھە؟

— قانات چىقىرىپ ئۇچساقمۇ بۈگۈن ھەرگىز يېتىپ بارالمايمىز. ئەتە كۈندۈزى بۇلۇتلار قاتلىمىغا شۇڭغۇپ ئۇچايلى. شۇنداق قىلساق بىزمۇ ئىسسىپ قالمايمىز.

— قەلەيچاق، ھېسابلاپ بېقىڭە، ئاي شارىغا قاچان بارالايدىكەنمىز؟

ئۇ تېۋىپ ئالدىدىكى سەكسەن خالتىدەك سائەتلەرگە قارىغاندىن كېيىن جاۋاب بەردى:

— ئەتە كەچتە.

پاھ، نېمانچە ئۇزۇن سەپەر، نېمانچە ئۇزۇن يوللار بۇ؟! ئۇچار تەخسە ئىچىدە يا ئۇياق — بۇياقتا ئەركىن ھەرىكەت قىلغىلى بولمىغان. پۇتلىرىم سىرقىراپ، بېلىم تېلىپ ئاغرىشقا باشلىدى.

— بۇنداق ئۇزۇن سەپەرگە چىدىيالمىغۇدەكمەن، كەينىمىزگە يانامدۇق؟ — دېدىم قەلەيچاققا.

— ئاي شارىغا بېرىشقا كۆزىڭىز يەتمەپتۇ — دە؟ — دېدى قەلەيچاق مىيىقىدا كۈلۈپ.

— راست دەيسىز، كۆزۈم يەتمىدى.

— كەينىمىزگە يانساق نەگە بارىمىز؟ بىزنىڭ شەھەرگە-مۇ؟ — قەلەيچاق مېنى نېمە دەكىن دېگەندەك كۆزلىرىمگە تىكىلىدى.

— شنمالي مۇز ئوكيانغا.

— ئۇ جايدا نېمە قىلىسىز؟ مۇز تېيىلىپ ئويناملسىز؟

— يا مۇز تېيىلارمەن، يا شۇ جايدىن مەھەللەمگە ئۇدۇللا كېتەرمەن. سىزنىڭ كۆڭلىڭىزنى ئايىمىغان بولسام نېمە بار ماڭا بۇنداق جايدا؟

— ئوغۇل بالا دېگەن قىلغان ئىشى، ماڭغان ئىزىدىن يانماي- دىغان جۇمۇ؟— دېدى قەلەيچاق كەسكىن هالدا،— ئۇنداق گەپ- نىڭ سىزنىڭ ئېغىزىڭىزدىن چىققىنىغا هەيرانمەن. ئاي شارىغا بارسىڭىزغۇ كەتكۈڭىز كەلمەي قالىدۇ.

— سىز ئۇ يەرگە بېرىپ باققانمۇ؟

— ياق، تۇنجى بېرىشىم. ئەمما، دادام ماڭا ئاي شارى توغرۇلۇق نۇرغۇن نەرسىلەرنى دەپ بەرگەن.

— دادىڭىز شۇنچە ئالدىراش تۇرسا، ئۇ گەپلەرنى سىزگە قانداق چاغدا دەپ بېرىدۇ؟

— ئاتا ـ ئانا هەرقانچە ئالدىراش بولسىمۇ ئۆز بالىسىنى تەربىيىلەشنى ئېسىدىن چىقىرىپ قويسا بولماس؟ چۈنكى هەربىر ئاتا ـ ئانا ئۆز بالىسىنىڭ ئۆزىنىڭ ئىدىيىسىگە، ئارزۇسىغا ۋارىسلىق قىلىشىنى ئۈمىد قىلىدۇ، شۇنداق ئەمەسمۇ؟

— شۇنداق.

— بالا ئاتا ـ ئانىنىڭ ئۆمرىنىڭ داۋامىنى ياشىغۇچى. بەزى ئاتا ـ ئانىلار: «بالىنى بېقىپ چوڭ قىلىپ قويدۇم. بالىنى تەربىيىلەش مەكتەپنىڭ ئىشى» دەپ ئۆزىنىڭ هەم ئاتا ـ ئانا، هەم ئوقۇتقۇچى ئىكەنلىكىدىن ئىبارەت قوش سالاهىيەتنى ئېسى- دىن چىقىرىپ قويىدۇ، ئائىلىنىڭ تۇنجى مەكتەپ ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇپ قالىدۇ. بالىسى كېيىن يارامسىز بولۇپ قالسا بارلىق مەسئۇلىيەتنى باشقىلاردىن كۆرىدۇ. ئانا ئېيتقان ئەللەي ناخشا- سى، ئوغۇز سۈتى بىلەن بالىنىڭ سۈزۈك قەلبىگە نۇرغۇن نەرسە سىڭىشى كېرەك. ئاتىلارنىڭ مەرد، مەردانە، قەيسەرلىكىدىن

بالىلار قارىغاي، شەمشاد بولۇشنى ئۆگىنىشى كېرەك.
— ۋۇي، سىز مۇئەللىم مەكتەپتە دېمىگەن يېڭى - يېڭى گەپلەرنى قىلىۋاتىسىزغۇ؟ بىر ئېغىز گەپ قىلسام بىر تالاي سۆزلەپ كەتتىڭىز.
— پارىڭىم ياقمىغان ئوخشىمامدۇ؟
— ياقمامدىغان.
— ئەمىسە، مېنى تولا كوتۇلدىغان قاتارغا چىقىرىۋەتتىڭىز-غۇ؟
— ياق، تەربىيە ھەققىدە سىزنىڭ بىلىدىغانلىرىڭىز مېنىڭ-دىن كۆپكەن. ھەۋىسىم كەلدى.
— سىزنىڭ كەيپىياتىڭىزنى تەڭشەي، دەپ پاراڭ قىلىپ قويدۇم. قانداق، ئەمدى ياخشى بولۇپ قالدىڭىزمۇ؟
— ماڭا نېمە بوپتىكەن؟
— ئۆزىڭىزچە تېرىقتەك چېچىلىپ كەتتىڭىز. ئاي شارىغا يېقىنلاشقاندا سىزنى ئۇچار تەخسىدىن چۈشۈۋالامدىكىن دەپ بەك ئەنسىرىدىم.
— بەلكىم ھاردۇق مېنى مۇشۇنداق تېرىككەك قىلىپ قويغان بولسا كېرەك، كۆڭلىڭىزگە ئالماڭ.
— ياق، ھەرگىز كۆڭلۈمگە كەلمەيدۇ.
— سىز پەقەت ھارغاندەك كۆرۈنمەيسىز؟
— مەن ئەزەلدىن ھېرىشنىڭ نېمىلىكىنى بىلمەيمەن.
— تۆمۈر بالا - دە سىز. سىزنىڭ تۆمۈرلۈكىڭىزنى ئېسىمدىن چىقىرىپ قويۇپتىمەن. ھەي، قاچانمۇ تاڭ ئاتار؟
— ئالەم سۈزۈلگىلى خېلى بولدى.
— ئۇنداقتا يەنە قاراڭغۇلۇق ئىچىدە كېتىۋاتىمىزغۇ؟
— ئىسسىپ قالمايلى، دەپ بۇلۇتلار ئىچىگە شۇڭغۇدۇم.
— ھە، شۇنداقمۇ؟ ...
پاراڭلىرىمىز بۇلۇتلار قوينىغا ئاستا - ئاستا سىڭىپ

كەتمەكتە. مەن قەلەيچاقتىن ئۆگىنىشكە تېگىشلىك نۇرغۇن تە-رەپلەرنىڭ بارلىقىنى ھېس قىلماقتىمەن.

— كۆرۈڭلاتامسىز، سەمىي، — دېدى بىر چاغدا قەلەي-چاق، — ئەنە، ئاي - يۇلتۇزلارغا يېقىنلاشتۇق.

يېڭىدىن ئېلىپبە ئۆگەنگەندە «ئاسماندىكى ئاي، چەينەكتىكى چاي» دەپ ھەجىلەپ يۇرەتتىم. ئايغىمۇ ئاخىرى يېتىپ كەپ-تۇق - دە. مەن ئۇچار تەخسە دېرىزىسىدىن چەكسىز بوشلۇققا نەزەر سالدىم:

— كۆردۇم، كۆردۇم. ئاۋۇ جىمىرلاشقىنى يۇلتۇزلارغۇ ھەرقاچان.

— ھەئە، ئاسماندىكى يۇلتۇز تۇركۈمى بەكمۇ كۆپ. بىز ئۇچار تەخسە ئىچىدە پاراڭلىشالىغىنىمىز بىلەن ئۇچار تەخسىدىن چىقساق بىر - بىرىمىزنىڭ گېپىنى پەقەت ئاڭلىيالمايمىز.

— نېمىشقا؟

— ئاي شارىدا ھاۋا يوق - دە.

— ھاۋا بولمىسا گەپنى ئاڭلىغىلى بولمامدۇ؟

— گەپ ھاۋا ئارقىلىق تارقىلىدىغان تۇرسا.

— ھە، بىلدىم.

— يەنە بىر گەپ سەمىي، بۇ جايدا دائىم مېتېئورىت تاشلار باغدىكى كېپىنەكتەك ھەرياق ئۇچۇشۇپ يۇرىدۇ. بىر يېرىڭىزنى تېشىۋەتمىسۇن، ئېھتىيات قىلىڭ.

— مەن تاشلارنىڭ ئۇچىدىغىنىنى ئەمدى ئاڭلاۋاتىمەن. مە-ھەللىدىمۇ ئۇچار تاشلار بولغان بولسا رەھمەتكىگە بەتلەپ يۇرمەي، «ئۇچ!» دېسەك بېرىپ قۇشلارنى سوقسا ...

— ھەي - ھەي، سىزنىڭ قايسى گېپىڭىز راست، — دېدى قەلەيچاق قېشىنى ھىمىرىپ، — مۇشۇكنىڭ يۇمۇرىنى دېسەم ئۆلگۈدەك قاقشاپ مىشىلدايسىز. قۇشلار، ھايۋانلار بىزنىڭ ياخ-شى دوستىمىزيەي، ئۇلارنى ئاسرىشىمىز لازىمەي ... دەيسىز.

ئەمدى ئۇچار تاش بولسا قۇشلارنى سوقسام دەپ جۆيلۇۋاتسىزغۇ؟
— مۇنداقلا دەپ قويدۇم ...
قەلەيچاق راست دەۋاتاتتى. ھەرقانچە ئۇچار تاش، ئۇچار چالما بولسىمۇ قۇشلارغا زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزۈشكە بولمايدۇ. ئۇنداق خىياللارنى قىلىشقا تېخىمۇ بولمايدۇ.
— ئېسىڭىزدە بولسۇن، بۇ جاينىڭ تارتىش كۈچى شەھىرىمىزدىكىدىنمۇ ئاجىز. سەللا دىققەت قىلمىسىڭىز ئۇچۇپ كېتىسىز.
كۆڭلۈمدىكى تۇگۈن ئەمدى يېشىلدى. ئادەم قەغەزدەك ئۇچقان يەردە تاشلار ئۇچماي قالاتتىمۇ؟ ئەسلىدە بۇ يەردە ئېغىرلىق يوقىتىش ھادىسىسى بولىدىكەن ئەمەسمۇ؟
— مۇشۇ يەردە چۈشەمدۇق؟
— كۆرمىدىڭىزمۇ تاغلارنى، — دېدى قەلەيچاق گېپىمگە جاۋابەن، — ئاي شارىنىڭ جەنۇبىدا تاغ، شىمالىدا تۈزلەڭلىك كۆپ. ھازىر بىز ئاي شارىنىڭ جەنۇبىدا تۇرۇۋاتىمىز، شىمالىدىراق چۈشەيلى، قانداق؟
قەلەيچاق ئۇچار تەخسىنى ئاي شارى بوشلۇقىدا بىرەم پىرقىرىتىپ ئاستا ـ ئاستا پەسلىدى. ئۇچار تەخسە پەسلىگەن ھامان قارا بوران چىققاندەك ئەتراپ قويۇق چاڭ ـ توزانغا كۆمۈلدى.
— ئاي شارىدىمۇ سۇ بولمىغاچقا ئاي ـ يىللاپ قار ـ يامغۇر، مۆلدۈر ـ پۆلدۈر دېگەنلەر ياغمايدۇ. شۇڭا بۇ جايدىمۇ بىزنىڭ شەھەرگە ئوخشاش چاڭ ـ توزان كۆپ، — دېدى قەلەيچاق ماڭا چۈشەندۈرۈپ.
— ئالىملارمۇ شۇڭا ئاي شارىدا ھاياتلىق يوق، دېگەنىكەن ـ دە. ئەگەر ئادەملەر بۇنداق ناچار شارائىتتا ياشىسا ئۆپكىسى تاشتەك قېتىپ بىر كۈندىلا ئۆلۈپ كەتكۈدەك.
— ئاي ـ يۇلتۇزلارنىڭ ھەممىسى مېتېئورىت تاشلار. كۈندۈزى كۈن نۇرىنى سۈمۈرۈۋېلىپ، كېچىسى سۈمۈرۈۋالغان ئاشۇ نۇرلارنى تارقىتىدۇ.

— شۇنىڭ بىلەن مەھەللىمىز ئاخشىمى سۈتتەك يورۇيدۇ، بىزمۇ ئۆيگە كىرگىلى ئۇنىماي ئويۇنىمىزنى ئوينىۋېرىمىز، — دېدىم مەن ئۇنىڭ ئېغىزىدىكى گەپلەرنى تارتىۋېلىپ.

قەلەيچاق شۇ خىلدىكى پاراڭلارنى قىلىپ بىرەر سائەتتىن كېيىن چاڭ - توزان بېسىقتى. بىز ئېھتىيات بىلەن ئۆچار تەختىدىن چۈشتۇق.

— بايىقى چاڭ - توزانلاردىن ئەمدىغۇ غەلىتىلىك ھېس قىلمىغانسىز؟ — دېدى قەلەيچاق، — قاراڭ، تىزىمغىچە توپىغا كىرىپ كەتتىم.

— مانا، مەنمۇ شۇ.

— سىلەرنى قىزغىن قارشى ئالىمىز، مېھمانلار. مەرھابا، مەرھابا.

ئاي بىلەن بىر توپ يۇلتۇزلار يېنىمىزدىلا بىزگە كۈلۈمسىرەپ نۇر چېچىپ تۇراتتى. «ئەسلىدە بۇ ئاي - يۇلتۇزلارنىڭ ئاۋازى ئىكەن - دە» دەپ ئويلىدۇق قەلەيچاق ئىككىمىز.

— بۇگۈن بۇرۇنراق ئارام ئالايلىمىكىن، دەپ مۇگدەپ ياتساق سىلەرنىڭ ئاۋازىڭلار قۇلىقىمىزغا كىرىپ قالدى. «مېھمان كەپتۇ، تۇرۇڭلار، ئۇيقۇمىزنى كېيىن ئۇخلايلى» دەپ، بالىلىرىمنى ئويغىتىپ ئالدىڭلارغا كېلىشىم، — دېدى ئاي كۈلۈمسىرەپ.

— رەھمەت.

بىز ناخشاڭلارغا بەك ئامراق

ئاي - يۇلتۇزلار ھەيران بولۇپ قالمىسۇن، دەپ مەن ئۆزۈمنىڭ شىمالىي مۇز ئوكيانىدا تۇرغىنىمدا قەلەيچاقنىڭ شەھەر باشلىقى (دادىسى) نىڭ تەكلىپى بىلەن مېنى ئالغىلى كەلگەنلىكىنى، ئۇچار تەختە شەھىرىگە بېرىپ كۆڭۈللۈك ئوينىۋاتقان جايدا نۇرغۇن بالىلار بىلەن ئاداش بولغانلىقىمنى، شەھەر باشلىقىنىڭ مەخسۇس ئۇچار تەختە ئورۇنلاشتۇرۇپ ئاي شارى

سەپىرىگە يولغا سېلىپ قويغانلىقىنى تەپسىلىي دەپ بەردىم.

— بۇياقىنىڭ ئىسمى سەمى، قولىدىن ھەممە ئىش كېلىدىغان قابىل بالا، — دېدى قەلەيچاق مېنى ماختاپ، — ھەرقانداق نەرسىنى ياساپ بۇلبۇلدەك سايرىتالايدۇ. ياسايدىغان نەرسىلەر بولسا كۆرسىتىڭ، ياساپ بېرىدۇ.

— رەھمەت، — دېدى ئاي كۈلۈمسىرەپ، — بىزنىڭ ياسايدىغان نەرسىلىرىمىز يوق. سىلەر پەقەت خۇشال - خۇرام ئويناپ قايتساڭلارلا بولدى. تونۇشۇپ قېلىڭلار، بۇ مېنىڭ بالام ئاق تاش، بۇ كۆك تاش.

ئاينىڭ گېپىنى تۈگىشى بىلەن ئاق رەڭلىك، كۆك رەڭلىك ئىككى پارچە تاش قامغاقتەك دومىلىغانچە ئالدىمغا كەلدى، مەن ئېڭىشىپ ئۇلارغا گەپ قىلاي دەپ تۇرۇۋىدىم، ئاي:

— دەرھال بالا سىياقىغا كىرىڭلار! — دېدى.

شۇئان ئىككى پارچە تاشقا پۈت - قول، قاش - كىرپىك، ئېغىز - بۇرۇن، چاچ - قۇلاق ئۇنۇپ بالا سىياقىغا كىردى.

— پاھ، پاھ. ئەسلىدە سىز بۇ جايدا يۈرگۈچە شىمالىي مۇز ئوكيانغا بېرىپ سېرىك ئۆمەكتە ئۇستاز بولسىڭىز بوپتىكەن، — دېدىم مەن ئايغا چاقچاق قىلىپ.

— مەن ئۇ يەرگە كەتسەم بالىلىرىمنى كىم باقىدۇ؟

— چوپچوك بالا ئۆزىنى - ئۆزى باقمامدۇ؟ جاپا - مۇشەقەت ئۇلارنى تاۋلاپ باتۇر، چىداملىق قىلىدۇ.

— يۇمىلاق تاش پېتى تۇرسا سىز بىلەن پاراڭلىشىشقىمۇ ئەپسىز بولىدىكەن. شۇڭا، بالا سىياقىغا كىرگۈزۈپ قويدۇم.

— مەن سىزنى ئالدىمغا توپتەك يۇمىلاق ھالەتتە سەكرەپ كېلەمدىكىن، دېسەم ئەگمەچ قىلىچتەك كەلدىڭىزغۇ؟

— بۇ تۇرقۇمنى كىشىلەر ھىلال ئاي، دەيدۇ. مەن مۇشۇ تۇرقۇمنى ئەڭ ياقتۇرىمەن.

— كىشىلەر؟! قايسى كىشىلەر؟

— نۇرغۇن كىشىلەر، بۇ يەرگە نۇرغۇن كىشىلەر ئالەم كېمىسىگە ئولتۇرۇپمۇ كەلدى، ئۇچار تەختىگە ئولتۇرۇپمۇ كەلدى.

— ھەممىسى سايامەت بىلەنمۇ؟

— سايامەت بىلەن كەلگەنلىرىمۇ بار، قىدىرىپ تەكشۈرۈشكە كەلگەنلىرىمۇ بار. ئىشقىلىپ يېقىنقى يىللاردىن بېرى بىز جىق ئادەملەرنىڭ ئالدىغا چىقتۇق. شەھەر باشلىقىنى بۇ قەلەيچاقنىڭ دادىسى دېدىڭىزمۇ؟ ھەئە. ئاشۇ شەھەر باشلىقىمۇ كەلگەن. قول ئېلىشىپ كۆرۈشسەم تاش قول بىلەن قەلەي قول بىر ـ بىرىگە تېگىپ دارالڭ ـ دۇرۇڭ ئاۋازمۇ چىققان. ئۇ ئۆزى ئامان تۇرۇۋاتامدۇ؟

— ئامان تۇرۇۋاتىدۇ، — دېدىم مەن قەلەيچاق ئېغىز ئاچقۇچە، — بىزنى بۇ يەرگە، بىر توپ بالىلارنى يەر شارى سايامىتىگە يولغا سالدى.

— مېنىمۇ نۇرغۇن ئادەملەر چۈشەنمەي ئاي ھەر كۈنى كەچتە ئۇياق ـ بۇياققا غىتىلدايدۇ، دەيدۇ. ئەمەلىيەتتە مەن ھەر كۈنى ئاخشىمى بالىلىرىمنى ئەگەشتۈرۈپ تاغمۇ تاغ، باغمۇ باغ ئايلاندۇرۇپ سايامەت قىلدۇرۇپ كېلىمەن.

— سايامەت قىلدۇرۇپ كەلسىڭىز ئۇلارنىڭ كۆڭلى يايراپ كېتىدىغاندۇ؟

— يايرايدۇ ـ دە. بەزىلىرى كەپسىزلىك قىلىپ شاخ ئۈچىغا قونۇپ ئولتۇرۇپ بالىلارنىڭ «مۆكسۈكىلەك»، «قوغلاش-ماق» ئويۇنلىرىنى كۆرىدۇ. قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئاشۇ ئويۇنلارنى دوراپ ئويناپ تىنىم تاپمايدۇ. ئۇلار شاخ ئۈچىغا قونۇۋالسا بالىلار: «ھەي، ھەي قاراڭلار، دالا سۈتتەك يورۇپتۇ، ئويۇنلىرىمىز ئەمدى قىزىيدىغان بولدى» دەپ خۇشاللىقتىن چۇر-قىرىشىپ كېتىدۇ. بالىلارنىڭ خۇشاللىقى بىر ـ بىرىگە سىڭىدى-غان بۇ كائىناتتا كۈنلەر مانا مۇشۇنداق كۆڭۈللۈك ئۆتىدۇ.

— هەر كۈنى ئاخشىمى سايادەتكە چىققاندا قېچىپ كېتىپ سىزنى ئەندىشىگە سالىدىغان ئىشلارمۇ بولغاندۇ؟

— سىز ئوتلاقتا ئوتلاتقىلى ئېلىپ ماڭسىڭىز كۆزىڭىزنى غەلەت قىلىپ قاچىدىغان قوزا، ئوغلاقلارمۇ بولىدۇ. بالىلىرىم بەك كەپسىز، بەك كەپسىز. كۈز كەلسە «تىيىننىڭ قىشلىق ئوزۇقىنى غەملىشىپ بېرىمىز، غازاڭ هارۋا ياسايمىز» دەپ قاچقان. قىش كەلسە «قار تېيىلىشنى ئۆگىنىمىز، چاڭغا ئويناي-مىز» دەۋاتقان. ئەتىياز كىرسە «قىشلىق ئۆچەككە كىرگەن جانلىقلارنى قىشلىق ئۈيقۇسىدىن ئويغىتىمىز، قۇلىقىغا ،باهار كەلدى، دەپ پىچىرلايمىز» دېگەن. بالىلىرىمنىڭ كەپسىزلىكى-دىن چاچلىرىمغا بالدۇر ئاق سانجىلىدىغۇ.

— ئەمدى بالىلىرىڭىزنى ئەگەشتۇرۇپ سايادەتكە چىقسىڭىز هاسىڭىزنى توكۈلدىتىپ ماڭىدىكەنسىز ـ دە؟

— تېخى ئۇ كۈنلەرگە قالمىدىم جۇمۇ؟

— ئەگەر هاسىڭىزنى توكۈلدىتىپ ماڭسىڭىز بۇلۇتتىن ئۆتۈپ بېشىمىزنى تېشۈەتمىسۇن يەنە؟

— ما گەپنى قارا. ئەجەب قىزىق گەپ قىلىدىغان بالىكەنسىز جۇمۇ سىز. مۇشۇنداق قىزىق گەپلىرىڭىزنى كۈندە ئاڭلىسام زېرىكمىگۈدەكمەن. ياز پەسلى كەلدىمۇ بالىلىرىمنىڭ كەپسىزلە-كى باشلىنىدۇ. قايسىبىر يىلى مۇنداق قىزىق ئىش بولدى قا-راڭ، يازنىڭ بىر ئاخشىمى بالىلىرىمنى ئەگەشتۇرۇپ ئويناتقىلى ئاپاردىم. زۇمرەتتەك سۇلىرى چايقىلىۋاتقان بىر دەريا ئۈستىدىن ئۆتكەندە «چۆمۈلىمىز» دەپ تۇرۇۋالدى، «ماقۇل» دېمەمدىمەن. بالىلىرىم كىيىملىرىنى سېلىپ موزاي پېتى دەريانا شۇڭغۇدى. بېلىقلار بالىلىرىمنىڭ پۇتىنى يالىدىمۇ يا ئۇلار سۇدا ئويۇن ئويناۋاتىمۇ ۋىلىقلىشىپ كۈلۈشتى. بۇ دۇنيادا ئانا ئۇچۇن ئۆز بالىلىرىنىڭ غەمسىز كۈلكىسىنى كۆرۈشتىنمۇ ئارتۇق خۇشاللىق يوققۇ؟ دەريانىڭ قىرغاقتا چاچىقان ئۇنچىلىرى ماڭا بالامنىڭ

كۆلكىسىدەك بىلىنىدى. بالىلىرىمنى ساناپمەن، ساناقتىن ئازدەن. يەنە ساناپمەن. بىر چاغدا بالىلىرىمنىڭ كۆلكە ئاۋازى ئۆچتى. مەن ساقلا - ساقلا هاردىم. ئۇلارنىڭ ئېتىنى چاقىرسام بىرىمۇ «مۆ» دېمەيدۇ. ئۇلار هەرقاچان هەييارلىق قىلىپ مېنى تېرىكتۈرمەكچى بولسا كېرەك، دەپ ئويلىدىم (بالىلىرىم ئىلگىرىمۇ نۇرغۇن قېتىم شۇنداق قىلغاچقا ئۇلارنىڭ مىجەزىنى ئوبدان بىلەتتىم). بىر هازادىن كېيىن ئۇلار بىر - بىرلەپ سۈدىن چىقىپ ۋىلىقلاپ كۆلۈشۈپ تۇردى.

— چاقىرسام، مۆرەپمۇ قويمىدىڭلارغۇ، قۇلىقىڭلار نېمانچە قاتتىق سىلەرنىڭ؟ — دەپ كايىدىم ئۇلارغا.

ئۇلار يۈز - كۆزلىرىدىن ساقۇاتقان سۈلارنى قولى بىلەن سىيرىۋېتىپ يەرگە قاراپ جىم تۇردى. كۆرۈنۈشتە جىم تۇرغان بىلەن يوشۇرۇن كۆز ئىشارىسى قىلىشۇاتقانلىقىنى سېزىپ تەخمۇ كايىدىم.

— ئالەم كەچ بولۇپ كەتتى، بوۋەك قېنى؟ — دېدىم ئۇلارغا تەپسىلىي نەزەر سېلىپ.

— سۈدىن چىققىلى ئۇنىمىدى.

— ئۇنىمىسا قۇلاقتىن يۇلۇپلا ئالىمەنغۇ مانا مۇنداق.

مەن قولۇمنى سۇغا تىقىپلا «بوۋەك» نى قولتۇقۇمغا قىسىپ ئۆيگە كەلدىم. سىز بىلىسىز، يۇلتۇز دېگەن تاش ئەمەسمۇ؟ تاشنىڭ تاشقا مېهرى بارلىقىنى مەن نەدىن بىلەي؟ مەن بوۋەكنىڭ قۇلىقىنى تارتىپ ئەدەپىنى تازا بىر بېرەي، دەپ قارىسام ئەكەلىگىنىم بوۋەك ئەمەس، بوۋەككە ئوخشاش تاش بولۇپ چىقماسمۇ؟ بەلكىم سىز ئۇنى قانداق بىلىۋالدىڭىز، دېيىشىڭىز مۇمكىن. ئۇنى ئۆيۈمنىڭ كۈندۇزدەك يورۇپ كەتكەنلىكىدىن بىلدىم. ئاپئاق ئۇ تاش ۋال - ۋۇل نۇر چېچىپ تۇراتتى.

— ئەسلىدە ئەكەلگىنىڭىز ...

— ئەسلىدە ئەكەلگىنىم ئاپئاق قاشتېشىكەن.

— ئۇنداقتا بوەكچۇ؟

— بوەك شۇ چاغدا شوخلۇق قىلىپ ئېقىن بېشىغا ئۈزۈپ كەتكەنىكەن. كەلسە بىز يوق. ماڭقىسىنى ئېقىتىپ مەشىلداپ يىغلاپتۇ. «ئانا، ئاكا ـ ئاچىلىرىم، سىلەر نەدە؟» دەپ توۋلاپ-تۇ. بوەك خىيالىدا بىزنى يېقىن ئەتراپتا بار، مۆكۈۋېلىپ ئويۇن قىلىۋاتىدۇ، دەپ ئويلاپتىكەن. ئەتىسى بىرىپ ياندۇرۇپ كەلدىم.

— بىر قېتىم بۇرنىغا سۇ كىرگەندىكىن تۇزەلگەندۇ؟

— بالا دېگەن كەپسىزلىكنى تاشلىمايدىكەنغۇ. ئۇ ھازىر بۇرۇنقىدىنمۇ كەپسىز بولۇپ كەتتى.

— جاھان كۆرۈپ چوڭ بولغانىنىڭ زىيىنى يوق. ھېلىقى ئاپئاق قاشتېشىنى دەريا‌غا ئاپىرىپ قويدىڭىزمۇ؟

— ياق، ئۇنىڭمۇ بۇ جايدا ياشىغۇسى كەلدى. ئۇياققا قارىسامۇ بىر بوەك، بۇياققا قارىسامۇ بىر بوەك.

— بىر ئايالنىڭ قوشكېزەك بالىسى بارىكەن. ئۇلار بىر ـ بىرىگە قۇيۇپ قويغانەك ئوخشايدىكەن. بىر كۈنى ئانىسى ئۇلارنى يۇيۇندۇرۇپتۇ. بەدىنىنى ئۈپىلاپ كىيىملىرىنى ئالماشتۇراي، دەپ تۇرسا بىر بالىسى قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىپتۇ. ئانىسى نېمە ئىش بولغانلىقىنى بىلەلمەي سورىسا، ئۇ بالا: «ئانا، قاراپ تۇرسام ئۇكامنى ئىككى قېتىم يۇيۇندۇردىڭىز، مېنىڭ بەدىنىمنى يۇيۇندۇرۇپ ئاندىن ئۈپىلاڭ» دەپتۇ. بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئانىسى پىخىلداپ كۈلۈپتۇ. سىزمۇ ئۇلارنى ئايرىيالماي قىينالغانسىز؟

— قىينالدىم. ئاخىر بولماي بىرىگە «ھەسەن»، يەنە بىرىگە «ھۈسەن» دەپ ئىسىم قويدۇم. ئۇلار بىر ـ بىرىگە ھەمراھ بولۇپ ئاسمان بوشلۇقىدا ئويناپ يۈرۈيدۇ.

— ئەسلىدە غەلۋىرەك گەردىش ياساپ ھەرخىل نۇرلارنى چاچقىنى ئاشۇلارىكەن ـ دە؟

— سىز ئۇلارنى كۆرگەنمۇ؟

— مەھەللىدىكى چېغىمدا ئۇلارنى تولا كۆرگەن. ئېيتىڭە، سىز نېمىشقا كۈندۈزى ئاسماننى يورۇتمايسىز؟

— سىلەرمۇ سىنىپنى نۆۋەتلىشىپ تازىلىغاندەك مەنمۇ قۇ-ياش بىلەن نۆۋەتلىشىپ يورۇتۇشقا كېلىشكەن.

— مېنىڭچە، كۈندۈزى ئۇخلاپ قالىدىغان ئوخشايسىز؟

— پۈتۈن كېچە ئاسماننى ئايلانغاندىكىن ماڭىمۇ ھاردۇق يېتىدۇ - دە.

— نەدە ئۇخلايسىز؟

— ئۆزۈمنىڭ ئۆيىدە.

— ئۇنى بىلدىم، قانداق ئۆيدە دەۋاتىمەن؟

— ئەنە ئاۋۇ تاغلار ئىچىدە جىق ئۆڭكۇر، غار بار. ئاشۇ يەردە ئۇخلايمەن.

— يازدىغۇ كۈنلىرىڭىز ياخشى ئۆتەر، قىشتا قانداق قىلە-سىز، توڭلىمامسىز؟

— توڭلىمايمەن.

— بىز قىش كۈنلىرى قېلىن پاختىلىق ئىشتان - چاپان كىيىپمۇ جالاقلاپ تىترەپ كېتىمىز. توڭلىمايمەن دېسىڭىز كىم ئىشىنىدۇ؟

— راست دەۋاتىمەن. توڭلىمايمەن. كۈندۈزى كۈن نۇرى بۇ جايدىن ئۆتۈپ ئاندىن سىلەرنىڭ مەھەللىگە بارىدۇ ئەمەسمۇ. غار، ئۆڭكۇر ئىچى تونۇردەك ئىسسىپ كېتىدۇ.

— بىز ھازىرغا قەدەر سىز بىلەن قۇياشنى ئاسماندا بىرلا ۋاقىتتا كۆرۈپ باقمىدۇق. بىرىڭلار كىرىپ كەتسەڭلار، بىرىڭلار ئاسماندا كۆرۈنىسىلەر. قوغلاشماق ئويناۋاتامايدىغانسىلەر؟

— سىلەر بىزنى قوغلاشماق ئويناۋاتىدۇ، دەپ ئويلامسىلەر؟

— ئاشۇنداق ئويلىغان. تېخى چاقماقنى ئىككىڭلار ئوسۇ-شۇپ قالغاندا پەيدا بولامدىكىن، دەپ قالغان.

— قىزىق گەپ بولدى - دە بۇ، شۇنداق ئويلىغان بولساڭلار

مەن پات ئاردا قۇياش بىلەن بىللە قول تۇتۇشۇپ ئاسماندا پەيدا بولۇپ بىزنىڭ ئەزەلدىن ئېچىل - ئىناق ئۆتكەنلىكىمىزنى سەلەرگە بىر كۆرسىتىپ قويايلى. چاقماقنىڭ گېپىگە كەلسەك، ئۇ ئېلېكتر ئېقىمىنىڭ بىر - بىرىگە سۈركىلىشىدىن پەيدا بولغان چوغ.

— چوغ؟

— ھەئە، چوغ.

— چۈشكەن يەردىكى نەرسىلەرنى كۆيدۈرۈپ ماڭىدىكەن - دە؟

— شۇنداق.

— شىمالىي مۇز ئوكيانىدىكى ئېسكىموسلار بىلەن ھايۋانلار «بىز ياشىغان ئورماندا تۈيۈقسىز چاقماق چېقىپ ئورمانلىقتا ئاسمانپەلەك ئوت يالقۇنى كۆتۈرۈلدى. بىز ئاران قېچىپ قۇتۇلدۇق» دېگەندەك قىلغان. يايلاقلارغا ئوت كېتىدىغان ئىشلارمۇ شۇنىڭدىن بولىدىكەن - دە؟

— شۇنداق.

— ئەگەر شۇنداق بولۇپ قالسا مەن پادىلىرىمنى نەدە باقىمەن؟

— بۇ جايغا كۆچۈرۈپلا كەلمەمسىز؟

— نېمە بىلەن كۆچۈرۈپ كېلىمەن؟ پادىلىرىم قانات چىقىرىپ ئۇچامدۇ؟

— ئەنە، قەلەيچاقنىڭ ئۇچار تەخسىسى بىلەن ئەكەلمەمسىز؟

— ئەكەلدىمۇ دەيلى، سىزنىڭ بۇ قاقاس چۆللۈكىگىزدە توپا يەمدۇ؟

— ئەستا، بۇنى ئويلىماپتىمەن ...

مەن كاللامدىكى تۈگۈنلەرنى يېشىۋېلىش پۈرسىتىنى چىڭ تۇتۇپ، ئايدىن يەنە سوئالىمنى سوراۋەردىم.

— بىز كىتابتىن قۇيرۇقلۇق يۇلتۇز دېگەن گەپلەرنى جىق ئۇچرىتىمىز. قۇيرۇقلۇق يۇلتۇزنىڭ ئات - كالىسىڭكىدەك راستىنلا قۇيرۇقى بارمۇ؟

— قىزىق گەپلەرنىڭ ھەممىسى سىزنىڭ ئېغىزىڭىزدىن چىقىدىكەن - ھە؟! مۇنداق گەپ، — كۇلۇمسىرىدى ئاي، — قۇيرۇقلۇق يۇلتۇزنىڭ قۇيرۇقى يوق. ئۇ ئاسماندا ئۇچقاندا كەينىدىن نۇر ئېقىمى ساقىپ ماڭغاچقا سىلەرگە قۇيرۇقتەك كۆرۈنگەن گەپ.

— ئەسلىدە مۇنداقكەن - دە.

— سىلەردە بىز توغرۇلۇق گەپسانە، رىۋايەتلەرمۇ كۆپ - ھە؟ — دېدى ئاي ئۆزى ھەققىدە بىر نەرسە بىلىشكە قىزىقىپ.

— ئەلۋەتتە كۆپ. مەھەللىمىزدە ئايدىن باشلانغان ئىسىملارنى ساناپمۇ تۈگەتكىلى بولمايدۇ. مەسىلەن، ئايتۇغ، ئايتاش، ئاينۇر، ئايگۈل ... دېگەندەك. سىلەر دالىنى سۈتتەك يورۇتساڭلار مەھەللىمىزدە ئويۇن كارامەت قىزىپ كېتىدۇ. چوڭلار ھەرقانچە قىلىپمۇ بىزلەرنى ئۆيگە كىرگۈزەلمەيدىغۇ زادى ...

— سىلەردە بىز توغرۇلۇق ناخشىلارمۇ كۆپ - ھە؟ — دېدى ئاقتاش پاراڭغا ئارىلىشىپ، — بىز ئانىمىز بىلەن ھەر كۈنى ئاخشىمى پۈتۈن كائىناتنى كېزىپ چىقىمىز. نۇرغۇن ساداقۇنلارنى ئاڭلايمىز. ئەمما، بۇلارنىڭ ئىچىدە سىلەرنىڭ ناخشاڭلار بىزگە بەكمۇ يېقىملىق ئاڭلىنىدۇ.

— راستمۇ؟ سىلەر بىزنىڭ ناخشىمىزنى ئاڭلامسىلەر؟

— ئاڭلىمايچۇ.

«ساناپ باقسام ئۇلارنىڭ
سانلىرىنىڭ چېكى يوق.
ئاداش بولاي دېسەم مەن
كۆز قىسىدۇ، گېپى يوق.»

دېگەن هېلىقى ناخشىنىڭ ئىسمى نېمىتى ...؟ ئۇ ناخشا بىزگە بەكلا يادا.

— ئۇ ناخشىنى مېنىڭ يېقىن ئادىشىم يازغان.

— ئۇ ئادىشىڭىز بىلەن ئوتتەك كۆرۈشكىمىز بار.

— ئۇ مىجەزى بەك ئوبدان بالا، پۈرسەت بولسا مەن يېنىغا ئاپىراي.

— يەنە سىلەرنىڭ لەرزان ناخشاڭلار بارغۇ؟ ئون نەچچىتى ...؟

— ئون ئىككى مۇقام.

— دەل شۇ، مەھەللەڭلار ئاسمىنىدىن ئايلىنىپ ئۆتكىنىمىزدە ئاشۇ ناخشاڭلارنى ئاڭلاپ سۈكۈتتە خىيال سۈرۈپ كېتىمىز. بويىنغا ئالتۇن كولدۇرما ئاسقان تۆگە كارۋىنى چەكسىز قىزىق قۇمدا كېتىۋاتقان كۆرۈنۈش لىپپىدە كۆز ئالدىمىزغا كېلىدۇ ...

ھەممىڭلار يېنىمىزغا كېلىڭلار

مەن ئاقتاشنىڭ ناخشىغا نۇرغۇن نەرسىلەرنىڭ سىڭگەنلىكىنى ھېس قىلالىغانلىقىدىن بەكمۇ سۆيۈندۈم. كۆكتاش مەندىن بىر نەرسىنى سورىماقچى بولۇپ ئېغىزىنى ئەمدى ئۆمەللىشىگە ئاي ئۇنىڭ گېپىنى توختىتىپ قويدى:

— سېنىڭ نۇرغۇن نەرسىگە قىزىقىدىغانلىقىڭ ماڭا ئايان، بالام. مېھمانلارنى توپا - چاڭ توزۇپ تۇرغان دالىدا جىق ساقلاتساق ياخشى بولماس، ئالدى بىلەن مېھمانلارنى ئۆيگە باشلاپ بارايلى. مېھمانلار ئوبدان ئارام ئېلىۋالسۇن. ئاندىن سورىساڭمۇ كېچىكمەيسەن، قانداق دېدىم، بالام؟

— ماقۇل.

— قاراڭلار، بالام بۇگۈن جېدەل قىلمىدى. پاھ، پاھ،

مېنىڭ ساقام چوڭ بوپتۇ جۇمۇ.

ئاي «يۇرۇڭلار» دېگەن مەندىدە ئىشارەت قىلىدى. بىز ئاي - يۇلتۇزلارنىڭ كەينىدىن ئەگىشىپ ئۇلارنىڭ ئۆيىگە — غارغا كىردۇق. مەن دۇنيانىڭ غارىنى ئەڭ چوڭ دەپ ئويلىغاندىدىم. ئۇ غار بۇ غارنىڭ ئالدىدا بىر قازناقكەن، خالاس. شۇنداق چوڭ بولمىسا ئاينىڭ بىساناق يۇلتۇز بالىلىرى قانداق پاتمدۇ.

ئۇستا تامچى سالغان ئۆيدەك ئېگىز، كەڭرى غار ئىچىدە يۇلتۇزلار ئۇچۇشۇپ يۈرەتتى. ئەگەر پەستىكى بالىلار بۇ كۆرۈنۈشنى كۆرگەن بولسىدى ئۇچار تەخسىمىكىن، دەپ قالغانمۇ بولاتتى. ھەممە يۇلتۇزلار يېغىلىپ يورۇنتان غارنىڭ كۇچلۇك نۇرىدا كۆزۈمنى ئاچالمايلا قالدىم.

— ئەمدى شوخلۇق قىلماي پەسلەڭلار، — دېدى ئاي ئۇلارنى ئۇخلاشقا جىملەپ.

— بۇگۈن كېچە ئاسمانىنى ئايلانمامدۇق؟— دېدى ئاقتاش كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىپ.

— مېھماننى ئۆيدە تاشلاپ قويۇپ بىز قېچىپ كەتسەك ئەدەپسىزلىك بولىدۇ. بۇگۈن ئۇلارغا ھەمراھ بولىمىز،— دېدى ئاي ئاقتاشقا چۈشەندۈرۈپ.

— بالىلىرىڭىزنىڭ كۆڭلى يەردە قالمىسۇن، مەيلى بېرىڭ، مەن سەمىگە ھەمراھ بولۇپ تۇراي،— دېدى قەلەيچاق تۇز كۆڭۈللۈك بىلەن.

— سىلەر ھەمىشە كەلمەيسىلەر، بىز قاچانلا بولسا ئايلىنىپ كېلىۋېرىمىز.

— مېنى پەسلە دېسەڭ، چۆچەك ئېيتىپ بەر، بولمىسا پەسلىمەيمەن،— دېدى كۆكتاش ئانىسىنىڭ گېپى تۇگىمەي تۇرۇپ.

— ھەر كۈنى چۆچەك ئېيتىپ بەر، دەپلا تۇرۇۋالىدىكەنسەن بالام. خۇددى مېنىڭ قىلغىلى باشقا ئىشىم يوقتەك. تېز پەسلە،

بولمسا مېنىڭ ئاچچىقىمنى بىلىسەنغۇ؟

ھىلال ئاي كۆكتاشنىڭ ئەدىپىنى بىرنەچچە قېتىم بەرگەن بولسا كېرەك، كۆكتاش غىڭ قىلماي يېپى تارتىلغان لەگلەكتەك ئاستا ـ ئاستا پەسلىدى.

— ئەمدى يورۇماڭلار!

ھىلال ئاي شۇنداق دېيىشى بىلەن يۇلتۇزلار خىرەلىشىشكە باشلىدى. مەن قەلەيچاق بىلەن ئۆزۈمگە راسلانغان ئورۇنغا كېلىپ يانپاشلىدىم.

— ئەسلىدە ئاي ـ يۇلتۇزلار ئۆيىدىن چىقماي يېتىۋالغان كېچىسى زۇلمەت قاراڭغۇ بولىدىكەن ـ دە؟ — دېدى مەمەش.

— مەنمۇ شۇنداق ئويلىدىم، — گېپىنى داۋاملاشتۇردى سەمى، — ئاي ـ يۇلتۇزلارنىڭ يا ئولتۇرغىنىنى، يا ياتقىنىنى بىلگىلى بولمايدىكەن.

— ئەگەر ئاي غار ئىشىكىنى مەھكەم تاقاپ قويمىسا تۇيدۇر. ماي غىپپىدە قېچىپ ئويناپ كېلىدىغان بالىلىرىمۇ بارکەن ـ دە؟

— خۇددى ساڭا ئوخشاشمۇ، — دېدى سەمى بەگتاشنىڭ سوئالىغا سوئال بىلەن جاۋاب بېرىپ، — ئەتىسى كۆتۈلمىگەن بىر ئىش بولدى.

— نېمە ئىش بولدى؟ — تاقەتسىزلىك بىلەن ئەنسىرەپ ئورنىدىن دىككىدە تۇرۇپ كەتتى سارەم.

— ئەنسىرىگۈدەك چوڭ ئىشمۇ ئەمەس، تاش يېدىم.

— قورسىقىڭ ئېچىپ كېتىپمۇ؟

— ياقەي، ئۇچۇپ يۈرگەن تاشتىن بىرسى كېلىپ پېشانەمگە «تاڭ!» تەگدى.

— يېرىۋەتمىگەندۇ؟

— يېرىۋەتمىدى، مانا بۇ يەر ھۇررەك بولۇپ قالدى.

ھەممىمىز «دۇررىدە» ئورنىمىزدىن تۇرۇپ ئۇنىڭ سول قاپىقىغا سىنچىلاپ قارىدۇق. نەچچە ئاي كۆرۈشمەي كۆزىمىزدىن

ئۇچقان ئادىشىمىزدىن ئەنسىرىمەي قالاتتۇقمۇ؟ دەرۋەقە، سول قاپىقىدا تاشنىڭ ئىزى ھەم ئۇ تاش قالدۇرغان غوربەدەك ھۇر-رەك، ئويۇندىن چىققان مۇڭگۈز مۇشۇ، دېگەندەك كۆرۈنۈپ تۇ-راتتى.

— كۈندۈزدىمۇ ساڭا ئۇسۇۋۇلىپ، كۆزى قارىغۇمۇ ئۇ تاش-نىڭ، — دېدى زىلەي. ئۇنىڭ سۆز ئۇرانىدىن ھېلىقى تاشتىن ئاغرىنغانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى.

— قەستەن قىلمىغان تۇرسا، ئاغرىنمىغىنە بولدى، — دېدى سەمى ھېچ ئىش بولمىغاندەك.

— ئۇ جايغا سەن مېھمان بولۇپ بارغان تۇرساڭ، ھۆرمەت-تىڭنى قىلىش كېرەك - دە... ئەگەر تاش پېشانەڭگە ئەمەس كۆزۈڭگە تەگكەن بولسىچۇ؟ سەپكۈن، كېكەچلىكىڭ ئاز كەلگەن-دەك قارىغۇ بولۇپ قالاتتىڭ. ئۇ چاغدا بىز سېنى مەكتەپكە ھەر كۈنى كالا يېتىلىگەندەك يېتىلەپ ئاپىرىپ - ئەكېلەمتۇق؟!

— مەندىن ئەنسىرىگىنىڭگە رەھمەت، زىلەي، — دېدى سەمى زىلەيگە چوڭقۇر مېھىر بىلەن قاراپ، — بەگتاش توغرا دەپتە-كەن، پېشانەمگە تەگكەن ھېلىقى تاش دەل كەپسىز يۇلتۇز كۆك-تاشكەن.

— شۇنچە سەھەردە ئۇ يۇلتۇز سىرتقا چېنىققىلى چىققان بولغىيمىدى ...

— ئۇ چاغدا تېخى تاڭ سۈزۈلمىگەن. ئاخشىمى بىزنىڭ كۆزىمىز ئۇيقۇغا ئىلىنغاندا ئانىسىدىن قېيىدىغان كۆكتاش غار-دىن غىپىدە چىقىپ بىر كېچە ئۆزى يالغۇز ئويناپ كەپتۇ.

— ئەسلىدە ئۇ ئانىسىنىڭ سېزىپ قېلىشىدىن قورقۇپ تاڭ سۈزۈلمەستە ھاپىلا - شاپىلا ئۇچۇپ كېلىپ ئېھتىياتسىزلىقتىن ساڭا ئۇسۇۋاپتۇ - دە، — دېدى زىلەي.

— شۇنداقتەك قىلىدۇ.

— ئۇ كۆكتاش بىر كېچە نەلەردە ئويناپتۇ؟

— ئەلۋەتتە نەدە ئويۇن جىق بولسا شۇ يەردە ئويناپدۇ - دە. مەن ئۇنىڭدىن شۇنچە ئالدىراش نەدىن كەلگەنلىكىنى سورىدىم.

— ئانامغا چۆچەك ئېيتىپ بەر دېسەم، ئۇنىمىدى. شۇڭا، ئۆيدىن قېچىپ تالادا ئويناپ كىردىم.

— تالادا قانداق قىزىق ئويۇن باركەن؟

— ۋاي، ئۇنى بىر دېمەك. ئانام: «جىم يېتىپ ئۇخلا» دېدى. كۆزۈمنى يۇمۇپ ئۇخلاشقا قانچە تىرىشقان بولساممۇ پەقەت ئۇيقۇم كەلمىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە سىز دېگەندەك خورەك تارتىپ ...

— خورەك تارتتىممۇ؟

— خورەكنى ئېيىق نەرە تارتقاندەك تارتمىدىكەنسىز.

— بىرنەچچە كۈنلۈك سەپەردە هېرىپ قالغان ئوخشايمەن. خورەك تارتقىنىمنى باشقىلار بىلمىگەندۇ؟

— بىلمىدى. سىزنى ئويغىتىپ بىللە قاچاي دەپ ئويلىغاندىم، قارىسام لايدەك ئۇخلاۋاتىسىز، شېرىن ئۇيقۇسىنى بۇزماي دېدىم. شۇنداق قىلىپ يوتقىنىمدىن شىپىدە سۇغۇرۇلۇپ پۈتۈمىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ پەرتتىدە قاچتىم. تاغلارنى ئايلاندىم، قارىغاي، شەمشادلار پۈشۈلداپ ئۇخلاۋېتىپتۇ. باغلارنى ئايلاندىم، شىرنە باغلىغان مېۋىلەر: «بىزنى يەڭ» دېدى. گۈللۈكلەرنى ئايلاندىم، گۈللەر: «بىزنى پۇراڭ» دېدى. شۇنداق ئايلىنىپ جەننەتتەك بىر ماكانغا بېرىپ قالدىم. قارىسام بىر توپ بالىلار گۈلخان يېقىپ مەشرەپ ئويناۋېتىپتۇ. شاخ ئۇچىدا ئولتۇرۇپ ئۇلارنىڭ ئويۇنلىرىدىن قانغۇچە هۇزۇرلاندىم. بالىلار مەشرەپتىن تارقىغاندا ئايلىنىپ تۆگە ئۈركەشلىرىدەك ئېگىز - پەس دۆڭلۈكىكە كېلىپ قالدىم. قارىسام هەربىكەتلىرى قولاشمىغان بىر توپ بالىلار گىلدىڭشىپ يۇرۇپتۇ. پۇت - قول، باش - كۆزلىرىدىن لىپ - لىپ چىراغلار يېنىپ تۇرىدۇ. «ئاللا كارامەت، ئەمدى

بۇ كىملەردۇر» دەپ ئويلىدىم. شۇ ئەسنادا ئېھتىياتسىزلىقتىن تاقىر باش بىرىگە سوقۇلۇپ كەتتىم.

— پالاكەت.

— نېمە دېسىڭىز دەۋېرىڭ، شۇ چاغدا نېمە ئىش بولدى بىلەمسىز؟ زەنجىر تاپانىڭ كونا چاقىنى چالغاندەك ئاۋاز چىقاتتى. ئېيتىڭە، ئۇنىڭغا سوقۇلمىغان بولسام ئۇلارنىڭ قەلەي بالىلار ئىكەنلىكىنى بىلەلەمتىم؟

— سىز تاقىر باش بالىغا سوقۇلدىم، دېدىڭىزمۇ؟

— ھە، تاقىر باش بالىغا.

— ئۇ مەسىباش.

— مەسىباش دېگەن كىم؟

— مېنىڭ، قەلەيچاقنىڭ ئادىشى.

— شۇ چاغدا مەن ئۇنى كىمگىدۇر ئوخشاتقانىدىم، توغرا ئۇ بالا دەل قەلەيچاققا ئوخشايدىكەن. يول ماڭسىمۇ، ئولتۇرسىمۇ توختىماي داراق ـ دۇرۇق ئاۋاز چىقىرىدىكەن.

— تۆمۈرچى مەش، داس، چېلەك سوققاندا چىققان ئاۋاز- دەكمۇ؟

— شۇنداق. قارىسام ھەممىسىنىڭ قولىدا ئۆسۈملۈك يىلتىزى، گۈل ئۇرۇقى، دەرەخ يوپۇرمىقى ... دېگەندەك نەرسىلەر تۇرىدۇ. ئۇنى نېمە قىلىسىلەر دېسەم، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئۇچار تەخسە شەھىرىدىن كەلگەن بالىلار ئىكەنلىكىنى، يەر شارىغا مەخسۇس ئاشۇ نەرسىلەرنى يېغىش ئۈچۈن كەلگەنلىكىنى سۆزلەپ بەردى. گېپىڭىزدىن قارىغاندا سىز ئۇلارنى تونۇيدىغان ئوخشىمامسىز؟

— تونۇيمەن. ئۇ بالىلارنىڭ ئۆز يۇرتىنى گۈللەندۇرۇش غايىسى بار.

— ئۇلار ماڭىمۇ شۇنداق دېدى. ئېلىشمىغۇچە تېپىشماس، دېگەندەك ئۇلار بىلەن يېقىن ئاداشلاردىن بولۇپ قالدىم. ئۇلار

ئاي شارىنىڭ ئەھۋالىنى سوريدى. سىز دېگەندەك ھېلىقى تاقىر باشنىڭ ئىسمى مىسباش ئىكەن. مەن ئۇنىڭغا: «بىزنىڭ ئۆيدە سىزگە ئوخشايدىغان بالىدىن بىرسى ئۇخلاپ قالدى» دېسەم، «يېنىمدا شاپاق بۆك كىيگەن يەنە بىر بالا بارمۇ؟» دېدى.

— سىز نېمە دېدىڭىز؟

— نېمە دەيتتىم، بار دېدىم.

— ئۇ نېمە دېدى؟

— ئۇ: «بىزنىڭ بۇ يەردىكى ئىشلىرىمىزمۇ تۈگەي دەپ قالدى. بىز شەھىرىمىزگە قايتماقچى، قەلەيچاق، سەمىلەرگە سالام ئېيتىپ قوي» دېدى.

— مىسباش ئاداشلىرى بىلەن بۇ يەرگە كېلىپ ئويناپ كەتسە بوپتىكەن...

— مەن مېھماندوست تۈرسام تەكلىپ قىلماي قالاتتىممۇ؟ تەكلىپ قىلدىم. ئۇلار دەسلەپتە ئارىسالدى بولۇپ تۇرۇپ قالدى، سىلەرنىڭ بارلىقىڭلارنى بىلگەندىن كېيىن كېلىدىغان بولدى. مىسباش پاراڭ ئارىسىدا تېخى سىزنى «سەمى بەك قابىل بالا، ئۇ ئۇچار تەخسىمىزنى ياساپ بەرمىگەن بولسا بىز بۇ ساياھەتكە كېلەلمەيتتۇق. بالىلارنىڭ ئۇنىڭغا بەكلا خۇشلۇقى بار ...» دېگەندەك گەپلەرنى قىلدى.

مەن كۆڭلۈمدە «مىسباشنىڭ ئۇنچىلىك كىچىك ئىشلارنى دەپ يۇرۇشىنىڭ ھاجىتى يوق ئىدى» دەپ ئويلىدىم. كۆكتاش بىلەن پارىڭمىز داۋاملىشىۋەرگەنمۇ بولاتتى. قەلەيچاق يۈگۈرگىنىچە يېنىمىزدا پەيدا بولدى.

— مىسباشلارنى سىز بۇ يەرگە تەكلىپ قىلدىڭىزمۇ؟— دېدى قەلەيچاق ماڭا كەسكىن تەلەپپۇزدا.

— ياق.

— ئويناپ كېتىڭلار، دەپ مەن تەكلىپ قىلغان.

قەلەيچاق كۆكتاشنىڭ گېپىگە ئىشەنگۈسى كەلمىگەندەك

ماڭا قاردى. بۇ قاريشدا «نېمە گەپ بۇ، ماڭا چۈشەندۈر» دېگەن مەنە چىقىپ تۇراتتى.

— كۆكتاش راست دەيدۇ، — دېدىم مەن قەلەيچاققا، — ئۇ كېچىدىن مىسباشلار بىلەن كۆرۈشۈپتۇ. كۆكتاش ئۇلارغا بىز-نىڭ بارلىقىمىزنى ئېيتقانىكەن. خۇش بوپتۇ، كۆكتاش ئويناپ كېتىشكە تەكلىپ قىلغانىكەن، ئۇلار ماقۇل بوپتۇ. كەلسە كەل-مىسۇنمۇ؟ بالىلار جىق يەردە ئويۇنمۇ كۆڭۈللۈك بولىدۇ.

— ئۇلار ئەسلىدە شەھىرىمىزگە ئۈدۈل قايتماقچىدى ...

— بۇ يەرگە كېلىپ سىزنى ئېلىپ بىللە قايتسا ئۇنىڭ نېمە يامىنى بار؟ سىز ئۇلارنىڭ كېلىشىدىن تازا خۇشال ئەمەستەك قىلامسىز، نېمە؟

— ئۇلار بۇ يەرگە كەلسە بىرنەچچە كۈن ئۆتۈپ كېتىشى مۇمكىن. شەھەردىكىلەر بىزدىن ئەنسىرەپ قالىدۇ ئەمەسمۇ؟ مەن شۇلارنى ئويلاۋاتىمەن.

— سىز كونترول سۇپىسىغا ئۇلارنىڭ ئاي شارىغا كەلگەنلە-كى توغرۇلۇق ئۇچۇر بېرىۋەتسىڭىز بولمامدۇ؟

— سەھەردە ئورنۇمدىن تۇرۇپ ئەتراپىنى ئىزدىسەم كۆرۈنە-مەيسىز، «سەمىنى جىن ئېلىپ قاچمىغاندۇ - ھە؟ ...» دەپ بويۇنداپ ھەممە يەرگە قاردىم. تۇيۇقسىز سىز ياسىغان ھېلىقى چوڭ ئۇچار تەخسىنىڭ بىز تەرەپكە قاراپ ئۇچۇپ كېلىۋاتقانلىقى-نى كۆردۈم. مەن تېخى ئۇلارنى قايتىشىدا يولدىن ئېزىپ قالدى-مىكىن، دەپ ئويلىغانىدىم. كۆكتاشنىڭ تەكلىپ قىلغانلىقىنى بىلىپ مانا ئەمدى خاتىرجەم بولدۇم.

قەلەيچاقنىڭ گېپىنى تۇگە - تۇگىمەي مىسباش ھەيدىگەن ئۇچار تەخسە توپا - چاڭ توزۇتۇپ كېلىپ ئالدىمىزدا «چىپپىدە» توختىدى. ئاڭغىچە بالىلار دېرىزىدىن قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ بىزگە سالام بەردى. ئۇلارنىڭ كۆزلىرىدىن چاقنىغان شادلىق نۇرلىرى ماڭا «ئىشلىرىمىز ئوڭۇشلۇق، كۈنلەر خۇشال ئۆتتى»

دېگەندەك تۇيغۇ بەردى.

— ھەي مىسباش، بارمىز دەپ خەۋەر بېرىپ قويساڭ بولماسمىدى، مۇشۇكتەك شىپپىدە كەلمەي، — دېدى قەلەيچاق ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشكەندە.

— تۇيۇقسىز خۇش قىلاي دەپ ...

— ساياھەتچىلار كۆڭۈللۈك بولدىمۇ، — دېدىم مەن پاراڭغا ئارىلىشىپ.

— كۆڭۈللۈك بولدى، ۋەي، كۆكتاشمۇ بۇ يەردە ئىكەنغۇ، قانداق ئامانمۇسىز؟

مىسباشمۇ تازا قىزىقكەن، مېنىڭ سوئالىمغا جاۋاب بېرىۋېتىپ كۆكتاشنى كۆرۈپلا بىردەمدە ئۆزىنىڭ پارىڭىغا چۈشۈپ كەتتى.

— ھەي، ھەي، نېمە گەپ بۇ. كاللاڭدىن كەتتىڭمۇ، نېمە؟ سەمى گەپ سوراۋاتسا باشقا پاراڭلارنى قىلىۋاتىسىنا؟ — دېدى قەلەيچاق مىسباشقا كايىپ.

— سىلەرنى بۇ يەرگە كۆنەلمىدىمۇ، كۆنەلمىدىمۇ دەپ سورا-ۋاتىمەن.

— كۆندۇق، مانا بىر ئوبدان تۇرۇۋاتامدىمىز؟ ئۆز پار-ڭىڭنى قىلە، — دېدى قەلەيچاق ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى بىلىشكە قىزىقىپ.

— يەر شارىغا ئامان - ئېسەن باردۇق. بېرىپلا ئەسلىدىكى پىلانىمىز بويىچە تەتقىقاتنى قانات يايدۇرۇۋەتتۇق. ئۇ يەردىكى كۆڭۈللۈك دەملەرگە ھېچنېمىنى تەڭ قىلغىلى بولمايدۇ. يەر شارىغا كەلگەندىن كېيىن بىزدەك قاقاسلىقتا ئۆسۈپ يېتىلگەن بالىلارغا بۇ يەرنىڭ ھەممە نېمىسى يېڭى تۇيۇلدى. ئۆسۈملۈك يىلتىزى، گۈل ئۇرۇقلىرىنى يىغدۇق. يەر شارىدىكى بالىلار بىلەن بىللە ئوينىدۇق. ئۇلارنىڭ نۇرغۇن ناخشىلىرىنى ئۆگەن-دۇق. بازارلىرىنى ئايلىنىپ ساز دۇكانلىرىدىن داپ، دۇتار،

قالۇن، ساتار، تەمبۇر، راۋاب... دېگەندەك سازلىرىنى ئالدۇق. بېرىپ تازا نەغمە قىلىمىز - دە.

سەمىمۇ تازا قىزىقكەن، يەر شارىدا يىرتقۇچ ھايۋانلارنىڭ بارلىقىنى بىزگە دەپ قويماي؟ قويۇق ئورمانلىقتىن كېتىۋاتساق بېلىمدەك توم، ئارغامچىدەك ئۇزۇن مەخلۇقلار ئاچا تىلىنى چىقىرىپ بىزگە خىرىس قىلدى. مەن بالىلارنىڭ ئەڭ ئالدىدا تۇرغىنىم ئۈچۈن سەل ھودۇقتۇم. ئۇلار ئەسلىدە بوغما يىلانلاركەن. ئۇلار ئېتىلىپ كېلىپ بىزنى بوغۇپ چىشلەشكە باشلىدى.

— بىر يېرىڭلار زەخىملەنمىگەندۇ؟ — ئەنسىرەپ سورىدىم مەن.

— بىز ئۇلارغا تاش بولدۇق. ئۇلار بىزگە ماش بولدى. ئۇزۇقلۇق تاپالماي قورسىقى ئېچىپ ئېچىرقاپ كەتكەن ئۇ يىلانلار غالجىرلىشىپ بىزنى «ھاپ - ھاپ» قىلىپ چىشلىدى. ئېغىزىنىڭ يوغان ئېچىلىشىدىن بىزنى پۈتۈن يۇتماقچى بولغان نىيىتى چىقىپ تۇراتتى. كىم بىلسۇن، بىز قەلەي بالا بولغاچقا بىزگە چىشى ئۆتمەي قاراسلاپ سۈنۈپ كەتتى.

— نېمانچە تاشتەك قاتتىق بالىلار بۇ؟ داد، بۇنىڭدىن كېيىن بالىلار بار جايغا يولىمايمىز، — دېيىشتى ئۇلار.

— بىر كۈنى دالا تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىۋاتساق تامدەك يوغان يولۋاس، شىرلار بىزنى قوغلاپ كەتمەسمۇ؟ قاچە - قاچ، بىر يەرگە بارغاندا ھېرىپ ئورنىمىزدا «شىپپىدە» ئولتۇرۇۋالدۇق. ئۇلار بىزگە پۈتلىشىپ يېقىلىپ چۈشۈپ «خىر - خىر» خىرىلداپ ئورنىدىن تۇرالمىدى. بىز: «يامان بولساڭ قېنى كەلمەمسەن» دېۋىدۇق، ئۇلار: «بىر قوشۇق قېنىمىزدىن كېچىڭلار، بىز سىلەرگە بۇنىڭدىن كېيىن ھەرگىز چېقىلمايلى. (بالا، قىلغان ئىشى چالا، دېسە چالا ئوخشايدۇ دەپتىمىز. بىز سىلەرگە قول قويدۇق» دەپ ھالسىز ئىڭراشتى.

سازلىقلاردىن كېتىۋاتساق پاشا، كۈمۈتىلار بىزنى چاقماقچى

بولۇپ نەشتىرىنى سانجىۋىدى، ئۆتمىدى. ئۇلار يەر شارىدىكى بالىلارنىڭ ھەممىسى تۆمۈر بەدەن بولۇپ كەتتىمۇ، نېمە؟ دەپ قاقشاپ كېتىشتى. بىز بولساق ھېچنېمە دېمەي پىخىلداپ كۈلۈشۈپ كەتتۇق.

— ئۇ مەخلۇقلار ئەمدى بۇنىڭدىن كېيىن بىزگىمۇ چېقىلالمايدىغان بوپتۇ ـ دە، — دېدىم ئۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ.

— ئۇلار تىلخەت يازمىدى، ئەمما قىلمىشىغا ئۆكۈندى. كۆزلىرىدىن تارامىلاپ ياش تۆكۈپ بىزگە يېلىندى. دېمىسىمۇ بالىلارنىڭ باتۇرلۇقى ئالدىدا ئۇلار نېمىتى ...

— سىلەرنى ئىزدەپ بارمىغان يېرىم قالمىدى، ئەسلىدە بۇ يەردىكەنسىلەر ـ دە، — دېدى ھىلال ئاي ھاسىراپ ـ ھۆمۈدىگەنىچە ئالدىمىزغا كېلىپ، — پاھ، بۇ ئەمدى نېمە ئىش، قەلەيچاق بىر كېچىدە توپ ـ توپ قەلەي بالا بولۇپ قاپتۇغۇ؟

— يەر شارى سايامتىگە كەتكەن مېنىڭ ئاداشلىرىم، — دېدى قەلەيچاق چۈشەنچە بېرىپ.

— ئەجەب بەلەن بوپتۇ، بالا دېگەن دۇنياڭ زىننىتى. توپ ـ توپ بولۇپ ئويناپ كەتسەڭلار بىز شۇنچە خۇشال بولمىز.

— رەھمەت، — دېدى مىسباش سەل تارتىنغان ھالدا.

— يۇرۇڭلار، بۇگۈن بىزنىڭ ئۆيدە شۇنداق بىر مەشرەپ ئۆتكۈزەيلىكى، ئاسمان ـ زېمىن ھەيران قالسۇن. قانداق دېدىم، بالىلىرىم؟!

— توغرا.

— توغرا دېدىڭىز.

يۇلتۇز بالىلار، قەلەي بالىلار ھەم مەن تەڭلا شۇنداق دېدۇق. ھىلال ئاي سەكرىگەندەك مېڭىپ ئالدىمىزدا يول باشلىدى. مىسباش «ماڭامدۇق» دېگەن مەنىدە ماڭا قارىۋىدى، «كۆكتاش، قەلەيچاق بىلەن ئازراق پارىڭىمىز بار ئىدى ... » دېدىم. ئۇ ئۇچار تەخسىنى ھەيدىگەنچە ئاي كەينىدىن ئەگەشتى.

— مەشرەپكە تاۋىڭىز تارتمايۋاتامدۇ، نېمە؟ — دېدى قەلەيچاق مېنىڭ تۇرۇپ قالغىنىمنى كۆرۈپ.

— ئاي شارىنىمۇ كۆردۈم. مېنىڭ قۇياشتىن سورايدىغان نۇرغۇن سوئاللىرىم بار ئىدى. مۇشۇ يەردە خوشلاشساق، قۇياش تەرەپكە ئۆتكۈم بار.

— سارالىمۇسىز؟ بۇگۈن كەچ ئايدىڭ ئاخشامدا بىر مەيدان مەشرەپ ئويناپلى، ئەتە مىسباشلارنى يولغا سېلىۋېتىپ قۇياش كەپىسىگە مەن سىزنى ئاپىرىپ قويايي.

— ئەڭ ياخشىسى، سىز ئۆلار بىلەن بىللە كېتىڭ.

قەلەيچاق مېنىڭ ئۆز كۆرگەن بولسا كېرەك، «سىزلەشتىن»، «سەنلەشكە» ئۆتتى.

— سەن قۇياش كەپىسىگە بارىدىغان يولنى بىلمىسەڭ، قانداق قىلىسەن؟

— مانا مەن بارغۇ؟ مەن يول باشلاپ بىللە باراي، — دېدى كۆكتاش.

— ئاي رەنجىپ قالارمىكىن؟ — دېدى قەلەيچاق تەڭقىسلىقتا قېلىپ.

— مېنىڭ كۆكتاش بىلەن قۇياش تەرەپكە ئالدىراپ كېتىپ قالغىنىمنى سەن چۈشەندۈرۈپ قوي.

— سەن قۇياش كەپىسىگە چۈشكەندە كۆكتاش ئۆزى يالغۇز بۇ تەرەپكە يېنىپ كېلەلەمدۇ؟

— يېنىپ كېلەلەيمەن، — دېدى كۆكتاش يەنە سايادەت قىلىش پۈرسىتىگە ئېرىشكىنىدىن خۇشال بولۇپ.

— ئامان بول، سەمى.

— سەنمۇ ئامان بول، قەلەيچاق. شەھەر باشلىقىغا ئۇنتۇپ قالماي مەندىن سالام ئېيت.

ئوننچى باب قۇياش بوۋام كەپسىدە

مەن مۆكىمۆكىلەك ئويناپمەن

ئەسلىدە مەن ھىلال ئاي ۋە بالىلىرى، قەلەيچاق، مىسباش ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى بىلەن كەچ سەيناغا چۈشۈپ بىرگە ئويناپ ساز ياخشى بولاتتى. مىسباش ئەكەلگەن دۇتار، راۋابنى تىرىڭشىتىپ چېلىپ بەرگەن بولسام، ناخشا، مۇقاملارغا توۋلاپ بەرگەن بولسام ئۇلارنىڭمۇ ھاردۇقى ئوبدانلا چىقىپ قالغان بولاتتى. ئاۋازىم ئاي شارىدىكى ھەممە يەردە كۆمۈش قوڭغۇراقتەك جاراڭلاپ ئۇلارنىڭ قەلبىدە مەڭگۈلۈك گۈزەل ئەسلىمىلەرنى قالدۇراتتى. قوللىرىمنى بۇركۈت قانىتىدەك كەڭ كېرىپ، كۆك قومۇشتەك يەڭگىل ئىرغاڭلاپ بىر - ئىككى پەدە ئۈسسۈل ئويناپ بەرگەن بولسام، ئۇلار: «پاھ - پاھ، بېلىقلار سۇدا سىلىق ئۈزگەندەك، مامكاپلار بوشلۇقتا لەرزان لەيلىگەندەك بۇنداق ئۈسسۈل ئويناشنى نەدىن ئۆگەندىڭ؟» دېسە، مەن: «نەدىن بولاتتى، ئەلۋەتتە مەھەللىمىزدىكى مەشرەپلەردىن ئۆگەندىم، سىلەرگە ياردىمۇ؟» دەپ پەخىرلەنگەن ھالدا جاۋاب بەرگەن بولاتتىم.

بۇ چاغدا ئاقتاش، كۆكتاش، قەلەيچاق، مىسباش «ئاشۇ لەرزان ئۈسسۈللىرىڭنى بىزگىمۇ ئۆگىتىپ قويە، ئاداش» دەپ تۇرۇۋالسا ئۇلارغا خۇشاللىق بىلەن ئۆگىتىپ قويغانمۇ بولاتتىم. «دۇتار، راۋابنى كارامەت چالىدىكەنسەن» دېسە، «پەدىنى مۇنداق باسىدۇ» دەپ شىمالىي مۇز ئوكيانىدىكىدەك ئۇلارغا مۇئەللىم بولۇشۇمۇ مۇمكىن ئىدى. بەلكىم، ئۇلارمۇ مەن بىلمەيدىغان نۇرغۇن قىزىقچىلىقلارنى قىلىپ مېنى كۈلدۈرەر ئىدى. ھەر

گۈلنىڭ پۈرىقى باشقا، دېگەندەك ئاي شارىدىكى مەشرەپمۇ ماڭا نۇرغۇن يېڭىلىقلارنى تەقدىم قىلارىدى.

مەشرەپ دېسە تاپىنى قىزىپ تۇرالمايدىغان، يەۋاتقان نېنىنىمۇ چۈرۈۋۈتىپ مەشرەپكە تايچاقتەك چاپىدىغان مەن ھىلال ئاي تەكلىپ قىلغان مەشرەپكە بارماي قويدۇم؟ بۇنداق مەشرەپ كىم بۇ يەردە بولامدۇ - بولمامدۇ؟ بۇنىڭغا بىرنېمە دېيەلمەيمەن.

مەشرەپ دېسە سەكراتقا چۈشۈپ قالغان بوۋاي - مومايلارمۇ جېنىنى بېرىدىغۇ؟ مېنىڭ مەشرەپتىن قاچقىنىم نېمىسى؟

يېقىندىن بېرى ئۇچار تەخسە شەھىرىدىكىدەك بىر - بىرىگە باغلانما غەلىتە چۈشلەرنى تولا كۆرىدىغان بولۇپ قالدىم.

چۈشلىرىمدە قوي - قوزىلىرىم، ئۆچكە - ئوغلاقلىرىم «خەپ سەمى، سەن بىزنى چۆپلىرى بولۇق ئۆسكەن يايلاقتا تاشقا ئايلاندۇرۇۋېتىپ ئۇچەيلىرىمىز تارتىشىپ پەي بولدى، يىلىكىمىز قۇرۇپ سۆڭەكلىرىمىز نەي بولدى. نەدە بولساڭ تېز قايتىپ كەل! سەن بىلەن ھېسابلىشىمىز ...» دەپ ماڭا غەزەپلىك ئالىياتتى. ئاچا قۇلاق تايغان «مەن چۆپ يېمىسەممۇ چۆپ يەيدىغانلارنى قوغداپ كەلگەن. مېنى ئەجەب ئۇنتۇپ قالدىڭغۇ؟ سەن بىلەن بىللە ئوينىغان چاغلىرىمىزدا ساڭا ئاتا قىلغان خۇشاللىقلىرىم بار بولغىيدى ... ئاداشلىرىڭ سېنى ئىزدەپ زار - زار يىغلاپ يۈرمەكتە. سەن نەلەردە ھەييارلىق قىلىپ يۈرىسەن، چاپسان مېنى ئەسلىمگە قايتۇر! مەن «ئالتۇن كەش» چۆچىكىدىكى ھەجەرقىزدەك يېتىم ئەمەس. مېنىڭمۇ ئانام - دادام بار. ئاشۇلارنىڭ يېنىغا كېتىپ ئىسسىق قۇچىقىدا ئەركىلەپ ئوينايمەن، سەن دوستلۇققا يارىمايدىكەنسەن ...» دەپ كۆزلىرىدىن يامغۇردەك ياش تۆكەتتى.

مۇئەللىم بولسا «ھەي يارى، زىلەي، سارەم، مەمەش، بەگتاش، سىلەر ھە دېسە «تۇيغۇمىز تۇيۇپ تۇرىدۇ، سەمى

ئۆلمىدى، ئۇ چوقۇم قايتىپ كېلىدۇ، دەپ چۈرقىرىشىسىلەر. ئوقۇش باشلانغىلى نەۋاق، مەھەللىدىكىلەر تەقدىرگە تەن بېرىپ ئۇنىڭ نەزىرلىرىنى بېرىپ قەبرىسىنىمۇ قاتۇرۇپ بولغان تۇرسا، ئەمدى ئۇنىڭ سايىسى يا روھى ئوقۇغىلى كېلەمدۇ؟ بولدىلا، تىزىملىكتىن «سەمى سالى» دېگەن ئىسىمنى ئۆچۈرەيلى. شۇ تاپتا مېنىڭمۇ ئۇنىڭغا ئىچىم ئاغرىۋاتىدۇ. ئۇ سەل كەپسىز بولغان بەلەن سىنىپنىڭ كۆزى ئىدى، ھەي ...» دەپ خۇرسىناتتى.

ئانام ئاق ياغلىقى بىلەن يېشىنى سۈرتكەچ مەن مولۇندەك ياماشقان دەرەخلەردىن كۆزىنى ئۈزمىسە، دادام كەتمەن دەستىلەپ ۋاتاقچ پات - پات دەرۋازا تەرەپكە بويۇنداپ قارايتتى. توپلىق يوللىرىم «ھەي سەمى، ئۆزۈن بولدى، ئىزىڭنى كۆرمىدۇق. ئەمدى تېزدىن يېنىپ كېلىپ ئۆز تۇپرىقىڭغا دەسسىمىسەڭ، ئىككى باشنى خوخا تىكەن بىلەن چىتلاپ بۇ يەردىن سېنى ئۆتكۈز-مەيمىز جۇمۇ» دەپ ناله قىلسا، نەمخۇش ھاۋالىق مەھەللەم ئەتىۋارلىق بوتىلىقىدىن ئايرىلىپ قالغان تۆگىدەك توختىماي بوزلايتتى ...

شۇ ھالدا مەن يەنە ئۇ مەشرەپكە قاتنىشالامدىم؟ قاتناشقان تەقدىردىمۇ خۇددى قوقاس ئۇستىدە ئولتۇرغاندەك بىئارام بولۇ-مەن - دە. شۇڭا، مەن يولغا چىقىشقا ئالدىراپ قالدىم. بىر تۇغقاندەك يېقىن بولۇپ قالغان ئادىشىم قەلەيچاققا «مېنى غاچچە-دە قۇياش كەپسىگە تاشلىۋېتىپ كەل!» دېسەم، ئۇ «ياق» دەمتى؟ ھەرگىز ئۇنداق دېمەيتتى. چۈنكى، شەھەر باشلىقى (دادىسى) قەلەيچاق ھەرقانداق چاغدا سىزنىڭ بۇيرۇقىڭىزغا بوي-سۇنىدۇ، دېگەن. پاراڭلىرىدىن بىلىنىپ تۇرىدۇ، قەلەيچاقنىڭ مەشرەپ ئويىنىغۇسى، ئاداشلىرى بىلەن ئاران تېپىشقاندا قېنىپ مۇڭداشقۇسى بار. شۇنداقلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ يەنە «مېنى ئاپە-رىپ قوي» دېگىنىم ئۈنى ئەتەي قىيىناشتىن باشقا نەرسە

ئەمەس ـ دە؟ ! شۇڭا، مەن ئۇنداق قىلمىدىم. پەقەت ئاسمان بوشلۇقىدىكى يورۇق يۇلتۇز — كۆكتاشنى ئەگىشىتۈرۈپ بۇ جاي — ئاي شارى بىلەن تەڭشىسىز خوشلاشتىم.

ھىلال ئاي بەلكىم «بۇ شۇمتەك جىمجىتلا كېتىپ قاپتۇ. غۇ؟» دەپ مەندىن رەنجىشى مۇمكىن. مەن كۆڭلۈمنى چۈشىنىدىغان قەلەيچاقنىڭ ئۇ ئىشلارنى ئەپلەشتۈرۈپ كېتەلىشىگە تاغدەك ئىشەنگەچكە يولۇمغا راۋان بولدۇم. پۇرسەت بولغان بولسا قەلەيچاق بىلەن مىسباشقا ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرىغا توقۇغان:

قەلەيچاق، قەلەيچاق
بەك سەمىمىي، كۆڭلى ئاق.
ناخشا ئېيتسا ئاۋازى
خۇددى كۈمۈش قوڭغۇراق.

مىسباش دېگەن بالىنىڭ
جۈپ كۆزلىرى شوخ بۇلاق.
ساياھەتكە بارغاندا
تېرىۋاپتۇ تۆتقۇلاق.

تۆتقۇلاقنىڭ يېنىدا
ئۆسكەنىكەن چىم، قىياق.
چېكەتكىلەر ئۇ يەردە
ياشايدىكەن ئۆم ـ ئىناق ...

خەير، ئامان بولۇڭلار
ماڭدىم، يوللار بەك يىراق.
سىلەر مېنىڭ ئادىشىم
مىسباش بىلەن قەلەيچاق.

دېگەن قوشاقلىرىمنى ئوقۇپ بېرەلىگەن بولسام سۆيۈنۈپ كۆزلىرىگە ياش ئالار بولغىيدى.

— ئۇچاي دېسەك قانىتىك بولمىسا شۇنچە ئۇزاق يولنى ماڭدىڭمۇ؟ يا كۆكتاش سېنى ھاپاش قىلىۋالدىمۇ؟ — دەپ سورىدى. دى زىلەي سەمەنىك قىزىق پارىڭىنى بۆلۈپ.

— ھاپاش قىلىشنىك گېپىنى قىلساڭلار نەچچە يىل ئالدىدا. كى بىر ئىش ئېسىمدىن كەچتى، — دېدى سەمى، — سۇزمىگە مۇز ئارىلاشتۇرۇپ دوغاپ قىلىپ ئاپارساق، چوڭلار: «بىز ئور. داكۆل سۇيىنى ئىچمىمىز، ئاشۇنى ئىچسەك يۇرەكلىرىمىز ئويناپ، جېنىمىز ياشرىدىكەن» دېگەن يازغۇ دەيمەن. ئەنجۈلەرنى يىغىپ خامانغا دۆۋىلىۋالغان ئەتىسى تونۇردەك قىزىپ كەتسەم بولىدۇ. لېۋىم ئۇسسۇز قالغان يەردەك چاك ـ چاك يېرىلىپ، كۆزۈمنى ئاچقۇدەك ھالىم يوق دالاندا ياتسام، دادام تارشىدەك قاتتىق، توغراق قوۋزىقىدەك يىرىك ئالىقىنىنى پېشانەمگە قويۇپ: «ۋاي جىگىرىم، ساڭا زۇكام تېگىپتۇ، دەرھال تېۋىپ قېشىغا ئاپىراي» دەپ يۇدىدى. ھالسىز قوللىرىم دادامنىك بويىنىدا كېتىۋاتىمىز. دادام مەندىن ئەنسىرەپ جىددىيلەشتىمۇ يا يولنى تېز ـ تېز چامدىدىمۇ بىلمىدىم، دۈمبىسىدىن چىلىق ـ چىلىق سۇ قۇيۇلغانلىقى ھۆل بولۇپ كەتكەن خەسە كۆڭلىكىدىن «مانا مەن» دەپ بىلىنىپ تۇراتتى. بۇ ھۆل بارا ـ بارا مېنىك كۆڭلىكىمنىمۇ نەملەشكە باشلىدى. بىر چاغدا كۆزۈمنى ئاچسام ئاپئاق ساقاللىق خىزىر سۈپەت بوۋاي تومۇرۇمنى تۇتۇۋاتاتتى. «ھە، تېۋىپنىك يېنىغا كەپتىمىز ـ دە» دەپ ئويلىدىم. بوۋاي قاينىتىلغان بىر ھېجىر دورىنى ئەكىلىپ مېنى ئىچىشكە بۇيرىدى. قىرتاق دورىنى چىداپ تۇرۇپ ئىچىۋېدىم، پۇت ـ قولۇمغا شۇ ھامان ماغدۇر كىرگەندەك بولدى. «بىرنەچچە كۈن ئارام ئالسا ياخشى بولۇپ كېتىدۇ» دېدى بوۋاي بىز خوشلىشىپ ئىشىك ئالدىغا چىققاندا.

— كەل، هاپاش قىلىۋالاي، — دېدى دادام ئۇنىمىغىنىمغا ئۇنىماي.

— پۇت - قولۇم ساق بولغاندىكىن ئۆزۈم ماڭاي.

— مەجەزىڭ يوق تۇرسا، بول چاپسان، — دادام شۇنداق دەپ چۆكۈشكە تەييارلانغان تۆگىدەك يەرگە ئېڭىشتى. مەن دادام-نىڭ جاھىل مەجەزىنى ئوبدان بىلگەچكە لام - جىم دېمەي ئۇنىڭ دۇمبىسىگە يېپىشتىم، ئەمما كۆزلىرىمدىن مۆلدىرە ياش سىرغىدى. گۆدەك چېغىمىزدىغۇ چوڭلارنى ئات ئېتىپ مىنىپ ئويناي-لى، تاغ باغرىدىكى شەمشادتەك چوپچوك بولغاندىمۇ ئەمدى ...

— ھەي ... كۆڭۈڭ قېنى؟ — دېدى دادام بىر چاغدا ئەتراپقا بويۇنداپ قاراپ.

ئەسلىدە دادام مېنى يۈدۈگەنچە دەريانىڭ ئۇ تەرىپىدىكى تېۋىپنىڭ ئۆيىگە ئېلىپ بارغانىكەن. يېنىپ كېلىپ قارىسا شىد-دەتلىك كەلكۈن كۆڭۈڭكىنىڭ ياغاچ، تاختايلىرىنى پاك - پاكىز ئېقىتىپ كېتىپ قالغانىكەن.

— تېخى بىر ئاش پىشىم ئالدىدا كۆڭۈڭكىتىن «گۇس - گۇس» دەسسەپ ئۆتكەن تۇرساق، بىردەمدە جىن ئېلىپ قاچىد-غاندۇ - ھە؟ كەلكۈن ئۇ ياغاچ، تاختايلارنى ئېقىتىپ ئاپىرىپ ئۆزىگە ئۆي سالار بولغىيمىدى ...

— ئەمدى قانداق قىلىمىز، دادا؟ كەينىمىزگە يانامدۇق؟

— نېمىشقا يانغۇدەكمىز؟ ھايانتا مانا مۇشۇنداق دوقال - مۇشكۈلاتقا قانچە كۆپ ئۇچرىساڭ شۇنچە ئەقىل تاپىدىغان گەپ. سۇنى كېچىپ ئۆتەيلى.

دادامنىڭ كەسكىن تەلەپپۇزى ماڭىمۇ تاغدەك زور ئۈمىد بېغىشلىدى.

— سەن ئالدىمدا ئۇز، مەن كەينىڭدىن ئەگىشەي، — دېدىم دادامغا.

— ماڭا ھاپاش بول، مەن غۇلاچ تاشلاي.

— ئۇنداقتا قانداق بولىدۇ؟ چۆكۈپ كېتىسەن.

— مەن ئەزەلدىن ئۆزۈمگە بولغان ئىشەنچىمنى يوقىتىپ باققان ئەمەس، گېپىمنى ئاڭلاپ هاپاش بول. كەلكۈن يەنە ئۇل-غىيىپ كەتسە ئىش چاتاق.

بۇنداق خەتەرلىك پەيتتە مەن نېمىمۇ دېيەلەيتتىم. دادام بىلەن يەنە تالىشاي، دېسەم قېلىن گۈگۈم پەردىسى ئەتراپقا يېيىل-لىشقا باشلىدى. تالىشىپ ئولتۇرۇپ قاراڭغۇ چۈشۈپ كېتىشى-دىن قورقتۇم. تالاشماي دېسەم قاراپ تۇرۇپ دادامنى جاپادا قويغۇم كەلمىدى. ئىلاجسىز دادامنىڭ دۇمبىسىگە ياريېلىمدەك مەهكەم يېپىشتىم.

دادام قوللىرىنى غاز قانىتى كېرىپ ئېقىنغا كىردى. كۆچ-لۈك ئېقىن مېنى دادام بىلەن قوشۇپ بىر تال پەيدەك لەيلىتىپ نەلەرگىدۇر ئەكەتمەكچى بولغاندەك سىلكىيىتتى. دادام بار كۈچى بىلەن غۇلاچ تاشلايتتى. ئېيىق بىلەن چاتاللىقتا قۇرۇق قول ئېلىشىۋاتقان پالۋاندەك ئالدىغا يۇلقۇناتتى. يۇرىكىنىڭ دۈك - دۈك سوقۇشلىرى كەلكۈننىڭ شاۋقۇنىغا قوشۇلۇپ ئاجايىپ يار-قىن مۇزىكىدەك ئاڭلىناتتى. مەن شۇ چاغدا دادىنىڭ قەلبىدىكى يوشۇرۇن كۈچىنىڭ نەقەدەر ئۇلۇغلۇقىنى سەزدىم. ئۇزە - ئۇز بىر چاغدا قىرغاققا چىقتۇق.

— قورقمىغانسەن؟ — دېدى دادام يۇز - كۆزلىرىدىكى سۇلارنى سۈرتكەچ.

— قورقمىدىم.

— مېنىڭ باتۇر بۆرەمسەن - دە، قورقمايسەن.

— باتۇر دېيىشكە توغرا كەلسە تاغدەك كەلكۈندىن قورقمى-غان سىزنى دېسە بولىدۇ.

— كۆڭلۈم تۇيۇپ تۇرىدۇ. سەن كېيىن مەندىنمۇ باتۇر بولىسەن ...

ئاي شاربدا بىر قەدەم چامدىساڭ بىر - ئىككى كىلومېتىر يىراقتا ئۇچۇپ چۈشىدىغان گەپكەن. شۇنداق تۇرسا كۆكتاشقا ھاپاش بولۇۋېلىپ نېمىمۇ قىلاي؟! كۆكتاش بىردەم ئۇچۇپ، بىردەم توپتەك دومىلاپ ماڭا ياندىشىپ كېلىۋاتىدۇ.

قايسىبىر كىتابتىن «ئۇچقۇر ئاياغ» ھەققىدىكى چۆچەكنى ئوقۇغىنىمدا، «بىز ئېغىر بوغچىمىزنى مېڭە تەستە كۆتۈرۈپ ئاران مېڭىۋاتساق، ئۇنىڭ ئۇچۇپ ماڭالىشى مۇمكىنمۇ؟» دەپ ئويلىغانىدىم. جاھاندا مۇمكىن بولمايدىغان ئىش يوقكەن. ئاي شاربىدىن قۇياش كەپىسىگە ئۇچۇپ ماڭغانلىقىمنى دەپ بەرسەم شۇ تاپتا سىلەرمۇ ئىشەنمەسلىكىڭلار مۇمكىن. ئەمما، بۇ راست بولغان ئىشلار.

— بىردەم ئارام ئالامدۇق؟— دېدىم كۆكتاشنىڭ ھاسىرا-ۋاتقانلىقىغا قاراپ.

— كېچىدە يولنى ئاۋۇتايلىمىكىن،— دېدى كۆكتاش،— ئەگەر كۈندۈزگە قالساق كۆيۈپ كۈل بولىمىز.

— بىز تونۇرغا سەكرىگىلى كېتىۋاتمايدىغاندىمىز، — دېدىم ئۇنىڭ گېپىنى چۈشىنەلمەي.

— قۇياشنىڭ ئۆزى چوغلانغان تونۇر، ئۇنىڭ ئىچىنىڭ تېمپېراتۇرىسىنىغۇ دېمەي قويايى، سىرتىنىڭ تېمپېراتۇرىسىمۇ نەچچە مېڭە گرادۇسقا يېتىدۇ.

— ئەمىسە، ئۇ جايغا بېرىپ نېمىمۇ قىلارمىز؟

— ئۆزىڭىز بارغۇم بار دېدىڭىز، مەن يول باشلاپ ماڭدىم، مەندىن ئاغرىنىسىڭىز بولمايدۇ جۇمۇ!

— ئۇنىڭ ھارارىتىنىڭ بۇنچە كۈچلۈك ئىكەنلىكىنى بالدۇر-راق دېگەن بولسىڭىز كەلمەيتتىم. كەينىمىزگە يانامدۇق - يە؟

— قۇياش كەپىسىگە ئاللىبۇرۇن يېقىنلىشىپ قالدۇق.

— نېمە؟ كەلدۇقمۇ؟

— ئەنە ئاۋۇ ژال - ژۇل نۇر چاقنىغان جاينى كۆردىڭىزمۇ؟

— تاغ ئارىسىدىكىمۇ؟

— هەئە.
— كۆردۇم.
— ئۇچ - تۆت چامدىساقلا بارالايمىز، قولىڭىزنى ئەكەلىڭ.
مەن قولۇمنى كۆكتاشقا بەردىم. بىز قول تۇتۇشقانچە چاماداپ هەش - پەش دېگۈچە هېلىقى جايغا كەلدۇق.
— كىمنى ئىزدەيسىلەر؟ — دېدى ساۋۇت دۇبۇلغىلىق، تاش نەيزىلىك ئىككى قاراۋۇل يولىمىزنى توسۇپ.
— قۇياش بوۋامنى، — دېدى كۆكتاش مەن ئېغىز ئاچقۇچە.
— قايتىپ كېتىڭلار، قۇياش بوۋىمىز هازىر ئارام ئېلىۋاتىدۇ، — دېدى قاراۋۇللار.
— بىز يىراقتىن كەلگەن، كىرگۈزۈڭلار.
— ئۇنىڭ بىلەن كارىمىز يوق، قايتىپ كېتىڭلار.
— بىزنىڭ يەنە كەلمىكىمىز ئوڭاي ئەمەس. يىراقتىن كەلگەن مېهمانىنى ئۆيگە باشلىماي بۇنداق قوپال تەگسەڭلار قانداق بولىدۇ؟
— يىراقتىن كەلگەن؟ هەرقانچە بولسىمۇ يەر شارىدىن كەلمىگەنسىلەر؟
— بۇ ئادىشىم دەل ئاشۇ يەر شارىدىن كەلگەن، — بېشى بىلەن قاراۋۇللارغا مېنى ئىما قىلدى كۆكتاش.
ئاڭغىچە ۋاراڭ - چۇرۇڭنى ئاڭلاپ ئاپئاق ساقاللىق قۇياش بوۋاي ئىچكىرىسىدىن چىقىپ ئىشىكنى هاڭغىرقاي ئاچتى.
— مانا، ماۋۇ گېپىڭ يالغان بولۇپ قالدى، — دېدى بەگتاش كۆڭلىدە تۇگۇن بارەڭ، — هېلىلا تېخى قۇياش ئىنتايىن قىزىق، ئۇنىڭغا يېقىنلاشقىلى بولمايدىكەن دەۋاتاتتىڭ، ئۇنداق قىزىق هارارەتتە ئۇنىڭ ئاپئاق ساقىلى كۆيۈپ كۇل بولۇپ كەتمەمدۇ؟
— راست ...

— ساقلى تۇگـۇل چـىرايىـمۇ كۆيۈپ تارتۇق بولۇپ قالار؟ ...

بەگتاشنىڭ گېپىگە ئەگىشىپلا زىلەي، سارەممۇ چۈرقىرە-شىپ كەتتى.

— ئاۋۋال گېپىمنى ئاڭلىساڭلارچۇ، — دېدى سەمى، — سىلەر ئويلىغاننى مەنمۇ ئويلىغان. قۇياش بوۋاينىڭ ئۇ ساقلى ھەقىقىي ساقال بولماستىن نۇر يىپلىرىكەن، قارىماققا بوۋىلىرە-مىزنىڭ ئاپئاق ساقلىغا ئوخشايدىكەن. ئەمدى چۈشەنگەن-سىلەر؟!

قۇياش بوۋاي ئاپئاق ساقلىنى سىلىغانچە ھاڭغىرقاي ئوچۇق ئىشىكتىن چىقىپ بوم ئاۋازدا توۋلىدى:

— ۋاراڭ - چۈرۈڭ قىلىپ مېنى ئارامخۇدا دەم ئالغىلى قويمىغان كىمۇ؟

— بىز.

كۆكتاش بىر سەكرەپلا قۇياش بوۋاينىڭ ئالدىغا كەلدى. ئەگەر قۇياش بوۋاي چاققانلىق بىلەن يانغا ئۆتۈۋالمىغان بولسا كۆكتاش ئۆزىنى توختىتالماي ئۇنىڭغا ئوسۇۋالغان بولاتتى.

— پاھوي، سەنمىدىڭ. كېلە بالام، كەل. ئاناڭ، ئىنى - سىڭىللىرىڭ ئامانمۇ؟

— ئامان.

— بۇ كىم بولىدۇ؟ — دېدى قۇياش بوۋاي ماڭا باشتىن - ئاياغ سەپسېلىپ قاراپ.

— مېنىڭ ئادىشىم، — دەپ جاۋاب بەردى كۆكتاش، — ئىسمى سەمى، يەر شارىدىن كېلىشى.

— قارىسام سىلەرنىڭ ئاراڭلاردا بۆك كىيىدىغان بالا يوق ئىدى. شۇڭا دەيمىنا.

— ئۆيىڭىزگە باشلامسىز يا كەينىمىزگە يېنىپ كېتىمىز-مۇ؟ — دېدى كۆكتاش قۇياش بوۋايغا چوڭ ئادەملەردەك تەلەپپۇزدا.

— ۋاي، ۋاي، باشلىمامدىغان، قېنى ئۆيگە مەرھەمەت.

قۇياش بوۋاينىڭ كەينىدىن بىزمۇ سەكرىگەندەك مېڭىپ ئۆيگە كىردۇق. تاش پەلەمپەي، تاش دېرىزە، تاش ئىشىك، تاش بوسۇغىلىق بۇ ئۆي ھەقىقەتەن ئازادە ئىدى.

— ھازىرمۇ تاش كارىۋاتتا ئارام ئالامسىز؟ — دەپ سورىدى كۆكتاش قۇياش بوۋايدىن كونا قەدىناسلاردەك قىلچە تارتىنماي.

— ئۆزۈممۇ تاش تۆرسام، ئەلۋەتتە تاش كارىۋاتتا ئارام ئالىمەن ـ دە. تاش كارىۋاتتا ياتسام كۈندۈزى يەر شارىنى ئايلاپ غاندىكى ھاردۇقۇم لەپپىدە چىقىپ قالىدۇ.

— توخۇدەك نېمانچە بۇرۇن قوندىقا چىقىۋالدىڭىز؟

— ئەتە نۇرۇمنى يەرگە جىقراق سېپەي دەپ. سەنلا مېنى پات ـ پات يوقلاپ تۇرىسەن، باشقا بالىلىرىم مېنى يوقلاپ قويايمۇ دېمەيدۇ.

— ئۇلار يوقلاپ كەلسە قېچىپ كېتىدىغان تۇرسىڭىز. ئۇلارنىڭمۇ ئۆزىگە تۇشلۇق كۆڭلى بار، رەنجىيدۇ ـ دە.

— كىم قېچىپ كېتىپتۇ؟

— سىز؟

— كىم مېنى قېچىپ كەتتى دەيدۇ، ئۇلار كەلگەندە مۆكۈۋېلىپ مۆكىمۆكىلەك ئويناپ قويدۇم شۇ.

— قېرىغاندا سىزگە مۆكىمۆكىلەك ئويناپ نېمە كەپتۇ؟

— مەن قېرىپ قاپتىمەنمۇ؟ ھا ـ ھا ـ ھا ... تازا قىران ۋاقتىم بۇ. بالىلىق چاغلىرىمدىمۇ مۆكىمۆكىلەك ئويناشقا بەك ھېرىسمەن بالا ئىدىم. تاش يېرىقلىرىغا، تاغ ئۆڭكۈرلىرىگە كىرىۋېلىپ ئاتا ـ ئانامنى تاپتۇرۇپ ئويناپتتىم. چوڭ بولغاندىمۇ بۇ ئادىتىمنى پەقەت تاشلىيالمىدىم:

ئاي قوغلايدۇ، قاچىمەن.
يۇزىگە نۇر چاچىمەن.

كېچه ئۇخلاپ، كۇندۇزى
گۈزەل جامال ئاچىمەن.

يۈلتۇز بىلەن، ئاي بىلەن
ئويىنىغۇم بار مۆكىلەك.
شۇ چاغدىكى شادلىقنى —
خۇشاللىقنى بىر دېمەك.

تەبىئەتكە، دالىغا
شوخلۇق مەندىن تارالغان.
نۇر چاچقىلى جاھانغا
شۇڭا، كۆككە قادالغان.

يېشىل قۇياش بولايمۇ؟

— ھەر كىمنىڭ ئۆز ئادىتى بولىدىكەن، چاقچاق قىلىپ مۆكۈۋالسام ئىناي ـ يۈلتۇزلار مەندىن رەنجىپ قالغان ئوخشايدۇ، — دېدى قۇياش بوۋاي.

— ئەتەي مۆكۈۋالمىغان بولسىڭىز مەن بېرىپ ئۇلارغا چۈشەندۈرىمەن.

— ئۇلار كەلسۇن، بۇ جايدا تايچاقلاردەك قىيغىتىپ ئويناسۇن. دەرۋازام ئۇلارغا ھەر دائىم ئوچۇق. ياز پەسلىدە يەر شارىنى ئايلىنىپ ماڭسام بالىلار بۆك ئېتىپ: «ئاپتاپ چىق، ئاپتاپ چىق، بەش بالاڭنى باشلاپ چىق. ئويىنغىلى بىز بىلەن قوشۇلامدۇ، سوراپ چىق» دەپ چۈرقىراشسا مەن تىنالماي قالدىكەنمەن.

— شۇنداق ئىشلارمۇ بولدىمۇ؟ — قىزىقىپ سورىدى كۆكتاش.

— بولدى، سىلەر بولمىغاچقا مەن جاۋاب بېرەلمەي تولىمۇ خىجالەتچىلىكتە قالدىم.

— مېنى ئېلىۋالغان بولسىڭىز. ھەي ...

— يېنىمدا بولساڭ ئېلىۋالارمەن؟

— پات - پات چىللاپ تۇرمامسىز؟ گاھى كەلسەم ئىشكىڭىزدە يوغان قارا مۇشۇك ئولتۇرغان. سۇسىز قالغان گۈلدەك سولىشىپ كېتىپ قالغان چاغلىرىمۇ كۆپ جۇمۇ مېنىڭ.

— مانا ئالە، — بىر تىزىق ئاچقۇچنى كۆكتاشقا ئۇزاتتى قۇياش بوۋاي، — مەن يوق چاغلاردا كېلىپ قالساڭ ئۆيگە كىرىپ بەھۇزۇر ئويناپ. مەن ئۇنى بۇزۇپسەن، بۇنى چېقىپسەن، دېمەيمەن. پاراڭ بۆلۈنۈپ كەتتى، ھە، ئۆتكەن يىلى يازدا ئالتۇندەك نۇرلىرىمنى سەپكەچ يەر شارىنى ئايلىنىپ كېتىۋاتسام، بىر توپ بالىلار دەريادا چۆمۈلۈۋېتىپتۇ. مېنى كۆرۈپ: «ئاپتاپ چىق، ئاپتاپ چىق!» دەپ توۋلاشتى. مەن بالىلارنىڭ كۆڭلىنى ئايلاپ چىقىۋېرىپتىمەن. ئاخىر ئىش چاتاق بولدى.

— قانداق چاتاق بولدى؟ — ئالدىراپ سورىدى كۆكتاش.

— بىر ئوبدان چۆمۈلۈۋاتقان بالىلار تىمساھ كەلگەندەك دەريادىن يۇگۇرۇشۇپ قېچىپ چىقتى. نېمە ئىش بولغاندۇ، دەپ قارىسام، ئەيۇھەننەس، دەريانىڭ سۈيى ۋاراقشىپ قاينىغىلى باشلاپتۇ. ئۇلار: «بىز بىلەن ئوينىغىلى بەش بالاڭنى باشلاپ چىق» دېگەندە باشلاپ چىققىلى بالام يوق خىجىل بولۇپ كۆلۈمسىرەپ، دەريا سۈيى مېھرىمدىن ئاشۇنداق قايناپ كېتىپتۇ. بالىلار شۇ چاغدا:

— چۆمۈلگىلى كەلدۇق بىز
سويغان پىياز تۇرقىمىز.
دەريا سۈيى قىزىقكەن
پۈت تىقىشتىن قورقىمىز.

دەپ قوشاق قاتتى.

مەن دەريا تەرەپكە قاراپ قاپقىمنى سەل تۇرگەنىدىم، دەريا قاياشتىن توختاپ قەغەزدەك نەپىز مۇز تۇتۇشقا باشلىدى. بۇ چاغدا بالىلار يەنە:

— كەلدۇق دەريا بويىغا
سويغان پىياز تۇرقىمىز.
قۇملار چوغدەك قىزىقكەن
كۆمۈلگىلى قورقىمىز.

دەپ توۋلاشتى.

شۇ چاغدىكى بىخۇدلۇقىمنى بىر دېمەيسىلەر، قاپقىمنى تۇرگەندە قۇملۇققا قاراشنى ئۇنتۇپ قاپتىمەن ئەمەسمۇ؟ شۇنىڭ بىلەن قۇملۇق بۇرۇنقى چوغدەك قىزىق پېتى قېلىۋېرىپتۇ. مەن يەر شارىنى ئايلىنىپ نۇرغۇن بالىلارنى كۆرگەن، ئەمما ئۇلاردەك شوخ بالىلارنى ئەسلا كۆرۈپ باقماپتىكەنمەن. ئۇلارنىڭ شوخلۇقى ئالدىدا مېنىڭ شوخلۇقۇم ھېچنېمە ئەمەسكەن. مېنىڭ ھاڭۋېقىپ قاراپ تۇرۇپ قالغىنىمنى كۆرگەن ئۇ بالىلار يەنە ئارقا ـ ئارقىدىن قوشاق توۋلاشقا باشلىدى:

— ئاپتاپ چىق، ئاپتاپ چىق،
تاڭ سەھەردە چاقناپ چىق.
ساڭا بالا بولايلى
كېيىكتەك تېز تاقلاپ چىق.

ئاپتاپ چىق، ئاپتاپ چىق،
ۋىلىق ـ ۋىلىق كۈلۈپ چىق.
بىزگە ئېيتىپ بەرگىلى
چۆچەكنى يۈدۈپ چىق ...

نېمىدېگەن ئىنكاسى تېز بالىلار ـ ھە! ئۆزۈمنى ئاران تۇتۇۋالدىم. ئەگەر ئۇلارنىڭ قوشاقلىرىنىڭ ئاخىرىنى ئاڭلىغان بولسام كائىناتقا نۇر چاچىدىغان قۇياشلىقىمنى بىر يولى تاشلاپ شاپاق بۆك كىيگەن ئاشۇ بالىلارغا ئايلىنىۋالغان بولاتتىم.

بالىلار ئاشۇ چاغدا چوغدەك قۇمدا پۇتى كۆيگەن توخۇدەك يۇگۈرۈشۈپ يۈرگىنىنى ئېسىدىن چىقىرىپ قويۇپ يەنە مېنى «ۋىلىق ـ ۋىلىق كۇلۇپ چىق» دەۋاتاتتى. ئەگەر ئۇلارنىڭ گېپىـ نى ئاڭلاپ ۋىلىق ـ ۋىلىق كۇلۇپ چىقسام چاتاقنىڭ چوڭى چىقمامدۇ؟ مەن ئۇلارغا قولۇمنى «خەير» دېگەن مەنىدە پۇلاڭلىـ تىپ قويۇپ ئۇلاردىن يىراقلىشىپ ئاسمان گۈمبىزى تەرەپكە ئۆرلىدىم. شۇ كېچىسى پەيدەك يەڭگىل ئۇخلاپتىمەن ھەم قىزىق چۈش كۆرۈپتىمەن.

سەن، ئاقتاش، ھەسەن ـ ھۈسەن يەنە نۇرغۇن يۇلتۇز بالىلار مېنى يوقلاپ كەپتۇدەك. مەن ئۇلارغا كۆرگەنلىرىمنى دەپ بەرسەم، ھەممىڭلار: «ئاشۇ دەريانى بىزنى باشلاپ بېرىڭ، بىزمۇ سويغان پىيازدەك بولۇپ چۆمۈلۈۋالايلى ...» دېدىڭلار. بالىلارـ نىڭ كۆڭلى يەردە قالمىسۇن، دەپ مەن سىلەرنى باشلاپ سۇيى زۇمرەتتەك ئاشۇ دەريا ساھىلىغا كەلدىم.

— بىز بارغاندا بېشىغا بۆك كىيگەن ھېلىقى بالىلار بارمىـ كەن؟ — دەپ سوردى كۆكتاش خۇددى راستتىنلا دەريانى چۆمۈـ لۇپ چىققاندەك روھلىنىپ.

— ئۇلار پادا باققىلى يايلاققا كەتتىمۇ يا ئورما ئورۇغىلى ئېتىزغا ماڭدىمۇ، بىلمىدىم. بىز بارغانـدا ئۇلار يوقكەـن. تېپتېنچ دەريا ساھىلىنى سىلەرنىڭ شادلىق ئىلكىدىكى سادالـ رىڭلار بىر ئالدى. ھەممىڭلار يۇگۇرگەن پېتى دەريانا سەكرىدىڭـ لار، بىر چاغدا ھەسەن كۆڭلى ئىنتايىن پەرىشان ھالدا يېنىمغا كەلدى.

— نېمە بولدى، ھەسـەن؟ بۇ ئويۇن ساڭا ياقمـدىمۇ؟ —

دەپ سورىدىم مەن.

— بۇ مەن ئويناپ، ئۆسۈپ چوڭ بولغان دەريامەن، سۈيىنى پۈراپلا بىلىۋالدىم، — دېدى ئۇ.

— سەن چوڭ بولغان دەريا بولسا نېمە بوپتۇ، چۆمۈلۈۋەر!

— ياق، چۆمۈلمەيمەن.

— نېمىشقا؟

— مەن بار چاغدىكى تاشلار دەريادا يوق تۇرىدۇ. دەريا قىنىمۇ بۇزۇلۇپ تىلەمچىنىڭ يىرتىق چاپىنىدەك بولۇپ قاپتۇ، بۇنى كۆرۈپ كۆڭلۈم بۇزۇلدى ...

دەل شۇ يەرگە كەلگەندە تاڭ ئېتىپ چۈشۈمىنىڭ ئاخىرى ئۈزۈلۈپ قالدى.

— ھەي، ئىسىت، ئاشۇنداق چۈشلەرنى مەن نېمىشقا كۆر-مەيدىغاندىمەن؟ — دەۋەتتى كۆكتاش ھايالجان بىلەن، — شۇنداق قىلىپ ھۈسەننى تاشلاپ ھەسەن دەريادا يېتىۋالدىمۇ؟

— چۈشۈمىنى راست دەپ بىلىپ قالىدىكىمۇ، نېمە؟ ھەسەن ـ ھۈسەن تېخى تۇنۇگۈنلا سىلەر تەرەپكە كەتتىغۇ؟

— يولدا بىرگە ئۈچرىمىدىغۇ؟

— ئاسمان دېگەندە يول جىق تۇرسا. باشقا بىر يولدىن ماڭغاندۇ؟

— ھەئە، بىلدىم. ئۆز پارىڭىمىز بىلەن بولۇپ بۇ ئادىشىمىنى تونۇشتۇرۇپ قويۇشنىمۇ ئۇنتۇپ قاپتىمەن. ئىسمى سەمى، يەر شارىدىن كېلىشى.

— بايا تىن قاراۋۇللارغا شۇنداقراق دېگەندەك قىلىۋىدىڭ. كەچۇرۇڭ، سەمى. بۇلار مېھمانىنى ئۆيگە باشلاپ قويۇپ ئۆز پارىڭلىرى بىلەن بولۇپ كېتىدىغان ئادەتسىزلەردىنكەن، دەپ قالدىڭىز ـ ھە؟ — دېدى قۇياش خۇشخۇي ھالدا، — كۆكتاش بىلەن بىرگە بولساق پارىڭلىرىمىز مۇشۇنداق تۇگىمەيدۇ.

— ياق، ناھايىتى ياخشى پارىڭلار بولدى. مەن نۇرغۇن

نەرسىلەرنى بىلىۋالدىم، — دېدىم سەمىمىيلىك بىلەن، — دەرسلىك كىتابلىرىمىزدا سىزنى تونۇردەك قىزىق، يېقىملاشقىلى بولمايدۇ، دېگەندەك گەپلەر بار ئىدى. مانا، ئالدىڭىزدا تۇرۇپتىمەن، ھەر يېرىم ھېچبىر كۆيگەندەك ئەمەس.

— پاھ - پاھ، ما بالىنىڭ يامانلىقىنى قارا، گەپنىڭ مۇھىم يېرىنى تېشىۋاتىدۇ. باياتىن ئاي - يۇلتۇزلار بىلەن مۆكىمۈكىدىلەك ئويناپمەن، دەپ چاقچاقمۇ قىلىپ قويدۇم. ئەگەر مەن كېچىسى ئاسمانغا چىقسام، ئاتا - ئانىڭىزمۇ كېچىسى ئېتىزغا چىقسا بولىدۇ. ئۇ چاغدا سىلەرمۇ كېچىسى مەكتەپكە بارساڭلار بولىدۇ.

— مەن سىزنى كېچىسى ئاسمانغا چىقسىكەنمۇ دېمەيمەن، كۈندۈزى چىقىۋېرىڭ. كىچىك چېغىمدا ئاداشلىرىم بىلەن «كۈن نەدىن چىقىدۇ؟» دېگەننى تالىشىپ ئورمان - چاتقاللىق، تاغ چوققىسى، باغلاردا يۈرگەن چاغلىرىمىمۇ بولغان. سىز مىس لەگەندەك قىزىرىپ ئالتۇن نۇرلىرىڭىزنى زېمىنغا چاچسىڭىز بىز شۇنداق ھاياجانغا تولىمىز.

— سىزنىڭ ئاداشلىرىڭىزمۇ ھاياجانغا چۆمەمدۇ؟

— ئەلۋەتتە.

— سىلەرگە رەھمەت.

— كۆكتاش بىلەن قىلىشقان پارىڭىز ئارىسىدا دەريانىڭ گېپى چىقىپ قالدى. گېپىڭلارنى بۆلمەي، دەپ جىم تۇردۇم. ئاشۇ بالىلار ئارىسىدا مەنمۇ بار ئىدىم. ئاشۇ قوشاقلارنى مەن توۋلىغان.

— ئەمدى ئېسىمگە كەلدى. ئاشۇ چاغدىمۇ بېشىڭىزدىكىگە ئوپئوخشاش بۆكلەر ئاسمانغا ئېتىلغان. قولۇمنى سەللا سوزسام بۆكىڭىزنى تۇتۇۋالالايتتىم، ئۇنداق قىلمىدىم.

— نېمىشقا؟

— قۇياش بوۋا، بۆكۈمنى بەر، دەپ كەينىمگە كىرىۋالساڭلار،

مەكتىپىڭلاردا قوي، قوزا ئوقۇمدۇ؟

— بۆكۈمىزنى قوغلاپ تاغ ـ دەريا ئاتلىساق ياخشى ئەمەس-مۇ؟ كۆزىمىز ئېچىلىپ قالاتتى.

— پىخ ـ پىخ ـ پىخ، — قۇياش بوۋاي پىخىلداپ كۈلۈپلا ئالىقىنى بىلەن ئېغىزىنى توسۇۋالدى، — مېنى كۈلدۈرمەڭلار. مەن كۈلگەنسېرى يەر شارى ئىسسىپ كېتىدۇ.

— قىزىق گەپ قىلدىڭىز، كۈلكىڭىز بىلەن يەر شارى ئىسسىپ كېتىشىنىڭ نېمە ئالاقىسى؟— دېدىم مەن گەپ ئالماق-چى بولۇپ.

بىر قېتىم كۆكتاش بىلەن باغۇبوستانلارنى ئايلىنىپ تۇتاش كەتكەن تاغلار ئۈستىگە كەلگەندە كۆكتاش «بوۋا، بوۋا، بۇ تاغلار خۇددى ئۇخلاۋاتقان شىرەك ھەيۋەتلىككەن» دېمەسمۇ؟ ئۇنىڭ بۇ قىزىق گەپلىرىنى ئاڭلاپ كۈلۈپ ساپتىمەن. شۇ ھامان تاغلار ئۈستىدىكى قېلىن قارلار «شۇررىدە» ئېرىپ كەلكۈن يامرىدى.

— يامرىغاندىمۇ تازا يامرىدى، — دېدىم مەن، — تېڭىپ ئۆيىگە بارغاندا گۈرۈلدەپ دەسسەپ ئۆتكەن كۆۋرۈك قايتىپ كەل-سەك يوق. كەلكۈن كۆۋرۈكنىڭ ھېچنېمىسىنى قويماي ئېقىتىپ كېتىپتۇ.

— قانداق قىلدىڭلار؟ — دېدى قۇياش بوۋاي خۇددى ئۆزى بىلىپ ـ بىلمەي سەۋەنلىك ئۆتكۈزۈپ قويغان بالىدەك خىجىل بولۇپ.

— قانداق قىلاتتۇق. دادام مېنى ھاپاش قىلىپ كەلكۈننى كەچتى.

— ئاپلا، سىلەرگە بەھۇدە مالاللىق يەتكۈزۈپ قويۇپتىمەن، كەچۈرۈڭ.

— ياقەي، ئۇمۇ دادام بىلەن مېنىڭ رىشتىمىزنى چىڭىتىش پۈرسىتى بولدى. قۇياش بوۋا، سىزدىن بىر گەپ سوراي دېگەن-تىم، سورىسام بولارمۇ؟

— قېنى، قېنى، تارتىنماي سوراۋېرىڭ.
— سىز يېشىل قۇياش بولسىڭىز بوپتىكەن.
— نېمە، نېمە؟ يېشىل قۇياش؟ سىز، مەن مۇشۇ ياشقا كەلگۈچە ھېچكىم دېمىگەن يېڭى بىر گەپنى قىلدىڭىز، سىز نېمىدەپ مېنىڭ يېشىل قۇياش بولۇشۇمنى خالاپ قالدىڭىز؟
— بىر قېتىم رەسىم دەرسىدە مۇئەللىم بىزنى قۇياش سىزىشقا بۇيرۇدى. قارىسام بالىلارنىڭ ھەممىسى قۇياشنىڭ يۈزىنى قىپقىزىل قىلىپ بوياپتۇ. مەن يېشىل قىلىپ بويىدىم. مۇئەللىم بۇنى كۆرۈپ چالۋاقاپلا كەتتى:
«نېمە قىلغىنىڭ بۇ، سەمى؟ قۇياشنىڭ يۈزىنى نېمىشقا قىزىل رەڭدە بويىمىدىڭ؟»
مەن مۇئەللىمنىڭ مېنى ئورۇنسىز تەنقىد قىلىشىدىن قورقۇپ ئويلىغانلىرىمنى ئالدىراپ چۈشەندۈرۈشكە باشلىدىم:
«مۇئەللىم، ياز كۈنلىرى دادام پىژغىرىم ئىسسىقتا تەرلەپ كېتىدىكەن. بىز سۇغا چۆمۈلگىلى بارساقمۇ يالاڭ ئاياغ قىزىق قۇمغا دەسسىيەلمەي قالىدىكەنمىز، ئەگەر يېشىل قۇياش بولسا يەر شارى ئىسسىپ كەتمەي سالقىن تۇرسا ياخشى ئەمەسمۇ؟ ئەگەر شۇنداق بولسا دىمىق ئاخشاملىرى تالادا، ئۆگزىدە ياتمەن دەپمۇ ئاۋارە بولمايمىز، دېدىم.»
— مۇئەللىمىڭىز نېمە دېدى؟
— ھەي ساقال تاغىقى، سەن ماڭا ئىش ئۆگەتمەي نېمە قىل دېسەم شۇنى قىل، بولامدۇ؟ — دەپ توۋلىدى.
— سىزنىڭ ئويلىغانلىرىڭىز ئىنتايىن توغرا. ئۇنى قانداق بويىاش ئۆزىڭىزنىڭ ئەركىنلىكى، راستىنى دېسەم مۇئەللىمىڭىز توغرا قىلماپتۇ.
— مېنىڭ ئاي شارىدىن بۇ يەرگە كېلىشىمۇ دەل سىزگە ئاشۇ گەپلەرنى دېيىش ئۈچۈن ئىدى. سىز ئەتىدىن باشلاپ يېشىل قۇياش بولسىڭىز بوپتىكەن؟!

— سەن بەكمۇ مەنمەنچىكەنسەن جۇمۇ، سەمى، — دېدى سارەم ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈپ، — قۇياش بوۋام ئالدىدا سەن بىزنى يارىماس قاتارىغا چىقىرىپسەن - دە! شۇ چاغدا مەنمۇ قۇياشنى تۆتبۇرجەك قىلىپ سىزغان، مۇئەللىم سېنى تىللىۋېدى، تارتىمامغا تىقىپ ئاران ئۇلگۈردۇم.

— مۇئەللىم سورىسا نېمە دەيتتىڭ؟

— نېمە دەيتتىم، «مۇئەللىم، مەن تۆتلۈكتىن كىرگەن قۇياشنى سىزدىم» دەيتتىم.

— گېپىمنى دەۋالاي - ھە، — دېدى سەمى، — مەن قۇياش بوۋامغا «يېشىل قۇياش بولسىڭىز بوپتىكەن» دېدىم.

— يېشىل قۇياش بولۇش مەن ئۇچۇن بىردەملىك ئىش. لېكىن يەر شارىدا پاتىپاراقچىلىق بولۇپ قالارمىكىن، — دېدى قۇياش بوۋام.

— قانداقسىگە پاتىپاراقچىلىق بولىدۇ؟

— مەن يېشىل قۇياش بولسام زىرائەتلەر پىشمايدۇ. ئاچ قالسىڭىز مەيلىمۇ؟

— ياق.

— مەن يېشىل قۇياش بولسام بېدە چالما قومۇرۇپ چىقمايدۇ، كۆك چۆچۈرىسى يېيەلمىسىڭىز مەيلىمۇ؟

— ياق.

— مەن يېشىل قۇياش بولسام يايلاقتا چۆپلەر بولۇق ئۆسمەيدۇ. پادىلىرىڭىز تويۇنۇپ يېيەلمىسە توختىماي مەرەپ قۇلىقىڭىزنى پاك قىلسا مەيلىمۇ؟

— ياق.

— مەن يېشىل قۇياش بولسام گۈللەر پورەكلەپ ئېچىلمايدۇ. كېپىنەك قوغلاپ ئويناپ يالمايسىز، مەيلىمۇ؟ مومىڭىزنىڭ ھويلىسىدىكى سىز ئامراق بودەك چىلانلار توك پېتى قالىدۇ، مەيلىمۇ؟

...—

مەن قۇياش بوۋامنىڭ ئورۇنلۇق گەپلىرىگە جاۋاب بېرەلمەي گەنسىرى كۆكتاش مېنى زادىلىق قىلغاندەك پىخىلداپ كۈلۈشكە باشلىدى.

— بولدىلا، قۇياش بوۋا، ئەڭ ياخشىسى سىز مۇشۇ پېتى ئۆزدىن ئۆزگەرمەڭ، — دېدىم مەن.

— زىرائەت، يەل ـ يېمىش پىشىش، گۈللەر ئېچىلىش ئالدىدا نۇرۇمنى كۆچلۈك چاچاي، پىشىپ بولغاندىن كېيىن سىز دېگەندەك يېشىل قۇياش بولۇپ ھاۋانى سالقىنداتاي، بولامدۇ؟

— بولىدۇ.

خەير ـ خوش، چاڭگا ساقال بوۋا

قۇياش بوۋاي دېمىگەن بىلەن مەن ئاق ئۇجمىگە ئەڭ ئامراق ئىدىم. نۇرغۇن بالىلار ئۇرۇقى جىق، دەپ ئۇجمە يېگىلى ئۇنىمايتتى. قىشنى ئاچ ـ توق ئۆتكۈزۈپ تۇكلىرى كونا كىگىزدەك پاخپىيىپ كەتكەن قۇشقاچلار ئۇجمە پىشقان ھامان تەرەپ ـ تەرەپتىن كېلىپ شاخلارغا قونۇپ باشقىچە جانلىنىپ سايراپ كېتەتتى، ئېغىزغا سالسا شىرمان نانداك «شۇرردە» ئېرىپ كېتىدىغان ئۇجمىلەرنى يەپ قورسىقىنى تاشتەك تويدۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، ئۇۋىسىدا ھالسىز ۋېچىرلاپ قالغان بالىلىرىغا ئېلىپ كېتىشنى ئەسلا ئۇنتۇمايتتى.

ئەگەر مەن دېگەندەك قۇياش يېشىل ھالەتكە كەلسە ئۇجمىلەر پىشمايدۇ. ئۇجمە پىشمىسا قۇشقاچلار ئاچلىقتىن ئۆلىدۇ. ئۇ چاغدا مەن نۇرغۇن جاننىڭ قاتىلى بولۇپ قالىمەن ـ دە. ئەڭ ياخشىسى قۇياش ئۆز پېتى تۇرسۇن.

— ئەمدى بىر دەم ئارام ئالامدۇق؟ — دېدى كۆكتاش ئەسنەگەچ.

— مۇشۇنداق سۇتتەك ئايدىڭدا كىمنىڭ ئۇيقۇسى كېلىدۇ. مەھەللىدە بولسام بۇ چاغقا ئاداشلىرىمنى ئەگەشتۇرۇپ نە - نەلەرگە كەتكەن بولاتتىم، ئەڭ ياخشىسى ئۇيقۇڭنى كېيىن ئۇخلاپ ماڭا ھەمراھ بولۇڭ، دالىنى ئايلىنىپ كېلەيلى.

— بۇ جاي بىزنىڭ ئاي شارىدىن جىق پەرقلەنمەيدۇ. ھەممە يېرى تاش، تاغ، بىپايان ساي.

— شۇنداق بولسىمۇ مېنىڭ كۆرگۈم بار. بەلكىم بۇ جايغا يەنە بىر قېتىم كېلىش ماڭا مەڭگۈ نېسىپ بولماس. قۇياش بوۋا، بىزنى ئايلاندۇرۇپ كېلەمسىز؟

— بولىدۇ، بولىدۇ، — قۇياش بوۋاي شۇنداق دېگەچ تاشلاڭ-مىغان جۇۋىسىنى يېپىنچاقلاپ يېنىمىزغا كەلدى.

— تازا ئۇشۇڭ چۈجىسى ئوخشىمامسىز، بىردەملىك ئايلىنىپ كېلىشكىمۇ جۇڭا يېپىنىۋالدىڭىز؟ — دېدىم مەن ئۇنىڭ بۇ ئىشى قىزىقارلىق تۇيۇلۇپ.

— سىلەر توڭلىغاندەك ئەمەسمۇ؟

— توڭلىمىدۇق.

— بۇ جاينىڭ كۈندۈزى بەك ئىسسىق، كېچىسى ئالامەت سوغۇق، يېپىنىۋالاي.

— قۇياش بوۋا، ئاي نېمىشقا سىزدەك يورۇق يورۇمايدۇ؟ ئاداشلىرىم ھەمىشە:

تاغ كەينىدە تاغ بارمۇ،
ئورمانلىقتا باغ بارمۇ؟
ئاي قۇياشتەك يورۇماس
يۇزلىرىدە داغ بارمۇ؟

دەپ يۇرۇشەتتى. مەنمۇ باشتا بۇنى ئانچە ئويلاپ كەتمەپتىكەنمەن، كېيىن دىققەت قىلسام راستتىنلا شۇنداقكەن. بۇنىڭ

سىرىنى بىلىۋالسام بولامدۇ؟

— بولمامدىغان؟ ئاينىڭ يۈزى مەندىن كىچىك بولغاچقا سىلەرگە شۇنداق كۆرۈنگەن گەپ. ئاي ـ قۇياش كائىناتنىڭ بىر جۈپ چىرىغى. ئاي بىلەن مەن بولمىسام پۈتكۈل جاھاننى زۇلمەت باسىدۇ.

— ئادەملەرمۇ ئۆزى ياسىغان ئاي بىلەن قۇياشنى ئاسمانغا چىقىرىشنى ئويلاۋاتىدۇ، — دېدىم مەن بوش كەلمەي.

— بۇ سىلەرگە باغلىق. بولسا شۇنداق قىلىڭلار. ئۇزۇن ئۆتمەي بىزگىمۇ ھاردۇق يېتىدۇ. سىلەر ئۆزۈڭلار ياسىغان قۇياش بىلەن ئايىنى ئاسمانغا چىقارساڭلار، كائىنات كېچە ـ كۈندۈز يورۇق بولسا تېخىمۇ ياخشى ئەمەسمۇ؟

— ئەگەر سىز ئاي بىلەن كەپىڭىزدىن چىقماي يېتىۋالسىڭىز بىزمۇ بوش ئەمەس، كۆكتاشنى ئەكېتىپ مەھەللىدىكى ئەڭ ئېگىز دەرەخكە ئېسىپ قويىمىز.

— مۇشۇ كەپسىز كۆكتاش بىر يەردە جىم تۇرالامدۇ؟ قاچىدۇ.

— نەگە؟

— مېنى ئويغاتقىلى ـ دە.

— قاچسا ئارغامچا بىلەن چەمبەرچاس باغلايمىز.

— ھا ـ ھا ـ ھا ... كۈلمەي دېسەم يەنە كۈلۈپ سالدىم. بىز كۆڭۈللۈك پاراڭلىرىمىز بىلەن ئىشىك ئالدىغا چىققاندا ھەسەن ـ ھۈسەن يۈگۈرۈشكىنىچە ئالدىمىزغا كەلدى.

— بىزنى قارشى ئالغىلى ئالدىمىزغا چىققانمىدىڭلار، ئارقىڭلارغا يېنىڭلار، — دېدى ھەسەن قولى بىلەن بىزنى ئۆي ئىچىگە ئىشارەتلەپ.

— ئۆيدە ئولتۇرۇپ تۇرۇڭلار، بىز دالىنى ئايلىنىپ كېلەيلى، — دېدى قۇياش بوۋاي ھەسەنىڭ بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ.

— باشقا كۈنى ئايلانمامسىلەر؟ بۈگۈن ھاۋا بەك سوغۇق،

غال ـ غال تىتىرەپ كېتىۋاتىمىز. قاراڭلار، توڭلىغىنىمىزدىن چىشلىرىمىز كاسىلداپ كەتتى.

— كىم سىلەرنى نېپىز كىيىنىپ سىرتتا ئويناسۇن، دەپ-تۇ؟ خوپ بوپتۇ، — قۇياش بوۋاي شۇنداق دېگەچ جۇۋۇسىنى ھەسەن بىلەن ھۈسەنگە كىيگۈزدى.

— چوغداندا چوغ بولسا بىر ئىسسىنساق بوپتىكەن؟

— مانا چوغ، — قۇياش بوۋاي بار مېھرى بىلەن ئۇلارنى قوينىغا تارتتى، — ئىسسىۋاتامسىلەر؟

شۇ تاپتا ھەسەن ـ ھۈسەن مېكىيان قانىتى ئاستىدا پاناھلە-نىۋاتقان چۈجىلەرگە ئوخشاپ قالغانىدى.

— ئىسسىۋاتىمىز.

— دالىنى باشقا بىر كۈنى ئايلانساق، سىزنىڭچە قانداق، سەمى؟ — دېدى قۇياش بوۋاي تەڭقىسلىقتا قالغاندەك.

— بولىدۇ، ئۇلارنى ئۆيگە باشلايلى.

ھەممىمىز قۇياش بوۋاينىڭ كەڭ سەينالىق، ئازادە ئۆيىگە كىردۇق.

— ئۆي دېگەننىڭ مېھرى باشقىچە ئىسسىق بولىدۇ، جۇمۇ؟ — دېدى ھەسەن قوللىرىنى توختىماي ئىشقىلاپ تۇرۇپ.

— يېقىنقى كۈنلەردىن بېرى نەلەردە يۈردۈڭلار، ئۆيگىمۇ يولىمايسىلەر، ئانامنى، بىزنى كۆرگۈڭلار كەلمىگەن ئوخ-شايدۇ ـ ھە؟ — دېدى كۆكتاش ھەسەنگە ئالىيىپ.

— ئۆچكىنىڭ كۈندە ئوچۇق تۇرسا گەپ يوق، قوينىڭ بىر كۈن ئېچىلىپ قالسا ھايت ـ ھۈيتمۇ؟ — بوش كەلمىدى ھەسەن-مۇ، — سەن ھەپتە ـ ئايلاپ ئۆيگە كىرمەسەڭ بولىدىكەن، بىزمۇ سېنى دوراپ سىرتلاردا ئويناپدۇق، قانداق؟ چىدىمايۋاتامسەن.

— چىدىمىغىنىم ئەمەس، ئەنسىرەپ قالىدىكەنمىز شۇ.

— كائىناتنى كەزدۇق، جاھان كۆردۇق. بالا تالادا يۈرگەن بىلەن كۆڭلى ھامان ئۆيدە بولىدۇ. بالىلار: «ھەسەن ـ ھۈسەن،

ھەسەن ـ ھۆسەن، كۈن چوغلانسا كۆرۈنسەن» دېگەندەك قۇياش بوۋام زېمىنغا مېھرى بىلەن كۈلۈمسىرەپ باققاندا ئالتۇن نۇر يېپلىرىغا ئېسىلىپ ئىلەڭگۈچ ئۇچتۇق. نۇرلارنى رەڭگە ئايرىپ زېمىندىكى بالىلارغا كۆرسەتتۇق. بالىلار: «ۋاي، ئاسماندىكى رەڭلەر نېمىدېگەن كۆپ ...» دەپ ھەيران قېلىشتى. قۇياش بوۋامغا تۇنۇگۈن «ئانىمىز ئەنسىرەپ قالمىسۇن، كۆرۈشۈپ كېـ لەيلى» دەپ ئاي شارىغا چاپتۇق. بىز كائىناتنى كېزىپ يۈرگەندە سەن بىلەن ئاقتاشنى سېغىنمىغان بىرمۇ كۈنىمىز يوق. شۇڭا، سىلەر بىلەن بالدۇرراق دىدارلىشارمىدىز، دەپ سەكرەپ، دومـ لاپ، ئۇچۇپ دېگۈدەك ئۆيگە كەلسەك ئاقتاش تۇرىدۇ، سەن يوق. كەڭ سەينالىق ئۆيىمىزدە مەشرەپ قىزىۋېتىپتۇ. بىر توپ قەلەي بالىلار ئۇسسۇلغا چۈشۈپتۇ. ئۇلارنىڭ شۇ چاغدىكى خۇشالـ لىقىنى بىر دېمە. ئۇلار ئۇسسۇل ئويناۋېتىپ قوللىرى بىر ـ بىرىگە تېگىپ كەتسە «داراڭ ـ دۇرۇڭ، تاراڭ ـ تۇرۇڭ» ئاۋاز چىقاتتى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى قەلەيچاق، مىسباش دېگەن بالىلار بەكمۇ شوخكەن. بىردەم ماشىنا ئادەملەرنى دوراپ قىزىقچىلىق قىلدى، بىردەم داپ ـ دۇتارنى چېلىپ ناخشا ئوقۇپ بەردى.

— ئۇلارمۇ ناخشا بىلەمدىكەن؟— دېدى كۆكتاش مەشرەپتە بولمىغىنىغا ئۆكۈنگەندەك.

— چىرىلداق، چېكەتكىلەر ناخشا بىلگەن يەردە ئۇلار بىلمەي قالاتتىمۇ؟ ئۇلار داپ ـ دۇتارغا تەڭكەش قىلىپ:

قۇياش دېگەن نېمە ئۇ؟
ئۇزۇن ساقال بوۋاي ئۇ،
بىز سەپەرگە ماڭغاندا
قىيالماستىن قارايدۇ.

دەپ ناخشا ئوقۇپ بەردى.

— ئوهوي، — دېدى قۇياش بوۋاي قەلەي بالىلارنىڭ ئۆزىدىنىڭ ئىسمىنى تىلغا ئالغىنىدىن سوۋۇنۇپ، — ئۇلار مېنى بىلەمدىكەن؟

— قۇياش بوۋا، سىزنى كىم بىلمەيدۇ، — دېدى ھەسەن گەپىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — مەشرەپ يەنە داۋاملاشقانمۇ بولاتتى. ئۇلارنىڭ قوللىرىدىكى سائەتتەك بىرنېمە «تىت ـ تىت» قىلىپ سىگنال بەرگەندەك قىلىۋىدى، ئۇلارنىڭ كۆزلىرى «لاپ ـ لاپ» يېنىپ كۆچلۈك يېشىل نۇر تاراتتى. ئۇلار شۇ ھامان ئۆرە ـ تۆپە بولۇشۇپ ئانامغا بىرنېمىلەرنى دەپ ئۆزىرىخاھلىق ئېيتىپ ئۇچار تەخسىلىرىگە چىقىپ بىردەمدە كۆز ئالدىمىزدىن غايىب بولدى.

— ئۇلار نېمىگە شۇنچە ئالدىرايدىكەن؟ — دېدى كۆكتاش.

— ھەرقاچان ئۆيدىكىلىرى ئۇلارنى تېز قايتىپ كەل، دېگەن ئوخشايدۇ. ئانامۇ قولۇمغا ئاشۇنداق سائەت سېلىپ قويغان بولسا مەنمۇ دالىدا خاتىرجەم ئوينىغان بولسام، ئاش پىشقاندا سىگنال بەرسە ئۆيگە شۇ ھامان شامالدەك چاپسام.

قەلەي بالىلار كەتكەندىن كېيىن ئانامدىن سېنى سورىسام «زېمىندىن كەلگەن بىر بالا بىلەن قۇياش بوۋاڭنىڭ كەپىسىگە كەتتى» دېدى. شۇڭا، ھۆسەن بىلەن قۇيۇندەك ئۇچۇپ بۇ جايغا كېلىشىم. زېمىندىن كەلگەن بالا مۇشۇمۇ؟

ھەسەن شۇنداق دېگەچ ماڭا ياشتىن ـ ئاياغ نەزەر سالدى. نەزەر سالغاندىمۇ ئەزەلدىن بېشىغا شاپاق بۆك، ئۇچىسىغا كالتە يەڭ كانۋا كۆڭلەك، كەڭ پۇشقاقلىق ئىشتان كىيگەن يالاڭ ئاياغ بالا كۆرۈپ باقمىغاندەك كۆزلىرىنى توختىماي چىمچىقلاتتى.

— زېمىندىن كەلگەن بالا مەن شۇ، — دېدىم ھەسەنگە كۆلۈمسىرەپ تۇرۇپ.

— مەن سىزنى بىر يەردە كۆرگەندەك قىلىمەن، — دېدى ئۇ.

— بەلكىم زېمىندا كۆرگەنسىز، زېمىندا ماڭا ئوخشاش بالىلار جىق.

— ئاداش بولۇپ قالايلى، ئىسمىم ھەسەن.

— ئاداش بولۇپ قالايلى، ئىسمىم سەمى، — مەن شۇنداق دېگەچ ئوڭ قولۇمنى ھەسەنگە سۇندۇم، قوللىرىمىز مېھىرلىك سىقىشتى.

— سەمى مىجەزى بەك ياخشى بالا، بىرنەچچە كۈندىلا مەن ئۇنىڭ بىلەن نەچچە ئون يىللىق قەدىناس دوستلاردىن بولۇپ قالدىم.

— باتۇر بالىلارنىڭ ھەممە يەردە ئادىشى بولىدۇ، — دېدى قۇياش بوۋاي بىزگە ھەۋەسلىنىپ، — سىلەرنىڭ مۇشۇنداق ئىناق تۇرقۇڭلارنى ھەر كۈنى كۆرۈپ تۇرسام نەچچە ئون مىڭ ياشقا كىرسەممۇ ماڭا قېرىلىق يەتمەيدۇ - دە.

— قۇياش بوۋا، بايا تىن دالىنى ئايلىنىپ كېلەيلى، دەپ چىڭ تۇرۇۋالسام ھەيران بولدىڭىز - ھە؟

— راستىنى دېسەم، ئۆيگە كىرە - كىرمەي تالاغا سۆرىگەندىڭىز، بىرئاز غەلىتىلىك ھېس قىلدىم.

— مەن تۇڭمەنچىنىڭ تۇڭمىنىنى بىر كۆرەي دېگەنتىم.

— تۇڭمەنچى، نېمە تۇڭمەنچى؟ مەن ئەزەلدىن بۇ جايدا تۇڭمەنچى بار، دەپ ئاڭلاپ باقمىدىم.

— كىچىك چېغىمدا ئۇيقۇم كەلمىسە دادام يۇلتۇزلۇق ئاسمانغا قاراپ ئولتۇرۇپ پات - پات تۇڭمەنچىنىڭ چۆچىكىنى ئېيتىپ بېرەتتى. بۇرۇنقى زامانىدا ئەڭ ئېگىز ئاسماندا بىر تۇڭمەنچى باركەن. ھاجەتمەنلەر كەلسە كېچىنى كېچە، كۈندۈزنى كۈندۈز دېمەي ئۇلارنىڭ ئۇنلىرىنى تارتىپ بېرىدىكەن. ئۇ تۇڭمەنچىنىڭ ئاي دېسە ئاي ئەمەس، كۈن دېسە كۈن ئەمەس ئىنتايىن چىرايلىق، كەپسىز بىر قىزى باركەن. تۇڭمەنچى خانىمغا ئۇگۈتلەرنى قۇيۇپ ھاردۇقتا مۇگدەپ قالغۇدەك بولسا ھېلىقى

كەپسىز قىزى سۈكەندىكى تارتىلغان ئۇنلارنى ئوچۇملاپ تالاغا ئېلىپ چىقىپ چېچىپ ئويناپدىكەن. دادامنىڭ دېيىشىچە، ئاشۇ ئۇنلار زېمىنغا قار بولۇپ چۈشەرمىش، مەن تۇغمەنچى ۋە ئۇنىڭ ئاشۇ كەپسىز قىزى بىلەن بىر كۆرۈشەي دېگەنتىم.

— پاھ، پاھ، بۇ مەن مۇشۇ ياشقىچە ئاڭلىمىغان ئەڭ قىزىق چۆچەككەن. سىلەر ھەر كۈنى مۇشۇنداق چۆچەكلەرنى ئاڭلاپ تۇرامسىلەر؟ — دېدى قۇياش.

— چۆچەك ئاڭلىمايدىغان بالىلارمۇ بارمۇ تېخى، — دېدىم مەن ھەيران بولۇپ، — چۆچەك ئاڭلىمىغان بالىلار چوڭ بولالىمايدىغۇ؟

— ئۇغۇ شۇ. چۆچەكنىڭ ئۆزىمۇ بالىلار تۈيغۇسىدىكى رېئاللىق — دە.

— شۇنداق.

— ئەمدى مەنمۇ بۈگۈندىن تارتىپ كۆكتاش، ھەسەن — ھۈسەنگە ئاجايىپ — غارايىپ چۆچەك ئېيتىپ بېرىشنى باشلاي. ئوھوي، مۇڭدىشىپ ئولتۇرۇپ بىرەمدە تاڭ ئېتىپ كېتىپتۇ ئەمەسمۇ؟ تۇغمەنچى ئەڭ ئېگىز ئاسماندا بولسا مېنىڭ ئۇستۈمدە ئوخشىمامدۇ؟ مەن كەپسىز بالىلارغا ئامراق. شۇ تاپتا تۇغمەنچىنىڭ ھېلىقى كەپسىز قىزىنى بىر كۆرگۈم كېلىۋاتىدۇ. ھازىرلا ئۇستۈنكى ئاسمانغا دىككىدە چىقىپ ئايلىنىپ كېلەمدۇق؟

— رۇخسەت قىلسىڭىز مەن ئەمدى مەھەللەمگە كېتىۋالسام.

— بۇ جاي سىزنىڭ مەھەللىڭىز بولالمامدىكەن؟ — دېدى قۇياش بوۋاي مەندىن رەنجىگەندەك.

— ھەرگىز خاتا چۈشەنمەڭ، — دېدىم مەن چۈشەندۈرۈشكە ئالدىراپ، — ئاتا — ئانام، ئاداشلىرىم كۆزۈمدىن ئۇچتى. ماقۇل دەڭ.

— مەھەللىڭىزگە قانداق كېتىسىز؟

— مۇشۇ يەردىن پەسكە قاراپ سەكرەيمەن ـ دە. يا كۆلگە چۈشەرمەن، يا چۆلگە.

— مەن سىزنى ئاپىرىپ قويايي دېسەم، بالىلار بۇ يەردە يالغۇز قالغۇدەك. ئەگ ياخشىسى ئاق بۇلۇت سىزنى مەھەللىگىز-گە ئاپىرىپ قويسۇن.

«ئاق بۇلۇت، ئاپئاق بۇلۇت
كەلگىن ئۇچۇپ تۇلپار بولۇپ!»

قۇياش بوۋام شۇنداق دېۋىدى، ئۇنىڭ گېپىي تۇگىمەي تۇرۇپ كىگىز چوڭلۇقىدىكى ئاپئاق بۇلۇت يەردىن ئۇنگەندەكلا ئۇنىڭ ئالدىدا پەيدا بولدى.

— بۇيرۇقىڭىزنى ئاق بۇلۇت بەجا كەلتۇرىدۇ. ئۆزىڭىز بىلىسىز، مەن دېگەن توقۇلغان ئات، بەتلەنگەن ئاپتومات، ئىش بولسا تاپىلاڭ، قۇياش بوۋا، — ئاق بۇلۇت شۇنداق دېگەچ شوخ-لۇق بىلەن ھەممىمىزگە كۆلۈمسىرەپ قويدى.

— بۇ بالىنى مەھەللىسىگە ئاپىرىپ قويىدىغان ئىشتى ...

— بولىدۇ.

— تونۇشتۇرۇپ قويايي، بۇ بالىنىڭ ئىسمى ...

— مەن ئۇنى ئوبدان بىلىمەن، ئۇنىڭ ئىسمى سەمى.

— ئەمدى كۆرۈشكەن تۇرۇپ ئۇنىڭ ئىسمىنى بىرەمدە بىلىۋاپسىنا؟ ...

— ئۇنى تونۇمىسام ئۇچار تەخسە شەھىرىدە ئۇنىڭغا چاقچاق قىلاتتىممۇ؟

— ئۇنىڭغا قانداق چاقچاق قىلغانىدىڭ؟ رەنجىتىپ قويمىغاز-سەن ...

— مەن ئۇنىڭ ھەممە يەردىكى ساياھەتتىدە سايىدەك ئەگ-شىپ ماڭغان. دۇنيا پەم ـ پاراسىتى بىلەن كىلىشتۇرۇپ

بابلىغان، سۇ ئاستىدا كىت ـ لەھەڭلەرنى ھەيران قالدۇرغان، شىمالىي مۇز ئوكيانىدا مۇئەللىم بولۇپ كارامىتىنى كۆرسەتكەن بۇ بالا ئۇچار تەخسە شەھىرىدە ئۇچار تەخسىنى ياسىيالماي بېشى تاشتەك قېتىپ ئولتۇرىدۇ. «ھەي سەمى، سەن ئۇنداق بالا ئەمەس، ئورنۇڭدىن دەس تۇر!» دەي دېسەم، چۆچۈپ كەتمەسۇن، دېدىم. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ياسىماقچى بولغان ئۇچار تەخسىنى بىر توپ تۇرنىلارغا چىشلىتىپ تاغ ئارىسىغا ئەكەلدۇرۇپ چاقچاق قىلغانتىم.

— ھۇ شەيتان، ئاشۇ ئىشلارنى قىلغان سەنمىتىڭ، — دېدىم مەن كۈلۈپ، — شەھەر باشلىقى، قەلەي بالىلار مېنى ئۇچار تەخسىنى ئېلىپ قاچقان ئوخشايدۇ، دەپ قالدى جۇمۇ شۇ چاغدا.

— ئەسلىدە سىلەرنىڭ بىز بىلمەيدىغان مەخپىي ئىشىڭلار بارکەن ـ دە؟— دېدى قۇياش بوۋاي، — ئىلگىرى تونۇشقان بولساڭلار ئەمدى دوستلىشىڭلار.

— قۇياش بوۋام مېنىڭ يەل تاپانلىقىمنى بىلىدۇ، — دېدى ئاق بۇلۇت، — قۇياش بوۋامنىڭ كۈندە قىلىدىغان ئىشلىرى بەكمۇ كۆپ. مەن نۇر چۈشمىگەن غار ـ ئۆڭكۇر، چۆپ ئۇنمىگەن ئېدىر ـ يايلاق، زىرائىتى پىشمىغان ئېكىنزارنى كۆرسەتسەم ئۇ شۇ ھامان بېرىپ نۇر ـ ئىسسىقلىق تارتىدۇ.

— ئايمۇ تارتىدىغاندۇ؟— دېدىم مەن.

— ئاي نۇر تارتالىغىنى بىلەن ئىسسىقلىق تارتالمايدۇ.

— ئاي نۇرنى كارامەت تارتىپ قويىدىكەن. يۇلتۇز بالىلىرى ئۆيگە كىرىپ كەتسىمۇ دالا يەنە سۈتتەك يورۇپ تۇرىدىكەن ئەمەسمۇ؟

— يۇلتۇز بالىلار ئۆيگە كىرىپ كەتكەن بىلەن ئۇلارنىڭ كۈلكە ـ چاقچاق، شوخلۇقلىرى دالىدا قالغاچقا، شۇڭا سۈتتەك يورۇيدۇ.

— هەئە، بىلدىم. بىز قاچان يولغا چىقىمىز، بۇلۇت شاھ-
زادە؟

مەن ئۇنىڭ ماڭا سايىدەك ئەگەشكەنلىكى ھەم يالغۇز توغراق-
لىڭ گەپلىرىدىن ئۇنىڭ بۇلۇتلارنىڭ شاھزادىسى ئىكەنلىكىنى
پەملىۋالغانىدىم.

— سىزمۇ يامانكەنسىز جۇمۇ، مېنىڭ كىملىكىمنى بىلىۋا-
سىز. ئەمدى بىز يېقىن دوستلاردىن بولۇپ قالدۇق. شاھزادە،
شاھزادە دېسىڭىز خىجىل بولىدىكەنمەن.

— ئەمىسە، بۇلۇت پادىشاھ دەي.

— ياق، مېنى ئۆز كۆرۈپ بۇلۇت دەپ چاقىرىۋېرىڭ.

— بولىدۇ، بۇلۇت ئاداش.

— قاچان يولغا چىقىمىز؟

— قۇياش بوۋام نۇرلىرىنى چېچىپ يولىمىزنى يورۇتسۇن.
ئاندىن يولغا چىقايلى.

— نۇر چاچقىلى مەن تەييار.

قۇياش بوۋام ئاستا ـ ئاستا تاغ چوققىسى ئۈستىگە ئۆرلەپ
چوغلىنىشقا باشلىدى.

— ماڭامدۇق؟

— ماڭايلى. قۇياش بوۋا، كۆكتاش، ھەسەن ـ ھۈسەن،
خوش.

— خوش.

بۇلۇت ئاداش

قۇياشلىق تاڭنىڭ مەنزىرىسى نېمىدېگەن گۈزەل. قۇياش
بوۋاي «مەن چىرايىمغا كۈلكە يۈگۈرتسەم سىلەر ئىسسىپ كېتە-
سىلەر» دېگەندەك پەقەت قولىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ بىزگە پۈلاڭلاۋ-
تىي.

— پەسلەمدۇق؟ — دېدىم مەن ئاق بۇلۇتقا.
— قانداق پەسلەيمىز؟
— قول تۆتۈشۈپ پەسلەيمىز.
— ئەگە ياخشىسى سىز ئۇستۇمگە چىقىڭ، مەن تۆۋەنگە قاراپ ئۇچاي، قانداق؟

قىش كۈنلىرى قار ياغسىمۇ ئۇستىگە دەسسەشتىن قورقاتتىم. نېمىشقا دەمسىلەر؟ ئاپئاق قار ئۇستىگە دەسسىسە قار مەينەت بولۇپ قالىدۇ ئەمەسمۇ؟ قاردەك ئاپئاق بۇلۇت ئەمدى مېنىڭ ئۇستۇمگە دەسسەگە، دەپ يېيىلىپ تۇراتتى. بۇلۇتقا دەسسىگىنىم ئۈنىڭ يۈزىگە دەسسىگىنىم — دە. مەن دەسسەشتىن ئەيمىنىپ جىم تۇرۇۋالدىم.

— نېمە بولدى؟ ئۇستۇمگە تېز چىقىڭ، — دېدى ئاق بۇلۇت يولغا چىقىشقا ئالدىراپ.

— پۈتۈم بىلەن دەسسىسەم مەينەت بولۇپ كېتىسىز ...
— ئىزىم چۈشۈپ قالىدۇ، دەپ قورقۇۋاتامسىز؟
— ھەئە.

— ۋاي تارتىنچاق، دەسسەۋېرىڭ. ئىزىڭىز چۈشسە تېخى ياخشى، «مەن سەمى بىلەن ئاسماندىن بىللە كەلدىم» دېسەم ئۇلار ئىشەنمىسە، «مانا، ئاياغ ئىزى» دەپ كۆرسىتىپ قويارمەن. بۇ ھاياتتىكى نۇرغۇن ئىشلاردا بارغۇ، كۆمسەم پىشارمۇ، ياقسام پىشارمۇ، دەپ ئولتۇرماي يا كۆمۈش كېرەك، يا يېقىش كېرەك، تېز بولۇڭ.

ئاق بۇلۇتنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ قورۇنۇشلىرىم ئاللىقاياقلارغا يوقالدى. ئاق بۇلۇت ئۇستىگە لىككىدە قوندۇم.

— ھەببەللى، مانا ئەمدى ئوبدان بولدى. تۆۋەنگە ئۇچتۇق، مەھكەم ئولتۇرۇڭ — ھە!

كۆپكۆك ئاسمان، سۈپسۈزۈك بېپايان كائىنات، قۇچىقىڭ نېمانچە كەڭرى سېنىڭ. ئاسماندىكى ساياھەت نېمىدېگەن

كۆكۈللۈك ـ هه! غۇر ـ غۇر شامالار يۇزۈمنى ئىللىق سىيپاپ ئۆتۈۋاتىدۇ. مەن قۇشلار ئالتۇن قەپەسده تۇرسىمۇ نېمىشقا توخ-تىماي ناله قىلىشىنىڭ سەۋەبىنى ئەمدى چۈشەنگەندەك بولدۇم. ئەسلىده ئاسمان دېگەن قۇشلارنىڭ جەننىتىكەن ئەمەسمۇ؟

ئاداشلىرىم بىلەن ياسغان لەگلەكلىرىمىزنى توقايلىققا ئەكېلىپ قويۇپ بەرسەك يىپنى ئۈزۈپ ئاسمانغا قاچاتتى. ئۆرلەپ ـ ئۆرلەپ بارا ـ بارا كۆزىمىزگە چېكىتتەك كۆرۈنۈپ بۇلۇتلار قوينىغا غىپپىده شۇڭغۇيتتى.

— تېز ئۇچمىغاندىمەن، — دېدى ئاق بۇلۇت بىر چاغدا مېنى خاتىرجەم قىلىش ئۈچۈن.

— ياق.

قۇياش بوۋاي ئەنسىرىدىمىكىن، دەپ قالدىم، بىز ئۇچۇپ قەيەرگە بارساق ئۇنىڭ نۇرلىرى شۇ يەردە ئالتۇن شولا چاچاتتى.

— قۇياش بوۋام شۇ تاپتا بىزنى كۆرۈپ تۇرۇۋاتامدۇ، — دېدىم مەن.

— كۆرۈپ تۇرىدۇ.

— ئاۋۇ يەر قەيەر؟

— كۆپكۆك مۇزلۇقنى دەۋاتامسىز؟

— ھەئە.

— شىمالىي مۇز ئوكيان.

— بىرەمده شۇ يەرگە كېلىپ قالدۇقمۇ؟

— سىز مېنى ئۇچار تەخسىدىن ئاستا ئۇچىدۇ، دەپ قالغان-مىدىڭىز؟

— ياق، قەلەيچاق بىلەن ئاي شارىغا ئۇزۇندا بارغانده‌ك قىلىۋىدىم، پەسله ـ پەسلىمەي زېمىنغا يېقىنلىشىپ قاپتۇق، دېمەكچىدىم.

— ئەنه، سىز دېگىز ئاستىدىن ھەيدەپ كەلگەن پاراخوت.

— مېنىڭ ئۇنى دېگىز ئاستىدىن ھەيدەپ ئۇ يەرگە

بارغانلىقىمنى قانداق بىلىسىز؟

— مەن تېخى سىزنىڭ ئۇنى ياسىغىنىڭىزنىمۇ بىلمەن.

— كۆرۈۋاپسىز ـ دە؟

— شۇنداق، دېڭىز ئاستى چىرايلىقمىكەن؟

— بەك چىرايلىقكەن. ئۇلارنىڭ دېڭىز ھەققىدىكى ھېكايە-لىرى ئادەمنى خىيالىي دۇنياغا باشلاپ كېتىدىكەن.

— دېڭىز ھەققىدىكى ھېكايە؟

— ھەئە.

— قانداق ھېكايە؟

مەن دېڭىز ئاستىدىكى مۇزھېينى ئايلانغاندا كۆن تاشلىق قې-لىن كىتابتىن ئوقۇۋېلىشقا ئۇلگۈرگەن ھېكايىنى ئاق بۇلۇتقا سۆزلەپ بەردىم.

دېڭىز ئاستى ئەسلىدە چۆپلىرى بولۇق ئۆسكەن بىپايان ئوتلاقكەن. ئۇ جايدا نۇرغۇن ئۇزۇن يالىلىق توپتەك سېمىز ئاتلار ياشايدىكەن. بىر كۈنى بېلىقلار ئاتلارغا: «مۇشۇ يەردە بىز بىللە ياشىساق بولمامدۇ» دەپتۇ. ئاتلار: «دېگىنىڭلار كەلسۇن!» دەپ-تۇ. شۇ ھامان ئاسماندىن تاراسلاپ يامغۇر چۈشۈپ ياپيېشىل ئوتلاق كۆپكۆك دېڭىزغا ئايلىنىپ قاپتۇ. ئاتلار بولسا سۇ ئاتلە-رىغا ئايلىنىپ قاپتۇ. باشقا ياقتا ئوينىغىلى كەتكەن ئاتلار كېلىپ قارىسا يايلاق ئورنىدا دېڭىز تۇرغۇدەك. مۇشۇ يەردە يايلاق بار ئىدى، دەپ ئۇلارمۇ سۇغا شۇڭغۇپ دېڭىز ئاستىدىكى چۆپلەرنى يەپ ياشايدىغان بوپتۇ. قۇرۇقلۇقنى سېغىنغاندا بېشىدىكى سۇ تامچىلىرىنى سىلكىپ قويۇپ قىرغاقتا چىقىپ ساھىللاردا ئويناپ يەنە دېڭىز ئاستىدىكى ماكانىغا كېتەرمىش.

— دېڭىز ئاستىدىكى چېغىڭىزدا ئاشۇ ئاتلارنى راسا چاپتۇ-رۇپ ئوينىغانسىز؟

— تاپقان بولسام پاراخوت ياسايمەن، دەپ ئاۋارە بولغۇچە ئاشۇ ئاتلاردىن بىرنى مىنىپلا شىمالىي مۇز ئوكيانىغا كەلمەسمە-دىم...

— دېڭىز ئاستىدا ئۇنداق ئاتلار يوقمىكەن؟

— دېڭىزنىڭ باشقا تەرىپىدە بار ئوخشايدۇ، لېكىن ماڭا ئۇچرىمىدى. ئۆزۈممۇ ئالدىراپ قالغاچقا پۈلتايكۆز ببلىقتىن ئۇ ئاتلارنى سۈرۈشتۈرۈپمۇ يۈرمىدىم. ئاق بۇلۇت، يامغۇر راستتىنلا دېڭىز پەيدا قىلالارمۇ؟

— توختىماي شارىلداپ يېغىۋەرسە پەيدا قىلالايدۇ؟

— ئاسماندا سۇ بولمىسا، يامغۇر قانداق ياغىدىغان بولغىيدى ...

— بۇلۇتلار دەريا ـ كۆللەرگە چۈشۈپ سۇ سۈمۈرۈپ ئاسماندا ئېلىپ چىقىپ بىر يەغلىسا يامغۇر ياغىدۇ.

— بۇ ئىش ھەممە بۇلۇتلارنىڭ قولىدىن كېلەمدۇ؟

— ئىشچانلىرىنىڭ قولىدىن كېلىدۇ.

— بۇلۇتلارنىڭ ئىچىدە ھۇرۇنلىرىمۇ بارمۇ تېخى؟

— سىلەرنىڭ ئاراڭلاردىمۇ ھۇرۇن بالىلار بارغۇ. ئۇنداق ھۇرۇنلار بىزنىڭ ئارىمىزدىمۇ بار. مېنىڭ ئەڭ چوڭ ئارزۇيۇم قاقاس چۆل ـ بايا ۋانلارنى ياپيېشىل باغۇ بوستانلارغا ئايلاندۇرۇش ئىدى. چاقماق چۈشۈپ ئوت كەتكەن بىپايان ئورمانغا كىچىككىنە قارلىغاچ ئېغىزىدا سۇ توشۇپ يۈرگەندەك مەنمۇ ئۇ ئىشلارغا جىق ئۇرۇنۇپ باقتىم ...

— ھەي، ئاق بۇلۇت، مەن ئاۋۇ چاتقاللىقنى تونۇغاندەك قىلىۋاتىمەن، — دېدىم پەستىكى تەرەپنى كۆرسىتىپ.

— قوڭۇر ئېيىق توغراقتا ئايلانغان بالىنى ئېلىپ قاچقان چاتقاللىق شۇ.

— توغرا، دەل شۇ. ئەتراپلىرى كۆك تىكەن، ئەمەن، يانتاق، سۆكسۆك بىلەن قاپلانغان چاتقاللىق ئاشۇ شۇ.

— چاتقاللىقنى كۆرۈپ نېمىلەرنى ئويلاۋاتىسىز؟

— شۇ تاپتا كالىدەك قاۋۇل ئېيىقنىڭ كىچىك بالىدەك يىغلاپ تۇرۇپ: «بالام مەخپىي لەخمىدىكى يۇلغۇن قوزۇقىغا

پوكانچىلاپ چۈشۈپ كېتىپ ئۆلدى. يەردە لەخمە بارلىقىنى بىلىگەن بولسام دەرەخ ئۈستىدە شاخلاردىن شاخلارغا سەكرەپ ئۈچۈپ ماڭاتتۇق ئەمەسمۇ؟ بالام ئامان قالغان بولسا چوغدەك تىلىمدا ھەر كۈنى ئۈنى يالايتتىم ...» دېگەن گەپلىرى ئېسىمدىن كەچتى.

— قوڭۇر ئېيىقنىڭ بىر گېپى ئېسىڭىزدە قالماپتۇ؟

— قايسى گېپى؟

— شۇ چاغدا ئۇ بىردەم ھۆركىرەپ، بىردەم نەرە تارتىپ تۇرۇپ: «مەن ئارقا پۇتۇمغا تايىنىپ ئۆرە تۇرالايدىغان بولغاچقا كىشىلەر مېنى «ياۋا ئادەم» دەپمۇ قويىمىش. مەنمۇ «ياۋا ئادەم» ھەققىدىكى رىۋايەت مەندىن تارالدىمىكىن دەپ ئويلايمەن» دېگەن گەپلەرنىمۇ قىلدى.

— توغرا، ئۇ شۇنداق گەپلەرنىمۇ دەپتىكەن، ئۇ ھازىر ئاشۇ چاتقاللىقتا بارمىدۇ؟

— بەلكىم باردۇ. قانداق، ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشكىڭىز كېلىۋاتامدۇ؟

— ياقەي، ئۇنىڭغا ئىچىم ئاغرىۋاتىدۇ.

— بەلكىم ئۇ يەنە بالىلىق بولۇپ چاتقاللىقتا خۇشال - خۇرام ياشاۋاتقاندۇ.

— شۇنداق بولغاي. ئۆزىگە مەنسۇپ تەبىئەت قوينىدا ھاياتلىق سازىنى ياڭراتقاي.

بۇلۇت ئادىشىم مېنى قۇچىقىدا ئولتۇرغۇزۇپ نۇردەك ئاستا پەسلىمەكتە. زېمىندىكى باغۇ بوستانلىق كۆزۈمگە چېلىققانسېرى يۇرىكىم ھاياجاندىن دۈپۈلدەپ سوقماقتا. قايسى بالا ئانىنىڭ ئىسسىق قوينىغا ئىنتىلمەي تۇرالايدۇ؟ قايسى بالا ئانىسىنى سۆيمەي تۇرالايدۇ؟ تېزرەك پەسلىسەك، كىندىك قېنىم تۆكۈلگەن تۇپراقنى ئوچۇملاپ كۆزۈمگە سۈرسەم، توپىلاڭ يوللاردا ئىشتىنىمىنىڭ پۇشقىقىنى تىزىمغىچە تۇرۇۋېتىپ يالاڭ ئاياغ ماڭسام،

مەھەللىنىڭ نەمخۇش ھىدىنى توختىماي پۇرىسام، شاخقا قۇشقاچ-لاردەك قونۇۋېلىپ ئاق ئۇجمىلەرنى ھۇزۇرلىنىپ يېسەم، دەريا بويىغا بېرىپ دەريالارنىڭ ئەللەي ناخشىسىدەك يېقىملىق شاۋقۇ-نىغا قۇلاق سالسام، سىلەر نە - نەلەرگە ئاققاندەك مەنمۇ چەكسىز كائىناتنى كېزىپ مانا قوينۇڭلارغا ئامان - ئېسەن قايتىپ كەل-دىم، دېسەم. تاغ باغرىغا بېرىپ «تاغلار، سەمى بالاڭلار كەلدى، قوينۇڭلارنى ئېچىڭلار!» دەپ ئۇنلۇك توۋلىسام، ئاۋازىم تاغ باغرىدا ئەكس سادا پەيدا قىلىپ تاغلار خۇشاللىقىدىن ئورنىدىن قىمىرلاپ كەتسە، «تاغ باغرىدا ئۆسكەن بالا مانا سەندەك تاغ يۈرەكلىك بولىدۇ» دەپ ئالدىمغا يۈگۈرۈپ كېلىپ پېشانەمگە سۆيۈپ قويسا، ئاندىن يايلاققا بېرىپ پادىلىرىمنى ھەيدەپ ئۇدۇل ئۆيگە چاپسام ...

قۇياش بوۋام بىلەن خوشلىشىپ قايتىشىمدا ئەگەر ئاق بۇ-لۇت بولمىغان بولسا قانداق قىلارىدىم؟ ئويلاپ باقسام مەنمۇ بەزى ئىشلاردا تولىمۇ بىخۇدلۇق قىلىدىكەنمەن. قەلەيچاق مېنى ئاي شارىغا ئەكەلگەن ئۇچار تەخسىدە ساماندەك پاراشۇت تۇرسا بىرنى ئېلىۋالمىغىنىم نېمىسى؟ سورىسام بەرمەسمىدى؟ بېرەتتى، بەر-گەندىمۇ جان دەپ بېرەتتى، ھەتتا دۇمبەمگە ئۆز قولى بىلەن بوغچىدەك ئېسىپ ئىشلىتىش ئۇسۇلىنىمۇ ئۆگىتىپ قويىاتتى. پاھ، ئۇ چاغدا پاراشۇتنى ئېچىپ قويۇپ كىتابىمنى ئوقۇغاچ نۇرەك پەسلەيتتىم - دە؟

رەھمەتلىك بوۋام ھايات چېغىدا ئۇنىڭدىن: «بوۋا، سەن بۇ سېدىدەك ساقىلىڭنى ئۇخلىغاندا يوتقانىڭ ئىچىگە قويامسەن يا سىرتىغىمۇ؟» دەپ سوراپ قويغانىدىم، بوۋام دەماللىقا جاۋاب بېرەلمىدى. ئەتىسى بوۋام كۆزلىرى قىزارغان ھالدا يېنىمغا كېلىپ: «سەن شەيتانىڭ سوئالىنى ئويلاپ كېچىچە ئۇخلىيالمە-دىم، ساقىلىمنى يوتقانىڭ ئىچىگە تىقىپ ياتسام تارتىشىپ ئۇياق - بۇياققا ئۆرۈلەلمىدىم. يوتقانىڭ تېشىغا چىقىرىپ ياتسام

هەر تىنغاندا ساقاللىرىم ھەريان ئۇچۇپ بىئارام بولدۇم» دېدى. مەن بولسام گېپىمىنىڭ بوۋامنى بىر كېچە ئۇخلاتمىغانلىقىدىن خۇش بولۇپ پىخىلداپ كۈلۈۋەتتىم.

ئەگەر مۇشۇ سوئالىمنى قۇياش بوۋامدىن سورىغان بولسام ئۇ نېمىدەپ جاۋاب بېرەر ئىدى؟ ئۇنىڭ ساقلى بوۋامنىڭكىدىن قويۇق ھەم ئۇزۇن تۇرسا. ئۇ: «ئۇخلىغاندا ساقلىمنى زادى قانداق قىلىدىغان بولغىيدىم ...؟» دەپ ئويلىنىپ تاڭ ئاتقاندا ئۇخلاپ قالسا زېمىن بىر كۈن يورۇمايدۇ ـ دە. ئۇ چاغدا بىز مەكتەپكە مەشئەل كۆتۈرۈپ بارارمىدۇق؟ ئۇ سوئالنى سورىمىغىنىمۇ بىر ھېسابتا ئوبدان بوپتۇ ...

— سەمى، سەمى؟

— ھە، نېمە گەپ؟

— ئەجەب جىم بولۇپ قالدىڭىزغۇ؟ نېمىنى خىيال قىلىۋاتىسىز؟

— ھېچنېمىنى.

— ئاۋۇ، يۇلغۇنزارنى تونۇغانسىز؟

— قېنى؟

— ئەنە، ئاۋۇ شېخىدا تورغايلار ۋېچىرلىشىپ سايرىشىۋاتقانچۇ؟

— تونۇغاندەك قىلدىم.

— سىز كۈندىلىك خاتىرىسىنى ئوقۇغان يۇلغۇنلۇق ئاشۇ شۇ.

— ئۇنداق ئەمەستۇ؟ ئۇ بىرنەچچە تۇپلا يۇلغۇن ئىدىغۇ؟

— ئۇلار كۈندىلىك خاتىرىسىگە يازغان «بىز بۇ جايدا ھايات لىقنى قايتا ـ قايتا چېچەكلىتىمىز» دېگەن جۈملىلىرى ئېسىڭىزدىمۇ؟

— ئۇلارنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسىدە شۇنداق گەپلەر بارمىدى؟

— بار ئىدى. قاراڭ، شامالدا تەۋرىنىۋاتقان يېشىل دولقۇن-لارنى، ئۇلار بۇ بايا‌ۋاندا راستتىنلا هاياتلىقنى كۆكلىتىپتۇ. بۇ بىر مۆجىزە جۇمۇ؟

— شۇنىڭغا قارىغاندا ئىرادە باغلىشىلا جاهاندا قىلغىلى بول-مايدىغان ئىش يوقكەن ـ دە؟

— شۇنداق.

مەن يۇلغۇنلارغا قايىل بولۇپ قالدىم. ئۇلار چەكسىز بايا‌ۋاڭ-دا قەيسەر هاياتلىق تۇغىنى تىكلىگەنىدى. شۇنداق تۇرسا ئۇلارغا قايىل بولماي مۇمكىنمۇ؟ چۆلدە يەنە قەيسەرلىك ناخشىسىنى توۋلا‌ۋاتقان بىر كارۋان بار، ئۇ بولسىمۇ يا‌ۋا تۆگىلەر. يا‌ۋا تۆگىلەر ئۆزىنىڭ كۆچلۈك پۇراش سېزىمىگە تايىنىپ سۇ مەنبە-لىرىنى ئىزدەپ تاپالايدۇ. بىراق يۇلغۇنلارچۇ؟ ئىككىسىنى سې-لىشتۇرغاندا ئادەمگە يېقىملىق تۇيۇلىدىغىنى يەنىلا قان رەڭگىدە-كى جەڭگىۋار يۇلغۇنلار. ئاق بۇلۇت مېنى يۇلغۇنلۇق ئۇستىدىكى بوشلۇقتا بىردەم پىرقىراتقاندىن كېيىن بىر تەرەپكە «غۇررىدە» قىيسايدى.

— نېمە قىلىسىز؟ — دېدىم مەن هېچنېمىنى ئاڭقىرالماي.

— مەن سىزگە بىر جايىنى كۆرسىتەي.

— پادىلىرىم قالغان يايلاقنىمۇ؟

— ياق، توغراقلىقنى.

ئۇ شۇنداق دەپ شامالدەك تېز ئۇچۇپ ياپېيشىل باغۇ بوستان-لىققا باشلاپ كەلدى.

— بۇ ...

— بۇ سىز غولىغا يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ قىزغىن سىرداشقان يالغۇز توغراق.

— نېمە؟ يالغۇز توغراق.

— هەئە.

— ئۇ بىر تۈپ توغراق ئىدىغۇ؟

— شۇنداق.

— ئۇنىڭ شۇنچە تېز بۇك ـ باراقسان ئۆسۈپ قۇملۇقتا بىپايان توغراقلىققا ئايلىنالمىشى مۇمكىنمۇ؟

— مۇمكىن.

— مەن بۇنىڭغا تازا ئىشىنەلمەيۋاتىمەن.

— سىز يالغۇز توغراق بىلەن مۇڭداشقان يۇلتۇزلۇق ئاخشامدا ئۇنىڭ چۆلدىكى قەيسەرلىكىگە ئاپىرىن ئوقۇپ يامغۇر تامچىسى بولۇپ تامغۇڭىز، دېڭىز ئۇنچىسى بولۇپ قۇملۇقنى يېشىللىققا پۈركىگىڭىز كەلگەن. ھەتتا بۇلۇت پارچىسى بولسام زۇمرەت دەريالارنىڭ سۇلىرىنى راسا سۇمۇرۇۋېلىپ قۇملۇققا — قەيسەر ھاياتلىق ئەلچىسى توغراققا شار ـ شار تۆكسەم، دېگەن خىياللارنىمۇ قىلغان، شۇنداققۇ؟

— شۇنداق، ئۇنداق گۈزەل خىياللارنى قىلسام بولمامدە- كەن؟

— سىزگە ئوخشاش ئۇنداق شېرىن خىياللارنى مەنمۇ نەچچە يىللاردىن بېرى قىلىپ كەلگەن، ھەتتا سىلەرنىڭ مەھەللىدىكى دەريادىن سۇ توشۇپ قۇملۇققا ھاياتلىقنى ياشارتىش ئۈچۈن چاچ- قان چاغلىرىمۇ كۆپ بولغان. مەن ماڭا مۇشۇنداق خىيالدىكى بىر ياردەمچى بولسا نەقەدەر ياخشى بولاتتى ـ ھە، دەپ يۈرگەن كۈنلەردە سىزنى يايلاقتا ئۇچراتتىم. خىيالچان تۇرقىڭىز، قولـ- ڭىزدىن چۈشۈرمەي ئوقۇغان كىتابىڭىزدىن سىزدىمۇ شۇنداق خىياللارنىڭ بارلىقىنى بىلىۋالدىم. شۇڭا ...

— شۇڭا، كۈمۈش رەڭ تۇلكىگە ئايلىنىپ مېنى ئالداپ تاغ قاپتىلىغا ئېلىپ كەلدىڭىز، كېيىن تاش يېرىقىغا كىرىۋېلىپ قارا بورانغا ئۆزگىرىپ مېنى پىرقىرىتىپ قۇملۇققا ئاپىرىپ تاشلىدە- ڭىز، شۇنداقمۇ؟

— ياق، ياق. ئۇنداق دېمىڭىز ماڭا ئۇۋال قىلغان بولـ- سىز. مەن ئۇنـداق قارا كۆڭۈل ئەمـەس. مـەن پەقـەت ئۇ

ئاداشلىرىمغا «ياياقتىكى پادىچىلار ئارىسىدا ماڭا ئوخشاش خىيال-
دىكى بىر بالا باركەن» دېگەن گەپنىلا قىلغان. كېيىنكى ئىشلار-
نى مەن راستتىنلا بىلمەيمەن. ئەتىسى ياياقتا كېلىپ قارىسام
سىز يوق. ئاغرىپ قېلىپ كېلەلمىدىمىكىن، دېسەم پادىلىرىڭىز
ئوتلاۋېتىپتۇ. سۇرۇشتۇرسەم ئۇلار: «كائىناتنى كېزىپ كەلسۇن
دەپ، يالغۇز توغراق تۇۋۈگە ئۇچۇرۇپ ئاپىرىۋەتتۇق» دېيىشتى.
شۇ ھامان پادىلىرىڭىزنى قېچىپ كەتمىسۇن، دەپ قۇرام تاشلارغا
ئايلاندۇرۇۋەتتىم. مىجەزىم بولمىسىمۇ سىزدىن ئەنسىرەپ ئارقا-
ڭىزدىن چاپتىم. ئەسلىدە شۇ چاغدا سىزنى قايتۇرۇپ كېلىمەن،
دەپ ئويلىغان. ئەمما، ئۇ يەرگە بارغاندىن كېيىن قارىسام يالغۇز
توغراقنىڭ ئاجايىپ - غارايىپ كەچمىشلىرىگە قىزىقىپ قالدى-
ڭىز. سىزنىڭمۇ جاھان كۆرگۈڭىز كەلدى. شۇنىڭ بىلەن مەن-
مۇ: «بولدىلا، سەمى بارغان يېرىگىچە بارسۇن، كەينىدىن سايە-
دەك ئەگىشەي» دەپ ئويلىدىم.

— كېيىنچۇ؟

— سىز نەگە بارسىڭىز ئېگىز بوشلۇقتا سىزدىن كۆزۈمنى
ئۈزمەي قاراپ تۇردۇم.

— ئەسلىدە مۇنداقكەن - دە.

— شۇنداق. ئاۋۇلارنى كۆردىڭىزمۇ؟

— نېمىنى؟

— توغراقلارنىڭ سىزگە رەھمەت ئېيتىش ئۈچۈن تۇرنىلار-
دەك قاتار سەپ تۈزۈپ تۇرۇشقىنىنى.

— توغراقلار نېمىدەپ ماڭا رەھمەت ئېيتىدۇ؟ — ھەيران
بولۇپ سورىدىم مەن.

— چۈنكى، سىز ئۇلارغا مەڭگۈلۈك ھاياتلىق ئاتا قىلدىڭىز.

— گېپىڭىزنى ھېچ چۈشىنەلمىدىم.

— دېڭىز ئاستىدىكى سايا‌ھەتكە ماڭغاندا دېڭىز كىرپىسى
بىلەن نەدە پاراڭلاشقانتىڭىز؟

— دېگىز ئاستىغا كىرىدىغان تونىل يېنىدا.

— ھەببەللى. سىز دېگىز كىرپىسى بىلەن نۇرغۇن كۆكۈل-لۇك پاراڅلارنى قىلىشقاندىن كېيىن تونىلدىن كىرىپ دېگىز ئاستىغا غىپپىدە شۇڭغۇدىڭىز. ئېسىڭىزگە كەلدىمۇ؟

— توغرا، دېگىز ئاستىغا كىرىپ كەتتىم.

— شۇ چاغدا تونىلنىڭ ئىشىكىنى تاقاشنى ئۇنتۇپ قالدى-ڭىز. دەل ئەنە ئاشۇ تونىلدىن شارىلداپ چىققان سۇلار دەريا - دەريا بولۇپ ئويناقلاپ بۇ قۇملۇققا ئېقىپ كەلدى. قۇملۇقنىڭ چاك - چاك يېرىلغان باغرى سۇغا قاندى. توغراقلار ياشىرىپ بۇ جاي كۆز يەتكۈسىز بوستانلىققا ئايلاندى. قاراڭ، شاخلىرىدا قارىغۇجىلار سايراۋاتقان، توشقان، جەرەنلەر قۇم يۈزىگە گۈل چېكىۋاتقان بۇ جاينى كىم قېنى «جەننەت ماكان» ئەمەس دېيەلەيدۇ؟

— مەن چۈش كۆرۈۋاتمايدىغاندىمەن؟

— بۇنى چۈش دېسىڭىز، بۇ دەل سىزنىڭ ئوڭىڭىزدا كۆر-گەن چۈشىڭىز ...

شۇش - ش، چوڭلار بىلمەسۇن!

توۋا، جاھاندا شۇنداق ئىشلارمۇ بولىدىكەنە؟ توغراقلىق، قۇملۇق نەدە؟ دېگىز نەدە؟ شۇنچە يىراقتىن دېگىزنىڭ سۈيى بۇ جايغا قانداق ئېقىپ كەلگەندۇ؟ بەلكىم ئۇلار: «شۇنچە چوڭ - باياۋان، قۇملۇق، يۇلغۇن، توغراقلار بىزگە تەشنا بولۇپ تەلمۈ-رۈپ تۇرۇۋاتسا بىزنىڭ دېگىزدا يىغىلىپ تۇرغىنىمىز نېمىسى؟ بىز شۇ جايلارغا ئېقىپ بېرىپ دۇنيانىڭ ھەممە يېرىنى يېشىللىققا پۈركىسەك ياخشى ئەمەسمۇ ...» دېگەن ئويلاردا بولۇۋاتقاندا مەن دېگىزنىڭ ئىشىكىنى ئېچىۋەتكەن بولۇشۇم مۇمكىن. دېگىزدىن قانداق تېشىپ چىقىشنى بىلەلمەيۋاتقان سۇلار مەن ئىشىكىنى

ئېچىۋەتكەن هامان «چۆل - بايا‌ۋانغا هۇررا!» دەپ شىلدىرلاپ ئېقىپ بۇ جايغا كەلگەن بولۇشى مۇمكىن. ئەگەر رەھمەت ئېيتىشقا توغرا كەلسە توغراقلار ماڭا ئەمەس، ئاشۇ دېڭىز ئۇنچىلىرىگە ئېيتىشى كېرەك - دە.

— قانداق، سەمى، بىز يەنە يۇز كۆرۈشتۇق، — دېدى يالغۇز توغراق كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ، — بۇككىدە توغراقلىق، باغۇ بوستانلارنى كۆرۈپ نېمىلەرنى ئويلاۋاتىسىز؟

— راستىنى دېسەم مەن بەك خۇش بولدۇم.

— بىزنىڭ خۇشلۇقىمىزنىمۇ بىر دېمەڭ. سىزگە قانداق رەھمەت ئېيتساق بولار؟

— نېمىگە رەھمەت ئېيتاتتىڭلار؟

— بۇ جايغا بىز نەچچە مىڭ يىلدىن بېرى تەشنا بولۇپ تۇرغان سۇلارنى باشلاپ كەلدىڭىز، چۆل - بايا‌ۋان باغۇ بوستانلارغا ئايلاندى. هاياتلىق يېڭىۋاشتىن كۆكلىدى. توغرىسى، ئايىغىڭىز بۇ جايغا يارا‌شتى، ئىزىڭىزدىن گۈل - چېچەك ئۈندى.

— رەھمەتنى سىلەر ماڭا ئەمەس، دېڭىز ئۇنچىلىرىگە ئېيتىساڭلار ئاندىن توغرا بولىدۇ.

— سىز دېڭىزنىڭ ئىشىكىنى ئاچمىغان بولسىڭىز سۇلار بۇ جايغا ئېقىپ كېلەلمەيتتى.

— ئىشىكنى مەن ئېچىۋەتكەن بىلەن سۇلارنىڭ بۇ جايغا كەلگۈسى بولمىسا ئۇلار دېڭىزدا بەربىر جىم تۇرۇۋالغان بولاتتى، شۇنداقمۇ؟

— بەلكىم.

— مەن تاقالماي قالغان دېڭىز ئىشىكىنىڭ بۇنداق چوڭ مۇجىزە يارىتىدىغانلىقىنى ئەسلا ئويلىماپتىمەن.

— ئەمدى بۇ جايغا ئاداشلىرىڭىزنى باشلاپ كېلىپ ئويناپ كېتىڭلار. بۇ جاينىڭ هەممىسى سىلەرگە مەنسۇپ. بۇ دۇنيا سەمىمىي، ئاق كۆڭۈل بالىلار ۋە ئۇلارنىڭ گۈزەل خىياللىرى

ئۇچۇن يارىتىلغان. قانداق دېدىم؟

— كۆڭلۈمدىكى گەپلەرنى قىلدىڭىز، مەن پەسكە چۈشەي، سىز بىلەن قېنىپ مۇڭدىشىۋالاي.

— مېنىڭ كۆڭلۈمنى ئاياپ شۇنداق دېگىنىڭىز بىلەن مەھەللىڭىزگە ئالدىراۋاتقانلىقىڭىزنى ئوبدان بىلىمەن، — دېدى يالغۇز توغراق، — ئەڭ ياخشىسى، پەسلەپ يۈرمەي ئۇدۇل مەھەللىڭىزگە بېرىڭ. خەير، ئامان بولۇڭ.

ئاق بۇلۇت خۇددى بىزنىڭ پارىڭىمىزنى ئۈزۈپ قويۇشتىن ئەنسىرىگەندەك زۇۋان سۈرمەي جىم تۇرۇۋالدى.

— يولىمىزنى داۋام قىلايلى، — دېدىم مەن ئاق بۇلۇتقا.

— مەھەللە تەرەپكە ئۇچامدىمەن؟ — دېدى ئۇ ماڭا تىكىلىپ تۇرۇپ.

— تاشقا ئايلاندۇرۇپ قويغان پادىلىرىمنى ئەسلىگە قايتۇرۇپ بەرمىسىڭىز مەن مەھەللەمگە شامالنى ھەيدەپ بارامدىم؟ ھويلىغا قۇرۇق قول كىرسەم دادام قۇلىقىمنى چىشلەپ ئۈزۈۋېتىمسۇن يەنە؟ يايلاققا ئۇچۇڭ.

— سىز ياغاچ قۇلاق تۇرسىڭىز، دادىڭىزنىڭ چىشى ئۆتمەيدۇ ـ دە. ھا ـ ھا ـ ھا ...

ئاق بۇلۇت بىلەن ئىككىمىز شۇنداق ھۈزۈرلىنىپ كۈلۈشۈتۇقكى، كۈلكىمىزدىن توغراقلار شېخىدا غەمسىز سايراۋاتقان قارىغۇجىلارمۇ ھەيران بولۇپ بېشىنى كۆتۈرۈپ بىزگە قاراشتى.

— مۇشۇنداق چاقچاقلىرىڭىزنى كۈندە ئاڭلاپ تۇرسام ـ ھە؟ ...

— بۇلۇت، بۇلۇت دېسە ئاسماندا ئۇچۇشتىن باشقىنى بىلمەيدۇ، دەپ ئويلاپ قالغانمىدىڭىز؟ مەن بۇرۇنمۇ چۆل ـ باياۋانلارنى ئۆزۈمنىڭ قىزىق گەپلىرى بىلەن كۈلدۈرۈپ كەلگەن.

— سىز قىزىق گەپلىرىڭىز بىلەن ئەمەس يامغۇرىڭىز ئارقىلىق ئۇلارنى كۈلدۈرۈشنى ئويلاپ باقمايسىز ـ دە؟

— ئويلىمامدىغان؟ كېچە - كۈندۈز ئويلىدىم. باشتا دەريا - كۆللەردىن سۇ ئاپىرىپ ئاشۇ چۆل - باياۋانلارغا تۆكۈتۈم. بۇ ئىشلىرىمنى بىلگەن ئۇرۇق - تۇغقان، دوست - بۇرادەرلىرىمۇ ماڭا ياردەم قىلدى. نەچچە تامچە سۇ بىلەن بىپايان چۆل - باياۋاننىڭ ئۇسسۇزلۇقى قانداقمۇ قانسۇن؟ كېيىن سىز ئاستىغا چۆككەن دېڭىزغا بېرىپ خىياللىرىمنى ئېيتقانىدىم، ئۇلار: «بىزنى قانچىلىك سۇمۇرۇۋالساڭ مەيلى» دېدى. سۇمۇرە - سۇمۇرە قۇملۇققا ئەكىلىپ تۆكە - تۆكە نەچچە يىلنى ئۆتكۈزدۇم. سۇنى ئاز سۇمۇرسەم ئۇلارنىڭ تەشنالىقى قانمىدى. جىق سۇمۇرسەم ئۇچالمىدىم. مانا، ئەمدى ئوبدان بولدى. نەگە قارىسا ياپيېشىل بوستانلىق.

— ئەتە - ئۆگۈن «سەمى ئۇستۇمگە چىقىۋېلىپ ئۇچالمىدىم، ئۇچۇشتا قىينالدىم» دەپ گەپ تارقىتىپ يۈرمەسسىز - هە، — دېدىم مەن ئاق بۇلۇتقا چاقچاق قىلىپ.

— مەن پاراڭ بىلەن ماڭايلى، دەپ ئىككى ئېغىز سۆزلەپ قويسام، مېنى ۋاتىلداق كۆرۈپ قالغان ئوخشىمامسىز؟

— چاقچاق جۇمۇ، ئاچچىقىڭىزدا بىر دوملاپلا مېنى چۈشۈرۈۋەتمەڭ يەنە.

— مەن دوستلۇققا يارايمەن.

— باياتىن توغراق، يۇلغۇنلارغا رەھمەت ئېيتىپ قويماپتىمەن. ئۇلارنىڭ يېشىللىق بەرپا قىلىشى بىز ئۈچۈن بولغىيدى؟...

— دېڭىزغىمۇ رەھمەت ئېيتماپتۇق.

— دېڭىز دېگەن يىراقتا قالغان تۇرسا.

— دېڭىز يىراقتا بولغان بىلەن ئۇنىڭ بالىلىرى — ئۇنچىلىرى قۇملۇقتا بارده؟

— راست، كەينىمىزگە يانامدۇق؟

— ئەنە، يايلاققا كەپ قالاي دېدۇق. ئويلىغانلىرىڭىزنى

ئۇلارغا مەن يەتكۈزۈپ قويساممۇ بولار؟

— ئەلۋەتتە بولىدۇ.

ئاق بۇلۇت ھەش - پەش دېگۈچە مېنى تاغ قاپتىلىغا ئېلىپ كېلىپ پەسلىدى. مېنى يايلاقتىن قارا بوران ئۈچۈرۈپ ئەكېتىپ ئاق بۇلۇتنىڭ ئەكېلىپ قويغىنى قىزىق بولدى - دە. يايلاق خۇددى ماڭا ھازا تۇتقاندەك سۈكۈتكە چۆمگەن. ئاق بۇلۇت يايلاققا يېقىنلاشقانسېرى سىلەر بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشمەن، دەپ يۈرىكىم ھاياجاندا دۈك - دۈك سوققانىدى ...

— سەن قاپتالدىن جىن ئېلىپ قاچقاندەك يوقالغاندىن باشلاپ چوڭلار بىزنى يايلاقتا ئەۋەتمىدى. قويلىرىمىزنىمۇ ئېغىلغا سولاپ باقتۇق، — دېدى سارەم.

— نېمىشقا؟ — ھەيران بولۇپ سورىدى سەمى.

— نېمىشقا بولاتتى، بىزدىن ئەنسىرەپچۇ.

مېنىڭ بۇگۈن يايلاقتا كېلىشىمنى بىلگەن بولسا مۆكۈڭلىپ ھەييارلىق قىلدىمىكىن دەپ سىلەرنى ئىزدىمىگەن يېرىم قالمىدى. ئاق بۇلۇت بىلەن ئاستاغىنا «قورام تاشلار» يېنىغا كەلدىم. ئاق بۇلۇت قوللىرى بىلەن تاشلارنى شۇنداق بىر سىلىۋىدى، تاشلارغا بىردىنلا جان كىرىپ پادىلىرىمغا ئايلاندى. ئۇلار مەرەشكىنىچە ئالدىمغا يۈگۈرۈپ كەلدى. مەن ئۇلارنىڭ يېپەكتەك يۇمشاق يۈڭلىرىنى سىلاپ ئەھۋال سورىماقچىدىم، بىراق ئۇلارنىڭ كۆزلىرىدىكى غەزەپلىك ئۇچقۇنلارنى كۆرۈپ تەمتىرەپ قالدىم.

— سەن بىزنى يايلاقتا تاشلاپ قويغىلى بىر يىلدىن ئاشتى، بىزنى كۆرگۈڭ كەلمەپتۇ - دە، — دېدى بوز پاقلان ماڭا تىكىلىپ تۇرۇپ.

— بىر يىلدىن ئاشتى؟ ! ئۇنداق ئەمەستۇ، جىق بولسا بىرەر ھەپتە بولغاندۇ، سىلەرنى كۆرگۈم كەلمەمدىغان؟ كۆرگۈم كەلدى. سىلەر بىر مىنۇتمۇ خىيالىمدىن نېرى بولمىدىڭلار، —

دېدىم مەن كۆڭلۈمدىكىنى يوشۇرماي.
— يالغان ئېيتما، سەمى، — دېدى تايغان كەسكىن تەلەپ-پۈزدا، — بىز بىر قىش مۇشۇ ياپلاقتا قار - شۇرغان يەپ، سوغۇقتا دىرىلدەپ تىترەپ سېنى قاچان كېلەركىن، دەپ تەلمۈ-رۈپ يۈردۇق. مۇشۇنداق سوغۇقنى سەنمۇ يەپ باقسائ ئاندىن بىزگە ئىچىك ئاغرىيتتى.
— سىلەرنى جاپادا قويغىنىم راست، مېنى كەچۈرۈڭلار.
— كەچۈرۈڭلار دەپ قويسىلا ئىش پۈتەمدۇ؟ ياق. بىز بۇ ياپلاقتا ئۆزىمىز كەلمىگەن، سەن ھەيدەپ ئەكەلگەن. بىز بىر يىلدىن بېرى ھېچنېمە يېمىدۇق، ئۇچەيلىرىمىز دۇتارنىڭ تارى-سىدەك سوزۇلۇپ كەتتى، — دېدى بوز پاقلان مېنى بوش قويۇ-ۋەتمەيدىغاندەك ئەلپازدا.
— مانا، مەن كەلدىم. ئەمدى كۈندە سىلەرنىڭ يېنىڭلاردىن نېرى بولماي يۈمران چۆپ بېرىپ قورسىقىڭلارنى راسا تويدۇرى-مەن. سۈنىڭ سۈزۈكىنى ئىچۈرىمەن.
— گەپ ئۇنىڭدا ئەمەس، كۆڭۈلدە. بىزنىڭ كۆڭلىمىز ئازار يېدى. نەگە بارساڭ بۇ ئۆزۈڭنىڭ ئىشى، ئەمما بىزنى تاشقا ئايلاندۇرۇپ قويماسلىقىڭ كېرەك - دە. بىز سەندىن ئەنسىرە-دۇق. يۈلتۈزلۇق ئاخشاملاردا، كۈن چوغلانغان سەھەردە سېنى سېغىنمىغان بىرمۇ كۈنىمىز يوق. سېنى ئىزدەيلى دېسەك قە-مىرلىيالمىدۇق. مەھەللىدىكىلەر، ئاداشلىرىڭ سېنى ئىزدەپ بۇ جايغا كەلدى، ئاپتاپتا قالغان گۈلدەك سولاشقان، سولغۇن چە-رايلارنى كۆرۈپ ئۇلارغا ئىچىمىز ئاغرىدى. سۆزلەيلى دېسەك تىلىمىز گاچا، ئاداشلىرىڭنىڭ نالىسى باغرىمىزنى يارا قىلىۋەتـ-تى، كۈندە بىزنىڭ ئەتراپىمىزنى نەچچە ئايلىنىدۇ.
— كەچۈرۈڭلار.
— كەچۈرۈڭلاردىن باشقا گېپىڭ يوقمۇ سېنىڭ؟
— كەچـۈرۈڭـلار، مەن ھازىـرلا سىلەرنـى مەھەللىـگە

یاندۇرۇپ ئەكېتىمەن. ئەمدى بىز كۆندە بىللە بولىمىز.
— راستمۇ؟
— راست.
— ئەمدى بىزنى تاشلاپ قويۇپ يىراقلارغا كەتمەيدىغانسەن؟
— كەتمەيمەن.
— ئانا، دادا، ئەمدى سەمى يىراقلارغا كەتمەيدىكەن. كۆندە بىزنى باقىدىكەن، — بوز پاقلان «مېنىڭ بۇ گەپلىرىمگە ئىشىنىڭلار» دېگەندەك دىك ـ دىك تاقلاپ ھەممە قويلارنى بىر قېتىم-دىن پۇراپ چىقتى.
— ياق، ئۇنداق ئاسان ئىش يوق. سەمى ئالدى بىلەن بىزنى ئېمىشقا تاشقا ئايلاندۇرۇۋەتكەنلىكىنىڭ سەۋەبىنى چۈشەندۈرسۇن. بولمىسا مەھەللىگە قايتمايمىز، — دېدى تايغان ماڭا ئالىيىپ.
ئۇنىڭ بۇ ئالىيىشىدا سېغىنىشمۇ، ئاغرىنىشمۇ بار ئىدى.
«ئاپلا» دەۋەتتىم ئىچىمدە. مەن بۇ ئىشلارنى مانا مېنىڭ يېنىمدا تۇرغان ئاق بۇلۇتنىڭ يېقىنلىرى قىلغان، ئۇ گەپلەرنى ئاشۇلار-دىن سورا، دېيەلەيتتىممۇ؟ ئەگەر شۇنداق دېسەم قۇياش كەپسىدىن مېنى يايلاققا ئامان ـ ئېسەن ئېلىپ كەلگەن ئاق بۇلۇتنى رەنجىتىپ قويىاتتىم.
— ئەگەر شۇنداق دېسەڭ ئاق بۇلۇت سېنى يەنە ئەسلىدىكى كېكەچ، سەپكۈن يۇز ھالىتىڭگە ئايلاندۇرۇپ قويسىچۇ؟ بۇنىمۇ بىرنېمە دەپ بولمايدۇ جۇمۇ؟ — دېدى بەگتاش.
— شۇنىڭ بىلەن مەن تايغانغا «مەن سىلەرگە چاقچاق قىلغان» دەپلا تۇرۇۋالدىم.
— تايغىنىڭ گېپىڭگە ئىشەندىمۇ؟ — دېدى مەمەش گەپ ئارىلاپ.
— ئۇ مەن شۇنداق دېگەندىن كېيىن ھېچنېمە دېمىدى، ئەمما كېلىپ پۇتلىرىمغا سۈرتتى.

— دېگەن بىلەن تايغىنىڭ ساڭا ئامراق.
— ئىشلار شۇنداق بولدى، پادىلىرىمنى ھەيدەپ مەھەللىگە يول ئالدىم.
— ئاق بۇلۇتچۇ؟ ئۇمۇ سىلەر بىلەن مەھەللىگە بىللە كەلدى. مۇ؟ — دېدى زىلەي.
— ئۇ قىلىدىغان باشقا ئىشلىرىم بار ئىدى، دەپ ئارقىسىغا ياندى. مەن مەھەللىگە كەلگەندە بۇ جايىنىڭ شۇ پېتى تۇرغانلىقىنى كۆردۈم. ھويلىغا كىرگەنىدىم، سامان تاسقاۋاتقان دادام مېنى كۆرۈپ ئۆز كۆزىگە ئىشەنمەي قالدى. ئانام بولسا يىغلىغىنىچە يۈگۈرۈپ كېلىپ مېنى قۇچاقلاپ سۆيۈپ كەتتى. ئۇلار بۇرۇنقىدىن خېلى جۈدەپ قاپتۇ.
— سېنىڭ ئىچ ئاغرىقىڭ بولمامدۇ. بىزمۇ ئىسكىلىتقا ئايلىنىپ قالايلى، دېدۇق.
— راست، سىلەرمۇ بۇرۇنقىدىن ئورۇقلاپ قاپسىلەر؟ مەن سىلەرگە كۆرگەن ـ ئاڭلىغانلىرىمنىڭ ھەممىسىنى دەۋەتتىم. مەخپىيەتلىكنى ساقلاڭلار جۇمۇ؟ بۇنى چوڭلار ھەرگىز بىلمەسۇن.
— بىلسە نېمە بولىدۇ؟— دېدى بەگتاش.
— بىلسە ئۇلار بىزنى تاقىقا ـ تۇققا سۆزلەيدىغان سارائىغا چىقىرىۋېتىدۇ.
— مېنىڭچە، چوڭلار بۇلارنى بىلسە بىزنىڭ باللىق دۇنيالىرىمىزغا ھۆرمەت قىلىشنى ئۆگىنىۋالغان بولاتتى.
— شۇش ـ ش، ئەڭ ياخشىسى بىلمەسۇن. ۋاقىت بىر يەرگە بېرىپ قالدى، قايتامدۇق؟ بولمىسا ئۇلار مەندىن يەنە ئەنسىرەپ قالمىسۇن.
— شۇنداق قىلايلى.
— قايتايلى.
— يۈرۈڭلار!

— ياری، سەن تاشتەك قېتىپ قاپسەنغۇ، سەمىنىڭ پاراڭ-لىرى ئوبدانلا ياققان ئوخشىمامدۇ؟ يۇر ئۆيگە قايتىمىز، — دېدى مەمەش مېنى نوقۇپ.

— ھە ... مانا.

سەمى، زىلەي، سارەم، مەمەش، بەگتاشلار ئالدىرىغىنىچە ئۆيلىرىگە كىرىپ كېتىشتى. يۇلتۇزلۇق ئاخشامدا كۆل بويىدا مەنلا يالغۇز قالدىم. چۈش بىلەن رېئاللىق ئارىسىدا يۇز بەرگەن بۇ ئىشلارغا راستىنى دېسەم بىر ئىشىنىپ، بىر ئىشىنەلمەيۋا-تاتتىم. ئىشەنمەي دېسەم سەمىنىڭ كېكەچلىكى يوقالغان، چىرا-يىدىكى تۆكۈچتەك سەپكۈنلەر يوق. ئىشىنەي دېسەم ئۇ چۆچەك سۆزلەۋاتقاندەك ئاجايىپ - غارايىپ گەپلەرنى قىلىۋاتقان. كۆز ئالدىمدا ئۇچار تەخسە «پىررىدە» پەسلەپ «يارى، يۇر سېنىمۇ ئوينىتىپ كېلىمىز» دەيدىغاندەك، يۇلتۇزلار سۆگەت شاخلىرى ئارىسىدىن شۇڭغۇپ چۈشۈپ «ئاداشلىرىڭ ئىشەنگەن گەپلەرگە سەن نېمىشقا ئىشەنمەيسەن، بۇلارنىڭ ھەممىسى راست» دەپ گۇۋاھلىق بېرىدىغاندەك خىيالىي مەنزىرە نامايان بولماقتا.

سەمىنىڭ «تومۇزغا نەگە تۇخۇملايدۇ؟ قارا چېكەتكە نېمىشقا سوقۇشقاق؟ دىنوزاۋۇرنىڭ نەسلى قانداق قۇرۇپ كەتكەن؟ چايكە-لار نېمىشقا پاراخوتقا ئەگىشىپ ئۇچىدۇ؟ ھايۋانلارمۇ چۈش كۆ-رەمدۇ؟ قۇشلار تۇخۇمى نېمىشقا ئالمىپار؟ ...» دېگەندەك غەلە-تە سوئاللىرىغا تەبىئەت ئۇنى ئايلاندۇرۇپ يۇرۇپ قانائەتلىنەرلىك جاۋاب بېرىپتۇ ئەمەسمۇ؟ ھەي سەمى، ھەي سەمى، سەن نېمىدە-گەن تەلەيلىك بالا - ھە! ئاشۇنداق پۇرسەت ماڭىمۇ كېلەرمۇ؟

شۇ كېچىسى مەن بىر - بىرىگە ئەسلا باغلانمايدىغان غەلىتە چۈشلەرنى كۆرۈپ چىقتىم. ئۆيىمىزدىكى لامپا ئورنىدا يۇلتۇزلار جىمىرلايتتى. توغرالار ئۇچۇپ يۇرۇپ ھاياتلىق ناخشىسىنى ياڭ-رىتىۋاتاتتى. دېڭىزدىكى سۇلار ئاسمانغا ئېقىپ ئۇچار تەخسىلەر سۇ يۇزىدە قېيىقتەك لەيلەۋاتاتتى. قۇياش ھەر كۈنى ئۆگزىمدىن

پارلاپ چىقىۋاتاتتى. قويلار «ئاسماندىمۇ يايلاق بار، ئەمدى بىز شۇ يەردە ئوتلايمىز» دەپ غاراللارنى سۈندۈرۈۋاتاتتى. گۈللەر كېپىنەككە ئايلىنىپ بوشلۇقتا ئۇچۇپ «ئەمدى كېپىنەكلەر گۈل بولۇپ ئېچىلىپ باقسۇن» دەۋاتاتتى ...

نېمىنى ئويلىدىمكىن، ئەتىسى مەنمۇ دادام بايراملىق دەپ ئېلىپ بەرگەن بۆك ۋە كالتە يەك كانۋا كۆڭلىكىمنى كىيىۋالـ دىم.

— ساراڭمۇسەن كۈز كەلگەندە كالتە يەك كۆڭلەك كىيىپ، سېلىۋەت،— دېدى ئانام ماڭا كايىپ.

كېيىن مەنمۇ پادىلىرىمنى ئەگەشتۈرۈپ نۇرغۇن قېتىم يايلاققا باردىم، پادىلىرىمنى ئەتەي تاغ قاپتىلىدا ئوتلىتىپ قارا بوراننىك مېنى ئۇچۇرۇپ كېتىشىنى تىلىگەن بولسامۇ كۆمۈش رەڭ تۈلكىنى، قارا بوراننىمۇ ئۇچرىتالمىدىم. ئاشۇ ئىشتىن كېيىن مەھەللىدە چوڭلار بالىلىرى گەپ ئاڭلىمىسا «گەپ ئاڭلا، ياغاچ قۇلاق بولساڭ قارا بوران ئۇچۇرۇپ ئەكېتىدۇ» دەپ تەربىيە بېرىدىغان بولدى. سەمى شۇنچە ئۆتۈنگەنىدى، بۇ پاراڭلار چوڭلارنىڭ قۇلىقىغا قانداق يەتكەندۇ؟

مېنىڭ شۇنداق ياغاچ قۇلاق بالا بولغۇم بار ئىدى. ھەي، ئىسىت ...

图书在版编目(CIP)数据

木头耳朵:维吾尔文/加萨热提·加帕尔著. —乌鲁木齐:新疆青少年出版社,2007.6
ISBN978-7-5371-5710-0

Ⅰ.木… Ⅱ.加… Ⅲ.儿童文学—儿童长篇小说—中国—当代—维吾尔语(中国少数民族语言) Ⅳ.I287.45

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2007)第 069390 号

责任编辑：艾尼瓦尔·艾山
责任校对：依巴达提·亚森
封面设计：阿里甫·夏
插　　图：吐尔逊·依沙克

木头耳朵（维吾尔文）

（儿童长篇小说）

加萨热提·加帕尔　著

新疆青少年出版社出版
（乌鲁木齐市北京北路29号　邮编：830012）
E-mail：xjyashlar@126.com
新疆新华书店发行
新疆新华印刷厂印刷
850×1168毫米　32开本　13.875印张
2007年6月第1版　2016年3月第5次印刷

ISBN 978-7-5371-5710-0　定价：28.00元
如有印刷装订问题请直接同出版社调换